

การศึกษาวิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย
(พุทธศักราช 2459 – 2549)

นางธัญรัต จันทรปลั่ง

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาอุดมศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A STUDY OF THE EVOLUTION OF THE FUNCTION OF THAI HIGHER
EDUCATION INSTITUTIONS FOR ARTS AND
CULTURAL PRESERVATION
(B.E.1916-2006)

Mrs.Thanyarad Chanplang

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Higher Education
Department of Educational Policy, Management and Leadership
Faculty of Education
Chulalongkorn University
Academic Year 2007

Copyright of Chulalongkorn University

500189

อัญรัตน์ จันทร์ปลั่ง : การศึกษาวิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย (พุทธศักราช 2459-2549). (A STUDY OF THE FUNCTION OF THAI HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS FOR ARTS AND CULTURAL PRESERVATION (B.E. 1916-2006) อ. ที่ปรึกษา : ศ.ดร.ไพฑูริย์ สินลารัตน์, อ.ที่ปรึกษาร่วม : ผศ.ดร.พันธ์ศักดิ์ พลสารรัมย์, 349 หน้า.

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2459-2549 วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย และเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทยด้วยวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จากการศึกษาเอกสาร โดยแบ่งเป็น 4 ยุค ได้แก่ยุคเริ่มก่อตั้ง(พ.ศ.2459-2475) ยุคสร้างและธำรงไทย (พ.ศ. 2475-2500) ยุคขยายการศึกษาพัฒนาเศรษฐกิจ (พ.ศ.2500-2537) และยุคโลกาภิวัตน์ : ปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. 2537-2549)

ผลการวิจัยพบว่าในยุคเริ่มก่อตั้ง ยุคสร้างและธำรงไทย และยุคขยายการศึกษาพัฒนาเศรษฐกิจ ปัจจัยภายนอกหลักที่มีผลต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทยคือ สภาพการเมืองเป็นผลให้ในยุคเริ่มก่อตั้งสถาบันอุดมศึกษาเน้นการฝึกอาชีพ ส่วนงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในยุคสร้างและธำรงไทย รัฐบาลใช้นโยบายรัฐนิยมทำให้สถาบันอุดมศึกษาให้ความสำคัญต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยกำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย และในยุคขยายการศึกษาพัฒนาเศรษฐกิจ รัฐบาลมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจและขยายการศึกษาระดับอุดมศึกษาสู่ภูมิภาค ในช่วงหลังของยุคนี้จึงเริ่มสนใจงานศิลปวัฒนธรรม ในยุคโลกาภิวัตน์ : ปฏิรูปการศึกษา สภาพสังคมที่เป็นผลจากกระแสโลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา จึงมีการให้ความสนใจในภารกิจทางด้านนี้เพิ่มขึ้นปรากฏในนโยบายของทบวงมหาวิทยาลัยมีการตั้งหน่วยงานทางวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาเพิ่มขึ้น รูปแบบการดำเนินงานตามภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย ได้แก่ การจัดเป็นรายวิชาพื้นฐานสำหรับนิสิตนักศึกษาทุกคน การเปิดหลักสูตรใหม่ทั้งระดับปริญญาตรีและระดับบัณฑิตศึกษาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม การสร้างสภาพแวดล้อมภายในมหาวิทยาลัยให้มีบรรยากาศทางวัฒนธรรม การจัดตั้งหน่วยงานทางศิลปวัฒนธรรม ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาจึงปรากฏความชัดเจนมากที่สุด ในยุคนี้ แนวทางการดำเนินงานภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาจึงควรร่วมรับกระแสโลกาภิวัตน์ และพหุลักษณะทางวัฒนธรรมแต่ในขณะเดียวกันควรแสดงเอกลักษณ์ไทยให้ปรากฏเพื่อป้องกันการถูกกลืนชาติด้วยวัฒนธรรมนานาชาติ

ภาควิชา	นโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำ	ลายมือชื่อนิสิต.....
	ทางการศึกษา	ชื่อ-สกุล อัญรัตน์ จันทร์ปลั่ง
สาขาวิชา	อุดมศึกษา	ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา	2550	ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4684613227 : MAJOR HIGHER EDUCATION

KEY WORD: FUNCTION OF THAI HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS/ ARTS AND CULTURE

THANYARAD CHANPLANG : A STUDY OF THE FUNCTION OF THAI HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS FOR ARTS AND CULTURAL PRESERVATION (B.E.1916-2006). THESIS ADVISOR: PROF.PAITOON SINLARAT,Ph.D.,THESIS CO-ADVISOR : ASST.PROF.PANSAK POLSARAM, Ph.D.,349 pp.

The aims of this research are to study the evolution of Thai higher education institutions for arts and cultural preservation from 1916 to 2006; to analyze factors affecting such efforts; and, to recommend operational guidance on the matter. Based on the historical approach, the research explored literature with the efforts of Thai higher education institutions in the preservation of arts and culture divided into four phases: Establishment Phase (1916-1932), Building and Maintenance Phase (1932-1957), Educational and Economic Development Phase (1957-1994), and, Globalization and Educational Reform Phase (1994-2006).

The research finds that the key factor affecting the efforts of Thai higher education institutions in the preservation of arts and culture during the Establishment Phase, the Building and Maintenance Phase, and, the Educational and Economic Development Phase was the political situation. The focus of higher education institutions at the time when they were initially established was on professional development while the preservation of arts and culture was under the patronage of His Majesty the King. Higher education institutions began to undertake the efforts and to include the preservation of arts and culture as one of their missions during the Building and Maintenance Phase when the statism was favored by the government. During the Educational and Economic Development Phase, the government attempted to engage in educational and economic development by bringing higher education to the different regions of Thailand. It was towards the end of this phase that arts and culture became a subject of interests. Subsequently, during the Globalization and Educational Reform Phase, the efforts of Thai higher education institutions in the preservation of arts and culture were significantly affected. As a result, more attention was paid as evidenced by the initiatives of Ministry of University Affairs to establish a number of new cultural agencies within higher education institutions. The efforts of Thai higher education institutions in the preservation of arts and culture are most notable during this phase. They include the offering of relevant foundation courses to all students; the offering of undergraduate and graduate programs in arts and culture; the introduction of cultural elements within the institutions' compound; and, the establishment of artistic and cultural agencies. In their efforts to preserve arts and culture, higher education institutions should take into account the changes brought about by globalization and the existing cultural plurality while trying their best to position the distinct Thai qualities in such a manner that prevents the Thai arts and culture from being consume by foreign elements.

Department : Educational Policy ,Management
and Leadership

Field of study : Higher Education

Academic year : 2007

Student's Signature:.....*Thanyarad Chy.*.....

Advisor's Signature:

Co-advisor's Signature:

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูริย์ สินลารัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เป็นอย่างสูงที่ได้เมตตาให้คำปรึกษาที่มีคุณค่ายิ่ง ตลอดจนให้กำลังใจและเสนอแนะแนวทางในการค้นคว้า ประเด็นที่ควรพิจารณาตั้งแต่เริ่มงานวิจัยจนงานสำเร็จเป็นรูปเล่ม รวมทั้ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พันธ์ศักดิ์ พลสารรัมย์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมที่กรุณาสละเวลาให้คำแนะนำ เสนอแนะแนวทางในการศึกษาค้นคว้า วิธีเรียบเรียงเรื่องราวรวมทั้งคำปรึกษาที่มีคุณค่ายิ่ง

กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สุกัญญา โสวโณกุลประธานกรรมการในการสอบ กราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ปทีป เมธาคุณวุฒิและรองศาสตราจารย์ ดร.ทองอินทร์ วงศ์ไธรร เป็นอย่างสูงที่ได้กรุณาให้คำชี้แนะที่มีคุณค่ายิ่ง

กราบขอบพระคุณ คณาจารย์สาขาวิชาอุดมศึกษาทุกท่านที่กรุณาชี้แนะ อบรมสั่งสอนและประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางการอุดมศึกษาด้วยความทุ่มเท

ขอขอบพระคุณบุคคลากรของมหาวิทยาลัย สถาบัน ห้องสมุด หอจดหมายเหตุ และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาให้ข้อมูลที่สำคัญและเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยนี้และขอขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับกัลยาณมิตรทุกท่านที่สนับสนุนและให้กำลังใจตลอดมา

ประโยชน์ที่พึงบังเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หวังว่าจะมีส่วนช่วยในการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยในสถาบันอุดมศึกษาให้ดำรงอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ณ
สารบัญแผนภูมิ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
คำจำกัดความในการวิจัย.....	9
คำอธิบายกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	12
วิธีดำเนินการวิจัย.....	19
ประโยชน์ที่จะได้รับ.....	26
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	28
ตอนที่ 1 ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา.....	28
ตอนที่ 2 ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา.....	44
ตอนที่ 3 แนวคิดทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม.....	69
ตอนที่ 4 วิกฤตงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม.....	77
ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	83
3 ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา ยุคเริ่มก่อตั้ง (พ.ศ.2459-2475)	93
4 ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา ยุคสร้างและธำรงไทย (พ.ศ. 2475-2500).....	130

บทที่	ช หน้า
5	
ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา ยุคขยายการศึกษา พัฒนาเศรษฐกิจ (พ.ศ.2500-2537).....	168
6	
ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา ยุคโลกาภิวัตน์ ปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ.2537-2549).....	213
7	
สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	263
อภิปรายผลการวิจัย.....	273
ข้อเสนอแนะ.....	289
รายการอ้างอิง.....	292
ภาคผนวก.....	318
ภาคผนวก ก.....	319
ภาคผนวก ข.....	321
ภาคผนวก ค.....	326
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	349

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ปัจจัยและภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา ยุคเริ่มก่อตั้ง (พ.ศ. 2459 – 2475).....	129
2	ปัจจัยและภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา ยุคสร้างและธำรงไทย (พ.ศ. 2475-2500).....	166
3	ปัจจัยและภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา ยุคขยายการศึกษาพัฒนาเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2501-2537).....	211
4	ปัจจัยและภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา ยุคโลกาภิวัตน์ ปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ.2537-2549).....	261
5	วิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา พุทธศักราช 2459-2549.....	275
6	สาระสำคัญในแผนพัฒนาอุดมศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 1-8.....	320
7	หน่วยงานที่ส่งเสริมวัฒนธรรมภายในมหาวิทยาลัยรัฐ.....	322
8	หน่วยงานที่ส่งเสริมวัฒนธรรมภายในมหาวิทยาลัยเอกชน.....	323
9	หน่วยงานที่ส่งเสริมวัฒนธรรมภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏ.....	324
10	สรุปปีที่ก่อตั้งหน่วยงานส่งเสริมวัฒนธรรมภายในมหาวิทยาลัย.....	325
11	วิสัยทัศน์ ปณิธาน พันธกิจ วัตถุประสงค์ของหน่วยงานที่ส่งเสริมวัฒนธรรม ภายในมหาวิทยาลัยรัฐ.....	327
12	วิสัยทัศน์ ปณิธาน พันธกิจ วัตถุประสงค์ของหน่วยงานที่ส่งเสริมวัฒนธรรม ภายในมหาวิทยาลัยเอกชน.....	333
13	วิสัยทัศน์ ปณิธาน พันธกิจ วัตถุประสงค์ของหน่วยงานที่ส่งเสริมวัฒนธรรม ภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏ.....	338

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1 การปรับเปลี่ยนของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย.....	105
2 โครงสร้างการบริหารงานในกระทรวง.....	111

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อิทธิพลของแนวความคิดจากต่างประเทศ และความต้องการกำลังคนของทางราชการเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้เกิดสถาบันอุดมศึกษา และการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทย ในปีพุทธศักราช 2459 ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ได้รับการสถาปนาขึ้นด้วยพระปรีชาญาณของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า โดยมีจุดมุ่งหมายหลักดังต่อไปนี้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520: 1)

"บุกเบิกแสวงหา ทำนุบำรุงและถ่ายทอดความรู้ กับการเสริมสร้างคุณธรรมให้บัณฑิตของมหาวิทยาลัยเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยสติและปัญญา"

จึงถือได้ว่าในยุคก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง สถาบันอุดมศึกษาของไทยในรูปของมหาวิทยาลัยได้รับการสถาปนาขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมในด้านการฝึกฝนอาชีพให้แก่ประชาชน เพื่อรับใช้ราชการและการยังชีพเป็นสำคัญ ภารกิจของมหาวิทยาลัยจึงยังไม่ครบถ้วนตามหลักการและอุดมคติของมหาวิทยาลัย คือการสอนเพื่อผลิตบัณฑิต การวิจัยเพื่อเพิ่มพูนความรู้และการบริการชุมชน ได้แก่การนำความรู้และบัณฑิตไปช่วยในการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น (วิจิตร ศรีสอ้าน, 2518)

ต่อมาเมื่อจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กำหนดในพระราชบัญญัติของมหาวิทยาลัยในปีพุทธศักราช 2477 ไว้ว่า (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520: 1)

"ให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาและค้นคว้าศาสตร์ต่างๆโดยมุ่งที่จะส่งเสริมวิชาชีพชั้นสูง และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติ"

แนวคิดที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ เป็นไปตามสถานการณ์ที่ประเทศไทยเริ่มมีการติดต่อด้านชายกับต่างประเทศและความพยายามในการล่าอาณานิคมของประเทศทางตะวันตก ที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเลื่อนไหลทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา การแต่งกาย อาหารการกิน ฯลฯ รัฐบาลใน

สมัยนั้นจึงเริ่มมีความคิดในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากแนวคิดในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ

ศิลปวัฒนธรรมที่แสดงความเป็นไทยไม่ว่าจะเป็นทางด้านดนตรี นาฏศิลป์หรือศิลปะเป็นภาพสะท้อนความเป็นไทยได้อย่างดีและเป็นที่ยอมรับในความงามไปทั่วโลก วัฒนธรรมด้านอื่นๆ เช่น การทักทายด้วยการไหว้ หรือวัฒนธรรมทางด้านการปรุงแต่งอาหารก็ได้รับการยกย่องเช่นเดียวกัน แต่ด้วยกระบวนการเชื่อมโยงโลกเข้าหากัน หรือ โลกาภิวัตน์ที่ทำให้โลกแคบลงเอกลักษณ์ทางเชื้อชาติจึงถูกกลืนด้วยกระแสดังกล่าว สภาพการณ์ที่มีการติดต่อสื่อสารระหว่างชาติทำให้เกิดความเป็นนานาชาติ (Internationalization) แต่ขณะเดียวกันก็จะต้องมีการปลูกความเป็นท้องถิ่น (Localization) ให้มีบทบาท เนื่องจากเป็นเอกลักษณ์และเป็นจุดเด่นที่ทำให้สามารถแยกแยะผู้คนได้ด้วยวัฒนธรรมด้านต่างๆ

คำว่า ศิลปะ และ วัฒนธรรม มีความหมายเกี่ยวเนื่องกันดังต่อไปนี้ วิรุณ ตั้งเจริญ (2545) ให้ความหมายเกี่ยวกับศิลปะว่า "ศิลปะ"คือ ความประณีต ความสะอาด ความสวยงาม จิตใจและรสนิยม ส่วนพระยาอนุมานราชธน (2501) ได้ให้ความหมายของคำว่า "วัฒนธรรม" หมายถึง การดำรงชีวิต ประเพณี ปรัชญา ความเชื่อ ความเชื่อทางศาสนา การละเล่นพื้นบ้าน ศิลปะงานช่างและภูมิปัญญา" และ ประเวศ วะสี (2541) ให้ความหมายวัฒนธรรมไว้ว่า วิถีทางดำเนินชีวิตทั้งหมด ซึ่งรวมถึงความเชื่อ ระบบคุณค่า อาชีพ การกินอยู่ การแต่งตัว ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ ไปจนกระทั่งนิสัยใจคอและวิถีแก้ปัญหา การดำรงรักษาสุขภาพ หรือการแพทย์พื้นบ้าน จะเห็นได้ว่าทั้งศิลปะและวัฒนธรรมมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เจตนา นาควัชระ (2544) แสดงความเห็นไว้ว่า วัฒนธรรมนั้นจะต้องครอบคลุมถึงประสบการณ์และความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ด้วย และเสนอความเห็นเพิ่มเติมว่า ภารกิจที่ 4 ของมหาวิทยาลัยที่มีคำว่า "ศิลปวัฒนธรรม"นั้น ควรใช้คำว่า "วัฒนธรรม" อีกประเด็นคือ ศิลปะเป็นตัวบ่งบอกของความมีวัฒนธรรมอันดี ศิลปะกับวัฒนธรรมจึงมักใช้คู่กัน อีกประการหนึ่งวัฒนธรรมใน ความหมายทางวิชาการยังไม่ประเมินคุณค่าว่าดีหรือเลว แต่ความหมายในพจนานุกรมได้ประเมินคุณค่าไปแล้วว่าจะเลือกเฉพาะสิ่งที่ดี ส่วนศรีศักร วัลลิโภดม (2532) มีความเห็นว่ คำว่า ศิลปวัฒนธรรม ในภาษาอังกฤษเป็นคนละคำกัน คือ " Arts and Culture" แต่ใน ภาษาไทยใช้เป็นคำเดียวกันว่า ศิลปวัฒนธรรม

ศิลปวัฒนธรรม จึงมีความหมายคาบเกี่ยวกลมกลืนกัน พอสรุปได้ว่า หมายถึง สิ่งที่ดีงามที่เป็นแนวปฏิบัติของชุมชน ของสังคมนั้นๆ มีการปรุงแต่ง สืบทอด มีเอกลักษณ์ มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยคนหรือ

สมาชิกในสังคมนั้นช่วยกันปรุงแต่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมสาขานั้นๆให้เหมาะสมยิ่งขึ้น หรืออย่างน้อยให้แตกต่างไปจากอดีต โดยรักษาแก่นหลักของเอกลักษณ์นั้นไว้ (กรมศิลปากร, 2542)

การทำนุบำรุง หมายถึง การธำรงรักษาไว้ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม จึงเป็นการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน ของสังคม ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ

ในส่วนของรัฐได้ให้ความสำคัญในเรื่องศิลปะและวัฒนธรรม โดยกำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 – 2549 ถึงแนวทางใหม่ในการจัดการศึกษาที่จะให้ความสำคัญทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม มนุษย์ ธรรมชาติโดยยึดมั่นวัฒนธรรม วิถีชีวิตแบบไทยให้คงเอกลักษณ์มั่นคงไว้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจยุคใหม่ของโลก และถือว่าการธำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ ศิลปะและวัฒนธรรมไทยเป็นการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งและมีดุลยภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดนโยบายพื้นฐานทางการศึกษาไว้ว่า นอกเหนือจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีแล้ว จะต้องปลูกฝังจิตสำนึก ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 4 กำหนดไว้ชัดเจนว่าการสืบสานทางวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ในหมวด 4 ที่ว่าด้วย แนวการจัดการศึกษา มาตรา 23 ข้อ 3 แสดงไว้ชัดเจนถึงความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมโดยระบุว่าผู้เรียนจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2547) การสถาปนากระทรวงวัฒนธรรมขึ้นใหม่ เมื่อเดือนตุลาคม 2545 เพื่อให้เป็นองค์กรในการบูรณาการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมสู่ประชาชนตามนโยบายของรัฐบาลโดยมีเป้าหมายหลักเพื่อธำรงไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม นับเป็นบทบาทของรัฐที่เด่นชัดในการให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมของชาติ

ในส่วนของการศึกษาในระดับอุดมศึกษาแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549) ได้กำหนดวิสัยทัศน์สำหรับการพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาไว้ข้อหนึ่งว่า สถาบันอุดมศึกษา มีพันธกิจ ในการจัดบริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และในยุทธศาสตร์ที่ 4 การเสริมสร้างความมั่นคงและเข้มแข็งให้ชุมชนและท้องถิ่นมีกลไกหลักในการปรับวิธีการจัดการของสถาบันการศึกษาโดยยึดชุมชน และท้องถิ่นเป็นหลักปรับบทบาทในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต เพื่อให้ทั้งอาจารย์ นักศึกษาและชุมชน มีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาเพื่อนำไปสู่การสืบสานและสร้างสรรค์ต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา, 2545)

การศึกษาระดับอุดมศึกษา หมายถึง การศึกษาระดับหลังจากการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วยการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาและระดับปริญญา การอุดมศึกษาของไทยมีกำเนิดในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับการจัดการศึกษาไว้ตอนหนึ่งว่า (สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2541 : 67)

"บัดนี้เจ้านายราชตระกูลตั้งแต่ลูกฉันเป็นต้นลงไป ตลอดถึงราษฎรที่ต่ำสุดจะให้ได้มีโอกาสเล่าเรียนได้เสมอกัน ไม่ว่าเจ้าขุนนางว่าไพร่ เพราะฉะนั้นจึงขอบอกได้ว่าการเล่าเรียนในบ้านเมืองเรานี้จะเป็นข้อสำคัญที่หนึ่ง ซึ่งฉันจะอุตสาหะจัดขึ้นให้เจริญขึ้นจงได้"

อุดมศึกษาของไทยได้รับการพัฒนามาเป็นลำดับ มีแนวคิดในเรื่องวัฒนธรรมของชาติและถือเป็นการกระทำที่ในการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติ สถาบันอุดมศึกษาของไทยจึงกระทำหน้าที่หลัก 4 ประการ คือ (วิจิตร ศรีสะอ้าน, 2518)

1. การสอนวิชาการและวิชาชีพเพื่อสนองความต้องการกำลังคนของสังคม
2. การวิจัยค้นคว้าเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ
3. บริการวิชาการแก่สังคม
4. ถ่ายทอดวัฒนธรรมและปลูกฝังความเป็นพลเมืองดี

เรื่องทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา เริ่มต้นขึ้นอย่างชัดเจนในจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย เมื่อปีพุทธศักราช 2477 และมีการสืบทอดแนวคิดนี้เรื่อยมา จนถือเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจอุดมศึกษา และถือว่าการกิจนี้มีความสำคัญต่อการสร้างและธำรงไทย (วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2534) โดยที่ภารกิจทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การสอน วิจัย การบริการวิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมมีความสำคัญและแต่ละภารกิจล้วนมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน

สำนักรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (2547) ได้กำหนดมาตรฐานทางด้านการทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไว้ดังต่อไปนี้ การอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา เผยแพร่เอกลักษณ์ศิลปและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นมรดกไทยและการบูรณาการในการผลิตบัณฑิต งานวิจัยและการบริการวิชาการ รวมทั้ง การสร้างสรรค์และส่งเสริมภูมิปัญญาไทยให้เป็นรากฐานของการพัฒนาองค์ความรู้ที่สามารถพัฒนาไปสู่สากล โดยกำหนดตัวบ่งชี้มาตรฐานจากจำนวนกิจกรรม ค่าใช้จ่ายที่ใช้ ประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และตัวบ่งชี้เฉพาะจากการบูรณาการศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน การผลิตบัณฑิต การวิจัยและการบริการวิชาการ รวมทั้งผลงานการพัฒนาองค์ความรู้และสร้างมาตรฐานศิลปวัฒนธรรม

ปัจจุบันสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยถือว่าการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นหน้าที่ และเป็นภาระงานที่ต้องปฏิบัติให้ครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กำหนดไว้ในพันธกิจ ข้อ 5 คือ ทำนุบำรุงและสืบสานศิลปวัฒนธรรม โดยมีแนวทางการดำเนินงานประกอบด้วยการจัดกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องและหลากหลาย ทำให้ศิลปวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมหาวิทยาลัย การดูแลรักษา พัฒนา สถานที่ทรงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การผสมผสานศิลปวัฒนธรรมเข้ากับการเรียนการสอน การสร้างกลไกให้นิสิตมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมมากขึ้น (ยุทธศาสตร์การบริหารจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2547 - 2551) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาศิลปะและวัฒนธรรมโดยบูรณาการไปในการเรียนการสอน(มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548) และมีสถาบันไทยคดีเพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ส่งเสริมภารกิจทางด้านนี้โดยมีสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กำหนดไว้ชัดเจนในวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยว่าจะทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยมีวิจัยเป็นพื้นฐาน (แหล่งที่มา : <http://www.psu.ac.th>)

งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาถือเป็นบทบาทหน้าที่ของสถาบันที่จะต้องดูแลและจัดการดำเนินงานให้ชัดเจนสอดคล้องกับอุดมการณ์และเป้าหมายของการอุดมศึกษาที่จะพัฒนาบุคคล ให้บริการวิชาการ เพื่อประโยชน์ของสังคมและมนุษยชาติ (วิจิตร ศรีสอ้าน, 2518)

การศึกษาระดับอุดมศึกษาได้รับการพัฒนาไปมาก มีการขยายโอกาสอย่างทั่วถึงไปทั่วประเทศไทย ภารกิจที่สถาบันอุดมศึกษาโดยเฉพาะ มหาวิทยาลัยดำเนินการคือ การผลิตบัณฑิต ส่วนภารกิจอื่นๆ เช่น การวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และการบริการวิชาการได้รับการพัฒนามาเป็นลำดับ แต่งานในบทบาทที่ 4 คือ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมยังไม่มีชัดเจน ส่วนใหญ่ก็จะเป็นการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทย เช่น การจัดงานแห่เทียนในโอกาสเข้าพรรษา หรือจัดกิจกรรมในวันลอยกระทง วันสงกรานต์ บางมหาวิทยาลัยมีกิจกรรมการแสดง โขน - ละคร โดยผ่านกิจกรรมของชุมนุม จึงเป็นที่น่าสนใจว่าภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมคืออะไร วิจิตร ศรีสอ้าน (2518) กล่าวว่า เป็นภารกิจสุดท้ายของมหาวิทยาลัยที่ถูกละเลย มหาวิทยาลัยน่าจะได้มีการทบทวนภารกิจเพื่อที่จะได้ตอบสนองสังคมไทยได้อย่างแท้จริง เมื่อวิเคราะห์ภารกิจของมหาวิทยาลัยจะเห็นว่าทุกภารกิจมีคำตอบ เช่น จำนวนบัณฑิต การมีงานทำของบัณฑิต เป็นส่วนแสดงภารกิจการสอน

หรือจำนวนของผลงานวิจัย เป็นส่วนแสดงภารกิจด้านการวิจัยและการนำความรู้ไปเผยแพร่โดยการสอนหรือเป็นวิทยากรก็เป็นส่วนหนึ่งของงานบริการวิชาการ แต่งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมมักถูกจัดลำดับความสำคัญอยู่ในตอนท้าย มีผลไปยังงบประมาณที่ได้รับจำนวนน้อยในบางมหาวิทยาลัย งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอยู่ในงานกิจการนิสิตนักศึกษา ให้สโมสรของนิสิตนักศึกษาเป็นผู้ดำเนินงาน ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2535) ได้กล่าวถึง งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในมหาวิทยาลัยว่า จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมไปตามแฟชั่น ไม่ได้เป็นผู้ชี้นำสังคม แต่ทำไปตามกระแสสังคม นอกจากนั้นงานวัฒนธรรมยังเป็นงานของกลุ่มคน ทั้งที่งานวัฒนธรรมต้องเป็นงานของทั้งสังคม ควรเกิดจากศรัทธา งานวัฒนธรรมควรมีการเคลื่อนไหวและมีความสัมพันธ์กันทั่วโลก มหาวิทยาลัยควรส่งเสริมวัฒนธรรมตามบทบาทคือใช้ความรู้ (สอน) มีการแสวงหา (วิจัย) เพื่อเผยแพร่แก่สาธารณชน (บริการวิชาการ) มหาวิทยาลัยจึงควรมีการศึกษาค้นคว้าเรื่องของวัฒนธรรมอย่างจริงจัง และทำการเผยแพร่เพื่อให้สังคมได้รับรู้และตระหนักในคุณค่า มีการสะสมเพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงและในฐานะที่มหาวิทยาลัยเป็นชุมชนของผู้มีความรู้ ควรจัดสิ่งแวดล้อมให้มีบรรยากาศทางวัฒนธรรม (Cultural atmosphere)

ปัจจุบันรัฐได้ให้ความสำคัญงานวัฒนธรรม โดยกำหนดให้มีกระทรวงวัฒนธรรม แต่สังคมกำลังตั้งคำถามว่า กระทรวงมีบทบาทอย่างไร เนื่องจากงานวัฒนธรรมเป็นงานของประชาชน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546) เพราะประชาชนพลเมืองเป็นผู้เลือกสรรว่าจะเก็บรักษาเพื่อสืบทอดสิ่งไหน ละทิ้งอะไรและเป็นผู้สร้างสรรค์ประเพณีใหม่ๆมารับใช้ตัวเอง

จากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เกิดความกลมกลืนกันไปทั้งโลก และเกิดการละเลยเอกลักษณ์ของตัวเอง สถาบันอุดมศึกษาจึงควรมีบทบาทที่ชัดเจนในงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้ตามวัตถุประสงค์และอุดมการณ์ของมหาวิทยาลัย ในสภาพที่สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สถาบันอุดมศึกษาจำเป็นต้องพัฒนาอย่างรวดเร็วตามไปด้วยเพื่อให้อยู่ในสังคม และนำสังคมได้ แต่ในสภาพความเป็นจริง กิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาถูกตีความให้แคบลงเหลือเพียงกิจกรรมเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและศาสนา โดยไม่ได้เชื่อมโยงศิลปวัฒนธรรมเข้าไปในวิชาการและมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาไม่ได้มีสำนักที่กระจ่างชัด ว่าการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมควรทำอย่างไร (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2539) นอกจากนั้นผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษามักจะเข้าใจว่า ศิลปวัฒนธรรมคือ การแข่ง โนรา ไบลาน หอศิลป์ ฯลฯ (ประเวศ วะสี, 2539) รวมทั้งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยก็ยังไม่มีความชัดเจนในบทบาท หรือกิจกรรมทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ดังนั้นการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม (Cultural Transmission) ส่วนหนึ่งเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ตีงามแต่มีลักษณะเป็นนามธรรมวัดได้ยากว่า อาจารย์ได้ปฏิบัติหน้าที่นี้หรือไม่ แต่มองในมุมกว้าง

อาจารย์ควรมีบทบาทในการเผยแพร่ลักษณะที่ดีของคนไทย สังคมไทยและการดำรงไทยให้ ความสำคัญต่อการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทยมากขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่นักศึกษา (วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2544)

งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญคาดหวังว่า จะดูแลและส่งเสริมความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ประจำชาติ แต่ในทางปฏิบัติ สถาบันอุดมศึกษายังไม่มีความชัดเจนในงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม แม้ว่ามหาวิทยาลัยจะมี แนวคิดในเรื่องนี้ปรากฏอยู่ในวิสัยทัศน์ของสถาบันแล้วก็ตาม ผู้วิจัยมีความสนใจและตระหนักใน คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมเห็นว่าเป็นประเด็นที่น่าจะได้ทำการศึกษาค้นคว้าถึงประวัติความเป็นมา ของภารกิจนี้ว่างานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาคืออะไร มีขอบข่ายแค่ไหน เพื่อให้เกิดความชัดเจน และในปัจจุบันแต่ละสถาบันต่างปฏิบัติแตกต่างกันไปอย่างที่เราเรียกว่า ต่างคนต่างทำ ทั้งที่มีภารกิจเช่นเดียวกัน ข้อค้นพบจากการศึกษาวิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาน่าจะเป็นแนวทางในการพัฒนางานให้ประสบความสำเร็จ ได้ต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาวิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย
2. วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของ สถาบันอุดมศึกษาไทย
3. เสนอแนะแนวทางการดำเนินงานภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของ สถาบันอุดมศึกษาไทย

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย ครอบคลุมประเด็นดังต่อไปนี้

1. ศึกษาภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา สังกัด กระทรวงศึกษาธิการ โดยแบ่งประเภทของสถาบันอุดมศึกษาเป็น 3 กลุ่ม คือ มหาวิทยาลัยของรัฐ มหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยเอกชน

2. ศึกษาภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย ตั้งแต่การก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรก (พ.ศ. 2459) จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2549) โดยแบ่งช่วงระยะเวลาตามเหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อการศึกษา และจุดเน้นที่ทำให้สถาบันอุดมศึกษาของไทยเกิดแนวคิดในการกำหนดให้งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เป็นภารกิจที่ 4 ที่เพิ่มขึ้นจากแนวคิดเดิม โดยผู้วิจัยได้แบ่งยุคในการศึกษาเป็น 4 ยุค ดังต่อไปนี้

ช่วงที่หนึ่ง ระหว่างปี พ.ศ. 2459-2475 เป็นยุคเริ่มก่อตั้งสถาบันอุดมศึกษาสถานการณ์ของประเทศในยุคที่มีการติดต่อกับต่างประเทศ และ การล่าอาณานิคมของประเทศทางตะวันตก ทำให้ประเทศไทยต้องมีการส่งคนไปศึกษาในต่างประเทศและกลับมาพัฒนาการศึกษาในประเทศ จนเกิดสถาบันอุดมศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2459 ตามอุดมการณ์เพื่อผลิตคนเข้ารับราชการตอบสนองของความเจริญก้าวหน้าในประเทศขณะนั้น

ช่วงที่สอง ระหว่างปี พ.ศ. 2475-2500 เป็นยุคสร้างและธำรงไทย เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ประเทศไทยมีการปรับตัวทางด้านการศึกษาเพิ่มขึ้น มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง โดยมีวัตถุประสงค์ให้ประชาชนเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย และในขณะเดียวกันก็มีการรณรงค์ให้ประชาชนมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ศิลปวัฒนธรรมไทย จึงมีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรและมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เพื่อให้ความรู้ทางด้านเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชนชาวไทย

ช่วงที่สาม ระหว่างปี พ.ศ. 2500-2537 เป็นยุคขยายการศึกษาเร่งพัฒนาเศรษฐกิจในระยะหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง นอกจากประเทศไทยจะเร่งพัฒนาประชาธิปไตยแล้ว ยังมีแนวคิดในการเร่งรัดพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการอุดมศึกษา ในช่วงของรัฐบาลปฏิวัติ โดยพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีแนวคิดในการขยายโอกาสทางการอุดมศึกษาไปสู่ภูมิภาค ได้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในจังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในจังหวัดขอนแก่น และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งมี 2 วิทยาเขต ในจังหวัดสงขลาและจังหวัดนราธิวาส รวมทั้งแนวคิดในการตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชน เพื่อตอบสนองความต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาของประชาชน

ช่วงที่สี่ ระหว่างปี พ.ศ. 2537-2549 เป็นยุคโลกาภิวัตน์ : ปฏิรูปการศึกษา เมื่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเกิดขึ้น เป็นโลกไร้พรมแดน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการพัฒนาเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด สังคมตกอยู่ในกระแสบริโภคนิยม ขาดการกั่นกรองคัดสรรทางวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการเปลี่ยนโฉมหน้าการอุดมศึกษา เช่น เกิดแนวคิดในเรื่องหลักสูตรนานาชาติ หลักสูตรสหวิทยาการ การสร้างองค์ความรู้ใหม่ การเลื่อนไหล

ทางวัฒนธรรม เกิดการปฏิรูปการศึกษาเป็นการอุดมศึกษาเพื่อ ปวงชน มีลักษณะเป็นเชิงธุรกิจ และเอกชนมากขึ้น มีการใช้เทคโนโลยีมากขึ้นรวมทั้งการเป็นนานาชาติมากขึ้น ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

3. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย ได้แก่ พระราชบัญญัติ และอนุบัญญัติ เอกสารของมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง คู่มือนิสิตนักศึกษา ประกาศ คำสั่ง รายงานประจำปี รายงานการประชุมที่สามารถสืบค้นและนำเสนอได้ เอกสารประกอบการสัมมนา วารสารทางการศึกษา การขอข้อมูลโดยตรงจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและกระทรวงวัฒนธรรม และการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้

วิวัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่ได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องในแต่ละยุคสมัยตามความเชื่อ แนวคิดต่างๆที่ได้รับอิทธิพลจากผลกระทบของสภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมือง

ภารกิจ หมายถึง บทบาท หรือ หน้าที่ หรือกิจกรรมที่สถาบันอุดมศึกษาดำเนินการอยู่อย่างเด่นชัดและต่อเนื่อง ตามวัตถุประสงค์ของสถาบัน

ศิลปวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่แสดงเอกลักษณ์ของไทยทั้งส่วนที่เป็นกิจกรรมทางด้านศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย

ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม หมายถึง การอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา เผยแพร่ ศิลปะ และวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม หมายถึง บทบาท หรือ หน้าที่ หรือกิจกรรมทางด้านการอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา เผยแพร่ศิลปะและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สถาบันอุดมศึกษา หมายถึงสถาบันอุดมศึกษาของรัฐสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ที่เปิดสอนระดับปริญญาตรีขึ้นไป ได้แก่ มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยเอกชน ไม่รวมมหาวิทยาลัยเปิดและมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

ปัจจัยที่มีผลกระทบ หมายถึง สาเหตุหรือเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อภารกิจ ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย แบ่งเป็น ปัจจัยภายนอก หมายถึง เหตุการณ์สภาพบริบทภายนอกสถาบัน ซึ่งเป็นสาเหตุผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและมีส่วนในการ

กำหนดทิศทางและบทบาทภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา ได้แก่ สภาพการเมือง เศรษฐกิจและสังคม นโยบายของรัฐ

ปัจจัยภายใน หมายถึง องค์ประกอบภายในสถาบันซึ่งเป็นสาเหตุและมีส่วนในการกำหนดทิศทางและบทบาทภารกิจของสถาบันร่วมกับปัจจัยภายนอก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำอธิบายกรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่องวิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย (พ.ศ. 2459-2549) มีความหมายและสรุปได้ดังต่อไปนี้

ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา

การอุดมศึกษา เป็นการศึกษาที่จัดให้แก่คนวัยที่กำลังจะเป็นผู้ใหญ่ ถือว่าเป็นการศึกษาในระดับที่ 3 (Tertiary Education) คือเป็นระดับหลังจากมัธยมศึกษา (Post secondary Education) เพื่อเตรียมความพร้อมทางด้านวิทยาการขั้นสูงหรือ วิชาชีพขั้นสูง ตลอดจนอบรมฝึกฝนคุณธรรม จริยธรรม ความประพฤติให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (วิจิตร ศรีธำณ, 2518: วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2530)

สถาบันอุดมศึกษา ได้กำหนดภารกิจไว้ต่างๆ กันเช่น มหาวิทยาลัยแห่งแรกของโลก คือ มหาวิทยาลัยโบโลญญา (Bologna) ในอิตาลีและมหาวิทยาลัยปารีส (Paris) ของฝรั่งเศส เน้นการสอน ยุคต่อมาเน้นวิชาการได้แก่การวิจัยเพื่อเพิ่มพูนความรู้ในทุก ๆ สาขา ต่อมามหาวิทยาลัยมีความเกี่ยวข้องกับชุมชนมากขึ้น จึงใช้สถาบันเพื่อสนองความต้องการของชุมชน ในปี 1972 คณะกรรมการเพื่อการอุดมศึกษาของมูลนิธิคาร์เนกี กำหนดภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาไว้ได้แก่การเสริมสร้างสติปัญญาความเป็นปรีชาและการโต้แย้งทางตรรกวิทยาจะเห็นว่าเป็นหลักการที่เน้นการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543) ได้นำเสนอรายงานภารกิจสถาบันอุดมศึกษาของต่างประเทศ คือ สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น สาธารณรัฐเกาหลี และภารกิจที่กำหนดโดยองค์กรการศึกษาสหประชาชาติ เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในการผลิตกำลังคน ทั้งปริมาณและคุณภาพดังต่อไปนี้

สหราชอาณาจักร มุ่งเน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพและการจัดการศึกษาต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและเสมอภาค

ฝรั่งเศส การจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐยึดหลักแห่งความเสมอภาคและเสรีภาพเป็นแหล่งการเรียนรู้ โดยมีเป้าหมายที่จะสร้างคนฝรั่งเศส ให้สามารถนำพาชีวิต สังคมและอาชีพอย่างรับผิดชอบสามารถปรับตัวสร้างสรรค์และสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม

ออสเตรเลีย มุ่งเน้นให้เยาวชนผู้ด้อยโอกาสได้เข้าศึกษาในอุดมศึกษามากขึ้นและตอบสนองต่ออุตสาหกรรม นอกจากนี้ยังออกกฎหมายปรับเปลี่ยนภารกิจไปตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

ญี่ปุ่น มุ่งเน้นเรื่องของการพัฒนาคุณภาพบุคคลทั้งร่างกายจิตใจรักความจริง ความยุติธรรม จิตวิญญาณที่เป็นอิสระและเป็นผู้สร้างรัฐและสังคมที่มีสันติ การจัดการศึกษาต้องเกิดได้ตลอดเวลาและสถานที่ ประชาชนมีความเสมอภาคและโอกาสทางการศึกษา สถาบันอุดมศึกษาต้องเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ให้การศึกษาทั้งเชิงรุกและเชิงกว้าง

สาธารณรัฐเกาหลีเหนือและใต้ มุ่งเน้นเรื่องเสรีภาพแห่งการเรียนรู้สิทธิเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา สถาบันอุดมศึกษามีอิสระและเสรีภาพทางวิชาการ รัฐส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต มีกฎหมายแม่บททางการศึกษาซึ่งรายละเอียดและสาระมากมายในการพัฒนาคน เกาหลีให้มีความเป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพ เป็นพลเมืองดีสร้างความเจริญร่วมกันของมนุษยชาติ จิตสำนึกในความเป็นชาติ สืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรมประจำชาติและโลก ปลูกฝังความใฝ่รู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์รักอิสรภาพซื่อสัตย์สุจริตมุ่งพัฒนาความเป็นผู้นำ

พันธกิจหรือภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาซึ่งกำหนดไว้ในองค์การการศึกษาสหประชาชาติ หรือยูเนสโก อันเกิดจากความเห็นร่วมกันของประเทศสมาชิกนั้น ได้แก่ ภารกิจในการสอน การวิจัย ฝึกอบรมและเผยแพร่ผลงานวิจัยให้แก่ประชาชนทุกวัย เปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่ทุกคน ภารกิจในด้านกิจกรรมทางวิชาการยึดบรรทัดฐานจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ ภารกิจในการบริหารจัดการให้มีอิสระและเพิ่มความเข้มแข็งในระบบ ภารกิจในการสร้างเครือข่ายพันธมิตรทุกระดับตั้งท้องถิ่น ภูมิภาคและสากล

ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาไทย

อิทธิพลของแนวความคิดจากต่างประเทศและความต้องการกำลังคนของทางราชการเป็นแรงกระตุ้นที่ก่อให้เกิดสถาบันอุดมศึกษาไทย โดยการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขึ้นเป็นแห่งแรกในปี พ.ศ 2459 ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2475 ความต้องการให้ประชาชนมีความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย เป็นนโยบายสำคัญในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง จากนั้นสถาบันอุดมศึกษาของไทยก็ได้รับการจัดตั้งขึ้นเป็นลำดับ ตามความต้องการของประเทศ

สิปปนนท์ เกตุทัต อ่างโน สมาคมผู้บริหารแห่งประเทศไทย (2518) ได้สรุปภารกิจของมหาวิทยาลัยไว้ 4 ประการคือ

1. การสอน เพื่อผลิตบุคคลออกไปรับใช้สังคม
2. การวิจัยค้นคว้าเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ
3. การให้บริการทางวิชาการแก่สังคม
4. การดำเนินกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษา เป็นส่วนประกอบสำคัญของสังคมมีบทบาทหน้าที่เชิงปรัชญา เป็นสัญลักษณ์ทางปัญญา หรือความเจริญทางความคิด สถาบันอุดมศึกษาต้องทำหน้าที่ 3 อย่างคือ การศึกษา การวิจัยและการให้บริการทางวิชาการ มหาวิทยาลัยต้นแบบในยุโรป มักเน้นวิทยาศาสตร์คู่กับศิลปะ (Sciences and Arts) ในประเทศไทยมักรวมการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมไว้ด้วย แต่ในทางปฏิบัติได้แยกกิจกรรมด้านนี้ออกไป (จรัส สุวรรณเวลา และคณะ, 2540) แต่สถาบันอุดมศึกษาในฐานะองค์กรสำคัญของสังคมที่จะช่วยเป็นสมอง ปัญญา และสติ ของสังคม จึงต้องทำหน้าที่ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสังคมโดยรวมด้วย

จากจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยที่มีลักษณะเป็นสากล 3 ประการคือ

1. มุ่งบุกเบิกแสวงหา บำรุงรักษา และถ่ายทอดความรู้ เพื่อสร้างสรรค์และจรรโลง ความก้าวหน้าและความเป็นเลิศทางวิชาการ (Advancement of Knowledge and Academic Excellence)
2. ให้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยให้ถือว่ามหาวิทยาลัยเป็นแหล่งวิชาการชั้นสูง ที่เชื้ออำนวยการประโยชน์ต่อความเจริญของมนุษยชาติ
3. ทำนุบำรุง ส่งเสริม ศิลปะและวัฒนธรรม

สถาบันอุดมศึกษาไทย จึงมีภารกิจดังต่อไปนี้

1. สอนวิชาการและวิชาชีพเพื่อสนองความต้องการกำลังคนของสังคม
2. วิจัยค้นคว้าเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ
3. บริการวิชาการแก่สังคม
4. ถ่ายทอดวัฒนธรรมและปลูกฝังความเป็นพลเมืองดี

ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

แนวคิดสากลทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

องค์การยูเนสโก ได้เล็งเห็นความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ ประเพณี ดนตรี พิธีกรรม งานเทศกาลต่างๆ รวมทั้งการรังสรรค์ผลงานศิลปกรรมพื้นบ้าน ซึ่งปัจจุบันกำลังสูญหาย และถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมสมัยใหม่ (Modernization) ซึ่งเชื่อว่า เป็นวัฒนธรรมสากลและจะต้อง ถือให้เป็นแบบเดียวกัน (Standardized International Culture) แต่ยูเนสโกเห็นว่าเป็นความเข้าใจ ผิดและจะต้องหยุดกระแสนี้ไว้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

นอกจากนี้องค์การยูเนสโกยังได้ดำเนินการประชุมระดับโลกเรื่องการอุดมศึกษาในศตวรรษที่ 21 : วิสัยทัศน์และการปฏิบัติ (World Conference on Higher Education , Higher Education in the Twenty-First Century : Vision and Action) ระหว่างวันที่ 5-6 ตุลาคม 2541 ได้มีการกล่าวถึงบทบาทของอุดมศึกษาในอนาคตที่สำคัญ คือการปรับเปลี่ยนจากสังคมวัฒนธรรมนิยมมาเป็นวัฒนธรรมแห่งการยอมรับวัฒนธรรมผู้อื่น โดยเน้นการปรับเปลี่ยนอุดมศึกษาไปสู่บทบาทใหม่ที่สำคัญในด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การเผยแพร่วัฒนธรรม นอกจากนี้ในภารกิจอุดมศึกษาตามแนวทางยูเนสโกอีกประการหนึ่ง(พรชูลี อาชวอำรุง, 2546)ได้ให้ความสำคัญงานวัฒนธรรม โดยกำหนดให้สร้างความก้าวหน้าและเผยแพร่ความรู้ โดยการวิจัยด้านพัฒนาวัฒนธรรม ส่งเสริมและพัฒนาศิลปสร้างสรรค์ อนุรักษ์ ส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมประเทศสาธารณรัฐเกาหลี ให้ความสำคัญแก่วัตถุที่ทรงคุณค่าทางด้านวิชาการและศิลปะที่แสดงออกถึงความเป็นชาติว่าเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมและจำแนกเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมที่เคลื่อนไหวได้เป็นรูปธรรม (Tangible culture Properties) และสมบัติทางวัฒนธรรมเชิงจิตวิญญาณ (Intangible culture Properties) และผู้ดูแลสมบัติทางวัฒนธรรมคือ รัฐบาล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544) แสดงให้เห็นว่า แนวคิดในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นแนวคิดสากล ในทางการศึกษาก็เช่นเดียวกันต่างประเทศให้ความสำคัญกับงานวัฒนธรรมในการศึกษารัฐมนตรีการศึกษาและเยาวชนแห่งรัฐควิเบค ประเทศแคนาดา เสนอแนวทางประสานจัดทำนโยบายด้านศาสนาและศิลปกรรมจำแนกออกได้เป็น 4 แนวทาง คือ แนวทางด้านสังคม แนวทางด้านวัฒนธรรม แนวทางด้านกฎหมายและแนวทางอบรมศึกษา แนวทางด้านวัฒนธรรม (Culture Guideline) คือการชักนำเยาวชนให้สนใจการแสดงออกเชิงวัฒนธรรม ในรูปแบบต่างๆ เช่น ภาษา วิทยาการ ศิลปะ และดนตรี (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544) ในขณะที่ในประเทศไทยเน้นความหลากหลายทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกับในประเทศเนเธอร์แลนด์ที่เน้นคุณภาพและความหลากหลาย (quality and Diversity) (จันทร์สุตา รัชพลเมือง, 2544)

แนวคิดของสถาบันอุดมศึกษาไทย

สถาบันอุดมศึกษาไทยเริ่มมีแนวคิดในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ตั้งแต่ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพุทธศักราช 2475 โดยเริ่มปรากฏในพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพุทธศักราช 2477 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายไว้ว่า (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520: 1)

“ให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นสถานศึกษาและค้นคว้าในศาสตร์ต่างๆ โดยมุ่งที่จะส่งเสริมวิชาชีพชั้นสูงและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ “

แนวคิดที่จะให้สถาบันอุดมศึกษาเป็นแหล่งส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติปรากฏอีกครั้ง ในจุดมุ่งหมายการก่อตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรเมื่อปีพุทธศักราช 2486 จากนั้นสถาบันอุดมศึกษา มีการสืบทอดแนวคิดนี้เรื่อยมา เมื่อมีการขยายสถาบันอุดมศึกษาไปยังส่วนภูมิภาคในยุคเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ เมื่อปี พ.ศ. 2503 ได้กำหนดบทบาทของมหาวิทยาลัยสำหรับภูมิภาคไว้ 3 ประการ คือ การผลิตบัณฑิต การเสาะแสวงหาบทบาทหลักที่จะตอบสนองการพัฒนาภูมิภาค และการเสาะแสวงหาและส่งเสริมทำนุบำรุงศิลป ประเพณีและวัฒนธรรมภูมิภาค (ลีปพนนท์ เกตุทัต, 2516) ต่อมาเมื่อวัฒนธรรมทั่วโลกเริ่มมีการปะทะเชื่อมโยงกัน มหาวิทยาลัย จำเป็นต้องทำความเข้าใจกับบทบาทที่ควรจะเป็นของสถาบันอุดมศึกษาให้ชัดเจน คือการทำการศึกษา ค้นคว้า วิจัยให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งในวัฒนธรรมเดิม และศึกษาวิจัยให้หลากหลายครอบคลุมวัฒนธรรมของบุคคลต่างๆ ดังนั้นแนวคิดของสถาบันอุดมศึกษา ในด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจึงมิใช่เพียงการปฏิบัติไปตามกระแสสังคม แต่ควรต้องศึกษาค้นคว้าในเรื่องศิลปประเพณีและวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้งและจริงจัง (ไพฑูริย์ สิ้นลารัตน์, 2526) เมื่อระบบเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนไป ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีผลกระทบต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย สถาบันอุดมศึกษาต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพด้วยการสร้างบรรยากาศทางวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษา (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2533) ประกอบกับมหาวิทยาลัยเป็นแหล่งวิชาการและสร้างปัญญาของสังคม การจัดตั้งศูนย์หรือสถาบันส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจึงเป็นแนวคิดของมหาวิทยาลัยเพื่อทำให้อาจารย์ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาเป็นที่ยอมรับ โดยอาศัยข้อเท็จจริงข้อมูลกับการใช้เหตุผล (จรัส สุวรรณเวลาและคณะ, 2540)

วิสัยทัศน์ด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

พระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2477 ระบุความมุ่งหมายไว้ตอนหนึ่งว่า จะทำนุบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ นับจากนั้นเป็นต้นมา ภารกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ถูกกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติของสถาบันอุดมศึกษาตลอดมา มหาวิทยาลัยบางแห่ง กำหนดไว้ในวิสัยทัศน์ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์) วิรุณ ตั้งเจริญ (2542) กล่าวไว้ว่า เป็นเรื่องของทุกฝ่าย ทุกคณะ ทุกภาควิชาและทุกคนที่จะปฏิบัติตามภารกิจ ปัจจุบัน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กำหนดเรื่องการทำนุบำรุงและสืบสานวัฒนธรรมไว้ใน

พันธกิจ ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ ของมหาวิทยาลัย รวมทั้งในมหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยเอกชน

แนวคิดทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

ศิลปวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อความเป็นชาติ งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาตั้งแต่เริ่มใช้ศัพท์วัฒนธรรม เมื่อปีพุทธศักราช 2475 เป็นต้นมา ขอบข่ายของวัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมทั้งส่วนที่เป็นวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ความเชื่อ ประเพณี ศิลปะ วรรณคดี วิถีดำเนินชีวิต สิทธิพื้นฐานของมนุษย์ ระบบค่านิยม ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวต้องใช้ระยะเวลายาวนานในการสร้างสรรค์ ปรับปรุงแก้ไขจนเป็นที่ยอมรับ และถือว่าเป็นสิ่งที่ตั้งงามของสังคม การดำเนินงานวัฒนธรรมมีความหมาย รวมถึงแต่การอนุรักษ์ การฟื้นฟูและการพัฒนา ดังนั้นกิจกรรมจึงควรหลากหลายครอบคลุมซึ่งอาจเป็นไปตามแนวคิดอนุรักษ์นิยมคือพอใจกับการคงอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างที่เคยเป็นและเชื่อว่าความเป็นปัจจุบันด้อยกว่าในอดีต หรือเป็นไปตามแนวคิดเสรีนิยมที่เชื่อว่าเสรีภาพคือสิ่งที่สำคัญที่สุดและเป็นบ่อเกิดของคุณค่าทางสังคม

วิกฤตงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย

การพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง มีการติดต่อสื่อสารคมนาคมที่สะดวกรวดเร็ว มีการติดต่อเชื่อมโยงกันทั่วโลกหรือที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์ สถาบันอุดมศึกษามีการขยายตัวเพื่อรองรับการเจริญเติบโตนั้น อีกทั้งนโยบายในการขยายโอกาสทางการศึกษา การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วทำให้เกิดวิกฤติทางการอุดมศึกษา

สถาบันอุดมศึกษาต่างพากันทบทวนบทบาทและภารกิจของสถาบันว่า ได้พัฒนามาอย่างถูกต้อง สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงหรือไม่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2537) กล่าวถึงสิ่งที่มาพร้อมโลกาภิวัตน์ ว่าทำให้โลกหมดความหลากหลายและทำให้สังคมกลุ่มเล็ก (ชนบท) หมดอำนาจต่อรอง จึงเสนอว่า มหาวิทยาลัยจะต้องมองความเฉพาะเจาะจงของสังคมและวัฒนธรรมไทย ให้ความสำคัญกับความหลากหลายและความเฉพาะเจาะจง นี้คือบทบาทความสำคัญของมหาวิทยาลัยในการเตรียมคนให้มีพลังในการเผชิญกับโลกาภิวัตน์

ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษามักถูกละเลยและจัดว่ามีความสำคัญเป็นลำดับสุดท้าย ทั้งที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติของมหาวิทยาลัยเช่นเดียวกับภารกิจอื่นๆ มหาวิทยาลัยมิได้ทำหน้าที่เท่าที่ควร การดำเนินภารกิจทางด้านนี้ส่วนใหญ่จะจัดเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร (วิจิตร ศรีสอาน, 2518) และด้วยเหตุที่มหาวิทยาลัยของไทย

ลอกเลียนแบบมาจากประเทศทางตะวันตก ที่กำหนดว่า สถาบันอุดมศึกษาต้องทำหน้าที่ 3 อย่าง คือ การศึกษา การวิจัยและการให้บริการทางวิชาการ เมื่อประเทศไทยรวมภารกิจที่ 4 คือเรื่องทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเข้าไปด้วย ในทางปฏิบัติ มหาวิทยาลัยแยกกิจการนี้ออกไป เพราะเห็นว่า มีความสัมพันธ์กับศาสตร์น้อย (จรัส สุวรรณเวลาและคณะ, 2540)

นอกจากนั้นสถาบันอุดมศึกษายังส่งเสริมวัฒนธรรมไปตามแฟชั่น (ไพฑูริย์ สินลารัตน์, 2526) หมายความว่า ไม่ได้มีการส่งเสริมศึกษาอย่างแท้จริง ทั้งที่ควรจะศึกษาค้นคว้าอย่างลึกซึ้งจริงจังและเป็นผู้นำสังคม เสนอแนะสังคม มิใช่ตามสังคม ความเกี่ยวข้องระหว่างศิลปวัฒนธรรมกับสถาบันอุดมศึกษา มิใช่เรื่องของการอนุรักษ์หรือทำนุบำรุงเท่านั้น แต่กินความกว้างไปถึงศิลปวัฒนธรรมเพื่อคุณภาพชีวิตด้วย และศิลปวัฒนธรรมเพื่อคุณภาพชีวิต คือ การวิจัย (สุชาติา ชินะจิตร, 2540)

วิกฤตอีกประการหนึ่ง คือความเกี่ยวพันระหว่างศิลปวัฒนธรรมกับเทคโนโลยี เช่น การลอกแบบ (copy) หรือการใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ตัดต่องานศิลปะ ซึ่งเป็นตัวการทำลายศิลปะ รวมทั้งการนำเอาวิถีคิดเชิงเหตุผลมากดอารมณ์ความรู้สึก จึงเป็นเรื่องน่าคิดว่า อุดมศึกษาจะกำหนดปรัชญาแนวทางต่อไปอย่างไร จึงจะสามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพทั้งทางด้านวิชาการ ความก้าวหน้า และศิลปวัฒนธรรมควบคู่กันไป (ธีรยุทธ บุญมี, 2537)

วิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย

ในการศึกษาเรื่อง วิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทยครั้งนี้ ได้เริ่มตั้งแต่การก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรก (พ.ศ. 2459) จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) โดยแบ่งช่วงระยะเวลาตามเหตุการณ์ ดังต่อไปนี้

ช่วงที่หนึ่ง ระหว่างปี พ.ศ. 2459-2475 เป็นยุคเริ่มก่อตั้งสถาบันอุดมศึกษาเมื่อได้มีการสถาปนามหาวิทยาลัยแห่งแรกคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ชัดเจนว่าเป็นการฝึกคนเข้ารับราชการ ประกอบกับแนวคิดในการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาของไทยรับแบบอย่างมาจากประเทศทางตะวันตกซึ่งมุ่งศึกษาค้นคว้าความรู้ วิจัยและ บริการวิชาการแก่ชุมชน ในยุคนี้อาจยังไม่มีการกล่าวถึงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างชัดเจน

ช่วงที่สอง ระหว่างปี พ.ศ. 2475-2500 เป็นยุคสร้างและธำรงไทย ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยและเป็นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประกอบกับความพยายามในการล่าอาณานิคมของประเทศทางตะวันตก ทำให้ประเทศไทยธำรงความเป็นไทยด้วยศิลปวัฒนธรรมประจำชาติที่มีเอกลักษณ์

โดดเด่น มีความชัดเจนในการกำหนดให้มีมหาวิทยาลัยศิลปากรขึ้นในช่วงนี้ เพื่อรักษาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยให้ก้าวหน้า

ช่วงที่สาม ระหว่างปี พ.ศ. 2500-2537 เป็นยุคขยายการศึกษาเร่งพัฒนาเศรษฐกิจ มีการขยายการศึกษาออกไปยังส่วนภูมิภาค เนื่องจากมีการเพิ่มของจำนวนประชากรและความต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา รัฐบาลในยุคสมัยนั้น (จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์) จึงให้มีการขยายมหาวิทยาลัยสู่ภูมิภาค และให้เอกชนเข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ช่วงที่สี่ ระหว่างปี พ.ศ. 2537-2549 เป็นยุคโลกาภิวัตน์ : ปฏิรูปการศึกษาด้วยกระแสโลกาภิวัตน์หรือขบวนการเชื่อมโลกเข้าหากัน ทำให้ทุกอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การอุดมศึกษาเกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็วด้วยเช่นกัน มีความเป็นนานาชาติ (Internationalization) แต่ขณะเดียวกันก็มีการปลุกความเป็นท้องถิ่น (Localization) ให้มีบทบาท เพื่อความหลากหลายด้วย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย (พ.ศ. 2459-2549) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2459 - 2549 วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย และเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical research) อันเป็นการศึกษาเหตุการณ์ในอดีต ข้อมูลที่เกิดขึ้นทั้งหมดเป็นข้อมูลที่เกิดขึ้นเอง เพื่อให้เข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้ว และนำความสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน เพื่อทำนายเหตุการณ์ในอนาคต โดยทำการรวบรวมหลักฐานนำมาวิเคราะห์ ตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ประเมินความสำคัญของข้อเท็จจริง และสรรหาสาเหตุเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของเหตุการณ์แต่ละเรื่องได้อย่างสมเหตุสมผล และตีความอย่างเคร่งครัด โดยปราศจากสมมุติฐานที่ตั้งไว้ก่อน (แกมสุข นุ่มนนท์, 2544)

ประชากรคือ เอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษา เอกสารที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าได้แก่ พระบรมราชโองการ พระราชบัญญัติของมหาวิทยาลัย แผนการศึกษา แผนพัฒนามหาวิทยาลัย แผนวัฒนธรรมแห่งชาติ ประวัติมหาวิทยาลัย ประกาศประมวลกฎหมายที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัย วิสัยทัศน์ พันธกิจ จุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย รายงานกิจกรรมมหาวิทยาลัย เอกสารการประชุม เอกสารประกอบการสัมมนา สิ่งพิมพ์ของอาจารย์ วารสาร บทความ เป็นต้น

ส่วนในขั้นตอนการวิจัยได้ยึดหลักและแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ทางประวัติศาสตร์และการนำเสนอผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยศึกษาจากเอกสาร (Bogdan and Biklen, 1992) การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) ได้แก่ เอกสารเกี่ยวกับภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งมหาวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2459 คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2549 รวมทั้งเอกสารอื่นๆ ที่แสดงความเป็นไปของยุคสมัยดังกล่าวเพื่อนำแนวคิด ทฤษฎีและข้อค้นพบจากวรรณกรรมอื่นๆ ที่ศึกษาปัญหาที่เกี่ยวข้องและคล้ายคลึงกันมาเป็นพื้นฐานในการวางแนวทางการวิจัย รวมทั้งการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลในกระบวนการวิจัย (ชยันต์ วรรณระภูติ, 2537) ในการศึกษาเอกสารมีประเด็นสำคัญดังนี้

1.1 ประเภทของเอกสารที่ศึกษาวิจัยแบ่งเป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ตามเกณฑ์การพิจารณา (นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัตถิยะ, 2525 : เจตนา นาควัชระ, 2521 : แดมสุข นุ่มนนท์, 2544) ดังนี้

(1) เอกสารชั้นต้น (Primary Sources) ได้แก่ พระบรมราชโองการพระราชกระแสพระราชดำรัส เอกสารส่วนพระองค์ เอกสารส่วนบุคคล อัดชีวประวัติ กฎหมาย ราชกิจจานุเบกษา พระราชบัญญัติ จุดมุ่งหมาย วิสัยทัศน์ พันธกิจของสถาบันอุดมศึกษา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาวัฒนธรรม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เอกสารทางราชการ จดหมายราชการ หนังสือสั่งการ เป็นต้น

(2) เอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือทั่วไป ตำรา แบบเรียน หนังสือแปล ชีวประวัติ เอกสารการประชุม เอกสารการสัมมนา หนังสือที่ระลึกวารสาร หนังสือพิมพ์ รายงานประจำปี พจนานุกรม สารานุกรม รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ จุลสาร เป็นต้น

โดยเริ่มศึกษาจากเอกสารชั้นรองก่อนเพื่อจุดมุ่งหมาย 3 ประการ คือ

- 1) เพื่อให้ได้มาซึ่งภูมิหลังสำหรับหลักฐานร่วมสมัยของตัวปัญหาการวิจัย
- 2) เพื่อเป็นแนวทางไปสู่ข้อมูลบรรณานุกรมอื่นๆ
- 3) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อความที่คัดลอกมา หรือข้อความที่อ้างอิงจากหลักฐาน สมัยเดียวกัน จากนั้นจึงศึกษาเอกสารชั้นต้นเพื่อค้นหาข้อสนเทศที่บ่งชี้ความจริงอย่างใดอย่างหนึ่ง

1.2 คัดเลือกเอกสารดังกล่าว โดยนำมาประเมินความน่าเชื่อถือและความถูกต้อง ด้วยเกณฑ์ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ คือ การวิพากษ์ภายนอกเพื่อตรวจสอบความแท้จริงของเอกสาร โดยพิจารณาจากลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ หลักฐานนั้นถูกเขียนขึ้นเมื่อใด หลักฐานนั้นถูกเขียนขึ้นที่ใด ใครเป็นผู้เขียน อายุของเอกสาร สถานที่เกิดเหตุการณ์ ผู้อ่านเอกสารและรูปแบบเดิมของเอกสารเป็นอย่างไรในกรณีที่มีการคัดลอกมา (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2527) และการวิพากษ์ภายใน เพื่อประเมินความน่าเชื่อถือ ความถูกต้องและคุณค่าของข้อมูลในเอกสาร โดยพิจารณาตรวจสอบ แรงกระตุ้น ความอคติและข้อจำกัดของผู้เขียนที่อาจทำให้เขียนเกินความเป็นจริง บิดเบือน หรือ มองข้ามบางสิ่งบางอย่างไป การประเมินข้อมูลอย่างใช้วิจญาณญาณทำให้การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ทำอย่างลุ่มลึก ความถูกต้องและคุณค่าของข้อมูลในเอกสาร (Validity) พิจารณาจาก 4 ประเด็น คือ (1) ผู้บันทึกเป็นผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญ มีศักยภาพในการเขียนเรื่องเหล่านั้นหรือไม่ (2) ผู้บันทึกใสอารมณ์ความรู้สึกเข้าไปในเหตุการณ์หรือไม่ (3) ผู้บันทึก ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องหรือไม่ กรณีที่ไม่อยู่ในเหตุการณ์ (4) เอกสารมีความชัดเจนหรือไม่ บิดเบือนความหมายไปหรือไม่หรือมีหลักฐานสนับสนุน ทั้งนี้ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ การตีความหลักฐานของข้อสนเทศ เพื่อให้ทราบความหมายและขั้นตอนที่สอง เป็นการประเมินคุณค่าของข้อสนเทศ โดยตัดสินว่าข้อสนเทศนั้นเป็นจริงหรือไม่ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัทธมยะ, 2525)

1.3 ตีความจากหลักฐาน เพื่อหาความหมายขั้นต้นและชั้นลึกจากข้อสนเทศด้วยใจที่เป็นกลาง โดยที่การตีความในขั้นต้นเป็นความหมายที่ผู้สร้างหลักฐานตั้งใจให้รู้ตามตัวอักษร และการตีความชั้นลึกเป็นความหมายที่แท้จริงซึ่งแฝงอยู่ตามเจตนารมณ์ของผู้สร้างหลักฐาน (นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัทธมยะ, 2525)

2. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกระบวนการจัดลำดับ จัดโครงสร้าง และหาความหมายของข้อมูลที่รวบรวมและคัดเลือกมา รวมทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ มีหลักในการดำเนินงาน 2 ประการ (ชยันต์ วรรณะภุติ, 2537)

ก. การวิเคราะห์ข้อมูลจะไม่แยกจากกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการทำซ้ำกลับไปกลับมา (Iterative) ระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลกับการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งนี้เพื่อตรวจสอบข้อมูลและทำให้เข้าใจแบบแผนของปรากฏการณ์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ข. การวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้จะไม่ใช้กระบวนการทางสถิติ แต่อาศัยหลักการและคำถามการวิจัยแยกแยะให้เห็นวิวัฒนาการของภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

เหตุผลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น เพื่อให้เข้าใจสภาพที่แท้จริง อันนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

ในการวิเคราะห์ข้อมูล มีวิธีดำเนินการ 2 ขั้นตอน คือ

2.1 การปรับข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ เนื่องจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลใน 2 ลักษณะ คือ การศึกษาจากเอกสาร และจากประวัติศาสตร์บอกเล่า โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จึงต้องมีการปรับและคัดเลือกข้อมูลให้ถูกต้องชัดเจน โดยอาศัยแนวทางดังนี้

2.1.1 การลดทอนข้อมูล (Data Reduction) เป็นการเลือก การทำให้ชัดเจน การปรับให้เข้าใจง่าย การจับสาระสำคัญและการบันทึกข้อมูลในลักษณะการเขียนให้ชัดเจนขึ้น ได้แก่ การนำสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ พระราชบัญญัติ ประกาศ คำสั่ง ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ มาเลือกและปรับเขียนรายงานให้ง่ายต่อการเข้าใจ โดยไม่ลอกเอกสารมาทั้งหมด

2.1.2 การจัดระเบียบข้อมูล (Data Display) คือการจัดกระทำข้อมูลที่วิเคราะห์และลดทอนแล้ว มาลำดับเนื้อหาก่อน-หลัง แล้วนำเสนอผลการวิจัยให้มีความต่อเนื่องเป็นลำดับ ไม่เกิดความสับสน

2.1.3 การสรุปความ (Conclusion Drawing) เป็นการให้ความหมาย หรือตีความข้อมูล โดยให้เหตุผลและข้อเท็จจริงต่างๆ ได้แก่ การตีความพระราชบัญญัติ คำสั่ง ระเบียบ ประกาศและข้อบังคับของมหาวิทยาลัยรวมทั้งบันทึกการประชุม สิ่งพิมพ์ที่ออกโดยอาจารย์ ฯลฯ

2.2 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ เมื่อได้ข้อมูลเป็นระบบแล้ว จึงวิเคราะห์และสังเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ เพื่อแยกแยะข้อเท็จจริงจนสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริงเหล่านี้ ซึ่งมีเหตุผลและน่าจะตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยสรุปเป็นความสัมพันธ์ของกลุ่มปรากฏการณ์ ในลักษณะเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ (นิตี เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัทธมยะ, 2525)

3. การเขียนข้อค้นพบ ในการศึกษาวิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย (พ.ศ. 2459 – 2549) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสรุปเป็นยุค โดยแสดงผลในรูปของการบรรยาย ตารางและแผนภูมิประกอบดังนี้

วิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย

1. ยุคเริ่มก่อตั้ง

ช่วงที่หนึ่ง ระหว่างปี พ.ศ. 2459-2475 เป็นยุคเริ่มก่อตั้งสถาบันอุดมศึกษาเมื่อได้มีการสถาปนามหาวิทยาลัยแห่งแรกคือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ชัดเจนว่าเป็นการฝึกคนเข้ารับราชการ ประกอบกับแนวคิดในการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาของไทยรับแบบอย่างมาจากประเทศทางตะวันตกซึ่งมุ่งศึกษาค้นคว้าความรู้ วิจัยและบริการวิชาการแก่ชุมชน ในยุคนี้ยังไม่มีภารกิจสู่การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างชัดเจนจะทำการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

1.1 ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

1.1.1 ปัจจัยภายนอก ได้แก่ สภาพการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เช่น ภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยม การรับวัฒนธรรมตะวันตกจากลูกเจ้านายและขุนนางที่ไปศึกษาในต่างประเทศ ความต้องการและความจำเป็นในการใช้บัณฑิต การเริ่มใช้ศัพท์วัฒนธรรม พระราชภารกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับวัฒนธรรม การสถาปนาองค์กรทางวัฒนธรรม เช่น กรมมหรสพ การตั้งโรงเรียนพรานหลวงเพื่อเป็นสถานศึกษาทางด้านนาฏศิลป์และดนตรีสำหรับเยาวชน การใช้กิจกรรมการละครในการอบรมจิตใจ การตั้งห้องสมุดสำหรับพระนคร การใช้งบประมาณร้อยละ 14 ต่อปีในกิจกรรมทางวัฒนธรรมทำให้เกิดรากฐานทางวัฒนธรรมตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน เป็นต้น

1.1.2 ปัจจัยภายใน ได้แก่ แนวคิดรูปแบบมหาวิทยาลัยจากประเทศทางตะวันตก การสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและการกำหนดจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยพระดำริเกี่ยวกับการจัดการอุดมศึกษาของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรมพระบรมราชชนก

1.2 ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาในช่วงนี้เป็นกิจกรรมอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ได้แก่ การอบรมสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดาตามลัทธิธรรมเนียมไทย และการจัดกิจกรรมตามประเพณีเช่นพิธีไหว้ครู

1.3 บทสรุปและวิเคราะห์ โดยอยู่บนฐานคิดในเรื่องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ภายใต้บริบทที่เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

2. ยุคสร้างและธำรงไทย

ช่วงที่สอง ระหว่างปี พ.ศ. 2475-2500 เป็นยุคสร้างและธำรงไทย ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยและเป็นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประกอบกับความพยายามในการล่าอาณานิคมของประเทศทางตะวันตก ทำให้ประเทศไทยธำรงความเป็นไทยด้วยศิลปวัฒนธรรมประจำชาติที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น มีความชัดเจนในการกำหนดให้มีมหาวิทยาลัยศิลปากรขึ้นในช่วงนี้ เพื่อรักษาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยให้ก้าวหน้า ในยุคนี้จะได้ทำการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

2.1 ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

2.1.1 ปัจจัยภายนอก ได้แก่ สภาพการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงการปกครอง การก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง การรับชื่นชมและยกย่องวัฒนธรรมตะวันตก แนวคิดของผู้นำประเทศ การสถาปนาสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ

2.1.2 ปัจจัยภายใน ได้แก่ ระบบบริหารสถาบันอุดมศึกษา การกำหนดจุดมุ่งหมายของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การก่อตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นต้น

2.2 ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย

2.2.1 การกำหนดให้งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย

2.2.2 กิจกรรมอนุรักษ์และสืบสานประเพณีไทย ได้แก่ พิธีไหว้ครู วันสำคัญทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น

2.3 บทสรุปและวิเคราะห์โดยอยู่บนฐานคิดในเรื่องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ภายใต้บริบทที่เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

3. ยุคขยายการศึกษาเร่งพัฒนาเศรษฐกิจ

ช่วงที่สาม ระหว่างปี พ.ศ. 2500 -2537 เป็นยุคขยายการศึกษา เร่งพัฒนาเศรษฐกิจ มีการขยายการศึกษาออกไปยังส่วนภูมิภาค เนื่องจากมีการเพิ่มของจำนวนประชากรและความต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา รัฐบาลในยุคสมัยนั้น (จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์) จึงให้มีการขยายมหาวิทยาลัยสู่ภูมิภาค และให้เอกชนเข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาในยุคนี้จะได้ทำการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

3.1 ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

3.1.1 ปัจจัยภายนอก ได้แก่ สภาพการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เช่น นโยบายทางการศึกษาของคณะรัฐบาล การขยายโอกาสทางการอุดมศึกษาสู่ภูมิภาค แนวความคิด มหาวิทยาลัยของรัฐที่ไม่เป็นส่วนราชการการก่อตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

3.1.2 ปัจจัยภายใน ได้แก่ ระบบบริหารสถาบันอุดมศึกษาแบบแยกสังกัด โครงการพัฒนามหาวิทยาลัยของทบวงมหาวิทยาลัย แนวคิดในการแสวงหาคตินิยมของมหาวิทยาลัยในสวนภูมิภาค ประมวลกฎหมายที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยภารกิจของมหาวิทยาลัยที่สังคมไทยมุ่งหวัง

3.2 ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

3.2.1 กิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การจัดสัมมนาทางวิชาการในโครงการสืบสานวัฒนธรรมไทย โครงการศิลปนิพนธ์มหาวิทยาลัย พิธีเจิมป้ายเปิดอาคารเรียนที่สร้างใหม่ การตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดให้มีการสอนวิชาที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมในวิชาการศึกษาทั่วไป เป็นต้น

3.2.2 กิจกรรมการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ โครงการวิจัยไทยศึกษา การตั้งหน่วยงานและสิ่งก่อสร้างทางศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรม สถาบันไทยคดีศึกษา เป็นต้น

3.2.3 กิจกรรมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การแสดงของชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดการแสดงละคร การแสดงดนตรีและศิลปะของชาวบ้าน เป็นต้น

3.3 บทสรุปและวิเคราะห์โดยอยู่บนฐานคิดในเรื่องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ภายใต้บริบทที่เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

4. ยุคโลกาภิวัตน์ – ปฏิรูปการศึกษา

ช่วงที่สี่ ระหว่างปี พ.ศ. 2537-2549 เป็นยุคโลกาภิวัตน์ : ปฏิรูปการศึกษาด้วยกระแสโลกาภิวัตน์หรือขบวนการเชื่อมโยงโลกเข้าหากัน ทำให้ทุกอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การอุดมศึกษาเกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็วด้วยเช่นกัน มีความเป็นนานาชาติ (Internationalization) แต่ขณะเดียวกันก็มีการปลุกความเป็นท้องถิ่น (Localization) ให้มีบทบาทเพื่อความหลากหลายด้วย ในยุคนี้จะได้ทำการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

4.1 ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

4.1.1 ปัจจัยภายนอกสภาพการเมืองเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ สังคมโลกาภิวัตน์และความขัดแย้งกับวัฒนธรรมดั้งเดิม วิกฤติทางวัฒนธรรม กระแสผลักดันให้มหาวิทยาลัยออกนอกระบบราชการ

4.1.2 ปัจจัยภายใน ได้แก่ การปฏิรูปการศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ความเกี่ยวข้องระหว่างศิลปวัฒนธรรมกับมหาวิทยาลัย แนวคิดการดำเนินงานศิลปวัฒนธรรมของประเทศไทย แนวคิดการดำเนินงานศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย

4.2 ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

4.2.1 กิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมในวันสำคัญตามประเพณี เช่น วันเข้าพรรษา วันวิสาขบูชา รวมทั้งกิจกรรมทางศาสนาทั้งศาสนาพุทธและศาสนาอื่นๆ การเปิดรายวิชาใหม่ทางด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น วิชาศิลปะไทยสมัยรัตนโกสินทร์ วิชาวัฒนธรรมและประเพณีไทย กิจกรรมการประกวดมารยาทไทย เป็นต้น

4.2.2 กิจกรรมการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การวิจัยทางศิลปวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย กิจกรรมส่งเสริมภาษาไทย เป็นต้น

4.2.3 กิจกรรมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมถนนสายวัฒนธรรม การจัดการแสดงดนตรี ศิลปะ และละคร การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชาติ เป็นต้น

4.3 บทสรุปและวิเคราะห์ โดยอยู่บนฐานคิดในเรื่องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ภายใต้บริบทที่เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

5. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

9 ในการวิจัยครั้งนี้ คาดว่าจะเกิดประโยชน์ต่อสถาบันอุดมศึกษาไทย ดังต่อไปนี้

1. ทำให้ทราบวิวัฒนาการของภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกในปีพุทธศักราช 2459 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) เพื่อสามารถวิเคราะห์เหตุและปัจจัยแห่งความเป็นไปของภารกิจนี้และนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนางานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย

2. เป็นการรวบรวมเรียบเรียงและจัดระเบียบข้อมูลเกี่ยวกับภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย ให้เห็นภาพรวมเพื่อนำหลักการในอดีตมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน
3. เป็นประโยชน์แก่บุคคลและองค์กรที่เกี่ยวกับการจัดการอุดมศึกษาในการวางแผนพัฒนางานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำเสนอตามสารระดังต่อไปนี้

- ตอนที่ 1 ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา
 - 1.1 ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาตามหลักสากล
 - 1.2 ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาไทย
- ตอนที่ 2 ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา
 - 2.1 แนวคิดสากล
 - 2.2 แนวคิดของสถาบันอุดมศึกษาไทย
 - 2.3 วิสัยทัศน์ด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย
- ตอนที่ 3 แนวคิดทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
 - 3.1 ศิลปวัฒนธรรมไทย
 - 3.2 แนวคิดอนุรักษนิยม
 - 3.3 แนวคิดเสรีนิยม
- ตอนที่ 4 วิกฤตงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย
- ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา

การอุดมศึกษา คือการศึกษาระดับสูงที่มุ่งผลิตคนให้มีสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ เป็นการจัดโอกาสและสภาพแวดล้อมเพื่อให้ผู้รับได้พัฒนาไปตามแนวทางของตนเอง มิใช่การผลิตแบบโรงงานอุตสาหกรรม จึงไม่ควรกำหนดรูปแบบที่ตายตัว เพราะผู้เรียนย่อมมีความแตกต่างกัน และควรเปิดโอกาสให้แก่คนในวัยหลังมัธยมศึกษาให้กว้างที่สุด เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพต่อไป นอกจากนั้นในสถาบันอุดมศึกษาจะต้องเป็นแหล่งวิทยาการ ส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิชาการรวมทั้งการสืบทอดความรู้เก่าเป็นอุปกรณ์เพื่อพัฒนาสังคมและตัวบุคคล โดยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชีวิตสังคมสิ่งแวดล้อมและการศึกษานั้นก็คือ การเรียนการสอน การวิจัยและการบริการชุมชน (ไพฑูริย์ สินลารัตน์, 2524)

ภารกิจ หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจ หน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับงานโดยตรงและงานพิเศษที่ควรต้องกระทำ โดยแบ่งภารกิจออกเป็น 2 อย่างคือ ภารกิจที่ปฏิบัติจริง และภารกิจที่ควรปฏิบัติ

สถาบันอุดมศึกษา หมายถึง สถานที่จัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา ทำหน้าที่เสริมสร้างให้นิสิตนักศึกษา มีความสามารถในการเรียนรู้เป็นสำคัญเป็นสถานที่เตรียมคนคุณภาพสูงสำหรับสังคมและเป็นแหล่งขุมปัญญาของสังคมที่จัดการศึกษาหลังมัธยมศึกษา

ภารกิจอุดมศึกษา หมายถึง บทบาทและหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาทุกระบบ การศึกษา พึงปฏิบัติให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาระดับสูง ที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของคนไทยให้เป็นผู้ใหญ่ดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างมีคุณภาพ (พรชูลี อาชวอรุ่ง , 2546)

1.1 ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาตามหลักสากล

การอุดมศึกษามีกำเนิดมาจากประเทศทางยุโรป ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12-13 มหาวิทยาลัยแห่งแรกของโลก คือ มหาวิทยาลัยโบโลญญา (Bologna) ในอิตาลีและมหาวิทยาลัยปารีส (Paris) ในฝรั่งเศส ซึ่งมีภารกิจสำคัญ คือการสอนวิชาชีพร่วมตามความต้องการของสังคม ในสมัยต่อมาคือหลังยุคปฏิรูปเน้นที่การวิจัยเพื่อเพิ่มพูนความรู้ในทุกสาขาวิชา

ในศตวรรษที่ 19 ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาถูกกำหนดแตกต่างกันไป เช่น มหาวิทยาลัยในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่เกิดจากการมีผู้บริจาคที่ดินเพื่อเป็นที่ตั้งของสถาบันจะตอบสนองสังคมโดยจัดการเรียนการสอนในวิชาที่นำไปใช้ได้ ในสังคมนั้น(บริการวิชาการแก่สังคม) เป็นการสร้างเอกลักษณ์ให้กับมหาวิทยาลัยในอเมริกา คลีค เคอร์ (Clark Kerr, 1994) เรียกมหาวิทยาลัยในอเมริกาว่า มหาวิทยาลัยอเนกประสงค์ คือเป็นมหาวิทยาลัยที่มีทุกอย่างสำหรับทุกคน และทำหน้าที่สำคัญ 3 ประการ คือ (1) ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมและความรู้ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ งานสอน (2) แสวงหาความรู้และความก้าวหน้าทางวิชาการ ซึ่งได้แก่ งานวิจัย และ (3) งานด้านบริการสังคมโดยการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน หน้าที่ทั้ง 3 ประการนี้ มีความสำคัญเท่าเทียมกันและเป็นสิ่งที่มหาวิทยาลัยจะต้องรักษาความสมดุลในหน้าที่เหล่านั้นไว้

การอุดมศึกษาของประเทศอังกฤษเน้นการศึกษาชั้นปริญญาตรี มหาวิทยาลัยในประเทศเยอรมนีเน้นบัณฑิตศึกษาและการวิจัย ประมวลได้ว่า สถาบันอุดมศึกษามีภารกิจ 3 ประการ คือ (วิจิตร ศรีสะอ้าน, 2518)

1. มุ่งบุกเบิก แสวงหา บำรุงรักษา และถ่ายทอดความรู้เพื่อสร้างสรรค์ จรรโลง ความก้าวหน้า และความเป็นเลิศทางวิชาการ (Advancement of Knowledge and Academic Excellence)
2. ใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและถือว่ามหาวิทยาลัยเป็นแหล่งวิทยาการ ชั้นสูงที่เอื้ออำนวยความสะดวกต่อความเจริญของมนุษยชาติ
3. ทำนุ บำรุง ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ของโลก เมื่อสิ้นสุด สงครามโลกครั้งที่ 2 สถาบันอุดมศึกษา มีบทบาทในการที่จะช่วยผดุงเสรีภาพและประชาธิปไตย ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ส่งเสริมอุดมคติ แต่ในความเป็นจริง การอุดมศึกษาเปิดโอกาสให้แก่ คนกลุ่มน้อย ทำให้เกิดช่องว่างในสังคมระหว่างคนที่มีโอกาสได้รับการศึกษาระดับสูง (อุดมศึกษา) กับผู้ที่ขาดโอกาส รวมทั้งความไม่ชัดเจนในภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาที่มีอยู่สั้นๆ ว่า สอน วิจัยและบริการชุมชน ทำให้นิสิตนักศึกษา อาจารย์และผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษา ระดับอุดมศึกษา ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ได้แก่ ฝรั่งเศส อเมริกา ญี่ปุ่น จีน อินโดนีเซีย คิวบา ต่างก็แสดงออกซึ่งความไม่พอใจ จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ อันเป็น ภารกิจตามแนวทางใหม่ของสถาบันอุดมศึกษา คือ (ไพฑูริย์ สิ้นลารัตน์, 2524)

1. การอุดมศึกษาเป็นเรื่องของการจัดโอกาส และสภาพแวดล้อมให้ผู้เรียนได้พัฒนา ไปตามแนวทางของตนเอง
2. ส่งเสริมสมรรถภาพของมนุษย์ในสังคมวงกว้าง ไม่ควรผูกขาดการส่งเสริม สมรรถภาพและความรู้ไว้เฉพาะคนกลุ่มน้อยเท่านั้น แต่ควรเปิดโอกาสอย่างยุติธรรมแก่คนวัยหลัง การศึกษาระดับมัธยมศึกษาให้กว้างขวางที่สุด
3. เป็นแหล่งวิทยาการและส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิชาการอย่างไม่จำกัด ไม่ผูกขาด หรือไม่ถูกควบคุมบังคับด้วยอคติของบุคคลและการเมือง งานของสถาบันอุดมศึกษา จึงเป็นงานของการสร้างสมความรู้และบุกเบิกความรู้ใหม่ให้มีความต่อเนื่อง
4. เป็นอุปกรณ์ให้มีการประเมินผลเพื่อการพัฒนาสังคมและตัวบุคคล โดย สถาบันอุดมศึกษาให้ข้อมูล แนวคิด ความเห็น เสนอทางเลือกต่างๆ
5. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อมและการศึกษา คือ การเรียนการสอน การวิจัย และการบริการชุมชนควรจะต้องตั้งอยู่บนความเข้าใจและเห็น ประจักษ์ในสภาพและปัญหาของชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม และเริ่มต้นจากความจริงนั้นไปสู่ ความก้าวหน้าที่ดีและเหมาะสมยิ่งขึ้น

ภารกิจหลักของสถาบันอุดมศึกษาที่ยอมรับกันทั่วโลก คือ การสอนเพื่อผลิตบัณฑิตหรือการพัฒนาพลังคน การวิจัยเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทั้งการวิจัยบริสุทธิ์และการวิจัยประยุกต์ อันจะเป็นประโยชน์โดยตรงในการนำไปปรับปรุงโลกของเราในทุกด้าน การบริการชุมชน ได้แก่ การนำความรู้และบัณฑิตไปช่วยพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ภารกิจทั้ง 3 ประการนี้สำคัญเท่าเทียมกัน (พรชูลี อาชวอำรุง, 2546)

ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาทั้ง 3 ประการ คือ สอน วิจัยและบริการชุมชน จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับคน ความรู้และสิ่งแวดล้อม หมายความว่า การอุดมศึกษาเป็นเรื่องของการสร้างคน ความรู้เป็นเรื่องที่จะมาเสริมตัวคน หรือสนองความต้องการและความอยากรู้ของคน และในขณะเดียวกัน คนจะใช้ความรู้เพื่อประโยชน์ในการสร้างสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมให้เป็นประโยชน์

ซิดนีย์ ฮุก (Sidney Hook, 1946 อ้างใน สุวิมล ธนะผลเลิศ, 2547) เสนอว่า ภารกิจสำคัญของการอุดมศึกษา ควรเป็นการบริการชุมชน แต่มุลเลอร์ (Mueller, 1961 อ้างใน พรชูลี อาชวอำรุง, 2546) ได้แยกประเภทภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. รักษา ถ่ายทอดและทำนุบำรุงวัฒนธรรม
2. พัฒนาคูณลักษณ์ในทุกๆด้าน
3. มีความรับผิดชอบในสังคมประชาธิปไตย
4. ฝึกผู้นำ

บาร์เน็ต (Barnett, 1996 อ้างใน สุวิมล ธนะผลเลิศ, 2547) กล่าวว่า มีภารกิจที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาบันอุดมศึกษาอยู่ 12 ลักษณะ คือ

1. มีการค้นคว้าความรู้และข้อเท็จจริง
2. มีการวิจัย
3. มีการรวบรวมศิลปะวิทยาการ
4. มีการดำเนินงานที่มีความอิสระ
5. มีความเป็นอิสระทางวิชาการ
6. มีความเป็นกลางและเปิดโอกาสให้เป็นแหล่งแสดงความคิดเห็นได้เถียง
7. เป็นแหล่งของความมีเหตุมีผล
8. เป็นที่สำหรับการพัฒนาความสามารถของนิสิตนักศึกษา
9. เป็นแหล่งพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองแก่นิสิตนักศึกษา
10. เป็นแหล่งสร้างคุณลักษณะของนิสิตนักศึกษา
11. เป็นแหล่งชี้นำและวิพากษ์สังคม

12. เป็นแหล่งบริการสังคมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

องค์การการศึกษาของโลกหรือองค์การยูเนสโก(United National Educational, Scientific and Cultural Organization) ได้จัดประชุมเกี่ยวกับการอุดมศึกษาระดับโลกโดยมีผู้แทนจากประเทศต่างๆเกือบทั่วโลกที่เข้าร่วมประชุมเมื่อปี พ.ศ.2541 ในการประชุมนั้นได้กำหนดภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาไว้ดังต่อไปนี้ (สุธรรม อารีกุล, 2543)

1. ภารกิจในการสอน การวิจัย ฝึกอบรมและเผยแพร่ผลงานวิจัยให้แก่ประชาชน เพิ่มพูนความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ให้มีความหลากหลาย เน้นในเชิงสร้างสรรค์ สร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีการประเมินผลเชิงคุณภาพ

2. ภารกิจในการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่ทุกคนเท่าเทียมกัน

3. ภารกิจในด้านกิจกรรมทางวิชาการ ยึดบรรทัดฐานและจริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ รับผิดชอบต่อหน้าที่ ร่วมมือกันทุกฝ่ายให้สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นของสังคม ศึกษาแนวโน้มของสังคมอย่างรู้เท่าทัน

4. ภารกิจในการบริหารจัดการให้มีอิสระเพิ่มความเข้มแข็งในระบบให้ความสำคัญต่อคณาจารย์และนักศึกษา

5. ภารกิจในการสร้างเครือข่ายพันธมิตร การจัดการอุดมศึกษาท้องถิ่น ภูมิภาคและสากล ใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาและการสื่อสารเพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้

6. ภารกิจของรัฐ ในการจัดสรรงบประมาณให้ทั่วถึง

ในการประชุมคราวเดียวกันองค์การยูเนสโกได้แสวงหาคำตอบทางการอุดมศึกษาและพบว่า โลกมีความต้องการทางการอุดมศึกษาเพิ่มมากขึ้น จาก 13 ล้านคนในปี 2503 เป็น 82 ล้านคน ในปี2538 (กองวิเทศสัมพันธ์, 2542) แสดงว่าสังคมต้องการความรู้ ทำให้การศึกษาระดับสูงและการวิจัยกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการพัฒนาคน จึงได้มีการกำหนดเป็นภารกิจและหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาไว้ทั้งสิ้น 17 มาตรา โดยเฉพาะการหันมาให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ เพิ่มพูน ส่งเสริมและเผยแพร่ วัฒนธรรมทั้งในระดับชาติ ระดับภูมิภาคและนานาชาติ ในบริบทของลัทธิพหุนิยมและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังเช่น

มาตรา 2 บทบาทด้านจริยธรรม ความเป็นอิสระ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ โดยสถาบันอุดมศึกษาควรจรรงรักษา และให้ความเห็นเรื่องจริยธรรม วัฒนธรรมและสังคมได้อย่างอิสระ เพิ่มบทบาทของตนในการวิพากษ์และมองไปในอนาคต

มาตรา 8 เพิ่มความหลากหลายในการให้การศึกษาและฝึกอบรมเพื่อให้ผู้เรียนจากภูมิหลังที่หลากหลายสามารถเข้าถึงได้มากที่สุด

มาตรา 9 การใช้นวัตกรรมทางการศึกษา แนวคิดเชิงวิพากษ์และความคิดสร้างสรรค์ โดยร่างหลักสูตรใหม่ๆที่เหมาะสม ให้นักศึกษาได้คิดอย่างอิสระในบริบทของวัฒนธรรมที่หลากหลาย

นอกจากนั้นในรายงานขององค์การยูเนสโกยังได้เสนอความเห็นเรื่องสี่เสาหลักทางการศึกษา (The four pillars of education) (Jacques Delors,1996) ได้แก่ ความรู้ (Learning to know) ทักษะ (Learning to do) การดำเนินชีวิต (Learning to live with) และความเป็นตัวของตัวเอง (Learning to be) โดยเฉพาะในเรื่องการดำเนินชีวิต ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง เด็กๆจะต้องสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ถูกครอบงำหรือเป็นทาสของข่าวสารข้อมูลและในขณะเดียวกันก็ต้องพัฒนาตนเองและชุมชนให้อยู่ได้ในสภาพแวดล้อมใหม่ จะต้องมีการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะและทัศนคติ เพื่อปรับตัวเข้ากับโลกยุคใหม่ที่มีความซับซ้อนและต้องการการใช้ชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกัน

สังคมปัจจุบันเต็มไปด้วยความรุนแรง และความขัดแย้ง ทางออกที่ดีคือการศึกษาที่จะต้องสอนให้เด็กรู้จักการยอมรับผู้อื่น ยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่าง เห็นคุณค่าทางจิตใจ แต่ในขณะที่สภาพเศรษฐกิจเต็มไปด้วยการแข่งขัน ทำให้มนุษย์คิดถึงแต่ตัวเอง คิดถึงแต่ผลประโยชน์เฉพาะตน ทำให้เกิดการแตกแยก ทางออกที่ดีคือการใช้มนุษย์สัมพันธ์เพื่อลดความตึงเครียด ใช้ความร่วมมือกันและใช้มิตรภาพ ดังนั้นการศึกษาจึงควรสอนให้เด็กรู้จักผู้อื่นไปพร้อมๆกับการรู้จักตนเอง เรียนรู้เรื่องศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อความเข้าใจอันดีต่อกัน และการศึกษาไม่ควรกระตุ้นการแข่งขันแต่เปลี่ยนเป็นการดึงความสามารถในตัวเด็กออกมา มีการพบปะพูดคุยกัน ทำงานร่วมกัน เปิดโอกาสให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กันผ่านการเล่นกีฬาหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรม รวมทั้งการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน เช่นการช่วยเหลือกัน อันจะเป็นทางออกในการลดความขัดแย้งและนำสันติภาพมาสู่โลก

ปัจจุบันประเทศต่างๆ ต่างก็ตระหนักถึงความสำคัญของอุดมศึกษา แม้ว่า อุดมศึกษาจะมีต้นแบบมาจากประเทศทางยุโรปและกระจายไปยังภูมิภาคทั่วโลก ในบางประเทศสามารถผลิตกำลังคนผู้เป็นมันสมองของประเทศชาติได้ โดยใช้เวลาน้อยกว่า ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาซึ่งกำหนดไว้ในกฎหมายแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ รูปแบบใหม่ของสถาบันอุดมศึกษาในหลายประเทศ ไม่จำกัดเพียงการศึกษาแบบปกติ แต่มีระบบการเรียนใหม่ที่หลากหลาย เปิดกว้างและสอดคล้องกับความต้องการของคนในสังคม เช่น ระบบการเรียนที่เน้นการประสานระบบการศึกษากับการทำงาน (work study program) (พรพิมล เมธิรานันท์, 2542)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ(2543)ได้นำเสนอภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาในต่างประเทศ ไว้ดังต่อไปนี้

ประเทศสหราชอาณาจักร มุ่งเน้นในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพและการจัดการศึกษาต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและเสมอภาค ดึงดูดบุคลากรคุณภาพสูงสู่สถาบัน ยกย่องประสิทธิภาพการเรียนการสอนให้แข่งขันได้ในระดับสากล ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้ได้ประโยชน์สูงสุด ให้ความสำคัญการฝึกอบรมและเพิ่มทักษะการทำงานแก่ผู้ที่ทำงานอยู่แล้ว ประเทศอังกฤษ ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรีและสถาบันการศึกษานานาชาติ ทั้งของรัฐและเอกชน แต่เน้นคุณภาพการเรียนการสอน ให้สามารถเทียบกับการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยและให้นำไปใช้ในการทำงานได้ จุดเด่นอย่างหนึ่งของอุดมศึกษาในประเทศอังกฤษ คือ การตั้งบริษัทเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตบัณฑิตด้วย นอกจากนี้ประเทศอังกฤษได้ออกพระราชบัญญัติฉบับใหม่ เรียกว่า Further and Higher Education Act พ.ศ.2531 โดยให้ความสำคัญต่อการศึกษาต่อเนื่องและให้สถาบันอุดมศึกษาจัดระบบเทียบโอนหน่วยกิตได้กว้างขวางขึ้น เพื่อเปิดโอกาสทางการอุดมศึกษาแก่ประชาชน รวมทั้งการจัดหลักสูตรที่มีความหลากหลายเพื่อให้แต่ละคนสามารถเลือกเรียนได้ตามความถนัด

ประเทศฝรั่งเศส การจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐ ยึดหลักแห่งความเสมอภาค เสรีภาพ เป็นแหล่งการเรียนรู้และกระจายการเรียนรู้โดยมีเป้าหมายในการสร้างคนให้สามารถนำพาชีวิต สังคมและอาชีพอย่างรับผิดชอบ สร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ปรับให้สถาบันอุดมศึกษามีความคล่องตัวมากขึ้น ปรับระบบการศึกษา เพิ่มความเป็นธรรมและความเสมอภาค

ประเทศออสเตรเลีย มุ่งเน้นให้เยาวชนและผู้ด้อยโอกาส ได้แก่ สตรี คนพิการ ชนกลุ่มน้อยและชาวชนบทที่อยู่ห่างไกล ได้เข้าศึกษาในอุดมศึกษามากขึ้น และตอบสนองต่ออุตสาหกรรม ให้สถาบันอุดมศึกษามีอิสระในการบริหารและจัดการ เน้นการจัดการศึกษาให้เป็นสินค้าส่งออก ให้สถาบันอุดมศึกษามีภารกิจในการพัฒนาประเทศ พัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพ

ตลอดจนสร้างความเสมอภาคให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาส ภารกิจหลักของอุดมศึกษาในประเทศออสเตรเลีย คือ การผลักดันให้อุดมศึกษามีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและตอบสนองได้โดยตรงต่อความต้องการด้านเศรษฐกิจของประเทศ เพิ่มพูนความรู้ความสามารถของมหาวิทยาลัยเพื่อตอบสนองความก้าวหน้าทางธุรกิจและอุตสาหกรรมที่หลากหลาย เน้นการขยายโอกาสทางการศึกษาอย่างกว้างขวางและเป็นธรรม

ประเทศนิวซีแลนด์ เน้นการสร้างความเป็นธรรมและการขยายโอกาสทางการศึกษา ตลอดจนการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน การวิจัยและระบบข้อมูลข่าวสาร สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งมีภารกิจในการปรับปรุงการบริหารจัดการให้เป็นแบบเอกชน ปรับปรุงคุณภาพทางวิชาการให้ได้มาตรฐาน

ประเทศออสเตรเลีย และ ประเทศนิวซีแลนด์ เสนอแนวทางในการปฏิรูปการศึกษาในรูปแบบเอกสาร ที่เรียกว่า Green Paper และ White Paper มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา 1999 เป็นต้นมา

ประเทศญี่ปุ่น เน้นที่ประชาชนทุกคน มีสิทธิในการรับการศึกษาทัดเทียมกันตามความสามารถ และเน้นเรื่องของการพัฒนาคุณภาพของบุคคลทั้งร่างกาย จิตใจ รักความจริง ความยุติธรรม จิตวิญญาณที่เป็นอิสระและเป็นผู้สร้างรัฐและสังคมที่มีสันติ การจัดการศึกษาต้องเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาและสถานที่ ประชาชนมีความเสมอภาคและโอกาสทางการศึกษา สถาบันอุดมศึกษาต้องเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ให้การศึกษาทั้งเชิงลึกและเชิงกว้าง ปรับปรุงมาตรฐานหลักสูตร วิธีการเรียนการสอนเพื่อสร้างคุณภาพของการศึกษาและวิจัยให้ได้มาตรฐานโลก สถาบันอุดมศึกษาของประเทศญี่ปุ่นมีความหลากหลายมาก จึงได้พยายามหาจุดเด่นเพื่อให้เกิดความชัดเจน โดยการปรับปรุงการศึกษาระดับนี้ให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น ไม่เน้นการฝึกฝนอย่างเข้มข้นและใช้ระยะเวลาอันยาวนานเกินไป มีการให้ทุนการศึกษาและการวิจัยแก่นักศึกษาเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ รัฐบาลญี่ปุ่นยังให้ความสำคัญกับการวิจัยและการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่องานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและวิศวกรรมศาสตร์ นำเอาเทคโนโลยีการสื่อสารมาใช้และสร้างเครือข่ายสารสนเทศทั่วประเทศ รวมทั้งการใช้ดาวเทียม พัฒนาสถาบัน Multimedia และมหาวิทยาลัยทางอากาศ มีการปฏิรูปสู่ความเป็นนานาชาติ โดยเน้นในเรื่องการสอนภาษาต่างประเทศในสถาบันอุดมศึกษา เนื่องจากประเทศญี่ปุ่นมีอุดมการณ์ชาตินิยมรุนแรงมากในอดีต จึงทำให้ทักษะทางด้านภาษาของนักศึกษาค่อนข้างต่ำ

ประเทศสาธารณรัฐเกาหลี เน้นในเรื่องเสรีภาพแห่งการเรียนรู้สิทธิเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา สถาบันอุดมศึกษา มีความเป็นอิสระและเสรีภาพทางวิชาการ รัฐส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต พัฒนาคนเกาหลีให้มีความเป็นมนุษย์ มีคุณภาพเป็นพลเมืองดี สร้าง

ความเจริญร่วมกันของมนุษยชาติ จิตสำนึกในความเป็นชาติ สืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรม ประจำชาติและโลก ปลูกฝังความใฝ่รู้จริง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รักอิสรภาพ ซื่อสัตย์สุจริต มุ่งพัฒนาความเป็นผู้นำ สร้างอุดมศึกษาให้เป็นระบบเปิด มีความเป็นอิสระที่จะย้ายสถานศึกษา มีความหลากหลายในรูปแบบของสถาบันอุดมศึกษา รวมทั้งความเป็นเลิศทางการวิจัย ความเป็นนานาชาติ

ประเทศสิงคโปร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาประเทศ ร่วมมือในการวิจัยกับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในต่างประเทศ โดยงานวิจัยและสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ มุ่งเน้นไปในด้านพาณิชย์ ประเทศสิงคโปร์มีแผนยุทธศาสตร์ที่ก่อให้เกิดความเป็นหุ้นส่วน ระหว่างองค์กรภาครัฐและเอกชน การสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ สำหรับการร่วมมือทางการวิจัย ตลอดจนกระตุ้นคณาจารย์และนักศึกษาให้เป็นผู้ประกอบการ มีการนำเทคโนโลยีข่าวสารมาใช้เพื่อเพิ่มคุณภาพการศึกษา มีการจัดตั้งโครงการ The Talent Development Program สำหรับนักศึกษาที่มีความสามารถสูง โดยมีความเชื่อว่า นักศึกษาที่เก่งควรได้รับการฝึกอบรมที่ดีที่สุดเพื่อเตรียมให้มีความพร้อมในอนาคต

ประเทศมาเลเซีย มีจุดมุ่งหมายให้จัดอุดมศึกษาเป็นอุตสาหกรรมการศึกษา และถือเป็นแหล่งรายได้ของการส่งออกอย่างหนึ่ง มีการเชิญชวนชาวต่างประเทศเข้ามาศึกษาต่อในประเทศมาเลเซียอย่างกว้างขวาง ตลอดจนมีการจัดการเชิงธุรกิจ โดยเปิดสอนโปรแกรมการศึกษาที่หลากหลาย สร้างหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่น เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในวัยต่างๆ โดยเฉพาะผู้ใช้แรงงาน ได้มีโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้น ให้ความสำคัญกับการศึกษาวิจัย เช่น การจัดให้มีอุทยานวิจัย (Research Park) โดยร่วมมือกับบุคคลภายนอกและบริษัทต่างๆ มีการจัดตั้งบริษัทในสถานที่ของมหาวิทยาลัย ร่วมลงทุนกับบริษัทต่างๆ มีนโยบายที่สำคัญในการพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยระดับโลก

1.2 ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาไทย

สถาบันอุดมศึกษาของไทยเกิดขึ้นมาไม่นาน เมื่อเปรียบเทียบกับสถาบันอุดมศึกษาในยุโรป โดยเริ่มจากการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์ ในปี พ.ศ. 2432 โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ในปี พ.ศ. 2435 โรงเรียนกฎหมาย ในปี พ.ศ. 2440 โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ในปี พ.ศ. 2445 และต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ในปี พ.ศ. 2453

สถาบันอุดมศึกษาของไทยในยุคแรกนี้ เป็นสถานศึกษาชั้นสูงก่อนการตั้งมหาวิทยาลัย ภารกิจที่สำคัญ คือ การสอนวิชาชีพเฉพาะทาง ก่อนหน้านั้นการศึกษาของไทยทำกันในวัด โดยมีพระเป็นครูผู้สอนอ่านและเขียนหนังสือให้แก่ประชาชนทั่วไป ผู้รับการศึกษา

เกษตร มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งจะแยกสังกัดไปตามกระทรวงที่ทำหน้าที่ดูแลกิจการด้านนั้น และ มหาวิทยาลัยทั้ง 5 แห่ง ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีแนวคิดในเรื่องภารกิจทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมบนพื้นฐานของการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ

เมื่อมีการขยายสถาบันอุดมศึกษาไปสู่ภูมิภาค ในปี พุทธศักราช 2493 (สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2522) และมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคแห่งแรก คือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งนับว่าเป็นมหาวิทยาลัยที่จัดตั้งขึ้นในยุคเร่งรัดพัฒนาประเทศตามมติ ของคณะรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2503 ต่อจากนั้น คือ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในปี พ.ศ. 2505 และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในปี พ.ศ. 2508 แนวคิดในเรื่องภารกิจทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมมีความเด่นชัดในการจรรโลงศิลปะและวัฒนธรรมภูมิภาคเพื่อให้มหาวิทยาลัยเป็น ส่วนหนึ่งของครอบครัวภูมิภาค (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2516)

ในส่วนของมหาวิทยาลัยเอกชน เมื่อประชาชนเกิดความตื่นตัวที่จะได้รับการศึกษาสูงขึ้น จนสถาบันอุดมศึกษาของรัฐไม่สามารถรองรับได้ จึงเกิดสถาบันอุดมศึกษาเอกชนขึ้นในปี พ.ศ. 2512 โดยคณะรัฐมนตรีได้ลงมติรับหลักการในการเปิดโอกาสให้เอกชนจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษา ขึ้น โดยกำหนดภารกิจไว้อย่างชัดเจนใน มาตรา 8 ของพระราชบัญญัติอุดมศึกษาเอกชน (สุปานี พัฒราช, 2530: 47)

“สถาบันอุดมศึกษาเอกชนเป็นสถานศึกษาและวิจัย มีวัตถุประสงค์ในการให้การศึกษา ส่งเสริม วิทยาการและวิชาชีพชั้นสูง ทำการสอน วิจัย ให้บริการวิชาการแก่สังคม และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของ ชาติ “

การเรียกร้องที่จะได้รับโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษายังมีต่อเนื่องและเพิ่มมากขึ้น จึงได้มีความดำริในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยประเภทที่เป็นมหาวิทยาลัยเปิด ภารกิจของ มหาวิทยาลัยเปิด กำหนดไว้อย่างชัดเจนในพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหง คือ (วิจิตร ศรีธำณ, 2518: 34)

“เป็นสถาบันการศึกษาและวิจัยแบบตลาดวิชา มีวัตถุประสงค์ในการให้การศึกษาวิชาชีพชั้นสูงและ ทำนุบำรุงวัฒนธรรม”

มหาวิทยาลัยราชภัฏ ถือกำเนิดจากโรงเรียนฝึกหัดครู เริ่มต้นด้วยการเป็น สถาบันอุดมศึกษาที่มีภารกิจสำคัญในการผลิตครูและต่อมาได้ขยายไปสู่วิชาชีพอื่นๆ

มหาวิทยาลัยราชภัฏ เป็นสถาบันอุดมศึกษาในเขตภูมิภาค มีอุดมการณ์และภารกิจที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น ปัจจุบันมีมหาวิทยาลัยราชภัฏ จำนวน 40 แห่ง กระจายอยู่ที่ภูมิภาคของประเทศไทย รวมทั้งในเขตกรุงเทพมหานคร

ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาของไทย ปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการของสังคม คือ ประเทศชาติและประชาชน สิปปนนท์ เกตุทัต (อ้างใน สมาคมผู้บริหารแห่งประเทศไทย, 2518) ได้สรุปภารกิจของมหาวิทยาลัยไว้ 4 ประการคือ

1. การสอน เพื่อผลิตบุคคลที่มีคุณสมบัติตามความมุ่งหมายออกไปรับใช้สังคม
2. การวิจัยค้นคว้าเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการและการประยุกต์ผลงานวิจัย ค้นคว้า เพื่อช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ
3. การให้บริการทางวิชาการแก่สังคมในรูปแบบต่าง ๆ
4. การดำเนินกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างรสนิยมและค่านิยมทางสุนทรียภาพและจริยธรรมในหมู่นักศึกษาและประชาชน

วิจิตร ศรีสอ้าน (2518) ให้ขอบเขตความมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยไว้ 4 ประการ คือ

1. การสอนวิชาการและวิชาชีพเพื่อสนองความต้องการกำลังคนของสังคม
2. การวิจัยค้นคว้าเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ
3. บริการวิชาการแก่สังคม
4. ถ่ายทอดวัฒนธรรมและปลูกฝังความเป็นพลเมืองดี

ประกอบ คุปรัตน์ (2538) กล่าวว่า ในประเทศไทยหน้าที่หลักของการอุดมศึกษา นอกจากจะมีเพื่อการเรียนหรือการผลิตบัณฑิต การวิจัยและการบริการชุมชนแล้ว ในปัจจุบันยังได้กำหนดให้มีหน้าที่ในการผดุงรักษาวัฒนธรรมเอาไว้ด้วย

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2530) กล่าวไว้ว่า ภารกิจหลักของสถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่ เน้นด้านการฝึกอบรมและการให้การศึกษาด้านวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง เพื่อเตรียมคนให้มีความสามารถในการประกอบอาชีพและดำรงตนในสังคมอย่างมีค่า มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นและโดยที่เห็นว่าวัตถุประสงค์ของสถาบันอุดมศึกษายังไม่ค่อยชัดเจนคณะกรรมการอุดมศึกษาของคณะกรรมการวางแผนพื้นฐาน เพื่อการปฏิรูปการศึกษา (2518) เสนอวัตถุประสงค์ของสถาบันอุดมศึกษาไว้ว่า

1. มุ่งพัฒนาความสามารถทางสติปัญญาอย่างเต็มที่ ทั้งนี้เพื่อความก้าวหน้าของของมนุษยชาติ
2. ผลิตกำลังคนด้านวิชาชีพชั้นสูงเพื่อการพัฒนาสังคม
3. เป็นศูนย์กลางการศึกษาเพื่อช่วยพัฒนาท้องถิ่น
4. รักษาและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ
5. ช่วยพัฒนาบุคคลให้มีศีลธรรม จริยธรรม เพื่อให้ดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและช่วยเหลือสังคมที่เป็นสมาชิก

จรัส สุวรรณเวลาและคณะ (2540) ให้ความหมายที่บ่งบอกภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนในระดับปริญญา การวิจัย และคุณภาพของการศึกษา พิจารณาจากคุณวุฒิของอาจารย์ จำนวนนักศึกษาต่ออาจารย์ หลักสูตรและห้องสมุด สถาบันอุดมศึกษาต้องทำหน้าที่ 2 อย่าง คือ การศึกษา การวิจัย และการให้บริการทางวิชาการ มหาวิทยาลัยในยุโรปที่เป็นต้นแบบของมหาวิทยาลัยไทยมักเน้นวิทยาศาสตร์คู่กับศิลปะ (Sciences and Arts) โดยตระหนักถึงความสำคัญของศาสตร์ทั้ง 2 ด้านเท่าๆกัน ในประเทศไทย มักรวมการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ด้วย แต่ในทางปฏิบัติได้แยกภารกิจนี้ออกไป เพราะมีความสัมพันธ์กับศาสตร์น้อย

ในแผนพัฒนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีการสร้างวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดภารกิจของมหาวิทยาลัย ไปตามสภาพการณ์ และความเป็นไปของสภาพแวดล้อม ในแต่ละช่วงดังต่อไปนี้ (ฉัตรรัตน์ วิชาลเวทย์, 2540)

แผนพัฒนามหาวิทยาลัย ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2525) ส่งเสริมการวิจัยให้เป็นหน้าที่หลักประการหนึ่งของมหาวิทยาลัย

แผนพัฒนามหาวิทยาลัย ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2526 - 2529) ภาวะการวิจัยมีความสำคัญเท่าเทียมภาระงานสอน

แผนพัฒนามหาวิทยาลัย ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) การเรียนการสอนและการวิจัยเป็นกิจกรรมเสริมซึ่งกันและกัน เป็นเงื่อนไขสำคัญในการแสดงความแข็งแกร่งทางวิชาการ

แผนพัฒนามหาวิทยาลัย ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) การเรียนการสอนและกิจการนิสิต รวมเป็นกิจการประสานที่สำคัญในการสร้างคุณภาพของมหาวิทยาลัย

แผนพัฒนามหาวิทยาลัย ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 -2550) มุ่งพัฒนาคุณภาพทางวิชาการเพื่อสร้างมาตรฐานและความยอมรับ ให้เป็นมหาวิทยาลัยที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการ

ในระดับนานาชาติ โดยกำหนดเป้าหมายไว้ 6 ประการคือ การสร้างบัณฑิต ความสามารถในการเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆได้ เป็นชุมชนวิชาการเทคโนโลยีสื่อสารทางไกล สมดุลระหว่างวัฒนธรรมตะวันออกกับวัฒนธรรมตะวันตก และประสิทธิภาพในการบริการวิชาการ

นอกจากนั้น ยังได้มีความพยายาม ในการจัดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาเพื่อกำหนดภารกิจให้ชัดเจน สุธรรม อารีกุลและคณะ (2543) ได้เสนอความคิดเห็นไว้ว่า สถาบันอุดมศึกษาควรแบ่งเป็น 3 ประเภทตามภารกิจ

1. ประเภทมหาวิทยาลัย ทำหน้าที่สอน วิจัย บริการทางวิชาการ ให้การศึกษาระดับสูง ปริญญาตรี โทและเอก มุ่งสู่ความทันสมัยระดับสากล เพื่อสามารถแข่งขันกับนานาชาติได้ ภาระหน้าที่เหล่านี้ควรเป็นของมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

2. ประเภทสถาบันอุดมศึกษาระดับสูง ทำหน้าที่สอน วิจัย บริการวิชาการ ให้การศึกษาระดับสูง ปริญญาตรี โทและเอก ในบางสาขาวิชา มุ่งอุดมศึกษาสู่ปวงชนและอุดมศึกษาตลอดชีวิต เพื่อให้สามารถพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น ภารกิจนี้ควรเป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลและสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในท้องถิ่น

3. ประเภทวิทยาลัย หรือ วิทยาลัยวิชาชีพเฉพาะ ทำหน้าที่ในการสอน วิจัย บริการทางวิชาการ ให้การศึกษาระดับปริญญาตรี หรือต่ำกว่า มุ่งอุดมศึกษาเฉพาะกลุ่ม เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพเฉพาะและการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาต่อเนื่องและการศึกษาตลอดชีวิต ภารกิจนี้ควรเป็นของวิทยาลัยต่างๆ ทั้งส่วนกลางและภูมิภาค ทั้งของรัฐและเอกชน

อมรวิรัช นาคทรพรพ (2539)ได้กล่าวถึงระบบอุดมศึกษาแบบร่วมกันคิดแบ่งกันทำ โดยกำหนดบทบาทสถาบันอุดมศึกษาเพื่อสนองภารกิจสำคัญทั้ง 4 ด้านให้แก่สังคม ดังต่อไปนี้

1. ระบบมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษา เน้นหนักด้านการวิจัย บุกเบิกความรู้ใหม่ และการผลิตกำลังคนระดับปริญญาโทและเอก เป็นภารกิจของมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน

2. ระบบวิทยาลัยชุมชน เน้นหนักการศึกษาต่อเนื่อง และการบริการวิชาการแก่ชุมชน ตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่นเป็นสำคัญ ควรจะเป็นภารกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏ และสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลที่ตั้งอยู่ในภูมิภาค

3. ระบบวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษา เน้นหนักด้านการสอน การฝึกอบรมเพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนในสายวิชาการ วิชาชีพต่างๆแก่สังคม ควรจะเป็นภารกิจของวิทยาลัยของรัฐและเอกชน มหาวิทยาลัยราชภัฏและสถาบันราชมงคล

ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาปรับเปลี่ยนไปตามสภาพและความเป็นไปของสังคม เมื่อโลกเปลี่ยน กระแสโลกาภิวัตน์เข้ามามีบทบาท สถาบันอุดมศึกษาซึ่งเคยเป็นสถาบันเพื่อกลุ่มคน (Elite Education) จึงเปลี่ยนมาเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อมวลชน (Mass Education) และพร้อมที่จะเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อปวงชน (Universal Education) ในอนาคต รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช 2540 กำหนดไว้ว่า รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษา ฝึกอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรมสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่มีจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ

ในส่วนของเกี่ยวกับอุดมศึกษามีบทบัญญัติที่เป็นภารกิจตามกฎหมายของสถาบันอุดมศึกษา สรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้ (สุธรรม อารีกุล, 2543)

1. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสถาบันการศึกษา ในส่วนของการบริหารจัดการ ให้กระทรวงศึกษาธิการกำกับดูแลการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท โดยมีคณะกรรมการอุดมศึกษา ทำหน้าที่พิจารณา เสนออนโยบาย แผนพัฒนา และ มาตรฐานการศึกษา การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษา โดยคำนึงถึงความ เป็นอิสระและเป็นเลิศทางวิชาการ ตามกฎหมายการจัดตั้งสถานศึกษาแต่ละแห่ง ในส่วนการสนับสนุนจากรัฐ ได้แก่ การสนับสนุนทางด้าน ทรัพยากร โดยผ่านทางคณะกรรมการ อุดมศึกษา รัฐจัดสรรงบประมาณแผ่นดินเป็นค่าใช้จ่าย การดำเนินงานและงบลงทุนให้ สถานศึกษาของรัฐตามนโยบายแผนพัฒนาการศึกษาของชาติ และภารกิจของสถานศึกษา โดย คำนึงถึงความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา

2. ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา ปรากฏตั้งแต่ หมวด 1 ความมุ่งหมายและหลักการที่ ต้องการพัฒนาคุณภาพคนไทย ตามมาตรา 6 กระบวนการเรียนรู้ ในมาตรา 7 หลักของการจัด การศึกษา ในมาตรา 8 เรื่องระบบการศึกษา ในมาตรา 15 ที่กำหนดไว้ว่า การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย รูปแบบ ของการจัดการศึกษาตามมาตรา 15, 16, 19, 20 และ 21 การพัฒนากระบวนการเรียนการ สอนของสถาบันอุดมศึกษาการ ประกันคุณภาพ การประเมินคุณภาพภายนอก พระราชบัญญัติ ฉบับนี้ ได้กำหนดรายละเอียดของภารกิจที่จะต้องปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนและครอบคลุม

วิชัย ตันศิริ (2540) เสนอว่า อุดมศึกษาควรตอบสนองต่อภาคเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ฉะนั้นควรให้กลไกตลาดเป็นเครื่องมือในการชี้แนะว่าควรจะเปิดสอนวิชาใด มากน้อยแค่ไหน และอาจจะกำหนดประเภทของสถาบันและภารกิจหลักและเป้าหมายของแต่ละประเภทดังนี้

1. มหาวิทยาลัยที่มุ่งวิจัยและสอนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ ควรจะเป็นมหาวิทยาลัยที่เปิดตั้งแต่ระดับปริญญาตรี ถึงปริญญาเอก มีเป้าหมายในเชิงวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เน้นการวิจัย ไม่มุ่งขยายการรับนักศึกษาระดับปริญญาตรีเกินความจำเป็น
2. มหาวิทยาลัยที่มุ่งการสอนวิชาชีพเฉพาะทาง เช่น แพทย์ วิศวกรรมศาสตร์ อาจจัดตั้งเป็นส่วนของมหาวิทยาลัยประเภทแรก หรืออาจแยกออกมาเฉพาะทาง เช่น สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าฯ เป็นต้น
3. มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยที่เน้นการสอนหลักสูตรปริญญาตรี 4 ปี เพื่อตอบสนองความต้องการภาคเศรษฐกิจด้านอาชีพต่างๆ ควรส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยเอกชนจัด มากขึ้นในเขตเมืองใหญ่และเมืองอุตสาหกรรม รวมทั้งรัฐบาลและท้องถิ่น เพื่อกระจายโอกาสทางการศึกษาแก่คนในท้องถิ่น
4. วิทยาลัยชุมชน ที่เปิดสอนหลักสูตร 2 ปี หลากหลายวิชาควรเปิดเฉพาะจังหวัดที่มีขนาดใหญ่ มีธุรกิจอุตสาหกรรม
5. มหาวิทยาลัยเปิดและกึ่งเปิด ควรมุ่งตอบสนองความต้องการของบุคคล

สถาบันอุดมศึกษาของไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ ในส่วนของภารกิจได้มีภาพชัดในแต่ละยุคสมัยแตกต่างกันออกไปตามสถานการณ์และความเป็นไปในแต่ละช่วง เริ่มจากความต้องการและความจำเป็นภายในประเทศเป็นตัวกำหนด จนถึงในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2537) แรงกดดันของกระแสโลกาภิวัตน์เข้ามามีบทบาทและดูจะเป็นส่วนที่มีพลังมากจนทำให้รูปแบบภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาแตกต่างไปจากอดีต ดังที่สมเด็จพระมหิตลาธิเบต อดุลยเดชวิกรมพระบรมราชชนก สมัยเมื่อทรงดำรงพระยศเป็นพระพี่ยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ ในปี พ.ศ. 2471 ได้กล่าวถึงภารกิจของมหาวิทยาลัยไว้ว่า (นงเยาว์ กาญจนจारी, 2532: 50-51)

“เพื่อที่มหาวิทยาลัย จะประพฤติหน้าที่ ที่เข้าใจกันว่าเป็นกิจของมหาวิทยาลัย รัฐบาลจะต้องให้กรรมสิทธิ์พิเศษแก่มหาวิทยาลัย

ก. ทำการค้นคว้าหาความจริงในทางธรรมและในทางวิทยาศาสตร์ได้โดยสะดวก ด้วยการ ปกป้องรักษา
ของรัฐบาล

ข. นำความรู้และความคิดที่สอดคล้องมาได้นี้ มาแพร่หลายสอนกุลบุตรด้วยความมุ่งหมายให้แก่
ประโยชน์แก่บ้านเมืองและโลก "

สุธรรม อารีกุล (2543) ได้แสดงความเห็นไว้ว่าภารกิจหลักของสถาบันอุดมศึกษาไทยที่พึง
ประสงค์ ในปัจจุบันควรจะประกอบด้วย

1. ภารกิจในการนำอุดมศึกษาไทยสู่ความทันสมัยและนำสมัย เป้าหมายของบัณฑิต
ไทยในอนาคต ไม่จำกัดแต่การเป็นผู้นำสังคมในชุมชน ในประเทศเท่านั้น แต่ควรจะให้มีความ
สามารถในการเป็นผู้นำของโลกด้วย

2. ภารกิจนำอุดมศึกษาสู่การเปิดเสรี มีการแข่งขันกันในด้านประสิทธิภาพของการ
บริหารจัดการ การระดมทุนและทรัพยากร ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน และ
การแข่งขันกันในด้านคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา

3. ภารกิจในการนำอุดมศึกษาสู่ปวงชน อุดมศึกษาที่มีความหลากหลาย อุดมศึกษาที่
มีความเสมอภาค ตอบสนองได้ทุกที่ทุกเวลา และสถานที่ที่มีการต่อเนื่อง ศึกษาได้ตลอดชีวิต และ
พัฒนาให้เหมาะสมกับสังคม วัฒนธรรมไทย

4. ภารกิจในการนำอุดมศึกษาสู่สากล มีความสัมพันธ์กับนานาชาติ ดูดซับความรู้
ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพจากนานาชาติ อุดมศึกษาที่สร้างสรรค์กลมกลืน มีดุลยภาพระหว่าง
สังคมวัฒนธรรมไทยกับความเป็นสากลเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ในขณะที่สถาบันอุดมศึกษาจะต้องพัฒนาให้มีความเป็นสากลตามมาตรฐานให้เป็นที่
ยอมรับทั่วโลก ในขณะเดียวกันสถาบันอุดมศึกษาของไทยก็ต้องสร้างเอกลักษณ์
ความโดดเด่นในตัวเอง พื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมของไทยเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะทำให้
ประเทศไทย สามารถสร้างโอกาสในระดับนานาชาติ อันเป็นเป้าหมายของสถาบันอุดมศึกษาไทย

ตอนที่ 2 ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

2.1 แนวคิดสากล

ปฏิญญาโลกว่าด้วยการอุดมศึกษา สำหรับศตวรรษที่ 21 : วิสัยทัศน์และการปฏิบัติ
ในการประชุมขององค์การศึกษาระหว่างชาติ (ยูเนสโก) ที่กรุงปารีส ในวันที่ 5-9 ตุลาคม พ.ศ.
2541 ได้เน้นถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนอุดมศึกษาไปสู่บทบาทใหม่ ได้แก่ การส่งเสริม

พัฒนาเศรษฐกิจและการเผยแพร่วัฒนธรรม งานอุดมศึกษาต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรม ทั้งส่วนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว บทบาทของอุดมศึกษาในอนาคต คือ การปรับเปลี่ยนจากสังคมวัฒนธรรมนิยมมาเป็นวัฒนธรรมแห่งการยอมรับวัฒนธรรมผู้อื่น พรชูลี อาชาวอรุณ (2546) ได้กล่าวถึงภารกิจอุดมศึกษาตามแนวทางยูเนสโก ไว้ว่า ภารกิจที่เป็นแก่นสาระสำคัญคือส่งผลให้เกิดพัฒนาการและปรับปรุงสังคมโดยรวมอย่างยั่งยืน ซึ่งกระทำได้หลายวิธี เช่น การสร้างความก้าวหน้าและเผยแพร่ความรู้โดยการวิจัยด้านพัฒนาวัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปะสร้างสรรค์ ส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ในบริบทของวัฒนธรรมพหุคูณและความหลากหลาย นอกจากนั้น ยูเนสโกยังให้ความสำคัญมรดกทางวัฒนธรรมที่แสดงออกกับความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชน และความเป็นชาติ อันได้แก่ ประเพณี ดนตรี ทัศนศิลป์ งานเทศกาลต่างๆ รวมทั้งการรังสรรค์งานศิลปกรรมพื้นบ้าน ซึ่งปัจจุบันกำลังสูญหายและถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมสมัยใหม่ (Modernization) ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นวัฒนธรรมสากล และจะต้องถือปฏิบัติให้เป็นแบบเดียวกัน (Standardized International Culture) แต่ยูเนสโกเห็นว่าเป็นความเข้าใจผิดและจะต้องหยุดกระแสนี้ไว้ แนวทางในการแก้ปัญหา คือ การจัดให้มีการรวบรวม บันทึกเก็บรักษา ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมไปสู่อนุชนรุ่นหลัง รวมทั้งการประกาศยกย่องผู้มีความเป็นเลิศ ในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม และขนานนามว่าเป็นผู้ทรงภูมิปัญญา หมายถึง ผู้ที่ใช้ทักษะและเทคนิค ในการคิดและรังสรรค์ ให้เป็นผลงานที่เปี่ยมด้วยศิลปะอันวิจิตรบรรจง สามารถสืบทอดไปยังอนุชนรุ่นหลังเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

ประเทศแคนาดา รัฐมนตรีการศึกษาและเยาวชน แห่งรัฐควิเบค ประเทศแคนาดา ให้ความสำคัญกับงานวัฒนธรรม และมีความเห็นว่า ในขณะที่สังคมกำลังเผชิญอยู่กับสภาวะการหลายรูปแบบ รัฐควรช่วยให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าแห่งความหลากหลายที่พวกเขาเผชิญหน้าอยู่และได้เสนอแนวทางประสาน จัดทำนโยบายด้านศาสนาและศิลปกรรม โดยจำแนกเป็น 4 แนวทาง คือ แนวทางด้านสังคม แนวทางด้านวัฒนธรรม แนวทางด้านกฎหมายและแนวทางอบรมศึกษา สำหรับแนวทางด้านวัฒนธรรม (Cultural Guideline) จากการประเมินความคิดเห็นของนักการศึกษา มักสนใจวัฒนธรรมและนักประวัติศาสตร์ ต่างมีความเห็นตรงกันว่า ควรชักนำเยาวชนสู่ชุมชนสัมพันธภาพแห่งความรู้ของมนุษย์ ทั้งในด้านภาษา วิทยาการและศิลปะ โดยชี้แนะเยาวชน ให้รู้จักสัญลักษณ์ของชาวควิเบค การแสดงออกเชิงวัฒนธรรม ในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ภาษา วิทยาการ ศิลปะและดนตรี (กีรติ บุญเจือ, 2544) นอกจากนั้นสถาบันอุดมศึกษาประเทศแคนาดา ได้ให้การฝึกอบรมอาชีพด้านศิลปะระดับอาชีพ สาขาที่อบรม ได้แก่ การบริหารงานด้าน

ศิลปหัตถกรรม ฟ้อนรำ ศิลปะด้านต่างๆ วรรณศิลป์ ดนตรี การละครและทัศนศิลป์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543)

ประเทศเนเธอร์แลนด์ ตั้งแต่ ค.ศ.1919 กระทรวงศึกษา ศิลปะและวิทยาศาสตร์ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงศึกษา วัฒนธรรม และวิทยาศาสตร์ เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบนโยบายแห่งชาติด้านศิลปะและวัฒนธรรม โดยมีกฎหมายนโยบายวัฒนธรรมเฉพาะด้าน (Specific Cultural Policy Act) เป็นกรอบในการดำเนินงาน จะมีการปรับเปลี่ยนนโยบายวัฒนธรรมทุก 4 ปี กฎหมายดังกล่าวได้กำหนดภารกิจของกระทรวงไว้ว่า จะต้องรับผิดชอบในการบำรุงรักษา การพัฒนา และการเผยแพร่วัฒนธรรมประเทศเนเธอร์แลนด์ มีความเห็นว่าเป็นสภาวะที่ต้องเผชิญกับการเปิดรับอิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติ และความวิตกกังวลเกี่ยวกับศักยภาพของประเทศในการแข่งขันกับนานาชาติ ทำให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องคงไว้ซึ่งสถานะของศิลปะและวัฒนธรรม ดั้งเดิม ในภูมิภาคและในโลก และเชื่อว่า ศิลปะและวัฒนธรรมจะสามารถเพิ่มความแข็งแกร่งขึ้นได้ ในขณะเดียวกันก็มีการเปิดรับวัฒนธรรมอื่นโดยอยู่บนพื้นฐานทัศนคติของการรับรู้วัฒนธรรมตนเอง (จันทร์สุตา รัชพลเมือง, 2544)

กระทรวงศึกษา วัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ ดำเนินงานภายใต้หลักการของคุณภาพและความหลากหลาย (Quality and diversity) ปัจจุบันมีนโยบายที่ชัดเจนในเรื่องวัฒนธรรมศึกษา เนื่องจากพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมต่ำ ในขณะที่มาตรฐานการดำรงชีพและระดับการศึกษาสูงขึ้น

ในส่วนของงานวัฒนธรรมกับการศึกษามีประเด็นที่น่าสนใจคือ

1. การบูรณาการวัฒนธรรม เข้าสู่ระบบการศึกษา โดยกำหนดให้วัฒนธรรมศึกษาเป็นสาขาหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาหลัก มีการจัดตั้งสถาบันส่งเสริมความเป็นเลิศ มีการดำเนินงานเป็นเครือข่าย คือ องค์กรรัฐ เอกชน ธุรกิจ ศิลปิน และประชาชนร่วมมือกัน
2. มีการจัดทำนโยบายทางวัฒนธรรม โดยถือว่า วัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประชาชน ซึ่งเชื่อมโยงกับสังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การศึกษา เทคโนโลยี และความสัมพันธ์กับสังคมโลก

สถาบันอุดมศึกษาในเนเธอร์แลนด์ ให้ความสำคัญกับศิลปวัฒนธรรม เช่น มหาวิทยาลัยรอตเตอร์ดัม (Rotterdam) มีหลักสูตรวิชาวัฒนธรรมและศิลปะ (Culture and The Arts) กล่าวถึง ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ organization of the production การให้และการรับศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น งานศิลปวัฒนธรรมของเนเธอร์แลนด์จึงดำเนินการควบคู่ไปกับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ประเทศนิวซีแลนด์ เลือกที่จะกำหนดความหมายและขอบเขตการดำเนินงานวัฒนธรรมไว้ที่ศิลปะ วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรม และกำหนดขอบข่ายการดำเนินงานวัฒนธรรมไว้ที่กิจการวัฒนธรรม (Cultural Enterprise) และอุตสาหกรรมที่เกิดจากการคิดสร้างสรรค์ (Creativity Industries) จึงทำให้มีความชัดเจนในการดำเนินงาน เป้าหมายสำคัญ คือ การทำให้คนมีความสุขและความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมของนิวซีแลนด์ และเพื่อให้ประชาชนได้บริโภคงานวัฒนธรรมที่มีคุณภาพและมาตรฐาน จึงร่วมมือกันทั้งหน่วยงานองค์กร เช่น สมาคมนักหนังสือพิมพ์ และสมาคมนักเขียน และรัฐบาล นำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ขับเคลื่อนกิจกรรมวัฒนธรรม ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา นิวซีแลนด์มองว่า สิ่งที่แสดงเราว่าปัญญาของมนุษย์ คือ ภาษาดนตรี ความเป็นเหตุเป็นผล (คณิตศาสตร์) และการเคลื่อนไหวร่างกาย

องค์ประกอบด้านการศึกษามีอิทธิพลในการที่จะทำให้ชาวนิวซีแลนด์มีความสามารถในการพัฒนากิจกรรมวัฒนธรรมและอุตสาหกรรม คือ หลักสูตรศิลปะ (The Art Curriculum) ในโรงเรียน และการฝึกอย่างเข้มแข็ง หมายความว่า การนำการศึกษาศิลปะเข้าไปในการเรียนการสอนทุกวิชา เพราะการศึกษาศิลปะในโครงสร้างปกติของวิชาศิลปะการแสดงไม่มีผลต่อแนวคิดนี้ การนำศิลปะเข้าไปในการเรียนการสอน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงศิลปะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาอุตสาหกรรมต่อไป รัฐบาลนิวซีแลนด์มีบทบาทในเรื่องวัฒนธรรมดังต่อไปนี้

1. ในฐานะผู้ปกป้องวัฒนธรรม : เป็นบทบาทในการคุ้มครองและอนุรักษ์
2. ในฐานะผู้อุปถัมภ์ : เป็นบทบาทของผู้ปกป้องมรดกวัฒนธรรม
3. ในการศึกษาวัฒนธรรม : รัฐบาลเป็นผู้สนับสนุนหลักในทุกกรณี

ภารกิจทางวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาในนิวซีแลนด์ แบ่งออกเป็นการศึกษาวัฒนธรรมทั่วไปและการศึกษาวรรณกรรมพิเศษ โดยมหาวิทยาลัย วิทยาลัยโพลีเทคนิค วิทยาลัยการศึกษาและสถาบันฝึกอบรมของเอกชน จะเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการฝึกอบรม เช่น โรงเรียนนาฏศิลป์ (New Zealand School of Dance) ซึ่งฝึกฝนนักศึกษาทั้งในด้านการแสดงและการสอนนาฏศิลป์ โดยทำงานใกล้ชิดกับ Royal New Zealand Ballet มีโรงเรียนการละครสภาศิลปะ Queen Elizabeth II โดยจัดหลักสูตรปริญญาตรี 3 ปี ในสาขาการแสดง หลักสูตรประกาศนียบัตร 2 ปี และสำรวจพบว่า (ปี 1977) มีสถาบันการศึกษาทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น มีการศึกษาวรรณกรรมเมารี ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิม เพื่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และสนับสนุนเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นเมืองเมารี ประเทศนิวซีแลนด์ ให้ความสำคัญในเรื่องศิลปวัฒนธรรมมาก มีการกำหนดเป้าหมายในการดำเนินงานวัฒนธรรมอย่างชัดเจน

สถาบันอุดมศึกษามีส่วนในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยการสอนวิชาชีพ ซึ่งทำให้เกิดประโยชน์ทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ คือ ความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมประจำชาติ ซึ่งไม่มีผลกำไรเป็นตัวเงิน และในขณะเดียวกันก็ให้ความเอาใจใส่ในการทำงานวัฒนธรรมที่จะก่อให้เกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจด้วย (กาลัก เต๊ะซันหมาก, 2544)

ประเทศอังกฤษ ให้ความสำคัญกับการศึกษาเชิงวัฒนธรรม โดยมีความเชื่อว่า ปัจจุบันเยาวชนใช้ชีวิตอยู่ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว และความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เพิ่มขึ้น การศึกษาต้องช่วยให้เยาวชนเข้าใจและเคารพค่านิยมทางวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ แรงขับเคลื่อนในการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม คือ ความสามารถของมนุษย์ในการเกิดความคิดและการกระทำที่สร้างสรรค์ โดยใช้ยุทธศาสตร์ที่เป็นระบบ คือ การสร้างความสมดุลระหว่างหลักสูตรของโรงเรียน วิจัยสอนและการประเมิน วิธีการที่สถานศึกษาติดต่อกับผู้อื่นและแหล่งความรู้อื่นๆ รวมทั้งการอบรมและพัฒนาครูและบุคคลอื่นๆ

ในหลักสูตรแห่งชาติของอังกฤษได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมของเยาวชนไว้ 4 ประการ คือ (อมรวิรัช นาคทรพรพ, 2546)

1. เพื่อช่วยให้เยาวชนตระหนักและเข้าใจในคุณค่าทางวัฒนธรรมของตน
2. เพื่อช่วยให้เยาวชนสามารถรับและเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยให้เยาวชนได้สัมผัสกับวัฒนธรรมอื่น
3. เพื่อกระตุ้นให้เกิดการรับรู้ทางประวัติศาสตร์
4. เพื่อช่วยให้เยาวชนเข้าใจวิวัฒนาการของวัฒนธรรม และกระบวนการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง

สถาบันอุดมศึกษาในประเทศอังกฤษ จึงมีภารกิจดังต่อไปนี้

1. ให้ความสนใจในการจัดการอบรมครูในสาขาศิลปะและมนุษยศาสตร์ โดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง เพื่อให้บุคลากรทางการศึกษาเหล่านั้นมีความสามารถเช่นเดียวกับครูในสาขาวิชาอื่นๆ ในหลักสูตรแห่งชาติ
2. จัดให้มีการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง โดยทำความร่วมมือกับโรงเรียนที่เป็นหุ้นส่วน ส่งเสริมการวิจัย พัฒนาบุคลากรทางการศึกษา โดยให้ครูเข้าศึกษาหลักสูตรหลังปริญญาตรี และหลักสูตรปริญญาโท
3. จัดให้มีการร่วมมือกันระหว่างสถาบันอุดมศึกษากับองค์กรทางวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพ และสนับสนุนให้ศิลปินและผู้เชี่ยวชาญอื่นๆ ทางศิลปวัฒนธรรมได้รับการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง

4. ในการฝึกอบรมเพื่อเป็นศิลปินอาชีพ ควรจัดรายวิชาอื่นๆ เพื่อเตรียมนักศึกษาให้มีความพร้อม ในการทำงานด้านการศึกษา หรือโครงการชุมชนด้วย
5. เปิดโอกาสให้นักการศึกษาด้านศิลปะในพิพิธภัณฑ์ หอศิลป์และ ภาคนาฏศิลป์ ได้พัฒนาฝึกอบรมเพิ่มเติม โดยให้ความสำคัญทั้งทางด้านวัฒนธรรมและด้านการศึกษา
6. ในหลักสูตรการฝึกอบรมผู้ที่จะไปทำงานร่วมกับเยาวชน ควรบรรจุวิชาการจัดโปรแกรมเชิงสร้างสรรค์และเชิงวัฒนธรรมไว้ด้วย

นอกจากนั้นยังมีการรณรงค์ให้เกิดการร่วมมือแบบหุ้นส่วน ระหว่างหน่วยงานทางวัฒนธรรมกับสถาบันการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

มหาวิทยาลัยหลายแห่งในประเทศอังกฤษได้ให้ความสำคัญในการศึกษาวิจัยเรื่องศิลปะและวัฒนธรรม เช่น มหาวิทยาลัยวอร์วิก (University of Warwick) โดยศูนย์ศึกษานโยบายทางวัฒนธรรม (Center of Cultural Policy Studies) มีหลักสูตรตั้งแต่ระดับปริญญาตรีที่สอนและวิจัยเรื่องการจัดการศิลปะ (Art management) และเรื่องนโยบายวัฒนธรรม (Cultural Policy) ศึกษาทฤษฎีวัฒนธรรมร่วมสมัยและการฝึกปฏิบัติในหน่วยงานทางวัฒนธรรมมีเครือข่ายนานาชาติ เชื่อมโยงนักวิจัยและผู้ปฏิบัติงานทางวัฒนธรรมในระดับสูงกว่าปริญญาตรีหลักสูตรนโยบายและการจัดการวัฒนธรรมยุโรป (แหล่งที่มา: http://www.warwick.ac.uk/fac/arts/theatre_s/cp/) มหาวิทยาลัยเอดินเบอระ (University of Edinburgh) มีโรงเรียนศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (School of Arts, Culture and Environment)(แหล่งที่มา :<http://www.ed.ac.uk/misc/ace.html>)

ประเทศสหรัฐอเมริกา มีสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งที่มีผลการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น มหาวิทยาลัยมิชิแกนสเตท (Michigan State University) มหาวิทยาลัยอีวานส์วิลล์ (University of Evansville) มหาวิทยาลัยซีราคิวส์ (Syracuse University) มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย (University of California) มหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน (Princeton University) เป็นต้น

มหาวิทยาลัยมิชิแกนสเตท (Michigan State University) เป็นมหาวิทยาลัยที่มีบทบาททางด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมอย่างมาก โดยมีวิทยาลัยแห่งรัฐเจมส์เมดิสันคอลเลจ (James Madison College, Michigan State University) ดำเนินงานด้านการศึกษาวิจัยเป็นที่รวบรวมบทความและข้อเขียนต่างๆ การจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวอเมริกันในช่วงปีศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นช่วงเวลาแห่งการแยกตัวเป็นอิสระโดยมีเหตุการณ์สำคัญๆ เช่น สงครามโลกครั้งที่ 1 มีกฎหมายการควบคุมการอพยพและการห้ามต่างๆ ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดความขัดแย้งทาง

วัฒนธรรมอย่างรุนแรง (Michigan State University, 1999 a : 1-10) งานวิจัยที่มหาวิทยาลัยได้ ทำการศึกษาในปัจจุบัน เช่น บทบาททางการศึกษาในด้านชาตินิยมที่รุนแรงของกลุ่มชน คาริบเบียน (The Role of Education in Forming a Strong Sense of Nationalism in the Caribbean) ซึ่งผลการวิจัย พบว่าการศึกษามีบทบาทมากและนำไปสู่ความเป็นอิสระจาก อาณานิคมทำให้มีเสรีภาพและสามารถพัฒนาชนชาติได้ (Michigan State University, 1999 b : 1-7)

มหาวิทยาลัยอีวานส์วิลล์ (University of Evansville) เป็นมหาวิทยาลัยที่มีภารกิจในด้าน การเรียนการสอนทางศิลปะและวัฒนธรรม มีประวัติเก่าแก่ จัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1854 โดยเป็น สถาบันการศึกษาของชนเผ่ามัวส์ ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของรัฐอินเดียนนา มหาวิทยาลัยนี้ เน้นการเรียนการสอนทางด้านศิลปวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ การทำนุบำรุงรักษารัฐชาติ และ ศาสนา ฯลฯ (University of Evansville, 2000 : 1-4)

มหาวิทยาลัยซีราคิวส์ (Syracuse University) เป็นมหาวิทยาลัยที่รวบรวมเอกสารสำคัญ ทางประวัติศาสตร์ มีหน่วยงานที่รวบรวมการเก็บรักษาเอกสารที่หายาก และเอกสารที่เป็นต้นฉบับ งานห้องสมุด หนังสือที่หายาก งานเขียน เอกสารของมหาวิทยาลัย ดิจิตอล คอลเลคชั่น ฯลฯ เพื่อ เป็นแหล่งค้นคว้าให้แก่สมาชิกในชุมชนมหาวิทยาลัย อาจารย์ และนักวิชาการทั่วไป (Syracuse University, 2000 : 1-2)

มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย, เบิร์กเลย์ (University of California Berkley) มีหลักสูตรการ สอนทางด้านศิลปะของวิทยาลัยเซตัน ฮิลล์ (Seton Hill College Art Program Degrees) มี สถาบันวิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ลอสแอนเจลิส (UCLA Center for East Asian Studies) เป็น ศูนย์กลางในการศึกษาและวิจัยทางด้านวัฒนธรรมของเอเชีย เช่น วัฒนธรรมของชาวเอเชีย ศาสนาพุทธ ฯลฯ เป็นต้น (University of California, 2000 : 1-2)

มหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน (Princeton University) มีศูนย์ศึกษานโยบายทางด้านศิลปะและ วัฒนธรรม (Center for Arts and Cultural Policy Studies) ตั้งขึ้นเพื่อสร้างความชัดเจนและความ เชี่ยวชาญด้านนโยบายต่างๆ เกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ หลักสูตรและกิจกรรม ถูกกำหนดขึ้นเพื่อฝึกอบรมและสร้างนักวิชาการ และผู้ที่มีส่วนในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับองค์กร วัฒนธรรมต่างๆ เพื่อทำการวิเคราะห์ วิจัย นโยบายในด้านศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้งรวบรวม ข้อมูลทำวิจัย จัดหาทุนสนับสนุน และประสานความร่วมมือ การมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ เพื่อปรับปรุงคุณภาพและข้อมูลพื้นฐานทางศิลปะและมนุษยวิทยาในรูปแบบของการจัดสรร สำหรับนักวิชาการในมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อศึกษาค้นคว้า เป็นต้น ศูนย์นี้ได้รับการสนับสนุนจาก

มูลนิธิแอนดรูว์ ดับปิว. เมลลอน (Andrew W. Mellon Foundation) และพิวชาร์ริเทเบิล ทรัสต์ (Pew Charitable Trusts) รวมทั้งมูลนิธิอื่นๆ ด้วย (Princeton University, N.d. : 1-4)

ประเทศจีน ภายใต้วิสัยทัศน์ที่ชัดเจนว่า “ในท่ามกลางการพัฒนาเศรษฐกิจที่นำจีนสู่กระแสโลกาภิวัตน์ การธำรงรักษามรดกวัฒนธรรมจะมีความสำคัญยิ่งต่อจีน ต่อโลกและต่อการพัฒนาในทุกด้านของจีนเอง” ประเทศจีนจึงให้ความสำคัญรายวิชาศิลปวัฒนธรรมตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา มีการปฏิรูปการฝึกหัดครูศิลปะ ทำให้ครูศิลปะก้าวหน้าได้มาก มีสถาบันอุดมศึกษากว่า 160 แห่ง ที่เปิดสอนด้านดนตรีศึกษาและศิลปศึกษาในแขนงต่างๆ

กล่าวโดยสรุป สถาบันอุดมศึกษาในต่างประเทศ ดำเนินภารกิจทางศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบของการสอน คือ เปิดหลักสูตรในรายวิชา ศิลปวัฒนธรรม การวิจัย มหาวิทยาลัยทำการวิจัยในเรื่อง ศิลปวัฒนธรรม และมีการเผยแพร่ความรู้ด้วยการจัดกิจกรรม นอกจากนี้ยังมีการประสานความร่วมมือแบบหุ้นส่วนกับหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ในการดำเนินภารกิจทางศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งองค์การยูเนสโกที่ให้ความสำคัญในเรื่องวัฒนธรรม โดยแสดงบทบาทในการเผยแพร่ อนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ด้วยวิธีการหลากหลาย เพื่อให้วัฒนธรรมเข้ามามีส่วนอย่างจริงจังในการศึกษาและในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการสร้างเอกลักษณ์ของแต่ละประเทศทั่วโลก

2.2 แนวคิดของสถาบันอุดมศึกษาไทย

งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เข้ามาเกี่ยวข้องกับสถาบันอุดมศึกษาเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2477 โดย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กำหนดเป็นความมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยความว่า (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520: 1)

“ให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นสถานศึกษาและค้นคว้าในศาสตร์ต่างๆ โดยมุ่งที่จะส่งเสริมวิชาชีพชั้นสูงและทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมของชาติ”

เมื่อพิจารณาจากสภาพการเมือง ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อปีพุทธศักราช 2475 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษาตามไปด้วย เช่น การตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในปีพุทธศักราช 2477 ตามเจตนารมณ์ที่จะให้ประชาชนได้มีความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังคำกราบบังคมทูลในพิธีเปิดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ

การเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2477 ว่า (ชาญวิทย์ เกษตรศิริและเพิ่มพล โพธิ์เพิ่มเหม, 2529: 26)

"ยิ่งในสมัยที่ประเทศเราดำเนินการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญเช่นนี้แล้ว เป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีมหาวิทยาลัย สำหรับประสานความรู้ในวิชาธรรมชาติและการเมืองให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เปิดโอกาสให้แก่พลเมืองที่จะใช้เสรีภาพในการศึกษากว้างขวางยิ่งขึ้นเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติสืบไป"

เหตุผลสำคัญที่ทำให้สถาบันอุดมศึกษาของไทย มีภารกิจข้อ 4 คือ ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ทั้งที่ภารกิจของมหาวิทยาลัยโดยหลักสากล ทำหน้าที่ 3 ประการ คือ สอน วิจัย และบริการวิชาการแก่ชุมชน ภารกิจข้อ 4 เป็นหน้าที่ที่เกิดขึ้นหลังสุด โดยเกิดในประเทศด้อยพัฒนาที่เคยเป็นอาณานิคมของฝรั่งมาก่อน (ไพฑูริย์ สินลารัตน์, 2516) เมื่อได้รับอิสรภาพจึงพยายามแสดงเอกลักษณ์ของตน เพื่อบ่งบอกความเป็นชาติ สถาบันอุดมศึกษาจึงมีภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยที่กำเนิดในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองและเป็นมหาวิทยาลัยเฉพาะทาง คือ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งถูกตั้งขึ้นโดยวัตถุประสงค์ที่จะธำรงไทย เมื่อพุทธศักราช 2481 หน้าที่ของมหาวิทยาลัยศิลปากร ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ คือ (ยงยศ เล็กกลาง, 2518: 136)

"มีหน้าที่จัดการศึกษาวิชาประติมากรรม จิตรกรรม ดุริยางคศิลป์ นาฏศิลป์ วิชาโบราณคดี และวิชาช่างศิลป์อย่างอื่น"

แนวคิดทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ของสถาบันอุดมศึกษาในช่วงนี้ คือเพื่อส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ ควบคู่ไปกับภารกิจในการสอน วิจัย และบริการวิชาการ อย่างไรก็ตามในยุคที่มหาวิทยาลัย กำลังเร่งพัฒนาตัวเองทั้งในด้านวิชาการ คุณวุฒิจาจารย์ อาคารสถานที่ ฯลฯ ทำให้การปฏิบัติตามแนวคิดนี้ไม่มีความชัดเจน ในวัตถุประสงค์หลักของแผนพัฒนาฯ ฟ้าลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระยะต้น (พ.ศ.2509-2519) มุ่งปรับปรุงระบบการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ และการขยายการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายหลักในการพัฒนาการศึกษาของชาติ โดยคำนึงถึงสภาพและศักยภาพของมหาวิทยาลัยในปัจจุบันรวมกับความต้องการของสังคมในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไปแฝงอยู่ในงานกิจการนิสิต โดยระบุไว้เพียงว่า (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520: 13)

“ปรับปรุงกิจการนิสิต เพื่อให้เป็นการเสริมหลักสูตรพัฒนานุคลิกภาพและพละนาถัยเสริมสร้างควมสนใจในคุณค่าของศิลปะวัฒนธรรมของชาติ”

การทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมเป็นภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาตลอดมา แต่แนวคิดมีการปรับไปตามสภาพเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ เมื่อมีการเลื่อนไหลของวัฒนธรรม จากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี บทบาทของมหาวิทยาลัยในการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรม จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามกระแส การทำกิจกรรมตามประเพณีจึงไม่เป็นการเพียงพอที่จะตอบสนองภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยควรทำการศึกษา ค้นคว้าทางวัฒนธรรม วิจัยให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง และศึกษาวิจัยให้หลากหลาย และเมื่อค้นคว้าแล้วก็ควรมีการเผยแพร่ออกสู่ประชาชนเพื่อให้เห็นคุณค่าของศิลปะวัฒนธรรม(ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2529)

ในแผนพัฒนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระยะที่ 4 (พ.ศ.2520 – 2524) ได้แสดงนโยบายทางด้านทำนุบำรุงสร้างสรรคศิลปะและวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

1. จัดให้มีการสอนวิชาที่เกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมเป็นส่วนของวิชาการศึกษาทั่วไป
2. ส่งเสริมการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในลักษณะของชมรมทางศิลปะและวัฒนธรรม
3. สร้างสภาวะแวดล้อมทางศิลปะและวัฒนธรรมขึ้นในมหาวิทยาลัย

ในแผนพัฒนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระยะที่ 5 (พ.ศ.2525 – 2529) นโยบายด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรม เริ่มมีการขยายขอบข่ายของงาน และมีแนวคิดใหม่ ดังต่อไปนี้ (สำนักอธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กองแผนงาน ฝ่ายวางแผนและพัฒนา, 2525)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของศิลปะและวัฒนธรรมว่าเป็นปัจจัยให้ชีวิตบุคคลสมบูรณ์ขึ้น

1. ส่งเสริมให้มีบรรยากาศ และสภาวะแวดล้อมที่เสริมสร้างศิลปะวัฒนธรรมไทยขึ้นในมหาวิทยาลัย
2. ส่งเสริมกิจกรรมของนิสิตและบุคลากรของมหาวิทยาลัยในส่วนที่เกี่ยวกับการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ
3. สนับสนุนให้มีการแสดงผลงานและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของไทย
4. สนับสนุนให้นิสิตของมหาวิทยาลัยมีความรู้และได้มีโอกาสสัมผัสกับศิลปะวัฒนธรรมแห่งชาติ
5. สนับสนุนการสร้างสรรคงานศิลปะทุกแขนง

เมื่อการอุดมศึกษาขยายตัวไปสู่ส่วนภูมิภาคของประเทศไทย เพื่อตอบสนองการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ ในยุครัฐบาลที่มาจากการศึกษา จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2501 เป็นต้นมา แนวคิดในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคจึงเกิดขึ้น การอุดมศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจจึงมีความเกี่ยวข้องกัน มหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคแห่งแรก คือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ภาคเหนือ) จัดตั้งขึ้น และเปิดทำการเรียนการสอนได้ใน ปี พ.ศ.2507 จากนั้น คือ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ภาคอีสาน) ในปี พ.ศ.2508 และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ภาคใต้) ในปี พ.ศ.2511 มหาวิทยาลัยในกลุ่มนี้จะเรียกชื่อตามจังหวัดที่ตั้งอยู่ ยกเว้น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ที่มี 2 วิทยาเขต คือ ที่จังหวัดปัตตานีและจังหวัดสงขลา ภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค ก็เป็นไปเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ จนกระทั่งได้มีการสัมมนาเรื่องบทบาทของมหาวิทยาลัยในการพัฒนาระดับท้องถิ่นและภูมิภาค ซึ่งจัดโดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่โรงแรมสมิทธา จังหวัดสงขลา ในปี พ.ศ.2516 ได้มีการอภิปรายในเรื่อง ภารกิจของมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคที่เลียนแบบมหาวิทยาลัยส่วนกลาง (ลีปนันท เกตุทัต, 2516) และมีความเห็นว่าการปรับปรุงมหาวิทยาลัยในแง่การสนองความต้องการทางการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้มหาวิทยาลัยละเลยในการที่จะปรับปรุงให้มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งสะสมรากฐานทางศิลปะและวัฒนธรรม ทั้งๆ ที่มีระบุอย่างชัดเจนในพระราชบัญญัติของทุกมหาวิทยาลัย

ลีปนันท เกตุทัต (2516) แสดงทัศนะไว้ว่ามหาวิทยาลัยควรมีแนวคิดในการสร้างไว้ ซึ่งมรดกทางศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรมและวิทยาการที่ได้ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค เนื่องจากภูมิภาคในประเทศไทยมีความแตกต่างจากนครหลวงมาก มหาวิทยาลัยภูมิภาคจะต้องวางตัวเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวภูมิภาค และเสนอว่ามหาวิทยาลัยควรปฏิบัติภารกิจทั้ง 3 ด้าน คือ การผลิตบัณฑิต (สอน) และเสาะแสวงหาที่จะมีผลตอบสนองการพัฒนาภูมิภาค (วิจัย) และการเสาะแสวงหาและส่งเสริมศิลปะประเพณี วัฒนธรรมในภูมิภาคไปพร้อมๆ กัน อย่างผสมกลมกลืน โดยเฉพาะในประเด็นมหาวิทยาลัยกับศิลปะ ประเพณีและวัฒนธรรมภูมิภาค จะทำให้รู้จักตัวเอง มั่นใจในตัวเอง มั่นใจในสังคม และจะไม่ยอมละทิ้งท้องถิ่นเพื่อมาทำงานในเมืองหลวง นอกจากนั้นการศึกษาค้นคว้าจนค้นพบตัวเอง จะทำให้มองเห็นจุดเด่นหรือจุดที่แตกต่าง มหาวิทยาลัยควรมีบทบาทในส่วนนี้ กิจกรรมที่เป็นแนวทางในการตอบสนองแนวคิดนี้ ได้แก่ การเชิญศิลปินท้องถิ่นมาพบปะนักศึกษา มีการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งมหาวิทยาลัย การจัดกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรม ทั้งในรูปของนิทรรศการ การแสดง เพื่อให้มหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลางของความเจริญทางจิตใจ ศิลปะ ประเพณี และวัฒนธรรม มิใช่

เป็นศูนย์กลางของความเจริญทางด้านวัตถุเท่านั้น เป้าหมายที่สำคัญคือการพัฒนานักศึกษา ให้มีความเชื่อมั่นในตนเอง และมีความพอดีระหว่างความต้องการทางวัตถุและทางจิตใจ และเพื่อให้มหาวิทยาลัยภูมิภาคได้ปฏิบัติหน้าที่สนองตอบภูมิภาค

ในการสัมมนาเรื่องภารกิจของมหาวิทยาลัยที่สังคมไทยมุ่งหวัง โดยทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ.2517 ได้กล่าวถึง เหตุผลในการที่สถาบันอุดมศึกษาของไทย ต้องปฏิบัติภารกิจด้านทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมดังต่อไปนี้ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2517)

1. การธำรงรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรม เป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของมหาวิทยาลัย เพราะวัฒนธรรม (ซึ่งหมายรวมถึงศิลปะแขนงต่างๆ ด้วย) เป็นหลักที่ทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันได้โดยปกติสุข

2. การถ่ายทอดวัฒนธรรมนั้น มีวิวัฒนาการจากวัฒนธรรมโบราณมาถึงวัฒนธรรมประยุกต์ในสังคมและขยายออกไปถึงวัฒนธรรมสากล ซึ่งมีอิทธิพลถึงกันทั่วโลก การรับวัฒนธรรมสากลมีทั้งผลดีและผลเสียแก่วัฒนธรรมเดิมในสังคม จึงเป็นหน้าที่ของมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูง และมีบทบาทเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง จะพิจารณาขอบข่ายของความเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมมิให้สูญเสียลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมเดิม

แนวคิดในการดำเนินภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาจึงปรับเปลี่ยนไปดังต่อไปนี้

1. เปิดหลักสูตรสาขาวิชาด้านมนุษยศาสตร์ ซึ่งเน้นด้านศิลปะ สุนทรียศาสตร์ จริยธรรม การดนตรี โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ให้สอดคล้องกับวิชาชีพและเทคโนโลยีใหม่ๆ
2. สนับสนุนการวิจัยในวิชาด้านมนุษยศาสตร์
3. เผยแพร่งานวิจัย ในวิชาด้านมนุษยศาสตร์
4. สร้างสภาพแวดล้อมของมหาวิทยาลัยให้มีบรรยากาศในการปลูกฝังความเข้าใจ ความสนใจและความนิยมในวิชาการที่ส่งเสริมความเจริญทางจิตใจ

จากแนวคิดดังกล่าว ภารกิจของมหาวิทยาลัยในการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม คือ การสร้างความเข้าใจในลักษณะและขอบข่ายของงาน แก่บุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและควรศึกษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของภูมิภาค เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อองแท้ทั้งหมดนี้ควรเร่งกระทำอย่างรีบด่วน

ดำรง วงศ์อุปราชา (2517) แสดงความเห็นไว้ว่า เพื่อที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการทำงาน บำรุงและสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยต้องจัดให้มีการสอนวิจัยศิลปะ มีการเผยแพร่และบริการทางด้านศิลปะแก่สังคม

สมจิตต์ สิทธิไชย (2517) ได้แสดงความคิดเห็นที่แตกต่างออกไปในเรื่องภารกิจของ มหาวิทยาลัยด้านการทำนุบำรุงและสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม โดยเสนอว่าการศึกษาระดับแต่ละชีวิตคนนั้นต้องสะสมการรับรู้ ความคาคหมายจากทุกฝ่ายที่เห็นว่า อุดมศึกษาเป็นจุดหมายของการศึกษาของบุคคลคงไม่ได้ วัฒนธรรมและความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกัน ควรสร้างสมมาตั้งแต่เด็ก โดยเริ่มในครอบครัว มหาวิทยาลัยคงทำได้เพียงการผลิตครูศิลปะ จัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม และปลูกฝังนักศึกษาให้เข้าใจว่าทุกคนมีส่วนสำคัญในการจรรโลงศิลปวัฒนธรรม

บทบาทของสถาบันอุดมศึกษามีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศและสภาพการณ์ของโลก สถาบันอุดมศึกษาเกิดแนวคิดในการปฏิรูประบบบริหาร อุดมศึกษา เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติภารกิจไปพร้อมกับมีความคล่องตัวและความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2522) ในภารกิจด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมนั้น จึงเกิดแนวคิดใหม่ที่ว่า อุดมศึกษาในอนาคต ไม่ควรจำกัดตัวเองอยู่แต่ในเรื่องการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทยเท่านั้น แต่ควรรวมถึงการปลูกฝังและเสริมสร้างความตระหนักและความเข้าใจ เกี่ยวกับคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของไทย ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และส่งเสริมให้บทบาทของประเทศไทยในประชาคมโลกเป็นไปอย่างมีเอกลักษณ์และศักดิ์ศรี ในความพยายามดังกล่าว เนื้อหาและองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ควรสอดแทรกอยู่ในกระบวนการเรียนการสอน ปกติและในกิจกรรมนอกหลักสูตรอื่นๆ ตลอดจนในสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของสถาบัน ทั้งนี้ ภารกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาเป็นภารกิจที่จะครอบคลุมความหมายที่กว้างขึ้นในอนาคต เนื่องจากแนวโน้มการผสมผสานทางวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมในประชาคมโลก ในด้านเศรษฐกิจสังคมที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทย เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2522)

แนวคิดในการพัฒนางานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา ในขณะนั้น (พ.ศ.2522) มีดังต่อไปนี้

1. การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ไม่ควรถูกจำกัดอยู่แต่การอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมไทยเท่านั้น แต่ควรหมายรวมถึงการศึกษาให้เข้าใจความเป็นไทยอย่างถ่องแท้ เพื่อ

นำไปสู่การสงวนความแตกต่างทางวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันในประชาคมโลกอย่างมีเอกลักษณ์และศักดิ์ศรี

2. การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ควรจะหมายรวมไปถึงการเสริมสร้างวัฒนธรรมไทยและค่านิยมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นกับบุคคล องค์กรและสังคม อันเป็นวัฒนธรรมและค่านิยมที่กลั่นกรองให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศ

3. การสร้างบรรยากาศทางวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาโดยอาศัยสภาพแวดล้อม กิจกรรมนักศึกษา ตลอดจนการเรียนการสอนที่มีบูรณาการของเป้าหมายและการดำเนินงานระหว่างกันเป็นสิ่งที่จะช่วยพัฒนาค่านิยมและคุณลักษณะทางวัฒนธรรมที่พึงประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น หลักสูตรและกิจกรรมที่สืบทอดภูมิปัญญาไทย การเรียนการสอนที่เข้าไปสัมผัสชุมชนและวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

4. การขยายขอบเขตการดำเนินภารกิจด้านนี้ของสถาบันอุดมศึกษา จำเป็นต้องอาศัยการปฏิรูปองค์การทางศิลปวัฒนธรรมในระดับสถาบันให้มีทรัพยากรเพียงพอ รวมทั้งเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายใน ภายนอกสถาบัน เพื่อพัฒนากลไก และโครงสร้างใหม่ๆ เช่น หอไทยนิทัศน์ องค์กรไทยคดีศึกษา หอวัฒนธรรมพื้นฐาน เป็นต้น

5. การเสริมสร้างวัฒนธรรมอันดีงามเป็นต้นแบบแก่นักศึกษาและสังคมจำเป็นต้องปฏิรูปทั้งแนวคิดและวิธีดำเนินการที่สามารถถ่ายทอดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมออกมาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เพื่อหล่อหลอมบุคลิกภาพและจิตใจของนักศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สถาบันอุดมศึกษาได้ดำเนินภารกิจทั้ง 4 ด้าน โดยเฉพาะด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมมาโดยตลอด ในแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี (พ.ศ.2533 – 2547) มีนโยบายเพื่อส่งเสริมการพัฒนาองค์กรและทรัพยากรเพื่อกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาให้มีความหลากหลายและสามารถมีบทบาทในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติได้ดียิ่งขึ้น สร้างความตระหนักให้แก่นักศึกษาและบุคลากรอุดมศึกษากับคุณค่าของวัฒนธรรมไทย และให้มีโลกทัศน์สากลเกี่ยวกับวัฒนธรรมต่างชาติให้มีการผสมผสานกิจกรรมทางวัฒนธรรมกับภารกิจด้านอื่นๆ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2533)

ทบวงมหาวิทยาลัย (2535) ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงในด้านประชากร เศรษฐกิจ ตลาดแรงงาน การเมือง สังคมและวัฒนธรรม เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม ตลอดจนบทบาทในประชาคมโลก แนวคิดด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนไป เช่นกัน คือ ภารกิจทางด้านนี้จะต้องครอบคลุมความหมายที่กว้างขึ้น เนื่องจาก

แนวโน้มการผสมผสานทางวัฒนธรรม ทำให้การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทยเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ ไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมเท่านั้น ควรหมายรวมถึงการเสริมสร้างวัฒนธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้น การสร้างบรรยากาศทางวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาโดยอาศัยสภาพแวดล้อมกิจกรรมนักศึกษาตลอดจนการเรียนการสอนที่บูรณาการคุณลักษณะทางวัฒนธรรมที่พึงประสงค์หลักสูตรและกิจกรรมที่สืบทอดภูมิปัญญาไทย จึงเป็นแนวคิดใหม่ของสถาบันอุดมศึกษาในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

จรัส สุวรรณเวลา (2540) เสนอแนวคิดของสถาบันอุดมศึกษาไทยเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทยไว้ว่า เป็นแบบตามอย่างตะวันตกจนลืมความเป็นไทย ละเลยหรือลืมภูมิปัญญาและสมรรถนะของไทย และได้เสนอกลวิธีในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์แนวคิดไทยและวัฒนธรรมไทย เพื่อให้สามารถต้านแนวสากล โดยหาจุดเด่นของวัฒนธรรมไทย และมุ่งส่งออกในตลาดโลก แต่ด้วยเหตุที่มหาวิทยาลัยเป็นองค์กรของสังคม เป็นแหล่งสร้างวิชาการและสร้างปัญญา มหาวิทยาลัยควรมีความหลากหลาย กลวิธีในการสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักในบทบาทของศิลปวัฒนธรรม คือการวิจัยและการจัดกิจกรรม รวมทั้งการสร้างบรรยากาศด้านศิลปวัฒนธรรม การจัดตั้งศูนย์หรือสถาบันในการส่งเสริมวัฒนธรรมจึงเป็นแนวคิดใหม่ในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

สุชาติ ชินะจิตร (2540) กล่าวถึงบทบาทด้านศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา โดยแสดงความเห็นว่า ความเกี่ยวข้องระหว่างศิลปวัฒนธรรมกับมหาวิทยาลัยมิใช่เรื่องของการอนุรักษ์หรือทำนุบำรุงเท่านั้น แต่กินความกว้างไปถึงศิลปวัฒนธรรมเพื่อคุณภาพชีวิตด้วย และได้ขยายความว่าเรื่องศิลปวัฒนธรรมไม่จำกัดเฉพาะความเป็นไทยเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงนานาชาติด้วย โดยเฉพาะในยุคโลกไร้พรมแดน มหาวิทยาลัยจึงมีหน้าที่ก่อกอง สร้างความเป็นไทย และรักษาสมดุลระหว่างเอกลักษณ์ไทยกับสากลสภาพ สำหรับแนวทางในการจัดกิจกรรมตามภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม คือ การวิจัยและการจัดกิจกรรมในมหาวิทยาลัย รูปแบบต่างๆ เช่น การปาฐกถา การจัดงานพิธีการที่เป็นการอนุรักษ์ขนบประเพณีในโอกาสต่างๆ การจัดการแสดงงานศิลปะ ดนตรี ละคร ในส่วนของการบริหารควรออกมาในรูปของการตั้งศูนย์หรือสถาบัน รวมทั้งการสร้างบรรยากาศด้านศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการอนุรักษ์บทบาทในทางวิชาการของมหาวิทยาลัย คือ การสร้างความรู้ ความเข้าใจในการนำเอาวัฒนธรรมมาใช้ การสร้างบรรยากาศด้านศิลปวัฒนธรรม 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นสิ่งแวดล้อมกับส่วนที่เป็นโครงสร้างทางกายภาพ เช่น

การแสดงผลงานศิลปะการละครดนตรี หรือกิจกรรมส่งเสริมการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง รวมทั้งการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับนานาชาติ

การส่งเสริมคุณธรรม เป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สถาบันอุดมศึกษาควรจัดให้มีขึ้นในรูปแบบต่างๆ กัน เช่น การจัดทำโปสเตอร์เพื่อรณรงค์ ปลุกจิตสำนึก หรือการจัดกิจกรรมในโครงการเสริมสร้างคุณธรรม เป็นต้น

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2534) มีความเห็นว่า แนวคิดในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยขึ้นอยู่กับมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งว่าจะให้ความสำคัญเท่าใด มีสัดส่วนเหมาะสมหรือไม่ โดยมีได้หมายความว่า ภารกิจแต่ละอย่างจะแยกกันได้โดยเด็ดขาด เช่น การสอนก็เป็นบริการวิชาการด้วย ถ้าการสอนนั้นนอกจากนอกร่วมมหาวิทยาลัยไปบริการคนอื่นหรือแม้กระทั่งอยู่ในรั้วมหาวิทยาลัย หากสอนคนที่ไม่ใช่บัณฑิตนักศึกษาก็จัดเป็นบริการทางวิชาการ นอกจากนั้น ยังได้เสนอกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยควรจะดำเนินการด้านการทำงานนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ 1) การสอน โดยมหาวิทยาลัยอาจจัดหลักสูตรเพื่อให้มีวิชาบางวิชาที่คิดว่าสำคัญที่จะสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมไทย เช่น วิชาวัฒนธรรมไทย ฯลฯ 2) การวิจัย มหาวิทยาลัยอาจจัดสรรให้มีโครงการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมไทย เช่น การวิจัยวิถีชีวิตไทย การทำขนม ช่างสิบหมู่ การตั้งชื่อคนไทย ฯลฯ 3) การจัดนิทรรศการ มหาวิทยาลัยอาจจัดนิทรรศการเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทยในโอกาสต่างๆ เช่น การจัดนิทรรศการ 700 ปีลายสีไทย นิทรรศการภาพวาดลายไทย 4) การจัดกิจกรรม มหาวิทยาลัยอาจจัดให้มีการแสดงดนตรีไทย ปีพาทย์ดีกดาบรรพ์ 5) การจัดพิพิธภัณฑ์ มหาวิทยาลัยอาจจัดถาวรวัตถุเพื่อให้บัณฑิตนักศึกษาได้ศึกษาและเห็นสิ่งที่เป็นสมบัติของบรรพบุรุษไทย ซึ่งบางอย่างอาจจะไม่มีในปัจจุบัน แต่การเก็บรวบรวมไว้ทำให้คนรุ่นหลังได้รู้จัก 6) การเผยแพร่ มหาวิทยาลัยอาจจัดเผยแพร่ความรู้ข่าวสารที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางวิทยุโทรทัศน์ การแสดงในหอประชุม การพิมพ์เป็นเอกสารหรือทำวีดิทัศน์ 7) การอบรม มหาวิทยาลัยอาจให้ความรู้โดยการอบรมอาจารย์และบุคคลภายนอกให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมในเรื่องต่างๆ เช่น เรื่องประเพณีไทย ศิลปะไทย ดนตรีไทย การแต่งกายไทย ภาษาไทย วิถีชีวิตไทย

สถาบันอุดมศึกษาของไทยมีแนวคิดในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแตกต่างกันไปตามภารกิจของแต่ละมหาวิทยาลัยและแนวคิดที่สถาบันหลายแห่งกำหนดไว้เพื่อเป็นแนวปฏิบัติ คือ การวิจัย และการพยายามบูรณาการเรื่องการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมลงไปในกระบวนการสอน เพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศทางวัฒนธรรมให้นักศึกษามีความเข้าใจและเกิดความรู้สึกว่า

ศิลปวัฒนธรรม ไม่ใช่เรื่องของการอนุรักษ์ของเก่าเท่านั้น แต่เป็นวิถีชีวิต เป็นปัจจุบันที่พวกเขาจะเข้าไปมีบทบาทได้ในรูปแบบต่างๆ กัน และปรากฏแนวคิดและกิจกรรมในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย ดังต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กำหนดแนวทางในการพัฒนามหาวิทยาลัยในแผนพัฒนามหาวิทยาลัย ระยะที่ 7 (พ.ศ.2535 – 2539) ด้านศิลปวัฒนธรรม โดยมีจุดเน้นดังต่อไปนี้ คือ เร่งรัดการพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรม มุ่งส่งเสริมความรู้ ตระหนักในคุณค่าของความเป็นไทยจนเกิดความซาบซึ้งหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรมทั้งของชาติและของท้องถิ่น พร้อมทั้งให้มีทัศนคติในการอนุรักษ์ และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมนั้นไว้ ส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในทางศิลปวัฒนธรรมขึ้นภายในมหาวิทยาลัยอันจะเป็นการเปิดโอกาสให้นิสิต และบุคลากรได้สร้างผลงานด้านนี้ที่มีคุณค่า ตลอดจนกระตุ้นให้เกิดการประเมินค่าของศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏ และเลือกสรรที่จะธำรงไว้ในแนวทางที่เหมาะสมกับกระแสของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมยุคใหม่ โดยหวังว่าสิ่งเหล่านี้จะหล่อหลอมเข้าไปในวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละคน และสังคมต่อไป (จรัส สุวรรณเวลา, 2538) นอกจากนี้สถาบันไทยคดีศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีนโยบายส่งเสริมเอกลักษณ์ และคุณค่าความเป็นไทย โดยเน้นการส่งเสริมการหาความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับความเป็นไทยที่พึงธำรงรักษาไว้อย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลของแนวคิดและรูปแบบการดำเนินชีวิต (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529)

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีเป้าหมายในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยมีบทบาทด้านการอนุรักษ์ การสร้างจิตสำนึกในการหวงแหน การสร้างรสนิยม รวมทั้งการสร้างความรู้ความเข้าใจและยังเป็นภารกิจสำคัญของคณะศิลปกรรมศาสตร์ที่จะต้องขยายบทบาทเพิ่มขึ้นอีกด้วย (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2541) นอกจากนี้มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้กำหนดพันธกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยพันธกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ ถือเป็นการรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ไทย ซึ่งหากขาดการดูแลรักษาแล้วศิลปวัฒนธรรมของชาติจะสูญหายไปที่สุดในที่สุด โดยการบำรุงรักษานั้นอาจจะจัดในรูปแบบของกิจกรรมถึงประชาชนโดยตรง หรือจัดกิจกรรมต่างๆ ผ่านสื่อประเภทต่างๆ การบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับด้านศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ เช่น การจัดนิทรรศการ การเผยแพร่โดยการบรรยาย การจัดแสดงผลงานศิลปวัฒนธรรมงานศิลปะในรูปสิ่งพิมพ์ การจัดการแสดงการเล่นต่างๆ ต่อชุมชน รวมไปถึงการบริการวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมโดยผ่านสื่อมวลชน การจัดบรรยาย อภิปราย สัมมนา และประชุมทางวิชาการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2539)

มหาวิทยาลัยมหิดล ได้วางนโยบายในการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรม โดยใช้กิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างบุคลิกของความเป็นคนไทยให้กับนักศึกษา พัฒนาวิชาด้านวัฒนธรรมศึกษาให้เป็นส่วนหนึ่งของการสอน การวิจัย และการวิจัยเพื่อการพัฒนา และเสริมสร้างกิจกรรมต่างๆ ที่จะนำวิทยาการแผนปัจจุบันไปสู่ชนบท ส่งเสริมให้มีการศึกษาศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบในหลักสูตรปริญญาโทและปริญญาเอก เช่น ในด้านภาษาศาสตร์ มานุษยวิทยา วัฒนธรรมศึกษา และในด้านดนตรี ซึ่งหลายเรื่องได้ดำเนินการไปแล้ว และบางเรื่องกำลังดำเนินการ ส่งเสริมให้มีการจัดโครงสร้างถาวรที่จะรองรับกิจกรรมต่างๆ ในด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น มีการสร้างห้องจัดแสดงนิทรรศการ เป็นต้น (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2535)

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ผสมผสานงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเข้าเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนโดยสอดแทรกเนื้อหาในกระบวนวิชาต่างๆ ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมนักศึกษาในโครงการต่างๆ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีให้นักศึกษา กิจกรรมเสริมหลักสูตรด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี ให้นักศึกษามีโอกาสเลือกเรียนรู้ และเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจ เช่น ชมรมพื้นบ้านล้านนา ชมรมนาฏศิลป์และดนตรีไทย ชมรมพุทธศิลป์ ชมรมการแสดง เป็นต้น สำนักส่งเสริมงานสืบสานศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้จัดโครงการสืบสานศิลปวัฒนธรรมล้านนา มีหอนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยเป็นหอนิทรรศการแห่งแรกในภาคเหนือ จัดตั้งเพื่อเป็นศูนย์กลางในการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมแบบครบวงจร เป็นแหล่งเผยแพร่ผลงานทางศิลปกรรมสู่ชุมชน เช่น จัดนิทรรศการผลงานศิลปกรรม 5 คนเมือง จัดนิทรรศการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 44 และกิจกรรมต่างๆ อีกหลายประเภท (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541)

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน เป็นหน่วยงานที่ทำการศึกษาวิจัย และสนับสนุนการค้นคว้าเกี่ยวกับความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้บริการวิชาการแก่ชุมชน เป็นศูนย์กลางการศึกษา ค้นคว้า เผยแพร่ การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน ตลอดจนแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมกับต่างประเทศ งานบริการวิชาการที่ดำเนินการนอกเหนือจากการเป็นแหล่งเก็บข้อมูลวัตถุโบราณ สะสมรวบรวมผลิตภัณฑ์ จัดทำบรรณานาณัติศน์เกี่ยวกับการศึกษาเรื่องผ้าในประเทศไทย จัดโครงการถ่ายทอดเทคโนโลยี และการออกแบบผลิตภัณฑ์ด้านหัตถกรรม การทอผ้า และลวดลายผ้าชนเผ่าไทยลาวในอีสาน ฯลฯ (ทรงศักดิ์ ศรีกาฬสินธุ์ และคณะ, 2541)

มหาวิทยาลัยรังสิต เป็นมหาวิทยาลัยเอกชนที่ยึดถือภารกิจเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยของรัฐ ถือเป็นหน้าที่อีกประการหนึ่งของมหาวิทยาลัยในการเผยแพร่และสืบทอดวัฒนธรรม ตลอดจนดำรงรักษาจารีตประเพณีอันดีงามของไทย ซึ่งนอกจากมหาวิทยาลัยได้จัดให้มีการศึกษาทางด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมไทย เพื่อเป็นการอนุรักษ์และผลิตบุคลากรในการส่งเสริมเผยแพร่ศิลปะออกไปรับใช้สังคมแล้ว ยังสนับสนุนกิจกรรมโครงการต่างๆ ที่จะช่วยจรรโลง และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมไทย เช่น การจัดการเรียนการสอนวิชาสุนทรียะทางดนตรีและนาฏศิลป์ให้นักศึกษาที่สนใจ จัดบริการสังคม

ด้านการแสดงดนตรีและนาฏศิลป์ จัดการประกวดดนตรีไทยส่งเสริมการวิจัยด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดนิทรรศการ สวนพฤษภาทศมาสและโครงการนาฏยวรรณกรรม นอกจากนี้มหาวิทยาลัยกำลังดำเนินการรวบรวมเอกสารและโบราณวัตถุเพื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และหอประวัติมหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยรังสิต, 2540)

โดยสรุปแนวคิดของสถาบันอุดมศึกษาไทย ต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ได้รับความสนใจจากมหาวิทยาลัย ในระดับหนึ่ง คือ มีแนวคิดที่สนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรม ข้อสังเกต คือ รูปแบบของกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งดำเนินการจะมีความใกล้เคียงกัน คือ การจัดการเรียนการสอนวิชาการศึกษาทั่วไปที่มีเนื้อหาทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การประกวด การแสดง นิทรรศการ ฯลฯ เป็นต้น

2.3 วิสัยทัศน์ด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

วิสัยทัศน์ หรือ การมองไปข้างหน้า เป็นความคาดหวังในอนาคตเป็นจินตนาการเกี่ยวกับอนาคตที่เกิดจากทัศนคติและมุมมอง ตลอดจนแนวคิดของผู้บริหาร วิสัยทัศน์จะอธิบายถึงความปรารถนาหรือความทะเยอทะยานสำหรับอนาคต แต่ไม่ได้ระบุถึงวิธีการที่จะนำไปสู่ความมุ่งหมายนั้นอย่างชัดเจน (พัทตร์ผจง วัฒนสินธุ์ และ พลุ เดชะรินทร์, 2542)

สถาบันอุดมศึกษา เป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในสังคม คือ มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาระดับสูง ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้เต็มศักยภาพเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และประเทศชาติโดยรวม เมื่อแรกตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2549 คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประเทศไทยยังมีได้มีแนวคิดในเรื่องของวิสัยทัศน์ แต่จะมีการกำหนดปณิธานและจุดมุ่งหมาย ดังเช่น ปณิธานของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520: 1)

"มหาวิทยาลัยแห่งแรกนี้ มีจุดหมายที่เป็นหลัก คือ การบุกเบิกแสวงหาทำนุบำรุง และ ถ่ายทอดความรู้ กับการเสริมสร้างคุณธรรมให้บัณฑิตของมหาวิทยาลัยเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยสติ และปัญญาความรู้ที่นับว่าสำคัญยิ่ง คือ ความรู้เพื่อความเจริญของบุคคลและสังคม อันได้แก่ ความรอบรู้และความเชี่ยวชาญในสรรพวิทยาการที่อำนวยความสะดวกแก่การดำเนินชีวิต ส่วน คุณธรรม ที่ผู้เรียนผู้รู้พึงมีและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องปลูกฝัง คือ ความรู้จักตนเอง ใฝ่รู้อยู่เสมอ คิดริเริ่มสร้างสรรค์ รอบคอบ ไตร่ตรองเหตุผล รับผิดชอบ เห็นการณ์ไกล มีศีลธรรมและเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม"

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า มหาวิทยาลัยมีการมองไปข้างหน้า เป็นความคาดหวังในอนาคต เป็นทัศนคติและเป็นแนวคิดที่มหาวิทยาลัยกำหนดไว้ในขณะนั้น จัดได้ว่าเป็นวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยในยุคสมัยนั้น และยังไม่ปรากฏแนวคิดในเรื่อง ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างชัดเจน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2477 หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทย ประกอบกับภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ในเวลาต่อมา ทำให้ประเทศไทยมีการรณรงค์ในเรื่อง การเชิดชูวัฒนธรรมไทย สถาบันอุดมศึกษาจึงปรับเปลี่ยนจุดมุ่งหมายโดยมีการระดมภารกิจทางด้าน ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้อย่างชัดเจน และถือเป็นภาระหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาที่เพิ่มขึ้นมากกว่า ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาตามหลักสากลที่กำหนดไว้เพียงการสอน วิจัยและบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงมีการกำหนดภารกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ในแผนพัฒนามหาวิทยาลัยเป็นระยะเรื่อยมา ดังเช่น แผนพัฒนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) ด้านศิลปวัฒนธรรม กำหนดไว้ว่า เร่งรัดการพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรม มุ่งส่งเสริมความรู้ ตระหนักในคุณค่าของความเป็นไทย จนเกิดความซาบซึ้งห่วงแหนในมรดกทางวัฒนธรรมทั้งของชาติและของท้องถิ่น พร้อมทั้งให้มีทัศนคติในการอนุรักษ์ และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมนั้นไว้ ส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมในทางศิลปวัฒนธรรมขึ้นภายในมหาวิทยาลัย อันจะเป็นการเปิดโอกาสให้นิสิตและบุคลากร ได้สร้างผลงานที่มีคุณค่าทางด้านนี้ ตลอดจนกระตุ้นให้เกิดการประเมินค่าของศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏและเลือกสรรที่จะธำรงไว้ ในแนวทางที่เหมาะสมกับกระแสของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมยุคใหม่ (จรัส สุวรรณเวลา, 2538)

ปัจจุบัน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กำหนดไว้ในพันธกิจข้อ 5 ของยุทธศาสตร์และกลยุทธการบริหารจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2547 – 2551) ในการทำนุบำรุงและสืบสานศิลปวัฒนธรรม และในวัตถุประสงค์ของยุทธศาสตร์การบริหารมหาวิทยาลัย คือ การพัฒนามหาวิทยาลัยให้มีศิลปวัฒนธรรมในวิถีชีวิตมหาวิทยาลัย โดยมีแนวทางการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

1. การจัดกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องและหลากหลายทำให้ศิลปวัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมหาวิทยาลัย
2. การดูแลรักษา พัฒนาสถานที่ทรงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. การผสมผสานศิลปวัฒนธรรมเข้ากับการเรียนการสอน
4. การสร้างกลไกให้นิสิตมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมมากขึ้น

นอกจากนี้ยังมีศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามแผนพัฒนามหาวิทยาลัย ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530 – 2534) มีภาระหน้าที่ในการอนุรักษ์ เผยแพร่ และส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรม ที่เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ ด้านดนตรีไทย ภาษาไทย วรรณคดีไทย สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมไทย โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ คือ ประสานงานกิจกรรมอนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนาและเผยแพร่วัฒนธรรม กับหน่วยงานภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย และเตรียมการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้เป็นหน่วยงานรับผิดชอบกิจกรรมด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม บริการสังคมและส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างมหาวิทยาลัยและชุมชน ปัจจุบันศูนย์ฯ ได้จัดกิจกรรมวัฒนธรรมหลากหลายรูปแบบ เช่น พิธีไหว้ครูดนตรีไทย กิจกรรมการแสดงดนตรีและนาฏศิลป์ การบันทึกข้อมูล ดนตรีไทย เป็นการรวบรวมและบันทึกบทเพลงต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 จนถึงปัจจุบันการแสดงผลงานศิลปกรรมของศิลปิน เป็นต้น (แหล่งที่มา : <http://www.cu-cultural.chula.ac.th>)

ในรายงานความก้าวหน้า การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ศิลปวัฒนธรรม ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2547 ถึง มีนาคม 2548 ปรากฏการดำเนินงานทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมดังต่อไปนี้ จัดกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง จำนวน 70 ครั้ง ดูแลรักษา พัฒนาสถานที่ วัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย เช่น พระตำหนักจุฬาราชฐาน พระตำหนักดารากิริมย์ และเรือนไทย เปิดรายวิชาใหม่ทางด้านศิลปวัฒนธรรม จำนวน 5 รายวิชา ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท อาทิ ศิลปะไทยสมัยรัตนโกสินทร์ วัฒนธรรมและประเพณีไทยในวิถีชีวิตไทย วัฒนธรรมกับภูมิปัญญาไทย เป็นต้น (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 48/24, 2548)

วิรุณ ตั้งเจริญ (2542) เมื่อดำรงตำแหน่งรองอธิการบดี ฝ่ายศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้แสดงความเห็นไว้ว่า มหาวิทยาลัยต้องเป็นฐานความรู้ที่ลุ่มลึกและมั่นคงของสังคม การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ต้องหันมาเน้นการศึกษาค้นคว้า วิจัย

ทางด้านศิลปวัฒนธรรม การถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมผ่านกระบวนการศึกษาผ่านการสร้างสำนัก สร้างธรรมเนียม สร้างความรู้ ความคิดไปสู่สมาชิกในสังคม สร้างผู้ดูผู้ชม ผู้สนับสนุนและผู้สร้างสรรค์ ที่ดี และกล่าวว่า การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไม่ใช่การร้องรำทำเพลง การแสดงดนตรี การแสดงผลงานศิลปะ ไม่ต้องทำนุบำรุงจนออกนอกหน้า มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีปณิธานที่ชัดเจนว่า “ประสิทธิ์ประสาทความรู้ระดับสูงในสาขาวิชาต่าง ๆ ตามหลักสากล เพื่อเป็นคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และศิลปวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของชาติ” และถือเป็นพันธกิจของมหาวิทยาลัย ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืนในด้าน การศึกษาและจิตวิทยา ด้านศิลปะและวัฒนธรรม (แหล่งที่มา : <http://www.swu.ac.th>)

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้กำหนดในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ร่าง) มาตรา 7 มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันทางวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง มีวัตถุประสงค์จัดให้มีการส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง การวิจัย การให้บริการทางวิชาการแก่สังคม รวมถึงการพัฒนา ประชาธิปไตย ศิลธรรม ศิลปะและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ฯลฯ และกำหนดไว้ในหน้าที่ของ คณะและวิทยาลัยที่จะต้องจัดการศึกษาให้บริการทางวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม (มาตรา9) ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2514 เป็นต้นมา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ก่อตั้งสถาบัน ไทยคดีศึกษาซึ่งมีภารกิจทางด้านการวิจัยและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมตามปณิธานของสถาบันที่ กำหนดไว้ว่า มุ่งสร้างงานวิจัยเป็นเลิศ เสริมสร้างธำรงไว้ซึ่งศิลปะและวัฒนธรรม และเผยแพร่ ความรู้สู่สังคม

มหาวิทยาลัยศิลปากรซึ่งก่อตั้งขึ้นจากจุดมุ่งหมายที่จะดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481 และกำหนดให้จัดการศึกษาวิชาศิลปะโดยเฉพาะ แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2509 ได้ขยายจนเปิดสอนวิชาหลากหลาย ปัจจุบันมหาวิทยาลัยศิลปากรยังคงมีปณิธานให้ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นแหล่งค้นคว้าวิจัย รวบรวม ถ่ายทอดความรู้และศิลปวิทยาการชั้นสูง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีโดยมีเป้าหมายในการผลิตบัณฑิตทุกระดับปริญญาให้มีภูมิปัญญาสูง มีความคิดสร้างสรรค์ยึดมั่นในคุณธรรมเพียบพร้อมด้วยจรรยาบรรณและจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมมหาวิทยาลัย เป็นศูนย์กลางทางวิชาการบนพื้นฐานการอนุรักษ์ พัฒนา ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย ตามหลักเสรีภาพทางวิชาการ เพื่อประโยชน์ของชุมชนในภูมิภาค ตะวันตก ประเทศชาติและมนุษยชาติทั้งมวล (แหล่งที่มา : <http://www.sa.ac.th>)

มหาวิทยาลัยมหิดล กำหนดในพันธกิจของมหาวิทยาลัย เกี่ยวกับภารกิจในการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมไว้ว่า “ทำนุบำรุงและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม คุณภาพชีวิตและการดำรงชีวิตใน แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง” มหาวิทยาลัยได้วางนโยบายในการดำเนินงานโดยใช้กิจกรรมด้าน ศิลปวัฒนธรรมเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อพัฒนาและส่งเสริมสร้างบุคลิกของความเป็นคน ไทยให้กับนักศึกษา พัฒนาวิชาด้านวัฒนธรรมศึกษาให้เป็นส่วนหนึ่งของการสอน การวิจัย และ การวิจัยเพื่อนำวิทยาการแบบใหม่ไปสู่ชนบทโดยคำนึงถึงปัจจัยพื้นฐาน ส่งเสริมให้มีการ ศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ ในหลักสูตรปริญญาโทและ ปริญญาเอก เช่น ด้านภาษาศาสตร์ วัฒนธรรมศึกษาและในด้านดนตรี มีการสร้างห้องจัดแสดง นิทรรศการ มีสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาชนบท (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541)

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคที่ก่อตั้งขึ้นในยุคขยายการ อุดมศึกษาสู่ภูมิภาค เปิดทำการสอนเมื่อปีการศึกษา 2507 โดยมีเป้าหมายตั้งแต่แรกตั้ง มหาวิทยาลัยในการขยายการอุดมศึกษาไปยังหัวเมืองภาคเหนือ และกำหนดไว้อย่างชัดเจนเพื่อให้ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทำหน้าที่เป็นแหล่งรักษา ถ่ายทอดและเผยแพร่วัฒนธรรมทั้งของชาติ และ ของท้องถิ่น โดยเฉพาะภาคเหนือ มหาวิทยาลัยจึงมีพันธกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และ เน้นการรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์ให้มหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลาง ในการให้ความรู้ทางวิชาการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มีการอนุรักษ์และบริหารจัดการ สิ่งแวดล้อม โดยสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง เป้าหมายด้านการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม คือ ให้มหาวิทยาลัยเป็นผู้นำและมีส่วนร่วมในการส่งเสริมทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง มีการศึกษา วิเคราะห์ และเผยแพร่องค์ความรู้ที่ เป็นรากฐานทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้มีการประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เพื่อการวิเคราะห์ วิจัย และให้บริการในด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

นอกจากนั้น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ยังมีสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมที่มีปณิธานในการ ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยถือเป็นรากฐานสำคัญของชาติ สนับสนุนศิลปวัฒนธรรมระดับ ท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์ สอดคล้องกันในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม กล่าวคือ วิสัยทัศน์ของสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่จะเป็นศูนย์กลางด้านการส่งเสริม ทำนุบำรุง อนุรักษ์ เผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรม พันธกิจ ในการสร้างบรรยากาศของศิลปวัฒนธรรมล้านนา ศิลปวัฒนธรรมร่วม สมัยและศิลปวัฒนธรรมนานาชาติ เป็นแหล่งสร้างความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมด้าน ศิลปวัฒนธรรมของบุคลากรของมหาวิทยาลัย นำเทคโนโลยีมาใช้ในการเผยแพร่องค์ความรู้

ทางด้านศิลปวัฒนธรรม และขยายขอบเขตของการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (แหล่งที่มา : <http://www.chiangmai.ac.th>)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นเป็นมหาวิทยาลัยภูมิภาคที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูง ด้านวิศวกรรมศาสตร์และเกษตรศาสตร์ ได้รับการสถาปนาขึ้นในปี พ.ศ. 2509 และถือว่าภารกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เป็นพันธกิจหลักสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย โดยจัดให้มีสำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่นมีพันธกิจ ศึกษา ประยุกต์ อนุรักษ์และถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสังคม นอกจากนี้ในมหาวิทยาลัยยังมี หอศิลปวัฒนธรรมและลานแสดงกลางแจ้ง เพื่อสนับสนุนให้จัดกิจกรรมการแสดงละครเวที การร้องเพลงประสานเสียง การแสดงนิทรรศการในหอศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น (แหล่งที่มา : <http://www.kku.ac.th>)

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กำหนดชัดเจนในวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย เกี่ยวกับภารกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และมีการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปะ และวัฒนธรรมเป็นหน่วยงานภายใน วิทยาเขตหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบภารกิจหลัก ด้านทำนุบำรุง อนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ แลกเปลี่ยนและพัฒนาศิลปะ และวัฒนธรรมทั้งที่เป็นมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของประเทศ โดยอยู่บนพื้นฐานของการศึกษา ค้นคว้า วิจัยและให้บริการวิชาการทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อกำหนดทิศทางในการดำเนินงานเพื่อนำไปสู่การฟื้นฟู ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม เพื่อการเพิ่มคุณค่าให้แก่ภูมิปัญญาท้องถิ่น การเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางวัฒนธรรมให้แก่ท้องถิ่น จนสามารถนำคุณค่าและกระบวนการทางวัฒนธรรมไปใช้เพื่อสร้างสรรค์ การพัฒนาศักยภาพของชุมชนทั้งทางด้านภูมิรู้ และภูมิธรรมของประเทศอย่างยั่งยืน ศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า ให้คุณค่าของวัฒนธรรมไทยเป็นพลังขับเคลื่อนหลักในการพัฒนาคุณภาพสังคมไทย งานและกิจกรรมของศูนย์ฯ ได้แก่ งานวิจัยเพื่อส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดการแสดงศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเครือข่ายวัฒนธรรม 8 สถาบัน ในมาเลเซีย อินโดนีเซีย และไทย โครงการอบรมเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรม อันติงามของท้องถิ่นและประเทศชาติ เป็นต้น

ในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน เช่น มหาวิทยาลัยศรีปทุม ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเอกชน 1 ใน 5 ของมหาวิทยาลัยเอกชนที่ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นกลุ่มแรกในยุคที่ประชาชนมีความต้องการทางด้านอุดมศึกษามากเกินจำนวนที่มหาวิทยาลัยของรัฐจะดูแลได้ทั้งหมด คือ เมื่อวันที่ 28

พฤษภาคม พ.ศ. 2513 และดำเนินภารกิจทั้ง 4 ด้าน เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยของรัฐ คือ การสอน วิจัย บริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีปทุมสนับสนุนให้มี ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม และเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความสามารถทางศิลปวัฒนธรรม (ดนตรี – นาฏศิลป์) สามารถสอบชิงทุนเข้าศึกษาได้ โดยได้รับสิทธิยกเว้นค่าเล่าเรียนตลอดหลักสูตร และได้รับเบี้ยเลี้ยงทุกครั้งที่ปฏิบัติหน้าที่นักแสดงหรือนักดนตรีตามภารกิจที่มหาวิทยาลัยมอบหมาย (แหล่งที่มา : <http://www.spu.ac.th>)

มหาวิทยาลัยรังสิต เป็นมหาวิทยาลัยเอกชนที่ยึดถือภารกิจ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยของรัฐ ถือเป็นหน้าที่ในการเผยแพร่ และสืบทอดวัฒนธรรม ตลอดจนธำรงรักษาจารีตประเพณีอันดีงามของไทย ซึ่งนอกจากมหาวิทยาลัยได้จัดให้มีการศึกษาทางด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมไทย เพื่อเป็นการอนุรักษ์และผลิตบุคลากร ในการส่งเสริมเผยแพร่ศิลปะออกไปรับใช้สังคมแล้วยังสนับสนุนกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ที่จะช่วยจรรโลง และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมไทย เช่น การจัดการเรียนการสอนวิชาสุนทรียะทางดนตรีและนาฏศิลป์ให้นักศึกษาที่สนใจ จัดบริการสังคม ด้านการแสดงดนตรีและนาฏศิลป์ จัดการประชุมดนตรีไทย ส่งเสริมการวิจัยด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดทำโครงการสวนพฤกษากาญจนภิเษก และโครงการนาฏยวรรณกรรม นอกจากนี้มหาวิทยาลัย กำลังดำเนินการรวบรวมเอกสาร และโบราณวัตถุเพื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และหอประวัติมหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยรังสิต, 2540)

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต เป็นผู้นำของมหาวิทยาลัยเอกชนในด้านศิลปวัฒนธรรม โดยมีการจัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมขึ้นตั้งแต่ปีแรกที่ได้เป็นมหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2528 ได้รับเกียรติจากสำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ให้เป็นศูนย์วัฒนธรรมของกรุงเทพมหานคร และเป็นผู้ริเริ่มจัดให้มีโครงการคัดเลือกผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมของประเทศไทย โดยมหาวิทยาลัยเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมด และมีโครงการทางวัฒนธรรมอีกมากมาย เช่น โครงการประชันกลอนสด เป็นต้น ปัจจุบันมหาวิทยาลัยมีความเห็นว่า ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มีความสำคัญและยังคงสานต่อภารกิจทางด้านนี้ (อุไรวรรณ ธนสถิตย์, 2541)

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่าสถาบันอุดมศึกษา ยังคงรับผิดชอบในภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และรูปแบบของกิจกรรมที่จัด มีความหลากหลาย และพัฒนาปรับเปลี่ยนตามกระแสสังคม และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แนวทางที่มหาวิทยาลัยดำเนินการเกี่ยวกับ

ภารกิจนี้ ได้แก่ การจัดเนื้อหาวิชาทางศิลปวัฒนธรรมไว้ในวิชาการศึกษาทั่วไป รวมทั้งการเปิดสอนวิชาทางด้านศิลปวัฒนธรรม การวิจัยฯ ในสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งที่ดำเนินภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สำนักวัฒนธรรม หรือ องค์กรที่มีชื่อเรียกอย่างอื่น แต่ดำเนินงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม นอกจากนั้น แต่ละมหาวิทยาลัยยังมีแนวคิดในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นไปจนถึงนานาชาติ รวมทั้งแนวคิด การพัฒนาแบบยั่งยืน ในงานศิลปวัฒนธรรม

ตอนที่ 3 แนวคิดทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันได้ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาท ไว้ว่า (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545: คำนำ)

"งานด้านการศึกษาศิลปะและวัฒนธรรมนั้นเป็นงานสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญา และทางจิตใจ ซึ่งเป็นทั้งต้นเหตุ และองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของความเจริญด้านอื่นทั้งหมด และเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษาและดำรงความเป็นไทยไว้ได้สืบไป"

จากพระราชดำรัสจะเห็นว่า การศึกษา ศิลปะและวัฒนธรรม มีความสำคัญที่จะช่วยรักษา และดำรงความเป็นไทยไว้ จึงถือเป็นหน้าที่ที่คนไทยทุกคนจะช่วยกันทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

3.1 ศิลปวัฒนธรรมไทย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ให้ความหมายคำว่า ศิลปะ ไว้ว่า หมายถึง ฝีมือ ฝีมือทางช่าง การแสดงออกซึ่งอารมณ์และสะท้อนใจให้ประจักษ์เห็น โดยเฉพาะหมายถึง วิจิตรศิลป์

คำว่า วัฒนธรรม มาจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษ Culture เริ่มมีใช้ในภาษาไทย เมื่อปี พ.ศ. 2475 แต่เดิมใช้คำว่า ภูมิธรรม ดังปรากฏในประมวลหลักฐานการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมสมัยประชาธิปไตย ดังต่อไปนี้ (สมบัติ พลายน้อย, 2525: คำนำ)

"เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2473 พระยาอินทรมนตรีศรีจันทร์กุมาร (Francis H. Gilles) ได้แสดงปาฐกถา เป็นภาษาอังกฤษที่สามัคยาจารย์สโมสรสถานเรื่อง "การศึกษาเกี่ยวกับจรรยาและศาสนา ในปาฐกถานั้นได้นำ คำว่า Culture มาใช้ด้วยเป็นภาษาไทยในครั้ง

นั่นทรงแปลคำว่า Culture ว่า ภูมิธรรม แต่ต่อมาพลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปไตย ประพันธ์พงศได้ทรงบัญญัติคำขึ้นใหม่ว่า วัฒนธรรม"

คำว่า วัฒนธรรม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ วิถีชีวิตของหมู่คณะในพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พ.ศ. 2485 หมายถึง ลักษณะที่แสดงออกถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชนทางวิทยาการ หมายถึง พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ ผลิตร่างขึ้นและเรียนรู้จากกันและกันและร่วมใช้ในหมู่พวกของตน

วัฒนธรรม มีความหมายมากมายที่ใช้กันตั้งแต่อดีต ดังนี้ (พิทยา สายหู, 2514)

1. ความหมายทางราชการตามพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2483 ซึ่งต่อมาถูกยกเลิก โดยพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 แต่ยังคงรักษาคำจำกัดความไว้ ซึ่งเน้นลักษณะที่แสดงความเจริญงอกงาม
 2. ความหมายที่ผู้มีการศึกษาตามแบบตะวันตกนิยมใช้ หมายถึง สิ่งที่ดี มีค่า แสดงรสนิยมของผู้ดี หรือชนชั้นสูงที่มีการศึกษาและฐานะดี
 3. ความหมายที่เน้นผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปะและพุทธศิลป์ทุกแขนง ซึ่งมักเรียกรวมกันว่า ศิลปวัฒนธรรม
 4. ความหมายที่เน้นสิ่งที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีตกทอดมาจากบรรพบุรุษที่แสดงออกในทุกเรื่อง เช่น อาหาร เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย การอาชีพ ประเพณีและการละเล่น
 5. ความหมายว่าเป็นแบบอย่างวิถีชีวิตของคนกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมกลุ่มหนึ่ง
- คำว่าศิลปะและวัฒนธรรม มีความหมายคาบเกี่ยวโยงกันพอสรุปได้ว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์เป็นผู้กระทำด้วยความประณีต พิถีพิถัน และเป็นที่ยอมรับปฏิบัติไปในทางเดียวกันเป็นหมู่มาก มิใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง จึงมักใช้ควบคู่กันเสมอว่าศิลปวัฒนธรรม (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2545)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535) ได้อ้างถึงแนวคิดอันลุ่มลึกของสุนทรอมรวินิจฉัย ที่ว่า (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2535: 5)

"วัฒนธรรม คือ วิถีดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นความเจริญงอกงามของชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการแสดงออกและการสื่อความหมายของความรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มชน เป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ที่เห็นได้ทั้งในรูปธรรมและนามธรรมและแน่นอนที่สุดวัฒนธรรม

เป็นผลแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ และเทคโนโลยีทั้งปวง”

นอกจากนี้วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของคนในชุมชนและในสังคมโดยรวม ซึ่งกินความรวมทั้งสังคมวัฒนธรรมและศิลปวัฒนธรรม วัฒนธรรมมิใช่เป็นนามธรรมและรูปธรรมที่หยุดนิ่ง แต่เปลี่ยนแปลงมีพลวัตตลอดเวลา โดยวัฒนธรรมมุ่งความอยู่ดีมีสุขของคนและสังคมโดยส่วนรวม วัฒนธรรมจึงต้องเชื่อมโยงระหว่างสภาพในอดีตสู่ปัจจุบันและสู่อนาคต ต้องเชื่อมโยงระหว่างคนในสังคม ซึ่งมีวัยต่างกันต้องเชื่อมโยงระหว่างสภาพตนเองต่อครอบครัว ชุมชน สังคมและสภาพรอบโลก ต้องเชื่อมโยงระหว่างความรู้ด้านต่าง ๆ ทั้งมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และต้องเชื่อมโยงระหว่างคนกับธรรมชาติ วัฒนธรรมจะพัฒนาออกมาได้ ต้องอาศัยความเชื่อมโยงและความเข้าใจในความหลากหลาย ความแตกต่าง และจุดร่วมของวัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมของชาติและวัฒนธรรมของโลกซึ่งมีวิวัฒนาการและมีความเปลี่ยนแปลงมีพลวัตที่ไม่หยุดนิ่ง การประสานเชื่อมโยงและชักทอวิถีชีวิตของคนและชุมชนต่าง ๆ รอบโลกและกับธรรมชาติ เท่านั้นที่จะทำให้การพัฒนายั่งยืนได้ (สิปปนนท์ เกตุทัต อ่างในกาสิก เตชะชั้นหมาก, 2544)

วัฒนธรรมไทย หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นวิถีชีวิต จิตวิญญาณ ผลรวมอันเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนานในการสร้างสรรค์ ปรับปรุงแก้ไข จนเป็นที่ยอมรับ ถือว่าเป็นสิ่งดีงามสังคมเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและกาลสมัย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาชีวิตและสังคม เป็นวิถีชีวิตที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง พัฒนาการต่อเนื่องมาเป็นลำดับ วัฒนธรรมใดที่ขาดประโยชน์ไม่เหมาะสมแก่สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปก็เสื่อมไปเป็น “มรดกทางวัฒนธรรม” หรือวัฒนธรรมที่ตายแล้ว วัฒนธรรมใดที่ยังคงใช้ได้สมสมัยก็พัฒนาต่อมาเป็นวัฒนธรรมร่วมสมัย

วัฒนธรรมมิได้ครอบคลุมเฉพาะศิลปะและวรรณคดีเท่านั้น แต่ยังคงรวมถึงวิธีดำเนินชีวิต สิทธิพื้นฐานของมนุษย์ระบบค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อของมนุษย์ด้วย วัฒนธรรมในแต่ละสังคมย่อมมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันออกไป ศิลปวัฒนธรรมไทยก็เช่นเดียวกัน มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการสั่งสมและการเรียนรู้ของคนไทยมิใช่เกิดขึ้นเอง
2. เป็นมรดกทางสังคม อันเป็นผลมาจากการถ่ายทอดและการเรียนรู้
3. เป็นผลรวมของทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงความแตกต่างไปจากวัฒนธรรมอื่นในสังคม
4. เป็นสิ่งตอบสนองความต้องการของคนในสังคม

5. เป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

พระยาอนุมานราชธน (2501) ได้แบ่งวัฒนธรรมไทยออกเป็น 5 หมวดดังต่อไปนี้

1. เผ่าพันธุ์การดำรงชีพ (Life) เป็นเรื่องเกี่ยวกับรูปร่างหน้าตา เผ่าพันธุ์ของคน
2. สังคม (Social) เกี่ยวกับครอบครัว การทำมาหากิน
3. ศาสนาและจริยธรรม (Religion) เป็นเรื่องของความเชื่อพื้นฐาน
4. สุนทรียศาสตร์ (Aesthetic) เป็นเรื่องของรสนิยม ความงาม
5. ภาษาและวรรณกรรม (Language) เป็นเรื่องของการสืบสาน สืบทอดความรู้

การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมหมายความถึงการอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา เผยแพร่ ศิลปะ และวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะเห็นได้ว่าการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มิได้มีความหมายเฉพาะการอนุรักษ์เท่านั้น อย่างไรก็ตามเมื่อได้วิเคราะห์ ความหมายของการอนุรักษ์ก็พบว่ามียุทธศาสตร์ ดังต่อไปนี้

อนุรักษ์ คือการรักษาไว้ให้คงเดิม (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542) พอใจในความคงอยู่อย่างที่เป็นและเผื่อระวัง ความเปลี่ยนแปลง การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม คือการรักษา การถ่ายทอด และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเดิมให้เหมาะสมกับสภาพอันแท้จริงของสังคมและธรรมชาติที่แวดล้อม เพื่อให้วัฒนธรรมของชาติดำรงอยู่และเจริญงอกงามตลอดไป (ไชแสง สุขวัฒน์, 2540 อ่างใน อรวรรณ ดวงสีไล, 2546)

รัตนา ชัยเศรษฐศิริ (2542) ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์วัฒนธรรมไว้ว่า เป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่คิด แสดงออกในการกระทำให้วัฒนธรรมของชาติดำรงคงอยู่ได้ โดยใช้กิจกรรมต่างๆ เช่น การส่งเสริม เผยแพร่ รับเข้า ปรับเปลี่ยน เลียนแบบ การตั้งรับ ฯลฯ โดยการนำวิธีการต่างๆนี้ มาจัดกระทำให้สอดคล้องกับธรรมชาติ สภาพแวดล้อม กาลเทศะ อุปนิสัย ค่านิยมของคนไทย

แนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรม อาจทำได้ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2536)

1. สืบ หมายถึง การใช้ปัญญาสืบสาวลงไปในอดีตเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจรากฐานที่มาของวัฒนธรรมไทย โดยศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ ด้วยการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

2. สาน หมายถึง การจัดสรรปรุงแต่งวัฒนธรรม ที่สืบมาจากเดิมให้สอดคล้องกับยุคสมัยสภาพปัจจุบันด้วยวิธีการ 3 สาน คือ

- 2.1 สานสิ่งที่สืบจากอดีตให้เป็นประโยชน์ในปัจจุบัน
- 2.2 สานสิ่งที่ปรากฏในปัจจุบันให้พร้อมที่จะออกงามต่อไปในอนาคต
- 2.3 สานสิ่งที่มีให้นำชื่นชมและแผ่นิยมให้กว้างขวางไปทั่วโลก

3. ตั้งรับ หมายถึง การตั้งรับและเผชิญกับวัฒนธรรมภายนอก

4. ผู้นำและผู้ให้ หมายถึง การเผยแพร่ทำให้วัฒนธรรมไทย เป็นที่นิยมชื่นชม

5. เกื้อกูลธรรมชาติ หมายถึง วัฒนธรรมที่จะเจริญออกงาม ย่อมจะต้องเป็นวัฒนธรรมที่มีความเกื้อกูลต่อธรรมชาติ

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (2525) แสดงความเห็นในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมว่า

1. ให้เด็กเห็นว่าศิลปะหรือวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อชีวิตและธรรมชาติอย่างไร
2. ให้เด็กได้เข้าใจจุดมุ่งหมายของการสืบทอดและการเสริมสร้างวัฒนธรรมไทย
3. จัดสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อให้เด็กซึมซับด้วยตนเองอย่างเพียงพอ

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2525) ได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

1. การสอบสวน หมายถึง การพิจารณาหาความจริงว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านแต่ละอย่างมีสาระ ประโยชน์อย่างไร ส่วนใดเป็นแก่น ส่วนใดเป็นกระพี้
2. การสะสม หมายถึง การรู้จักแยกแยะ เลือกเป็น
3. การซ่อมเสริม หมายถึง การปรับปรุงเสริมแต่งเพื่อให้เกิดประโยชน์ยิ่งขึ้น
4. การสร้างสรรค์ หมายถึง การคิดค้น พัฒนาให้มีการเพิ่มพูนให้ทวีคุณค่า
5. การสื่อสาร หมายถึง การพยายามแนะนำชักชวนบุคคลอื่นให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ดั่งาม มีการหวงแหน ร่วมกันพิทักษ์รักษา

องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้จัดให้มีการประชุมสัมมนาในปี ค.ศ. 1989 ว่าด้วยเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน และได้สรุปแนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ 2 ประการ คือ

1. วิธีการเก็บรักษาโดยการจดบันทึก
2. การเก็บรักษาโดยการเผยแพร่ถ่ายทอด

นิคม มูลิกะคามะ (2542) ได้เสนอแนวทางในการจัดการวัฒนธรรมเป็น 3 แนวทาง คือ

1. การปกป้องอนุรักษ์ คือ กระบวนการในการทะนุถนอม บำรุงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของมนุษย์
2. การสืบทอด คือ กระบวนการศึกษาและใช้รูปแบบในการดำรงชีพและประเพณีปฏิบัติวัฒนธรรมสาขาต่างๆ
3. การสร้างสรรค์-พัฒนา คือ กระบวนการสร้างสรรค์เปลี่ยนแปลงรูปแบบวัฒนธรรมแต่ละสาขา แต่จะต้องไม่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ไป

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535) ได้กำหนดขอบข่ายงานวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

1. งานวิจัยวัฒนธรรม
2. งานอนุรักษ์วัฒนธรรม
3. งานฟื้นฟูวัฒนธรรม
4. งานพัฒนาวัฒนธรรม
5. งานถ่ายทอดวัฒนธรรม
6. งานส่งเสริมกิจกรรมวัฒนธรรม
7. งานเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม
8. งานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

จะเห็นว่าการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมมีขอบข่ายกว้างขวาง มิได้ตีกรอบไว้แต่เพียงการเก็บของเก่า หรือการทะนุถนอมมรดกทางศิลปวัฒนธรรมไว้เท่านั้น

3.2 แนวคิดอนุรักษ์นิยม (Conservatism)

อนุรักษ์นิยม หมายถึง ความพอใจกับการคงอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างที่เคยเป็นและเฝ้าระวังการปรับเปลี่ยนประกอบกับมีความเชื่อว่าความเป็นปัจจุบันด้อยกว่าในอดีตจึงพยายามเก็บรักษาสິงที่ดีในอดีต

คำว่า อนุรักษ์นิยม ปรากฏอย่างเป็นทางการครั้งแรกในฝรั่งเศส โดยชาโตบรียง (Chateaubriand, 1768 - 1848 อ้างใน สมเกียรติ วันทะนะ, 2544) และแพร่หลายไปทั่วยุโรปพร้อมๆกับการต่อต้านการปฏิวัติ องค์ประกอบพื้นฐานของแนวคิดอนุรักษ์นิยม ได้แก่

1. ประเพณี (Tradition)
2. ลัทธิปฏิบัตินิยม (Pragmatism)

3. ความไม่สมบูรณ์พร้อมของมนุษย์ (Human Imperfection)
4. อินทรีย์ภาพ (Organicism)
5. ลำดับชั้นในสังคม (Hierarchy)
6. อำนาจหน้าที่ (Authority)
7. ทรัพย์สิน (Property)

1. ประเพณี (Tradition) หมายถึงกิจกรรมหรือความคิดใดๆที่ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ประเพณีให้ความรู้สึกที่เป็นระเบียบ (a sense of order) รู้ว่าอะไรมาก่อน – หลัง ประเพณีจึงเป็นแกนกลางหรือหัวใจของความคิดอนุรักษนิยม ประเพณีสะท้อนให้เห็นถึงความชาญฉลาดของบรรพชนที่สั่งสมมาแต่อดีต (wisdom of the past) และเป็นสิ่งที่ดีงามเพราะทดสอบแล้วด้วยกาลเวลา (tasted by time) ประเพณีให้สังกัดทางสังคมและประวัติศาสตร์แก่ผู้คน

2. ปฏิบัตินิยม (Pragmatism) นักอนุรักษนิยมเห็นว่า เหตุผลมีข้อจำกัดต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ หมายความว่า มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ด้วยเหตุผลแต่เพียง อย่างเดียวไม่ได้ แนวคิดอนุรักษนิยมจะขึ้นชอบประสบการณ์ ประวัติศาสตร์และสิ่งที่ปฏิบัติได้มากกว่าความคิดที่เป็นนามธรรม

3. ความไม่สมบูรณ์พร้อมของมนุษย์ (Human Imperfection) แนวคิดอนุรักษนิยมเชื่อว่า มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่เต็มไปด้วยข้อจำกัด ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นและแสวงหาความมั่นคงปลอดภัยอยู่ตลอดเวลา ถ้าปล่อยให้มนุษย์ดำรงตนในแง่ปัจเจกบุคคลเต็มที่แล้วจะพบปัญหามากมาย จึงจำเป็นต้องตีกรอบ เพื่อควบคุมความเห็นแก่ตัว (selfishness) ตัณหา (greed) และความกระหายอำนาจ (thirst of power) แนวคิดอนุรักษนิยมจึงเห็นด้วยกับการมีกฎหมายและการลงโทษอย่างเด็ดขาด

4. อินทรีย์ภาพ (Organicism) นักอนุรักษนิยมมีความเชื่อว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่ก่อตัวขึ้นตามธรรมชาติและมองว่าสังคมเกิดมาก่อนปัจเจกบุคคล สังคมเป็นผู้หล่อหลอมลักษณะและบุคลิกภาพให้แก่บุคคล ดังนั้นสถาบันครอบครัวจึงเป็นสถาบันพื้นฐานและเป็นต้นแบบให้แก่สถาบันอื่น ถ้าสถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็ง สังคมโดยรวมก็จะเข้มแข็งด้วย

5. ลำดับชั้นในสังคม (Hierarchy) แนวคิดอนุรักษนิยมเน้นเรื่องความไม่เสมอภาค โดยเฉพาะการแบ่งสมาชิกในสังคมออกเป็น ผู้ใหญ่ – เด็ก นาย – บ่าว ที่สูง - ที่ต่ำ แต่มิได้นำไปสู่ความขัดแย้งกลับเป็นความช่วยเหลือกันและที่สำคัญคือ ผู้มีความมั่งคั่งมีความรับผิดชอบต่อความเป็นอยู่และชะตากรรมของผู้ด้อยโอกาส

6. อำนาจหน้าที่ (Authority) แนวคิดอนุรักษนิยมเห็นว่าอำนาจหน้าที่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองอย่างเป็นธรรมชาติและเป็นประโยชน์แก่ทุกคนที่เกี่ยวข้องจึงให้ความสำคัญกับภาวะผู้นำและการมีระเบียบวินัย

7. ทรัพย์สิน (Property) แนวคิดอนุรักษนิยมเห็นว่าเป็นอาภรณ์ประดับกาย ทำให้รู้สึกรับผิดชอบ บุคลิกภาพ ทรัพย์สินจะทำให้บุคคลรู้จักปกป้องรักษา รวมไปถึงการเคารพกฎหมาย เคารพต่อความเป็นระเบียบวินัยของสังคม ยิ่งไปกว่านั้นยังถือเป็นหน้าที่ในการบำรุงรักษาทรัพย์สินที่เป็นมรดกตกทอดเพื่อส่งต่อให้กับคนรุ่นต่อไป

3.3 แนวคิดเสรีนิยม (Liberalism)

เสรีนิยม หมายถึง การมีอิสระที่จะทำ (free to) หรือการหลุดพ้นจากสิ่งเหนี่ยวรั้งที่จะกระทำ (free from) แนวคิดเสรีนิยมเชื่อว่าค่าที่ดีทางสังคมเกิดขึ้นเพราะมนุษย์ได้รับเสรีภาพมากที่สุดและด้วยเหตุที่มนุษย์ได้รับเสรีภาพทำให้สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีในสังคมได้ แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าเสรีภาพคือสิ่งที่สำคัญที่สุดและเป็นบ่อเกิดของคุณค่าทางสังคมอื่นๆ

คำว่า เสรีนิยม มีใช้ตั้งแต่ยุคกลาง โดยมีความหมายเป็น 2 นัย ประการแรก หมายถึง การศึกษาที่มีขอบข่ายกว้างขวางมาก และประการที่สอง หมายถึงการศึกษาของสุภาพบุรุษ หรือ เสรีชน ต่อมาในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ได้พบความหมายของเสรีนิยม หมายถึง ความหย่อนยานทางศีลธรรมจรรยา หรือการไม่คำนึงถึงระเบียบวินัยทางเพศและศาสนา

แอนดรูว์ เฮย์วูด (Andrew Heywood, 1977 อ้างใน สมเกียรติ วันทะนะ, 2544) กำหนดลักษณะของเสรีนิยมไว้ 7 ประการ คือ

1. ปัจเจกบุคคลนิยม (individualism)
2. เสรีภาพ (liberty or freedom)
3. เหตุผล (reason) ความเสมอภาค (equality)
4. ขันติธรรม (toleration)
5. จันทานุมติ (consent)
6. รัฐธรรมนูญนิยม (constitutionalism)

1. ปัจเจกบุคคลนิยม (individualism) ถือว่า มนุษย์ย่อมมีความสำคัญสูงสุด เมื่อมองในแง่ศีลธรรมถือได้ว่าเสรีนิยมมีลักษณะเป็นกลางๆ คือ ไม่กำหนดล่วงหน้าว่าแบบแผนทางศีลธรรมเป็นเช่นใด

2. เสรีภาพ (liberty or freedom) เป็นแกนกลางของเสรีนิยมเนื่องจากเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและเป็นเสรีภาพภายใต้กฎหมาย ดังนั้นแนวคิดเสรีนิยมจึงมีกรอบกว้างๆ ในทางกฎหมายที่จะช่วยให้ปัจเจกบุคคลได้มีโอกาสเข้าถึงเสรีภาพมากที่สุด

3. เหตุผล (reason) แนวคิดเสรีนิยมเชื่อว่า ความสามารถในการใช้เหตุผลมีอยู่ในตัวมนุษย์และจะทำให้แต่ละบุคคลเลือกใช้ชีวิตตามเงื่อนไขให้กับตนเองได้และเชื่อต่อไปอีกว่าความก้าวหน้าในชีวิตทางสังคมของมนุษย์เกิดจากการอภิปรายถกเถียงใช้เหตุผลมากกว่าการรบรามาพັນกัน

4. ความเสมอภาค (equality) แนวคิดเสรีนิยมเชื่อว่า บุคคลแต่ละคนย่อมมีความเสมอภาคกันในสิทธิและโอกาส ภายใต้ระบบคุณธรรมที่ว่า ใครทำมากก็ได้มาก ใครทำน้อยก็ได้ น้อย ดังนั้นความขยันหมั่นเพียรจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิตตามแนวเสรีนิยม

5. อดทน (toleration) หมายถึงความใจกว้างอดทนต่อความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นปัจจัยสำคัญในแนวคิดเสรีนิยม การอภิปรายกันอย่างกว้างขวางจะทำให้เกิดความคิดที่หลากหลายและนำไปสู่จุดที่มีคุณภาพด้วยเหตุผลของมนุษย์

6. ฉันทานุมัติ (consent) แนวคิดเสรีนิยมเชื่อว่าอำนาจหน้าที่และแบบแผนของความสัมพันธ์ทางสังคมที่สร้างขึ้นมาใช้ในการอยู่ร่วมกันนั้น ควรได้รับความเห็นชอบ หรือฉันทานุมัติโดยสมาชิกของสังคมนั้น เพื่อเป็นที่ยอมรับของทุกคนในสังคม

7. รัฐธรรมนูญนิยม (constitutionalism) หมายถึงการสร้างกลไกให้ แต่ละส่วนใช้อำนาจตามที่บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้รู้กันทั่วไป จนเป็นประเพณีที่ไม่มีใครทำลายได้

จากแนวคิดทางด้านศิลปวัฒนธรรม นับตั้งแต่คนไทยใช้คำว่า วัฒนธรรม ตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2475 และมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ความหมายของคำว่า ศิลปวัฒนธรรมที่ได้มีผู้นิยามไว้แตกต่างกันไปในรายละเอียด แต่ในแนวคิดหลักของการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม คือ การนำวัฒนธรรมมาใช้เพื่อจะให้วัฒนธรรมนั้นคงอยู่ โดยเฉพาะในสถาบันอุดมศึกษาที่มีภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม สถาบันได้ดำเนินบทบาทอย่างไร กิจกรรมเหล่านั้นเป็นไปตามแนวคิดอนุรักษนิยม หรือ เสรีนิยม ซึ่งจะได้นำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ต่อไป

ตอนที่ 4 วิกฤตงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย

กระแสการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้โลกเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน หรือที่เรียกว่าขบวนการโลกาภิวัตน์ คือ กระบวนการที่ทำให้โลกกลายเป็นหนึ่งเดียว (วิชัย ตันศิริ, 2540) พร้อมกับความ

สะดวกรวดเร็วในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทั่วโลก ในช่วงระยะเวลา 50 ปี หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ความเป็นโลกาภิวัตน์ปรากฏชัดเจนขึ้น วิถีชีวิต สไตล์การแต่งตัว มีความคล้ายคลึงกันทั่วโลก ระบบเศรษฐกิจกลายเป็นระบบเดียวกัน เมื่อเกิดเหตุการณ์ใดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อทั่วโลก ประเทศไทยได้รับผลกระทบนั้นด้วย สถานการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นความก้าวหน้าของประเทศไทยที่แท้จริงหรือไม่ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันย่อมทำลายความหลากหลายของโลกลงไป แม้จะไม่ใช่ความหลากหลายทางชีวภาพแต่ความหลากหลายทางสังคมก็จะหมดสิ้นไป (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2537) ความหลากหลายของโลกมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของชีวิตและสังคม ถ้าปราศจากความหลากหลายทางธรรมชาติระบบนิเวศน์ต่าง ๆ จะไม่สามารถปรับตัวรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แม้เป็นความเปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ ก็อาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ทั้งระบบให้พังสลายลงได้

ศิลปวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญที่จะแสดงความหลากหลาย ลักษณะเฉพาะของกลุ่มหรือชุมชน แสดงให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วิธีคิดที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น บ้านเรือนที่อยู่อาศัย การแต่งกาย อาหารการกินโดยเฉพาะประเทศไทยมีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นได้รับการยอมรับและชื่นชมไปทั่วโลกและเป็นเครื่องแสดงความหลากหลายที่แยกให้เห็นความเป็นไทยชัดเจน สถาบันอุดมศึกษาเห็นความสำคัญจึงได้กำหนดให้การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นภารกิจอีกข้อหนึ่ง ซึ่งปรากฏว่ามหาวิทยาลัยแต่ละแห่งมีการกำหนดบทบาททางด้านนี้อย่างชัดเจน นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2537) แสดงความเห็นไว้ว่า มหาวิทยาลัยตีความภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเพียงการทำกิจกรรมตามประเพณีโดยไม่ได้โยงวัฒนธรรมเข้าไปในกิจกรรมทางด้านวิชาการ และมหาวิทยาลัยไม่ได้แสดงสำนึกที่กระจางชัดว่า การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจะเป็นหนทางให้สังคม (ประเทศไทย) เผชิญโลกาภิวัตน์ได้อย่างไร ในทางตรงกันข้ามมหาวิทยาลัยกลับหันไปเตรียมตัวยอมรับเงื่อนไขของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่คิดที่จะสร้างพลังต่อรอง

การศึกษาและทำความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ จะทำให้คนไทยมองเห็นจุดอ่อนจุดแข็งของเรา นั่นก็คือเอกลักษณ์ไทยนั่นเอง เมื่อเข้าใจตัวเองต้องจะทำให้การพัฒนาวิชาการทั้งหลายตั้งอยู่บนฐานคิดแห่งความเป็นไทย สภาพแวดล้อมไทย คนไทยซึ่งจะช่วยให้สามารถเผชิญกับโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีพลัง คือ ไม่ถูกกลืนชาตินั่นเอง และนี่ก็คือ วัฒนธรรมมิใช่การแข็ง โนรา ไบลาน หอศิลป์ ฯลฯ เพียงเท่านั้น ทั้งหมดเป็นเพียงการปรากฏภายนอกของวัฒนธรรมเท่านั้น แก่นแท้ของวัฒนธรรมย่อมอยู่ภายในหัวสมองและหัวใจของคน

สุธรรม อารีกุล (2541) ได้ทำการวิจัย สถานภาพของอุดมศึกษาไทยพบจุดด้อย คือ การบริหารวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม แม้ว่าจะงานนี้จะถูกระบุให้เป็นหน้าที่สำคัญของ สถาบันอุดมศึกษา แต่โครงการต่าง ๆ ที่จัดทำมักเป็นโครงการปลีกย่อย ไม่เป็นปึกแผ่นมั่นคง ไม่บังเกิดผลให้เห็นเด่นชัดเป็นรูปธรรม สถาบันอุดมศึกษาจึงควรทบทวนหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้ อย่างจริงจังและปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) กำหนดวิสัยทัศน์ที่จะเห็นสังคมไทยเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา และการเรียนรู้คู่คุณธรรมแต่แผนฯ ฉบับนี้ กลับไปให้บทบาทและคุณค่าการศึกษา ศิลปะและวัฒนธรรมต่ำเกินไป ดังจะเห็นได้จากการ นำเอาเรื่องราวของการศึกษาไปบรรจุไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพ และการคุ้มครองทางสังคมและยุทธศาสตร์การพัฒนาความเข้มแข็งทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ดังนั้นควรให้ ยกกระตือรือร้นเรื่องการศึกษา ศิลปะและวัฒนธรรม เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญประการหนึ่งของแผนฯ ฉบับที่ 9 เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ ฉบับปัจจุบันและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับ พ.ศ. 2542 ที่ต้องการปฏิรูปการศึกษาอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดจิตสำนึกการมีวินัย คุณธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมอันเป็นการปลูกฝัง และปูทางไปสู่การเกิดหลักธรรมาภิบาลในทุกวงการ (ชาชีวะวัฒน์ ศรีแก้ว, 2545)

จากวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยของไทยที่มุ่งผลิตคนเพื่อเข้ารับราชการทำให้ สถาบันอุดมศึกษาของไทยถือน้ำที่ทางการสอนเป็นภารกิจสำคัญ เน้นการผลิตบัณฑิต มหาวิทยาลัย จึงละเลยภารกิจสำคัญทางด้านอื่นของสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะภารกิจสุดท้าย คือ การทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมที่มหาวิทยาลัยมิได้ทำหน้าที่เท่าที่ควร (วิจิตร ศรีธำณ, 2517) ภารกิจทางด้านนี้ส่วนใหญ่จะจัดไปในลักษณะที่เป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร หรือกิจกรรมตามความถนัดและความสนใจของนิสิตนักศึกษา จึงน่าจะได้มีการทบทวนบทบาททางด้านนี้ เพื่อ สถาบันอุดมศึกษาจะได้ทำหน้าที่ได้ครบถ้วนตามภารกิจ

ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ (2526) แสดงความเห็นเกี่ยวกับภารกิจในการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยไว้ว่า เป็นการทำตามแฟชั่น หมายความว่า ทำตามกันไปเช่น ถึงคราวสังคมบ่นว่า วัฒนธรรมกำลังจะสูญ สถาบันอุดมศึกษาก็จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมขึ้นมา เป็นการจับตามคำขอมิได้เกิดจากความคิดของมหาวิทยาลัย หรือการส่งเสริมวัฒนธรรมด้านการ ยกพิพิธภัณฑสถานมาตั้ง เป็นต้น และได้เสนอว่าบทบาทที่ควรจะเป็นของมหาวิทยาลัยในการ เสริมสร้างวัฒนธรรมคือ การศึกษาในเรื่องศิลปวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง จริงจัง เมื่อค้นคว้าแล้วจึง

นำมาเผยแพร่ จากนั้นควรศึกษาความเปลี่ยนแปลง แนวคิดของพิพิธภัณฑ์ควรเป็นที่ที่ศึกษาความเปลี่ยนแปลงสะสมเพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจังต่อเนื่อง และสุดท้ายคือการสร้างบรรยากาศทางวัฒนธรรมในมหาวิทยาลัย

สุชาติ ชินะจิตร (2540) กล่าวว่าบทบาทของมหาวิทยาลัยในเรื่องศิลปวัฒนธรรมมิใช่การอนุรักษ์หรือทำนุบำรุงเท่านั้น แต่กินความไปถึงศิลปวัฒนธรรม เพื่อคุณภาพชีวิตสถาบันอุดมศึกษามีความเชื่อมั่นว่าวัฒนธรรมอันดีจะช่วยบ่มเพาะปลูกฝังรากฐานความดีแก่นิสิตนักศึกษา จึงกำหนดให้มหาวิทยาลัยมีหน้าที่ในการดูแลวัฒนธรรม กิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมช่วยเสริมสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มหาวิทยาลัยมีหน้าที่กั้นกรอง สร้างความเป็นไทยและรักษาสมดุลระหว่างเอกลักษณ์ไทยกับความเป็นนานาชาติ เพราะในขณะเดียวกันมหาวิทยาลัยปฏิเสธความเป็นสากลไม่ได้ แต่มหาวิทยาลัยไทยเกิดความสับสนทำให้โครงสร้างทางวัฒนธรรมถูกกระทบจนไม่อาจรักษาสมดุลสภาพไว้ได้ ทางออกที่ควรจะเป็นได้แก่

1. การจัดกิจกรรม เช่น ปาฐกถา บรรยาย การจัดการแสดงดนตรี ศิลปะ ละคร ฯลฯ มหาวิทยาลัยอาจตั้งศูนย์หรือสถาบันเพื่อเป็นองค์กรที่มีหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่สร้างบรรยากาศด้านศิลปวัฒนธรรมตลอดจนการอนุรักษ์ บทบาทของวิชาการของมหาวิทยาลัยในด้านศิลปวัฒนธรรม คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจที่จะทำให้เกิดปัญหาในการนำเอาวัฒนธรรมมาใช้ ความมั่งคั่งของงานศิลปะชวนให้เกิดสุนทรีย์ในจิตใจ และความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของชาติ และก่อให้เกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ด้วยการจัดตั้งศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษาก็เป็นอีกกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มหาวิทยาลัยสามารถค้นคว้าวิจัยเพื่อหาทางนำศาสนาเข้ามาแก้ปัญหาสังคม

2. การสร้างบรรยากาศ บรรยากาศทางศิลปวัฒนธรรมแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นสิ่งแวดล้อมหรือโครงสร้างกายภาพกับกิจกรรมที่จัดขึ้น เช่น โรงละครหรือห้องแสดงดนตรี นอกจากจะใช้เป็นสถานที่แสดงยังช่วยสร้างบรรยากาศทางศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมที่แสดงความเป็นไทย เช่น กิจกรรมทางภาษา การแสดงปาฐกถา การแสดงดนตรีไทย ดนตรีสากล ซึ่งนอกจากจะเป็นการฝึกทักษะของนักศึกษา ยังเป็นการสร้างบรรยากาศทางศิลปวัฒนธรรมในสถาบันด้วยการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาคุณธรรมในมหาวิทยาลัย ก็จะเป็นการหล่อหลอมนักศึกษาให้เป็นผู้มีคุณธรรม เช่น การเผยแพร่ข้อคิดเห็น ในรูปของบทความที่ให้มีการโต้ตอบได้ การส่งเสริมจรรยาบรรณวิชาชีพ กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพราะคุณธรรมเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงออกทางวัฒนธรรม

จากการสรุปสาระสำคัญของแผนวัฒนธรรมแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) พบปัญหาทางวัฒนธรรมหลายด้าน เช่น สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมที่กำลังรุกล้ำครอบงำวัฒนธรรมไทยให้ลดคุณค่าและอ่อนแอลง ปัญหาครอบครัว การไหลบ่าของข้อมูลอย่างไร้พรมแดน ในขณะที่คนไทย สังคมไทย ยังไม่สามารถรู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงและไม่มีความสามารถในการเฝ้าระวังกระแสวัฒนธรรมที่ด้อยคุณค่า รวมทั้งประเด็นที่เกี่ยวกับการศึกษา คือ ผลผลิตและพัฒนาบุคลากรทางศิลปะและวัฒนธรรม กำลังจะเป็นปัญหาวิกฤติของชาติ บุคลากรทางศิลปวัฒนธรรมในสาขาที่ขาดแคลน เช่น วิชาสถาปัตยกรรมไทย ดนตรีไทย ศิลปะไทย จิตรกรรม ประติมากรรม ฯลฯ ยังไม่สามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมาย เนื่องจากไม่มีการพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาเหล่านี้ให้เหมาะสมและนำมาใช้จัดการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาบางแห่งที่มีหลักสูตรอยู่แล้ว ไม่มีนักศึกษาเข้ามาเรียน จึงควรสนับสนุนทุนการศึกษาในสาขาวิชาเหล่านี้ เพราะนอกจากจะเป็นการฝึกอบรมนักศึกษาให้เชี่ยวชาญจนประกอบอาชีพได้ ยังเป็นการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไปในขณะเดียวกันด้วย ในขณะที่เดียวกันผู้ทรงภูมิปัญญาไทย ก็ยังไม่ได้รับการยกย่องจากสังคมให้อยู่อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรีเท่าที่ควร (แผนวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2545 – 2549)

พรชูลี อาชวอำรุง (2546) ได้เสนอว่า มหาวิทยาลัยได้แสดงบทบาทตามภารกิจ 4 ด้าน คือ การสอน วิจัย บริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรมมาช้านาน ควรได้มีการปรับเปลี่ยนบทบาทและพันธกิจ ให้มีความหลากหลายไปสู่บทบาทที่ชี้้นำ สามารถสะท้อนและรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะภารกิจที่ 4 การทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรมที่มหาวิทยาลัยพยายามสอดแทรกลงไปในการกิจอื่นแล้วก็ตาม แต่ก็ยังเป็นลักษณะผิวเผินและลอยอยู่รอบๆ เท่านั้น มหาวิทยาลัยควรได้บรรจุวิชาศิลปวัฒนธรรม ในหลักสูตรปริญญาตรี ในวิชาพื้นฐานหรือวิชาเลือก เพื่อให้บัณฑิตนักศึกษาได้ศึกษาและร่วมทำกิจกรรมอย่างจริงจัง นอกจากนั้นได้เสนอแนวทางในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

1. มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้ตระหนัก มีจิตสำนึก มีความภูมิใจในความเป็นไทย ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและศิลปวัฒนธรรมประจำชาติเพื่อยกระดับอารยธรรมของประเทศ
2. บูรณาการความรู้ที่มีอยู่ในบุคคล ความรู้ระหว่างบุคคล ความรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับสังคม ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยโดยการประยุกต์ใช้ความรู้และภูมิปัญญาไทย โดยการประยุกต์ใช้ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านี้ไว้ในกระบวนการเรียนการสอน

3. สร้างสรรค์และปลูกฝังค่านิยมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ดีงาม ทั้งวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมอันเป็นสากล เพื่อให้คนไทยเป็นผู้ที่มีวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต
4. ร่วมกับหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ในสังคม ในการจัดการศึกษาอบรม แสวงหาข้อมูลข่าวสารความรู้และเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนและสังคมให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการ

อย่างไรก็ตาม สถาบันอุดมศึกษาไทยได้มีการแบ่งบทบาทในการปฏิบัติการกิจ (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) กล่าวคือมหาวิทยาลัยของรัฐ มหาวิทยาลัยราชภัฏ และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล เพื่อให้เกิดเอกภาพในการดำเนินงาน คือ ตอบสนองความเป็นอุดมศึกษาแต่ไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนได้มีการเสนอแนวทางในงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ดังนี้คือ

- มหาวิทยาลัย มุ่งในความผสมกลมกลืนศิลปะ สังคม วัฒนธรรมไทยกับนานาชาติ
- มหาวิทยาลัยราชภัฏ มุ่งในการอนุรักษ์และถ่ายทอดวัฒนธรรมไทย
- มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล มุ่งในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย

สถาบันอุดมศึกษาเอกชน ตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมและเห็นความสำคัญในการกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม แต่โลกในยุคข่าวสารไร้พรมแดนเป็นผลให้กระแสวัฒนธรรมต่างประเทศ ได้เข้ามามีอิทธิพลผสมผสานกับสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างรวดเร็วและไม่หยุดยั้ง เป็นผลให้ประชาชนและเยาวชนในวัยศึกษาเล่าเรียน ละเลยแบบแผนค่านิยมและวิถีชีวิตที่ดีงามของไทยแต่ดั้งเดิม หันไปชื่นชมกับวัฒนธรรมแห่งชาติอย่างขาดการเลือกสรร ทำให้สูญเสียภาพลักษณ์ที่ดีงามของความเป็นวัฒนธรรมไทย และความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของสังคมไทย ได้ในที่สุดมหาวิทยาลัยจึงแสดงบทบาท ในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ด้วยการเสริมสร้างเนื้อหาสาระในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาด้านวัฒนธรรมไทย อารยธรรมไทย ไทยศึกษา ให้มีสาระเพื่อแสดงความเป็นไทยในวัฒนธรรมไทย และนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิทยาการในปัจจุบัน (อุไรวรรณ ธนสถิตย์, 2541) อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยเอกชนมีการยอมรับว่าดำเนินงานทางด้านนี้น้อยกว่าด้านอื่น ๆ เนื่องจากกิจกรรมในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ต้องใช้งบประมาณมากและเป็นกิจกรรมที่ดูเสมือนมิได้มีผลโดยตรงต่อการผลิตบัณฑิต แต่ในความเป็นจริงแล้วเป็นภารกิจที่มีความสัมพันธ์กับการสร้างบัณฑิต ให้มีลักษณะของความเป็นไทยและการดำรงไทยได้ดีที่สุด และได้เสนอแนวทางในการปฏิบัติการกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

1. การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ไม่ควรถูกจำกัดอยู่แค่การอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมไทยเท่านั้น แต่ควรหมายรวมถึงการศึกษาให้เข้าใจความเป็นไทยอย่างดั่งแก่การเสริมสร้างวัฒนธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นกับบุคคล องค์กรและสังคมและกลั่นกรองให้สอดคล้องกับแนวทางในการพัฒนาประเทศ
2. ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมอันดีงามเป็นต้นแบบแก่นักศึกษาและสังคมจำเป็นต้องมีการปฏิรูป ทั้งแนวคิดและวิธีดำเนินงานที่สามารถมองและถ่ายทอดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมออกมาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อหล่อหลอมบุคลิกภาพและจิตใจของนักศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ควรมีการประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจและรณรงค์ให้เป็นกิจกรรมที่กว้างออกไปทั้งภาครัฐและเอกชน

การดำเนินงานทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เน้นทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมอันจะทำให้นักศึกษาเป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพ เป็นที่ต้องการของหน่วยงาน ห้างร้าน บริษัท อันจะเป็นผลต่อภารกิจงานทำของบัณฑิตและเป็นการสร้างชื่อเสียงให้กับมหาวิทยาลัยด้วย

งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาได้รับความสนใจ และยอมรับว่ามีความสำคัญเช่นเดียวกับภารกิจอื่น ๆ ของมหาวิทยาลัย แต่ในแง่ปฏิบัติมักพบว่ามหาวิทยาลัยแสดงบทบาททางด้านนี้น้อยกว่าทางด้านอื่น ๆ และผลกระทบของการย่อหย่อนทางด้านนี้เป็นผลระยะยาว วิกฤติงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเกิดขึ้นพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทวีความรุนแรงไปตามกระแสดังกล่าวทั้ง ๆ ที่สถาบันอุดมศึกษาเห็นว่าภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นผลดีแก่นักศึกษาและสถาบันมากมาย แต่ก็ยังมีอุปสรรคที่ทำให้เกิดการค้างานทางด้านนี้ ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของสถาบันอุดมศึกษา

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย (พ.ศ. 2459 – 2549) มีดังต่อไปนี้

สุวิมล ธนะผลเลิศ (2547) ได้ทำวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการของหลักการอุดมศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เอกสารที่มีสาระเกี่ยวกับหลักการอุดมศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ สังเคราะห์ข้อความรู้ที่แสดงหลักการอุดมศึกษา และเสนอวิวัฒนาการของหลักการ

อุดมศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ ผลการวิจัยพบว่า ได้ข้อค้นพบหลักการอุดมศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สรุปผลการวิจัยเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ประมวลหลักการอุดมศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ ออกเป็น 4 ยุค คือ ยุคที่ 1 รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325 – 2394) เรียกว่า ยุคก่อร่างสร้างครรลอง (Laying the Cornerstone) ยุคที่สอง รัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2394 – 2489) เรียกว่า ยุคผุดผ่องความคิด (Enlightenment) ยุคที่สาม รัชกาลที่ 6 – รัชกาลที่ 8 (พ.ศ. 2453 – 2489) เรียกว่า ยุคที่นำหลักการ (Principle – Oriented ness) ยุคที่สี่ รัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2489 – ปัจจุบัน) เรียกว่า ยุคสืบสานความเป็นเลิศ (Excellence Derivation) สามารถจัดสาระบบตามหลักการอุดมศึกษาได้ครบทั้ง 4 หลักการอุดมศึกษา ได้แก่ 1) ปรัชญาอุดมศึกษา 2) การบริหารการอุดมศึกษา 3) หลักสูตรและการสอน 4) นิสิตนักศึกษา ได้หลักการทั้งหมด 622 หลักการ ผลการวิจัยในตอนที่ 2 นำเสนอข้อค้นพบด้านปรัชญาอุดมศึกษา คือ การอุดมศึกษา ควรก่อให้เกิดความหลากหลายของแนวคิด และวิธีการในการศึกษาค้นคว้าวิชาการและถ่ายทอดความรู้ ความคิดอย่างใคร่ครวญ ในองค์รวมของชีวิต สังคมและวัฒนธรรมในเชิงความรู้ เพื่อความเป็นผู้นำทางวิชาการ มีการวิจัยอย่างลุ่มลึกเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ โดยมีรากฐานของความเป็นจริง ความถูกต้องตามหลักวิชา และจิตสำนึกต่อสังคมโดยรวมด้านปรัชญาอุดมศึกษา มุ่งสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์ในวิชาความรู้ วิชาชีพ จรรยา มารยาทและพลานามัย การสอน การวิจัย การบริการวิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นงานหลักของอาจารย์ โดยมีการประกันคุณภาพเป็นมาตรการควบคุมให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ด้านหลักสูตรและการสอน หลักสูตรเป็นแนวทางปฏิบัติในการถ่ายทอดวิชาความรู้ เพื่อสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีวิชาความรู้เลี้ยงชีพด้วยความสุจริตเป็นคนดีมีศีลธรรมจรรยา มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้านนิสิตนักศึกษา มีความเป็นเอกลักษณ์ในตัวเองและถือเป็นบุคคลสำคัญในมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยควรกำหนดกฎระเบียบวินัยให้นิสิตนักศึกษาปฏิบัติตาม ควรอยู่ในความดูแลของอาจารย์และบุคลากร มีการปลูกฝังค่านิยมและคุณธรรม ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยและความรักชาติ ความเป็นผู้ดี การพัฒนานิสิตนักศึกษาต้องพัฒนาทุกด้านทั้งสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์และสังคม และอาชีพ ความเป็นผู้นำความคิดเชิงวิทยาศาสตร์และดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม

ผลการวิจัยตอนที่ 3 จากการสังเคราะห์ พบวิวัฒนาการหลักการอุดมศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ ด้านปรัชญาอุดมศึกษา ปรากฏเด่นชัดในเรื่องของชื่อเสียงอาจารย์และความถูกต้องเป็นเกณฑ์ประเมินความมีมาตรฐาน เมื่อเริ่มแรกครูคือความถูกต้องต่อมาหลักเหตุผลคือความถูกต้อง ต่อมาความจริงตามกรรมสิทธิ์ที่รัฐคุ้มครองและต่อมาหลักวิชาคือ ความถูกต้อง คุณภาพอาจารย์เป็นหลักประกัน ต่อมาเปลี่ยนเป็นกรรมสิทธิ์พิเศษ กฎหมายและรัฐ จึงเข้ามาควบคุมกับ

คุณภาพอาจารย์ ในยุคที่หนึ่งและสอง เน้นอักษรวิธี ต่อมาเน้นวิทยากรตะวันตก มีการศึกษาตามอริยาศัย เสริมที่ครูเป็นแหล่งความรู้ จากเสรีภาพทางความคิด พัฒนาไปสู่การใช้กฎหมาย นำไปสู่การกำหนดพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย เป็นการปกครองตนเองของมหาวิทยาลัย แล้วมุ่งสู่ความเป็นอิสระ เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มีการวิจัยอย่างลุ่มลึกด้านบริหารอุดมศึกษา ปรากฏเด่นชัดในเรื่องของบ้าน วัด วัง เป็นสถานศึกษา ยุคที่หนึ่งเป็นสังคมเกื้อกูล ต่อมาได้รับอิทธิพลตะวันตกมีการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้ความรู้เพียงพอที่จะรับราชการ มีการจ้างผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศเข้ามาช่วยวางระบบและถ่ายทอดวิชาความรู้ การศึกษาสามารถตอบสนองความต้องการของสังคม มีมหาวิทยาลัยขยายสู่ภูมิภาค ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มีสหกิจศึกษาและมหาวิทยาลัยต้องมีการวิจัยเชิงพาณิชย์ ด้านหลักสูตรและการสอน พบว่าปรากฏเด่นชัดในเรื่องครูเป็นศูนย์กลาง ชื่อเสียงอาจารย์เป็นสำคัญเริ่มจากครู พระ ต่อมาให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางด้วย เน้นการสอนแบบปฏิบัติในสถานที่จริงในการเรียนวิชาชีพ เรียกว่าช่างสิบหมู่ ขบวนการเรียนใช้ การฟัง (สุ) การคิด (จิ) การถาม (ป) และการเขียน (ลิ) ต่อมามีการเปิด แบบตลาดวิชา มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา มีสหกิจมีการพัฒนาหลักสูตรให้หลากหลาย การสร้างองค์ความรู้ให้ตรงตามความต้องการของตลาด เช่นหลักสูตรนานาชาติ หลักสูตรสหสาขาวิชา เป็นต้น ทั้งหมดจะเน้นการสร้างผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การอุดมศึกษาของไทยเป็นการอุดมศึกษาเพื่ออาชีพ ด้านนิสิตนักศึกษาปรากฏเด่นในเรื่องการปลูกฝังค่านิยมคุณธรรม จริยธรรม โดยมีอาจารย์เป็นแบบอย่าง เหมือนบิดามารดาปกครองบุตร พบสาระที่ปลูกฝังความรักชาติ ในช่วงรัตนโกสินทร์ยุคที่สองและสาม ต่อมาใช้กิจกรรมเสริมหลักสูตรไปในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สาระที่พบอีกประการหนึ่งคือ การนำหลักจิตวิทยาการศึกษามาใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษา จัดสวัสดิการหอพัก เงินกู้ยืมเพื่อการศึกษาและการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

จิระวัฒน์ พิระสันต์ และวิรุณ ตั้งเจริญ (2546)วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบภารกิจของมหาวิทยาลัยในการพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยนเรศวร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบภารกิจของมหาวิทยาลัย ในการพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของมหาวิทยาลัยกับชุมชนทางด้านศิลปวัฒนธรรมและเพื่อศึกษาวิสัยทัศน์และนโยบายภารกิจทางด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยนเรศวร ผลการวิจัยพบว่า วิสัยทัศน์ และโดยนโยบายของการพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนต้องประกอบด้วยภารกิจ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านการวิจัย ด้านการบริหารวิชาการ และด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งต้องเชื่อมโยงและบูรณาการซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ การพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ระหว่างมหาวิทยาลัยกับท้องถิ่นผลการวิจัย พบว่าการนำคณะกรรมการพัฒนารูปแบบภารกิจของมหาวิทยาลัย ซึ่งประกอบไปด้วยผู้บริหาร ผู้ที่เกี่ยวข้องกับวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรม และหัวหน้าโครงการต่าง ๆ มาเสวนาโต๊ะกลมกับคนในชุมชนทางด้านศิลปกรรมท้องถิ่นที่เกิดจากกลยุทธ์ มาตรการและกำหนดโครงการร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยและชุมชน ในด้านการปฏิบัติการ จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนารูปแบบภารกิจของมหาวิทยาลัยในการพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น สามารถกำหนดเป็นกลยุทธ์ และโครงการโดยวิเคราะห์และสังเคราะห์จากมหาวิทยาลัย และชุมชนทางด้านศิลปกรรมท้องถิ่น ประกอบด้วย การร่วมกับชุมชนศิลปกรรมท้องถิ่น เพื่อจัดการเรียนการสอนด้านศิลปวัฒนธรรมที่เป็นระบบบนพื้นฐานของการสร้างและใช้เครือข่ายทางสังคม การจัดโครงการประชุมสัมมนาและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อจัดทำฐานข้อมูลที่ทันสมัยและเป็นประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โครงการที่จะพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นภายในภารกิจการทำงานบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัย ประกอบด้วย โครงการอบรมสัมมนา โครงการกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม โครงการจัดระบบองค์ความรู้และการศึกษาวิจัย โครงการจัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมในชุมชน โครงการศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ โครงการสร้างและพัฒนาเครือข่ายศิลปวัฒนธรรมที่เป็นระบบ โครงการจัดระบบข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรม โครงการพัฒนาองค์ความรู้สู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน การประเมินผลเป็นการสร้างกลไก การติดตาม และการประเมินผลการดำเนินงาน ในมหาวิทยาลัยประกอบด้วย หน่วยประกันคุณภาพศูนย์ศิลปวัฒนธรรม หรือหัวหน้าโครงการต่าง ๆ ร่วมกับตัวแทนของชุมชนทางด้านศิลปกรรมท้องถิ่น โดยมีหน้าที่ชี้แนะการดำเนินการในแต่ละผลสัมฤทธิ์ของงานและโครงการแต่ละช่วงเวลาอย่างชัดเจน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย และชุมชน และประเมินผลการดำเนินงานตามแผน รวมทั้งปรับปรุงแก้ไข หรือการกำหนดงาน และโครงการใหม่ เป็นต้น

ทิพย์อนงค์ เลื่อนพุกวัฒน์ (2546) ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการดำเนินงานด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรูปแบบการดำเนินงานด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษา ขั้นตอนในการดำเนินการ ประกอบด้วย การนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน มาสร้างรูปแบบการดำเนินงานด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษา และใช้เทคนิคเดลฟาย โดยสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 17 คน เพื่อนำมากำหนดเป็นรูปแบบที่เหมาะสม 2 รอบ นำมาตรวจสอบประสิทธิภาพของรูปแบบ โดยสอบถามผู้ปฏิบัติงานในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งประกอบด้วย

รองอธิการบดี ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่ 14 สถาบัน จำนวน 108 คน ถึงความเป็นไปได้ ในทางปฏิบัติ ผลการศึกษาได้รูปแบบการดำเนินงานด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ดังนี้

- 1) ปรัชญา นโยบาย วัตถุประสงค์และแผนงาน/โครงการที่มีความชัดเจน โดยระบุถึงการดำเนินงานด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม และมีผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาที่เห็นความสำคัญในเรื่องนโยบายและแผนงานการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
- 2) การพัฒนาองค์กร/หน่วยงานรองรับภายในเกี่ยวกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ควรมีการจัดตั้งหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ องค์กร/หน่วยงานกลางทางด้านศิลปวัฒนธรรม องค์กร/หน่วยงานด้านบริการวิชาการ ศิลปวัฒนธรรม องค์กร/หน่วยงานส่งเสริมการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม องค์กร/หน่วยงานกิจการนิสิตนักศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ ทั้งนี้ โดยหน่วยงานสามารถกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ แผนงาน/โครงการ และบทบาทของตนเองอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม
- 3) การบริหารจัดการองค์กร/หน่วยงาน ควรมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านโครงสร้างและสายการบังคับบัญชา การวางแผนนโยบายและแผนงาน แผนปฏิบัติการงบประมาณ มีบุคลากรที่มีวุฒิและประสบการณ์ที่ตรงกับสายงาน มีการพัฒนาบุคลากร อาคารสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์ ตลอดจนมีการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติในการสร้างเครือข่ายทางศิลปวัฒนธรรม การประสานงานและการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น ผลการตรวจสอบประสิทธิภาพของรูปแบบ พบว่า ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่ เห็นด้วยกับรูปแบบการดำเนินงานด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากในทุกประเด็น

ภทริยา งามมุข (2545) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์คุณลักษณะทางวัฒนธรรมของนิสิต นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย พบว่า คุณลักษณะทางวัฒนธรรมไทย ของนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา ในด้านการชื่นชม เทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ การมีน้ำใจ การยิ้มแย้มแจ่มใส ความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ สุภาพ อ่อนน้อม รู้จักกาลเทศะอยู่ในระดับมาก ในส่วนภูมิภาค พบว่า นิสิตนักศึกษามีคุณลักษณะทาง วัฒนธรรมไทยสูงกว่ามหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานคร และนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา เอกชนมีคุณลักษณะทางวัฒนธรรมไทยสูงกว่านิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ โดยเฉพาะ ด้านศาสนาและด้านศิลปะและการแต่งกาย ในด้านศาสนานิสิตนักศึกษามีคุณลักษณะเรื่องความ เมตตา ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทย การเคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามหลักศาสนาที่ตน นับถืออยู่ในระดับค่อนข้างมาก ด้านศิลปะและการแต่งกายและความภูมิใจในศิลปะที่แสดง ความเป็นไทยอยู่ในระดับมาก จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน

ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ในสถาบันอุดมศึกษา สรุปได้ว่าสถาบันอุดมศึกษาไทยส่วนใหญ่มีการดำเนินงานในด้านการจัดการเรียนการสอน ในคณะสังคมศาสตร์หรือมนุษยศาสตร์ กิจกรรมนิสิต นักศึกษาที่จัดขึ้นส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ประเพณีตามเทศกาลต่างๆ อย่างไรก็ตาม การสนับสนุนในด้านกิจกรรมนักศึกษายังมีน้อย ส่วนการดำเนินงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาท้องถิ่น ด้านการวิจัยศิลปวัฒนธรรมยังมีน้อย หลักสูตรไม่สนองต่อความต้องการของผู้ที่สนใจจะศึกษาทางด้านนี้ บุคลากรและผู้บริหารส่วนใหญ่ต้องการให้มีการอบรม การวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรม ในส่วนของรูปแบบการประสานงานการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่เหมาะสม ประกอบด้วยปรัชญาการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย การส่งเสริมให้บุคลากรเข้าใจและร่วมใจกันทำงานอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด มีการวางแผน มีงบประมาณสนับสนุนที่พอเหมาะ มีการจัดสายการประสานงานเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพ การกำหนดบทบาทหน้าที่บุคลากรอย่างชัดเจน มีการพัฒนาบุคลากร มีการใช้ข้อมูลสารสนเทศ มีการนิเทศ ติดตามผลและควบคุมงบประมาณ การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ

อุไรวรรณ ธนสถิตย์ (2541) ได้ทำวิจัยเรื่อง ภารกิจของมหาวิทยาลัยเอกชนใน การจัดการ อุดมศึกษาของชาติ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อแสดงถึงบทบาทอันสำคัญของสถาบันอุดมศึกษา เอกชนในการช่วยรับภาระของประเทศในการจัดการศึกษา และเพื่อศึกษาภารกิจของ มหาวิทยาลัยเอกชนในการจัดการอุดมศึกษาของประเทศ ในด้านการผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริการวิชาการให้กับสังคม การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า สถาบันอุดมศึกษาเอกชน ได้ช่วยแบ่งเบาภาระในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของรัฐบาล เป็นอย่างมาก เมื่อวิเคราะห์สถานภาพของมหาวิทยาลัยเอกชนทั้ง 4 แห่ง คือ มหาวิทยาลัย กกรุงเทพ ,มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ,มหาวิทยาลัยศรีปทุม ,มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย พบว่า มีระยะเวลาในการดำเนินการที่ใกล้เคียงกัน เปลี่ยนสภาพจากวิทยาลัยมาเป็นมหาวิทยาลัยใน เวลาไล่เลี่ยกัน พบว่า บทบาทด้านการผลิตบัณฑิต เป็นพันธกิจที่เน้นหนักที่มหาวิทยาลัยเอกชน หุ้มเท เพื่อให้บัณฑิตมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของสังคม บัณฑิตส่วนใหญ่ทำงานอยู่ในภาคเอกชน ซึ่งสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของอธิการบดีสถาบันต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดหลักสูตรว่า สอดคล้องกับธุรกิจเอกชนเป็นหลักเพราะเป็นตลาดใหญ่ แต่ละมหาวิทยาลัยมีบัณฑิตทางด้าน สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มากกว่าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ภารกิจทางด้านวิจัยเป็นภารกิจที่รองลงมา แต่ละมหาวิทยาลัยมีการตื่นตัวกันมากขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากการกำหนด เป็นวัตถุประสงค์ของสถาบันอุดมศึกษาจะต้องดำเนินการ เมื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน การขอตำแหน่งทางวิชาการและการมีรายได้จากการ

วิจัย ภารกิจทางด้านการบริการของวิชาการให้กับสังคมของแต่ละมหาวิทยาลัยจะเป็นไปตามความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของแต่ละสถาบัน และมีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้น ส่วนภารกิจด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมนั้น ทั้งสี่มหาวิทยาลัยต่างตระหนักดีว่า เป็นภารกิจที่มีความสัมพันธ์กับการสร้างบัณฑิตให้มีลักษณะของความเป็นไทยและการธำรงไทยได้อย่างดีที่สุด ดังนั้นทุกสถาบันจึงมิได้ละเลยในภารกิจด้านนี้ เพราะถือว่าเป็นส่วนสนับสนุนให้ภาพของมหาวิทยาลัยสมบูรณ์ขึ้น

สามารถ จันทร์สุรย์ และประทีป อินแสง (2541) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษากับศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาสถานภาพการศึกษา ด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เพื่อศึกษา และกำหนดสาระสำคัญที่ควรบัญญัติไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ผลการวิจัยพบว่ามีความจำเป็นต้องส่งเสริมการจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ให้ได้รับการถ่ายทอดเข้าสู่ระบบการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและตามอรัญญาศัย โดยจะต้องสร้างเอกภาพทางนโยบาย และมีกระบวนการจัดการอย่างเป็นระบบสอดคล้องกับธรรมชาติของงาน รวมทั้งจะต้องมีระบบการส่งเสริมสนับสนุนและเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจะต้องมีการกำหนดวิสัยทัศน์ว่าศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนด้วยการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต บุคคลและชุมชนมีสิทธิถ่ายทอด สืบทอด แลกเปลี่ยนเรียนรู้และเข้าใจในคุณค่าพื้นฐานด้าน วัฒนธรรม นอกจากนี้องค์กรและเครือข่ายองค์กรด้านนี้ของประชาชนทุกระดับมีความเข้มแข็ง มีอิสระในการบริหารจัดการ

ส่วนด้านสาระสำคัญที่ควรบัญญัติในกฎหมาย คือ ให้สถานศึกษาทุกระดับจัดการศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี ภูมิปัญญาไทย ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นและความเป็นไทย รัฐควรต้องส่งเสริมสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของสมาชิกองค์กรเครือข่ายในท้องถิ่น รวมทั้งต้องยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาไทย ให้มีการจัดตั้งสภาภูมิปัญญาไทย เพื่อให้มีหน้าที่กำหนดแผนพิจารณางบประมาณ ออกระเบียบข้อบังคับพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องที่ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรี รวมทั้งให้มีการจัดตั้งกองทุนภูมิปัญญาไทย สุดท้าย คือ การกำหนดมาตรการนำไปสู่การปฏิบัติ ได้แก่ การปรับปรุงเนื้อหาและหลักสูตรทุกระดับ ทุกประเภทดังนี้

1. ปรับเนื้อหาและหลักสูตรทุกระดับ ทุกประเภทให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาชนในท้องถิ่นและความเป็นไทย
2. จัดระบบและกำหนดแนวทางการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างองค์กรเครือข่าย

3. จัดระบบและกำหนดเกณฑ์การยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาไทย
4. จัดทำรายงานการจัดตั้งสภาภูมิปัญญาไทย
5. กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย
6. จัดทำรายละเอียดโครงสร้างการบริหารงาน

สุธรรม อารีกุล (2541) สรุปรายงานการวิจัย เรื่องการอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศเกี่ยวกับปัญหาภายนอก เกิดจากนโยบายของรัฐไม่มีความแน่นอน ไม่ต่อเนื่อง ไม่สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาของชาติ ไม่ปฏิบัติตามแผนกฎหมายที่มีอยู่ล้าสมัยมีผลกระทบต่อการศึกษาเจริญเติบโตของสถาบันอุดมศึกษา แผนพัฒนาการศึกษาของชาติไม่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ไม่มีกลไกในการสร้างเอกภาพทางนโยบาย ปัญหภายในสถาบันอุดมศึกษาไม่มีการกระจายอำนาจ โครงสร้างการบริหารขาดความเป็นชุมชนวิชาการ หลักสูตรล้าสมัย ไม่มีความหลากหลายขาดความยืดหยุ่น วิชาการเรียนการสอนล้าสมัย ไม่สามารถให้บริการทางวิชาการที่สังคมต้องการ หรือสร้างเสริมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงได้ ลักษณะของสถาบันอุดมศึกษาในอนาคตที่น่าจะเป็น คือ มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำกับดูแลรักษาผลประโยชน์และใช้ประโยชน์มีความหลากหลายในการจัดหลักสูตรตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนมีการลงทุนเพื่อผลประโยชน์ของสถาบันและชุมชน มีเครือข่ายสัมพันธ์ร่วมกับองค์กรอื่น ดุดจับและถ่ายทอดองค์ความรู้จากระดับสากล ให้มีเอกภาพทางนโยบาย มีแผนพัฒนาที่เป็นระบบต่อเนื่อง

สิริชัยชาญ พักจำรูญ (2539) ทำการวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการและอนาคต ภาพของวิทยาลัยนาฏศิลป์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์วิวัฒนาการของวิทยาลัยนาฏศิลป์ ในช่วง พ.ศ. 2435 - 2477 รวมทั้งวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหา เพื่อนำเสนอทางเลือกและอนาคตภาพของวิทยาลัยนาฏศิลป์ ในการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมไทย โดยการศึกษาเอกสารและการสนทนากลุ่มบุคคลภายในและภายนอกวิทยาลัยนาฏศิลป์ ผลการวิจัยพบว่า ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2477-2535 วิทยาลัยนาฏศิลป์ได้เปลี่ยนแปลงมา 3 ยุค ยุคแรก (พ.ศ. 2477-2485) เป็นการปลูกใจให้คนมีความรักชาติ มีการจัดการศึกษาเพื่อผลิตศิลปินที่มีความรู้ ยุคที่ 2 (พ.ศ. 2486-2514) เป็นยุคฟื้นฟูศิลปะราชสำนัก มีการจัดการศึกษาเพื่อผลิตศิลปินและครู ยุคที่ 3(พ.ศ. 2515-2535) เป็นยุคขยายไปสู่ภูมิภาค และพบว่ามีปัญหาในเรื่อง เป้าหมายการศึกษาไม่ชัดเจน คุณภาพการศึกษาและการแสดงไม่ได้มาตรฐาน ขาดนักวิชาการ นักวิจัย การบริหารจัดการไม่มีประสิทธิภาพ ทางเลือกในอนาคตมี 3 ทาง คือ ขยายหลักสูตรเพื่อยกมาตรฐานวิชาชีพ พัฒนาวิชาการและวิชาชีพด้วยกระบวนการวิจัย และปฏิรูปทั้งระบบสู่ ความเป็นเลิศทั้งศาสตร์

และศิลป์ ให้เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ อนาคตภาพของวิทยาลัยนาฏศิลป์ ควรเป็นสถาบัน ศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อคงความเป็นไทยที่ยั่งยืน

อนงค์ อนันตริยเวช (2539) ได้ศึกษาเพื่อสังเคราะห์พัฒนาการการมีส่วนร่วมในการ บริหารมหาวิทยาลัยของอาจารย์มหาวิทยาลัยไทย ตั้งแต่การก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรก (พ.ศ. 2459) จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2539) ในด้านภาระงานระดับองค์กร และรูปแบบการมีส่วนร่วมใน การบริหารของอาจารย์ โดยแบ่งการศึกษาเป็น 3 ยุค คือ ยุคมหาวิทยาลัยกระจายสังกัดตาม กระทรวง (พ.ศ. 2459-2502) ยุคมหาวิทยาลัยสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี (พ.ศ.2515-2520) และยุคมหาวิทยาลัยสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2515-2539) พบว่า อาจารย์มีส่วนร่วมใน การบริหารมหาวิทยาลัยตั้งแต่ยุคแรก 2 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมในการบริหารตามภารกิจของ มหาวิทยาลัยด้านการพัฒนาหลักสูตรในระดับภาควิชาและการมีส่วนร่วมในการบริหารตามที่ ปรากฏในพระราชบัญญัติโดยการเป็นกรรมการประจำคณะ และเมื่อถึงยุคที่ 3 อาจารย์ได้มีส่วน ร่วมในการบริหารมหาวิทยาลัยในทุกภาระงาน ระดับองค์กร และรูปแบบ กล่าวคือ อาจารย์ได้มี ส่วนร่วมในการบริหารงานทั่วไป งานวิชาการ และการบริหารงานบุคคล ทั้งในระดับภาควิชา ระดับคณะ และระดับสถาบัน โดยมีส่วนร่วมทั้งในรูปแบบที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ และ ตามภารกิจที่มหาวิทยาลัยกำหนดขึ้น ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในการบริหาร มหาวิทยาลัยของอาจารย์ มีทั้งปัจจัยภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความซับซ้อนของโครงสร้างการบริหารภายในมหาวิทยาลัย จำนวนและคุณวุฒิของอาจารย์ การรับแนวคิดตะวันตกในการบริหารมหาวิทยาลัยและการปรับปรุงพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย / สถาบันที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารของอาจารย์ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายการ บริหารมหาวิทยาลัยของรัฐ การกระจายสังกัดและการรวมสังกัดของมหาวิทยาลัย และสภาพ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย เพื่อให้การมีส่วนร่วมในการบริหารของอาจารย์ เป็นประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรวิชาการ นอกจากการปรับปรุงพระราชบัญญัติ ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับของมหาวิทยาลัย/สถาบันให้เอื้อต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารของอาจารย์ ทั้งใน ด้านรูปแบบ และวิธีการแล้วผู้บริหารต้องมีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารของอาจารย์ โดยการรับฟังความคิดและเปิดโอกาสให้อาจารย์ได้ร่วมตัดสินใจอย่างกว้างขวาง ส่วนอาจารย์ ต้องมีวินัยในตนเอง มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ได้มีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจอย่างชัดเจน ถูกต้องและควรมีการพัฒนาการอาจารย์ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการยุคใหม่ ประการสำคัญ ต้องสร้างจิตสำนึกร่วมกันระหว่างผู้บริหารและ อาจารย์ว่า การมีส่วนร่วมในการบริหาร

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาทั้งของไทยและต่างประเทศ สรุปได้ว่า สถาบันอุดมศึกษาไทยมีแนวคิดในเรื่องการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและเห็นว่าเป็นภารกิจที่มีความสำคัญเท่าเทียมกับภารกิจอื่นๆ ของสถาบันอุดมศึกษา องค์การศึกษาสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้ให้ความสำคัญในเรื่องวัฒนธรรม และมีวิสัยทัศน์ว่า งานอุดมศึกษาต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรม ในต่างประเทศ ทั้งในยุโรป อเมริกาและเอเชีย ต่างมีความเห็นคล้ายคลึงกันว่าในสถานการณ์ที่โลกกำลังเผชิญกับความหลากหลาย มหาวิทยาลัยควรให้นิสิตนักศึกษา มีความเข้าใจและเคารพค่านิยมทางวัฒนธรรม และมีความเชื่อว่า ศิลปวัฒนธรรมจะสามารถเพิ่มความแข็งแกร่งขึ้นได้และเพื่อให้สามารถรับวัฒนธรรมต่างชาติโดยอยู่บนพื้นฐานของการรับรู้วัฒนธรรมของตนเอง ทั้งนี้โดยมีรูปแบบปฏิบัติที่หลากหลาย เช่น การเปิดสอนวิชาทางวัฒนธรรม การวิจัย การสร้างพิพิธภัณฑ์ ฯลฯ เป็นต้น สำหรับในประเทศไทย มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งมีวิสัยทัศน์ทางด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม แต่ยังไม่ปรากฏภาพที่ชัดเจนของแนวปฏิบัติในภารกิจนี้ การศึกษาวิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย จะทำให้มองเห็นภาพรวมของภารกิจนี้ วิเคราะห์ให้เห็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจด้านนี้ของสถาบันอุดมศึกษาและสังเคราะห์ เพื่อเป็นแนวทางนำไปพัฒนาภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย ยุคเริ่มก่อตั้ง (พ.ศ. 2459 – 2475)

ยุคเริ่มก่อตั้งอยู่ในช่วง 2 รัชกาล คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 – 2468) และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 – 2477) และเป็นช่วงที่ประเทศไทยอยู่ภายใต้การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จนกระทั่งในปลายรัชกาลที่ 7 ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ทำให้พระองค์เปลี่ยนสถานภาพจากพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเสด็จอยู่ภายในรัฐธรรมนูญที่โปรดเกล้าพระราชทานแด่ปวงชนชาวไทย ในวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ปีเดียวกันนั่นเอง และในที่สุดทรงตัดสินพระทัยสละราชสมบัติ ในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 นับเป็นช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทยมากมาย โดยเฉพาะทางด้านการศึกษาดังจะได้อธิบายกล่าวในรายละเอียดต่อไป

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย

1. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ สภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

สภาพการเมือง

เริ่มตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเสด็จไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษในตั้งแต่พระชนมายุ 12 พรรษาออกเดินทางจากประเทศไทยเมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2436 และได้ทรงใช้ชีวิตอยู่ในต่างประเทศนานถึง 10 ปี (นิวัติพระนครเมื่อ พ.ศ. 2445) เป็นกษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่เสด็จไปศึกษาวิทยาการสมัยใหม่จากต่างประเทศ และเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติในปี พุทธศักราช 2453 ทรงเป็นความหวังของพระราชบิดาว่า จะเป็นผู้เชื่อมประสานวัฒนธรรมตะวันตกให้เข้ากับวัฒนธรรมตะวันออกหรือวัฒนธรรมไทย เมื่อเสด็จกลับมาทรงนำแนวคิดจากต่างประเทศมาใช้ในประเทศไทยหลากหลายรูปแบบ ทรงให้ความสำคัญกับวิชาการทั้งหลาย แต่ไม่ทรงเห็นด้วยกับการรับแบบอย่างของชาติอื่นที่ไม่เหมาะสมกับคนไทย พระบรมราชาบายที่สำคัญที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ ได้แก่

1. พระบรมราชาไชยาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการปกครองประเทศ 2 ประการคือ

1.1 การพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ การตัดสินใจพระทัยครั้งสำคัญในการส่งทหารไปร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยร่วมกับฝ่ายพันธมิตรในยุโรป ก็เป็นการแสดงเกียรติภูมิและความเท่าเทียมกับนานาชาติ

1.2 การสร้างความรู้รักสามัคคีชาตินิยมในหมู่ชนชาวไทยและสาระสำคัญของอุดมการณ์ชาตินิยมก็คือ ความรักชาติ ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และความยึดมั่นในพระพุทธศาสนา

2. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยึดมั่นในนโยบายการบริหารประเทศตามแบบอย่างที่ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชบิดา ทรงวางไว้และทรงพัฒนาให้มีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น เช่นการจัดการปกครองแบบเทศบาล และพระราชปณิธานที่จะให้เกิดการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย แต่ด้วยเหตุที่ทรงเห็นว่าประชาชนในขณะนั้นยังมีความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยไม่เพียงพอ จึงมีการฝึกสอนเรื่องประชาธิปไตยโดยการสร้างเมืองจำลองดุสิตธานี เป็นการทดลองปฏิบัติตามวิถีทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

3. ปัญหาการถูกคุกคามของประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตก การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงที่ฝ่ายไทยเสียเปรียบในหลายเรื่อง โดยเฉพาะเป็นการริดรอนสิทธิของกรุงสยาม เช่น ไม่มีอำนาจในการเก็บภาษี รวมทั้งปัญหาที่เป็นผลกระทบจากประเทศเพื่อนบ้านคือ ประเทศจีนและประเทศตूरกีที่มีการล้มล้างการปกครองระบอบกษัตริย์ไปสู่การปกครองระบอบสาธารณรัฐ ในปี พ.ศ. 2454 นอกจากนั้นกลุ่มของคนไทยส่วนหนึ่งที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ มีความรู้เกี่ยวกับการปกครองประเทศโดยรัฐธรรมนูญและรัฐสภา มีความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยหรือระบอบรัฐสภา พระราชมารกาที่สำคัญในเรื่องการปกครองคือการเผยแพร่ความรู้สึกในเรื่องชาตินิยม และทรงสร้างทัศนคติให้ประชาชนตระหนักว่า ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ 3 ประการนี้ร่วมกันเป็นหลักชัย หรือเอกลักษณ์ของชาติที่แบ่งแยกจากกันมิได้ แนวทางในการป้องปรามเรื่องความแตกแยกทางหนึ่ง คือ ทรงนิพนธ์บทความ บทละคร โคลงกลอนขึ้นเผยแพร่เพื่อปลุกฝังให้ประชาชนมีความสามัคคี หลังขึ้นครองราชย์เพียง 1 ปี คือในปี พ.ศ. 2454 เกิดกบฏ ร.ศ. 130 เป็นการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งแรกของประเทศไทย

ภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยม ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากความพยายามในการขยายดินแดนของประเทศทางตะวันตก ด้วยวิธีต่างๆ เช่น ในรูปของการเผยแพร่ศาสนา ในรูปของความช่วยเหลือทางการแพทย์ ฯลฯ สังคมไทยจึงต้องมีการปรับตัวในเรื่องความทันสมัย มีความรู้

เทคนิคสมัยใหม่เพื่อให้ประเทศมีความเข้มแข็ง สามารถเผชิญหน้ากับนโยบายจักรวรรดินิยมของประเทศมหาอำนาจตะวันตกรวมทั้ง แนวคิดของผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศที่มาเป็นกำลังสำคัญในการบริหารประเทศ มีการนำวิทยาการใหม่ๆเข้ามาในประเทศไทย เช่น การแพทย์ การสาธารณสุข การปกครอง

ส่วนในรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงที่ประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะในด้านการเมืองที่กำลังเกิดความขัดแย้งทางความคิดระหว่างระบอบราชาธิปไตยกับประชาธิปไตย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะพระราชทานประชาธิปไตยแก่ปวงชนชาวไทยแต่พระองค์ทรงเห็นว่าคนไทยในขณะนั้นยังมีสำนึกทางการเมืองน้อย (ภาวดี มหาจันทร์,2524) ประกอบกับปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในขณะนั้นทำให้พระองค์ทรงวางเป้าหมายในการบริหารประเทศโดยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ (วารุณี ไอสถานุเคราะห์,2524) เหตุการณ์ที่เป็นจุดวิกฤติทางการเมืองในยุคนี้ คือการลอบสังหารราชกรออก อันเกิดจากปัญหาของงบประมาณรายจ่ายสูงกว่ารายรับ ทำให้เกิดความไม่พอใจในวงกว้าง ประชาชนขาดความเชื่อมั่นและเกิดข้อสงสัยต่อการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในที่สุด

สภาพเศรษฐกิจ

ในส่วนของสภาพเศรษฐกิจในรัชกาลนี้ นับว่าเป็นช่วงช้ำวยากมากแพง เพราะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ จากเดิมที่เป็นแบบพึ่งพาตนเองมาสู่การติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ มีการส่งสินค้าเข้าจากต่างประเทศ ทำให้ไทยก้าวสู่ระบบเศรษฐกิจโลกภาวะสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2457 – 2462) ที่ไทยได้มีส่วนในการส่งทหารไปร่วมรบโดยเข้ากับฝ่ายพันธมิตร นอกจากนั้นยังมีการปรับปรุงภายในประเทศทั้งทางด้านการคมนาคม การสร้างถนน การขยายเส้นทางรถไฟไปสู่ภูมิภาค สาธารณูปโภคทางด้านไฟฟ้า การฝึกซ้อมกำลังพล และการเกิดอุทกภัยตอนปลายรัชกาล พ.ศ.2460 – 2462 ทำให้พืชผลเสียหายโดยเฉพาะข้าวเกิดภาวะขาดแคลนข้าวสำหรับบริโภคภายในประเทศอย่างหนัก รัฐบาลต้องประกาศห้ามส่งสินค้าข้าวออกนอกประเทศ ทำให้ดุลการค้าเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นผลให้เกิดภาวะช้ำวยากมากแพงดังกล่าวข้างต้น จึงนับเป็นช่วงที่ประเทศอยู่ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และเป็นผลกระทบไปจนถึงรัชกาลที่ 7

สภาพสังคม

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม นับตั้งแต่การขยายเมืองหลวงออกจากเกาะรัตนโกสินทร์ มีการขุดคลอง ทำถนนโดยชักชวนให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพาร ข้าราชการ พอค้าและประชาชน ขุดคลอง สร้างสะพานและทำถนน ดังจะเห็นได้ว่ามีชื่อบุคคลปรากฏในสิ่งก่อสร้างเหล่านั้น เช่น คลองหลวงแพ่ง คลองพระยาสุเรนทร์ เป็นต้น ทำให้นานาชาติยกย่องว่าสภาพแวดล้อมของกรุงเทพฯ มีความงดงามดีที่สุดในแห่งหนึ่งของโลก มีการปลูกกระแสชาตินิยมขึ้นในหมู่คนไทย ด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่นการจัดตั้งเสือป่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ พยายามทำให้คนไทยยึดมั่นในอุดมการณ์รักชาติ และจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ แต่ในขณะเดียวกันก็มีการปูพื้นฐานประชาธิปไตยให้แก่ประชาชน โดยมีการจำลองเมืองดุสิตธานี หรือการเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางทางหนังสือพิมพ์ โดยพระองค์ทรงได้ทรงแสดงทัศนะผ่านบทพระราชนิพนธ์ ในนามปากกาหลากหลาย เช่น รามจิตติ ศรีอยุธยา อิศวาหุ ฯลฯ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการปฏิรูประบบสังคมไทยให้ทันสมัยขึ้น เช่น การตราพระราชบัญญัตินามสกุล การประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษา การส่งเสริมการออมทรัพย์ การสหกรณ์ ฯลฯ สังคมไทยเริ่มก้าวอย่างเข้าสู่ความทันสมัย การนำประเทศเข้าสู่สังคมนานาชาติเพื่อหลีกเลี่ยงการตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจ

ในส่วนของศิลปวัฒนธรรม มีลักษณะเป็นตะวันตกมากขึ้นทั้งอาคารสถานที่ การแต่งกาย และชีวิตความเป็นอยู่ กระแสวัฒนธรรมตะวันตกอันเกิดจากนักเรียนนอกที่เป็นเจ้านายและขุนนางที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศทางยุโรป และกลับมาเป็นผู้นำในสังคมได้นำเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาด้วย ประชาชนทั่วไปก็ดำเนินรอยตาม แต่ท่ามกลางกระแสแห่งการไหลบ่าของวัฒนธรรมตะวันตก ก็เกิดกระแสแห่งการอนุรักษ์ไทยขึ้นมา โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเชื่อว่าชนบทรอบนิยมชีวิตความเป็นอยู่และระเบียบประเพณีในสังคมตลอดจนวัฒนธรรมในการแต่งกาย เป็นเครื่องแสดงความก้าวหน้าของประเทศทรงเตือนสติคนไทยให้รักและภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมไทย แม้ว่าในขณะนั้นประเทศไทยยังมิได้มีการใช้คำว่า *ศิลปวัฒนธรรม* คงเริ่มต้นกันด้วยคำว่า *วัฒนธรรม* มาจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษ culture ซึ่งกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ได้แปลว่า ภูมิธรรม เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2473 ต่อมาภายหลังพลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศประพันธ์ ได้บัญญัติคำขึ้นใหม่ว่า วัฒนธรรม เพื่อให้ตรงกับความหมายของ คำว่า culture ที่หมายถึง เพาะปลูกให้งอกงามเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยที่จะทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ ด้วยทรงเห็นคุณค่าและเกรงว่าจะสูญสิ้นไป จึงทรงตั้งกรมมหรสพขึ้นเป็นกรมในพระบรมราชูปถัมภ์แล้วทรงตั้งโรงเรียนพรานหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์เพื่อเป็นสถานศึกษาทางด้านนาฏศิลป์และดนตรีสำหรับเยาวชน มีจุดมุ่งหมายเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติทางด้านศิลปะ โขน ละครและดนตรีปี่พาทย์ กำหนดให้เรียนวิชาสามัญในตอนเช้าและฝึกวิชาศิลปะ โขน ละคร ปี่พาทย์ เครื่องสายฝรั่งในตอนบ่าย เพื่อเป็นการผลิตศิลปินทางด้านนี้ การที่ทรงนำหน่วยราชการด้านนาฏศิลป์ที่อยู่กระจัดกระจายมารวมกันเป็นกรมมหรสพและทรงกำกับดูแลอย่างใกล้ชิด ทำให้ศิลปวัฒนธรรมไทยทางด้านดนตรีนาฏศิลป์มีความรุ่งเรืองมากในรัชกาลนี้ ศิลปินต้องฝึกซ้อมอยู่เสมอเพื่อเตรียมตัวที่จะรับสนองเบื้องยุคลบาทตลอดเวลา แนวคิดในการจัดตั้งโรงเรียนพรานหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ นับเป็นจุดเริ่มต้นในงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนั้นยังโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมศิลปากรขึ้น ในวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2454 โดยให้โอนงานกรมช่างสิบหมู่ ในกระทรวงโยธาธิการและโอนกรมพิพิธภัณฑน์ในสังกัดกระทรวงธรรมการมาตั้งเป็นกรมศิลปากร ซึ่งต่อมาได้รวมกรมมหรสพเข้าไว้เป็นหน่วยงานเดียวกันหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2476

นอกจากนั้นยังมีการจัดการแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียนเป็นครั้งแรกในวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2455 และต่อมาในปี พุทธศักราช 2456 กระทรวงธรรมการได้จัดตั้งโรงเรียนเพื่อสอนทางศิลปหัตถกรรมได้ทรงพระราชทานนามว่า โรงเรียนเพาะช่าง และได้มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสำคัญของศิลปวิชาช่างและเหตุผลที่ทรงส่งเสริมการศึกษาทางด้านนี้ว่า (สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2541: 138)

"ศิลปวิชาช่างเป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่ง ซึ่งสำหรับแสดงให้ปรากฏว่าชาติได้ถึงซึ่งความเจริญเพียงใดแล้ว วิชาช่างและการฝีมือ การช่างทั้งสองอย่างนี้เป็นเครื่องแสดงความงามและความประณีตซึ่งจะมีได้เป็นได้แต่ในประเทศบ้านเมืองที่สงบราบคาบและมีการปกครองเป็นอันดี ไฟรฟ้าประชาชนได้รับความสงบร่มเย็น เพื่อประกอบอาชีพจะได้สะดวก จึงมีเวลาคิดและบำรุงความงาม ความประณีตให้เป็นที่สรรณูเสริญ วัตถุที่ประณีตงามได้แก่การเขียน การปั้นและก่อสร้างเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ต้องการเวลาตรึกตรอง และเวลาทำนานๆจึงจะ สำ เร็จ ได้ ถ้าบ้านเมืองใดต้องกังวลในการต่อสู้ป้องกันข้าศึกศัตรูภายนอกหรือต้องระส่ำระสายในการปราบปรามเหล่าร้ายภายในบ้านเมืองนั้นก็ไม้อาจทำการเหล่านี้ให้สำเร็จไปได้ เพราะฉะนั้นความจริงในวิชาช่างจึงเป็นเครื่องวัด"

ยิ่งไปกว่านั้นยังทรงพระราชนิพนธ์บทละครและหนังสือต่างๆเป็นจำนวนถึง 1,236 เรื่อง ทรงริเริ่มการใช้บทละครเป็นเครื่องอบรบจิตใจพลเมืองให้มีความซื่อสัตย์ มีศีลธรรม และการปลุกใจให้รักชาติ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต พระอนุชาที่ไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะได้ครองราชบัลลังก์ก็ได้เสวยราชสมบัติต่อมา ทรงพระนามว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเตรียมพระองค์ทางด้านการศึกษาโดยการศึกษาวិชาทหารในประเทศอังกฤษนานถึง 13 ปี ทรงเริ่มศึกษาราชการแผ่นดินเมื่อ พ.ศ. 2467 เล่าเรียนประเพณีการปกครองบ้านเมือง ขณะดำรงพระยศเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากทรงเห็นว่าสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอร่วมพระชนกชนนีทั้งสามพระองค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งรัชทายาทได้ทิวงคตไปตามลำดับ เช่นในต้นปี พ.ศ. 2467 ในเวลาที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินจากพระนครและทรงพระประชวร ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้พระอนุชาเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินและประทับเป็นประธานในที่ประชุมเสนาบดีแทนพระองค์ เป็นการฝึกหัดให้สมเด็จพระราชอนุชาทรงคุ้นเคยกับการบริหารราชการแผ่นดินและเข้าพระทัยปัญหาของประเทศ และเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต ในวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงมีโอกาสฝึกงานด้านการปกครองเพียง 1 ปี ทรงมีความไว้วางใจต่อพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ ทรงแต่งตั้งพระเจ้าอาที่เคยประสบความสำเร็จในการรับราชการเมื่อรัชกาลที่ 5 ให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ดังคำกล่าวของนักการทูตชาวตะวันตกที่ประจำอยู่ในกรุงสยามขณะนั้นว่า รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงของการ "กลับไปสู่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" (*a return to Chulalongkorn*) (สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 2537: 6) แต่ดูจะไม่เหมาะกับกาลสมัย มีหน้าซ้ำพระองค์ยังเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจที่เริ่มมีมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 6 และภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจทั่วโลก บีบคั้นให้รัฐบาลของพระองค์ต้องประหยัด ทรงยินยอมให้ลดเงินพระคลังข้างที่ลง อันเป็นเงินใช้จ่ายส่วนพระองค์ มีการตัดรายจ่ายของรัฐบาลลงถึง 1 ใน 3 เป็นผลให้ข้าราชการถูกตัดเงินเดือนและข้าราชการเป็นจำนวนมากถูกดูลออกจากราชการ มีการยุบหน่วยราชการลงหลายหน่วยตามสภาพเศรษฐกิจและกรมมหรสพก็ถูกยุบลงด้วย โปรดให้คงกิจการดนตรีนาฏศิลป์ไว้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น อย่างไรก็ตามโดยสภาพทั่วไป ปรากฏว่า การมหรสพตามแบบตะวันตก เช่นภาพยนตร์และละครแบบตะวันตก ได้รับความนิยม ดังปรากฏหลักฐานโรงละครและคณะละครเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในรัชกาลนี้ ประกอบกับเป็นช่วงระยะเวลาที่เกิดการตื่นตัวทางการเมืองในหมู่ชนทหารและข้าราชการที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ

เกิดความขัดแย้งทางความคิดระหว่างระบอบราชาธิปไตยกับประชาธิปไตย ทรงตระหนักว่าพระราชฐานะของกษัตริย์กำลังถูกพวกปัญญาชนมองไปในทางที่ไม่ดีตั้งแต่รัชกาลก่อน ทรงเตรียมการจะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนชาวไทยตั้งแต่ต้นรัชกาล แต่ทรงเห็นด้วยกับพระยาภักดีธาดาไมตรี (Dr.Francis B. Sayer) ที่ว่าประชาชนชาวไทยในขณะนั้นยังไม่มีความรู้ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยพอที่จะรับเอาการปกครองชนิดนั้นมาใช้ได้อย่างปลอดภัย กระทั่งคณะราษฎร ซึ่งประกอบด้วยทหารบก ทหารเรือและพลเรือนอันมี พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นหัวหน้าทำการปฏิวัติ เข้ายึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยในเช้าตรู่ของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

การเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อสภาพสังคมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การศึกษา อันเป็นเรื่องที่เริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน นับแต่พระราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีพระราชปณิธานที่จะให้ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษา รวมทั้งการปรับเปลี่ยนรูปแบบตามอย่างตะวันตก โดยเริ่มจากการส่งพระราชโอรสและพระบรมวงศานุวงศ์ไปรับการศึกษาจากต่างประเทศ อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีแนวคิดในการจัดการศึกษาว่าเป็นการศึกษาแก้ทวยราษฎร ราษฎรทุกคนมีสิทธิ์ในการรับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน พระองค์ทรงส่งเสริมความรักชาติ เน้นให้มีความเป็นไทยมากขึ้น ทรงเห็นว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศ ดังปรากฏในพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า (สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2541: 133)

"การศึกษาย่อมเป็นการสำคัญอย่างยิ่งและเป็นต้นเหตุแห่งความเจริญของชาติบ้านเมือง ผู้ใดอุดหนุนการศึกษาผู้นั้นก็ชื่อว่าอุดหนุนชาติบ้านเมืองด้วย เราตั้งใจที่จะบำรุงการศึกษาของบ้านเมืองเราอยู่เสมอ ประเทศทั้งหลายย่อมเจริญได้ด้วยการศึกษาประเทศใดปราศจากการศึกษาประเทศนั้นต้องเป็นป่าเถื่อน"

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสำคัญในการพัฒนาการศึกษา มีการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษาและอุดมศึกษา พระองค์ทรงเปลี่ยนแนวคิดของราษฎรให้มาสร้างโรงเรียนแทนการสร้างวัด เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เพราะทรงตระหนักถึงความสำคัญและคุณประโยชน์ของการศึกษาที่มีต่อการดำรงชีวิตของอาณาประชาราษฎร์ ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าของชาติบ้านเมือง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงสนับสนุนส่งเสริมให้มีการจัดขยายการศึกษาให้กว้างขวางออกไป ทรงปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2448 สิ่งที่แตกต่างกันจากเดิมคือ

มีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการเรียนอาชีพ หรืออาชีวศึกษา ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องจากในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมุ่งฝึกคนเข้ารับราชการจากการปรับเปลี่ยนระบบ ราชการโดยทรงตั้งกระทรวง 10 กระทรวงแทนระบบจตุสดมภ์ ความจำเป็นดังกล่าวทำให้มี ความต้องการเสมียนจำนวนมากและกลายเป็นค่านิยมทำให้ผู้ที่ได้รับการศึกษาต้องการประกอบ อาชีพรับราชการเพียงอย่างเดียว ไม่นิยมกลับไปประกอบอาชีพตามบรรพบุรุษ พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงชักชวนประชาชนให้เปลี่ยนค่านิยมจากโรค “ความนิยมเป็น เสมียน” (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2526: 91) มาชื่นชมกับอาชีพอื่น และพยายามที่จะปลูกฝัง แนวความคิดที่ว่า “การเป็นชาวนาชาวสวนหรือคนทำงานอื่นๆก็มีเกียรติยศเท่ากับผู้ทำงานด้วย ปากกาเหมือนกัน” (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2526: 91)

ในด้านการบริหารการศึกษามีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารและการพัฒนาบุคลากร โดยเฉพาะผู้บริหารระดับบริหารระดับสูง ตั้งแต่เสนาบดี ปลัดทูลฉลอง และอธิบดี

ภารกิจที่ทรงดำเนินการเมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติคือ การสถาปนาโรงเรียนขนาดเล็ก ขึ้นเป็นสถาบันอุดมศึกษา พระราชทานนามว่า โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2453 อันเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพ ในพระองค์ แต่เนื่องจากทรงเสียดายระบบการสอนและการขัดเกลาเด็กและเยาวชนให้เข้ารับ ราชการเป็นมหาดเล็ก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2453 และทรงรับโรงเรียนไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และนับเป็นการริเริ่มโรงเรียน แบบโรงเรียนกินนอน (Public School) ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้พระราชทานนามว่า โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ให้การศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึง มัธยมศึกษาตอนปลาย

ดังได้กล่าวแล้วว่าการจัดการศึกษาในระยะแรกมีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกหัดคนเข้ารับราชการ ต่อมาได้ขยายความมุ่งหมายให้กว้างขวางขึ้นเป็นการศึกษาแห่งชาติ คือสอนพลเมืองให้มีความรู้ ด้านวิชาชีพจึงมีการจัดการศึกษาด้าน การกสิกรรม หัตถกรรมและพาณิชยกรรมด้วย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริว่าประเทศชาติจำเป็นต้องมีการแบ่ง งานกันทำในสาขาต่างๆ มิใช่มุ่งเข้ารับราชการเพียงอย่างเดียว จึงโปรดเกล้าฯให้จัดตั้งโรงเรียน พาณิชยกรรมในปี พ.ศ. 2455 และโรงเรียนเพาะช่างในปี พ.ศ. 2456 เพื่อส่งเสริมวิชาช่างต่างๆ และจูงใจเยาวชนให้สนใจด้านวิชาชีพแทนความนิยมในอาชีพข้าราชการเท่านั้น พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเปิดโรงเรียนเพาะช่าง เมื่อวันที่ 7 มกราคม พุทธศักราช 2456 และโรงเรียนฝึกหัดครูหญิงแห่งแรกที่โรงเรียนเบญจมราชาลัย เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม ปีเดียวกัน

ในส่วนของการศึกษาเอกชนได้โปรดเกล้าฯให้ตราพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พุทธศักราช 2461 และได้ทรงรับโรงเรียนไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์หลายโรง เช่น โรงเรียนมหาดเล็กหลวง โรงเรียนราชวิทยาลัย เป็นต้น

ในปี พุทธศักราช 2464 ทรงริเริ่มการตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา นับเป็นครั้งแรก ในประวัติศาสตร์การศึกษาของไทยที่ได้มีกฎหมายในการจัดการศึกษา สาระสำคัญของพระราชบัญญัติคือบังคับให้เด็กทุกคนที่มีอายุ 7-14 ปีต้องเรียนหนังสือในโรงเรียน

ในส่วนของการบริหารการศึกษา ในช่วงปี พ.ศ. 2460 ที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้แยกหน้าที่กระทรวงธรรมการออกเป็น 2 ภาค คือ การพระศาสนา และ การศึกษา จัดเป็นกรมใหญ่ มีอธิบดีเป็นหัวหน้า

นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงตระหนักว่าการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีเฉพาะความรู้และสติปัญญานั้นยังไม่เป็นการเพียงพอ การให้การศึกษาในขณะนั้นจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาคน ทั้ง 4 ด้าน คือ กาย สมอ อารมณ์และสังคม ดังจะเห็นได้จากแนวความคิดของพระองค์ท่านในพระราชบันทึกที่ทรงเป็นภาษาอังกฤษ ถึงเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) ตามคำแปลของจมีนอมรดรุณารักษ์ ดังต่อไปนี้ (สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2541: 115)

“ข้าไม่ต้องการตำราเรียนที่เดินได้ ข้าอยากได้เยาวชนที่เป็นสุภาพบุรุษซื่อสัตย์สุจริต มีอุปนิสัยใจคอดี ข้าจะไม่โคกเคड़ाเลยถ้าเจ้ามารายงานว่าเด็กคนหนึ่งเขียนหนังสือไม่คล่อง คิดเลขข้อหนึ่งไม่เป็นและไม่รู้วิชาเรขาคณิตเลย ถ้าข้ารู้ว่าเด็กคนนั้นได้ศึกษาพอที่จะรู้ว่าความเป็นผู้ชายคืออะไร”

ครั้นถึงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อต้นปี พ.ศ. 2468 เป็นระยะเวลาที่สงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติมาแล้ว 7 ปี ปัญหาสำคัญที่ทรงเผชิญหน้าส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาที่เกิดต่อเนื่องมาตั้งแต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคือความตื่นตัวทางการเมืองของผู้ที่ได้รับการศึกษา ซึ่งได้เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดขึ้นทั่วโลกทำให้ต้องมีการตัดทอนรายจ่ายด้วยการยุบหน่วยงานและปลดข้าราชการออก

อีกประการหนึ่ง เป็นปัญหาในส่วนของพระองค์ของพระมหากษัตริย์ที่ขึ้นครองราชย์โดยขาดการเตรียมพระองค์และขาดประสบการณ์ในการปกครองแผ่นดิน เมื่อขึ้นครองราชย์จึงทรงตั้ง

คณะรัฐมนตรีชั้นสูง (Super cabinet) เพื่อทำหน้าที่ในการถวายคำแนะนำในการบริหารประเทศ แต่แทนที่จะช่วยแก้ปัญหา กลับเพิ่มปัญหา

แม้ว่าประเทศกำลังเผชิญกับปัญหาตั้งแต่ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการคุกคามจากจักรวรรดินิยม ปัญหาความต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยเฉพาะจากกลุ่มผู้ที่รับการศึกษาจากต่างประเทศ ทั้ง 2 รัชกาล แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ยังคงให้ความสำคัญกับการศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท การก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีพุทธศักราช 2459 นับเป็นหลักฐานที่ชัดเจนในการให้ความสำคัญของการศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษาและเปิดกว้างสำหรับทุกคน ไม่เฉพาะแต่เจ้าขุนมูลนายหรือลูกท่านหลานเธอเท่านั้น นอกจากนี้การเร่งรัดจัดการศึกษาในช่วงรัชกาลที่ 7 ยังเป็นไปเพื่อรักษาความเป็นไทย เนื่องจากการศึกษาแต่เดิม "ดำเนินวิธีฝรั่งแท้" เพราะเป็นการแปลของสหรัฐอเมริกามาทั้งดุ้น (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2541) ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ของชาติ จึงเกิดแนวความคิดเรื่องเอกลักษณ์ไทยขึ้น ซึ่งในช่วงรัชกาลก่อน คนโดยทั่วไปรวมทั้งผู้มีอำนาจทางการศึกษามิได้ให้ความสำคัญ

2. ปัจจัยภายในที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในช่วงแรกของยุคเริ่มก่อตั้ง ทรงให้ความสนใจในการศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษาได้ทรงสานต่อแนวพระราชดำริของพระราชบิดา คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทยเรียกว่าโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสถาปนาขึ้นเป็น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในเวลาต่อมา ดังปรากฏในคำกราบบังคมทูลของนายกสภากรรมการจัดการตอนหนึ่ง ดังนี้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520: 31)

"ครั้นมาถึงรัชสมัยแห่งใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงตระหนักด้วยพระญาณที่ศนะสอดส่องถึงวิธีการอันพึงเป็นไปในสมัยนี้โดยถูกต้องแจ่มแจ้ง พอเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติจึงได้มีประกาศพระบรมราชโองการลงวันที่ 1 มกราคม พุทธศักราช 2453 อันเป็นวันที่ 52 ในรัชกาลแห่งใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ให้สถาปนาโรงเรียนขนาดเล็กเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขยายการเรียนให้กว้างขวางออกไป"

ความคิดที่จะตั้งมหาวิทยาลัยในประเทศไทยได้มีมาตั้งแต่ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวปรากฏเป็นโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 เรียกว่าสาภลวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ โดยพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว. เปี้ย มาลากุล) เสนาบดีกระทรวงธรรมการในสมัยนั้น เป็นผู้รวบรวมขึ้นถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับว่าเป็นโครงการศึกษาฉบับแรกที่มีการกล่าวถึงการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ปรากฏว่าเป็นที่พอพระราชหฤทัย แต่ก็ยังไม่สามารถจัดตั้งได้จนกว่าจะจัดการศึกษาในระดับต่ำกว่าได้เป็นที่เรียบร้อย ซึ่งได้มีหมายเหตุไว้ว่าจะทำให้สำเร็จในปีสุวรรณภิเชก (ครองราชย์ครบ 50 ปี) โดยกำหนดไว้ว่าจะรวมมหาวมกฎราชวิทยาลัย เป็นส่วนวิทยาลัยสำหรับวินัยและศาสตร์ มหาธาตุวิทยาลัยเป็นวิทยาลัยสำหรับกฎหมาย โรงเรียนแพทยากรเป็นวิทยาลัยสำหรับแพทย์ มุ่งหมายที่จะรับผู้เรียนที่มีอายุระหว่าง 18-22 ปี แต่กระทรวงธรรมการก็ยังไม่สามารถจัดการศึกษาถึงระดับนี้ได้ในระยะเวลาดังกล่าว

นอกจากนั้นยังเป็นความคิดของชาวต่างประเทศที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย หลายคนก็ได้เร่งเร้าให้มีการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษา ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2408) เช่น หมอบรัดเลย์ (Bradley) หมอแมกฟาแลน (McFarland) (วิจิตร ศรีสอาน, 2518: 15) เป็นต้น

ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งสำนักฝึกหัดวิชาข้าราชการพลเรือนขึ้น ณ ตึกยาวข้างประตูพิมานไชยศรีในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. 2442 เป็นลำดับแรก มีจุดมุ่งหมายสำคัญในการฝึกคนเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็ก โดยมุ่งอบรมเฉพาะลูกขุนนางและลูกผู้ดีมีตระกูล ต่อมาจึงขยายกิจการเปิดสอนและฝึกวิชาการปกครอง เพื่อออกไปบริหารงานในกระทรวงมหาดไทย และโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนมหาดเล็ก เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2445 โดยกำหนดไว้ในระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กว่า (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544 : 1)

"โรงเรียนมหาดเล็กเป็นสถานที่ศึกษาราชการพลเรือน ตั้งขึ้นตามกระแสพระบรมราชโองการลงวันที่ 1 เมษายน รัตนโกสินทรศก 121 แลประกาศตั้งผู้อำนวยการ ลงวันที่ 10 มกราคม รัตนโกสินทรศก 122"

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กขึ้นเป็นสถาบันอุดมศึกษา พระราชทานนามว่าโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2453 หลังจากเสด็จ

เติถึงดว้ลยราชสมบัตืเพืยง 52 วัน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานที่ดินของพระคลังข้างที่ที่ตำบลปทุมวันเนื้อที่ 1,039 ไร่ แก่มหาวิทยาลัยในวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาพระฤกษ์ ตึกบัญชาการ (ตึกอักษรศาสตร์ 1 ในปัจจุบัน) เพื่อใช้เป็นสำนักงานบริหารและอาคารเรียน นับเป็นอาคารหลังแรกที่มีการสร้างเพื่อจุดประสงค์ด้านการบริหารงานและการจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา และได้ขยายการเรียนให้กว้างขวางออกไปโดยวางเป้าหมายให้เป็นสถาบันการศึกษาพลเรือนระดับสูง ผลิตข้าราชการให้แก่ทุกกระทรวง ที่เรียกว่า Civil Service สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ทรงเสนอให้วางรูปแบบเช่นเดียวกับโรงเรียนอุดมศึกษาในประเทศเยอรมันและฝรั่งเศส ที่เรียกว่า School of Science ซึ่งเป็นการสอนความรู้เฉพาะด้าน เช่น กฎหมาย การปกครอง วิศวกรรมและการเกษตร แทนที่จะเป็นมหาวิทยาลัย (University) เดิมรูปแบบที่เน้นการวิจัย โดยทรงให้เหตุผลว่า ระบบราชการไทยในขณะนั้นยังไม่มีความต้องการนักวิจัย และเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปเข้ารับการศึกษได้ ดังปรากฏการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการอุดมศึกษาของไทย จนกระทั่งมาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยดังแผนภูมิต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 1 การปรับเปลี่ยนของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย

นอกจากนั้น ปัจจัยในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยในประเทศไทยยังเกิดจากกระแสความคิดเรื่องความทันสมัย ความต้องการที่จะให้ประเทศมีความเข้มแข็งทางสังคมและการเมืองสามารถเผชิญหน้ากับนโยบายจักรวรรดินิยมของประเทศมหาอำนาจตะวันตก แต่เนื่องจากนโยบายการปฏิรูปการปกครองที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนากองทัพเพื่อป้องกันการคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยม ทำให้การจัดสรรงบประมาณทางการศึกษาเป็นไปอย่างจำกัด การจัดการศึกษาในระดับสูงสุดของประเทศ คืออุดมศึกษาสามารถทำได้เพียงการฝึกวิชาชีพเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนแต่เพียงประการเดียว และปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการจัดการอุดมศึกษาขึ้นในประเทศไทย คือประสิทธิภาพของนักเรียนไทยในต่างประเทศไม่ได้ผลดี รัฐต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากในการส่งคนไปศึกษาในต่างประเทศ จึงเกิดแนวคิดจัดการอุดมศึกษาเพื่อฝึกฝนผู้เรียนให้มีความพร้อมในการที่จะไปศึกษาต่อยังมหาวิทยาลัยในต่างประเทศต่อไป

การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาขณะนั้นมี 8 แผนกวิชา ตั้งอยู่ใน 5 วิทยาเขต คือ แผนกรัฐประศาสนศาสตร์จัดการเรียนการสอนวิชาการปกครอง การทูตและการพาณิชย์ ตั้งอยู่ที่

ศึกษาวในพระบรมมหาราชวัง โรงเรียนครูศึกษาสอนวิชาครู ตั้งอยู่ที่โรงเรียนฝึกหัดครู ฝั่งตะวันตก
ธนบุรี โรงเรียนราชแพทยาลัยสอนวิชาแพทยศาสตร์และการพยาบาลตั้งอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช
ธนบุรี โรงเรียนเนติศึกษาสอนวิชากฎหมาย ตั้งอยู่ที่อาคารซึ่งตั้งอยู่ใกล้สะพานผ่านพิภพลีลา
หัวถนนราชดำเนินกลาง โรงเรียนยันตรศึกษาสอนวิชาวิศวกรรมศาสตร์และเกษตรศาสตร์ ตั้งอยู่
ที่วังกลางทุ่งหรือวังวินด์เซอร์ ตำบลปทุมวัน ซึ่งเป็นพระตำหนักของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ มีนิสิตประมาณ 300 คน

มาตรฐานความรู้ที่กำหนดในหลักสูตรนั้น เป็นความรู้ระดับประกาศนียบัตร หรือ
อุดมศึกษาระดับต้น โดยเน้นความรู้เทคนิคเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานในหน่วยงานราชการ ดังเช่น
ผู้ศึกษาในแผนกรัฐประศาสนศาสตร์ซึ่งเป็นแผนกที่ฝึกนักเรียนการปกครอง ชั้นสำรวจนายเวร
อันเป็นตำแหน่งมหาดเล็กสัญญาบัตร เมื่อจบการศึกษาและผ่านการฝึกงาน 1 ปีกับผู้ว่าราชการ
จังหวัดก็จะได้บรรจุในตำแหน่งปลัดอำเภอ เนื้อหาวิชาที่เรียนประกอบด้วยวิชาเฉพาะด้านการ
ปกครอง ได้แก่ ภูมิศาสตร์สากล พงศาวดาร ระเบียบวิธีการปกครองกรุงเทพฯ กฎหมายการ
ปกครอง กฎหมายอรรถคดี กฎหมายระหว่างประเทศ วิชาอาชีพากร การทำแผนที่ ฝึกหัดทหาร
และการเดินทาง วิชาการปกครองนี้ส่วนใหญ่เป็นวิชาเกี่ยวกับระเบียบบริหารราชการฝ่ายปกครอง
ส่วนวิชาด้านทฤษฎีการเมืองนั้น เรียนจากประวัติศาสตร์ ส่วนแผนกแพทย์ หลักสูตรวิชาแพทย์
ได้รับการปรับปรุงตามหลักสูตรแพทย์แผนตะวันตก สำหรับแผนกวิศวกรรมเป็นการสอนช่าง
เทคนิคด้านการโยธาและเหมืองแร่ จะเห็นว่ามาตรฐานความรู้ดังกล่าวเป็นระดับเทคนิค มิใช่
นักวิชาการดังเช่นมหาวิทยาลัยโดยทั่วไป ในด้านมาตรฐานผู้เรียนส่วนมากเป็นผู้จบชั้นมัธยมปีที่
6-7 ผู้ที่จบชั้นมัธยมปลายบริบูรณ์มีเป็นส่วนน้อยและนักเรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนทุนที่ได้รับ
เงินเดือนจากราชการระหว่างเรียน

อย่างไรก็ตามโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็
มีแนวทางในการดำเนินการที่มีลักษณะของสถาบันอุดมศึกษา กล่าวคือ ระเบียบการรับนักเรียน
ตามภูมิรู้ 2 ประเภท ซึ่งนับเป็นนักเรียนชั้นอุดมศึกษา คือ

1. นิสิต (matriculated student) นับเอาจำพวกที่ได้ประโยคมัธยมศึกษาบริบูรณ์ คือ
(มัธยมปีที่ 8) แล้วเข้าเป็นนักเรียนชั้นสูง ซึ่งเรียนตามหลักสูตรเพื่อจะสอบเอาวิชาเป็นบัณฑิต
(graduate) ของสำนัก

2. ศิษย์ เป็นผู้สอบได้วิชาขั้นต้นของโรงเรียนและเข้าเรียนตามหลักสูตรขั้นต่ำ เพื่อสอบไล่
และรับแต่ประกาศนียบัตรของสำนัก

อีกเรื่องหนึ่งที่แสดงว่าโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเป็นสถาบันอุดมศึกษา คือได้มี
ข้อกำหนดว่า นิสิตของโรงเรียนเมื่อสอบไล่ได้เป็นบัณฑิตแล้ว จะพระราชทาน

พระบรมราชานุญาตให้ใช้เสื้อครูสำหรับเกียรติยศบัณฑิตได้ และจะมีเข็มตราโรงเรียนประดับอกเสื้อข้างซ้ายเป็นเกียรติยศ เพื่อเป็นเครื่องหมายของเกียรติยศของนักเรียนผู้เรียนวิชาสำเร็จแล้ว และทรงเลือกวันสถาปนาให้เป็นสถาบันอุดมศึกษาในวันที่ตรงกับวันพระราชสมภพ คือวันที่ 1 มกราคม และทรงอนุญาตให้ใช้รูปแบบนักเรียนโรงเรียนราชสำนัก คือเสื้อแขนยาวคอตั้งสีขาวกางเกงขาสั้นสีน้ำเงินและสวมหมวก พระมหากษัตริย์คุณในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกประการหนึ่งคือ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ เข้าเฝ้าถวายตัวก่อนออกรับราชการตามพระราชประเพณีเดิม

สถาบันอุดมศึกษาในระยะแรกของประเทศไทยจึงเน้นการฝึกวิชาชีพชั้นสูงมุ่งหวังเป็นแหล่งผลิตกำลังคนเพื่อตอบสนองระบบราชการสมัยใหม่ในขณะนั้น และในขณะเดียวกันก็เป็นฐานของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทยในเวลาต่อมา

ครั้นถึง พ.ศ. 2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่ากิจการของโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ ดำเนินมาด้วยดี มีนักเรียนจากโรงเรียนนี้ออกไปรับราชการเป็นจำนวนมาก เห็นสมควรที่จะขยายการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น คือไม่เฉพาะสำหรับผู้ที่จะเล่าเรียนเพื่อรับราชการในกระทรวงมหาดไทยกระทรวงเดียว เพราะไม่เป็นการพอเพียงในการปกครองพระราชอาณาจักร สมควรที่จะขยายให้กว้างออกไป สำหรับส่งคนไปรับราชการทุกกระทรวง และหากผู้ใดประสงค์จะศึกษาวิชาชั้นสูงก็ให้เข้าเล่าเรียนได้ทั่วกัน ดังปรากฏในประกาศประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2459 ความว่า(ทบวงมหาวิทยาลัย, 2537: 22)

"บัดนี้ทรงพระราชดำริเห็นสมควรจะขยายการศึกษาของโรงเรียนนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น คือไม่เฉพาะสำหรับผู้ที่จะเล่าเรียนเพื่อรับราชการเท่านั้น ผู้ใดที่มีความประสงค์จะศึกษาวิชาชั้นสูงก็ให้เข้าเรียนในโรงเรียนนี้ได้ทั่วกัน เหตุฉะนั้นควรประดิษฐานขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยให้เหมาะแก่ความต้องการแห่งสมัยเสียทีเดียว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นมหาวิทยาลัยพระราชทานนามว่า "จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" เพื่อเป็นอนุสาวรีย์สมพระเกียรติแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง"

เริ่มแรกมีเพียง 4 คณะ คือ คณะแพทยศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ และคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนมีสิทธิ์ในการเข้า

ศึกษาเป็นวิชาการสาธารณะในอาชีพของราษฎร ทำให้จุดมุ่งหมายของการอุดมศึกษากว้างขวาง ขึ้นไม่มุ่งผลิตคนเข้ารับราชการแต่เพียงอย่างเดียวแต่ยังมีการฝึกฝนวิชาชีพให้แก่ราษฎร นับเป็นจุดเปลี่ยนของแนวคิดทางการอุดมศึกษาที่มีมาแต่แรก การจัดการศึกษาในครั้งนั้น ยังเป็นระดับประกาศนียบัตร เพราะยังมีผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายน้อยมาก มีผู้เรียนทุกคนะเพียง 380 คน

อธิการบดีคนแรกของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ ศาสตราจารย์ ดร.เอ .จี .เอลลิส (A.G.Ellis) ซึ่งมูลนิธิร็อคกี้เฟลเลอร์ ส่งมาช่วยงานของของมหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ .2478-2479 ก่อนหน้านั้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีผู้บัญชาการ (เป็นการเรียกชื่อตำแหน่งผู้บริหารในสมัยนั้น) คนแรกคือ พระยาอนุกิจวิธูร (สันหัต เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ในปี พ.ศ .2460-2472

เมื่อแรกสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ย้ายมาสังกัดกระทรวงธรรมการ เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2460(แต่เดิมเมื่อเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนอยู่ในสังกัดสภาจัดการข้าราชการพลเรือน) ได้มีการประกาศตั้งกรมมหาวิทยาลัยขึ้นเป็นกรมหนึ่งในกระทรวงธรรมการ มีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาชัยนาทนเรนทร เมื่อดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ ทรงดำรงตำแหน่งเป็นอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยเป็นคนแรก ทำหน้าที่บังคับบัญชาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้เกิดการปรับปรุงส่วนราชการในกระทรวงธรรมการ ดังนี้

1. กรมศึกษาธิการ
2. กรมราชบัณฑิต
3. กรมธรรมการ
4. กรมมหาวิทยาลัย แบ่งส่วนราชการ ดังนี้
 - 4.1 กองบัญชาการ
 - 4.2 กองบัญชาและกองผลประโยชน์
 - 4.3 กองตรวจ

กรมมหาวิทยาลัยทำหน้าที่ในการช่วยจัดดำเนินการมหาวิทยาลัย โดยมีเสนาบดีกระทรวงธรรมการเป็นผู้มีอำนาจบังคับบัญชาอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีหน่วยงานที่อยู่ในสังกัดคือ กองเลขานุการ กองทะเบียน กองบัญชาและกองปกครองนักเรียน รวมทั้งโรงพยาบาลและคณะวิชา มี 4 คณะวิชา คือ

1. คณะแพทยศาสตร์ (Faculty of Medicine) ตั้งอยู่ที่โรงเรียนแพทย์ลัยเดิม ณ ตำบลวังหลัง หรือศิริราชพยาบาล มีพระยาเวชสิทธิ์ศรีภิลาส (จรัส วิภาตแพทย์) เป็นคณบดี แยกออกเป็น

- 1.1 แผนกโสตศาศาสตร์และศัลยศาสตร์ (Medicine and Surgery)
- 1.2 แผนกวิชาปรุงยา (Pharmacy)
2. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ (Faculty of Political Science) ตั้งทำการสอนที่ตึกบัญชาการ คือ ตึกสร้างใหม่ ถนนสนามม้า มีพระยาวิทยาปริชามาตย์ (ศิริ เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เป็นคณบดี แยกออกเป็น
 - 2.1 แผนกกฎหมาย และการเมือง (Law and Politics)
 - 2.2 แผนกธนาคาร พาณิชยการ และเศรษฐวิทยา (Finance , Commerce and Economic)
3. คณะวิศวกรรมศาสตร์ (Faculty of Engineering) ซึ่งรวมโรงเรียนยันตรศึกษาใช้ตึกเดียวกับคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มีพระยานิพัทธ์กุลพงศ์ (ชิน บุนนาค) เป็นคณบดี แยกออกเป็น
 - 3.1 แผนกวิศวกรรม (Civil Engineering)
 - 3.2 แผนกยันตรกรรม (Mechanical Engineering)
 - 3.3 แผนกช่างไฟฟ้า (Electrical Engineering)
4. คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ (Faculty of Literature and Science) ซึ่งเปิดสอนที่วังใหม่ หรือวังกลางทุ่ง (อยู่ในเขตกรีฑาสถานแห่งชาติ ปัจจุบันรื้อตัวตึกออกแล้ว) มี ม.จ. พูนศรีเกษม เกษมศรี เป็นคณบดี แยกออกเป็น
 - 4.1 แผนกอักษรศาสตร์ (Literature)
 - 4.2 แผนกวิทยาศาสตร์ (Science)

สำหรับคณะแพทยศาสตร์ จะต้องดูแลโรงพยาบาลศิริราชด้วย

การสอนจัดเป็นชั้นประกาศนียบัตร และมีนักเรียนในมหาวิทยาลัยทั้งสิ้นจำนวน 380 คน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาชัยนาทนเรนทรได้ทรงวางแนวนโยบายในการบริหารมหาวิทยาลัยให้มีความทันสมัยและนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้ในปัจจุบัน สิ่งที่ทรงเล็งเห็นคือความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยทั้งในการบริหารและวิชาการภายใต้การดูแลของสภามหาวิทยาลัย ความเป็นอิสระนั้นต้องนำมาซึ่งบทบาทในการที่มหาวิทยาลัยจะต้องเป็นแหล่งผลิตความรู้ เพราะบุคคลที่มีความสามารถที่จะทำคุณประโยชน์แก่สังคมต่อไป

ในปี พ.ศ. 2462 มีการปรับเปลี่ยนทางการศึกษาบางส่วน คือ

1. ให้กรมธรรมการไปขึ้นอยู่ในกระทรวงวัง เนื่องจากงานพระศาสนา อันเป็นงานในหน้าที่ของกรมธรรมการ เคยขึ้นตรงต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีอธิบดีกรมธรรมการกราบ

บังคมทูลและรับสนองพระบรมราชโองการโดยตรง จึงโปรดเกล้าฯ ให้โอนกรมธรรมการไปขึ้นโดยตรงต่อกระทรวงวัง ดังที่พระองค์เจ้าธานีนิวัติ เสนาบดีกระทรวงธรรมการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเล่าว่า (กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, 2517: 94)

“ปลายรัชกาลที่ 6 พวกครูออกจะรังเกียจว่าพระไม่มีความรู้ทางวิชาครู เกรงจะเข้ามาชักจูงให้ผิดหลัก จึงเกิดความขัดแย้งกันขึ้นระหว่างพระกับครู ถึงขั้นที่พระสงฆ์ขอพระราชทานให้แยกกรมธรรมการออกจากศึกษาธิการไปขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ในรัชกาลที่ 6 ฟังเสียงดูก็ออกจะได้ความว่า ฝ่ายครูก็พอใจที่จะได้ทำงานไม่เกรงใจพระ”

2. ให้เปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษาธิการ

ปี พ.ศ. 2465 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เริ่มมีคณะกรรมการสโมสรมนสิตชุดแรก โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมให้นิสิตใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

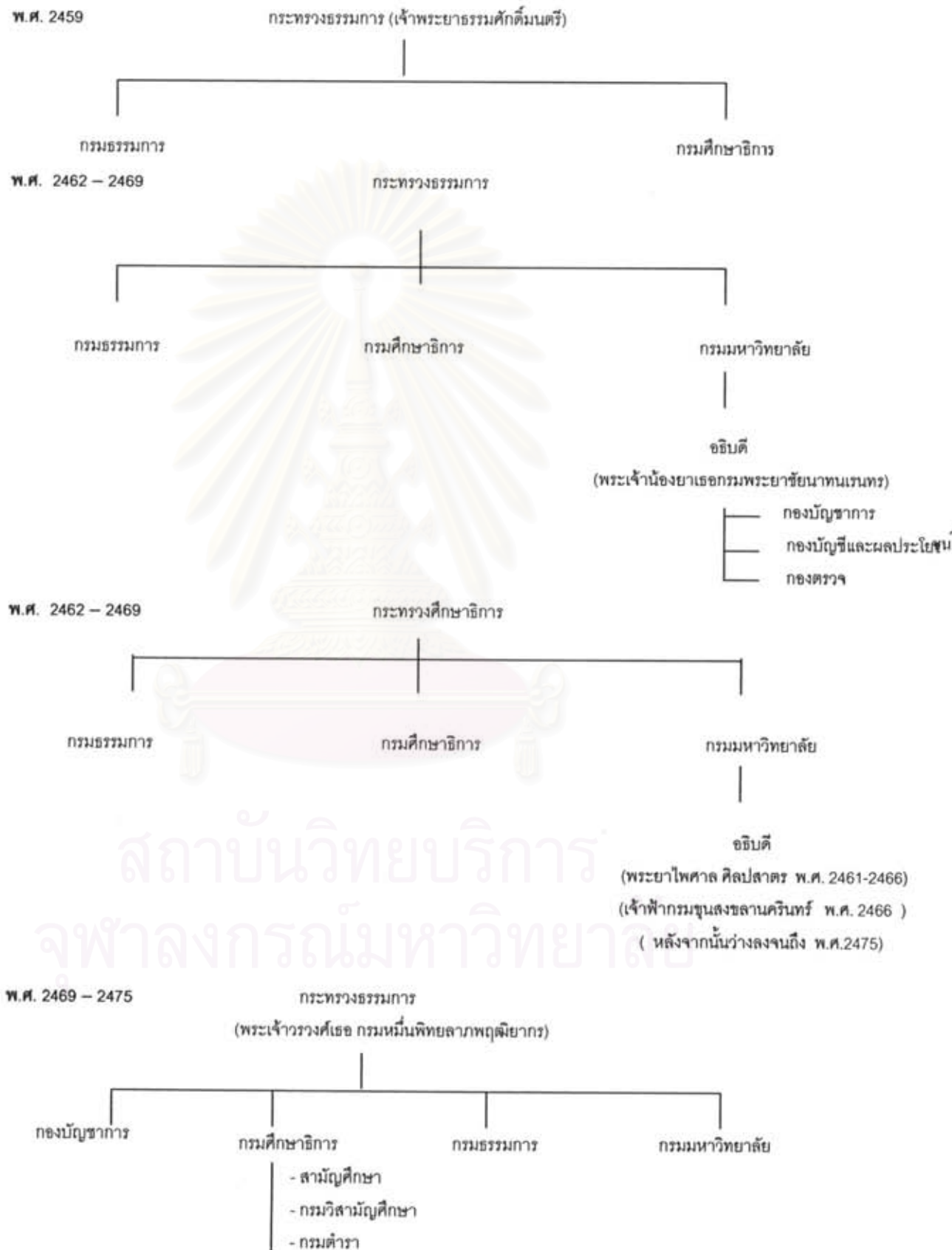
ปี พ.ศ. 2466 โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรมพระบรมราชชนก เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์เป็นอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยและทรงดำรงตำแหน่งอยู่ประมาณ 1 ปี ได้มีการปรับปรุงกรมมหาวิทยาลัย คือได้จัดตั้งสโมสรมหาวิทยาลัยขึ้น กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่ตั้งบรรยเวกษ์ของสโมสรมหาวิทยาลัย 1 นาย สำหรับดูแลให้สโมสรมหาวิทยาลัยดำเนินการให้ตรงกับความมุ่งหมายและระเบียบการ ในส่วนของวิชาการ เริ่มพัฒนาคณะแพทย์โดยความร่วมมือจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ทรงเป็นกำลังสำคัญในการติดต่อ จนกระทั่งการเจรจาบรรลุผลสำเร็จ มูลนิธิได้ทำความตกลงกับกระทรวงศึกษาธิการมีกำหนดเวลา 5 ปี ในอันที่จะประสานกับคณะแพทยศาสตร์ ดังนี้

1. ส่งศาสตราจารย์ชาวต่างประเทศมาช่วยจัดและสอนชั่วคราวในแผนกวิชาที่สำคัญ
2. กำหนดการสร้างตึกโดยมูลนิธิช่วยออกเงินเป็นจำนวน 125,000 ดอลลาร์
3. มูลนิธิให้ทุนส่งอาจารย์ไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศเพื่อกลับมารับตำแหน่งแทน

ศาสตราจารย์ชาวต่างประเทศ

กระทรวงศึกษาธิการและมหาวิทยาลัยจึงพัฒนาความเกี่ยวพันกันดังสามารถสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างการบริหารงานในกระทรวง

ในการประสานงานกับคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ซึ่งในขณะนั้นมีภารกิจที่สำคัญในการสอนชั้นเตรียมแพทย์เพื่อส่งนักเรียนไปเรียนต่อในคณะแพทยศาสตร์เนื่องจากรัฐบาลไม่สามารถปรับปรุงการศึกษาระดับมัธยมได้ทันเวลา มูลนิธิฯได้ส่งศาสตราจารย์ชาวต่างประเทศ 4 คน มาช่วยจัดและสอนวิชาในคณะชั่วคราว กับให้ทุนส่งอาจารย์ไปศึกษาต่อต่างประเทศ ต่อมามูลนิธิได้ช่วยเหลือโรงเรียนนางพยาบาล และให้เงินเพิ่มเติมในการก่อสร้าง ความร่วมมือช่วยเหลือของมูลนิธินับว่าเป็นก้าวสำคัญในความเจริญของมหาวิทยาลัย และเป็นผลให้คณะแพทยศาสตร์เป็นคณะแรกที่สามารถผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรีคือปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิตเข้ารับปริญญาเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2473 ความเจริญนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากพระมหากษัตริย์คุณของสมเด็จพระราชบิดา (สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรมพระบรมราชชนก) ที่ทรงเล็งเห็นคุณประโยชน์ของการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาแพทย์ พระองค์ยังได้พระราชทานเงินตั้งเป็นทุนเพื่อเก็บดอกผลส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ความร่วมมือช่วยเหลือจากมูลนิธิรอคักฟีลเลอร์สิ้นสุดลง เมื่อ พ.ศ. 2477

ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจอื่นๆด้วยความรับผิดชอบอย่างดียิ่ง จนกระทั่งในปีพุทธศักราช 2471 เมื่อทรงลาออกจากตำแหน่งแล้ว ได้ทรงนำเรื่องมหาวิทยาลัยมาไตร่ตรองและทรงเสนอรายงานโครงการมหาวิทยาลัย ถึงเสนาบดีกระทรวงธรรมการในขณะนั้น คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต เพื่อให้ทบทวนนโยบายและแนวทางในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยไว้ดังต่อไปนี้ (นงเยาว์ กาญจนจारी, 2532: 32-33)

“ฉันขอส่งรายงาน เรื่องการสำรวจปัญหาที่จะตั้งมหาวิทยาลัยมาถวายพร้อมด้วยรายงานโครงการมหาวิทยาลัยอีกฉบับหนึ่ง และขอแสดงความเห็นในที่นี้ว่า แม้รัฐบาลจะดำริการตั้งมหาวิทยาลัยแล้ว ควรดำริหาทางทราบเสียก่อนว่ามหาวิทยาลัยนั้น เมื่อตั้งขึ้นแล้วจะเสียเงินเท่าใด และจะได้ผลเท่าใด ผลที่ได้จะคุ้มทุนหรือไม่ วิธีที่ดีที่สุดที่ฉันแลเห็นก็คือการทำสำรวจเห็นว่าเป็นคั้งแรกที่จะเว้นเสียไม่ได้ เป็นสิ่งที่ควรทำก่อนทั้งหมด ถึงแม้รัฐบาลมิได้คิดจะตั้งมหาวิทยาลัย เมื่อได้สำรวจแล้วก็จะอ้างได้ว่ามีเหตุผลที่จะไม่ตั้ง ผลของการสำรวจอาจจะแสดงให้เห็นว่าเราควรจะเลิกสิ่งที่มีอยู่เดี๋ยวนี้ด้วยก็ได้เมื่อในที่สุด รัฐบาลจะไม่เห็นสมควรจะสำรวจด้วยประการใดประการหนึ่งก็ดีและยังถืออุบายว่า จะมีมหาวิทยาลัยให้ได้ แล้วรายงานฉบับที่สองจะเสนอความเห็นว่าจะจัดมหาวิทยาลัยอย่างไร จึงจะมีหลักฐานและบางทีจะเป็นประโยชน์ได้”

ในส่วนของการสำรวจในการตั้งมหาวิทยาลัย ทรงกำหนดประเด็นปัญหาไว้ดังต่อไปนี้

1. ในโครงการศึกษาสำหรับชาติเราควรทำการอุดมศึกษาวิธีใดบ้าง
2. ในวิธีการอุดมศึกษาต่าง ๆ นั้น เราควรใช้วิธีตั้ง มีมหาวิทยาลัยหรือไม่
3. เมื่อเราเห็นควรมีมหาวิทยาลัยแล้ว จะคิดโครงการอย่างไรและจะประกอบการติดต่อกับคณะอุดมศึกษาอื่นได้อย่างไร
4. จะควรมีมหาวิทยาลัยในสมัยนี้ หรือจะควรกำหนดตั้งกรมมหาวิทยาลัยเป็นกิจอนาคตและขณะใดจึงควรมี
5. เมื่อถึงเวลาจะตั้งควรลงทุนเท่าใด และจะเสียค่าบำรุงเท่าใดและวิธีบำรุงจะเป็นอย่างไร
6. ผลที่จะได้จากมีมหาวิทยาลัยกับจะใช้วิธีอื่นเป็นอย่างไร
7. คณะที่เราเรียกว่ามหาวิทยาลัยเดี่ยวนั้นนั้นจะใช้เป็นแก่นของโครงการที่จะสร้างขึ้นต่อไปได้หรือไม่

นอกจากนั้นยังได้ทรงมีความเห็นต่อไปว่า การศึกษาระดับอุดมศึกษานั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด คือ วิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มีความมุ่งหมายที่จะฝึกฝนให้กุลบุตรสามารถเห็นเหตุผลต้นปลายของสิ่งต่างๆ เป็นความรู้รอบตัว ฝึกฝนให้เป็นผู้รับผิดชอบและเป็นผู้นำราษฎรทั้งในสวนความคิดและกิจการ เป็นผู้ที่จะสามารถเสาะหาวิชามาให้เป็นประโยชน์แก่คณะประดิษฐ์สิ่งทั้งงามและเป็นประโยชน์ขึ้น อีกชนิดหนึ่งคือ "อาชีวะวิทยา" คือการฝึกฝนโดยเฉพาะที่จะทำให้อกุลบุตรสามารถประกอบการทำมาหากินที่จะต้องมีการเตรียมโดยเฉพาะ เช่น แพทย์ ผู้รู้กฎหมาย พ่อค้า

แต่ทรงเห็นว่าการจัดการอุดมศึกษาของไทยในขณะนั้น มีความหลากหลายไม่ชัดเจน ดังเช่นมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ ซึ่งจะรวมสาขาวิชาต่างๆ ไว้ในสถาบันเดียวกันแต่ในประเทศไทยยังแยกกันอยู่เช่น โรงเรียนนายร้อย อยู่กับกระทรวงกลาโหม โรงเรียนนายเรือ อยู่กับกระทรวงทหารเรือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อยู่กับกระทรวงธรรมการ โรงเรียนกฎหมาย อยู่กับกระทรวงยุติธรรม เรืองศาสนา อยู่กับมหามงกุฎวิทยาลัย วิทยาศาสตร์และพยาบาล อยู่กับสภาภาษาตสยาม เป็นต้น

จึงได้ทรงเสนอภารกิจของมหาวิทยาลัยไว้ดังต่อไปนี้ (สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2541: 362)

- "1. การเสาะหาวิชาหรือเปิดโอกาสให้กุลบุตรได้เรียนทำการเสาะหาวิชาเลี้ยงดู ทำนุบำรุงนักปราชญ์ผู้สามารถเสาะหาวิชาและใช้ผลอันนั้นมาสอนกุลบุตรได้เป็นกิจสำคัญที่สุดของมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเป็นสมอง ต้นความคิดของชาติ เป็นสถานเลี้ยงคนดีของชาติ
2. ผลของการเสาะหาวิชานี้ต้องเอามาวางแผนแบบแผนสำหรับความประพฤติของชาติ ทั้งในทางธรรมะและวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเป็นตัวหลักตัวอย่างการเป็นเครื่องวัดเป็นที่เก็บรวบรวมและจำหน่ายเผยแผ่ความคิดของชาติของเราเอง และช่วยทำการติดต่อกับคณะที่มีหน้าที่คล้ายกันของนานาชาติ
3. มหาวิทยาลัยมีหน้าที่สอนกุลบุตร ศิลปวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ผู้มาเรียน มีความรู้ กว้างขวางเห็นเหตุใกล้ไกลและใช้ความคิดที่ได้บังเกิดขึ้นด้วย การเรียนเป็นผลประโยชน์แก่คนละ นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยอาจตั้งโรงเรียน ฝึกฝนวิชาชีพบางชนิดที่ต้องมีพื้นศิลปวิทยาศาสตร์
4. มหาวิทยาลัยมีกิจสอบไล่กุลบุตรเพื่อวัดความรู้ความสามารถ และรับรองเป็นพยาน โดยการให้ปริญญาแก่ผู้ที่สมควร"

จากแนวคิดของสมเด็จพระมหาลวงสงขลานครินทร์ ทรงเห็นว่าการอุดมศึกษาที่ได้มาตรฐานนั้น มหาวิทยาลัยควรมีบทบาทเป็นผู้นำทางปัญญา หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาอาชีพนั้น ภาระของมหาวิทยาลัยคือการสร้างหรือผลิตผู้นำให้กับสังคม ด้วยเหตุนี้ มหาวิทยาลัยจะต้องวิจัยค้นคว้า แสวงหาวิชาการที่เป็นความรู้ใหม่และมีผลในทางปฏิบัติได้ และนำผลงานนั้น เผยแพร่ต่อสังคมนอกเหนือจากการสอนนักเรียน และต้องเป็นสถานที่สอบความรู้และกำหนดมาตรฐานความรู้นั้นด้วยการประสาทปริญญา ตามมาตรฐานนี้พระองค์ทรงเห็นว่า ประเทศไทยในขณะนั้นยังไม่มีมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นใดที่มีคุณภาพสูงพอในทางวิชาการที่บรรลุความเป็นมหาวิทยาลัย เพราะบทบาทของมหาวิทยาลัยในขณะนั้นมีเพียงการสอน โดยไม่มีบรรยากาศของการสร้างสรรค์งานวิจัย มหาวิทยาลัยจึงมีหลักสูตรที่ต่ำกว่ามาตรฐาน เหตุผลประการหนึ่งที่ทรงวินิจฉัยคือการที่มหาวิทยาลัยของไทยต้องผูกพันตนเองอยู่กับกระทรวงศึกษาธิการ ทำให้เกิดข้อจำกัดในการส่งเสริมการวิจัยและยังทรงมีพระวินิจฉัยต่อไปว่า ถ้ามหาวิทยาลัยยังต้องอยู่ในสภาพเช่นนี้ ก็ควรที่จะยุบหรือเลิกไป จนกว่ามหาวิทยาลัยและรัฐบาลไทยมีความพร้อมกว่านี้จึงค่อยเริ่มดำเนินการ พร้อมกันนั้นพระองค์ได้เสนอแนวทางในการปรับปรุงมหาวิทยาลัยไว้ดังต่อไปนี้ (นางเยาว์ กาญจนจारी, 2532: 50-51)

"มหาวิทยาลัยควรเป็นคณะอิสระขึ้นแก่พระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยตรง หรือขึ้นแก่คณะอภิรัฐมนตรีเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดและเคมบริดจ์ก็ขึ้นกับ

เฮาส์ออฟลอร์ดสมิได้ขึ้นกับบอร์ดออฟเอดูเคชันเพื่อที่มหาวิทยาลัยจะประพฤติหน้าที่ที่เข้าใจกันว่า
ว่าเป็นกิจของมหาวิทยาลัยรัฐบาลจะต้องให้กรรมสิทธิพิเศษแก่มหาวิทยาลัย

ก. ทำการค้นคว้าหาความจริงในทางธรรมและในทางวิทยาศาสตร์ได้โดยสะดวกด้วย
ความปกป้องรักษาของรัฐบาล

ข. นำความรู้และความคิดที่สอดส่องมาได้นี้มาแพร่หลายสอนกุลบุตรด้วยความมุ่งหมาย
ให้แก่ประโยชน์แก่บ้านเมืองและแก่โลก"

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าพระราชดำริของพระองค์เป็นรูปแบบของมหาวิทยาลัยที่
สมบูรณ์ คือ ทำหน้าที่สอน วิจัย และบริการวิชาการ จึงเป็นหลักฐานว่าแนวคิดรูปแบบของ
สถาบันอุดมศึกษาตามหลักสากลของประเทศไทย มีมาตั้งแต่พุทธศักราช 2471 คือ เมื่อ
70 กว่าปีมาแล้ว

ปี พ.ศ. 2468 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยสามารถรับผู้ที่สอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ 8 เข้า
ศึกษาเพื่อรับปริญญาเวชบัณฑิต

ปี พ.ศ. 2469 เป็นช่วงสมัยรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์
ทรงให้ความสำคัญแก่การศึกษามาก ได้มีการเปลี่ยนชื่อกระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวง
ธรรมการตามเดิม เนื่องจากทรงเห็นว่า "การศึกษาไม่ควรแยกจากวัด" และในขณะที่ประเทศ
กำลังประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำต้องมีการตัดทอนงบประมาณหลายส่วน ถึงขั้นต้องปลด
ข้าราชการบางส่วน แต่งบประมาณของกระทรวงธรรมการ ในปีพุทธศักราช 2470 ลดลงเพียง
เล็กน้อยและทรงเป็นห่วงจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาก เพราะถือว่าอยู่ในช่วง "ก่อร่างสร้างตัว"
(ปีน มาลากุล, 2512) ในขณะนั้นด้วยปัญหาเศรษฐกิจดังกล่าวแล้ว มีข้าราชการบางส่วนเสนอ
ให้เลิกล้มจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพราะไม่จำเป็น ถ้าประเทศต้องการผู้มีความรู้เพื่อมาปฏิบัติ
ราชการให้ใช้วิธีส่งข้าราชการไปศึกษาในต่างประเทศ จะเป็นการลงทุนที่คุ้มค่ากว่า แต่ก็มี
ข้าราชการบางท่านเสนอว่า ควรนำเงินที่จะส่งบุคคลไปศึกษาต่างประเทศมาทำนุบำรุง
มหาวิทยาลัยในประเทศ แต่ความเห็นนี้ถูกคัดค้าน ที่ประชุมเสนาบดีเห็นว่าการศึกษาระดับสูงของ
เรา ยังไม่เจริญพอและทางราชการจำเป็นต้องหาคนที่เรียนวิชาชั้นสูงกลับมาช่วยเหลือกิจการของ
บ้านเมืองจะงดส่งนักเรียนไปเรียนต่างประเทศไม่ได้ มีพระราชดำริเห็นชอบและมี
พระราชหัตถเลขาถึงเสนาบดีกระทรวงการคลังให้พิจารณาว่า เมื่อได้ตกลงส่งนักเรียนไปเรียน
ต่างประเทศเรียบร้อยแล้ว หากคงมีเงินในงบประมาณแผนกค่านักเรียนก็ให้สงวนไว้บำรุง
มหาวิทยาลัย ทั้งนี้ทรงเห็นว่า "ด้วยฉันเห็นว่าการศึกษาวิชาชั้นสูงของเราในเวลานี้ยังไม่พอ
ควรจะจัดการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้ดียิ่งขึ้น"

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงไว้วางพระราชหฤทัยให้มหาอำมาตย์เอก พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าธานีนิวัต เป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการแทนพระยาธรรมศักดิ์มนตรีที่ลาออก และเชื่อมั่นว่าเสนาบดีคนใหม่จะแก้ปัญหาได้ ส่วนหนึ่งมาจากประสบการณ์ในการรับการศึกษาจากวิทยาลัยเมอร์ตัน แห่งมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นมหาวิทยาลัยแบบฉบับ (ปิ่น มาลากุล, 2512)

การปรับเปลี่ยนผู้นำประเทศและผู้บริหารการศึกษาครั้งนี้เป็นแรงผลักดันที่สำคัญในการพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาของประเทศ ทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระองค์เจ้าธานีนิวัต ต่างเห็นความสำคัญและสนใจปัญหาในการปรับปรุงการอุดมศึกษาแม้ว่าจะมีความเห็นวิพากษ์วิจารณ์ว่าการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นอาจจะทำเร็วไปควรจะต้องล้มเลิกเสีย แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนับสนุนให้ดำเนินการต่อไปโดยปรับปรุงให้ดีขึ้น ดังที่พระองค์เจ้าธานีนิวัตทรงเล่าว่า (กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, 2517: 100)

“งานมหาวิทยาลัยนี้ ความจริงเห็นจะต้องรับว่าตั้งขึ้นเร็วไปหน่อย....จริงอยู่ความเห็นในที่สูงมีอยู่ว่าควรจะต้องล้มเลิกเสียเพราะยังไม่จำเป็น แต่พ่อค้านอย่างเต็มที่ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าก็ทรงสนับสนุนให้พ่อปรับปรุงให้ดีขึ้น ต่อไป”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในยุคนั้น สอนถึงชั้นอนุปริญาณามีนิสิต รัฐประศาสนศาสตร์ 36 คน วิศวกรรมศาสตร์ 30 คน อักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ 67 คน แพทยศาสตร์ 82 คน ปริญญา 11 คน รวมเป็น 226 คน อาคารสถานที่ นอกจากที่ศิริราช มีตึกอักษรศาสตร์ (ปัจจุบัน) และวังใหม่ (ส่วนที่เป็นสนามกีฬาในปัจจุบัน) ระหว่างที่มหาอำมาตย์เอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัตทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการอยู่นั้น จำนวนนิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าตัว อาคารเรียนแต่เดิมที่มีเพียงตึกอักษรศาสตร์ก็ได้มีการสร้างอาคารเรียนเป็นที่ตั้งของคณะวิทยาศาสตร์ ที่เรียกกันในสมัยนั้นว่า “ศาลาประลองวิทยาศาสตร์” หรือ “ตึกขาว” รวมทั้งตึกอำนวยการของคณะแพทยศาสตร์ที่ศิริราชและมหาวิทยาลัยก็ยังคงได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ ซึ่งทำให้รากฐานวิชาการแพทย์มีความมั่นคงในปี พ.ศ. 2470 ได้มีนิสิตหญิงเข้าศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็น รุ่นแรก จำนวน 7 คน ล้วนเข้าเรียนในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในชั้นเตรียมแพทย์ ดังรายนามต่อไปนี้ คือนาวสาวฉลอง ไกรจิตติ นางสาวชด นิธิประภา นางสาวเต็มดวง บุณนาค นางสาวไทยเชียง อรุณลักษณ์ ม.ร.ว.หญิงนันทา ทองแถม ม.ร.ว.หญิงสงศรี เกษมศรี และนางสาวอำภา ยุกตันทน์ ในปีต่อมามีจำนวนนิสิตหญิงเพิ่มขึ้นแต่ส่วนใหญ่จะเลือกเรียนคณะอักษรศาสตร์

ปัจจัยผลักดันทางด้านอุดมศึกษาอีกประการหนึ่งในช่วงนี้คือการขาดแคลนครู ปรากฏว่าประเทศไทยมีครูที่มีวุฒิทางครูอยู่เพียงร้อยละ 10.19 จึงมีการเตรียมนิสิตให้เป็นครูขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพิ่มเติมจากการจัดการฝึกหัดครูที่สามัคยาจารย์สมาคม โดยในปีพุทธศักราช 2471 คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ได้จัดการเรียนการสอนสองปีแล้วต่อด้วยวิชาครูอีกหนึ่งปี เป็นการผลิตครูเพื่อไปสอนในโรงเรียนมัธยม รุ่นแรกสำเร็จการศึกษาในปีพ.ศ. 2473 เรียกกันว่า "ป.ม.(จุฬา)" นับเป็นงานของกระทรวงธรรมการที่มีผลในการปรับปรุงคุณภาพการศึกษา เป็นการริเริ่มวางรากฐานการเรียนการสอนฝึกหัดครูในมหาวิทยาลัยจนเป็นปึกแผ่นมาจนทุกวันนี้ ทั้งยังเป็นการยกฐานะอาชีพครูให้เทียบเท่าเทียมไหล่กับอาชีพอื่น เช่นแพทย์ที่มีการสอนในมหาวิทยาลัย ผลพลอยได้อีกประการหนึ่งคือ กระทรวงธรรมการได้อินโรงเรียนประถมวัดหัวลำโพงให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อใช้เป็นโรงเรียนสำหรับฝึกหัดการสอน หรือที่เรียกกันว่าโรงเรียนสาธิตในปัจจุบันและได้เปลี่ยนชื่อเป็น "โรงเรียนมัธยมหอวัง" ปรากฏว่าโครงการนี้ได้รับความนิยมจากนักเรียนสตรี มีผู้สนใจเข้าศึกษาตามหลักสูตรนี้กันมาก นับเป็นการเปิดโอกาสให้สตรีได้รับการศึกษาระดับอุดมศึกษาซึ่งในอดีตผู้หญิงมักถูกจัดให้เรียนเพียงวิชาการบ้าน การเรือนเท่านั้น

ในช่วงที่พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการนั้นได้ทรงวางมาตรฐานการเข้ามหาวิทยาลัย ด้วยการกำหนดว่าผู้เรียนต้องจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 และทรงปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายไปด้วยเพื่อให้ผู้เรียนในมหาวิทยาลัยมีพื้นฐานที่ดีพอ ภารกิจที่สำคัญยิ่งคือ ทรงดำเนินการปรับปรุงกิจการของมหาวิทยาลัยทั้งทางวิชาการและการบริหาร ทรงเสนอแนะการจัดคณะวิชาให้เป็นระบบขึ้น ให้เริ่มหลักสูตรปริญญา ดังปรากฏใน "บันทึกเรื่องจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" ที่ทรงส่งไปทูลเกล้าฯถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2473 ซึ่งมีข้อความบางตอน ดังต่อไปนี้ (สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2541: 318)

"*คณะอักษรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ คนนี้ที่จริงเป็นงานใหญ่ ควรเป็นสองคนแต่ที่รวมกันเช่นนี้เพราะในชั้นเดิมเป็นคนสำหรับเตรียมแพทย์ และเตรียมวิศวกรรม ถึงแม้ว่าเวลานี้ในจำนวนนักเรียนทั้งหมด 158 คน ก็ยังเป็นนักเรียนประเภทเตรียมแพทย์เสีย 86 คน อีก 45 คน เป็นนักเรียนฝึกหัดครูมัธยมของกระทรวงธรรมการ ซึ่งได้ยกเลิกระเบียบการฝึกหัดครูมัธยมที่สวนกุหลาบวิทยาลัยอินให้มาขึ้นอยู่ในมหาวิทยาลัยแทนเมื่อพ.ศ. 2472 เพื่อว่าในกาลต่อไปจะได้เป็นการประหยัดรายจ่ายและส่งเสริมฐานะของครูให้ดีขึ้นอีกบ้างเล็กน้อย ผู้ที่คิดจะเรียน*

อักษรศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์เท่าๆโดยมิได้หวังจะเตรียมแพทย์หรือเป็นครูมัธยมนับว่ายังมีน้อยนัก”

จากหนังสือกราบบังคมทูลของพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรฉบับดังกล่าว ยังได้ปรากฏแนวคิดทางการอุดมศึกษาอื่นๆอีกหลายประการดังต่อไปนี้
(นิรมล สวัสดิบุตร อ้างถึงใน สุมน อมรวิวัฒน์และคณะ, 2541)

1. การติดตามผลการผลิตผู้สำเร็จการศึกษาด้วยการสอบถามผู้ใช้บุคคลเหล่านั้น เพื่อหาทางปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับความต้องการ ซึ่งเป็นวิธีการที่นำมาใช้จนปัจจุบัน
2. การผลิตคนเพื่อบริการชุมชน
3. การเห็นความสำคัญของวิชาวิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งควรสนับสนุน เช่นเดียวกับวิชาแพทยศาสตร์
4. คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เป็นหน่วยงานที่ควรแยกจากกัน ซึ่งต่อมาในพ.ศ. 2476 แยกเป็น 2 คณะ ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
5. การยกมาตรฐานการฝึกหัดครู ให้เป็นวิชาการชั้นสูงในมหาวิทยาลัย เป็นเหตุให้มีการโอนการฝึกหัดครูมัธยมที่สวนกุหลาบวิทยาลัยไปไว้ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน พ.ศ. 2472 และเกิดมีแผนกวิชาฝึกหัดครูขึ้นในคณะอักษรศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2476 และแยกเป็นคณะครุศาสตร์ในปี พ.ศ. 2500
6. การศึกษาระดับมหาวิทยาลัยต้องมี “theory หรือ general principle” ไม่ใช่เพียงแต่การสอนลักษณะ “เทคนิค”
7. ควรมีการตั้งคณะธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นแหล่งให้การศึกษากฎหมายชั้นสูงซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2494 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็มีแผนกวิชานิติศาสตร์ ในคณะรัฐศาสตร์ และตั้งคณะนิติศาสตร์ขึ้นใน พ.ศ. 2515
8. ไม่ควรให้เกิดการซ้ำซ้อนในการทำงาน เช่น กระทรวงยุติธรรม ทำโรงเรียนกฎหมายอยู่แล้ว กระทรวงธรรมการก็ไม่ควรทำซ้ำซ้อนกัน
9. วิชาการเกษตรควรมีในมหาวิทยาลัยเมื่อมีเงินเพียงพอที่จะทำได้และนักเรียนมีมาตรฐานที่ดีแล้วจากชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา
10. มหาวิทยาลัยควรใช้เงินทุนดำเนินการหาผลประโยชน์ให้ได้มากกว่าการฝากเงินได้ดอกเบี้ย

พ.ศ. 2473 ได้เริ่มประเพณีพระราชทานปริญญาบัตร พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จ โดยครั้งแรกเป็นการพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาสาขาเวชบัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2473 และเสด็จพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตของมหาวิทยาลัย ในวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2474 นับเป็นการเริ่มต้นประเพณี พระราชทานปริญญาบัตร อันเป็นผลให้มีการปฏิบัติสืบเนื่องมาจนทุกวันนี้

พ.ศ. 2474 หลังจากที่สมเด็จพระมหาลงสงขลา ได้กราบบังคมทูลเสนอรายงานโครงการมหาวิทยาลัย ในปีพ.ศ. 2471 และสิ้นพระชนม์ในปีต่อมา รัฐบาลจึงตัดสินใจแก้ปัญหาโดยการจัดตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่งเพื่อศึกษาปัญหามหาวิทยาลัย เรียกว่า คณะกรรมการดำรงรูปการมหาวิทยาลัย ประกอบด้วย สมเด็จพระขุนชัยนาทเรนทร เป็นประธานกรรมการ พระองค์เจ้าธานีนิติ (เสนาบดีกระทรวงธรรมการ) กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ พระองค์เจ้าจุมภฏพงศ์บริพัตรและพระยามโหสวรรค์ (ผู้แทนกระทรวงการคลัง) โดยมีหน้าที่ศึกษาปัญหาและประเมินสถานภาพมหาวิทยาลัย ตลอดจนหาแนวทางแก้ไขและจัดทำเป็นข้อรายงานเพื่อกราบบังคมทูล

บทสรุปวิธีแก้ปัญหาของมหาวิทยาลัย หลังจากที่คณะกรรมการดำรงรูปการมหาวิทยาลัยได้ประเมินผลและพิจารณาแนวทางแก้ปัญหาทั้งสองทางแล้ว ปรากฏว่า คณะกรรมการฯ มีแนวโน้มใช้วิธีการของสมเด็จพระขุนชัยนาทฯ เพราะเห็นว่าเหมาะสมแก่ประเทศชาติบ้านเมืองในขณะนั้นและเป็นการแก้ปัญหาที่มีลักษณะประนีประนอมมากกว่า ดังปรากฏในการนำเสนอรายงานกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวดังต่อไปนี้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530: 160)

"กรรมการถือหลักว่า ควรอนุโลมให้เหมาะแก่ประเทศและนึกถึงลัทธิธรรมนิยมไทย ความประสงค์ของประเทศและความจำเป็น ทั้งนึกถึงการเงินด้วย สิ่งใดยังไม่ควรแก้ก็คงไว้ สิ่งใดควรทำควรมีก็เริ่มทำ แต่สิ่งที่ทำไม่ได้ หรือยังไม่ถึงเวลา ก็ควรระลึกรู้และยึดถือเป็นความมุ่งหมายไว้"

ทางออกของการแก้ปัญหามหาวิทยาลัยของคณะกรรมการฯ ชุดนี้เป็นไปในรูปแบบของการประนีประนอมระหว่างแนวคิดของสมเด็จพระมหาลงสงขลาฯ กับ สมเด็จพระขุนชัยนาทฯ นั่นคือ มหาวิทยาลัยยังคงมีฐานะเป็นกรมสังกัดในกระทรวง แต่เพื่อแก้ไขปัญหาคความไม่คล่องตัวในการบริหาร คณะกรรมการฯ จึงได้เตรียมการจัดตั้งสภาศาสตราจารย์ไว้รองรับ มีโครงการพัฒนาบุคลากรสายวิชาการ ยกฐานะและศักยภาพของอาจารย์ให้มีความสามารถในการปกครอง

และบริหารมหาวิทยาลัยได้ด้วยตนเองในอนาคต ซึ่งข้อเสนอเหล่านี้ยังไม่มีพระราชบัญญัติรับรอง เนื่องจากมหาวิทยาลัยยังเป็นของรัฐบาล คือสังกัดในกระทรวงอันเป็นหน่วยงานของรัฐ จึงไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายรับรองฐานะของมหาวิทยาลัยแต่อย่างใด จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงเริ่มดำเนินการตามแนวทางดังกล่าว และมีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2478 เป็นฉบับแรก

สถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกของประเทศไทย คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงมีพัฒนาการมาเป็นลำดับในช่วงแรกของการก่อตั้ง จะเห็นได้ว่านักการศึกษาของไทยในอดีต ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดจนเสนาบดีและผู้บริหารกรมมหาวิทยาลัยรวมทั้งผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยในขณะนั้น ต่างก็ได้พยายามที่จะพัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทยเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนด้วยความจริงใจ หวังประโยชน์ของส่วนรวมโดยแท้ ต้องต่อสู้กับอุปสรรคมากมายทั้งปัจจัยภายนอก คือสภาพเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมไทยในขณะนั้น และปัจจัยภายในที่เป็นผลกระทบจากปัจจัยภายนอกเช่น ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรรวมทั้งงบประมาณที่จะนำมาใช้ ปัญหาจากสภาพสังคมที่ประชาชนยังไม่มีความพร้อมในการศึกษาระดับอุดมศึกษาทำให้จำนวนนักเรียนในมหาวิทยาลัยมีน้อย การขยายสาขาวิชาที่ทำได้ยาก ทำให้หลักสูตรที่มีอยู่ไม่ตรงกับความต้องการของประชาชนเหล่านี้ เป็นต้น แต่นักการอุดมศึกษาของไทยในอดีตหลายพระองค์ ที่ทรงมีทัศนะทางการอุดมศึกษาที่กว้างไกลได้แก้ปัญหาฟันฝ่าอุปสรรค จึงทำให้การอุดมศึกษาของไทยได้เริ่มต้นและพัฒนาามาจนทุกวันนี้

ภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

จากจุดมุ่งหมายของการตั้งสถาบันอุดมศึกษา คือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อฝึกคนเข้ารับราชการและมุ่งฝึกฝนอาชีพแก่อาณาประชาราษฎร์ ภารกิจของมหาวิทยาลัยในช่วงนี้จึงเน้นที่การเรียนการสอนเพื่อผลิตบัณฑิต มุ่งเน้นขยายวิชาเอกให้หลากหลายตรงตามความต้องการกำลังคนของประเทศชาติ แต่ก็มีได้ละเลยการจัดกิจกรรม แม้ว่าภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมยังไม่ปรากฏชัด แต่กิจกรรมทางด้านนี้ก็ปรากฏอยู่ในงานอื่นๆ เช่น การก่อตั้งสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2465 ได้มีการระบุนความมุ่งหมายของสโมสรไว้ดังนี้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510: 349)

“(ก) เพื่ออบรมให้นักเรียนรู้จักปกครองรักษาตนเองให้เป็นไปในทางที่ชอบและเป็นปกติสุข (ข) เพื่อฝึกหัดให้นักเรียนรู้จักช่วยเหลือกันในการแสวงหาความรู้ความชำนาญในทางต่างๆ (ค) เพื่อให้เป็นที่เชื่อมการสมาคมในหมู่อาจารย์ นักเรียนเก่าและนักเรียนใหม่”

ในสมัยนี้มีแผนกต่างๆ เช่นแผนกสนทนาการและแผนกมหรสพ ปรากฏว่ากิจกรรมของแผนกต่างๆ เช่นแผนกละคร แผนกดนตรีไทย เป็นที่รู้จักกันดีและได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง มีหลักฐานการจัดกิจกรรมการแสดงละครประจำปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 ในตอนแรกให้นิสิตชายแสดงเท่านั้น นิสิตหญิงให้เล่นดนตรี เช่น ตีกรับ นิสิตทุกคนจะร่วมมือกันในการจัดกิจกรรม เช่น คณะวิศวะ จัดเวที คณะอักษรฯเป็นตัวแสดง ต่อมาจึงมีนิสิตหญิงร่วมแสดงด้วย นิยมนำละครที่เป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาแสดง เช่น เรื่อง จัดการรับเสด็จ ล่ามตี ฯลฯ ในการจัดกิจกรรมนิสิตต้องจ่ายเงินสมทบทุนการจัดกิจกรรม ยังไม่มีงบประมาณจากทางมหาวิทยาลัย ที่มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ตั้งแต่ยังมีฐานะเป็นคณะหนึ่งของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2470-2474) แต่ทำการเรียนการสอนกันอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช มีหลักฐานจากการบันทึกของนายแพทย์สุด แสงวิเชียร (2518 : 41) ว่านิสิตที่ศึกษาอยู่ที่นี้ มีกิจกรรมการแสดงละคร เช่นเดียวกับในมหาวิทยาลัย ได้บันทึกไว้ว่า

“งานรื่นเริงที่เป็นหน้าเป็นตาก็คือการแสดงละครประจำปีของนักเรียนแพทย์และนักเรียนพยาบาล แขนงที่ถูกเชิญและถูกเรียกรักก็คืออาจารย์ของโรงเรียน นอกนั้นก็เป็นผู้ปกครองของนักเรียน ทางโรงเรียนแพทย์ลงทุนปลูกสร้างโรงละครเอง โดยมีพวกปีหนึ่งปีสองเป็นฝ่ายโยธา เดิมเล่นอยู่ที่สโมสรมาจาก ถัดมามีที่หน้าตึกกายวิภาคศาสตร์ เป็นปีสุดท้ายที่มีการแสดงแบบนี้ของฝ่ายโรงเรียนแพทย์ ทางพยาบาลก็ปลูกโรงเองเหมือนกัน โดยมีนักเรียนแพทย์ฝีมือดีบางคนเข้าไปคอยช่วยเหลือ”

กิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่นๆที่ปรากฏได้แก่การไปร่วมพิธีศพของทูลกระหม่อมสมเด็จพระราชบิดาที่กระทำตามราชประเพณีของไทย ทำให้นิสิตได้มีโอกาสเรียนรู้และซึมซับในเรื่องประเพณีวัฒนธรรม มีการนิมนต์พระมาแสดงธรรมเทศนาเป็นประจำทุกเดือน

สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นหลักฐานแสดงว่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมแล้วในรูปของการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมแม้ว่าจะมิได้ระบุไว้อย่างชัดเจนในจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย ดังเช่นที่ปรากฏในระยะเวลาต่อมา

นอกจากนั้นยังมีการส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยในระดับมหาวิทยาลัย ในช่วงที่พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการได้ทรงแสดงปาฐกถาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2474 ตอนหนึ่งว่า (กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, 2517: 27-28)

“เมื่อได้กล่าวบรรยายถึงลักษณะแห่งภาษามาดังนี้แล้ว ข้าพเจ้าจะได้ย้อนกลับเข้าหาปัญหาเดิมต่อไป คือปัญหาที่จะแก้คดีในเรื่องเพิ่มเวลาภาษาไทยในชั้นมัธยมตอนปลายตลอดถึงความเกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยนี่ยังไง ข้าพเจ้าเคยได้ยินพูดกันว่าในชั้นมัธยมตอนปลายนั้นไม่มีอะไรที่ควรเรียนเหลืออยู่อีกแล้วในภาษาไทย นอกจากนั้นเจ้าหน้าที่ต้องการให้สอนและเรียนวิชาต่างๆด้วยภาษาอังกฤษ เพื่อจะได้ชินกับภาษานั้นเป็นประโยชน์แก่การเล่าเรียนภาษาอังกฤษต่อไปด้วย เหตุทั้งสองนี้ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยเลย เหตุประการที่หนึ่งนั้นข้าพเจ้าแย้งในข้อเท็จจริงเพราะเห็นว่ามีพอจะเรียนได้ และแม้แถมในมหาวิทยาลัยด้วยอีก 4 ปีก็ยังมีพอ ดังจะได้ชี้แจงต่อไปข้างหน้า ส่วนเหตุประการที่ 2 ซึ่งเป็นการ“ยิงนกทีเดียวได้ 2 ตัว” นั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าเราจะได้แต่คนผอมๆมาเท่านั้น นกอ้วนมันไม่มานั่งให้เรายิงทีเดียวยพร้อมกันเป็นแน่จริงอยู่การรู้ภาษาอังกฤษนั้นดีแน่ไม่มีที่สงสัย ในเวลานี้ใครไม่รู้ภาษาอังกฤษหรือภาษาฝรั่งอื่นใดก็ย่อมขาดโอกาสที่จะเปิดหูเปิดตาได้เต็มที่ แต่ในการศึกษาของเด็ก ใช่แต่เราจะจำกัดแต่เฉพาะให้รู้ภาษาอย่างเดียวก็หาไม่ เราย่อมปรารถนาจะให้รู้วิชาคำนวณเพื่อฝึกฝนความแม่นยำ ให้รู้วิทยาศาสตร์เพื่อฝึกฝนนิสัยที่จะเห็นเหตุและผล ให้รู้ประวัติศาสตร์ภูมิศาสตร์ฯลฯ เพราะจนถึงแม้ภาษาอังกฤษเป็นของดีก็จริงอยู่ แต่วิชาอื่นๆก็เป็นของดีดุจกัน เราจะเอาของดีมาปนกันโดยวิธีเรียนพร้อมๆกัน ข้าพเจ้าเกรงว่าจะเกินกำลังนัก จะกลายเป็นจับปลาสองมือไปดอกกระมัง เช่นการอธิบายเหตุผลแห่งวิทยาศาสตร์ ซึ่งต้องใช้ความเข้าใจและความคิดความหยั่งรู้ไม่น้อย ถ้าท่านสอนเป็นไทยได้ เด็กคงจะเข้าใจได้ดีกว่าสอนเป็นต่างภาษาเป็นแน่ จริงอยู่ผู้สอนมักจะเรียนมาจากตำราอังกฤษ ย่อมสะดวกที่จะพูดไปตามตำรายิ่งกว่าที่จะต้องมาถ่ายออกเป็นไทยทั้งภาษาไทยก็ยังไม่ว่างขวางพอสั่งในศัพท์และสำนวน แต่ควรแล้วหรือที่เราจะมุ่งแต่ความสะดวกของผู้สอน เราน่าจะคิดเห็นแก่ความสะดวกของคนหมู่มากคือผู้เรียนมากกว่าดอกกระมังด้วยเหตุผลดังนี้ ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าความสำคัญของภาษาไทยนั้นไม่มีปัญหาแน่แล้วจำเป็นต้องเพิ่มเวลาให้”

ด้วยเหตุนี้จึงกำหนดให้มีการศึกษาวิชาภาษาไทยอย่างลึกซึ้งในมหาวิทยาลัยนับเป็นการวางรากฐานให้พร้อมที่จะขยายหลักสูตรถึงปริญญาตรี และปริญญาโท ในเวลาต่อมา จากการที่มีผู้คัดค้านว่าวิชาภาษาไทยในระดับมหาวิทยาลัยไม่มีความจำเป็นเนื่องจากนิสิตได้เรียนในชั้นมัธยมปลายไปแล้ว นับเป็นการมองการณ์ไกลเพราะการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยในระดับอุดมศึกษานอกจากจะเป็นการฝึกทักษะการใช้ภาษา เพื่อสามารถนำเสนอหรือแสดงแนวคิดข้อค้นพบได้อย่างชัดเจนถูกต้องแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมและรักษาสิ่งที่เป็นไทยแท้ๆไว้ให้อยู่คู่ชาติไทย ถือเป็นงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยในส่วนของงานอนุรักษ์และสืบสานใน

สมัยนั้น สอดคล้องกับแนวคิดของกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ที่ได้รับสั่งในการแสดงปาฐกถาที่ สามีคยาจารย์สมาคม เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ว่า (สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2541: 313)

“เมื่อข้าพเจ้าได้รับพระราชทานโอกาสไปสอนหนังสือในมหาวิทยาลัย พระองค์เจ้าธานี นิวัต ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ข้าพเจ้าลงศึกษาภาษาไทยดูเมื่อว่าจะค้นหาวิถีทางจำเริญภาษาของเราได้บ้าง เพราะทรงเห็นว่าการบำรุง ภาษาเป็นการบำรุงอารยธรรมอย่างหนึ่ง”

วิชาประวัติศาสตร์ เป็นอีกวิชาหนึ่งที่มหาวิทยาลัยให้ความสำคัญโดยจัดให้นิสิตทุกคน ศึกษา กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ได้ทรงรับเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาประวัติศาสตร์แก่นิสิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อแรกก่อตั้งในปี พ.ศ. 2459 และ ในช่วงที่สมเด็จพระบรมราชชนกดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยได้ทรงรับเป็นอาจารย์ พิเศษสอนวิชาประวัติศาสตร์แก่นิสิตแพทย์ รวมทั้งนิสิตจากคณะอื่น ได้แก่ วิศวกรรมศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์และวิทยาศาสตร์สมัครเข้าเรียนด้วย ทรงสอนด้วยความเอาพระทัยใส่ มีการ นำนิสิตไปทัศนศึกษายังสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน เป็นต้น ทำให้นิสิตเกิดความเข้าใจลึกซึ้งทั้งในประวัติศาสตร์ของไทยและศิลปวัฒนธรรมของชาติ ดังที่ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร (2530: 21) นิสิตแพทย์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในช่วงปี พ.ศ. 2467-2473 ได้บันทึกไว้ว่า

“แต่วิชาที่มีผู้สนใจกันมากจนกระทั่งมีผู้สมัครเข้าไปเรียนด้วยก็คือวิชาประวัติศาสตร์ที่ทรง จัดการสอนและบางครั้งดำเนินการสอนโดยสมเด็จพระบรม ราชชนกเอง พระองค์ทรงสอนให้รู้จริง ไม่ใช่สอนตามตำรา เช่น ทรงพานักเรียน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กบ้านนอกหรือเป็นเด็กในกรุงที่ไม่ เคยไป ไปดูพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ดูโบสถ์พระแก้ว เข้าไปในพระบรมมหาราชวังและทรงพา ขึ้นไปดูบนพระที่นั่งด้วย เช่นพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทำให้นักเรียนรุ่นนั้นมีโอกาสได้เข้าใจ ศิลปวัฒนธรรมของไทยโดยแท้จริง ทรงเชิญเจ้าคุณภูมิเสวินมาสีซอสามสายให้นักเรียนฟังในห้อง ประชุมจุฬาย (ตึกอักษรศาสตร์) ทรงทูลเชิญสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพมาทรงแสดง ปาฐกถา “ไทยรบพม่า” ณ ที่แห่ง เดียวกัน”

นับเป็นการปลูกฝังในเรื่องศิลปวัฒนธรรมแก่นิสิตไปในการเรียนการสอนอย่าง ผลมกลมกลืน และยังมีการจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมสำหรับนิสิตในรูปแบบอื่นๆ เช่น

การเชิญผู้เชี่ยวชาญทางศิลปวัฒนธรรมสาขาต่างๆมาบรรยาย สาธิต นำเสนอการแสดงแก่นิสิต ทำให้นิสิตได้รับประสบการณ์ตรงแทนการบอกเล่า เป็นแนวทางที่จะทำให้นิสิตเกิดความซาบซึ้ง และเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างดี

ดังที่ได้กล่าวไว้แต่ต้นว่าสถาบันอุดมศึกษาในช่วงนี้มุ่งฝึกอาชีพแก่ผู้เรียนประกอบกับ ในช่วงนั้นเป็นไปตามประเพณีของไทยที่งานส่งเสริมวัฒนธรรมเป็นกิจกรรมในราชสำนัก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำนุบำรุงและส่งเสริมวัฒนธรรมไทยทุกสาขา เพราะ ทรงตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมว่าเป็นสิ่งแสดงความเจริญรุ่งเรืองของชาติ ในปี พุทธศักราช 2454 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตั้งกรมมหรสพขึ้น โดยรวมเอากรมต่างๆ ที่ เกี่ยวข้องกับการมหรสพ ทั้งในด้านนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์มาไว้ที่กรมมหรสพ เช่น กรมโขน กรมปี่พาทย์มหาดเล็ก เป็นต้น และให้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ทำให้งานดนตรีและนาฏศิลป์ของ ราชสำนักได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้สืบทอดเป็นแบบแผนในกรมมหรสพและยังได้โปรด เกล้าให้สร้างโรงละครหลวงไว้ในพระราชวังทุกแห่งเพื่อใช้แสดงละคร ทั้งยังทรงให้หาผู้เชี่ยวชาญ จากต่างประเทศด้านจิตรกรรมและประติมากรรม ได้แก่ Carrado Feroci หรือที่รู้จักกันในนาม ศิลป์ พีระศรี เข้ามาเพื่อส่งเสริมให้ศิลปินไทยได้เรียนรู้ศิลปะสากลและได้ทำให้เกิดการก่อตั้ง มหาวิทยาลัยศิลปากรต่อมาในภายหลัง

กิจกรรมทางวัฒนธรรม ได้เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในเรื่องการละคร ทั้งการประพันธ์บทละคร และการแสดง เกิดรูปแบบใหม่ของการแสดงหลากหลายขึ้นกว่าที่เคยปฏิบัติกันมาในอดีต เช่น การแสดง ละครพูด ละครร้อง การแสดงแบบชายจริงหญิงแท้ ทรงใช้การละครเพื่อการสอน การอบรม จิตใจ แม้จะทรงโปรดละครตะวันตก แต่ก็ได้ทรงรักษาวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะเรื่องโขน ละคร ทรงตั้งคณะโขนสมัครงเล่น นับเป็นพระบรมราชาบายในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยในการแสดงโขน (ม.ล.ปิ่น มาลากุล, 2533)

นอกจากนั้น ในส่วนของการศึกษาในระดับอื่นๆในสมัยนั้น ก็ได้ให้ความสำคัญในเรื่อง ของศิลปวัฒนธรรม เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี(สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)เป็นเสนาบดี กระทรวงธรรมการและมีแนวคิดทางการศึกษา ในลักษณะบูรณาการ และให้ความสำคัญกับวิชา ศิลปะ โดยเชื่อว่าประชาชนจะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ จึงกำหนดให้สอนทั้งวิชาความรู้ ฝ่ายสามัญ ฝ่ายวิสามัญได้แก่วิชาชีพ ซึ่งรวมวิชาที่เป็นศิลปวัฒนธรรมประจำชาติไว้ด้วย โดยได้ ระบุไว้ในแผนการศึกษาชาติว่า

“ การศึกษาสำหรับชาติ ที่จะให้ราษฎรได้เรียนทั่วหน้าตามควรแก่อัตตภาพจะมีแต่ฝ่าย
สามัญศึกษาอย่างเดียวไม่ได้ ต้องมีวิสามัญศึกษาสอน วิชาสิกกรรม หัตถกรรมและพาณิชยกรรม
ด้วย ”

แนวคิดในการก่อตั้งโรงเรียนเพาะช่าง เป็นหลักฐานที่ดีที่แสดงว่ามีการให้ความสำคัญใน
วิชาศิลปะหัตถกรรม อันเป็นส่วนหนึ่งของศิลปวัฒนธรรมไทยและเป็นแรงผลักดันให้เกิด
สถาบันอุดมศึกษาทางด้านศิลปะ คือ มหาวิทยาลัยศิลปากรในเวลาต่อมา

จากปัจจัยหลายประการดังกล่าวแล้ว เป็นผลให้ภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
ในสถาบันอุดมศึกษาในยุคเริ่มก่อตั้งยังไม่ชัดเจน ทั้งนี้ไม่อาจสรุปได้ว่ามหาวิทยาลัยละเลย
บทบาทดังกล่าวแต่เนื่องจากเป้าหมายในการจัดการอุดมศึกษาของไทยในขณะนั้นมีความชัดเจน
ในการแก้ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรที่จะมาทำงานตามรูปแบบการปกครองใหม่ที่ปฏิรูปขึ้นใน
สมัยรัชกาลที่ 5 ประกอบกับภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ในสมัยนั้นยังอยู่ในพระบรม
ราชูปถัมภ์ เป็นกิจกรรมในราชสำนัก ซึ่งประเทศไทยปฏิบัติสืบเนื่องมาโดยเฉพาะในสมัย
กรุงรัตนโกสินทร์ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงดูแลเรื่องนี้อย่างใกล้ชิดตลอดมา เช่น
ในสมัยรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่กิจกรรมทางวัฒนธรรมไทยรุ่งเรือง
มาก ทั้งทางด้านวรรณคดี ดนตรี นาฏศิลป์ สถาปัตยกรรม ฯลฯ ด้วยสภาพการณ์ดังกล่าว
บทบาทของสถาบันอุดมศึกษาจึงยังไม่ชัดเจนในภารกิจนี้ แต่ภาพสะท้อนที่มีการจัดการเรียนการ
สอนวิชาภาษาไทย ประวัติศาสตร์ไทย ในมหาวิทยาลัย ในช่วงท้ายของยุคเริ่มก่อตั้ง (รัชกาลที่ 7)
แสดงให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมไทยและเชื่อว่าจะต้องปลูกฝังแก่นิสิต
นักศึกษา อันเป็นผลให้ในยุคต่อมาภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาโดดเด่น
ขึ้นดังจะได้กล่าวต่อไป

บทสรุป

สืบเนื่องจากในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่
พระองค์มีเจตจำนงแน่วแน่ในการพัฒนาประเทศ ในขณะที่ทรงปฏิรูปการปกครองพระองค์ทรง
ให้ความสำคัญในการรักษาเอกราชของประเทศ ด้วยการสร้างสัมพันธไมตรีกับประเทศต่างๆ
โดยเฉพาะในกลุ่มยุโรป ทรงเสด็จประพาสต่างประเทศ นับตั้งแต่ประเทศเพื่อนบ้าน เช่น
มาเลเซีย สิงคโปร์ ไปจนถึงอินเดีย และหลายประเทศในยุโรป ด้วยสายพระเนตรที่ยาวไกล
ทำให้พระองค์พร้อมรับความเจริญก้าวหน้าจากประเทศเหล่านั้น และนำกลับมาพัฒนาประเทศ

ไทย ทั้งในส่วนที่เป็นรูปธรรม คือ ถนนหนทาง อาคารที่อยู่อาศัย ฯลฯ และสิ่งที่เป็นนามธรรมที่มีความสำคัญ คือ การศึกษา ปัจจัยหลักต้นที่สำคัญอีกประการหนึ่งในขณะนั้น คือ ประเทศมหาอำนาจทางตะวันตก ได้เริ่มทำสงครามรุกรานดินแดนต่างๆในแถบเอเชีย ซึ่งประเทศไทยต้องเสียเปรียบตลอดมา พระองค์จึงทรงคิดว่า ทางรอดของประเทศไทย คือต้องเร่งรีบศึกษาหาความรู้ความคิดแบบสากลเพื่อนำประเทศให้ทันสมัย ทรงปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงงานด้านต่างๆ อันเป็นรากฐานสำคัญของความเจริญทัดเทียมอารยประเทศและนี่คือแรงกระตุ้นให้จัดส่งบรรดาพระราชวงศ์และบุคคลต่างๆไปรับการศึกษามาจากต่างประเทศ อันเป็นการสร้างคนที่มีคุณภาพ คือ การสร้างด้วยการศึกษา เพื่อมาพัฒนาบ้านเมืองต่อไป และที่สำคัญคือแนวคิดในการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย

การอุดมศึกษาได้เริ่มต้นขึ้นอย่างเต็มรูปแบบในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีพัฒนาการมาโดยลำดับ จากสำนักฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือนเป็นโรงเรียนขนาดเล็กหลวง ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 จนกระทั่งมาเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 6 และสถาปนาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในที่สุด จากเหตุผลของการก่อตั้งสถานฝึกหัดคนเพื่อถวายตัวเป็นมหาดเล็ก โดยเริ่มในแวดวงลูกเจ้านายและขุนนางในวัง จนขยายไปสู่อาชีพอื่น ได้แก่ แพทย์ นักปกครอง ครู วิศวกร และผู้เรียนกลุ่มอื่น ความชัดเจนของการอุดมศึกษาของไทยในยุคเริ่มก่อตั้ง คือ การฝึกอาชีพ ตั้งแต่การเป็นมหาดเล็กไปจนถึงนักปกครอง แพทย์ และอาชีพอื่นๆในเวลาต่อมา เป้าหมายของการศึกษาหลังมัธยมศึกษาในยุคนี้จึงชัดเจนตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์และความต้องการของบ้านเมืองอันเป็นผลจากการปฏิรูปการปกครองเป็นระบบกระทรวงตามแบบตะวันตก ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาในยุคเริ่มก่อตั้งจึงเป็นการฝึกอาชีพ ดังได้กล่าวแล้วในระยะแรกของการก่อตั้งมหาวิทยาลัย เป็นการจัดสอนในระดับประกาศนียบัตร ยังไม่สามารถประสาทปริญญาได้เนื่องจากการขาดแคลนนักวิชาการ อาจารย์ในมหาวิทยาลัยขณะนั้นยังเป็นผู้เชี่ยวชาญที่จ้างมาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะวิชาแพทย์ มหาวิทยาลัยต้องจัดสอนชั้นเตรียมมหาวิทยาลัยขึ้นในมหาวิทยาลัยด้วย โดยตั้งคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์เพื่อสอนวิชาพื้นฐานแก่นิสิตทั่วไป ก่อนที่จะไปเรียนวิชาแพทย์ หรือ วิศวกรรมศาสตร์ ต่อไป

มหาวิทยาลัยในยุคเริ่มก่อตั้ง จึงเป็นไปตามจุดมุ่งหมายในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยที่กำหนดไว้ว่า (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520: 1)

“มุ่งบุกเบิกแสวงหาทำนุบำรุงถ่ายทอดความรู้ กบกับการเสริมสร้างคุณธรรมให้บัณฑิตของมหาวิทยาลัยเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยสติและปัญญา”

มหาวิทยาลัยมิได้กำหนดบทบาทในเรื่องการวิจัยเพื่อแสวงหาความรู้ความคิดใหม่ รวมทั้งบทบาทในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยเป็นไปภายใต้กรอบเป้าหมายการศึกษาที่มุ่งตอบสนองการขยายตัวของระบบราชการ ภาระหน้าที่ของมหาวิทยาลัยที่ต้องคำนึงถึงคือการผลิตกำลังคนที่สัมพันธ์กับตำแหน่งราชการและเป็นที่มาของค่านิยม "สิบพ่อค้าไม่เท่าหนึ่งพระยาเลี้ยง" แม้กระนั้นก็ตาม มหาวิทยาลัยโดยคณาจารย์และนิสิตก็ได้มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เช่นกิจกรรมการแสดงละครประจำปี การให้นิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรมเทศนา เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ได้สอดแทรกอยู่ในมหาวิทยาลัยและพบว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้นิสิตเกิดความผูกพันกันทั้งมหาวิทยาลัย จัดเป็นรูปแบบหนึ่งของงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในส่วนของกาอนุรักษและสืบสาน

ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญในการดำเนินงานมหาวิทยาลัย อีกประการหนึ่งคือ การขาดแคลนงบประมาณ ถ้าคิดเทียบสัดส่วนงบประมาณทางการศึกษากับงบประมาณอื่นในสมัยนั้น ต้องถือว่างบประมาณทางการศึกษานั้นอยู่ในอัตราต่ำมาก ไม่เพียงพอในการใช้จ่าย ประกอบกับในสมัยนั้นมหาวิทยาลัยไม่มีรายได้จากการจัดเก็บค่าบำรุงการศึกษาจากนักเรียน เนื่องจากมีผู้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยจำนวนน้อย ในช่วง พ.ศ. 2459-2475 มีผู้สำเร็จการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจำนวน 1,040 คน เท่านั้น จึงมีนโยบายสร้างความนิยมการเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยด้วยการยกเว้นค่าธรรมเนียมและการจัดสรรทุนการศึกษาสำหรับผู้มีผลการเรียนดีอีกด้วย

ในเมื่อเป้าหมายของสถาบันอุดมศึกษาในยุคนี้มีความชัดเจนในการฝึกคนเข้ารับราชการ และมุ่งฝึกอาชีพให้ประชาชนประกอบอาชีพได้ทันตามความเจริญของโลก กิจกรรมในมหาวิทยาลัยจึงเน้นการเรียนการสอน ฝึกฝนวิชาการโดยอาศัยความรู้จากประเทศทางตะวันตกเป็นฐาน กิจกรรมนอกเหนือจากการเรียนการสอนมีน้อยมาก ที่มีหลักฐานบันทึกไว้มีเพียงกิจกรรมกีฬาภายใน คือการแข่งขันระหว่างคณะ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในยุคนี้เป็นสิ่งที่อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดูแลเรื่องเหล่านี้ด้วยพระองค์เอง โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระทัยในเรื่องเหล่านี้มาก ดังปรากฏหลักฐานวรรณคดีหลายเรื่องที่ทรงพระราชนิพนธ์ การตั้งโรงเรียนพรานหลวงเพื่อฝึกหัดทางด้านโขนละคร และโรงเรียนเพาะช่างเพื่อฝึกหัดทางด้านศิลปหัตถกรรม ทั้งนี้เนื่องจากพระองค์ทรงเห็นว่า ศิลปวัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงความเจริญของชาติ เป็นเอกลักษณ์ แสดงความเป็นอารยประเทศ ชาติใดมีศิลปวัฒนธรรมประจำชาติย่อมหมายถึงการมีเอกราช นอกจากนั้นยังเป็นมรดกเครื่องบันเทิงใจของบุคคลทั้งหลาย และทรงให้ความสำคัญในฐานะที่เป็นเครื่องเลี้ยงชีพได้เช่นเดียวกับวิชาชีพทั้งหลาย การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้น

มากมายในยุคนี้ นับตั้งแต่การกำเนิดของโรงละครในพระราชวัง โรงละครของเจ้านายผู้มีบรรดาศักดิ์ ตลอดจนโรงละครของเอกชน เพียงแต่ยังไม่มี ความชัดเจนในสถาบันอุดมศึกษา แต่ก็มี การเริ่มต้น ในช่วงท้ายของยุคนี้ คือในสมัยรัชกาลที่ 7 ที่เริ่มมีการสอนวิชาภาษาไทยและวิชาประวัติศาสตร์ไทย โดยเฉพาะในช่วงที่กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ได้ทรงรับเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาประวัติศาสตร์ และได้มีการปลูกฝังให้นิสิตเกิดความชื่นชมในเอกลักษณ์ไทย โดยทรงจัดให้มีการทัศนศึกษาไปยังสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่มีหลักฐานความงามที่เป็นศิลปวัฒนธรรมไทยอยู่ในนั้นด้วย

การลงทุนทางวัฒนธรรมที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวใช้ในการแสดงโขนละคร ถูกมองว่าเป็น การใช้จ่าย มากกว่า การลงทุน เป็นรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ถูกวิพากษ์เชิงคุณค่าว่าเป็นรายจ่ายฟุ่มเฟือย แต่แท้จริงแล้วเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะวัฒนธรรมช่วยสมานฉันท์ เมื่อพัฒนาวัฒนธรรมให้แข็งแกร่งได้ ก็ย่อมเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ รายจ่ายในการเล่นโขนละครแท้จริงเป็นการสร้างรากฐานทางสังคมไทย เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจนทุกวันนี้

จึงสรุปได้ว่า ยังไม่มีกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในมหาวิทยาลัยในยุคเริ่มก่อตั้งอย่างชัดเจนแต่เป็นส่วนหนึ่งที่ผสมผสานอยู่ในกระบวนการเรียนการสอน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 ปัจจัยและภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา
ยุคเริ่มก่อตั้ง (พ.ศ. 2459 – 2475)

พ.ศ.	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน	ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา
2459	<ul style="list-style-type: none"> • ความต้องการคนไปรับราชการทุกกระทรวง • ผิดอาชีพให้ประชาชน • ภัยคุกคามจากนโยบายจักรวรรดินิยมของประเทศทางตะวันตก • พัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ 	<ul style="list-style-type: none"> • ก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย • สอนระดับอนุปริญญา 	
2460		<ul style="list-style-type: none"> • ตั้งกรมมหาวิทยาลัยในกระทรวงธรรมการ • มีผู้บัญชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยคนแรก คือ พระยาอนุกิจวิธูร • จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยย้ายมาสังกัดกรมมหาวิทยาลัย 	
2465		<ul style="list-style-type: none"> • มีคณะกรรมการสโมสรนิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยชุดแรก 	<ul style="list-style-type: none"> • มีแผนกละครและแผนกดนตรีไทย ในสโมสรนิสิตฯ และได้รับความนิยมมาก
2466		<ul style="list-style-type: none"> • เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์เป็นอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย • ร่วมมือกับมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ พัฒนาคณะแพทยศาสตร์ • จัดตั้งสโมสรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 	<ul style="list-style-type: none"> • มีการสอนวิชาประวัติศาสตร์แก่นิสิตเพื่อปลูกฝังเรื่องศิลปวัฒนธรรม
2470		<ul style="list-style-type: none"> • รับนิสิตหญิงเข้าศึกษาเป็นรุ่นแรก 	
2473	<p>กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรได้แปลคำว่า Culture เป็นภาษาไทยว่า ภูมิธรรม</p>	<p>เริ่มประเพณีพระราชทานปริญญาบัตร</p>	
2474		<p>ตั้งคณะกรรมการดำรงรูปการมหาวิทยาลัย</p>	<ul style="list-style-type: none"> • มีการสอนวิชาภาษาไทยแก่นิสิตและถือว่าการบำรุงภาษาเป็นการบำรุงอารยธรรม • มีกิจกรรมการแสดงละครในคณะแพทยศาสตร์
2475	<p>ปฎิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย</p>	<ul style="list-style-type: none"> • เปลี่ยนเสนาบดีกระทรวงธรรมการ • มีสภาการศึกษา 	

บทที่ 4

ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย ยุคสร้างและธำรงไทย (พ.ศ. 2475 – 2500)

การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 มีผลต่อประเทศไทย ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการศึกษา แต่ความพยายามในการเป็นประชาธิปไตยของไทยก็ยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ รัฐบาลมักมาจากการปฏิวัติรัฐประหาร มิใช่การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงมีการเปลี่ยนผู้นำถึง 11 ครั้ง ประกอบกับภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีผลกระทบไปถึงสภาพเศรษฐกิจ สังคมและระบบการศึกษา ในภาวะที่เศรษฐกิจตกต่ำไปทั่วโลก ประเทศไทยได้รับผลกระทบโดยเฉพาะในการพัฒนาการศึกษา แนวคิดเชื่อผู้นำชาติพ้นภัยที่เกิดกระแสอย่างรุนแรงในยุคสมัยนี้ มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวไทย อย่างไรก็ตามการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้รับการพัฒนาจะเห็นได้จากการก่อตั้งมหาวิทยาลัยอีก 4 แห่ง และการที่สถาบันอุดมศึกษาต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับความเป็นไปทางการเมือง ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย

1. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ สภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

สภาพการเมือง

การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในประเทศไทย คือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เกิดจากคนหนุ่มที่ได้มีโอกาสไปศึกษาในต่างประเทศทั้งที่เป็นทหารและพลเรือน เรียกกลุ่มของตนเองว่าคณะราษฎร และต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างรวดเร็ว ประกอบกับปัญหาในหมู่ข้าราชการที่รู้สึกว่าเขาไม่ได้รับความเป็นธรรม เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยมีหลัก 6 ประการในการปกครองประเทศคือ(รอง ศยามานนท์,2520)

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในการเมือง ในการศาล ในการเศรษฐกิจของประเทศไว้ให้มั่นคง

2. จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศโดยลดการประทุษร้ายต่อกันให้น้อยลง

3. ต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจโดยรัฐบาลจะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาง
4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน
5. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระเมื่อเสรีภาพไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการ ดังกล่าวแล้วข้างต้น
6. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

การเมืองของไทยในช่วง พ.ศ. 2475 - 2490 ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยตามหลักการประชาธิปไตย ไม่ได้สัมผัสหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจอย่างแท้จริง แต่กลับเป็นเพียงการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจทางการเมืองภายในกลุ่มคณะราษฎร (ลลิต ธีรเวคิน, 2541) คือ ผู้นำฝ่ายทหาร (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) และผู้นำฝ่ายพลเรือน (นายปรีดี พนมยงค์) กล่าวคือ หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญให้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ได้มีการเลือกตั้งทั่วไปเป็นครั้งแรกในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2476 นายกรัฐมนตรีคนแรก คือ พระยามโนปกรณนิติธาดา แต่ท่ามกลางความกลัวที่ระบอบการปกครองแบบเก่าจะกลับมา คณะนายทหารจึงทำการปฏิวัติ และพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรีแทน จนถึงปี พ.ศ. 2481 จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้เป็นนายกรัฐมนตรีเป็นเวลาห้าปีครึ่ง (พ.ศ. 2481 - 2487) และมีความพยายามที่จะเปลี่ยนประเทศไทยให้เป็นประเทศทันสมัย โดยใช้นโยบายรัฐนิยม และเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 การตัดสินใจเข้าร่วมกับญี่ปุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลายเป็นข้อผิดพลาดอันใหญ่หลวงและ ทำให้ต้องเสียตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไปหลังจากสงครามสิ้นสุดลง หลังจากนั้นมีการเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรีจากฝ่ายที่เป็นพลเรือนภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ หลายคน เช่น นายทวี บุญยเกษตร ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายควง อภัยวงศ์ แต่รัฐบาลพลเรือนก็หมดอำนาจไปเมื่อเกิดกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอนันตมหิตลในปี พ.ศ. 2489 ในที่สุดคณะนายทหารโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ก่อการรัฐประหารขึ้นล้มรัฐบาล โดยอ้างสาเหตุว่า 1) ความเดือดร้อนของประชาชนอันเนื่องมาจากการขาดแคลนข้าวบริโภค 2) ปัญหาภาวะเศรษฐกิจเสื่อมโทรมภายหลังสงครามโลก 3) การบริหารงานของรัฐบางหย่อนสมรรถภาพ 4) ปัญหาความไม่สงบเรียบร้อย 5) กรณีรัชกาลที่ 8 สวรรคต 6) การเปิดอภิปรายทั่วไปไม่ไว้วางใจรัฐบาลโดยพรรคประชาธิปัตย์ และ 7) ความไม่พอใจของกลุ่มทหารบก การรัฐประหารครั้งนี้เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งในประเทศไทย คือการถ่ายถอดอำนาจจากคณะราษฎรแต่การถ่ายถอดอำนาจจากคณะราษฎรมาสู่คณะรัฐประหาร ทำให้เกิดแนวโน้มทัศนคติแบบ

อำนาจนิยม (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2526) เมืองไทยถูกรอบงำโดยฝ่ายทหาร ชาติอุดมการณ์แบบประชาธิปไตยที่แท้จริง

พ.ศ. 2491 ในยุคที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีเป็นครั้งที่ 2 โดยการรัฐประหาร การตัดสินใจมักขึ้นอยู่กับผู้นำ เป็นเผด็จการทหาร เป็นการรวมอำนาจ ซึ่งมีผลต่อระบบการศึกษา เนื่องจากเป็นยุคเชื่อผู้นำชาติพันภัย การศึกษาจึงสอนให้เป็นผู้เชื่อฟัง สอนให้เป็นคนเคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามผู้บังคับบัญชาโดยไม่สงสัยไม่ได้ถาม นอกจากนั้นยังจัดเพื่อคนกลุ่มน้อย การศึกษาเป็นไปเพื่อชนชั้นสูง ความเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่ง คือ ประเทศไทยเริ่มมีความสัมพันธ์กับประเทศสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยสหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือทางการเงิน เพราะเชื่อว่าประเทศที่ยากจนจะเป็นคอมมิวนิสต์ แม้ว่ารัฐบาลในยุคที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี จะเป็นรัฐบาลที่มาจากจากรัฐประหารแต่ก็มีความพยายามในการเป็นประชาธิปไตยรัฐบาลพยายามเน้นย้ำความเป็นประชาธิปไตยดังปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับ พ.ศ.2494 ได้กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายข้อ 1 ว่า "มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพและมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย" ในหลักสูตรชั้นประถมศึกษา พ.ศ. 2498 กำหนดไว้ตอนหนึ่งว่า "เพื่อให้พร้อมที่จะเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่เหมาะสมในระบอบเสรีประชาธิปไตย" พลเอกมังกร พรหมโยธี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น ได้แถลงนโยบายการศึกษา ปี 2495 ไว้ตอนหนึ่งว่า (รอง ศยามานนท์, 2520: 325)

"รัฐบาลนี้จะส่งเสริมไม่ตรีอันมั่นคงกับนานาประเทศ และปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศ เชิดชูอุดมคติของสหประชาชาติและยึดมั่นอยู่ในฝ่ายเสรีประชาธิปไตย ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์เพื่อความยุติธรรมสันติสุขของโลก"

รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงหลังต้องเผชิญกับปัญหาหลายด้านทั้งภายในและภายนอกประเทศ การร่วมมือกับประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นกุศโลบายในการป้องกันประเทศจากลัทธิคอมมิวนิสต์ การพยายามด่วงดุลอำนาจของผู้มีบทบาททางการเมืองภายในประเทศ ได้แก่ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ และ พันเอกสุฤษดิ์ ณะรัชต์ เกิดการปกครองอำนาจสามฐาน (ลิขิต ธีรเวคิน, 2541) คือ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ มีอำนาจในการคุมกำลังตำรวจ จอมพลสุฤษดิ์ ณะรัชต์ คุมกองทัพบก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องคอยด่วงดุลอำนาจของสองฝ่าย โดยการสนับสนุนของสหรัฐอเมริกา และในที่สุดจอมพลสุฤษดิ์ ณะรัชต์ จึงทำการรัฐประหาร ในวันที่ 16 กันยายน 2500

สภาพการเมืองไทยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงยังมีความเป็นประชาธิปไตยน้อย แต่ก็ถือได้ว่าเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นแม้จะเป็นการแย่งอำนาจกันของผู้นำทางการเมืองก็ได้ทำให้เกิดบรรยากาศความเป็นประชาธิปไตย มีส่วนส่งเสริมให้ประชาชนตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น อุดมการณ์ของระบอบประชาธิปไตยได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของความคิดของคนไทย

สภาพเศรษฐกิจ

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ประเทศไทยอยู่ในภาวะสงคราม เศรษฐกิจของไทยจึงไม่มีการปรับปรุงและพัฒนาประชาชนประสบปัญหาการครองชีพ ขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค ต้องใช้วิธีปันส่วน เช่น น้ำตาลทราย ไม้ขีดไฟและน้ำมันก๊าด เป็นต้น เกิดภาวะเงินเฟ้อ นอกจากนั้นรัฐบาลได้ควบคุมกลไกสำคัญด้านเศรษฐกิจของประเทศไว้ เกือบทั้งหมดเป็นผลให้กิจการของชาวต่างชาติตกเป็นของคนไทยและมีลักษณะเป็นการผูกขาด ใช้วิธีที่ผู้มีอำนาจกับนายทุนร่วมมือกันและดึงผลประโยชน์เข้าพวกตัว รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินนโยบายชาตินิยม ปลูกใจให้คนไทยนิยมไทย ชื่อของที่คนไทยผลิต ในสุนทรพจน์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 มีข้อความตอนหนึ่งว่า (ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ, 2527: 618)

"เราจักกอบกู้ชาติไทยไว้ด้วยการค้าขาย การทำมาหากินให้เกิดประโยชน์แก่คนไทยเราเอง เราต้องเริ่มแข่งขันกับชาวต่างชาติที่ทำการค้าขายอยู่ในบ้านเรา ขณะนี้เราต้องสู้เขาให้ได้ ช่วยกันซบซุ่มนุมนอนของไทย มีคนไทยค้าขายและมีคนไทยเป็นคนซื้อ ไม่ใช่ต่างชาติขายไทยซื้ออย่างเดียวเหมือนอย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ซินปล้อยไว้อย่างนี้ชาติจะต้องสูญพันธุ์อย่างไม่ต้องสงสัย แต่การจะทำได้สำเร็จดังกล่าวนี ย่อมอยู่ที่คนไทย ก่อนอื่นต้องนิยมของไทย ต้องนึกว่าของไทยดีกว่าของต่างประเทศเสมอ ถ้าเราทำได้ดังนี้อิทธิพลในการทำมาหากินและการค้าปัจจุบันนี้จะเกิดขึ้น"

รัฐบาลจึงกำหนดมาตรการสงวนอาชีพบางชนิดไว้ให้คนไทยมีการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ จัดตั้งบริษัทไทยนิยม แต่การที่รัฐบาลเข้ามาสู่การเป็นนายทุนผูกขาดเสียเอง ซึ่งให้เห็นว่าการที่รัฐบาลพยายามกีดกันการดำเนินธุรกิจของต่างชาติก็เพื่อที่รัฐจะเข้ามาดำเนินการ กลายเป็นระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมเติบโตขึ้นด้วยความร่วมมือของพ่อค้าคนจีนกับกลุ่มเผด็จการ นอกจากนั้นการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจยังนำมาซึ่งความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำ เนื่องจากพื้นฐานทางความคิดที่แตกต่างกัน เช่น เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจในสมัยที่พระยา

พหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ไม่ได้รับการยอมรับและเป็นเหตุให้นายปรีดี พนมยงค์ ต้องเดินทางออกนอกประเทศและเกิดการปฏิวัติรัฐประหารอีกหลายครั้ง

เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศไทยใน 3 รูปแบบ คือ ความตกลงร่วมมือทางการศึกษาและวัฒนธรรม ความตกลงร่วมมือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี และความตกลงช่วยเหลือทางการทหาร

ความช่วยเหลือของอเมริกาในทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีนั้นลงนามในวันที่ 19 กันยายน 2493 เป็นการวางพื้นฐานเพื่อให้กิจการด้านอุตสาหกรรมเจริญขึ้นได้อย่างเต็มที่ เช่น โครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขง โครงการสร้างเขื่อน โครงการสร้างอ่างเก็บน้ำ โครงการสร้างถนน โครงการท่าเรือ เป็นต้น ความช่วยเหลือต่างๆ เหล่านี้เมื่อได้ดำเนินการไปแล้วก็จะมีบริษัทการค้าต่างประเทศ โดยเฉพาะยุโรปและอเมริกาเข้ามาลงทุนและก่อตั้งหอการค้าของตนขึ้นมากมายในระหว่างปี พ.ศ. 2493 - 2495

ส่วนการค้าของคนจีนนั้นก็เจริญเติบโตขึ้นรวดเร็วเช่นกัน โดยมีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นสมาคมเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของตนขึ้น แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็พยายามสร้างระบบชาตินิยมขึ้น โดยพยายามควบคุมการค้าของคนจีนด้วยมาตรการออกกฎหมายควบคุมอาชีพของคนไทย และควบคุมบริษัทการค้าของจีนไม่ให้ขึ้นราคาสินค้า ถ้าไม่ดำเนินการตามที่กำหนดก็จะมี การจับกุมอย่างเฉียบขาด แต่ในที่สุดก็พ่ายแพ้แก่นโยบายที่งูบุญของบริษัทยุโรป ได้แก่ การเชิญผู้มีอำนาจ เช่น นายทหารชั้นผู้ใหญ่เข้าไปมีส่วนในการดำเนินธุรกิจ เช่น ในปี 2495 บริษัทประกันภัยของจีน ได้เชิญรองผู้บังคับการกองปราบปรามกรมตำรวจไปเป็นประธานบริษัท (แถมสุข นุ่มนนท์, 2524) ทำให้ไม่มีตำรวจมาจับกุมอีกต่อไป ชาวจีนจะไม่รื้อที่ที่จะติดสินบนข้าราชการ ถ้าไรที่คนจีนหาได้นี้ก็ถูกส่งไปยัง เมืองจีน เป็นการนำความมั่งคั่งออกไปจากประเทศ นอกจากการไปมีส่วนร่วมร่วมกับบริษัทต่าง ๆ แล้ว กลุ่มของผู้บริหารประเทศก็เข้าดำเนินการในรูปแบบรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมจึงเติบโตขึ้นด้วยความร่วมมือของพ่อค้าคนจีนกับกลุ่มผู้เผด็จการและกลุ่มธุรกิจต่างชาติอย่างค่อนข้างเป็นอิสระ

อย่างไรก็ตามสภาพเศรษฐกิจที่มีความพยายามในการให้คนไทยดำเนินธุรกิจ ส่งผลมายังระบบการศึกษา โดยมีการจัดตั้งโรงเรียนอาชีวศึกษา โรงเรียนพาณิชย์และการเปิดสอนวิชาพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชี ในสถาบันอุดมศึกษาคือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สภาพสังคม

ในช่วงแรก หลังจากการปฏิวัติเมื่อ พ.ศ. 2475 รัฐบาลภายใต้การนำของพระยามโนปกรณนิติธาดา และพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีคนที่หนึ่งและสองตามลำดับ ยังมีได้ให้ความสำคัญในการเปลี่ยนวัฒนธรรมของคนไทย อาจมีบ้างในหมู่ข้าราชการชายที่มีการปรับเปลี่ยนในเรื่องการแต่งกาย คือการสวมกางเกงขายาวแทนการนุ่งผ้าม่วง ประชาชนส่วนใหญ่ จึงยังคงดำเนินชีวิตแบบเดิมในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งยังคงยอมรับและให้ความสำคัญในชาติกำเนิดอันเป็นอุปสรรคต่อการมีผู้นำที่เป็นสามัญชน และสันคลอนเสถียรภาพของอำนาจรัฐ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 3 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2481 – 2487) ได้ตระหนักถึงปัญหาข้อนี้ จึงพยายามสร้างเงื่อนไขทางวัฒนธรรมใหม่โดยใช้หลักรัฐนิยมในการปกครองบ้านเมือง (สุรวุฒิ บัดโรตง, 2536) นโยบายในการปกครองบ้านเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงเน้นส่วนที่เกี่ยวกับชาติ ส่วนที่เกี่ยวกับการผดุงฐานะให้สมกับความเป็นไทยและส่วนที่เกี่ยวกับสังคม จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แถลงนโยบายของรัฐบาลไว้อย่างชัดเจนในเรื่องศิลปะและวัฒนธรรมว่า “จะรักษาและส่งเสริมศิลปกรรมไทย เพื่อเชิดชูเกียรติและวัฒนธรรมของชาติ จะใช้ศิลปกรรมเป็นอุปกรณ์การอบรมประชาชนทั้งในทางความรู้และคุณภาพทางใจ” ในเรื่องมุ่งใช้การสร้างชาติด้วยการเน้นวัฒนธรรมใหม่อันเป็นวัฒนธรรมที่มุ่งเน้นการมีศีลธรรมดี อนามัยดี แต่งกายดี มีที่พักดีและมีที่ทำกินดี เพื่อให้คนยอมรับอำนาจทางการเมืองของรัฐในระบบใหม่ โดยเอาความเจริญของชาติผูกพันกับวัฒนธรรม

นอกจากนั้น มีการประกาศนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ ออกกฎหมายระเบียบข้อบังคับให้คนไทยปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ ในปี พ.ศ.2485 เน้นการพัฒนาวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้ (รอง ศยามานนท์, 2520: 177)

“จะรักษาส่งเสริมศิลปกรรมของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการช่างฝีมือไทยแบบโบราณให้รุ่งเรืองถาวร เป็นเครื่องเชิดชูเกียรติและวัฒนธรรมของชาติ จะได้ผดุงการศึกษาศิลปกรรมแบบใหม่และดัดแปลงใช้ให้เหมาะสมกับความต้องการของประเทศไทย จะใช้ศิลปกรรมเป็นอุปกรณ์ช่วยการศึกษาผู้ใหญ่ทั้งในความรู้และคุณภาพทางใจ”

ศิลปะถูกนำมาใช้เพื่อเผยแพร่นโยบายวัฒนธรรมให้เป็นที่ยอมรับและนิยมในหมู่ประชาชน กิจกรรมทางวัฒนธรรมในยุคนั้นได้แก่ การแต่งเพลงปลุกใจ มีรายการวิทยุส่งเสริมวัฒนธรรม ภาพยนตร์ ดนตรี การละคร โดยถือว่าเป็นเครื่องแสดงความเจริญของชาติและเป็นสื่อที่มี

ประสิทธิภาพในการเผยแพร่นโยบายของรัฐและถือว่าการละครเป็นการปลูกฝังศีลธรรมจรรยาในหมู่ประชาชน จึงให้ความสำคัญแก่การละครโดยถือว่า

1. ละครเป็นสื่อในการเผยแพร่และปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม
2. ละครเป็นศิลปะที่รัฐต้องการพัฒนาให้ทัดเทียมกับศิลปะของชาติที่เจริญแล้ว
3. ละครเป็นสื่อในการเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติ

ยุคที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีได้ มีพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 มีการจัดตั้งสภาวัฒนธรรม หลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากรในยุคนั้น ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อการสร้างชาติว่า (สุรวุฒิ ปัดโรตอง, 2536: 111)

“วัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นความเจริญองงามใหญ่หลวงของชาติ วัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญมาก วัฒนธรรมไม่เป็นแต่เครื่องหมายภายนอก ไม่เป็นแต่เพียงสิ่งซึ่งอวดโลกว่าเป็นชนชาติเจริญเท่านั้น วัฒนธรรมมีผลลึกซึ้ง เข้าไปถึงชีวิตจิตใจของคน วัฒนธรรมเป็นเครื่องผดุงศีลธรรม เป็นปัจจัยแห่งความเจริญองงามและความแข็งแรงมั่นคงของชาติบ้านเมือง”

นอกจากนั้นยังมีการยกเลิกวัฒนธรรมเก่าที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ เช่น การยกเลิกประเพณีการหมอบคลาน การยกเลิกบรรดาศักดิ์ โดยต้องการให้คนเสมอภาคกันทางกฎหมาย อันเป็นการลดความสำคัญของระบอบกษัตริย์ (แถมสุข นุ่มนนท์, 2524) มีการสร้างค่านิยมใหม่ เช่น รักชาติ ยิ่งชีพ ไทยเป็นชาติรักสงบ เชื้อผู้นำชาติพ้นภัย ฯลฯ เป็นต้น สร้างวัฒนธรรมใหม่ ทางด้านการแต่งกายตามหลักสากลนิยม ให้สตรีเลิกไว้ผมยาว เลิกใช้ผ้าโจงกระเบน เป็นต้น คณะราษฎรที่เป็นผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้พยายามสร้างศิลปะและวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของตนให้มีเอกภาพสอดคล้องกับคติและปรัชญาในระบอบประชาธิปไตย โดยการตั้งหน่วยงานคือ กรมศิลปากร มุ่งหมายที่จะให้เป็นองค์กรที่เผยแพร่ศิลปะของไทยไปยังประชาชน ไม่จำกัดเฉพาะในราชสำนัก ให้กรมศิลปากรทำหน้าที่วางมาตรฐานแบบแผน ผลงานทางศิลปะด้วยการตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางค์ศาสตร์ขึ้นใน พ.ศ. 2478 เพื่อสอนศิลปกรรม นาฏดุริยางค์แก่สามัญชนทั่วไป ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นความพยายามของคณะราษฎรที่ต้องการให้ศิลปะทุกประเภทไม่ถูกผูกขาดโดยราชสำนักหรือกลุ่มอภิสิทธิ์ชน (ภัทรวดี ภูฎาภิรมย์, 2549) เช่น ในอดีตที่ศิลปะหลายประเภทเป็นของต้องห้ามสำหรับสามัญชน รัฐได้เข้าแทรกแซงศิลปะการแสดงแขนงต่าง ๆ ละครปลุกใจในสมัยหลวงวิจิตรวาทการเป็นอธิบดีกรมศิลปากร ไม่สามารถปรับรูปแบบให้เข้ากับละครแต่เดิมของไทย แต่เป็นละครที่เป็นตัวแทนอำนาจใหม่เป็นสื่อในการเผยแพร่และปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม ละครราชสำนักเป็นความล้าหลัง เหตุผลที่

สำคัญอีกประการหนึ่งในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงของไทยก็คือ เพื่อยกระดับศิลปะของไทยให้ทัดเทียมอารยะประเทศ กรมศิลปากรได้รับมอบหมายให้ออกข้อบังคับเกี่ยวกับการแสดงเพื่อสร้างมาตรฐานระดับชาติ โดยการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ เนื้อหา รูปแบบการนำเสนอการแสดงแบบใหม่เกิดขึ้นมากมายในยุคสมัยนี้ ในขณะที่เดียวกันการแสดงที่เป็นรูปแบบเดิมไม่ได้รับการสนับสนุน ศิลปินในกรมศิลปากรที่ส่วนใหญ่คุ้นเคย หรือถูกฝึกฝนรูปแบบการแสดงแบบราชสำนักถูกสั่งให้ยกเลิกและหันไปฝึกซ้อมการแสดงที่เป็นแบบสากล เช่น ศิลปินที่แสดงโขนต้องไปฝึกหัดดนตรีสากล เป็นต้น รูปแบบของการละครในสมัยนี้เป็นแบบที่เรียกกันว่า "ละครแบบก้าวๆ" คือปรับเปลี่ยนลีลาการรำรำที่เป็นแบบราชสำนักมาเป็นละครพูด เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงขนบการแสดงที่มุ่งเน้นภาพลักษณ์ความทันสมัย เป็นที่วิจารณ์ของศิลปินที่ถูกฝึกมาแบบราชสำนัก หรือคุ้นเคยศิลปะราชสำนัก แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ประสบความสำเร็จเกิดค่านิยมวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยมีรัฐบาลเป็นผู้กำหนดมาตรฐานมิใช่ราชสำนัก

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่รัฐบาลใช้นโยบายวัฒนธรรมเกิดจากการได้มีโอกาสไปศึกษาในประเทศฝรั่งเศส (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2536) และเกิดความรู้สึกชื่นชมที่ประเทศทางตะวันตกเป็นมหาอำนาจได้เพราะวัฒนธรรมและเกิดความชื่นชมขึ้นในขณะเดียวกัน เพราะฝรั่งเศสเคยบอกว่าประเทศสยามเป็นประเทศเล็ก ไม่มีความเจริญ น่าจะมาเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ดังนั้นเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีจึงใช้นโยบายวัฒนธรรมซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ด้านราชสำนัก เพื่อเน้นว่าเป็นรัฐบาลสามัญชน จอมพล ป. พิบูลสงครามจะตั้งตนเป็นผู้นำ เป็นประธานในทุกงาน เช่นงานมอบปริญญาบัตร งานติดยศนายทหาร เป็นต้น ศิลปะของราชสำนัก เช่น การแสดงโขนไม่ได้รับการส่งเสริม ไม่เคยได้รับเลือกให้เข้าไปแสดงในโอกาสรับแขกบ้านแขกเมืองมีการแสดงนาฏศิลป์แต่ผู้รำถูกบังคับให้สวมรองเท้า อันเป็นการขัดกับรูปแบบเดิมที่เคยแสดงกันมา

2. ตามอย่างตะวันตก เป็นการเลียนแบบซึ่งห่างไกลจากชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย เช่น การให้สตรีนุ่งกระโปรงแทนการนุ่งผ้าถุง การสวมหมวก รวมทั้งการแสดงออกที่ให้สามีจุมพิตภริยาก่อนไปทำงาน แต่บางอย่างก็มีเหตุผล เช่น การทำงานโดยไม่ต้องรอกุศย์ยามการกินอยู่ให้ถูกสุขอนามัย เป็นต้น

3. ด้านจีน โดนระบุว่าวัฒนธรรมจีนเป็นตัวแทนของความเป็นต่างดาวแต่ในขณะเดียวกันยอมรับวัฒนธรรมตะวันตกและขนานนามว่าเป็นสากล แม้กระทั่งเครื่องดนตรีที่สงสัยว่ามีต้นเค้ามาจากจีน เช่น ซอคู่ ซอด้วง ถูกห้ามเล่น

4. ท้องถิ่นนิยม เช่น ปรับปรุงการรำโทนเป็นรำวง และส่งเสริมให้ข้าราชการฝึกหัดเพื่อเล่นนาการ

สรุปได้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้นโยบายชาตินิยมเป็นอุดมการณ์ทางการเมือง และกลไกในการสร้างชาตินิยม มีดังต่อไปนี้

1. ใช้กรมโฆษณาการ เพื่อประชาสัมพันธ์แนวคิดโดยออกอากาศทางสถานีวิทยุเป็น บทความ เช่น เรื่องการกินหมากเพื่อชักชวนให้ประชาชนเลิกกินหมาก หรือเป็นรายการสนทนาเพื่อ โจมตีฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยและไม่ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ เช่น การยื่นเคาะพรูปจอมพล ป. พิบูล สงครามในโรงพยาบาลนคร เป็นต้น มีการเปิดเพลงที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ความสามัคคี ความเสียสละ ใช้สภาวัฒนธรรมเพื่อรณรงค์ให้ประชาชนปฏิบัติตามในเรื่องต่างๆ เช่น การแต่งกาย เป็นต้น

2. ใช้การออกกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติฉบับพุทธศักราช 2483 พุทธศักราช 2485 และพุทธศักราช 2486 เป็นต้น นอกจากนั้นยังออกเป็น พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติพุทธศักราช 2485 รวมทั้งมีพระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมเกี่ยวกับการแสดงละคร พุทธศักราช 2485 ที่กำหนดไว้ว่าการแสดงชนิดใด ต้องห้าม หรือ ขนบในการแสดงตามที่รัฐกำหนด รวมทั้งการตั้งกระทรวงวัฒนธรรม ในปี พ.ศ. 2495 เป็นต้น

3. ใช้มหรสพในการเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยม เช่น การแสดงละครอิงประวัติศาสตร์ เป็นต้น

4. ใช้เพลงเป็นสื่อเร้าความรู้สึกชาตินิยม

5. ใช้การประกาศเชิญชวนและคำขวัญต่างๆ

นับเป็นการสร้างวัฒนธรรมใหม่ให้แก่สังคมไทย ในลักษณะที่มีผู้กำหนดให้เป็นไปตาม รูปแบบที่ต้องการ วัฒนธรรมบางอย่างที่เหมาะสมสอดคล้องกับสังคมไทยก็จะได้รับการยอมรับ จากประชาชน ในขณะที่วัฒนธรรมบางอย่างขัดแย้งกับสภาพความเป็นอยู่ เช่น การสวมถุงมือเมื่อ ออกจากบ้าน หรือการสวมรองเท้าในการแสดงนาฏศิลป์ ไม่เป็นที่ยอมรับของคนโดยทั่วไป

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือในด้านการศึกษาหลังเปลี่ยนแปลง การปกครอง รัฐบาลได้ให้ความสำคัญแก่การศึกษาตามที่ปรากฏในหลัก 6 ประการในการ ปกครองประเทศ ข้อ 6 ที่ว่า "จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร" โดยตั้งสภาการศึกษาขึ้น เมื่อ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2475 มีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของกระทรวงธรรมการ มีการประกาศใช้ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 แทนโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 กำหนดจุดมุ่งหมายไว้ ดังต่อไปนี้ (ยงยศ เล็กกลาง, 2518: 56)

“ให้พลเมืองทุกคนไม่เลือกเพศ ชาติ ศาสนา ได้รับการศึกษาพอเหมาะแก่อัธภาพของตน คือพอควรแก่ภูมิปัญญาและทุนทรัพย์ เพื่อทุกคนจะได้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองในอาชีพซึ่งซึ่งตนเกิดมาสำหรับกระทำ ... รัฐย่อมทรงไว้ซึ่งสิทธิในการให้การศึกษาแก่พลเมือง รัฐจึงทรงไว้ซึ่งอำนาจควบคุมการอบรมสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดา..... ผู้ได้ศึกษาจบอุดมศึกษาหรือชั้นมหาวิทยาลัยแล้ว ท่านว่ามีอัธภาพสมควรเป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาการ เหมาะแก่หน้าที่รับผิดชอบชั้นสูงต่อไป ... ท่านว่าผู้สำเร็จการศึกษาชั้นอุดมต้องรู้ภาษาต่างประเทศ จะเป็นภาษาโบราณหรือภาษาปัจจุบัน...”

ในสาระสำคัญของแผนการศึกษาชาติฉบับ พ.ศ. 2475 สรุปได้ดังนี้(กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

1. จะประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นทั้งกรุงเทพฯและหัวเมือง
2. จัดตั้งฝึกหัดครูทุกประเภททุกชั้นจนพอ
3. จัดตั้งโรงเรียนวิสามนศึกษา ทั้งแผนกกลีกรรม อุตสาหกรรม และพาณิชยกรรม
4. จัดมหาวิทยาลัยให้สอนชั้นปริญญาได้ทัดเทียมกับนานาประเทศทั้งกรุงเทพฯและหัวเมือง
5. จัดเครื่องอุปกรณ์การศึกษาให้แพร่หลาย
6. จะอุปถัมภ์ศาสนา อันเป็นปัจจัยสำคัญในการอบรมมนุษยธรรม

ต่อมาได้มีการปรับเป็นแผนการศึกษาชาติ ฉบับพุทธศักราช 2479 มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาระดับอุดมศึกษา คือ การประกาศให้สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งรับผิดชอบจัดหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษาขึ้นในมหาวิทยาลัย ซึ่งในขณะนั้นมีสถาบันอุดมศึกษาแห่งที่ 2 คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองดำเนินการจัดตั้งในปี พ.ศ. 2477 และเพิ่มขึ้นอีก 3 แห่ง คือมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ในปี พ.ศ.248 มหาวิทยาลัยศิลปากรและมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2486 ซึ่งเป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และระบบการศึกษาได้รับผลกระทบเช่นสถานศึกษาบางแห่ง ถูกทหารญี่ปุ่นยึดครอง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา มีการทิ้งระเบิดจากฝ่ายพันธมิตรทำให้สถานศึกษาต้องงดการเรียนการสอนและการสอบ โดยถือเวลาเรียนเป็นเกณฑ์ ตัดสินได้ตกภาวะดังกล่าวทำให้ไม่สามารถพัฒนางานทางการศึกษาได้ ประกอบกับการเกิดน้ำท่วมใหญ่โรงเรียนต้องปิดและงดการสอบไล่ในมหาวิทยาลัยให้ใช้เกณฑ์ตัดสินได้-ตก เพียง 45%

ในปี พ.ศ.2483 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งหน่วยงานที่มีความสำคัญทางการศึกษาขึ้นใหม่อีก 2 หน่วย คือ กองการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อแก้ปัญหาความไม่รู้หนังสือของพลเมืองโดยจัดการศึกษาให้แก่ผู้ใหญ่ที่ไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนในระบบโรงเรียน อีกหน่วยหนึ่งคือกองการฝึกหัดครู โดยมี ม.ล.มานิจ ชุมสาย เป็นหัวหน้ากองคนแรก มีโครงการจัดการฝึกหัดครูทุกระดับ ตั้งแต่ครูอนุบาลไปจนถึงครูมัธยมโดยเปิดโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมขึ้นเป็นครั้งแรกงานสำคัญทางการศึกษาอีกประการหนึ่ง คือ การจัดตั้งคุรุสภาขึ้นในปี พ.ศ. 2488 มีหน้าที่เป็นสภาที่ปรึกษาของกระทรวงศึกษาธิการดำเนินกิจการเพื่อช่วยฐานะครู ทำหน้าที่แทนคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนในส่วนที่เกี่ยวกับข้าราชการครู

แม้สงครามสิ้นสุดลงแล้ว ประเทศไทยยังคงมีความวุ่นวายทางด้านการเมืองในการแย่งชิงอำนาจกันระหว่างกลุ่มที่เป็นนายทหารและกลุ่มพลเรือน กระทรวงศึกษาธิการมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารอยู่ตลอดเวลาตามอิทธิพลของการเมือง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2490 เกิดการรัฐประหารโดยคณะนายทหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม มาเป็นนายกรัฐมนตรี และพลโทมังกร พรหมโยธี เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ทำให้กระทรวงศึกษาธิการได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลทางด้านงบประมาณเป็นอย่างดี เนื่องจากรัฐมนตรีเป็นผู้มีอิทธิพลในคณะรัฐบาลทำให้กระทรวงสามารถบูรณะฟื้นฟูหลังสงคราม ที่สำคัญ คือรัฐมนตรีสามารถขอทุนการศึกษาในต่างประเทศมาให้กระทรวงศึกษาธิการได้ ถึง 100 ทุนและกระทรวงได้จัดแบ่งทุนออกเป็น 3 กลุ่ม คือ สำหรับนักเรียนที่จบชั้นเตรียมอุดมศึกษาเพื่อไปศึกษาในระดับอุดมศึกษา อีกกลุ่มหนึ่งคือผู้ที่จบปริญญาตรีภายในประเทศ และกลุ่มสุดท้ายคือข้าราชการที่จบปริญญาตรีมานานแล้วแต่อายุยังไม่เกิน 35 ปี นับว่าเป็นนโยบายที่เหมาะสมเพราะจะได้คนกลับมารับราชการเป็น 3 รุ่น การส่งคนไปศึกษาต่อในต่างประเทศครั้งนี้มีผลต่อระบบการศึกษาของประเทศไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้ไปศึกษาต่อ ส่วนใหญ่เลือกที่จะไปศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกา มากกว่าไปยุโรปเนื่องจากความบอบช้ำจากสงคราม เป็นผลให้แนวคิดและปรัชญาทางการศึกษาของไทยแตกต่างไปจากเดิม ในอดีตก่อนหน้านี้นักการศึกษาของไทยมักจบการศึกษามาจากประเทศทางยุโรปได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศสและเยอรมัน เป็นต้น

ปัญหาทางการศึกษาที่รัฐให้ความสำคัญและมีความพยายามในการแก้ปัญหา คือ การขาดแคลนครู ประเทศไทยเริ่มดำเนินการฝึกหัดครูมาตั้งแต่ พ.ศ.2435 (รัชกาลที่ 5) และขยายการฝึกหัดครูตามความต้องการครูเรื่อยมา ทั้งในเขตกรุงเทพมหานครและในส่วนภูมิภาค ในปี พ.ศ. 2492 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงถนนประสานมิตร เปิดสอนทั้งหลักสูตรฝึกหัดครูประถมและฝึกหัดครูมัธยม ต่อเนื่องกันไปเป็นหลักสูตร 5 ปี จนถึง ปี พ.ศ. 2496 การฝึกหัดครูของประเทศไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ดำเนินการและระดับอุดมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นผู้ดำเนินการแต่ก็ยังไม่สามารถผลิตครูได้ตามความต้องการ ในปีเดียวกันนั้นเองที่กระทรวงศึกษาธิการได้ให้ผู้เชี่ยวชาญขององค์การวิเทศกิจแห่งสหรัฐอเมริกา โดยมี ดร.วิลลิส พอร์ตเตอร์ (Dr. Willis P. Porter) เป็นหัวหน้าศึกษาปัญหาและรายงานต่อกระทรวงศึกษาธิการ ว่า (ยงยศ เล็กกลาง, 2518: 75)

"ความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่สุดในประเทศไทย คือการยกระดับอาชีพครูและหาทางส่งเสริมเกียรติภูมิและฐานะให้ได้สัดส่วนกับงานที่หนักของครูที่เผชิญอยู่ สำหรับอาจารย์สอนในสถาบันฝึกหัดครู ควรจะได้รับการปรับปรุงก่อนอื่น คือ ในจำนวนอาจารย์ 256 คน ในฝึกหัดครู 43 คน ไม่ได้เรียนวิชาครูเลย 9 คนเท่านั้นที่ได้ปริญญาตรี"

กระทรวงศึกษาธิการจึงได้เสนอพระราชบัญญัติวิทยาลัยวิชาการศึกษา พ.ศ. 2497 โดยกำหนดให้ (ยงยศ เล็กกลาง, 2518: 76) "เป็นสถานศึกษาและการศึกษาวิจัยในวิชาการศึกษาและวิชาอื่นๆที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งหมายจะส่งเสริมวิชาชีพและวิทยฐานะของครู อาจารย์และเจ้าหน้าที่ผู้บริหารการศึกษา"

เมื่อจอมพลป.พิบูลสงครามกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีและพลเอกมังกร พรหมโยธีมาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ อีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ. 2494 ในช่วงนี้รัฐบาลมีเสถียรภาพมั่นคง และให้ความสำคัญกับการศึกษา โดยระบุไว้ในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2495 ว่า "รัฐพึงถือว่าการศึกษามีความสำคัญเป็นลำดับแรกแห่งกิจการของรัฐ"

ภารกิจสำคัญของกระทรวงศึกษาธิการในยุคนี้ คือ การใช้แผนการศึกษาฉบับ พ.ศ. 2495 สิ่งที่แตกต่างกันจากแผนฉบับเดิม คือ การเพิ่มองค์แห่งการศึกษาเป็นพุทธศึกษา จริยศึกษา พลศึกษาและเพิ่มหัตถศึกษา โดยกำหนดจุดมุ่งหมายไว้ว่า (จรรยา วงศ์สายัณห์, 2532: 37) "ให้มีความเคยชินและความขยันหมั่นเพียรในการใช้มือปฏิบัติงาน เพื่อเป็นรากฐานของการประกอบสัมมาชีพ" การเพิ่มหัตถศึกษาเกิดจากแนวคิดของหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ หนึ่งในคณะกรรมการร่างแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ตอนหนึ่งว่า (กระทรวงศึกษาธิการ, 2533: 169)

"ขึ้นปล่อยให้เด็กหลงนิยมเรียนวิชาธรรมดาอย่างแต่ก่อนแล้ว ก็จะเป็นภัยแก่ตัวเด็กเอง และเป็นภัยแก่บ้านเมืองด้วย เมื่อดูตัวอย่างของอเมริกาซึ่งเขาเน้นการศึกษาออกเป็นสี่ส่วนล้วน

เหมาะสมกัน คือ *Head Education* , *Heart Education* , *Health Education* , *Hand Education* รวมเป็นสี่แล้วเห็นว่าทางเขาได้ผลจนสามารถสร้างชาติประเทศให้ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว เป็นประวัติศาสตร์และไปได้ไกลกว่าประเทศอื่นในทุกๆทาง จนกลายเป็นประเทศที่หนึ่งของโลกขึ้นมาได้”

นอกจากนั้นยังเกิดความร่วมมือทางการศึกษากับต่างประเทศ ได้แก่การเป็นสมาชิกขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ในปี พ.ศ. 2492 ความช่วยเหลือทางการศึกษาและวัฒนธรรมจากประเทศสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ.2493 ความช่วยเหลือจากองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) เป็นต้น ผลจากความช่วยเหลือที่สำคัญอีกจุดหนึ่งคือ การจัดตั้งสถาบันระหว่างชาติสำหรับทำการค้นคว้าเรื่องเด็กที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร เป็นสถาบันค้นคว้าวิจัยจิตวิทยาเด็ก เพื่อนำมาพัฒนาวิธีการให้การศึกษาค้นคว้าให้ถูกต้องตามหลักจิตวิทยา การมีสถาบันระหว่างชาติในประเทศไทยนับเป็นความก้าวหน้าทางการศึกษา นอกจากนั้นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ พลเอกมังกร พรหมโยธี ยังมีนโยบายที่แน่วแน่ในการพัฒนาการอาชีวศึกษาและการฝึกหัดครู เนื่องจากปัญหาคุณภาพของหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษาที่มีเด็กมาเข้าเรียนมากเพื่อศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยแต่ทางรัฐบาลไม่สามารถจัดที่เรียนได้พอเพียง ต้องขยายขนาดของชั้นเรียน ทำให้เกิดปัญหาคุณภาพและมาตรฐานทางการศึกษา รัฐจึงพัฒนาการอาชีวศึกษาเพื่อช่วยแก้ปัญหา และให้ความสำคัญในการผลิตครูเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนครู มีการปรับปรุงโรงเรียนฝึกหัดครูในส่วนภูมิภาคให้สามารถเปิดสอนระดับที่สูงขึ้น ซึ่งได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดี รวมทั้งความช่วยเหลือจากองค์การยูเนสโกในโครงการฝึกหัดครูชนบท

ในปี พ.ศ. 2499 รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติจัดตั้งสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติขึ้น เป็นการแก้ปัญหาการที่มหาวิทยาลัยสังกัดต่างกระทรวงกัน ทำให้มหาวิทยาลัยมีมาตรฐานเดียวกัน

2. ปัจจัยภายในที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย

ในช่วงนี้แม้ว่าสถานการณ์ต่างๆภายในประเทศโดยเฉพาะทางด้านการเมืองมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ประเทศไทยต้องเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เป็นผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น เศรษฐกิจที่ฝืดเคืองในภาวะสงคราม ที่เรียกกันว่า “ข้าวยากหมากแพง” และการปรับตัวน่านับประการดังได้

กล่าวแล้ว แต่การศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้รับการพัฒนาไปตามเหตุการณ์ แม้ว่าประเทศไทย ในช่วงนี้จะมีการปฏิวัติรัฐประหารเกิดขึ้นบ่อยครั้งอันเป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารประเทศ และผู้บริหารทางการศึกษาตามไปด้วยแต่นโยบายของรัฐบาลทุกชุดจะมีการกล่าวถึงการ อุดมศึกษาอยู่ด้วย เช่น

รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีคนที่หนึ่งหลังการเปลี่ยนแปลงการ ปกครองได้กำหนดนโยบายทางธรรมการไว้ข้อหนึ่งว่า (รุ่งฤทธิ์ ศยามานนท์, 2519: 11)

“ในสวนการศึกษาชั้นสูงจะได้จัดมหาวิทยาลัยให้สามารถสอนชั้นปริญญาที่เราต้องการให้ ทัดเทียมกับมหาวิทยาลัยในนานาประเทศเพื่อผู้เรียนจะได้สำเร็จการศึกษาชั้นอุดมได้ในเมืองเรา เอง”

การเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยเป็นเรื่องใหม่ของสังคมไทย จึง เกิดความจำเป็นที่จะต้องให้ความรู้เกี่ยวกับระบอบการปกครองใหม่นี้แก่ประชาชน จึงเป็นตัวแปร สำคัญที่ทำให้เกิดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองโดยเปิดเป็นแบบตลาดวิชา ทุกคนมีสิทธิ์ เข้าศึกษาโดยไม่ต้องสอบคัดเลือกและการปรับวัฒนธรรมใหม่ที่ต้องการย้ายศูนย์กลางอำนาจจากราชสำนักมาสู่รัฐบาลของสามัญชน โดยเอาความเจริญของชาติมาผูกพันกับวัฒนธรรม จึงมีการ ก่อตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อจะให้ป็นศูนย์กลางในการศึกษาเรื่องศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งการ ก่อตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อส่งเสริมการเกษตรกรรมของประเทศไทยจึงถือเป็นจุดเปลี่ยน ของระบบอุดมศึกษาในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในสังกัดกระทรวงต่างๆ ที่มีรูปแบบการบริหาร มหาวิทยาลัยที่แตกต่างกัน คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นนิติบุคคลมีผู้ประศาสน์การ มหาวิทยาลัยศิลปากร สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สังกัดกระทรวงเกษตรและมหาวิทยาลัย แพทยศาสตร์ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข บทบาทหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมีลักษณะแบ่งหน้าที่กัน ทำ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและตอบสนองการทำงานของรัฐบาล ภายใต้นโยบายสร้างชาติหรือ อุดมการณ์ชาตินิยมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามและนโยบายฟื้นฟูเศรษฐกิจหลัง สงครามโลกครั้งที่ 2

ปี พุทธศักราช 2475 กิจการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรก ของประเทศไทยได้มีการขยายตัว มีการจัดสอนในสาขาวิชาต่างๆเพิ่มขึ้นตามข้อเสนอแนะของสภา การศึกษา ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ.2475 และมีอายุการทำงานเพียง 1 ปีได้เสนอแนะว่าควรมีคณะวิชา

ระดับปริญญาตรี ดังนี้คือ คณะแพทยศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ ส่วนแผนกอื่นให้สอนระดับประกาศนียบัตร ในปีเดียวกันนั้นเองจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับโอนโรงเรียนสถาปัตยกรรมของโรงเรียนเพาะช่างมาสมทบและภายหลังได้ปรับปรุงเป็นแผนกสถาปัตยกรรมศาสตร์และในปีต่อมา (พ.ศ.2476)โอนโรงเรียนกฎหมายจากกระทรวงยุติธรรมมารวมกับคณะรัฐประศาสนศาสตร์และเปลี่ยนชื่อเป็นคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ซึ่งต่อมาภายหลังได้โอนไปตั้งเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง

จากสภาพการเมืองอันเป็นปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อความเป็นไปภายในมหาวิทยาลัย การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ทำให้นิสิตในมหาวิทยาลัยเริ่มตระหนักในเรื่องสิทธิเสรีภาพ นิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีการรวมตัวกันยื่นหนังสือถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการขอให้ทุกคนในมหาวิทยาลัยมีสิทธิประสาทปริญญาตรีเช่นเดียวกับคณะแพทยศาสตร์ จนในที่สุดจึงมีพิธีมอบปริญญาบัตรรุ่นแรกแก่ผู้สำเร็จปริญญาตรีจากคณะวิศวกรรมศาสตร์และคณะวิทยาศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2478 เป็นปีแรก

หลังจากที่อธิการบดีที่เป็นชาวอเมริกันชื่อ ดร.เอ. จี. เฮลิส ลาออก เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งดังที่พลเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้นได้รายงานต่อคณะรัฐมนตรีว่า (วารุณี ไอลถารมย์, 2533: 23) "บังคับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไม่ได้...เพราะกระทรวงจะทำอะไรเขา (มหาวิทยาลัย) ก็หาว่าแทรกแซง" และชี้แจงปัญหาของความขัดแย้งว่า "เกิดจากการจัดระเบียบในจุฬาฯ ยังไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย" ถึงกับจะให้มีการปรับแก้พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยซึ่งจะมีผลกระทบต่อความเป็นอิสระในการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย สภามหาวิทยาลัยของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงเชิญให้ พ.อ.หลวงพิบูลสงครามเป็นอธิการบดี และนับเป็นครั้งแรกที่มหาวิทยาลัยเชิญนักการเมืองมาเป็นอธิการบดี โดยมีพลโทประยูร ภมรมนตรี เป็นรองอธิการบดี ทำให้มหาวิทยาลัยเจริญรุดหน้าเป็นอันมากทั้งทางด้านวิชาการและสิ่งก่อสร้างในมหาวิทยาลัย เช่น ได้จัดตั้งแผนกสัตวแพทยศาสตร์ แผนกทันตแพทยศาสตร์ และแผนกพาดิษศาสตร์และการบัญชี ซึ่งต่อมาได้พัฒนามาเป็นคณะวิชาทั้งหมด ในส่วนของสิ่งก่อสร้างได้มีการจัดสร้างอาคารขึ้นหลายหลัง เช่น หอประชุมมหาวิทยาลัย ตึกสำนักงานเลขาธิการ ตึกสถาปัตยกรรมศาสตร์ ตึกเคมี และ ตึกเภสัชศาสตร์ เป็นต้น และยังโอนที่ดินจำนวน 1,300 ไร่ ของพระคลังข้างที่มาเป็นกรรมสิทธิ์ของมหาวิทยาลัย ทำให้มหาวิทยาลัยเกิดรายได้ มีกิจกรรมการฝึกยุวชนนายทหารให้แก่ นิสิตของมหาวิทยาลัย (ประยูร ภมรมนตรี, 2518) ทำให้นิสิตมีความรู้สึกภูมิใจชอบต่อความเป็นไปของบ้านเมือง ดังปรากฏเหตุการณ์เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ.2483 ที่นิสิตร่วมเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนจาก

ประเทศฝรั่งเศส แม้ว่าในขณะนั้นกระทรวงศึกษาธิการมีระเบียบมิให้นักศึกษาเกี่ยวข้องกับ การเมือง แต่นิสิตนักศึกษาทั้งสองมหาวิทยาลัยที่มีอยู่ในขณะนั้น คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองได้เดินขบวน มาเรียกร้องดินแดนคืน พลตรีหลวงพิบูล สงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้กล่าวสดุดีในความรักชาติของนิสิตนักศึกษา

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ พ.อ.หลวงพิบูลสงครามซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงกลาโหมและดำรงตำแหน่งอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในขณะเดียวกันเป็นผลให้ มหาวิทยาลัยมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองของประเทศอยู่เนืองๆ เช่น นายพลโตโจ นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นได้เดินทางมาประเทศไทยและได้ไปเยี่ยมชมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน คราวนั้น พลโทประยูร ภมรมนตรี รองอธิการบดี ได้จัดให้นิสิตที่เป็นยุวชนนายทหารมาให้การ ต้อนรับเป็นจำนวนมากเพื่อแสดงศักยภาพของยุวชนที่เข้มแข็งและมีความพร้อมในการต่อสู้ พร้อมกับรายงานความเสียหายเมื่อทหารญี่ปุ่นเข้ามายึดมหาวิทยาลัยและทำให้เกิดความเสียหาย แก่อาคารสถานที่ในมหาวิทยาลัยเป็นจำนวนมาก ทำให้นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นชื่นชมในความ เข้มแข็งของนิสิตและขอชดใช้ค่าเสียหายทั้งหมดที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัย ผลกระทบจาก สงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อสถาบันการศึกษาอีกประการหนึ่ง คือแนวคิดในการย้ายสถานที่ราชการ ไปอยู่ในจังหวัดเพชรบูรณ์ รวมทั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ได้ถิ่นก่อสร้างในป่าแดงห่างจาก ตัวเมืองเพชรบูรณ์ประมาณ 8 กิโลเมตร ในปี พ.ศ. 2487 โดยทางมหาวิทยาลัยได้ส่งอาจารย์ ผลัดเปลี่ยนกันไปดูแลการก่อสร้างอาคารเรียน ซึ่งมีอุปสรรคมาก เนื่องจากการคมนาคมที่ไม่ สะดวก การขาดแคลนวัสดุครุภัณฑ์ที่ใช้ในการก่อสร้างและอันตรายจากไข้มาลาเรีย นับว่า สถาบันอุดมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยในขณะนั้น มีส่วนเกี่ยวข้องกับความ เป็นไปของ ประเทศชาติอย่างใกล้ชิด

สถาบันอุดมศึกษาแห่งที่สองของประเทศไทยคือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เกิดขึ้นจากความต้องการที่จะให้การศึกษาระดับสูงและความรู้ความเข้าใจในด้านการเมืองและ การปกครองของประเทศในระบอบประชาธิปไตย พลังผลักดันการก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการเมือง คือ พลังของผู้ที่นิยมระบอบรัฐธรรมนูญ ดร.ปรีดี พนมยงค์ หนึ่งในคณะราษฎร ผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง กล่าวถึงเหตุผลไว้ดังต่อไปนี้ (ชวลิต ทรงกิตติ, 2530: 58)

“เพื่อให้เป็นตลาดวิชาอำนวยความสะดวกการศึกษาวิชากฎหมาย วิชาเศรษฐศาสตร์และวิชาการอื่นๆ อันเกี่ยวกับธรรมชาติและการเมือง เพื่อส่งเสริมให้ข้าราชการและประชาชนมี โอกาสได้ศึกษา

อย่างแพร่หลาย ซึ่งเป็นการเผยแพร่และปลูกฝังระบอบประชาธิปไตย ให้รู้หน้าที่การปกครอง บ้านเมืองในระบอบนี้”

ในวันเปิดมหาวิทยาลัย 27 มิถุนายน 2477 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เสด็จมาเป็นประธานในพิธีและมีพระราชดำรัสว่า (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2535 : 41)

“ข้าพเจ้าเห็นสอดคล้องต้องด้วยถ้อยคำที่ท่าน (นายปรีดี พนมยงค์) กล่าวมาว่า ในสมัยที่ประเทศเราปกครองโดยรัฐธรรมนูญเช่นนี้ เป็นการจำเป็นที่จะต้องเผยแพร่วิชาธรรมศาสตร์ และการเมืองให้แพร่หลาย เพื่อปวงชนจะได้รับทราบความเป็นไปในบ้านเมือง ซึ่งทุกคนเป็นเจ้าของ”

เมื่อแรกก่อตั้งตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476 กำหนดไว้ว่า (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2535 : 44)

“มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง มีหน้าที่จัดการศึกษาวิชากฎหมาย วิชาการเมือง วิชาเศรษฐศาสตร์และบรรดาศาสนาอื่น ๆ อันเกี่ยวกับวิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง”

การจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดทางการศึกษาแบบฝรั่งเศส ที่มุ่งเพิ่มพูนสติปัญญาแก่นักศึกษาให้มีความรู้รอบมากกว่าความรู้ในวิชาชีพ (Professional) โดยการวางรากฐานการศึกษาให้นักศึกษาสามารถรู้และเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆอย่างรอบด้าน อย่างมีเหตุผล นักศึกษาถูกกำหนดให้เรียนรู้กิจกรรมของสังคมในแง่มุมที่สำคัญ นอกจากนั้น มหาวิทยาลัยยังมีลักษณะเป็นตลาดวิชา ซึ่งถือเป็นรูปแบบใหม่ของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยและสอดคล้องกับระบอบการปกครองใหม่คือ ระบอบประชาธิปไตย ทำให้มหาวิทยาลัยได้รับความนิยมมาก มีผู้สมัครเข้าศึกษาถึง 7,094 คน วิชาที่เปิดสอนในขณะนั้นได้แก่ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และการทูต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476 กำหนดให้มหาวิทยาลัยเป็นนิติบุคคล และมีความเป็นอิสระในการบริหารงาน โดยมหาวิทยาลัยอยู่ในความดูแลของคณะกรรมการที่ประกอบด้วยนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย คณะบดีคณะต่างๆ ในมหาวิทยาลัย และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่ง

ตั้งขึ้นโดยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรได้เริ่มรับนักศึกษาและทำการสอนตั้งแต่พ.ศ. 2477 เป็นต้นมา ครั้งแรกมีการสอนเพียงชั้นปริญญาตรี "ธรรมศาสตร์บัณฑิต" ในปี พ.ศ. 2478 เริ่มสอนวิชาตามหลักสูตรปริญญาโทใน 4 สาขาวิชา คือ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และการทูตและต่อมาได้ขยายถึงระดับดุษฎีบัณฑิตทั้ง 4 สาขา ในปี พ.ศ. 2481 มหาวิทยาลัยได้เปิดสอนชั้นเตรียมอุดมศึกษาขึ้นเรียกว่า โรงเรียนเตรียมปริญญามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 ซึ่งกำหนดไว้ว่าผู้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยจะต้องศึกษาชั้นเตรียมอุดมศึกษามาก่อน ซึ่งเปิดสอนเพียง 8 ปี แผนกนี้ได้ยกเลิกไปเนื่องจากมีการสอนชั้นเตรียมอุดมศึกษาในโรงเรียนของรัฐบาลทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 และเกิดการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 มีผลกระทบต่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เนื่องจาก นายปรีดี พนมยงค์ ต้องลี้ภัยการเมืองไปอยู่ต่างประเทศ ทหารเข้ายึดครองมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนพฤศจิกายน 2494) ทำให้นักศึกษาต้องย้ายไปเรียนที่อื่นแต่นักศึกษาก็รวมตัวกันเดินขบวนเพื่อเรียกร้องมหาวิทยาลัยคืนจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้สำเร็จ และรัฐบาลมีความพยายามทุกวิถีทางที่จะลดอำนาจและบทบาทของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการปรับเปลี่ยนตัวผู้บริหารกลุ่มอำนาจเก่าออกไปและแต่งตั้งรองหัวหน้าคณะรัฐประหาร พลโทสวัสดิ์ ส.สวัสดิเกียรติ เข้ามาเป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัย ในวันรับตำแหน่งท่านได้กล่าวว่า (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2535: 158)

"กระผมได้เรียนไว้แต่ต้นว่า ที่นี่เป็นสถานศึกษาการเมืองไม่ใช่ที่เล่น การเมือง จะสอนการเมืองให้แก่ลูกศิษย์ได้ แต่อย่าเล่นการเมือง มหาวิทยาลัยไม่ใช่ที่เล่นการเมืองของใครๆ นักศึกษาก็เหมือนกัน เขามีหน้าที่แต่จะมาเรียนเท่านั้น....และไม่ใช่มหาวิพากษ์วิจารณ์กิจการของมหาวิทยาลัย ขอให้คนบดช่วยตักเตือนเสียบ้าง"

นอกจากนั้นยังมีความคิดที่จะเปลี่ยนสภาพมหาวิทยาลัยเป็นโรงเรียนราษฎร์ ในปี 2492 หรือจะเปลี่ยนมหาวิทยาลัยเป็นกิจการโรงแรมในปี 2493 (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2535) ในปีพ.ศ. 2495 ได้มีการตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2495 เปลี่ยนชื่อมหาวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตัดคำว่าเมืองออก ยกเลิกตำแหน่งผู้ประศาสน์การ เปลี่ยนเป็นอธิการบดี และจอมพล ป. พิบูลสงครามรับตำแหน่งอธิการบดีเป็นคนแรก มีความพยายามในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารและการศึกษา จากความคิดที่ว่าการเรียนแบบกว้างและปะปนแบบปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิตที่กระทำมาแต่เดิมนั้นไม่ต้องตามหลักสากล มีการเรียกร้องให้นักศึกษามีเวลาเรียนเพิ่มขึ้น มีการเพิ่มรายวิชา ทำให้ความเป็นตลาดวิชาหมดไป

กลายเป็นมหาวิทยาลัยปิดและทำให้หลักสูตรของมหาวิทยาลัยสอดคล้องกับมหาวิทยาลัยในประเทศสหรัฐอเมริกาที่เริ่มเข้ามามีบทบาทในวงการศึกษาของไทย มหาวิทยาลัยกลายเป็นหน่วยหนึ่งของระบบราชการ มีการตั้งคณะวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2498 และคณะรัฐประศาสนศาสตร์ ในปีต่อมา

หลังการก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองในปี พ.ศ. 2476 ประเทศไทยเข้าสู่ภาวะสงคราม แนวคิดในการพัฒนาการศึกษากลับมาได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมอีกครั้ง ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณ ปี พ.ศ. 2486 ภายใต้เงื่อนไขที่รัฐบาลต้องการสร้างชาติ และมีนโยบายผลิตกำลังคนในสาขาวิชาชีพต่างๆ เพื่อป้อนให้กับหน่วยงาน โดยให้กระทรวงต่างๆ ที่เป็นต้นสังกัดของมหาวิทยาลัยเป็นผู้ผลิตบัณฑิตได้แก่ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากรสืบเนื่องมาตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเห็นคุณค่าของศิลปะ และได้ทรงก่อตั้งโรงเรียนเพาะช่าง เพื่อสนับสนุนการศึกษาทางศิลปะทั้งส่วนที่เป็นศิลปะแท้ที่เรียกกันว่าศิลปะศิลป์ (Fine Art) กับศิลปะเพื่อประโยชน์ในการอุตสาหกรรมและ พาณิชยกรรมที่เรียกว่า ประยุกต์ศิลป์ (Applied Art) โดยได้มีการเชิญชาวต่างชาติมาช่วยสอน เช่น นายไวซาเซ สอนการปั้น นายโยโกด้า สอนเขียนรูป เป็นต้น ทรงมีสายพระเนตรที่ยาวไกลและให้ความสำคัญต่อศิลปะอย่างแท้จริง นอกจากนั้นยังนับเป็นแนวคิดใหม่ที่ทรงขยายกระจายการศึกษาสู่ประชาชนทุกคนโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ ทุกคนมีโอกาสเข้าศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน และยังได้ทรงตั้งกรมใหม่ทางศิลปะ คือ กรมศิลปากร โดยการรวมกิจการงานช่างจากกระทรวงโยธาธิการและกรมพิพิธภัณฑ์จากกระทรวงธรรมการ แต่เดิมสังกัดกระทรวงวังและต่อมาในปี พ.ศ. 2476 ย้ายไปสังกัดกระทรวงธรรมการ และก่อตั้งโรงเรียนประณีตศิลปกรรมขึ้น ในปี พ.ศ. 2477 เพื่อฝึกหัดอบรมวิชาจิตรกรรมและปฏิมากรรมให้แก่เด็กหนุ่มโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน ต่อมาในปี พ.ศ. 2480 โรงเรียนประณีตศิลปกรรมได้เปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนศิลปากรแผนกช่าง และในปีต่อมาพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากร ได้เสนอพระราชกฤษฎีกา ยกฐานะโรงเรียนศิลปากรเป็นกองโรงเรียนศิลปากร มี 2 แผนก คือ แผนกช่างและแผนกนาฏดุริยางค์

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรในปี พ.ศ. 2475 และมีการปรับเปลี่ยนนายกรัฐมนตรีหลายครั้ง จนกระทั่งจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรกในพ.ศ.2481 และมีนโยบายในการบริหารประเทศโดยการปฏิรูปจากชนบทรรมนิยม ประเพณี วิถีชีวิต ตลอดจนทัศนคติดั้งเดิมสู่ความเป็นสากล ด้วยความตระหนักในการพัฒนา

ทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างหลักในการพัฒนาองค์รวมของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2486 จึงได้ยกฐานะโรงเรียนศิลปากรขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร ทั้งนี้ภายใต้การนำของหลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากร ศาสตราจารย์ ซี เฟโรจี (คิลปี พีระศรี) และพระสาโรชรัตนนิมมาน ได้ร่วมมือกันปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรโรงเรียนศิลปากรแผนกช่าง ซึ่งแต่เดิมเรียนการช่างหลายชนิด ทำนองช่างสิบหมู่ ให้เป็นโรงเรียนประณีตศิลปกรรม โดยมีจุดประสงค์จะสร้างเด็กไทยให้มีความชำนาญในการปั้น การเขียนรูป และการเขียนแบบสถาปัตยกรรม เพื่อให้เป็นลูกมือช่าง ด้วยในสมัยนั้นบ้านเมืองต้องการความก้าวหน้า มหาวิทยาลัยเป็นนิติบุคคลอยู่ในความดูแลของคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ อธิบดีกรมศิลปากรเป็นอุปนายกและเป็นผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยโดยตำแหน่ง และมีเลขาธิการมหาวิทยาลัยทำหน้าที่ธุรการ ช่วยเหลือผู้อำนวยการมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากรในระยะแรกมีคณะเดียว คือ คณะจิตรกรรมและประติมากรรม โดยเปิดสอนเป็นหลักสูตรชั้นปริญญาตรี 5 ปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2495 รัฐบาลตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้น จึงโอนมหาวิทยาลัยไปสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม

แรงบันดาลใจสำคัญที่เป็นแรงผลักดันให้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรคือ ความสามารถของเด็กไทยในเชิงช่างที่ปรากฏในการออกร้านแสดงกิจกรรมของกรมศิลปากรในงานฉลองรัฐธรรมนูญในปีพ.ศ. 2480 และ 2481

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ถือกำเนิดจากเหตุผลที่แผนการศึกษา พ.ศ. 2452 แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 สาย คือสายสามัญ เรียนวิชาสามัญทั่วไปและสายวิสามัญ เรียนวิชาชีพแต่ประชาชนในขณะนั้น (พ.ศ.2449) นิยมเรียนวิชาสามัญ ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กล่าวถึงปัญหาในขณะนั้นไว้ว่า (ยงยศ เล็กกลาง, 2518: 59)

“การศึกษาซึ่งได้เริ่มจัดมาตลอดแล้วนี้ ก็เพื่อฝึกหัดคนเข้ารับราชการตามความประสงค์ของบ้านเมืองซึ่งกำลังขยายการทำงานออกทุกแผนกทุกทาง แต่บัดนี้ราษฎรพากันนิยมการเรียนมากขึ้นแล้ว เห็นได้โดยที่เปิดโรงเรียนขึ้นที่ไหนก็มีนักเรียนเข้าเรียนเต็มทีนั้น หน้าที่ราชการจะหาพอมิแก่ผู้ประสงค์จะเข้ารับราชการไม่ เมื่อเป็นเช่นนี้ที่จะปรากฏในภายหน้าก็คือ ผู้เรียนไม่สมหวังความทะยานอยากเข้าทำการตามวิชาที่เรียนมานี้ มีตัวอย่างคือ ที่บิดาเคยหาเลี้ยงชีพด้วยการทำนา ทำสวน บุตรที่ได้เข้าโรงเรียนแล้ว เมื่อออกทำการกลับสู่สมัคร รับจ้างเป็นเสมียนรับเงินเดือนแม้แต่เพียงเดือนละ 20 บาท ถ้าชีวิตบิดามารดาหาไม่ บางทีจะเลยขายเรือสวนไถ่นา ละทิ้งถิ่นฐานเดิมของตัวเสียทีเดียวก็เป็นได้ เช่นนี้นับว่าการศึกษาให้โทษ”

นับเป็นความพยายามของรัฐที่จะชักชวน สนับสนุน กระตุ้นเร่งเร้าให้ประชาชนหันมาศึกษาวิชาชีพตลอดมา แต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จนถึงปี พ.ศ. 2454 ที่กระทรวงธรรมการได้จัดให้มีการแสดงศิลปะ หัตถกรรมของนักเรียนขึ้นเป็นครั้งแรก ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้แสดงพระราชดำริสนับสนุน ทำให้คนเริ่มให้ความสนใจวิชาชีพ หรือวิชาวิสามัญ โดยเฉพาะในสาขาวิชาการกลึงกรรมที่ทรงสนพระทัยที่จะให้ราษฎรเอาใจใส่ในการศึกษาเพื่อสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทรงเร่งเร้าให้เสนาบดีกระทรวงธรรมการในขณะนั้น คือเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเสนาบดีและได้กราบทูลเรื่องนี้ว่า (ยงยศ เล็กกลาง, 2518: 61)

“เรื่องการสอนวิชากลึงในโรงเรียนนี้ ข้าพระพุทธเจ้ากำลังดำริอยู่แล้ว เพราะรู้สึกด้วยเกล้าฯว่าประเทศสยาม เป็นประเทศเพาะปลูก การหาเลี้ยงชีพ ของราษฎรย่อมเป็นไปในทางกลึงเป็นพื้น การหัตถกรรมนั้นเป็นแต่เพียงเครื่องประกอบราษฎรในราชธานีน้อยใหญ่ ซึ่งมีได้อาศัยหาเลี้ยงชีพทางกลึงย่อมต้องการโรงงานหัตถกรรมบ้าง แต่ราษฎรชาวชนบทย่อมประกอบกิจการเป็นอาชีพะทั่วไป หัตถกรรมนั้นควรจะทำเป็นเวลาว่างเล็กน้อยและเวลาหยุดการเพาะปลูก เช่นสิ้นหนานาแล้ว เพื่อได้เป็นลำไฟพิเศษสำหรับเป็นเครื่องประกอบหาเลี้ยงชีพให้ไหลล้นขึ้นเท่านั้น แต่การจัดโรงเรียนกลึงกรรมเป็นปัญหาใหญ่อยู่ในตัวแท้จริงเป็นสภิมอันหนึ่งซึ่งข้าพระพุทธเจ้ารับพระราชทานตระเตรียม อยู่แล้ว เมื่อเสร็จจะนำขึ้นทูลเกล้าฯถวาย”

ตามวิถีชีวิตของคนไทยให้ความสำคัญกับการเพาะปลูกมาเนิ่นนาน เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม มีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมในการเพาะปลูกพืชพันธุ์นานาชนิด จึงเกิดสถานศึกษาทางวิชาการเกษตรแห่งแรก คือ โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม ขึ้น ณ บริเวณหอวัง หรือบ้านหลวงสระปทุมวัน บริเวณกรีฑาสถานแห่งชาติในปัจจุบัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460 สังกัดในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีพระยาเทพศาสตร์สถิตย์ (ให้ กาฬดิษฐ์) เป็นอาจารย์ใหญ่และถือเป็นจุดกำเนิดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในปีต่อมา โรงเรียนได้ย้ายไปตั้งที่ตำบลพระประโทน จังหวัดนครปฐม โดยมีคณะผู้บุกเบิกคือหลวงขุนทดกสิการ (นายขุน อ่องระเบียบ) ขุนกสิกรพิศาล (นายผาย เทพลีธา) หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ (นายทองดี เรศานนท์) หลวงสัมฤทธิ์กสิกรรม (นายผล สินธุเจริญ) และนายอินทร์ จันทรสติชัย ทั้ง 5 ท่านได้พยายามที่จะขยายการศึกษาทางด้านเกษตรอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนตัวเสนาบดีกระทรวงธรรมการ นโยบายทางการศึกษากสิกรรมจึงลดความสำคัญลง จนกระทั่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้กลับมาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการอีกวาระหนึ่ง

ก็ได้ขยายสถานียทดลองการเกษตรและโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม ทั้งในภาคอีสานที่จังหวัด นครราชสีมา ภาคเหนือที่แม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ และภาคใต้ที่จังหวัดสงขลา ในปี พ.ศ. 2477 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีพ้นจากตำแหน่ง นโยบายทางการศึกษากสิกรรมได้เปลี่ยนแปลงไปอีก ครั้งนี้บรรดาครูอาจารย์ที่เป็นผู้บุกเบิกเกรงว่าการศึกษากสิกรรม ซึ่งวางรากฐานมาถึง 17 ปี จะต้องล้มเลิก จึงร่วมกันเสนอต่อกระทรวงศึกษาธิการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมวิสามัญเกษตรกรรมขึ้น ที่แม่โจ้ และยกฐานะเป็น "วิทยาลัยเกษตรศาสตร์" ในปี พ.ศ. 2481 สังกัดกระทรวงเกษตรธิการ รับนักศึกษาที่จบชั้นมัธยมปีที่ 8 เข้าเรียนหลักสูตร 3 ปี ได้รับอนุปริญาเกษตรศาสตร์ ต่อมาได้ ย้ายวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จากแม่โจ้มาที่บางเขน อันเป็นที่ตั้งของสถานีเกษตรของกระทรวง เกษตรธิการ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติเป็น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2486 โดยรวมวิทยาลัยวนศาสตร์ จังหวัดแพร่และ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาที่แม่โจ้ แบ่งเป็น 4 คณะ คือ คณะเกษตรศาสตร์ คณะวนศาสตร์ คณะการประมงและคณะสหกรณ์ โดยมีพลเรือโท สินธุ์ กมลนาวิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวง เกษตรธิการ ดำรงตำแหน่งอธิการบดีคนแรก รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ให้ความสำคัญ ในวิชาการเกษตร โดยได้กำหนดเป็นนโยบายของรัฐ (พ.ศ. 2492 – 2494) ไว้ดังต่อไปนี้ (รอง ศยามานนท์, 2520: 311)

"จะได้ส่งเสริมการศึกษาในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ให้ก้าวหน้า และจะได้พยายามให้ การศึกษาอบรมในวิชาการกสิกรรมเลี้ยงสัตว์แก่ประชาชนให้แพร่หลายยิ่งขึ้น ทั้งจะได้ร่วมมือ อย่างใกล้ชิดกับองค์การอาหารและการเกษตรของสหประชาชาติ"

มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ เกิดจากการเห็นความสำคัญของการแพทย์โดยเริ่มจากการที่ รัฐบาลได้ ยกฐานะกรมสาธารณสุข ที่แต่เดิมสังกัดกระทรวงมหาดไทยให้เป็นกระทรวง สาธารณสุขในปี พ.ศ. 2485 และเพื่อเป็นการพัฒนาการแพทย์ในประเทศไทย จึงได้มีความ เคลื่อนไหวแยกคณะแพทยศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาตั้งเป็นมหาวิทยาลัยขึ้นใหม่อีก แห่งหนึ่ง ในปีต่อมานายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการแพทย์ ได้มีการกำหนดไว้เป็นนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขข้อหนึ่งว่า (รอง ศยามานนท์, 2520: 174)

"จะจัดขยายการรับนักศึกษาในทางแพทยศาสตร์ ทันตแพทยศาสตร์ เภสัชกรรมศาสตร์ และสัตวแพทยศาสตร์ ให้มีจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาตาม มาตรฐานสากลให้มากขึ้นจะจัดการ อบรมบรรดานายแพทย์และเภสัชกรที่สำเร็จการศึกษาไปแล้วให้มีความรู้เพิ่มพูนยิ่งขึ้นด้วย"

จึงมีพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2486 โดยกำหนดหน้าที่ไว้ดังต่อไปนี้ (เสถียร วิชัยลักษณ์, 2496: 376)

"มีหน้าที่จัดการศึกษาตรวจค้นและส่งเสริมแพทยศาสตร์ ทันตแพทยศาสตร์ เภสัชกรรมศาสตร์ สัตวแพทยศาสตร์ กับวิชาพยาบาล- ผดุงครรภ์และอนามัย"

มหาวิทยาลัยเป็นนิติบุคคล อยู่ในความดูแลของคณะกรรมการมหาวิทยาลัยซึ่งประกอบด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัย และคนบดิตต่างๆ ในมหาวิทยาลัย เมื่อแรกก่อตั้ง มี 4 คณะ คือ คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะเภสัชกรรมศาสตร์และคณะสัตวแพทยศาสตร์ และในปี พ.ศ. 2491 ได้จัดตั้งคณะขึ้นใหม่อีก 2 คณะ คือ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และคณะสาธารณสุขศาสตร์

สถาบันอุดมศึกษาทั้ง 5 แห่งที่มีอยู่ในยุคสร้างและธำรงไทยต่างมีสังกัดที่แตกต่างกัน ดังได้กล่าวในรายละเอียดข้างต้น จนถึง พ.ศ. 2494 ได้เริ่มมีการพูดถึงการปฏิรูประบบบริหาร อุดมศึกษานับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของระบบอุดมศึกษา คือ การรวมมหาวิทยาลัยทั้ง 5 แห่งไว้ในสังกัดเดียวกันแต่ยังมีได้ดำเนินการเป็นรูปธรรม จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2497 เซอร์ ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Sir Charles Darwin) ผู้เชี่ยวชาญด้านอุดมศึกษาขององค์การการศึกษาและวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมของสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ศึกษาระบบมหาวิทยาลัยในประเทศไทย และเสนอแนวทางการปฏิรูปให้เป็นมหาวิทยาลัยแบบสากลไว้ดังต่อไปนี้ (ยงยศ ลีกลกลาง, 2518: 78)

"มหาวิทยาลัยแตกต่างจากโรงเรียนตรงที่มหาวิทยาลัยทำหน้าที่ทั้งสอน และ วิจัย โรงเรียนทำหน้าที่สอนอย่างเดียว ยิ่งกว่านั้นการสอนในมหาวิทยาลัยก็ยิ่งแตกต่างจากการสอนในโรงเรียน เพราะนักศึกษาในมหาวิทยาลัยกำลังก้าวเข้าสู่การบรรลุนิติภาวะหรือบรรลุนิติภาวะแล้ว เมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอนในเนื้อหาวิชาเขาควรจะก้าวออกไปสู่โลกภายนอกและยืนหยัดอยู่บนเท้าของตนเองได้ อะไรก็ตามที่พวกเขาต้องการเรียนรู้เขาต้องทำเพื่อตนเอง และมหาวิทยาลัยไม่ใช่สอนข้อเท็จจริง แต่สอนให้สามารถค้นหาข้อเท็จจริงและเรียนรู้ด้วยตัวของเขาเอง"

เซอร์ ชาร์ลส์ ดาร์วิน ชี้ให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยมิใช่ทำหน้าที่สอนแต่เพียงอย่างเดียวต้องมีการวิจัยด้วยและกระบวนการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยต้องแตกต่างจากในโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษา นอกจากนั้นยังได้แสดงความเห็นถึงสถานภาพของมหาวิทยาลัยในประเทศไทยที่ยังไม่ได้มาตรฐานสากล ไว้ดังนี้ (ยงยศ เล็กกลาง, 2518: 79)

"สถานศึกษาที่เรียกว่ามหาวิทยาลัยในประเทศไทยขณะนี้มี 5 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์, มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และมหาวิทยาลัยศิลปากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเท่านั้นที่ควรเรียกว่ามหาวิทยาลัยดังที่เข้าใจกันอยู่ในนานาประเทศเพราะจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีความกว้างขวาง ในสาขาวิชาเพราะมีคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ ส่วนอีก 4 มหาวิทยาลัยควรเรียกว่าคณะ (School) หรือวิทยาลัย (College) ดังที่เรียกกันอยู่ในนานาประเทศมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์พอเทียบได้กับคณะ แพทยศาสตร์ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์พอเทียบได้กับคณะเศรษฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยลอนดอน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีสาขาวิชาที่แคบมาก มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ก็อ่อนแอมาก ไม่เฉพาะสาขาวิชาจะแคบเท่านั้นคณะอาจารย์ยังมีน้อยมากต่อปีอาจารย์ประจำ 10 คน ต้องพึ่งอาจารย์พิเศษจำนวนมาก ส่วนมหาวิทยาลัยศิลปากรนั้นไม่มีมาตรฐานพอที่จะเรียกว่ามหาวิทยาลัยได้เลย ดังนั้นเพื่อไม่ให้ประเทศไทยเสียหายในเรื่องนี้ควรจรรวมมหาวิทยาลัยทั้ง 5 แห่งเข้าด้วยกันอาจจะเรียกว่ามหาวิทยาลัยแห่งกรุงเทพฯ"

นอกจากนั้น เซอร์ ชาร์ลส์ ดาร์วิน ยังได้แสดงความเห็นว่ามหาวิทยาลัยแต่ละแห่งต่างจัดการสอนในสาขาวิชาชีพเฉพาะของแต่ละสถาบัน และแยกสังกัดอยู่กับกระทรวงของตน เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์อยู่กระทรวงเกษตร เป็นต้น ดาร์วินชี้ให้เห็นว่าการแยกกันมีผลให้มหาวิทยาลัยไม่สามารถพัฒนามาตรฐานทางวิชาการให้สมกับความเป็นมหาวิทยาลัยได้ ควรที่จะรวมมหาวิทยาลัยทั้ง 5 แห่ง เข้าไว้ด้วยกันและเรียกว่า มหาวิทยาลัยกรุงเทพฯ และควรยกฐานะของอาจารย์มหาวิทยาลัยให้สูงขึ้น ให้อาจารย์ทำหน้าที่สอนและวิจัย สักส่วนของนักศึกษาต่ออาจารย์ ควรเป็น 1/10 ที่สำคัญอัตราเงินเดือนของอาจารย์ต่ำเกินไปไม่เพียงพอในการยังชีพ ทำให้อาจารย์ต้องทำงานอาชีพที่สอง นอกจากนั้นอัตราเงินเดือนที่ต่ำไม่สามารถดึงดูดผู้มีความรู้ความสามารถมาสู่ระบบมหาวิทยาลัย

ข้อเสนอต่างๆของเซอร์ ชาร์ลส์ ดาร์วิน ซึ่งได้จากผลการวิจัย นับว่าเป็นประโยชน์และอิทธิพลความคิดของ ดาร์วิน ก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงมหาวิทยาลัย รัฐบาลในขณะนั้น

(จอมพล ป. พิบูลสงคราม) จึงจัดตั้งสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติขึ้น เมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2499 โดยรวมมหาวิทยาลัยทั้ง 5 แห่งเข้ามาอยู่ในความดูแลของคณะกรรมการสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติ โดยมีเลขาธิการสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติเป็นผู้ดูแล มีฐานะเทียบเท่ากรมขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี สภามหาวิทยาลัยแห่งชาติประกอบด้วย

นายกรัฐมนตรี	ประธานกรรมการ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ	รองประธานกรรมการ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข	กรรมการโดยตำแหน่ง
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร	กรรมการโดยตำแหน่ง
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม	กรรมการโดยตำแหน่ง
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง	กรรมการโดยตำแหน่ง
อธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	กรรมการโดยตำแหน่ง
อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	กรรมการโดยตำแหน่ง
ผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยแพทย์	กรรมการโดยตำแหน่ง
ผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยศิลปากร	กรรมการโดยตำแหน่ง
อธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	กรรมการโดยตำแหน่ง
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	กรรมการโดยตำแหน่ง
เลขาธิการสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติ	เป็นกรรมการและเลขาธิการ
และกรรมการอื่นๆ อีก 12 คน	แต่งตั้งโดยนายกรัฐมนตรี

ให้สภามหาวิทยาลัยมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. กำหนดและตั้งงบประมาณประจำปีของมหาวิทยาลัยต่างๆจากงบประมาณแผ่นดิน
2. อนุมัติจัดตั้งและเลิกล้มคณะ หรือแผนกวิชา ก่อนดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

3. อนุมัติหลักสูตรวิชาต่างๆ
4. พิจารณาหลักเกณฑ์การแต่งตั้งศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์และอาจารย์
5. ดำเนินการเพื่อให้นักศึกษาในมหาวิทยาลัยมีมาตรฐานยิ่งขึ้น

สภามหาวิทยาลัยนับเป็นความเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่งที่เกิดขึ้นกับสถาบันอุดมศึกษาในขณะนั้น แต่ยังมีทันได้ดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ ดังกล่าวก็เกิดการปฏิวัติรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามมีการเปลี่ยนนายกรัฐมนตรี สภามหาวิทยาลัยจึงยุติลงด้วย

เหตุการณ์สำคัญทางการศึกษาอีกเหตุการณ์หนึ่งในยุคนี้ รัฐบาลได้ผ่านพระราชบัญญัติสภาวิจัยแห่งชาติ พ.ศ. 2499 มีรายละเอียดดังนี้

1. เสนอแนวนโยบายแห่งชาติ ว่าด้วยการส่งเสริมการวิจัยและการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ ต่อคณะรัฐมนตรี
2. ทำการวิจัยและส่งเสริมการวิจัยกับการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์แห่งความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม เกษตรกรรมและสวัสดิการของประชาชน
3. ประสานงานเกี่ยวกับการวิจัย
4. จัดให้มีสถาบันการวิจัย
5. ส่งเสริมและคุ้มครองสถาบันการวิจัยที่ดำเนินการเป็นเอกเทศ
6. จัดให้มีขึ้นซึ่งทะเบียนบุคคลผู้เป็นนักวิจัยทางวิทยาศาสตร์
7. ให้ความร่วมมือแก่การวิจัยระหว่างประเทศ

ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย

ในยุคสร้างและธำรงไทย มีสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยเพิ่มขึ้นตามเหตุผลและความเป็นไปของปัจจัยภายนอก ได้แก่สภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและสภาพการศึกษา โดยทั่วไปดังได้กล่าวในรายละเอียดข้างต้น สถาบันอุดมศึกษาที่เกิดขึ้นในยุคนี้มักก่อตั้งขึ้นตามเหตุผลเฉพาะกิจ เช่นการก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเพื่อให้ความรู้ทางด้านการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนในขณะเดียวกันมหาวิทยาลัยศิลปากรก่อตั้งขึ้นเพื่อพัฒนาศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ก่อตั้งขึ้นเพื่อฝึกฝนอาชีพทางด้านเกษตรกรรมให้แก่ประชาชนและมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์เพื่อผลิตแพทย์ เป็นต้น ภารกิจของแต่ละมหาวิทยาลัยจึงมีแนวโน้มไปตามวัตถุประสงค์ในการก่อตั้ง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเหตุผลทางการเมืองที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย และผู้นำประเทศในยุคนั้นต้องการเปลี่ยนวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนไทยที่มีระบอบชนชั้น หรือ เจ้าขุนมูลนายให้มายอมรับในตัวผู้นำที่เป็นสามัญชน จึงมีการเร่งระดมปรับเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรมในสังคมโดยรวมของประเทศไทย และกำหนดนโยบายทางวัฒนธรรมของประเทศไว้ว่า (รอง ศยามานนท์, 2520: 104)

“จะรักษาและส่งเสริมศิลปกรรมไทย เพื่อเชิดชูเกียรติและวัฒนธรรมของชาติ จะใช้ศิลปกรรมเป็นอุปกรณ์การอบรมประชาชนทั้งในความรู้และคุณภาพทางใจ”

มีการตั้งกระทรวงวัฒนธรรม มีนโยบายวัฒนธรรม และการขอความร่วมมือจากประชาชนในการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต มหาวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของสังคมย่อมได้รับผลจากกระแสดังกล่าวเป็นผลให้มีการกำหนดการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ในจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยโดยจะกล่าวในรายละเอียดดังต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกที่ได้กำหนดให้มีคำว่า "ทำนุบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ" ไว้ในพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2477 อันเป็นพระราชบัญญัติฉบับแรกของมหาวิทยาลัยโดยระบุความมุ่งหมายไว้ว่า (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520: 1)

"ให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นสถานศึกษาและค้นคว้าในศาสตร์ต่างๆ โดยมุ่งที่จะส่งเสริมวิชาชีพชั้นสูงและทำนุบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ"

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงเป็นจุดกำเนิดของวัฒนธรรมประจำชาติไทยหลายอย่าง เช่น การทักทายกันด้วยคำว่า สวัสดี ที่กลายเป็นธรรมเนียมของไทยมาจนทุกวันนี้ เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในกิจกรรมได้วาที่ที่มหาวิทยาลัยจัดขึ้นเพื่อให้นิสิตฝึกการพูดในที่ชุมชน เนื่องจากนิสิตของมหาวิทยาลัยเมื่อสำเร็จการศึกษามักไปรับราชการเป็นผู้นำของชุมชน ประกอบกับเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยมีการเลือกตั้ง ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องมีการพูดเพื่อหาเสียง ครั้งหนึ่งมีการได้วาที่หัวข้อ คนหนุ่มดีกว่าคนแก่ มีท่านเจ้าคุณอุปทิศศิลปสาร ซึ่งเป็นอาจารย์สอนวิชาภาษาไทยอยู่ที่คณะอักษรศาสตร์ในขณะนั้นเป็นฝ่ายเสนอได้เริ่มต้นกล่าวว่า "สวัสดี ท่านผู้ฟังที่มีเกียรติทั้งหลาย" นับเป็นครั้งแรกที่มีการใช้คำว่า สวัสดี ในการทักทาย นับแต่นั้นมาคำว่า สวัสดี จึงกลายเป็นวัฒนธรรมประจำชาติไทยในการกล่าวทักทายกัน

กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเข้าไปมีบทบาทอีกเรื่องหนึ่งในยุคนี้ คือ การปรับปรุงภาษาไทย โดยนายวรเวทย์ ศิวศรียานนท์ อดีตหัวหน้าแผนกวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ ไปเป็นกรรมการ แม้ว่าการปรับปรุงภาษาไทยในครั้งนั้นเป็นไปตามเหตุผลทางการเมืองที่ญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยและไม่สามารถใช้ภาษาไทยโดยบอกว่ายากและขอให้ใช้ภาษาญี่ปุ่นแทน แต่นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ยินยอม โดยหาทางออกว่าจะปรับปรุงภาษาไทยให้เข้าใจง่ายขึ้นและในขณะเดียวกันได้ยอมให้มีการเปิดสอนภาษาญี่ปุ่นในคณะอักษรศาสตร์ รวมทั้งอนุญาตให้ชาวญี่ปุ่นเข้ามาเรียนภาษาไทยได้ด้วย

ในกิจกรรมการเรียนการสอนปรากฏหลักฐานการปลูกฝัง และทำนุบำรุงวัฒนธรรมไทย โดยเจตนา นาควัชระ (2530: 308) ได้กล่าวว่า "การกำหนดให้นิสิตคณะอักษรศาสตร์อ่านวรรณคดีไทย ได้แก่ อิเหนา ขุนช้าง-ขุนแผน เป็นหนังสือนอกเวลา" หรือการแทรกเรื่องจริยธรรมลงไปในการสอน ดังที่ประชุมสุข อาชวอำรุง (2530: 347) กล่าวไว้ว่า "ผู้ใหญ่สมัยก่อนท่านเป็นครูจริงๆ อย่างคุณหลวงพรตฯ นี่เวลาสอน คณิตศาสตร์พีสิกส์ ท่านจะแทรกจริยธรรมไปด้วย"

สอดคล้องกับที่ สมศรี สุกุมลนันทน์ (2530: 62) ได้บรรยายภาพการเรียนการสอนในสมัย พ.ศ. 2480 ไว้ว่า "อาจารย์คุณพระसारประเสริฐ สอนมารยาทไทย วันหนึ่งท่านเข้าห้องเรียนนั่งที่โต๊ะแล้วไม่เริ่มบทเรียน ท่านนั่งเฉยๆ นิสิตแลดูกันหน้าตาเล็กลัก ไม่รู้ว่าอาจารย์ทำไมไม่สอนท่านนั่งอยู่เป็นครู แล้วก็พูดว่า "ห่างลงแล้วสอนได้"

เนื่องจากมีนิสิตนั่งไขว่ห้าง ซึ่งถือว่าเป็นกิริยาที่ไม่ควรปฏิบัติในชั้นเรียนเมื่อมีการเรียนการสอน นับว่าเป็นวิธีปลูกฝังในเรื่องกิริยามารยาทตามวัฒนธรรมไทยให้นักนิสิตเป็นอย่างดี

กิจกรรมการแสดงละครประจำปีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถือเป็นกิจกรรมสำคัญ จะจัดให้มีขึ้นปีละหนึ่งครั้งจึงเป็นที่ได้รับความนิยมในหมู่นิสิตโดยชมรมละคร เป็นผู้ดำเนินการในสมัยนั้นไม่มีละครเวทีจัดแสดง การแสดงละครในมหาวิทยาลัยจึงถือเป็นงานยิ่งใหญ่แห่งเดียวในประเทศไทย ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 อาจารย์อรุณ สรเทศน์ เป็นประธานชมรมละคร ก่อนที่จะมีหอประชุมใหญ่ของมหาวิทยาลัยจัดการแสดงบนเวทีกลางแจ้งในสนาม ต่อมาจัดในโรงอาหารเมื่อสร้างหอประชุม จึงจัดการแสดงละครเป็นประจำปีละครั้งในหอประชุม ในระยะแรกใช้นิสิตชายแสดงละครเท่านั้น เนื่องจากในยุคสมัยนั้นผู้หญิงยังมีความรู้สึกอายที่จะปรากฏตัวในที่ชุมชน ไม่กล้าแสดงออก เช่นในปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2475 จึงจัดละครที่เป็น "ชายจริงหญิงแท้" เป็นครั้งแรก บางเรื่องได้รับความนิยมมากถูกเชิญไปแสดงในต่างจังหวัดเป็นการกุศล เช่นละครชวนหัวเรื่องหนูจ๋า นอกจากนั้นได้แก่ เรื่องเมียไม้ บทประพันธ์ของพระยาโกมารกุลมนตรี บางปีนำละครที่ดัดแปลงมาจากละครของต่างประเทศ เช่น เรื่อง ป้าของชาติ โรมิโอและจูเลียต ซึ่งพระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ฉัตรไชย ที่เพิ่งสำเร็จการศึกษามาจากประเทศอังกฤษ เป็นผู้กำกับการแสดง นิสิตจะใช้เวลานอกเวลาเรียน คือ ตอนหัวค่ำในการฝึกซ้อมการแสดง โดยทางมหาวิทยาลัยจัดรถมารับ-ส่งถึงที่บ้าน (สมศรี สุกุมลนันทน์, 2539) ในขณะนั้นละครจัดเป็นมหรสพชั้นสูง สืบเนื่องมาจากกิจกรรมที่พระมหากษัตริย์ทรงให้การสนับสนุน เป็นประเพณีนิยมในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงถือเป็นกิจกรรมสำคัญประจำปี นิสิตจะให้ความสนใจและร่วมมือกันทั้งมหาวิทยาลัย ดังที่วิชา เศรษฐบุตร (2530: 41) บันทึกไว้ว่า "งานละครจุฬาฯจัดว่าเป็นงานเด่นของปีอย่างหนึ่งของคนกรุงเทพฯ ผู้เล่นก็คือนิสิต ผู้ดูก็คือวงศาคนาญาติของนิสิตและ

ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ผู้ใดมีความถนัดในการแสดงจะถูกจับตัวข้อมทันที ชาววิเศษที่มีพรสวรรค์ทางการแสดงละครมีอยู่หลายคน”

กิจกรรมการละครจัดเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อนิสิต นอกจากจะเป็นการฝึกการทำงานร่วมกันแล้ว ยังทำให้นิสิตได้เรียนรู้วัฒนธรรมความเป็นอยู่จากเรื่องราวในละคร

เครื่องแบบของนิสิต เป็นเครื่องสะท้อนวัฒนธรรมที่ดีอีกอย่างหนึ่ง นิสิตชายทุกคนจะต้องมีเครื่องแบบที่ใช้ในพระราชพิธี ประกอบด้วย เสื้อแขนยาวติดกระดุม 5 เม็ด หรือที่เรียกกันว่าเสื้อราชปะแตน กางเกงขาสั้นสีดำ รองเท้าดำและมีแถบคอสีประจำคณะ ในการมาเรียนตามปกติ นิสิตชายสามารถสวมเสื้อเชิ้ต นุ่งกางเกงขาสั้น ไม่กำหนดสี สวมรองเท้าและ ถุงเท้า ยาว ใส่หมวกกะโล่ และมีชุดที่สวมเวลาเข้าโรงฝึกงานเป็นกางเกงขายาวสีกรมท่า เสื้อแขนสั้น นิสิตหญิงสวมเสื้อสีขาวนุ่งขี้นสีดำ ต่อมาในปี พ.ศ. 2481 ทางมหาวิทยาลัยจึงได้กำหนดให้มีเครื่องแบบสำหรับนิสิตชาย-หญิง เป็นเสื้อเชิ้ตแบบครึ่งแขน ขอบแขนมีตลบด้านหลังมีจีบติด กระดุมโลหะ เครื่องหมายมหาวิทยาลัยคือพระเกี้ยว และกลัดเข็มกลัดพระเกี้ยวที่อกซ้าย นิสิตหญิงเริ่มนุ่งกระโปรงสีกรมท่า คาดเข็มขัดสีน้ำตาล หัวเข็มขัดเป็นตราพระเกี้ยว ในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2491-2500) และมีการรณรงค์ให้ชาวไทยสวมหมวกภายใต้แนวคิดมาลานาไทยสู่มหาอำนาจ ทางมหาวิทยาลัยได้กำหนดให้นิสิตหญิงต้องสวมหมวกด้วยเช่นกัน เป็นหมวกผ้ามีกระบังด้านหน้า ด้านหลังเป็นรูปสามเหลี่ยมสอดสายไขว้กันเป็นกากบาทสองอันแล้วผูกเป็นโบ แต่การสวมหมวกได้ยกเลิกไปเมื่อมีการเปลี่ยนผู้นำ ในสมัยต่อมา กิจกรรมสำหรับนิสิตหญิงที่เพิ่มเข้ามาในยุคนี้อีกอย่างหนึ่งคือ การเป็นยุวนารี ในสมัยนั้นสตรียังไม่นิยมสวมกางเกง เครื่องแบบของยุวนารีจึงถูกออกแบบเป็นกระโปรงกางเกง นับเป็นความทันสมัย นิสิตในสมัยนั้นจะมีความภาคภูมิใจในเครื่องแบบที่สวมมากโดยที่ทางมหาวิทยาลัยไม่ต้องการตรวจตรา ดังที่ สวาท (วสุวัต) รัตนวราห (2530: 118) กล่าวไว้ว่า “ทั้งที่ตามรั้วมหาวิทยาลัยไม่มีป้ายเตือนให้แต่งเครื่องแบบให้ถูกต้องทุกครั้งที่จะออกไป นิสิตชายหญิงทุกคนรู้สึกเคร่งครัดเองตั้งแต่ออกจากบ้านและกลับเข้าบ้าน”

การสวมเครื่องแบบของนิสิตที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นับเป็นต้นแบบให้สถาบันอุดมศึกษา ทุกแห่งยึดเสื้อเชิ้ตแขนสั้นเป็นเครื่องแบบตรงกันหมด จึงถือได้ว่าเครื่องแบบจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้นตำรับ (สมศรี สุกมลนันท์, 2515)

กิจกรรมที่สำคัญและถือเป็นประเพณีปฏิบัติจนเป็นวัฒนธรรมของนิสิต อีกอย่างหนึ่งคือ งานวันถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้า นิสิตจะนำพวงหรีดไปสักการะพระบรมรูปทรงม้าของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นิสิตทุกคนจะภูมิใจและถือเป็นกิจกรรมสำคัญ ดังที่สมศรี สุกมลนันท์ (2515: 30) กล่าวไว้ว่า “ไม่มีดนตรี แปรแถว มีแต่ความเรียบร้อย สง่างาม

เครื่องขริม สมกับที่เป็นขณะควรระลึกถึงพระมหากษัตริย์อันเป็นที่รักและเทอดทูน ไม่ใช่งานรื่นเริง สนุกสนานอย่างในปัจจุบัน”

นอกจากการไปถวายสักการะที่ลานพระบรมรูปทรงม้าแล้วยังมีการจัดกิจกรรมภายใน มหาวิทยาลัยโดยมีพิธีสงฆ์และมีการมอบรางวัลแก่นิสิตที่ชนะการประกวดบทความที่เกี่ยวกับ พระราชากรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนิสิตจะมีความภาคภูมิใจใน การได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมโดยเฉพาะผู้ที่ได้รับรางวัล ดังที่วิชา เศรษฐบุต (2530: 40) นิสิต คณะวิศวกรรมศาสตร์ เข้าศึกษาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2474 – 2478 เล่าไว้ว่า “การชนะการประกวด เรียงความประจำปีนั้นเป็นการนำมาซึ่งศักดิ์ศรีแก่บุคคลผู้ชนะมากกว่าเงินรางวัล 100 บาท”

นอกจากนั้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ยังนิมนต์พระมาแสดงธรรมเทศนา เดือนละครั้ง นับเป็นการสะท้อนภาพที่ชัดเจนในการปลูกฝัง หล่อหลอมนิสิตให้เป็นผู้อยู่ในศีลธรรมอันดี การฟัง ธรรมเป็นวัฒนธรรมของชาวไทยที่ปฏิบัติกันมาช้านาน กิจกรรมอื่นๆสำหรับนิสิตในยุคนี้ ได้แก่ งานรับน้องใหม่ (พ.ศ. 2480) งานฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ (พ.ศ.2477) งานฉลอง ปริณญา เป็นต้น

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อแรกก่อตั้งมหาวิทยาลัยมีลักษณะเป็น ตลาดวิชา (ชาตวิทย์ เกษตรศิริ, 2535) และไม่มีข้อกำหนดบังคับจากทางมหาวิทยาลัยให้มาเข้า ฟังบรรยายหรือร่วมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย นักศึกษาจึงมีเวลาเพียงเล็กน้อยในการใช้ชีวิตใน มหาวิทยาลัย ดังที่ลดา เมลาณนท์ (2535: 95) นักศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ การเมือง ในช่วง ปี พ.ศ. 2479 – 2481 เล่าไว้ว่า “ธรรมศาสตร์ตอนนั้น (2479 – 2481) มี นักศึกษามาฟังเลกเชอร์ไม่มาก เปิดสอนตั้งแต่เวลา 8.00 ถึง 10.00 น. ก็เลิกสอนแล้ว ทุกเช้า ผมคะเนว่ามีคนมาเรียนสัก 20 คนเป็นอย่างมาก”

กิจกรรมแรกที่ทางมหาวิทยาลัยได้ประกาศรับสมัครนักศึกษาเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมของทาง มหาวิทยาลัย คือ งานเทศกาลฉลองรัฐธรรมนูญ ในวันที่ 10 ธันวาคม 2477- 2479 ที่ วังสราญรมย์ ซึ่งถือว่าเป็นงาน “รัฐพิธี” รัฐบาลเป็นเจ้าของในการจัด และดูเหมือนว่าหนุ่มสาวที่ มีการศึกษาจะถือเป็นงานพิธีที่สนุกสนาน ปรากฏว่ามีนักศึกษาไปร่วมงานเพียงร้อยคนเศษเท่านั้น เนื่องจากนักศึกษาส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นผู้มีงานทำอยู่แล้วจึงมี ภาระรับผิดชอบในการทำงานไปพร้อมๆกับการเรียนในมหาวิทยาลัย แต่มหาวิทยาลัยได้มีการ จัดตั้งแผนกสโมสร เป็นไปตามข้อบังคับแผนกสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2484 ในระยะแรกยังไม่เป็นอิสระจากมหาวิทยาลัย ผู้ประสานการยังคงมีอำนาจ ในการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร กิจกรรมในระยะแรกมุ่งไปในเรื่องกีฬาและการบันเทิงมี กิจกรรมการแข่งขันกีฬา กิจกรรมแสดงละคร หรือการได้วาที หรือกิจกรรมรื่นเริงต่างๆ ทำให้

นักศึกษามีความเป็นกลุ่มก้อนกันมากขึ้น จนกระทั่งในปี พ.ศ.2491 ที่นักศึกษาเข้าไปมีส่วนในการบริหารงานกิจการของแผนกสโมสรเป็นการเพิ่มบทบาทของนักศึกษานอกจากการมาฟังบรรยายและทำให้นักศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเข้าไปมีส่วนร่วมทั้งในเหตุการณ์ทางการเมือง คือเข้าร่วมในกบฏวังหลวง ในปีพ.ศ. 2492 และการเดินขบวนเรียกร้องมหาวิทยาลัยคืนจากการที่ทหารเข้ายึดครอง (พ.ศ. 2494) เป็นต้น

ดังได้กล่าวแล้วว่าสถาบันอุดมศึกษาในยุคนี้ก่อตั้งขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองมีความชัดเจนในการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยในปีพุทธศักราช 2483 ผู้ประศาสน์การของมหาวิทยาลัยได้เขียนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องพระเจ้าช้างเผือกโดยใช้เค้าโครงประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนสงครามช้างเผือกและตอนกระทำยุทธหัตถีนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ โดยให้อาจารย์และนักศึกษาของมหาวิทยาลัยร่วมแสดงออกฉายในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2483 แม้ว่าจุดประสงค์ในการสร้างภาพยนตร์จะเป็นไปตามอุดมการณ์ทางการเมืองที่ไม่ต้องการให้เกิดสงครามรบพุ่งกัน เพราะจะทำให้ผู้คนต้องล้มตายเป็นอันมาก แต่ก็ถือได้ว่าการแสดงภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ที่ต้องใช้ฉาก การแต่งกาย และอื่นๆ เพื่อสะท้อนภาพชีวิตไทยในอดีต เป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่ทำให้นักศึกษาที่มีโอกาสได้ร่วมงานได้เรียนรู้และซึมซับภาพเหล่านั้น และกิจกรรมการละครเป็นที่นิยมของนักศึกษาแผนกบันเทิงและแผนกทัศนศึกษามักจะจัดกิจกรรมในวันปิดสมัยการศึกษาราวต้นเดือนกันยายน นักศึกษาจะเขียนบทละครที่มีเนื้อหาล้วนใหญ่ไปในเชิงเสียดสีสังคม เช่นหลวงวิจิตรวาทการมีบทละครเรื่องอาณานิคมพ้อขุนรามคำแหง ซึ่งทำให้เพลงดนตรีระนาดไทยกำลังโด่งดัง นักศึกษาก็แสดงละครเรื่องปลายตระกูลไทยเป็นการล้อเลียน เป็นต้น กิจกรรมทัศนศึกษาเป็นอีกกิจกรรมที่ได้รับความนิยมจากนักศึกษาและนิยมเดินทางไปยังโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ เช่น ปี 2492 เดินทางไปบางปะอิน ปี 2497 เดินทางไปนครวัด เป็นต้น กิจกรรมปาฐกถาและโต้วาทีเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ได้รับความนิยมในหมู่นักศึกษาและจัดตลอดทั้งปี

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ได้จัดตั้งโรงเรียนเตรียมปริญญา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เพื่อเป็นการปรับพื้นฐานความรู้ของนักเรียนให้พร้อมที่จะศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิตต่อไป ในหลักสูตรเตรียมปริญญา นักเรียนจะต้องเรียนวิชาต่างๆ อย่างรอบด้าน เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ สังคมศึกษา ประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาพื้นฐานทั่วไปแล้ว ยังต้องเรียนวิชาดนตรี นาฏศิลป์ด้วย นับเป็นการปลูกฝังทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมแก่นักเรียนตั้งแต่ต้น

ในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2495 อันเป็นพระราชบัญญัติฉบับที่สองของมหาวิทยาลัย ต่อจาก พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการเมือง

พุทธศักราช 2476 ได้มีการกล่าวถึงวัฒนธรรม ดังนี้ (เสถียร วิชัยลักษณ์, 2496: 2)
 “ให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นนิติบุคคล มีหน้าที่จัดการศึกษาและค้นคว้าในศาสตร์ต่างๆ โดยมุ่งส่งเสริมวิชาการชั้นสูงและวัฒนธรรมแห่งชาติ”

กิจกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีบทบาทเพิ่มมากขึ้น นับตั้งแต่มีการรับนักศึกษานอกเมือง มีส่วนทำให้เกิดสีสันในการจัดกิจกรรม ทั้งในกิจกรรมกีฬาที่เป็นกิจกรรมเด่นของมหาวิทยาลัย และกิจกรรมการแสดงละครที่เป็นที่นิยมของนักศึกษาเช่นเดียวกันโดยเฉพาะในช่วงเดือนกันยายน – ตุลาคม อันเป็นช่วงปิดภาคต้น แผนกบันเทิงและแผนกทัศนศึกษาจะจัดกิจกรรม โดยเฉพาะกิจกรรมการแสดงละครแนวเสียดสีสังคมและการเมือง นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมได้วาทีและการแสดงปาฐกถาโดยผู้มีชื่อเสียงในสังคมขณะนั้น รวมทั้งกิจกรรมตามประเพณีต่างๆ เช่น การทำบุญตักบาตรในวันธรรมศาสตร์สามัคคี (5 ธันวาคม ของทุกปี) นับเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476

กิจกรรมที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองที่เป็นที่ถือได้ว่าเป็นการปลูกฝังวัฒนธรรมแก่นักศึกษาคือ การอบรมนักศึกษาก่อนรับปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต กิจกรรมนี้เริ่มในปี พ.ศ. 2481 จนกระทั่งถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ยกเลิกไป เป็นกิจกรรมที่ให้นักศึกษามาใช้ชีวิตวัดร่วมกันในมหาวิทยาลัยเป็นเวลา 15 วัน เพื่อฝึกมารยาทและการเข้าสมาคม อบรมศีลธรรม ทัศนศึกษาตามสถานที่ต่างๆ เช่น ไปชมสภาผู้แทนราษฎร ชมนิคมสร้างตนเองที่สระบุรี ชมโรงพยาบาลนครเฉลิมกรุง เป็นต้น นับเป็นโครงการสร้างความเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตให้นักศึกษาได้มีประสบการณ์เพื่อเตรียมพร้อมในการไปใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพต่อไป

จึงสรุปได้ว่าในยุคสร้างและธำรงไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เริ่มภารกิจทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรม ดังปรากฏในพระราชบัญญัติของมหาวิทยาลัย ในการเรียนการสอนและในกิจกรรมของนักศึกษา

มหาวิทยาลัยศิลปากรเกิดขึ้นด้วยความต้องการในการเผยแพร่ศิลปะและวัฒนธรรมแก่ประชาชน ได้กำหนดหน้าที่ไว้ในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากร พุทธศักราช 2486 ดังต่อไปนี้ (ยงยศ เล็กกลาง, 2518: 136)

“มีหน้าที่จัดการศึกษาวิชาประติมากรรม จิตรกรรม ดุริยางคศิลป์ นาตศิลป์ วิชาโบราณคดี และวิชาช่างศิลป์อย่างอื่น”

กิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยจึงตอบสนองภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างชัดเจนเนื่องจากเป็นจุดมุ่งหมายหลักของมหาวิทยาลัย

กิจกรรมการแสดงละครเป็นกิจกรรมที่นักศึกษาจะให้ความสนใจ ตั้งใจทำงานกันอย่างพิถีพิถันในเรื่อง ฉาก แสงสี นอกจากนั้นยังมีการจัดแสดงโอเปร่า การแสดงแฟชั่นโชว์ ซึ่งแต่เดิมใช้โรงละครแห่งชาติ (หลังเก่า) เป็นที่จัดงาน ในงานรับน้องใหม่มีการแสดงอุปรากร ซึ่งจะเน้นการจัดฉาก แสงเสียงอย่างตระการตาโดยใช้โรงละครแห่งชาติเป็นที่จัดแสดง เช่นเดียวกัน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เมื่อแรกก่อตั้ง ในปี พ.ศ. 2486 ระบุใน ลาคริก เล่าไว้ว่า ปณิธานของมหาวิทยาลัย กำหนดไว้ว่า (พิบูล บุญประเสริฐ, 2534: 72)

"เจตนารมณ์แห่งการก่อตั้งมหาวิทยาลัยคือ เพื่อเป็นสถาบันฝึกเยาวชนนำความรู้ทุกแขนงออกมารับใช้สังคมและมุ่งผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ"

ในช่วงแรก คือ พ.ศ. 2486 – 2493 มีนิสิตเป็นชายล้วน ทุกคนอยู่หอพักกิจกรรมที่จัดส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมกีฬาและระบบพี่ – น้อง (SOTUS) ไม่ปรากฏหลักฐานในการจัดกิจกรรมอื่นๆ ต่อมาในปี พ.ศ.2493 เริ่มมีนิสิตหญิงเป็นปีแรก และเริ่มมีสถานีสิตในปี พ.ศ. 2495 ในสถานีสิตมีสโมสรดนตรีสากลและดุริยางค์สโมสรซึ่งเป็นจุดกำเนิดของวงดนตรีไทยของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในเวลาต่อมา จึงยังไม่ปรากฏหลักฐานทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยในช่วงนี้

บทสรุป

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปีพ.ศ. 2475 เป็นต้นมา การเมืองของประเทศไทยมีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลา ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2475-2500 มีนายกรัฐมนตรีถึง 10 คน และมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ 16 คน นับว่าเปลี่ยนแปลงบ่อยเกินควร เป็นผลกระทบในการกำหนดนโยบายและการดำเนินงาน โดยเฉพาะในทางการศึกษาถือว่าเป็นช่วง หัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญยิ่งต่อระบบการศึกษาไทย สามารถมองเห็นภาพของการศึกษาตลอดระยะเวลา 25 ปี ช่วงแรกเน้นการประณมศึกษาเพื่อให้ราษฎรโดยทั่วไปมีความรู้ ช่วงต่อมาภาพของการพัฒนาการศึกษาไม่ชัดเจนเนื่องจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ประเทศไทยต้องเข้าร่วมด้วยเหตุผลทางการเมือง ทำให้รัฐบาลมีภารกิจในการป้องกันประเทศ ในช่วงสุดท้ายของยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลง

ทางการศึกษาเกิดขึ้นหลายประการนับตั้งแต่การก่อตั้งมหาวิทยาลัยเพิ่มอีก 3 แห่ง การทำความร่วมมือรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ คือประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่ประเทศไทยมักทำความร่วมมือและรับการช่วยเหลือจากประเทศทางยุโรป

การเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ประเทศไทยมีเป้าหมาย สู่ความเป็นประชาธิปไตยยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ ดูประหนึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบอบราชาธิปไตยมาเป็น อมาตยาธิปไตย คือมักจะมีรัฐบาลที่มีอำนาจขึ้นมาจากการปฏิวัติรัฐประหารโดยคณะนายทหาร แม้จะมีรัฐบาลที่เป็นพลเรือนบ้าง ในบางช่วงบางตอน แต่เป็นช่วงระยะเวลาอันสั้น การปกครองจึงมิใช่ประชาธิปไตยที่แท้จริง การแทรกแซงอำนาจทางการบริหารภายในมหาวิทยาลัยจากการเมืองภายนอก อันเกิดจากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำประกอบกับความอ่อนแอภายในองค์กร ทั้งในระบบบริหารและปัญหาทางการเงิน ทำให้ต้องยอมรับบุคคลภายนอกที่มีอำนาจทางการเมืองเข้ามาเป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัย ระบบการศึกษาที่เป็นอยู่เป็นการจัดการศึกษาเพื่อ คนกลุ่มน้อย โดยเฉพาะการศึกษาระดับอุดมศึกษา กับทั้งลักษณะของการศึกษาเป็นการปลูกฝังให้ประชาชนเป็นผู้เชื่อฟัง ปฏิบัติตามผู้บังคับบัญชาโดยไม่สงสัยได้ถาม

จากการที่มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งแยกสังกัดต่างกระทรวง ทำให้เกิดปัญหาทางการบริหารขาดแคลนทรัพยากร ทั้งทางด้านบุคลากรและอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน ยกเว้นมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ที่มีศักยภาพสูงสุดในการประสานความช่วยเหลือจากต่างประเทศได้ ทำให้ดำเนินการบริหารได้คล่องตัวที่สุด สาเหตุของปัญหาเกิดจากนโยบายของรัฐบาลต่ออุดมศึกษาไม่ได้ให้ความสำคัญต่อบทบาทของมหาวิทยาลัยการ จัดสรรงบประมาณจึงค่อนข้างจำกัด รัฐบาลยังยึดมั่นอยู่กับนโยบายการศึกษาต่อต่างประเทศ มาตรการเดียวที่มหาวิทยาลัยสามารถต่อสู้เพื่อความอยู่รอด คือการสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัว การยอมรับบทบาทและอำนาจของนักการเมือง (วารุณี ไอสถารมย์, 2533) มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งจึงมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองได้ไม่เท่ากัน เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีอธิการบดีที่เป็นนายกรัฐมนตรี คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และรองนายกรัฐมนตรีคือ หลวงวิจิตรวาทการ ทำให้สามารถประสานประโยชน์ได้ นอกจากนั้นการดำเนินนโยบายบริหารแบบแยกสังกัด คือให้มหาวิทยาลัยสังกัดกระทรวงต่างๆตามลักษณะวิชา ทำให้ต้องจำกัดขอบเขตในการดำเนินงาน มหาวิทยาลัยจึงมีสภาพเป็นโรงเรียนวิชาชีพชั้นสูงที่สามารถประสานปัญญาได้เท่านั้นเอง ทั้งนี้เป็นไปตามนโยบายการบริหารแบบรวมศูนย์อำนาจ หรือเผด็จการทหารในขณะนั้น

แนวคิดทางวัฒนธรรมในยุคสมัยนี้ ถือเป็นอุปกรณ์สำคัญที่รัฐนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศตามเหตุผลและรายละเอียดดังกล่าวแล้ว แนวคิดในการปลูกฝังความรักชาติ ความภูมิใจในความเป็นไทย ฯลฯ เหล่านี้ เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเป็นแนวทางเดียวกันกับพระราชดำริ

ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงใช้ศิลปะเป็นกุศโลบายในการเผยแพร่แนวคิด และรูปแบบการปกครองแบบใหม่แก่ประชาชน ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเป็นจำนวนมากในการอบรมสั่งสอนและปลูกฝังค่านิยม อุดมการณ์แก่ประชาชน เช่นเดียวกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม ความแตกต่างของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ จอมพล ป.พิบูลสงคราม คือ ลัทธิชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เน้นสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เน้นลัทธิอำนาจนิยม (ทหาร) อย่างไรก็ตามผู้นำของไทยทั้งในระบบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และในระบบประชาธิปไตย ต่างใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ประเทศชาติ

ความเป็นไปทางการเมืองส่งผลอย่างชัดเจนต่อการจัดการศึกษา โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา จะเห็นได้จากจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยที่ปรับเปลี่ยนไปตามนโยบายของรัฐบาลในขณะนั้นคือนโยบายรัฐนิยม เรื่องศิลปวัฒนธรรมกลายมาเป็นประเด็นสำคัญและปรากฏอยู่ในวัตถุประสงค์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2477 เป็นการสะท้อนความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยที่เริ่มให้ความสำคัญในเรื่องวัฒนธรรมและมีผลกระทบมาถึง สถาบันอุดมศึกษา กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ปรากฏชัดเจนคือ กิจกรรมการแสดงละคร พบหลักฐานว่ามีจัดกันแทบทุกมหาวิทยาลัยในยุคนี้ นอกจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ไม่พบหลักฐาน และนิสิตนักศึกษาให้ความสำคัญถือเป็นกิจกรรมเด่น เต็มสิริ บุญยสิงห์ นิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2481 – 2485) แสดงความเห็นไว้ว่า “ สมัยนั้นไม่มีละครเวทีจัดแสดงเลย ไม่ว่าที่ไหน หลังรัชกาลที่ 6 ลงมา มีแต่ละครสมัครเล่นของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเท่านั้น” กิจกรรมการแสดงละครของนิสิต จึงได้รับความนิยมมากจัดแสดงทั้งภายในมหาวิทยาลัย บางเรื่องได้รับเชิญไปแสดงออกอากาศทางโทรทัศน์ ต่อจากนั้นคือกิจกรรมกีฬา เริ่มจากกีฬาระหว่างคณะ เมื่อมีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองจึงเกิดฟุตบอลประเพณีระหว่างจุฬาฯ – ธรรมศาสตร์ เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2477 กิจกรรมถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้าของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กิจกรรมปาฐกถาและโต้วาที และกิจกรรมทัศนศึกษาเป็นที่น่าสังเกตว่ายังไม่ปรากฏกิจกรรมการไหว้ครูในยุคนี้

ดังกล่าวแล้วว่า ศิลปะและวัฒนธรรม ถูกนำมาเป็นนโยบายของรัฐในยุคสมัยนี้ เนื่องจากผู้นำของประเทศมีความเชื่อว่า ประเทศที่เจริญแล้วย่อมมีเอกลักษณ์และวัฒนธรรมประจำชาติ ดังความหมายของคำว่า วัฒนธรรมที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรม มาตรา 4 หมายความว่า ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญองงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน มีการออกกฎหมายบำรุง วัฒนธรรม จอมพล ป. พิบูลสงครามมุ่งที่จะดำเนินการสร้างชาติด้วยวัฒนธรรม ได้แก่ การ

ยกเลิกประเพณีเก่า เช่นการยกเลิกบรรดาศักดิ์ เป็นต้น และสร้างประเพณีใหม่ เช่น บุคคลยอมเสมอภาคกันทางกฎหมาย เป็นต้น แต่เนื่องจากภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ไม่สามารถบำรุงวัฒนธรรมได้อย่างเต็มที่ เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามหมดอำนาจ (พ.ศ. 2487) นายกรัฐมนตรีคนต่อไปมิได้สานต่อแนวคิดในการทำนุบำรุงวัฒนธรรม

เรื่องศิลปวัฒนธรรมจึงปรากฏอยู่ในวัตถุประสงค์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2477 แต่กิจกรรมทางวัฒนธรรมในมหาวิทยาลัยยังไม่ปรากฏชัดเจน นอกจากกิจกรรมของชุมนุมละคร ที่มีการจัดการแสดงละคร ในช่วงต้นของยุคนี้ ละครที่แสดงยังเป็นเรื่อง ที่มาจากวรรณคดีไทย แต่ต่อมาด้วยอิทธิพลของ คนไทยที่ไปศึกษาจากต่างประเทศ ต่างนำเรื่องราวในวรรณคดีของประเทศทางตะวันตก เช่น เรื่อง โรมิโอ-จูเลียตมาแสดง วิธีแสดงที่เป็นแบบไทยคือละครรำหายไปกลายเป็นละครพูดซึ่งรับมาจากต่างประเทศ (ยุโรป) อีกเช่นกัน การแต่งกาย เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงกลายเป็นแบบตะวันตกที่มักเรียกกันว่า "แบบสากล"

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ปัจจัยผลักดันที่สำคัญในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเพิ่มมาจากนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามอุดมการณ์ที่จะนำประเทศไปสู่ความเป็นสมัยใหม่แบบตะวันตก เน้นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยรัฐ ในทางวัฒนธรรมเป็นการแสวงหาเอกลักษณ์ใหม่ที่เป็นรูปแบบของวัฒนธรรมเฉพาะของคนไทยสมัยใหม่ ปัจจัยเหล่านี้ผลักดันให้รัฐบาลจัดการอุดมศึกษาด้วยการจัดตั้งมหาวิทยาลัย โดยมีเป้าหมายเพื่อผลิตกำลังคน โดยให้กระทรวงต่างๆที่เป็นต้นสังกัดของมหาวิทยาลัยเป็นผู้รับผิดชอบด้านนโยบายและการบริหารงาน การตั้งมหาวิทยาลัยจึงเป็นไปเพื่อขยายการผลิตกำลังคนในสาขาวิชาชีพที่หลากหลายเพิ่มขึ้นนั่นเอง เช่น การก่อตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในปี พ.ศ. 2487 ดูเหมือนว่าจะเป็ มหาวิทยาลัยแห่งแรกที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาการผลิต แต่มหาวิทยาลัยก็ยังไม่สามารถไปถึงเป้าหมายนั้นได้ ภาพโดยทั่วไปจึงสามารถสรุปได้ว่า มหาวิทยาลัยในยุคนี้เป็นตัวตามสังคม หมายความว่ารัฐจะกำหนดแนวทางในการพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจและสังคมแล้วจึงกำหนดแนวทางการศึกษาไปตามนั้น อย่างไรก็ตามจากปัจจัยภายนอกคือแนวคิดของผู้นำประเทศในการนำวัฒนธรรมมาเป็นตัวสร้างชาติ ทำให้สถาบันอุดมศึกษาในยุคนี้ตอบสนองนโยบายของรัฐด้วยการกล่าวถึงวัฒนธรรมไว้ในจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยและมีการจัดกิจกรรมตามสมควรจัดอยู่ในรูปแบบของกิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรม

ตารางที่ 2 ปัจจัยและภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา
ยุคสร้างและธำรงไทย (พ.ศ .2475-2500)

พ.ศ.	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน	ภารกิจทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม ของสถาบันอุดมศึกษา
2475			พระยาอุปกิตศิลปสาร ใช้คำว่า "สวัสดิ" เป็นครั้งแรกในกิจกรรมได้วาที ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2476		นายปรีดี พนมยงค์ ก่อตั้ง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ การเมือง และเป็นผู้ประศาสน์การ มหาวิทยาลัย	
2477		<ul style="list-style-type: none"> • มีพระราชบัญญัติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยฉบับแรก • มีฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ เป็นปีแรก 	มีงานทำนุบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ ปรากฏในพระราชบัญญัติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2477
2478			มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ การเมืองใช้เพลงไทยเดิมชื่อเพลงมอญ ดูดาว เป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัย
2481- 2483	จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็น นายกรัฐมนตรีและไทยเข้าร่วม สงครามโลกครั้งที่ 2		มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ การเมือง สร้างภาพยนตร์เรื่อง พระเจ้า ช้างเผือก เพื่อต่อต้านสงคราม
2484			<ul style="list-style-type: none"> • มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ การเมือง มีแผนกสโมสรนักศึกษาจัด กิจกรรมบันเทิงมีการแสดงละคร มีกิจกรรมทัศนศึกษาสถานที่สำคัญ ทางประวัติศาสตร์ • มีการอบรมเรื่องศีลธรรม จรรยา มารยาทแก่นักศึกษามหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์และการเมืองก่อนสำเร็จ การศึกษาเป็นเวลา 15 วัน
2485	มีพระราชบัญญัติวัฒนธรรม แห่งชาติ		

พ.ศ.	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน	ภารกิจทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม ของสถาบันอุดมศึกษา
2495	ตั้งกระทรวงวัฒนธรรม แห่งชาติ	<ul style="list-style-type: none"> มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ การเมือง เปลี่ยนชื่อเป็น มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ และอธิการบดีคนแรก คือ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ยุบเลิกตำแหน่งผู้ประศาสน์การของ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ การเมือง 	<ul style="list-style-type: none"> มีงานส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งชาติใน พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2495 นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แสดงละครล้อเลียนการเมือง เรื่องผิด แผ่นดิน ในงานฉลองวันธรรมศาสตร์ สามัคคี (5 พฤศจิกายน)
2497	ทุกมหาวิทยาลัย สังกัดสำนัก นายกรัฐมนตรี		มีกิจกรรมทำนุญตักบาตรที่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในวัน ธรรมศาสตร์สามัคคี(5 ธันวาคม 2479)
2499	มีพระราชบัญญัติ สภามหาวิทยาลัยแห่งชาติ เพื่อดูแลมหาวิทยาลัย	<ul style="list-style-type: none"> โอนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จาก องค์การอิสระมาเป็นสถานศึกษาของ ทางราชการ มีพระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2499 	

สถาบันวิทย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา ยุคขยายการศึกษา พัฒนาเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2500 – 2537)

รัฐบาลคณะปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเข้ามามีบทบาทในการบริหารประเทศ ต่อจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อันเป็นตัวหล่อหลอมวัฒนธรรมไทยอย่างมากมาย สิ่งที่เป็นความมุ่งหมายสำคัญของรัฐบาลนี้คือ พยายามสร้างพื้นฐานและแนวทางที่จะทำให้ประเทศไทยเป็นสังคมอุตสาหกรรมตามแนวคิดของประเทศสหรัฐอเมริกาที่สื่อผ่านมาทางองค์การสหประชาชาติและธนาคารโลก ทางด้านการเมือง เน้นประชาธิปไตย แม้ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2502 – 2503 ระบุไว้ชัดเจนถึงแนวคิดในการเป็นประชาธิปไตย จนกระทั่งการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ ในปี พ.ศ. 2516 ที่มีการเดินขบวนเรียกร้องประชาธิปไตย อันเป็นผลให้แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช 2520 เน้นประชาธิปไตย ทั้งนี้เนื่องจากก่อนหน้านั้นได้เกิดระบอบปฏิวัติ โดย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในเดือนตุลาคม 2501 และสถาปนาอำนาจตั้งตนอยู่ในค่ายโลกเสรีปราบปรามโลกคอมมิวนิสต์ โดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้สนับสนุน มีการพัฒนาประเทศ ในแนวทางผลักดันให้ระบอบเศรษฐกิจไทยเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมและตลาดโลก

สังคมไทยในช่วงนี้อยู่ในภาวะที่กำลังเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยรับการติดต่อทางวัฒนธรรมจากภายนอกตลอดเวลา การรักษาเอกราชทางการเมืองให้รอดพ้นจากการคุกคามของพวกจักรวรรดินิยมในศตวรรษที่ผ่านมาไม่สามารถทำให้ประเทศไทยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้ และเป็นเรื่องน่าวิตกกับสถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนทำให้สังคมละเลยและขาดความตระหนักถึงสิ่งที่กำลังจะถูกทำลาย เพราะวัฒนธรรมจากภายนอกเป็นที่นิยม และมีพลังที่จะทำลายวัฒนธรรมตามประเพณีดั้งเดิมให้เสื่อมไปอย่างรวดเร็ว และสถาบันอุดมศึกษาก็ได้รับผลแห่งความเปลี่ยนแปลงนั้น ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

1. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ สภาพการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

สภาพการเมือง

สถานการณ์ทางการเมืองช่วงปลายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในปี พ.ศ. 2500 มีความตึงเครียด สืบเนื่องจากการมีผู้มีอำนาจ 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายนายกรัฐมนตรี ฝ่ายพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ในตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และฝ่ายจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เกิดการชิงอำนาจกัน ประกอบกับการเปิดอภิปรายทั่วไปของสภาผู้แทนราษฎรถึงความล้มเหลวของรัฐบาลในด้านต่างๆ เช่นรัฐบาลไม่สามารถรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ภาวะการคลังเสื่อมโทรม การจัดการศึกษาไม่เป็นผลดีแก่ประชาชน ไม่สามารถจัดการเศรษฐกิจให้เกิดประโยชน์ทำให้เกิดภาวะค่าครองชีพสูง ไม่สามารถปราบปรามการคอร์รัปชัน เป็นต้น ในที่สุดความแตกแยกขยายตัวและเป็นผลให้เกิดการรัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2500 นับเป็นการรัฐประหารโดยไม่เสียเลือดเนื้ออีกครั้งหนึ่งในประเทศไทยทั้งจอมพล ป. พิบูลสงคราม และพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ต้องไปอยู่ต่างประเทศจนถึงแก่อนิจกรรม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ตัดสินใจเลือกนายพจน์ สารสิน ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศสหรัฐอเมริกา มาเป็นนายกรัฐมนตรี เนื่องจากต้องการรักษาภาพลักษณ์ต่อต่างประเทศ และได้ดำเนินการเลือกตั้งจนในที่สุดได้ พลโทถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี แต่การเมืองประสบความวุ่นวายจากการที่นักการเมืองต่างมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง ในที่สุดจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงได้ทำการปฏิวัติ และเป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2502 - 2506 ทหารกลายเป็นฐานอำนาจทางการเมือง ใช้กำลังทหารเป็นฐานที่สำคัญในการปกครองประเทศ รัฐเข้าไปผูกขาดการดำเนินธุรกิจ มีการออกประกาศคณะปฏิวัติมาใช้ในการบริหารบ้านเมืองและสามารถรักษาความสงบเรียบร้อยไว้โดยใช้ความเด็ดขาด มีลักษณะอำนาจนิยม (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ,2535) แต่นโยบายของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ชัดเจนต่อสังคมไทยในแง่ที่ว่ามาจากไหนและกำลังจะเดินทางไปทางไหน มีการนำพระมหากษัตริย์กลับมาเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจ สังคมและการเมือง พระมหากษัตริย์ได้รับการยอมรับบทบาทเด่นชัดขึ้น

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แสดงอุดมการณ์ปกป้องสถาบันกษัตริย์ ซึ่งถูกลิตรอนบทบาทหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี พ.ศ.2475 มีการนำแนวคิดแบบ "พ่อขุน

อุปถัมภ์" มาประยุกต์ใช้และปรับปรุงให้เข้ากับบรรยากาศทางการเมืองในขณะนั้น คืออิทธิพลของสงครามอุดมการณ์ คือลัทธิคอมมิวนิสต์ที่เข้ามาแทรกแซง (ภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์, 2540) ในช่วงปี พ.ศ. 2502-2515 มีการใช้รัฐธรรมนูญ 2 ฉบับ ในขณะที่มีการรัฐประหารโดยตนเองถึง 5 ครั้งจนกระทั่งเกิดการปฏิวัติ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งเกิดจากแรงกดดันหลายประการทั้งทางด้านเศรษฐกิจที่ประชาชนต้องรับภาระค่าครองชีพที่สูงแต่ยังไม่ร้ายแรงเท่ากับการเรียกร้องสิทธิจากนิสิตนักศึกษา ซึ่งเริ่มจากการเรียกร้องประชาธิปไตย การประท้วงความไม่ยุติธรรมกรณีมหาวิทยาลัยรามคำแหงคัดค้านักศึกษาออกเนื่องจากนักศึกษาวิพากษ์วิจารณ์กรณีนายทหารตำรวจใช้เฮลิคอปเตอร์ของทางราชการไปล่าสัตว์ หรือการประท้วงจากนิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่อนุญาตให้นักเรียนนายทหารอากาศเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยโดยไม่ต้องสอบคัดเลือก เป็นต้น การรวมตัวกันของนิสิตนักศึกษา จนเกิดเป็นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ทำให้มีพลังอำนาจ และเริ่มมีการเคลื่อนไหวตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2515 เช่นการรวมตัวกันประท้วงไม่ซื้อสินค้าจากประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น ซึ่งการรวมตัวกันครั้งนี้เป็นที่จับตามองจากภาครัฐ แต่ในที่สุดก็เกิดความรุนแรงถึงขั้นจลาจล แต่เหตุการณ์ก็ยุติลงได้เมื่อผู้บริหารประเทศชุดเดิมเดินทางออกนอกประเทศและมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

ในช่วงหลัง พ.ศ. 2516 ประเทศไทยมีลักษณะทางการเมืองแบบประชาธิปไตย มีผู้นำประเทศที่มาจากการเลือกตั้ง เกิดกลุ่มการเมืองใหม่ที่มาจากกลุ่มอาชีพอื่น เช่น นักธุรกิจ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มนักวิชาการรุ่นใหม่ ทำให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญอีกครั้งในปี พ.ศ. 2534

สภาพเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของประเทศในยุคที่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีมีสภาพดีขึ้น จัดเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี มีความร่วมมือจากต่างประเทศ ทำให้เกิดการลงทุนจากต่างประเทศ (จรรณ วรศักดิ์, 2532) กองทัพของประเทศสหรัฐอเมริกามาตั้งฐานทัพในประเทศไทย ทำให้มีชาวต่างชาติในประเทศไทย เกิดการหมุนเวียนเงินตรา รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น เศรษฐกิจดี ทำให้ค่าเงินบาทแข็ง (Hard Currency) (รอง ศยามานนท์, 2520) ผลผลิตทางการเกษตรได้ผลดี มีการสนับสนุนการผลิตเชิงอุตสาหกรรม เกิดโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่ม เช่น โรงงานกระดาษ โรงงานกระสอบ โรงงานปูนซีเมนต์และผ้าฝ้าย มีแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก มีการติดต่อสัมพันธ์ทางการค้ากับต่างประเทศอย่างใกล้ชิด มีหน่วยงานทั้งที่เป็นส่วนราชการและกึ่งราชการในการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนเพื่อการอุตสาหกรรม กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ เป็น

ต้น มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะยาว 6 ปี ทำให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน เศรษฐกิจของประเทศมีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษามีการจัดตั้งสำนักงานวางแผนการศึกษาของ กระทรวงศึกษาธิการเพื่อรับผิดชอบการวางแผนผลิตกำลังคนสนองความต้องการของระบบ เศรษฐกิจอุตสาหกรรม

จอมพลถนอม กิตติขจรเป็น นายกรัฐมนตรี รัฐบาลยังคงมีเจตนารมณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจยังมีความช่วยเหลือจากประเทศ สหรัฐอเมริกาผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 8.1 ต่อปี ช่วยให้รายได้และความ เป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น แต่หลังจากมีการเลือกตั้งทั่วไปในปี พ.ศ. 2512 สภาพทาง เศรษฐกิจเริ่มชะลอตัว ปรากฏการณ์การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค โดยเฉพาะใน เรื่องเขตการค้าเสรีทำให้เกิดปัญหาเงินเฟ้อ ปัญหาการกระจายรายได้ สินค้าเริ่มมีราคาแพงเมื่อ เทียบกับรายได้ของประชาชน การลงทุนยังทำให้เกิดปัญหาการทำลายสภาวะแวดล้อมของ ประเทศ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและเสียหาย เศรษฐกิจไทยที่เป็นแบบทุนนิยมเสรี อันมีกลไกตลาดเป็นเครื่องมือ ทำให้เกิดการแข่งขัน การเอาเปรียบกันและการทำลาย สภาวะแวดล้อมอย่างรุนแรง และในขณะที่ประเทศไทยกำลังแก้ปัญหาค่าครองชีพที่กำลังเชียบ สูงขึ้น ได้เกิดปัญหาที่อยู่นอกเหนืออำนาจของรัฐบาล คือฐานะการเงินของอเมริกาตกต่ำลงจน รัฐบาลสหรัฐอเมริกาประกาศลดค่าเงินดอลลาร์ ประเทศไทยซึ่งผูกค่าเงินบาทไว้กับเงินดอลลาร์จึง จำเป็นต้องลดค่าเงินบาทตามลงไปด้วย ทำให้กระทบกระเทือนถึงค่าครองชีพของประชาชน เกิดการขาดแคลนข้าวบริโภคภายในประเทศเนื่องจากการกักตุนสินค้า มีการเคลื่อนไหวจากนิสิต นักศึกษาและนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

หลังจากปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา สภาพเศรษฐกิจของไทยเป็นแบบอุตสาหกรรมมี โรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากมาย คนส่วนใหญ่หนีจากชนบทเข้าเมืองเพื่อทำงานในโรงงาน อุตสาหกรรม โดยรับค่าแรงเป็นรายวัน หรือรายเดือน อุตสาหกรรมหลายประเภททำเงินให้รัฐได้ เป็นอย่างดี มีการสนับสนุนการผลิตเชิงอุตสาหกรรม มีการติดต่อการค้ากับต่างประเทศจน ประเทศไทยได้รับการขนานนามว่าเป็น ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (New Industrial Country) แต่ปรากฏการณ์การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค เช่นการเข้าร่วมในพหุภาคีขององค์กร สนธิสัญญาเขตการค้าเสรี ทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ เช่น ปัญหาการกระจายรายได้ ปัญหาเงินเฟ้อ สินค้าราคาแพง นอกจากนั้นการลงทุนยังทำให้เกิดการทำลายสภาวะแวดล้อม ของประเทศ (ภาณุวัฒน์ ภัคดีวงศ์, 2540) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสียหาย เศรษฐกิจของไทยที่ก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยมเสรีก่อให้เกิดกระแสการแข่งขันทางการค้า การเอาเปรียบเอาเปรียบประชาชนอย่างรุนแรง

นอกจากนั้น ภาวะที่ประชาชนละทิ้งถิ่นเพื่อเข้ามาประกอบอาชีพในเมืองหลวงยังทำให้เกิดผลกระทบตามมาอีกมากมาย เช่น เกิดความแออัดในเมืองหลวง ทำให้คนเกิดนิสัยเห็นแก่ตัว มีพฤติกรรมแบบตัวใครตัวมัน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม ความเห็นอกเห็นใจซึ่งเป็นอุปนิสัยแบบดั้งเดิมของไทยค่อยๆ เลือนหายไป ผู้คนมุ่งหาความรู้เพื่อยกระดับตัวเอง แต่กลับเป็นปัญหา เนื่องจากมีผู้จบการศึกษามากเกินไปเกินความต้องการของตลาดแรงงาน ทำให้คนตกงาน ล้วนเป็นสาเหตุที่นำไปสู่ปัญหาสังคม

สภาพสังคม

สังคมไทยที่มีมาแต่เดิมเป็นสังคมเกษตรกรรมแม้ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ยังคงเน้นการเป็นสังคมเกษตรกรรม ดังบทเพลงที่ประพันธ์ขึ้นในสมัยนั้นเพลงหนึ่งที่มีเนื้อหาแสดงภาพสังคมเกษตรกรรมที่ว่า "กสิกรแห่งชาติ เป็นกระดูกสันหลังของชาติ ไทยจะเรืองอำนาจ เพราะไทยเป็นชาตีกสิกรรม" นอกจากนั้นยังให้ความสำคัญในเรื่องของวัฒนธรรม มีการตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้น เมื่อถึงยุคที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ยกเลิกกระทรวงวัฒนธรรม และตั้งกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติขึ้นมาแทน (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดมและคณะ, 2544) เป็นภาพสะท้อนสังคมไทยในยุคขยายการศึกษาพัฒนาเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดีว่าสังคมไทยถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นสภาพสังคมแบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรี แม้ว่าสภาพโดยทั่วไปความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น มีถนนหนทางเพิ่มขึ้น ทำให้การคมนาคมสะดวก มีการกระตุ้นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เกิดขึ้นในสังคมไทยอีกครั้งหนึ่ง เชื้อพระวงศ์รุ่นใหม่ ได้แก่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้พยายามฟื้นฟูบทบาทของกษัตริย์ มีการเสนอข่าวเกี่ยวกับราชวงศ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน "สยามรัฐ" ที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นบรรณาธิการอยู่ มีการเขียนนวนิยายเกี่ยวกับราชวงศ์ เพื่อสะท้อนสภาพความเป็นอยู่ในราชสำนัก เช่น เรื่องสี่แผ่นดิน เป็นการเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ที่มีต่อประชาชน มีการจัดให้พระมหากษัตริย์เสด็จประพาสต่างประเทศ ทั้งในยุโรป และสหรัฐอเมริกา ในช่วงปี พ.ศ. 2503-2504 มีการรื้อฟื้นโบราณราชประเพณี เช่น พระราชพิธีทอดผ้าพระกฐิน พระราชพิธีแรกนาขวัญ พระราชพิธีพยุหยาตราทางสถลมารคและชลมารค ที่ถูกยกเลิกไปหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี พ.ศ. 2475 การรื้อฟื้นประเพณีเหล่านี้ได้รับการยอมรับจากประชาชนเป็นอย่างดี ปรากฏว่ามีผู้ไปร่วมงานอย่างคับคั่ง ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลนี้ได้ยกเลิกวันชาติไทย 24 มิถุนายน และให้เริ่มวันชาติใหม่ในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2502 เป็นปีแรก (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2535) นอกจากนั้นยังมีการจัดให้มีพิธีสวนสนามของสามเหล่าทัพ ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นการถวายความจงรักภักดีต่อระบอบกษัตริย์ นับว่าเป็นการสนับสนุนสถาบันกษัตริย์ให้มั่นคงมากขึ้น

เกียรติภูมิของสถาบันกษัตริย์ได้รับการฟื้นฟู จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มักใช้คำว่า "เป็นรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว"

สภาพสังคมแบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรี ในยุคนี้นำให้เกิดการกล่อมเกลாத่างสังคมตามวิถีชีวิตแบบตะวันตก เน้นความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง แต่ละเลยวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ประชาชนเกิดความสับสนทางวัฒนธรรม เนื่องจากมีการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวถึงสาเหตุที่เกิดความสับสนทางวัฒนธรรมในประเทศไทยไว้ดังต่อไปนี้ (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช , 2537: 12-20)

"ประการแรก เรายอมรับวัฒนธรรมต่างประเทศเข้ามาโดยเจตนาเพื่อเหตุผลบางอย่าง

ประการ 2 เราปล่อยให้วัฒนธรรมต่างประเทศเข้ามามีอิทธิพลเหนือตัวเราและเหนือวัฒนธรรมของเราโดยที่เราไม่ตั้งใจ ไม่ได้เจตนา ไม่รู้ตัว

ประการ 3 วัฒนธรรมของไทยได้ถูกทอดทิ้งและไม่ได้รับความสนใจมานานและ ไม่มีใครศึกษาให้รู้ถึงต้นเหตุหรือรากเหง้า จนเป็นเหตุให้วัฒนธรรมไทยบางอย่างได้สาบสูญไป

ประการสุดท้าย คนไทยเราเองก็ไม่ได้สนใจวัฒนธรรมของไทยด้วยความเห็นดีเห็นงาม หรือด้วยความรู้อย่างซาบซึ้งในวัฒนธรรมแต่มองวัฒนธรรมในทัศนะของชาตินิยม คือต้องการจะรักษาถ่ายทอด และเสริมสร้างวัฒนธรรมไทยเพราะความรู้สึกว่าเป็นของไทยเท่านั้นสักว่าอะไรเป็นของไทยก็จะต้องรักษาไว้ จะต้องสืบทอดกันไป โดยที่ไม่ได้พิจารณาถึงความเหมาะสมลึกลับซึ่งความประณีตงดงามของวัฒนธรรมนั้นแต่อย่างใดทั้งสิ้น ซึ่งในที่สุดก็รักษาเอาไว้ไม่ได้"

ในขณะเดียวกัน ระบบอุปถัมภ์ที่มีมาแต่ดั้งเดิมในสังคมไทย ถูกพัฒนาไปเป็นการพึ่งพากันทางเศรษฐกิจและพลังอำนาจเพื่อให้ตัวเองอยู่รอดในสังคม โครงสร้างทางสังคมแบบเครือญาติค่อยๆ เลือนหายไป เปลี่ยนเป็นแบบตัวใครตัวมัน การดำเนินนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การคมนาคมติดต่อเป็นไปโดยสะดวกรวดเร็ว ทำให้ "โลกแคบลง" เป็นยุคที่มีการเดินทางเยือนมิตรประเทศ เป็นการทูตแบบสุดยอด (Summit diplomacy) มีการเข้าร่วมประชุมสุดยอด อิทธิพลของกระแสความคิดจากต่างประเทศเข้ามามีบทบาทอย่างลึกซึ้งและรุนแรงต่อกระแสความคิดของคนรุ่นใหม่ เป็นความคิดเชิงวัตถุนิยม หรือบริโภคนิยม ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยมีความแปลกแยกแตกต่างไปจากเดิม แต่คนไทยก็ยังคงลักษณะของความเป็นคนรักสนุก รักพวกพ้องอย่างแนบแน่นเช่นเดิม ในขณะที่คุณลักษณะที่ดีบางอย่างของสังคมไทยกำลังเลือนหายไป เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตาและความรักสงบ เป็นต้น

ในส่วนของการศึกษา เน้นการศึกษาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ มีการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจ การยอมรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา ทำให้คนไทยได้รับการพัฒนาไปตามเทคโนโลยีใหม่ การศึกษากลายเป็นเครื่องมือของทุนนิยม (ไพฑูรย์ สิ้นลารัตน์, 2526ข) กล่าวคือมีการส่งเสริมให้คนได้รับการศึกษาแต่จบแล้วไม่มีงานทำ นายทุนมีตัวเลือกมากขึ้น เศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อการศึกษามากมีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการวางแผนการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อรับผิดชอบการวางแผนผลิตกำลังคนสนองความต้องการของระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมซึ่งกำลังขยายตัวอย่างรวดเร็วในยุคนี้

นอกจากนั้นด้วยอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ที่กำลังแผ่ขยายเข้ามาในประเทศไทย รัฐบาลไทยจึงได้พยายามยกเอาการศึกษาไปผูกติดไว้กับความเป็นประชาธิปไตย เน้นย้ำว่าจะส่งเสริมให้พลเมืองมีจิตใจที่เป็นประชาธิปไตย ในการนำการศึกษาไปเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมประชาธิปไตย ไพฑูรย์ สิ้นลารัตน์ (2526ข: 11-12) ได้แสดงความเห็นไว้ว่า

"ความพยายามที่จะส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยโดยอาศัยการศึกษานี้อาจกล่าวได้ว่า มีแรงผลักดันอยู่อย่างน้อย 3 ประการ คือประการแรกเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 ที่ต้องการให้ประเทศชาติเป็นประชาธิปไตย ผู้นำในรัฐบาลแต่ละยุค จึงพยายามจะคงความคิดในเรื่องประชาธิปไตยไว้อย่างน้อยในเอกสารหลักฐานทางการศึกษา ส่วนแรงผลักดันที่สองคืออิทธิพลของสหรัฐอเมริกาที่มีนโยบายต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ด้วยการให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ การทหารและการศึกษาอย่างมาก นับแต่ปี 2492 เป็นต้นมา รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยจึงพยายามต่อต้านคอมมิวนิสต์และส่งเสริมประชาธิปไตยเรื่อยมา...และในประการที่สามเกิดจากแรงผลักดันในการต่อสู้และเรียนรู้ประชาธิปไตยในปี 2516 จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516"

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลให้ความสำคัญกับการศึกษามีการพัฒนาทางการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมกล่าวคือ มีการกำหนดแผนการศึกษาแห่งชาติและการจัดตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติมีพระราชบัญญัติสภาการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2502 แทนพระราชบัญญัติสภามหาวิทยาลัย พ.ศ. 2499 โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน มีอำนาจและหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. พิจารณาปรับปรุงวางแผนและโครงการศึกษาแห่งชาติให้เหมาะสมแก่กาลสมัยและให้สอดคล้องกับการเศรษฐกิจและการปกครอง
2. พิจารณาปัญหาต่างๆทางการศึกษาและเสนอวิธีการแก้ไข

3. พิจารณารายงานการศึกษาและวิจัยผลงานประจำปี
4. พิจารณาโครงการหาทุนบำรุงการศึกษาและเสนอแนะรัฐบาลให้ได้มาซึ่งทุนเพื่อการศึกษาในระดับต่างๆตามความจำเป็น
5. พิจารณางบประมาณประจำปีของมหาวิทยาลัยต่างๆ
6. พิจารณาการจัดตั้ง ยุบ รวมและเลิกล้มคณะหรือแผนกวิชาในมหาวิทยาลัย
7. อนุมัติการจัดตั้ง ยุบ รวมและเลิกล้มคณะหรือแผนกวิชาในมหาวิทยาลัย
8. พิจารณาและให้ความเห็นชอบในการวางหลักสูตรในมหาวิทยาลัย

จะเห็นว่าภารกิจส่วนใหญ่ของสภาการศึกษาแห่งชาติจะเกี่ยวพันกับอุดมศึกษา เป้าหมายสำคัญคือการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับแผนการเศรษฐกิจและการปกครอง โดยมี ดร.กำแหง พลางกูร อาจารย์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นเลขาธิการคนแรก

ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พุทธศักราช 2503 เน้นเรื่องโอกาสทางการศึกษาที่ดูเหมือนจะพยายามให้แผ่ขยายไปทั่วราชอาณาจักร โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา และอาชีวศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่ว่า กำลังคนที่เป็นที่ต้องการทางเศรษฐกิจ มักจะเป็นผู้จบมัธยมศึกษาตอนปลาย อาชีวศึกษา หรือมหาวิทยาลัย แผนพัฒนากำลังคนจึงควรมุ่งการศึกษาในระดับนี้ จึงเกิดการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในภูมิภาค ปริมาณนิสิต นักศึกษา ขยายตัวอย่างรวดเร็ว มุ่งความเป็นเลิศทางวิชาการ การจัดการศึกษาจำลองมาจากประเทศทางตะวันตก โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา

ในจุดมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 มีการกล่าวถึง วัฒนธรรมไว้อย่างกว้างๆ ดังต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507: 378)

"รัฐมีความมุ่งหมายให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาตามควรแก่เอกัตภาพเพื่อเป็นพลเมืองดีมีศีลธรรมและวัฒนธรรม มีระเบียบวินัย มีความ รับผิดชอบ มีสุขภาพสมบูรณ์ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตยมีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพ และทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ"

ในส่วนของงานวัฒนธรรม รัฐบาลในยุคนี้มีแนวคิดที่แตกต่างไปจากรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามในเรื่องวัฒนธรรม จึงยุบกระทรวงวัฒนธรรม ในปีพ.ศ. 2501 และได้มีการปรับแบ่งส่วนราชการในกระทรวงศึกษาธิการใหม่ โดยเพิ่ม กองวัฒนธรรม แบ่งเป็น 6 แผนก คือ แผนกธุรการ แผนกวัฒนธรรมวิทยา แผนกวัฒนธรรมทางจิตใจ แผนกวัฒนธรรมทางระเบียบ

ประเพณี แผนกวัฒนธรรมทางวรรณกรรม แผนกวัฒนธรรมทางวัตถุธรรมและศิลปกรรม ในปี พ.ศ. 2505 กองวัฒนธรรมได้เสนอโครงการจัดตั้งศูนย์ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยโดยมี วัตถุประสงค์ ในการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยและค้นคว้าส่งเสริมในเรื่องวัฒนธรรมไทย จัดทำ เอกสารเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมไทย โดยให้โรงเรียน 10 แห่งและวัด 2 แห่งเป็นแบบอย่างในการ จัดตั้งชุมนุม กิจกรรมที่ทำได้แก่ การอภิปรายเกี่ยวกับวัฒนธรรม จัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่ความรู้ เรื่องวัฒนธรรม เป็นต้น นับเป็นความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากในอดีต

ต่อมาเมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้แถลงนโยบายทางการศึกษาไว้ว่า (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535: 145, 147)

"รัฐบาลนี้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาแห่งชาติว่าเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่ ความเจริญก้าวหน้าในทุกๆทาง ฉะนั้นรัฐบาลนี้จะจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเฉพาะจะปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาในด้านการศึกษามัธยม อาชีวศึกษาและ อุดมศึกษาให้ดียิ่งขึ้น ในการนี้รัฐบาลจะพยายามขยายการศึกษาภาคบังคับ ออกไปทั่วประเทศ ปรับปรุงโรงเรียนทุกชนิด...ช่วยเหลือครูบาอาจารย์ในรูปสวัสดิการต่างๆ นอกจากนี้รัฐบาลจะสนับสนุนให้เอกชนได้เข้ามามีบทบาทในการให้การศึกษาแก่ประชาชนทั้งใน ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษามากขึ้น ส่งเสริมการศึกษาวิจัยในสาขาวิชาการ ต่างๆ ในขณะที่เดียวกันก็จะส่งเสริมและรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติและของ ประชาชน"

สาระสำคัญของนโยบายของรัฐคือ การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่รัฐเร่งให้เกิดขึ้น มีการจัดตั้งทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ในขณะที่เดียวกัน มีการยุบสภาการศึกษาแห่งชาติ สภาวิจัยแห่งชาติ และสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจสังคม แห่งชาติขึ้นแทน รวมทั้งมีการตั้งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ในส่วนของงาน วัฒนธรรม ให้กองวัฒนธรรมไปสังกัดกรมการศาสนา ซึ่งอาจสรุปได้ว่ารัฐบาลชุดนี้ให้ ความสำคัญต่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาดังจะเห็นได้จากการขยายการอุดมศึกษาสู่ภูมิภาค การให้เอกชนเข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าหน่วยงาน ทางวัฒนธรรมถูกลดความสำคัญลงและนำไปเป็นส่วนหนึ่งของงานศาสนา ผลที่ติดตามมาจากการขยายการอุดมศึกษา ทำให้มีจำนวนนิสิตนักศึกษาเพิ่มขึ้นและเกิดการรวมกลุ่มกันเป็น

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย กิจกรรมในช่วงแรกเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับสิทธิพื้นฐานต่างๆ เช่นการรวมพลังกันรณรงค์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น แต่ในที่สุดพลังของนิสิตนักศึกษา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในประเทศไทย คือเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

หลังการปฏิวัติในปี พ.ศ. 2516 ด้วยบรรยากาศทางการเมืองแบบเปิดทำให้มีการแสดงออกของประชาชน รวมทั้งนิสิตนักศึกษาอย่างเสรีมีการสร้างกระแสความคิดเห็นและพลังผลักดันทางการเมือง อันมีผลต่อระบบอุดมศึกษาในขณะนั้น มีการพูดถึงเรื่องของการศึกษาในการประชุมวิชาการกันมากเช่น การประชุมทางวิชาการเรื่อง บนเส้นทางการแสวงหาโฉมหน้าใหม่ของการศึกษาไทย ในปี พ.ศ. 2516 จัดโดยกรมสามัญศึกษา การสัมมนาเรื่อง การศึกษาเพื่อมวลชน ภายใต้กระแสความคิดการปฏิรูปการศึกษาของกรมวิชาการ เป็นต้น รัฐบาลชุดพระราชทานหลังการปฏิวัติ โดยนายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี จึงได้ตั้งคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษาขึ้นในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2517 และพบว่าระบบการศึกษาไทยหยุดนิ่งในรอบทศวรรษ 2510 รัฐบาลไทยไม่มีความชัดเจนในการพัฒนาการศึกษา (เสนห์ จามริก, 2533) ระบบการศึกษาไทยเป็นการแบ่งสภาพระหว่างชนชั้นผู้นำในระบบราชการและมวลชนภายนอก การศึกษารับมาจากตะวันตกเพื่อเป็นเครื่องมือสนองความต้องการทางการเมืองและสังคม ซึ่งกำลังแปรเปลี่ยนไปโดยชนชั้นผู้ปกครองเป็นผู้กำหนด การศึกษาของชาวเมืองกับชาวชนบทได้รับการเลือกปฏิบัติที่แตกต่างกัน คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษาได้เสนอแนวทางในการจัดการศึกษาที่เน้นความเสมอภาคทางการศึกษา เสนอแนะให้มีกระทรวงการศึกษากระทรวงเดียวรับผิดชอบการศึกษาทุกระดับ ในส่วนของอุดมศึกษาได้เสนอว่ามหาวิทยาลัยควรทำหน้าที่ทั้งด้านสอน วิจัย บริการทางวิชาการแก่สังคม และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมรวมทั้งรายละเอียดต่างๆ ในการจัดการศึกษา นับเป็นงานสำคัญที่รัฐบาลชุดพระราชทานจะส่งต่อให้รัฐบาลชุดต่อไปที่มาจากทางเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยต่อไป

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ในรัฐบาลชุดนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เริ่มมีการกล่าวถึงเรื่องศิลปวัฒนธรรมไว้ในนโยบายของรัฐ ดังต่อไปนี้ (รอง ศยามานนท์, 2520: 425)

"รัฐบาลนี้จะส่งเสริมการศึกษาทั้งในด้านวิชาความรู้และในด้านจิตใจ เพื่อให้มีความยึดมั่นในหลักธรรมแห่งศาสนา บำเพ็ญตนให้เป็นคนมีประโยชน์ มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจนให้ช่วยกันบำรุงรักษาศิลปะ วัฒนธรรม อันเป็นสัญลักษณ์และสมบัติของชาติไทย"

นอกจากนั้นรัฐบาลยังให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา และเห็นว่าบทบาทของนิสิตนักศึกษามีส่วนในการกำหนดทิศทางของประเทศได้ จึงมีนโยบายทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาอย่างชัดเจนดังต่อไปนี้ (รอง ศยามานนท์, 2520: 425)

"รัฐบาลนี้จะส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยมีเสรีภาพและคล่องตัว ในการบริหารงานของมหาวิทยาลัย ทั้งในทางการเงินและการบริหารงานบุคคล ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างนิสิตนักศึกษากับรัฐบาล และสนับสนุนให้มหาวิทยาลัยมีบทบาทในการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์ประมุข"

ภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนรัฐบาลบ่อยครั้งจนในที่สุดกลุ่มทหารที่เรียกตัวเองคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินนำโดยพลเรือเอกสฤษดิ์ ชลออยู่ ได้ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินใน วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 แต่งานทางด้านการศึกษาก็ยังคงดำเนินต่อไป ภายใต้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการคนใหม่ คือ ดร.ภิญโญ สาร ได้เสนอแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ซึ่งได้ปรับแนวคิดตามที่คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษาในรัฐบาลชุดก่อนได้เสนอไว้ โดยได้ให้คำจำกัดความการอุดมศึกษาไว้มีความคาบเกี่ยวกับวัฒนธรรม ดังนี้ (สุพัตรา ชุมเกต, 2524: 87)

"การศึกษาระดับอุดมศึกษาเป็นการศึกษาหลังระดับมัธยมปลายมุ่งพัฒนาความเจริญขององกามทางสติปัญญาและความคิดเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ มุ่งสร้างสรรค์กำลังคนในระดับวิชาการและวิชาชีพชั้นสูงเพื่อพัฒนาประเทศและมุ่งพัฒนาคนให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ความ เข้าใจในศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอันมีคุณค่าแก่บุคคล สังคม และประเทศชาติ"

เป็นที่น่าสังเกตว่า ได้เริ่มมีการกล่าวถึงวัฒนธรรมของชาติอย่างชัดเจนแตกต่างไปจากในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับอื่นๆ ทั้งนี้เป็นผลมาจากความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ สังคมมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในเรื่องเทคโนโลยี ทำให้การสื่อสารคมนาคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว เกิดการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม เยาวชนไทยหันไปให้ความสนใจวัฒนธรรมของต่างชาติ ละทิ้งศิลปวัฒนธรรมไทย รัฐบาลเริ่มตระหนักในความเปลี่ยนแปลงที่ส่อเค้าไปในทางที่จะทำให้สิ่งที่มีคุณค่าประจำชาติถูกทำลาย รัฐบาลหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช (พ.ศ. 2518) จึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการวัฒนธรรมเพื่อพิจารณาปรับปรุงงานวัฒนธรรม และในปี พ.ศ. 2522

รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ มีความเห็นสอดคล้องกันถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไทย จึงได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นมีฐานะเทียบเท่ากรมหนึ่งในกระทรวงศึกษาธิการและได้มีการประเมินปัญหาและสาเหตุที่ทำให้วัฒนธรรมเสื่อมโทรมว่า ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ดังได้มีการกล่าวถึงปัญหาและสาเหตุที่ทำให้วัฒนธรรมเสื่อมโทรมไว้ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535 : 293)

“อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรม เศรษฐกิจ การคมนาคม ความเจริญทางด้านวัตถุและสังคมโดยทั่วไปตลอดจนอิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมต่างประเทศที่หลั่งไหลเข้ามาอย่างรวดเร็ว เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับเอาศิลปวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างกะทันหัน ขาดการเลือกสรร และปรับซ้อที่เหมาะสมกับสภาพศิลปวัฒนธรรมของไทย จึงทำให้ประชาชนมีค่านิยม ทศนคติ และความรู้สึกนึกคิดที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมาก สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุให้เยาวชนไทยที่ไม่มีหลักยึดมั่นทางศิลปวัฒนธรรมไทยที่มั่นคงอยู่ด้วยแล้วถูกชักจูงหลงไปทางศิลปวัฒนธรรมต่างชาติไปได้ง่าย”

จากสภาพสังคมที่มีการปรับเปลี่ยนไป นักการศึกษาของไทยไปรับการศึกษาจากต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาที่ให้ความช่วยเหลือ โดยพยายามทำให้มหาวิทยาลัยของไทยพัฒนาไปตามแนวทางของมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นมาตรฐานสากล แต่ไม่ได้มีการพูดถึงกันว่ามาตรฐานสากลเหล่านี้เหมาะกับสังคมไทยหรือไม่ นอกจากนั้น การสนับสนุนให้คนไทยไปศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกาโดยวิธีให้ทุนการศึกษาเช่น ทุนฟูลไบรท์ ทำให้คนไทยซึมซับวัฒนธรรมตะวันตก เป็นผลให้การจัดการศึกษาในประเทศไทยลอกเลียนของต่างประเทศโดยไม่รู้ตัวดังที่มีผู้กล่าวไว้ว่า (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2526ช : 40)

“ลักษณะด้านหนึ่งที่น่าพิศวงของการทำงานของจักรวรรดินิยมอเมริกาก็คือ สหรัฐอเมริกาได้ ผูกอบรมเจ้าหน้าที่ ข้าราชการและนักวิชาการส่วนใหญ่ของไทยโดยผ่านทางมหาวิทยาลัยอเมริกันต่างๆ ซึ่งเป็นสถาบันที่เจ้าหน้าที่ ข้าราชการและนักวิชาการของไทยทั้งหลายได้ดูดีซึมเอาทฤษฎีสังคมศาสตร์และอุดมการณ์ของอเมริกันเข้าไปอย่างเต็มที่ มูลนิธิทางการศึกษาฟูลไบรท์ได้เริ่มโครงการให้ทุนการศึกษาแก่คนไทยเพื่อศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 ผลของโครงการที่สนับสนุนโดยรัฐบาลสหรัฐและมูลนิธิต่างๆ สามารถวัดได้จากข้อเท็จจริงดังนี้คือ

จนถึงเดือนมีนาคม 2517 นักศึกษาไทยจำนวน 8,000 คน ได้รับปริญญาทางด้านต่างๆ และบุคคลเหล่านี้ได้เข้าเป็นองค์ประกอบ 1 ใน 4 ของข้าราชการไทย ตั้งแต่ชั้นตรีจนถึงชั้นพิเศษ”

อิทธิพลของแนวความคิดในการจัดการศึกษาจากต่างประเทศ ทำให้การศึกษาไทยปรับเปลี่ยนไปตามแนวทางของต่างประเทศโดยปริยาย การศึกษาของไทยมีความทันสมัยสามารถสื่อความหมายกับต่างประเทศ ได้รับการยอมรับจากต่างประเทศ มีการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ในการศึกษา แต่ในขณะเดียวกันทำให้การพัฒนาการศึกษาของไทยมิได้เกิดจากความคิดความเชื่อของคนไทยบนพื้นฐานของความเป็นไทย เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลง การปรากฏชัดของความไม่เป็นตัวของตัวเองในการจัดการศึกษา จนกระทั่งนักการศึกษาเริ่มรู้สึกว่าการจัดการศึกษาของไทยไม่บรรลุวัตถุประสงค์ เริ่มมีการอภิปรายระดมความคิดเห็นในกลุ่มนักการศึกษา เช่น การอภิปรายระดมความคิดเห็น เรื่องปัญหาทางการศึกษาไทยในปัจจุบันและแนวทางแก้ไข เมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2529 และพบปัญหาทางการศึกษา เช่น คนทั่วไปมีความต้องการให้รัฐขยายการศึกษาแต่เมื่อจบการศึกษา ไม่มีงานทำ เมื่อหยุดขยายการศึกษา ทรัพยากรมนุษย์ก็มีความตกต่ำลง ความประพฤติของนักเรียนไม่มีคุณธรรม จริยธรรม เกิดแนวคิดบริโภคนิยม การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของสังคมไทยแต่ไม่เสมอภาค ระบบการศึกษาไม่ประสานสอดคล้องกัน ขาดเอกภาพ การศึกษามุ่งรับใช้เศรษฐกิจ สอนคนไทยให้เป็นคนรับจ้าง การศึกษาไทยรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง การศึกษาจึงดูคนเข้าเมือง โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษา การศึกษาไม่ได้สอนให้นักศึกษาเข้าใจสังคมไทยเพราะอาจารย์เอาความรู้มาจากต่างประเทศ เรียนมาอย่างไรก็สอนอย่างนั้น ทำให้เกิดภาวะเป็นทาสทางปัญญาของฝรั่ง นอกจากนั้นการศึกษาระดับอุดมศึกษายังตอบสนองครอบครัวที่เป็นคนในเมือง เป็นลูกข้าราชการ พ่อค้า นักธุรกิจ แต่จ่ายค่าเล่าเรียนเพียง 10% เงินของมหาวิทยาลัยอีก 90% มาจากภาษี ซึ่งเก็บจากราษฎรทุกคน ฯลฯ เหล่านี้เป็นปัญหาทางการศึกษาที่ควรได้รับการแก้ไข และมีนักการศึกษาได้สรุปภาพรวมและแนวทางที่ควรจะเป็นของการศึกษาไทยไว้ดังนี้ (ธนู แสงวงศ์ดี, 2530: 14)

“เห็นว่าช่วง พ.ศ. 2494-2500 เป็นช่วงที่เราไปต่างประเทศไปดูเขาเพื่อเอาอย่าง ช่วง พ.ศ. 2500-2510 เป็นช่วงไปศึกษาเพื่อเผยแพร่แนวความคิดช่วงพ.ศ. 2510-2520 เป็นช่วงแห่งการทดลองสิ่งที่เราได้ทำมาแล้วมากมาย เรียนรู้จากการเอาอย่างประเทศอื่น พอถึงระยะปี 2520-2530 เราเริ่มจะพัฒนาตัวของตัวเองแต่ก็ยังมีความเชื่อของตะวันตกอยู่มาก ดังนั้น ทิศทางของไทยในช่วงแผน 6 ปี คือ พ.ศ. 2530 ขึ้นไป ปรัชญาการศึกษาของไทยควรจะมุ่งไปสู่ความเป็นตัวของตัวเองสร้างคนไทยให้อยู่อย่างไทยเพราะเรารู้แล้วว่าไม่มีใครรักชาติไทยเท่าคนไทย”

ในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับต่อมา คือฉบับปีพุทธศักราช 2535 มีหลักการที่สำคัญข้อหนึ่งที่หยิบยกประเด็นทางวัฒนธรรมมากล่าวไว้ว่า (พิพัฒน์ วิเชียรสุบรรณ, 2535: 6)

“การก้าวทันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่และการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศหรือจากภายนอกชุมชนจะต้องประสานควบคู่ไปกับความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นและของสังคมไทย เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาความรู้ใหม่ๆที่สอดคล้องกับสภาพ และความต้องการของท้องถิ่น”

เป็นการสะท้อนภาพของสังคมไทยที่เปลี่ยนไปเนื่องจากมีการรับวัฒนธรรมของต่างประเทศที่หลั่งไหลเข้ามาในสังคมไทยทั้งจากแนวคิดของผู้ที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ และจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้ทั่วโลกมีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิด นอกจากนั้นในแผนการศึกษาฉบับนี้ยังได้ระบุในความมุ่งหมายทางด้านปัญญาและทางด้านสังคม โดยเน้นให้เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมไทยในท่ามกลางกระแสของวัฒนธรรมจากภายนอกที่มาพร้อมกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีไว้ว่า (พิพัฒน์ วิเชียรสุบรรณ, 2535: 6)

“บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงเป็นผู้มีปัญญาคือ รู้จักเหตุและผล รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี คุณและโทษ สิ่งที่ควรกระทำและไม่ควรกระทำบนพื้นฐานของความจริง รู้จักแก้ไขปัญหาได้อย่างฉลาดและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและหลากหลาย มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และใฝ่เรียนใฝ่รู้เพื่อความก้าวหน้าทางความรู้และวิทยาการต่างๆ รู้คุณค่าของภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมของสังคมไทยและรู้จักเลือกรับวิทยาการและวัฒนธรรมจากภายนอก”

ความมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติทางด้านสังคม ก็ยังคงเน้นความสำคัญและคุณค่าของเอกลักษณ์และวัฒนธรรมประจำชาติ ดังต่อไปนี้ (พิพัฒน์ วิเชียรสุบรรณ, 2535: 7)

“บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีพฤติกรรมทางสังคมที่ดีงาม ทั้งในการทำงานและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว องค์กร และสังคม รู้จักการช่วยเหลือเกื้อกูลประโยชน์แก่กันและกัน โดยไม่เห็นแก่ตัว มีความสามารถและทักษะในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น สามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อการติดต่อสื่อสารกับนานาประเทศได้ สามารถธำรงรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ดีงามของไทย”

เหล่านี้ล้วนเป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยเริ่มตระหนักถึงคุณค่าของเอกลักษณ์ไทย ความเป็นตัวของตัวเอง เพราะการเอาอย่างประเทศอื่นมิใช่แนวทางที่ถูกต้องในการพัฒนาประเทศ นโยบายทางการศึกษาในระยะนี้จึงส่งเสริมบทบาทของครอบครัว ชุมชน สถาบันสังคมอื่นๆ และสื่อมวลชนให้มีส่วนร่วมในกระบวนการของการศึกษา การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการกล่าวถึงศิลปวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการศึกษาโดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา

2. ปัจจัยภายในที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย

จากแนวคิดสำคัญของรัฐในการมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจและขยายการศึกษา จะเห็นได้จากการขยายสถาบันอุดมศึกษาสู่ภูมิภาค การให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา และการตั้งสถาบันการศึกษาระดับมหาบัณฑิต เป็นต้น กระแสผลักดันที่สำคัญคือ ราษฎรมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น มีผู้จบการศึกษาระดับมัธยมปลายและรอรับการศึกษาระดับอุดมศึกษาเป็นจำนวนมาก สถาบันอุดมศึกษาเท่าที่มีอยู่ไม่เพียงพอประกอบกับเป็นนโยบายของรัฐที่จะยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของราษฎรแต่ในทางปฏิบัติรัฐมีการลงทุนทางการศึกษาโดยเฉลี่ยเพียงร้อยละ 12 ของงบลงทุนทางการศึกษาทั้งหมด นับว่าน้อยมาก เป็นการสวนทางกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (สุธรรม อารีกุล, 2540) ยิ่งไปกว่านั้นการลงทุนกว่าร้อยละ 90 เป็นการลงทุนทางด้านการบริหารการศึกษาและการผลิตบัณฑิต ส่วนที่เหลือไม่ถึงร้อยละ 10 ได้ลงไปในด้านการศึกษา การบริการวิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม จะเห็นว่าในทางปฏิบัติ สถาบันอุดมศึกษามีได้แสดงบทบาทตอบสนองภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ดังเช่นในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ไม่มีกล่าวถึงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม นอกจากนั้นนโยบายทางเศรษฐกิจในช่วงนี้ เป็นการเร่งรัดพัฒนาในเวลาอันรวดเร็ว สนใจภาคเกษตรน้อยกว่าภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคในสังคมเมืองกับสังคมชนบท

การขยายการอุดมศึกษาสู่ภูมิภาคนับว่ามีบทบาทต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา เนื่องจากในแต่ละท้องถิ่นของประเทศไทยมีศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่น เมื่อมีสถาบันอุดมศึกษาในภูมิภาค มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจึงมีบทบาททางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเด่นชัด

ในช่วงแรกของการก่อตั้งเป็นสถาบันอุดมศึกษาภูมิภาคหลักของท้องถิ่น โดยในปีพ.ศ. 2500 ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้ทำบันทึกถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น คือ พลเอกมังกร พรหมโยธี ตอนหนึ่งความว่า (ม.ล.ปิ่น มาลากุล, 2518 : 81-82)

"การศึกษาชั้นสูงสุด คือชั้นมหาวิทยาลัยและอุดมศึกษาก็ยังมีสถานที่ไม่เพียงพอ วิทยาลัยวิชาการศึกษาและวิทยาลัยเทคนิคแบ่งเบาภาระมหาวิทยาลัยไปได้มากพอควร แต่ต่อไปจะมีนักเรียนจบชั้นเตรียมอุดมศึกษามากยิ่งขึ้น เพราะนักเรียนมัธยมวิสามัญมีจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็วจำเป็นต้องคิดหาทางช่วยขยายหาที่เรียนให้นักเรียนในชั้นอุดมศึกษา...การเปิดมหาวิทยาลัยขึ้นใหม่โดยรัฐบาลเป็นผู้จัดนั้นได้เคยคิดกันมาหลายครั้งแล้วเคยดำริจะตั้งที่เชียงใหม่ สงขลา และอุบลราชธานี ทั้งได้ลงทุนซื้อที่ดินไว้แล้วด้วย ต่อมาเมื่อข้าพเจ้าจะเปลี่ยนเป็นพิษณุโลก สุราษฎร์ธานีและนครราชสีมา มีผู้ตั้งกระทู้ถามในสภาผู้แทนราษฎรว่าล้มเลิกความคิดหรืออย่างไร รัฐบาลตอบว่าไม่ล้มเลิกแต่ต้องระงับไว้ชั่วคราวก่อนการตั้งมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคนั้นดีแน่ จะต้องตั้งในวันใดวันหนึ่ง แต่ยังไม่ทำได้ขณะนี้ก็เพราะขาดแคลนอาจารย์และศาสตราจารย์ แม้แต่มหาวิทยาลัยที่มีอยู่แล้วก็ยังมีอาจารย์และศาสตราจารย์ ไม่เพียงพอ"

ในที่สุดคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ตั้งมหาวิทยาลัยสำหรับท้องถิ่นภาคเหนือขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่เป็นแห่งแรก เพราะมีความสมบูรณ์และมีความพร้อมทางด้านสภาพแวดล้อมและการสนับสนุนจากประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้นักศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ได้ศึกษาเล่าเรียน และค้นคว้าได้โดยสะดวกและเพื่อป้องกันมิให้นักศึกษาเข้ามารวมกันอยู่ในกรุงเทพฯ มากเกินไป และที่สำคัญคือเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลที่ได้แถลงไว้เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2501 ว่า "จะดำเนินการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคตลอดถึงการศึกษาชั้นสูง" เมื่อแรกก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2505 ประกอบด้วย 4 คณะ คือ คณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และคณะแพทยศาสตร์

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่มหาวิทยาลัยขอนแก่น ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2506 ประกอบด้วย 3 คณะ คือ คณะวิทยาศาสตร์และอักษรศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ และคณะวิศวกรรมศาสตร์ และในภาคใต้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ขึ้นในปี พ.ศ. 2511 โดยมี 2 วิทยาเขต คือ ที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และที่อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี หลักการของมหาวิทยาลัยทั้ง 3 แห่ง คือ เป็นศูนย์กลางการศึกษาชั้นสูงในภูมิภาค มีบทบาทในการผลิตคน ให้ความรู้ทักษะความสามารถในการตอบสนองความต้องการและกระตุ้นการ

เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในภูมิภาค เป็นการกระจายโอกาสทางการศึกษาสู่ภูมิภาค เพื่อราษฎรไม่ต้องเดินทางมากรุงเทพฯหรือเดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศ

สำหรับภาคเอกชน แต่เดิมไม่ได้รับอนุญาตให้จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา เนื่องจากเหตุผลเรื่องความมั่นคงของชาติ (วารุณี ไอสถารมย์,2533) เกรงว่าจะมีการแทรกซึมทางวัฒนธรรมความเชื่อจากต่างประเทศ ต่อมาเมื่อเหตุการณ์เปลี่ยนไปประกอบกับมีผู้จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ตอนปลายเพิ่มมากขึ้นและรัฐไม่สามารถขยายที่เรียนในมหาวิทยาลัยของรัฐ ทำให้ส่วนหนึ่งไปศึกษาต่อต่างประเทศ รัฐจึงแก้ปัญหาเงินไหลออก โดยเริ่มให้เอกชนจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาในปี พ.ศ. 2508 เป็นการจำกัดเพียงระดับอนุปริญญา (3 ปี) ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากการต้องการรักษามาตรฐานการศึกษา โดยมีพระราชบัญญัติการอุดมศึกษาเอกชน พุทธศักราช 2508 กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาเอกชนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มีการควบคุมมาตรฐานอย่างใกล้ชิด รวมทั้งการกำกับดูแลเรื่องการเก็บค่าธรรมเนียมมิให้สูงเกินไป สถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่จัดตั้งในระยะแรก เรียกว่า วิทยาลัยเอกชน ชุดแรก ได้แก่ วิทยาลัยกรุงเทพฯ วิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต วิทยาลัยหอการค้า วิทยาลัยเกริก วิทยาลัยไทยสุริยะ เป็นต้น ในปี พ.ศ. 2516 จึงเปิดสอนถึงระดับปริญญาตรีและโอนมาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ ในปี พ.ศ.2517

ต่อมาในปีพ.ศ. 2522 จึงมีประกาศใช้พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน โดยมีหน้าที่หลัก คือ เป็นสถานศึกษาและวิจัย มีวัตถุประสงค์ในการให้การศึกษา ส่งเสริมวิทยาการ และวิชาชีพชั้นสูง ทำการสอน ทำการวิจัย ให้บริการทางวิชาการแก่สังคมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ และเปลี่ยนชื่อจากวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2529 ได้แก่ มหาวิทยาลัยพายัพ เป็นแห่งแรก ต่อมาวิทยาลัยกรุงเทพ วิทยาลัยหอการค้าและวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตก็ได้รับอนุญาตให้เปลี่ยนประเภทของสถาบันเป็นมหาวิทยาลัยตามลำดับ

ในปี พ.ศ. 2509 เกิดสถาบันการศึกษาระดับมหาบัณฑิต คือสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งเป็นไปตามข้อเสนอของ ชาร์ล ดาร์วิน (Sir Charles Darwin) ในการผลิตนักบริหารธุรกิจเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรม (วารุณี ไอสถารมย์,2533) หลักสูตรมีลักษณะร่วมเชิงสหสัมพันธ์วิทยาการ ได้แก่ รัฐประศาสนศาสตร์ บริหารธุรกิจ พัฒนาเศรษฐกิจและสถิติประยุกต์ เป็นวิชาพื้นฐานแล้วจึงแยกไปศึกษาในคณะวิชาเฉพาะสาขา ได้แก่ รัฐประศาสนศาสตร์ บริหารธุรกิจ พัฒนาเศรษฐกิจและสถิติประยุกต์ โดยสถาบันได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานระหว่างประเทศ เช่น USOM มูลนิธิฟอร์ด และโครงการโคลอมโบ เป็นต้น

ข้อเสนออีกประการหนึ่งของ ชาร์ล ดาร์วิน (Sir Charles Darwin) คือการรวมมหาวิทยาลัยต่างๆเข้าไว้ด้วยกัน โดยสภาการศึกษาแห่งชาติได้ผ่านมติให้รวมมหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2507 โดยกำหนดให้รวมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์และมหาวิทยาลัยศิลปากรเข้าด้วยกัน เรียกว่า มหาวิทยาลัยภูมิพล (The University of Bhumibhol) และรวมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะอายุรศาสตร์เขตร้อนและคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลหญิงไว้ด้วยกัน ตั้งชื่อว่า มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (The University of Bangkok) แต่ในที่สุดถูกคัดค้าน แนวความคิดนี้จึงถูกยกเลิกไป

สถาบันอุดมศึกษาได้เพิ่มจำนวนขึ้น และจากนโยบายการบริหารแบบรวมศูนย์อำนาจ (Centralization) คือทุกมหาวิทยาลัยสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ตามความในพระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการสำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2502 ทำให้ทุกมหาวิทยาลัยมีฐานะเทียบเท่ากรม ปัญหาในเชิงโครงสร้างการบริหารคือการมี "หน่วยเหนือ" ถึงสองหน่วยในเวลาเดียวกัน คือสำนักนายกรัฐมนตรี และสภาการศึกษาแห่งชาติ ทำให้การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยต้องผ่านหลายขั้นตอนและใช้เวลามากในการตัดสินใจอนุมัติเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในส่วนที่เป็นโครงสร้างภายในมหาวิทยาลัย มีการกำหนดให้นายกรัฐมนตรีเป็นนายกสภามหาวิทยาลัยโดยตำแหน่ง ก่อให้เกิดปัญหาจากการที่นายกรัฐมนตรีมีภารกิจมากและมีพื้นฐานความเข้าใจในปัญหาของมหาวิทยาลัยไม่พอเพียง ดังที่มีการวิจารณ์สภาพปัญหาไว้ดังต่อไปนี้ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2537: 147)

"หน่วยงานซึ่งกำหนดนโยบายและอนุมัติการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยที่สำคัญมี 3 ระดับ คือ สภามหาวิทยาลัย คณะกรรมการมหาวิทยาลัยของสภาการศึกษาฯ และคณะกรรมการสภาการศึกษาเอง (ซึ่งนายกรัฐมนตรีเป็นประธานหรือนายกทั้งหมด) การกำหนดให้บุคคลในระดับสูงเช่นนี้เป็นประธานเป็นผลเสียอย่างมาก ประการแรกคือปัญหาเรื่องเวลา คงไม่มีใครปฏิเสธว่าตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นตำแหน่งที่หาเวลาได้ยาก จึงเป็นเหตุให้การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยต้องล่าช้าอยู่เนืองๆ...ระบบดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้ทัศนะทางการเมืองมา มีอิทธิพลต่อทัศนะทางการศึกษาได้ง่าย"

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวในมหาวิทยาลัย ด้วยการจัดประชุมสัมมนาระดมความคิดเห็นในหมู่นักวิชาการมหาวิทยาลัยหลายครั้ง เช่น การจัดการสัมมนาเรื่อง "ปัญหาและบทบาทมหาวิทยาลัยในประเทศไทย" วันที่ 1-5 มิถุนายน พ.ศ. 2507 และการสัมมนาในเรื่องเดียวกัน อีก 3 ครั้ง ในช่วง พ.ศ. 2509 - 2513 จนกระทั่งได้ก่อกำเนิดองค์กร

บริหารและประสานงานอุดมศึกษาชั้นใหม่ คือทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐในปี พ.ศ. 2515 เพื่อส่งเสริมการศึกษาระดับอุดมศึกษา มีหน้าที่กำกับดูแลด้านนโยบายการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้สอดคล้องกับการพัฒนาท้องถิ่น โดยโอนงานของสภาการศึกษาแห่งชาติมาไว้ที่ทบวงฯ และให้สภาฯ เป็นหน่วยงานนโยบาย

ในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 - 2514) มีสาระสำคัญในการเพิ่มมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค รวมทั้งนโยบายขยายงานฝึกหัดครู

งานฝึกหัดครูในประเทศไทยเริ่มมีมาตั้งแต่ พุทธศักราช 2435 ในรูปของโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ และได้พัฒนามาเป็นลำดับจนกระทั่งในปี พ.ศ. 2497 จึงมีการตราพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม และได้มีการจัดตั้งกรมการฝึกหัดครูขึ้นเป็นกรมหนึ่งในกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาในปี พ.ศ. 2501 จึงได้ยกระดับโรงเรียนฝึกหัดครูเป็นวิทยาลัยครู กรมการฝึกหัดครูมีวิทยาลัยครูกระจายอยู่ทั่วประเทศจำนวน 36 แห่ง มีการปรับปรุงคุณภาพมาเป็นลำดับ โดยมีภารกิจหลักในการผลิตครูที่ขาดแคลนอยู่ทั่วประเทศ จนในปี พ.ศ. 2518 ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติวิทยาลัยครู พ.ศ. 2518 เพื่อยกฐานะเป็นสถาบันอุดมศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยกำหนดให้มีภารกิจเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัย คือเป็นสถาบันการศึกษาและวิจัย มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษาวิชาการและผลิตครูถึงระดับปริญญาตรี ทำการวิจัย ส่งเสริมวิชาชีพและวิทย์ฐานะครู อาจารย์และเจ้าหน้าที่ผู้บริหารการศึกษา ทำนุบำรุงวัฒนธรรมและให้บริการทางวิชาการแก่สังคม โดยเฉพาะบทบาทในเรื่องการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมที่วิทยาลัยครูให้ความสำคัญเนื่องจากสถาบันฝึกหัดครูตั้งอยู่ในท้องถิ่นทั่วประเทศไทย ได้มีการจัดตั้งศูนย์ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยขึ้นในวิทยาลัยครูทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา

การฝึกหัดครูได้เจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับ จนกระทั่งรัฐบาลกำหนดนโยบายวางแผนครอบครัวเป็นผลให้จำนวนประชากรลดลงและกระทบมาถึงความต้องการครูที่ลดลงในปีพ.ศ. 2527 รัฐบาลจึงปรับปรุงพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2527 กำหนดไว้ในมาตรา 5 ความตอนหนึ่งว่า "วิทยาลัยครูเป็นสถาบันการศึกษาและวิจัย มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษาในสาขาวิชาต่างๆตามความต้องการของท้องถิ่น" วิทยาลัยครูจึงปรับบทบาทจากการเป็นสถาบันฝึกหัดครูไปสู่การเป็นสถาบันอุดมศึกษาทำหน้าที่ให้การศึกษาในทุกสาขาวิชา โดยมีท้องถิ่นเป็นตัวกำหนด (สุรพันธ์ ยันต์ทอง, 2533)

สถาบันอุดมศึกษาเฉพาะสาขาวิชาชีพครูอีกแห่งหนึ่งคือ วิทยาลัยศึกษาศาสตร์ ก่อตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2497 สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อผลิตครูและบุคลากรทางการศึกษาให้กับกระทรวงศึกษาธิการ และได้ขยายหลักสูตรจนถึงระดับปริญญาตรี และปริญญาโท ขยายวิทยาเขตไปยังภูมิภาค โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การระหว่างประเทศในการปรับปรุง

มาตรฐานวิชาการ ต่อมาได้ย้ายมาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ ในปี พ.ศ. 2517 รวมทั้งยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยในปีเดียวกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วง "สฤษฏี - ถนอม" คือ พ.ศ. 2500-2515 เป็นนายกรัฐมนตรีที่มาจากพรรคประชาธิปัตย์ แม้ว่าจะมีการขยายการอุดมศึกษาเป็นรูปธรรม คือการก่อตั้งมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค การมีสถาบันอุดมศึกษาเอกชน เป็นต้น แต่ก็มีการใช้อำนาจเผด็จการที่มีผลมาถึงการอุดมศึกษาในประเทศด้วย วัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่ใช้ต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือ การให้ผู้มีอำนาจในคณะรัฐบาลเข้าไปบริหารมหาวิทยาลัย เช่น จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2503-2506 จอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2504 -2512 รวมทั้งการส่งพลเอกประเสริฐ รุจิรวงศ์ ไปเป็นอธิการบดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และนายพจน์ สารสิน เป็นอธิการบดี มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีผู้กล่าวว่ายุคนี้เป็นยุคมืดทางปัญญาของไทย (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2535) เนื่องจากมีการควบคุมปิดกั้นการแสดงออกของนิสิตนักศึกษา ดังมีผู้แสดงความเห็นไว้ว่า (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2537: 163)

"มหาวิทยาลัยถูกห้ามสอนลัทธิการเมืองสังคมนิยม ลัทธิมาร์กซิสม์ นักศึกษาถูกทำให้รู้สึกตัวตัวเองยังอ่อนเยาว์ ขาดความชัดเจนและยังไม่พร้อมที่จะเข้ามา มีบทบาททางการเมืองและสังคม นักศึกษาในช่วงนี้จึงมุ่งอยู่ที่กิจกรรมทางสังคม เช่น การจัดงานเดินร่ำ กีฬา การสร้างความรู้สึกรักในหมู่คณะ รักสี ถือเป็นอภิสัทธิชนแปลกแยกจากประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ"

อย่างไรก็ตามใน แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) ยังไม่มีการกล่าวถึงงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม แต่มีการเร่งขยายมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคให้เป็นศูนย์กลางทางวิชาการของภูมิภาคโดยแท้จริง แต่การจัดการศึกษาที่มุ่งตอบสนองความต้องการด้านกำลังคน ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคทางการศึกษาและมีส่วนอย่างมากในการสนับสนุนความแตกต่างของความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างเมืองและชนบท ระหว่างคนรวยและคนจน เพราะระบบอุดมศึกษามุ่งผลิตบัณฑิตเพื่อประกอบอาชีพในเมืองมากกว่าชนบท

ในปี พ.ศ. 2517 ได้มีการจัดการสัมมนาเรื่อง ภารกิจของมหาวิทยาลัยที่สังคมไทยมุ่งหวัง ตามโครงการพัฒนามหาวิทยาลัย ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิชญ์โลก เนื่องจากได้มีการตระหนักถึงภารกิจของมหาวิทยาลัย หลังจากที่มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ได้ก่อตั้งมาเป็นระยะเวลา 10 ปี และเห็นว่ามหาวิทยาลัยส่วนใหญ่มีภารกิจเน้นหนักไปในการผลิตบัณฑิต

ในขณะที่สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองกำลังเปลี่ยนไปมหาวิทยาลัยจึงควรพิจารณาและทบทวนประสิทธิภาพของการทำงานว่าประสบความสำเร็จเพียงใด และในการสัมมนาครั้งนี้ได้มีการระดมความคิดจากบุคลากรหลายฝ่าย ทั้งผู้บริหาร คณาจารย์ในมหาวิทยาลัย นิสิตนักศึกษาและหน่วยงานที่เป็นผู้ใช้บัณฑิต ทั้งของรัฐและเอกชน โดยมีการพิจารณาถึงบทบาททั้ง 4 ด้านของสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะในส่วนของภารกิจด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ประมวลสาระสำคัญที่ได้จากการสัมมนาครั้งนี้ ดังต่อไปนี้ (ทบวงมหาวิทยาลัย,2517)

1. เหตุผลที่มหาวิทยาลัยต้องทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากการรณรงค์ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมเป็นหลักการที่จะทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ในขณะที่กระแสของวัฒนธรรมที่มีผลกระทบไปทั่วโลกมีทั้งผลดีและผลเสีย มหาวิทยาลัยควรมีบทบาทเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง

2. ขอบข่ายงาน มหาวิทยาลัยควรพิจารณาเปิดรายวิชาทางด้านศิลปวัฒนธรรมและสอดแทรกไปในวิชาชีพ สนับสนุนให้เกิดงานวิจัยเพื่อประโยชน์ในการบริการวิชาการแก่สังคม สร้างสภาพแวดล้อมในมหาวิทยาลัยให้มีบรรยากาศในการปลูกฝังและส่งเสริมความเจริญทางด้านจิตใจ

3. แนวทางการดำเนินงาน ควรกำหนดเป็นนโยบาย สร้างความเข้าใจในกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องและควรศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงความดีงาม ความนิยมและข้อจำกัดอื่นในวัฒนธรรมโดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยในภูมิภาค

นอกจากนั้นยังมีปัญหาทางวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา เนื่องจากการขาดความสนับสนุนทางด้านการศึกษา แม้มีการวิจัยก็จะให้ความสำคัญกับวิชาทางด้านวิทยาศาสตร์มากกว่า สังคมศาสตร์ ดังที่คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษา ได้ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการศึกษาระดับอุดมศึกษาในช่วงนี้ พบว่า

1. ขาดเอกภาพและการประสานงาน เนื่องจากสถาบันอุดมศึกษาของประเทศไทย ขึ้นอยู่กับหน่วยงานหลายสังกัด มีความแตกต่างกันทั้งในด้านความมุ่งหมาย ภารกิจ วิธีจัดและดำเนินการศึกษาและระบบการบริหารจัดเป็นระบบอุดมศึกษาที่ขาดเอกภาพ

2. ความมุ่งหมายไม่ชัดเจน ไม่อาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการกิจได้

3. การดำเนินตามภารกิจของมหาวิทยาลัยที่สังคมมุ่งหวัง ประกอบด้วยการสอน วิจัย บริการวิชาการแก่ชุมชนและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเท่าที่เป็นอยู่ ทำได้ไม่เต็มที่ เนื่องจากประสบปัญหาทางด้านบุคลากรที่ขาดประสบการณ์และมีจำนวนไม่เพียงพอ ขาดตำราที่ทันสมัย

ด้านการวิจัยทำได้ไม่เต็มที่เนื่องจากสภาพแวดล้อมของการทำงานไม่เอื้ออำนวยและขาดการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร ด้านการบริการวิชาการแก่ชุมชน ทำได้ในวงจำกัด เนื่องจากขาดนโยบายและแผนงานตลอดจนการสนับสนุนทางด้านงบประมาณ ด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ทำหน้าที่ด้านนี้น้อยมาก เนื่องจากขาดบุคคลากร อุปกรณ์ อาคารสถานที่และการสนับสนุนด้านงบประมาณ เท่าที่ทำอยู่มักอยู่ในรูปของกิจกรรมเสริมหลักสูตรของนิสิตนักศึกษาและของหน่วยงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมบางด้านเท่านั้น

4. โครงสร้างของระบบราชการไม่คล่องตัว ไม่เอื้ออำนวย

พร้อมกันนั้นได้เสนอแนวทางในการปฏิรูปอุดมศึกษาไว้ดังนี้

1. การสอนควรเป็นไปเพื่อผลิตบุคคลากรที่มีคุณสมบัติตามความมุ่งหมายออกไปรับใช้สังคม
2. การวิจัยค้นคว้าควรเป็นไปเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ
3. ควรมีการให้บริการทางวิชาการแก่สังคมในรูปแบบต่างๆ
4. การดำเนินกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม ควรเป็นไปเพื่อเสริมสร้างรสนิยมและค่านิยมทางสุนทรียภาพและจริยธรรมในหมู่นักศึกษาและประชาชน

ดังนั้นในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) จึงปรากฏวัตถุประสงค์ที่ครอบคลุม และชัดเจนว่า (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2520-2524: 3)

“ปรับปรุงโครงสร้างและการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษาสามารถทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการผลิต การวิจัย การให้บริการทางวิชาการแก่สังคมและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้มากยิ่งขึ้น”

โดยกำหนดนโยบายข้อ 5 ว่า “ส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษาได้ดำเนินการกิจในด้าน การสอน การวิจัยค้นคว้า แต่งตำรา รักษาศิลปวัฒนธรรมให้มากยิ่งขึ้น การให้บริการวิชาการแก่สังคมและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้มากยิ่งขึ้น” แต่จากการประเมินแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 4 พบปัญหาทางด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมว่าการดำเนินงานตามภารกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษายังอยู่ในวงจำกัด เฉพาะสถาบันส่วนมากจะเน้นโครงการทางด้านเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม การจัดนิทรรศการ การจัดตั้งหอศิลป์ ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประจำภาค แต่โดยภาพรวมการดำเนินงาน

ทางด้านนี้ไม่ได้รับความสนใจจากทั้งฝ่ายปฏิบัติและฝ่ายสนับสนุนเท่าที่ควร ในแผนพัฒนา การศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) จึงได้กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ว่า (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2525-2529: 8)

“เพื่อส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษา สามารถปฏิบัติการกิจหลักได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นทั้งในด้านการผลิตบัณฑิตการวิจัยการบริการวิชาการแก่สังคมและการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ”

โดยได้กำหนดเป็นนโยบายไว้อย่างชัดเจนว่า (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2525-2529: 9)

“ส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษาดำเนินกิจกรรมด้านทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมให้ กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยเน้นการส่งเสริมจริยธรรมการสงวนรักษาและการเผยแพร่ศิลปะและ วัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ”

ในปีพ.ศ. 2527 ที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทยได้จัดการประชุมสัมมนาเรื่อง บทบาทของมหาวิทยาลัยในทศวรรษหน้า นับว่าเป็นการรวมกลุ่มผู้บริหารและคณาจารย์จาก มหาวิทยาลัยทั่วประเทศ ทั้งมหาวิทยาลัยของรัฐและมหาวิทยาลัยเอกชน รวมทั้งบุคคลากรจาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น สภาวิจัยแห่งชาติ สภาการศึกษาแห่งชาติ เป็นต้น โดยมี วัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อพิจารณาสถานะการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ สังคมและการปกครอง
2. เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษานักการศึกษและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเสริมสร้างความตื่นตัวของผู้ที่เกี่ยวข้องในการแก้ปัญหา
3. เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาและพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพ สังคม ในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของสังคมทั้งในส่วนของรัฐและเอกชน

จากการประชุมสัมมนาดังกล่าว มีการกล่าวถึงภารกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ไว้ว่า ควรสอนด้านจริยธรรม และมีการพูดถึงปัญหาและความต้องการด้านสังคมและวัฒนธรรม ของสังคมไทยในทศวรรษหน้า พบว่าประเทศไทยไม่มีการควบคุมหรือการใช้กฎหมายเพื่อกำหนด กฎเกณฑ์ในเรื่องความดีงามซึ่งปัจจุบันคนไทยขาดสิ่งเหล่านี้ นอกจากนั้น คนไทยยังนำเรื่อง ศิลปวัฒนธรรมไปผูกอยู่กับวัด เมื่อคนไม่ไปวัดก็ไม่รับรู้เรื่องความงาม

นับแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 6 รัฐหันมาสนใจและเกิดแนวคิดในการพัฒนาคน ให้มีคุณธรรม จริยธรรมและมีปัญญา มีนโยบายเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตและมีเป้าหมายชัดเจนให้เกิดความซาบซึ้งและตระหนักในคุณค่าของ ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ว่า (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2530-2534: 15)

"เพื่อพัฒนาการอุดมศึกษาโดยมุ่งให้สถาบันอุดมศึกษาดำเนินการผลิตบัณฑิต วิจัย บริการทางวิชาการแก่สังคมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมได้อย่างมีคุณภาพ และประสิทธิภาพ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ"

โดยมีนโยบายส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษา ดำเนินกิจกรรมด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เนื่องจากระบบอุดมศึกษาไทยได้มีการขยายตัว สถาบันอุดมศึกษาเฉพาะที่อยู่ในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยได้เพิ่มขึ้น แบ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ จำนวน 21 แห่ง สถาบันอุดมศึกษาเอกชน จำนวน 29 แห่งและสถาบันราชภัฏ (วิทยาลัยครู) สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 36 แห่ง สภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมที่นำประเทศไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่(Newly Industrialized Countries – NICs) การที่ประเทศไทยถูกผนวกเข้ากับกระแสโลกาภิวัตน์ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง 2 เหตุการณ์สำคัญ คือ วันมหาวิปโยค 14 ตุลาคม 2516 และ พฤษภาทมิฬ ในปีพ.ศ. 2535 ทำให้ทบวงมหาวิทยาลัยจำเป็นต้องมีการวางแผนพัฒนาการอุดมศึกษาระยะยาว (15 ปี) เพื่อคาดการณ์ความเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆที่กำลังก่อตัวขึ้นในสังคมไทย แผนดังกล่าวแสดงแนวคิดในการจัดการอุดมศึกษาที่ปรับเปลี่ยนไป โดยที่มีการกระตุ้นในเรื่องความเป็นไทยเพื่อให้สามารถแข่งขันในประชาคมนานาชาติ โดยมีหลักการดังต่อไปนี้ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2537: 209)

"ภารกิจหลักทุกประการของสถาบันอุดมศึกษาทั้งอยู่ภายใต้กำกับ ของหลักการร่วม พื้นฐาน 3 ประการ คือ การปฏิบัติภารกิจอุดมศึกษาเพื่อการกระจายโอกาสและความเสมอภาค การปฏิบัติภารกิจอุดมศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและการปฏิบัติภารกิจอุดมศึกษาที่มีคุณภาพและ ความเป็นเลิศ ความมีประสิทธิภาพ ความมีคุณภาพ และ ความเป็นเลิศจะช่วยให้อุดมศึกษา เป็นกลไกกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อหลีกเลี่ยงภัยคุกคามและเพื่อฉกฉวยโอกาสจาก สภาพแนวโน้มต่างๆ รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดความตระหนักในการพัฒนาภูมิปัญญาไทย เพื่อให้ทัน และนำสภาพการแข่งขันทางเศรษฐกิจในประชาคมนานาชาติ"

เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ แนวคิดในส่วนของงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อันเป็นหนึ่งในภารกิจ 4 ประการของสถาบันอุดมศึกษาจึงมีการกำหนดแนวทางที่แตกต่างไปจากในอดีต ดังเป็นที่ปรากฏโดยทั่วไปว่า กระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการเลือนไหลทางวัฒนธรรม จึงต้องมีการหาเอกลักษณ์ประจำชาติ และในขณะเดียวกันจะต้องทำให้เป็นที่ยอมรับในประชาคมโลกอย่างมีศักดิ์ศรี จึงได้มีการกำหนดแนวทางในการพัฒนาภารกิจทางด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ในแผนอุดมศึกษาระยะยาว (พ.ศ. 2533-2547) ดังต่อไปนี้ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2533: 31-32)

“ 1. ภารกิจทางด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมควรมีขอบเขตที่กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยไม่จำกัด อยู่เฉพาะการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมไทยเท่านั้น แต่รวมไปถึงการศึกษาให้เข้าใจในความเป็นไทยอย่างถ่องแท้และการพัฒนาคุณลักษณะใหม่ที่ต้องการเพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วม ในประชาคม นานาชาติอย่างมีเอกลักษณ์และศักดิ์ศรี

2. สถาบันอุดมศึกษาควรมุ่งส่งเสริมคุณลักษณะทางวัฒนธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นแก่บุคคล องค์กรและสังคม รวมถึงการสร้างสรรคบรรยากาศทางวัฒนธรรมในสถาบัน อุดมศึกษาให้เป็นต้นแบบแก่นักศึกษา อาจารย์และบุคคลภายนอก

3. สถาบันอุดมศึกษาควรผสมผสานงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเข้าเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอน กิจกรรมนักศึกษาตลอดจนการจัดสภาพแวดล้อมต่างๆในสถาบัน

4. องค์กรทางศิลปวัฒนธรรม ควรมีรูปแบบและโครงสร้างที่หลากหลายและมีทรัพยากรพอเพียงทั้งในแง่กำลังคน เงินทุนและความร่วมมือกับหน่วยงานภายในและภายนอกสถาบัน เพื่อพัฒนากลไกและโครงสร้างใหม่ๆ เช่น องค์กรไทยคดีศึกษา หอวัฒนธรรมพื้นฐาน หออัตชีวประวัติบุคคล เป็นต้น”

ในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ที่มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาการอุดมศึกษาระยะยาว (15 ปี) ซึ่งเป็นแผนแม่บทกำกับแผนพัฒนาการอุดมศึกษาระยะที่ 7 ยังคงกำหนดเรื่องการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นนโยบายไว้อย่างชัดเจน ทั้งนโยบายทั่วไปและนโยบายเฉพาะ ดังต่อไปนี้ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2535-2539: 21)

“ นโยบายทั่วไป

สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมและการพัฒนาองค์กรของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ตลอดจนเสริมสร้างบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในการปลูกฝังวัฒนธรรมที่พึงประสงค์และเป็นที่ต้องการของสังคมปัจจุบันให้แก่ผู้เรียนรวมทั้งบทบาทในการสร้างความพร้อมให้แก่บุคคลและสังคมในการรับและปรับตัวต่อวัฒนธรรมสากล อันเนื่องจากการมีปฏิสัมพันธ์ในระดับนานาชาติมากยิ่งขึ้นของประเทศ

นโยบายเฉพาะ

1. ให้สถาบันอุดมศึกษาดำเนินกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ
2. สนับสนุนกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมที่พึงประสงค์และสอดคล้องตามแนวทางการพัฒนาประเทศ ได้แก่สำนึกของการเป็นพลเมืองดี มีระเบียบวินัย มีมนุษยธรรม ประกอบอาชีพสุจริต การทำงานร่วมกัน มีจรรยาบรรณทางวิชาการและวิชาชีพ พึ่งพาตัวเอง มีการแข่งขันที่ยุติธรรมมีวัฒนธรรมทางกีฬาที่ถูกต้อง สามารถปรับตัวได้ตามการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และมีสำนึกของการรักษาสมดุลของสภาวะแวดล้อม
3. สนับสนุนกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างให้นักศึกษามีโลกทัศน์สากล มีความเข้าใจและเห็นคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรมและอารยธรรม ความเชื่อทางศาสนาและปรัชญา”

แต่งงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติก็หายไปอีกครั้งในแผนพัฒนาการศึกษา ระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 8

เป็นที่น่าสังเกตว่ามีการกำหนดงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ในส่วนของงานนิสิตนักศึกษาโดยสนับสนุนให้นิสิตนักศึกษามีส่วนร่วมในกิจกรรมหลักสูตรทางด้านกีฬา ศิลปวัฒนธรรมและการบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมตามแนวนโยบายและแผนพัฒนาเยาวชนของชาติ

ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

จากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของสถาบันอุดมศึกษา ทั้งส่วนที่เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ สถาบันอุดมศึกษาเอกชนและสถาบันราชภัฏ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น อันเป็นไปตามการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้สถาบันอุดมศึกษาในครั้งแรกของยุคนี้ (พ.ศ. 2500-2520) มุ่งพัฒนาทางเทคโนโลยีท่ามกลางการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมจากประเทศทางตะวันตก โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา ทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนไทย

เปลี่ยนไป ในส่วนของการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้มีการขยายตัวไปสู่ภูมิภาคมีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยในภาคเหนือ ภาคอีสานและภาคใต้ คือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่นและมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อตอบสนองการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ บทบาทของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเริ่มเปลี่ยนไป นักศึกษาเริ่มตระหนักและมีกิจกรรมประท้วง เช่นมีการเดินขบวนต่อต้านการเลือกตั้งสกปรกในปี พ.ศ. 2500 ขับไล่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สนับสนุนการปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่หลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ด้วยความเป็นเผด็จการทำให้ผู้นำนักศึกษาถูกเก็บตัว นักศึกษาถูกระงับไม่ให้มีกิจกรรมใดๆ นอกจากกิจกรรมในแนวของชาตินิยม เช่น การรณรงค์ไม่ใช้สินค้าญี่ปุ่น การต่อต้านการประกวดนางสาวไทย โดยประนามว่าเป็นการกดขี่ทางเพศ บิดเบือนคุณค่าของสตรี เป็นต้น ในครั้งหลังของยุคนี้ (พ.ศ. 2520-2537) สถาบันอุดมศึกษามีบทบาทสูงขึ้นต่อสังคม ทั้งในด้านการผลิตกำลังคนระดับสูงและการสร้างสรรค์องค์ความรู้เพื่อการพัฒนาประเทศ นอกจากนั้นยังเกิดการปรับตัวทางสังคมและสภาพแวดล้อม โดยรัฐเริ่มตระหนักในการเป็นทาสทางปัญญาของต่างประเทศและเห็นความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ จึงเริ่มมีความเคลื่อนไหวในภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษา ในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระยะที่ 5 พ.ศ. 2525-2529 จึงได้กำหนดนโยบายในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทยของสถาบันอุดมศึกษาไว้ดังต่อไปนี้ (ทพวงมหาวิทยาลัย, 2525-2529: 25)

“ส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษาดำเนินกิจกรรมด้านทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยเน้นการส่งเสริมจริยธรรม สงวนรักษาและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ สนับสนุนให้นิสิตนักศึกษามีส่วนร่วมในกิจกรรมเสริมหลักสูตรทางด้านกีฬา ศิลปวัฒนธรรมและบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมตามแนวนโยบายและแผนพัฒนาเยาวชนของชาติ”

ภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ จึงเริ่มมีความเคลื่อนไหวในสถาบันอุดมศึกษา ดังเช่น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ยังคงดำเนินกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมตามประเพณี เช่น กิจกรรมทางศาสนาทอดกฐิน ทอดผ้าป่า กิจกรรมในมหาวิทยาลัยงานรับน้องใหม่ งานไหว้ครู เป็นต้น ในปี พ.ศ. 2507 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เริ่มจัดงานลอยกระทง โดยมีพระยาอนุমানราชธนที่ปรึกษาขุมนุมประเพณีเป็นผู้ให้การ

สนับสนุนในการจัดงาน โดยจัดขึ้นที่สระน้ำ บริเวณสนามหญ้าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีการจัดริ้วขบวนแห่นางนพมาศ โดยนิสิตจะสร้างเสลี่ยงและแห่นางนพมาศเข้ามาในงาน นิสิตชายหญิงจะแต่งกายตามประเพณีไทย เช่น ชายนุ่งโจงกระเบนใส่เสื้อราชปะแตน หญิงแต่งกายด้วยชุดไทย มีการประกวดนางนพมาศ ก่อนการประกวดมีการบรรเลงดนตรีไทย นับเป็นกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทยที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดให้มีขึ้นเป็นประจำทุกปีเป็นประเพณี แต่การประกวดนางนพมาศได้ถูกยกเลิกไปภายหลังเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นอกจากนั้นกิจกรรมการแสดงละครที่มหาวิทยาลัยได้จัดให้มีขึ้นเป็นประจำทุกปีก็ยังคงสืบเนื่องมา เช่นการจัดแสดงละคร เรื่องธรรมาธรรมะสงคราม บทพระราชนิพนธ์ของล้นเกล้ารัชกาลที่ 6 ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง 4 ในการจัดงานวันจุฬาลงกรณ์ ปี พ.ศ. 2512 แต่เนื่องจากหลังการปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นักศึกษาถูกระงับไม่ให้เกิดกิจกรรมใดๆ สืบเนื่องมาจนถึงรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร แม้ว่าจะมีการก่อตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยขึ้นเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2513 แต่บทบาทของนักศึกษาไม่รุนแรง รัฐบาลยังคงควบคุมและหันเหความสนใจนิสิตนักศึกษาไปจากการเมืองโดยให้ไปทำกิจกรรมทางด้านชาตินิยมแทน กิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมไปแทรกเป็นส่วนหนึ่งของงานกิจการนิสิต ดังปรากฏในแผนพัฒนามหาวิทยาลัยระยะที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) ซึ่งทางมหาวิทยาลัยได้กำหนดนโยบายในส่วนที่เกี่ยวกับกิจกรรมนิสิตไว้ดังนี้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520: 13) *"ปรับปรุงกิจกรรมนิสิตเพื่อให้เกิดการเสริมหลักสูตร พัฒนามุคคลิกภาพ และพละนาถมายเสริมสร้างควมสนใจในคุณค่าศิลปวัฒนธรรมของชาติ"*

จากสถานการณ์ทางการเมืองที่บีบคั้นและจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของนักศึกษาและประชาชน รวมทั้งการเข้ามาแทรกแซงของอำนาจรัฐ ในหน่วยงานต่างๆ จนกระทั่งมีการเดินขบวนต่อต้านประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 299 ที่ให้อำนาจบริหารแทรกแซงอำนาจการเมือง จนในที่สุดคณะรัฐมนตรีให้ออกพระราชบัญญัติยกเลิกประกาศคณะปฏิวัติฉบับนี้ ต่อจากนั้นบทบาทของนิสิตนักศึกษาก็เริ่มรุนแรงขึ้นจนนำไปสู่เหตุการณ์วันมหาวิปโยค 14 ตุลาคม 2516 อันเป็นผลให้การประกอบกิจกรรมทั่วไปของนักศึกษาต้องถูกยกเลิก เช่น งานฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ งานชุมนุมจุฬา เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2518 ฝ่ายวางแผนและพัฒนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีการประเมินการปฏิบัติตามแผนพัฒนาระยะที่ 3 พบปัญหาในการดำเนินการกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมดังต่อไปนี้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ฝ่ายวางแผนและพัฒนา, 2518)

1. มหาวิทยาลัยยังไม่ได้ให้ความสนับสนุนภาระหน้าที่ด้านนี้เท่าที่ควร
2. ขอบเขตของการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไม่ชัดเจน

ดังนั้นในการสัมมนาหัวหน้าแผนกวิชาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คราวนั้นจึงได้เสนอแนวทางไว้ดังต่อไปนี้

1. วิชาศิลปวัฒนธรรมควรเป็นวิชาบังคับสำหรับทุกคนอย่างน้อยควรให้นิสิตรับรู้และเข้าใจ
2. มหาวิทยาลัยควรกำหนดขอบข่ายการดำเนินงานเพื่อการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้กระจ่างขึ้น
3. ส่งเสริมให้มีการเรียนข้ามคณะในวิชาศิลปวัฒนธรรม
4. ควรจะสนับสนุนให้มีการปลูกฝังเรื่องศิลปวัฒนธรรมตั้งแต่วัยเด็ก
5. คนของมหาวิทยาลัยควรทำเป็นตัวอย่างในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นยุคประชาธิปไตยเบ่งบานกิจกรรมของนิสิตส่วนใหญ่เป็นด้านการเมืองและการพัฒนาสังคม แต่เมื่อสถานการณ์ทางการเมืองเปลี่ยนแปลงไปเป็นยุคเผด็จการอีกครั้งในปี พ.ศ. 2519 นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นยุคมืดของกิจกรรมนิสิต เนื่องจากรัฐบาลสั่งระงับการจัดกิจกรรม คงให้จัดได้เฉพาะกิจกรรมด้านกีฬา ศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ในปี พ.ศ. 2520 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงปรับโครงสร้างของงานกิจการนิสิต ให้มามีบทบาทในทางทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมตามนโยบายของรัฐโดยกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ข้อหนึ่งว่า "เพื่อปลูกฝังและรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีและเอกลักษณ์อันดีงามของชาติ" หลังจากนั้นมหาวิทยาลัยมักกำหนดงานทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมไว้ในวัตถุประสงค์ของการพัฒนามหาวิทยาลัย

ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับการจัดตั้งขึ้นในช่วงระยะเวลาเดียวกัน คือ ตามแผนพัฒนามหาวิทยาลัยระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) มีภาระหน้าที่ในการอนุรักษ์เผยแพร่และส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติด้านดนตรีไทย ภาษาไทย วรรณคดีไทยสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมไทย โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ คือ ประสานงานกิจกรรมการอนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนาและเผยแพร่วัฒนธรรมกับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย และเตรียมการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้เป็นหน่วยงานรับผิดชอบกิจกรรมด้านการทำนุบำรุงวัฒนธรรม บริการสังคมและส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างมหาวิทยาลัยและชุมชน นอกจากนี้งานทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังปรากฏในโครงการไทยศึกษาที่ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 ซึ่งกิจกรรมตามโครงการเกี่ยวเนื่องด้วยเรื่องศิลปะและวัฒนธรรม เช่น ผลงานวิจัยเรื่องโครงการ

รวบรวมข้อมูลศิลปะไทย บรรณานุกรมนิทานและบทเพลงพื้นเมืองของไทย วิวัฒนาการของศิลปะและวัฒนธรรมไทยในรอบ 200 ปี วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติ ความเชื่อ ศิลปกรรมและภาษา ฯลฯ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมในรูปของการจัดทัศนศึกษา จัดประชุม จัดสัมมนาในเรื่องที่เกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้วยความหวังโยในการหลังไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกอันเป็นเหตุให้เยาวชนไทยห่างไกลจากศิลปวัฒนธรรมไทย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงได้จัดตั้งคณะโขนธรรมศาสตร์ขึ้นในปี พ.ศ. 2509 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะทำให้เกิดการสืบเนื่องและถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยให้แก่เยาวชนในยุคนั้นในการฝึกหัดให้นักศึกษาสมัครใจมา ไม่มีการบังคับ ไม่มีค่าใช้จ่ายและไม่มีข้อผูกพันใดๆ นักศึกษาหัดแล้วไม่ชอบก็เลิกหัดได้ ปรากฏว่าในคราวนั้นมีนักศึกษาสนใจ จำนวน 70 คน จากการฝึกหัดโดยมีการทำกิจกรรมร่วมกันตามขนบธรรมเนียมของการแสดงโขน ซึ่งมีขนบมากมาย เช่น การไหว้ครู วิธีฝึกหัด แต่ปรากฏว่านักศึกษาให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้แสดงความเห็นถึงเยาวชนไทยกับวัฒนธรรมไทยไว้ว่า (ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2541: 64)

"เยาวชนไทยในยุคปัจจุบันยังเป็นไทยอยู่โดยสมบูรณ์ มิได้กลั้กลายเป็นอื่นได้ มีความสนใจในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของไทยและพร้อมที่จะรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมเหล่านั้นด้วยความจริงใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องนาฏศิลป์และดนตรีไทยนั้น นักศึกษาสามารถเข้าใจและรับเอาไว้ได้อย่างรวดเร็วเกินกว่าที่ผู้เขียนได้คาดไว้"

นอกจากนั้นปรากฏว่า เมื่อฝึกหัดไปได้ระยะหนึ่ง พบว่านักศึกษาที่มาหัดโขนมีกิจกรรมยามทและความรู้สึกนึกคิดที่เป็นไทยยิ่งขึ้น มีความเข้าใจในตนเองและในสภาพแวดล้อมในเมืองไทยยิ่งขึ้นกว่าเดิม การแสดงโขนของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รับความนิยม มีการจัดการแสดงทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ติดต่อกันเรื่อยมา จนถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 การแสดงโขนเริ่มสร้างชาลง และยุติไปในปี พ.ศ. 2519

ความเคลื่อนไหวทางศิลปวัฒนธรรมอีกประการหนึ่งในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คือ การพัฒนาการศึกษาด้านวิชาการละครแบบตะวันตก อันเป็นผลมาจากการหลังไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้เกิดชมรมละครสมัยใหม่ในมหาวิทยาลัย ซึ่งแนวคิดของละครเป็นไปในทางวิจารณ์สังคมและปฏิรูปสังคม จนนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่การแสดงละครเสียดสีสังคมเป็นกิจกรรมที่นักศึกษากระทำโดยทั่วไป หลังจากนั้นนักศึกษามีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป กล้าแสดงออกมากขึ้น ทำให้รูปแบบของกิจกรรมเปลี่ยนแปลงไปด้วย และมีผล

ไปจนถึงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษา มีการศึกษาวิชาการละครกันมากขึ้น

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ดำเนินภารกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในรูปของการก่อตั้งวงดนตรี ทั้งไทยและสากล โดยเฉพาะวงดนตรีไทยของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อันเกิดจากแนวความคิดของ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ที่ต้องการเปลี่ยนค่านิยมของนิสิตที่เป็นคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ที่มีมักมีความคิดว่า ดนตรีไทยเป็นเรื่องล้าสมัย โดยได้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของดนตรีไทยและเป็นตัวอย่างในเชิงบุคลาธิษฐานว่า ตนเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกทางด้านเศรษฐศาสตร์จากต่างประเทศแต่เห็นคุณค่าและมีความชื่นชมในดนตรีไทยอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมไทยและมีอุดมการณ์ในการเผยแพร่ดนตรีไทย ในปี พ.ศ. 2501 ได้ก่อตั้งวงดนตรีไทยใช้ชื่อว่า สโมสรดุริยางค์ไทยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยโดยได้สร้างเรือนดนตรีไทย หรือสังคีตศาลา เพื่อใช้เป็นสถานที่ฝึกซ้อม ได้รับความสนใจจากนิสิต ได้ไปแสดงออกอากาศทางวิทยุและโทรทัศน์อยู่เป็นประจำ และเพื่อให้นิสิตเกิดความชื่นชมและเห็นคุณค่าของดนตรีไทยที่เป็นภูมิปัญญาของคนไทยในอดีต ยังได้จัดให้มีพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ในปี พ.ศ. 2504 เป็นการจัดอย่างเต็มรูปแบบถูกต้องตามขนบธรรมเนียมดนตรีไทย นอกจากนั้นยังได้จัดรายการแนะนำดนตรีไทย โดยไปบรรยายและสาธิตตามสถาบันต่างๆ มีผลให้สถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งเริ่มก่อตั้งวงดนตรีขึ้น จนทำให้ในปี พ.ศ. 2509 สามารถจัดงานชุมนุมดนตรีไทยอุดมศึกษา 5 มหาวิทยาลัย ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรและมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น งานชุมนุมดนตรีไทยอุดมศึกษา มีการจัดงานสืบเนื่องติดต่อกันมาเป็นประจำทุกปี กิจกรรมทางด้านดนตรีของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้รับความนิยมนและเป็นที่ยุ้จักโดยทั่วไปไม่เฉพาะดนตรีไทย วงดนตรีสากล และวงดนตรีลูกทุ่งของมหาวิทยาลัยก็ได้รับความนิยมเช่นเดียวกัน

นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยยังได้จัดการแสดงละครเฉลิมพระเกียรติในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนม์พรรษาครบ 4 รอบ ในปี พ.ศ. 2518 โดยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ได้ทรงร่วมแสดงรำถวายพระพรด้วย

มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ได้รับการสถาปนาเป็นมหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อปี พ.ศ. 2512 และได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ มาตรา 6 ว่า " เป็นสถาบันการศึกษาและวิจัย มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษาวชิการและวิชาชีพชั้นสูง ทำการวิจัยส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง

และทำนุบำรุงวัฒนธรรม” มหาวิทยาลัยได้ดำเนินการกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของงานกิจการนักศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 หลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยึดอำนาจและใช้ระบอบเผด็จการในการบริหารประเทศ นิสิตนักศึกษาไม่สามารถจัดกิจกรรมได้ เพราะจะถูกตั้งข้อหาคอมมิวนิสต์ กิจกรรมของนักศึกษาในช่วงนั้นจึงเน้นหนักไปในทางบันเทิง เริงรมย์ เช่นการจัดงานราตรีสโมสร เดินรำ ฟูดถึงการแต่งตัวแฟชั่น การเที่ยวเตร่ จินตนาการ แบบลอยลมผีนึ่ง (แหง โตจิรการ, 2537) หรือไม่ก็เป็นกิจกรรมรับน้องอย่างป่าเถื่อน ในปี พ.ศ. 2512 นักศึกษาเริ่มแสวงหาแนวทางวิชาการและแก้ไขปัญหาสังคม เช่นการคัดค้านสงครามเวียดนาม คัดค้านการแทรกแซงกิจการภายในประเทศอื่นของประเทศมหาอำนาจ จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์วันมหาวิปโยคในปี พ.ศ. 2516 และเกิดการปฏิวัติโดยผู้ที่เรียกตัวเองว่าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ในปี พ.ศ. 2519

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา มหาวิทยาลัยมหิดล ได้กำหนดให้กิจกรรมศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและศาสนา เป็นส่วนหนึ่งในงานกิจการนักศึกษา ซึ่งดำเนินงานโดยกองกิจการนักศึกษา และคณะต่างๆในมหาวิทยาลัยจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแตกต่างกันดังต่อไปนี้

กิจกรรมอนุรักษ์และสืบสาน ได้แก่ การตักบาตร การทำบุญถวายสังฆทาน การรดน้ำอวยพรผู้อาวุโสในวันสงกรานต์ งานลอยกระทง และงานไหว้ครู เป็นต้น

กิจกรรมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การจัดการประกวดขับร้องเพลงไทย ประกวดเพลงกล่อมลูก การร่วมงานดนตรีไทยอุดมศึกษา การสอนนาฏศิลป์ สอนศิลปะ เป็นต้น

กิจกรรมการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหิดลได้จัดตั้งสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท ในปี พ.ศ. 2517 โดยมีบทบาทที่เด่นชัดในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และได้จัดให้มีการแสดงสักรวาเรื่องสังข์ทองตอนเลือกคู่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ได้เสด็จมาทรงร่วมแสดงสักรวา เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2530

มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เปิดสอนหลักสูตรวัฒนธรรมศึกษาและรับนักศึกษาแขนงวิชาวัฒนธรรมการดนตรีเป็นรุ่นแรกในปี พ.ศ. 2532 จากนั้นได้มีการจัดกิจกรรมเชิงวิชาการที่เป็นวัฒนธรรมไทยโดยเฉพาะทางด้านดนตรี เช่น มหกรรมดนตรีนักเพลงให้ ดนตรีวงนิพค ดนตรีนอกพจนานุกรม เป็นต้น ในส่วนของการแพทย์ มหาวิทยาลัยมีสถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียนที่ส่งเสริมวัฒนธรรมการรักษาแบบโบราณ มีการรวบรวมข้อมูลการใช้สมุนไพรไทยในการรักษา และการบันทึกตำราสมุนไพรโบราณลงไว้ในไมโครฟิช เป็นต้น

มหาวิทยาลัยของรัฐในส่วนภูมิภาคนอกจากมีบทบาทในการพัฒนาการศึกษา ระดับอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาคแล้วยังมีส่วนในการรับผิดชอบในฐานะองค์กรของชุมชน มหาวิทยาลัยภูมิภาคจะต้องวางตัวเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวภูมิภาค (ลีปนนท์ เกตุทัต, 2516) การปฏิบัติงานบำรุงศิลปวัฒนธรรมที่มหาวิทยาลัยดำเนินการในช่วงแรกเป็นการส่งเสริมความภาคภูมิใจในความเป็นไทยในท้องถิ่นของตนซึ่งเกิดขึ้นได้จากการทำความเข้าใจในความงามของ ศิลปะ ประเพณีและวัฒนธรรมในกลุ่มของตน ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2520-2530 จึงกำหนดแนวทางในการพัฒนาบทบาททางด้านนี้ให้กว้างขวางออกไปถึงการศึกษาให้เข้าใจความเป็นไทยอย่างถ่องแท้เพื่อนำไปสู่การเรียนการสอนและการศึกษาความแตกต่างทางวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันในประชาคมโลกอย่างมีเอกลักษณ์ การเสริมสร้างวัฒนธรรมและค่านิยมที่สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ การสร้างบรรยากาศทางวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษา โดยการจัดหลักสูตรที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาไทย การจัดการเรียนการสอนที่เข้าไปสัมผัสชุมชนและวัฒนธรรมพื้นบ้าน จากแนวคิดดังกล่าว มหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคหลายแห่งจึงมีบทบาทในการนำเสนอศิลปวัฒนธรรมทั้งในส่วนที่เป็นของท้องถิ่นและเป็นสถานที่นำเสนอ แลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมนานาชาติ ดังเช่น

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้เริ่มโครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 โดยมีวัตถุประสงค์หลักในอันที่จะทำนุบำรุงและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้ว กล่าวคือ การค้นคว้ารวบรวมข้อมูลพื้นฐานและให้บริการข้อมูลแก่นักวิชาการและผู้สนใจทั่วไป พร้อมทั้งจัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อทำความเข้าใจกับปัญหาความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม แสวงหารูปแบบและแนวทางในการประยุกต์องค์ความรู้ทางวิชาการมาใช้ในการอนุรักษ์วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังจัดทำโครงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เช่นโครงการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณล้านนา และมีบทบาทในการเสนอแนะนโยบายการวิจัยด้านวัฒนธรรมและการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งการร่วมมือประสานงานกับหน่วยงานทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อสนองนโยบายและวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยในการส่งเสริมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่จัดขึ้นมีความหลากหลายและตอบสนองความสนใจของบุคคลหลายกลุ่ม ได้แก่

กิจกรรมอนุรักษ์และสืบสาน เช่น งานดักบาตรเทโวโรหณะ และการแสดงปาฐกถารธรรม ในเทศกาลออกพรรษา ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี งานลอยกระทง งานสงกรานต์ เป็นต้น

กิจกรรมการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม เช่น การจัดการอภิปรายชุดเสี้ยวศตวรรษหน้าของสังคม-วัฒนธรรมไทย ในปี พ.ศ. 2533 นิทรรศการผ้าเอเชีย มรดกร่วมทางวัฒนธรรม ในปี พ.ศ. 2535 เป็นต้น

กิจกรรมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม เช่น การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ร่วมกับมหาวิทยาลัยศิลปากร การบรรยายพิเศษเรื่อง เรือนกาแล ในปี พ.ศ. 2532 การจัดนิทรรศการผ้าล้านนา ร่วมกับมหาวิทยาลัยในประเทศอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2533 งานศิลปวัฒนธรรม 4 ภาค ในปี พ.ศ. 2534 งานกวีนิพนธ์ทัศน์ ในปี พ.ศ. 2535 เป็นต้น

ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ได้ดำเนินงานต่อเนื่องมาเป็นลำดับและกิจกรรมเป็นที่สนใจและได้รับการยอมรับทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศและต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2536 จึงได้รับการยกฐานะเป็นสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้ให้ความสำคัญในการกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งโครงการศูนย์อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอีสานขึ้นในปี พ.ศ. 2516 โดยมุ่งหวังที่จะให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาของวัฒนธรรมอีสานและต่อมาในปี พ.ศ. 2521 จึงได้ก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่นขึ้น โดยมีเป้าหมายดังนี้

1. ทำให้การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นไปได้อย่างกว้างขวางมีระเบียบและถูกต้องตามหลักวิชาการยิ่งขึ้น
2. เป็นการสร้างและเพิ่มเติมบุคคลากรที่มีความรู้และความเข้าใจทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านระดับต่างๆมากขึ้น
3. เป็นการเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านแก่นักเรียนนักศึกษาและประชาชนทั่วไป
4. ก่อให้เกิดความเข้าใจและสำนึกในคุณค่า ตลอดจนเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้านมากขึ้น
5. ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีในวัฒนธรรมของชาติโดยส่วนรวม ตลอดจนการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมในระหว่างหน่วยงานที่มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกันทั้งภายในและภายนอกประเทศ
6. ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างชนในชาติและเอื้ออำนวยให้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ดำเนินไปด้วยดี
7. มีหอวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมรูปแบบของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านต่างๆ

กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่นได้ดำเนินการ ได้แก่

กิจกรรมอนุรักษ์และสืบสาน เช่น การจัดงานประเพณีผูกเสี่ยวในเทศกาลใหม่ การจัดงานลอยกระทง การจัดงานวัฒนธรรมสัญจรไปที่อีสานเหนือ โครงการประกวดดนตรีและการละเล่นพื้นบ้านอีสาน โครงการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น

กิจกรรมการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม เช่น โครงการประชุมสัมมนาเรื่อง วัฒนธรรมเพื่อมวลชน โครงการถอดคำณญา โครงการคัดลอกหนังสือโบราณ โครงการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เป็นต้น

กิจกรรมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม เช่น การอภิปรายเรื่องหนังตะลุง ในงานมรดกอีสาน การอภิปรายเรื่องศิลปวัฒนธรรมไทย ให้แก่สำนักงานเยาวชนแห่งชาติ โครงการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมทางโทรทัศน์ โครงการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมทางวิทยุโทรทัศน์ "ออนซอนอีสาน" เป็นต้น

มหาวิทยาลัยขอนแก่นได้ดำเนินการกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏหลักฐานกิจกรรมมากมายเป็นประจำทุกปีตลอดมา

ในส่วนของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนปรากฏว่าภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เป็นภารกิจที่สถาบันดำเนินงานน้อยกว่าด้านอื่นๆ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2533) เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้งบประมาณมากและดูเสมือนมิได้มีผลโดยตรงในการผลิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยเอกชนหลายแห่งมิได้กำหนดงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ในนโยบายของมหาวิทยาลัยทั้งที่ภารกิจนี้มีความสัมพันธ์กับการสร้างบัณฑิตให้มีลักษณะของความเป็นไทย อย่างไรก็ตามในพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชนได้กำหนดให้มหาวิทยาลัยเอกชน มีนโยบายในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมดังต่อไปนี้ (ประกอบ คูปริตน์และคณะ 2533 ,: 114)

"เป็นผู้นำสังคม ในการส่งเสริมอนุรักษ์ฟื้นฟูค้ำคว้าวิจัยเผยแพร่และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมตลอดจนประเพณีไทยให้อนุชนรุ่นหลังภาคภูมิใจในความเป็นชาติที่มีขนบธรรมเนียมและประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นที่สถาบันตั้งอยู่"

วัตถุประสงค์ที่สถาบันอุดมศึกษาเอกชนกำหนดไว้ในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ให้เป็นไปเพื่อส่งเสริมฟื้นฟูและรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติ นอกจากนี้มีบางส่วนที่ต้องการให้ความรู้และเสริมสร้างบรรยากาศในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและจิตสำนึกแก่นักศึกษาและผู้สนใจ ต่อมาในการสัมมนาเรื่องการวางแผนพัฒนา

การศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ระยะที่ 5 พ.ศ. 2525-2529 ภาวตาประทีป ม.โกมลมาศ ผู้อำนวยการวิทยาลัยอัสสัมชัญบริหารธุรกิจ ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมดังได้แสดงความเห็นไว้ว่า (สุปานี พัฒราช, 2530: 51) " ในด้านการทำนุบำรุง ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ สถาบันอุดมศึกษาเอกชน ถือว่าเป็นภาระหน้าที่สำคัญที่จะ สนองตอบนโยบายของชาติอย่างจริงจังและกว้างขวาง" และได้จัดทำโครงการต่างๆ เช่น โครงการภาษาไทยสัญจร โครงการอาสาสมัครสอนภาษาไทยในแหล่งเสื่อมโทรม โครงการ แข่งขันกลอนสวดระหว่างสถาบัน โครงการประกวดอ่านคำประพันธ์ โครงการประกวดเรื่องสั้นและ โครงการแสดงศิลปวัฒนธรรมไทยในต่างประเทศ เป็นต้น นับว่าสถาบันได้ดำเนินภารกิจที่เป็น ประโยชน์ 2 ด้าน คือ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและการบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชนอีกด้วย

ดร.ไสว สุทธิพิทักษ์ อธิการบดีวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต และนายกสมาคม สถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย ในขณะนั้นก็มีความเห็นตรงกันในการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2526 ซึ่งเป็นปีที่มีการฉลองครบรอบ 700 ปีลายสีไทย วิทยาลัยเอกชนหลายแห่งได้จัดให้มีนิทรรศการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทยและ วัฒนธรรมไทยเพื่อเผยแพร่แก่ผู้สนใจทั่วไป

สำหรับวิทยาลัยเอกชนในส่วนภูมิภาค เช่น วิทยาลัยพายัพ ซึ่งตั้งอยู่ในภาคเหนือของ ประเทศไทยและเป็นส่วนที่มีศิลปวัฒนธรรมล้านนาเป็นวัฒนธรรมประจำถิ่น ซึ่งวิทยาลัยก็มี นโยบายในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีเหล่านั้น ด้วยการบรรจุวิชาที่ เกี่ยวข้องกับล้านนาไทยให้นักศึกษาได้เลือกเรียน รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ เช่น การร่วมมือกับ หน่วยงานและสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับ ล้านนาไทย เช่น นิทรรศการ การจัดการแสดงบนเวที การสาธิตการเล่นตามประเพณี การบรรยายทางวิชาการเกี่ยวกับล้านนาไทย การสัมมนาเรื่องความเปลี่ยนแปลงในล้านนาไทย และรัฐไทยใหญ่ระหว่างปี ค.ศ. 1886 – 1940 และโครงการศึกษาชนเผ่าไทย เป็นต้น

นอกจากนั้นในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนหลายแห่งยังได้มีการบรรจุรายวิชาที่เกี่ยวกับ ศิลปะและวัฒนธรรม ไว้ในหลักสูตรแตกต่างกันไปโดยเฉพาะวิชาภาษาไทยเป็นวิชาที่ทุกสถาบัน จัดไว้เป็นวิชาบังคับของหมวดวิชาพื้นฐาน ส่วนวิชาอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งมี เนื้อหาล้ายคลึงกันแต่อาจเรียกชื่อแตกต่างกัน เช่น วิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย วิชาวัฒนธรรม ไทย วิชาศิลปะนิยม วิชาสังคีตนิยม วิชาภาษาและวัฒนธรรม วิชามนุษย์กับศิลปะ เป็นต้น

สำหรับหน่วยงานในสถาบันที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจะมีความแตกต่างกัน เช่นในบางสถาบันจะอยู่ที่ฝ่ายกิจกรรมนักศึกษาในรูปของชมรมต่างๆ เช่น ชมรมพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีการอื่นๆ ชมรมดนตรีไทย ชมรมดนตรีอีสาน ชมรมดนตรีวรรณศิลป์ ชมรมศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ บางสถาบันในรูปของศูนย์ต่างๆ เช่น ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมไทย ศูนย์อีสานศึกษา ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมล้านนา บางสถาบันเรียกว่า สถาบันศิลปวัฒนธรรมโยนก เป็นต้น กิจกรรมของชมรม ได้แก่ กิจกรรมตามประเพณี เช่น ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น กิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น การละเล่นพื้นบ้าน สะบ้า หมากรูก ดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น และกิจกรรมด้านหลักฐานทางวัฒนธรรม เช่น การรวบรวมคำประพันธ์ บทกลอนของแต่ละท้องถิ่น แต่ละยุคสมัย เป็นต้น

วิทยาลัยครูได้ดำเนินงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในรูปของความร่วมมือกับท้องถิ่นในการจัดงานตามประเพณีมาเป็นเบื้องต้น ต่อมาเมื่อวิทยาลัยครูปรับเป็นสถาบันอุดมศึกษาตามพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู พ.ศ. 2518 มีภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ในระยะแรกได้ก่อตั้งหน่วยงานเรียกว่า ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นทำหน้าที่ค้นคว้าวิจัยวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนั้นวิทยาลัยครูยังได้เป็นหน่วยประเคราะห์ศูนย์ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยที่จัดตั้งขึ้นโดยกองวัฒนธรรม กรมการศาสนา ซึ่งต่อมาปรับเปลี่ยนเป็นศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด ในขณะที่วิทยาลัยครูก็ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานภายใน เรียกว่าศูนย์ศิลปวัฒนธรรมตามพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2527) มีฐานะเทียบเท่าคณะ รับผิดชอบงานร่วมกิจกรรมตามประเพณี การค้นคว้าวิจัย การประชุมสัมมนาและการเผยแพร่ทางศิลปวัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ และปรากฏว่า วิทยาลัยครูสามารถดำเนินภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ตามที่ได้มีนักการศึกษาได้ประเมินบทบาทและผลงานของกรมการฝึกหัดครู ทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2526: 34-43)

"ความสำเร็จประการที่สาม คือ วิทยาลัยครูมีความริเริ่มในการช่วยอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมมาก อันนี้เป็นงานที่ไม่โด่งดังแต่คนที่รู้จักอดชื่นชมและสรรเสริญไม่ได้ การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและศิลปกรรม ทำด้วยความรัก ความสนใจและตั้งใจจริงฯ เข้าหลักสากลที่สถาบันการศึกษาระดับสูงมีความรู้ มีความคิดห่วงใยในศิลปวัฒนธรรมถือว่าเป็นหนึ่งในสี่ของปณิธานหลักของอุดมศึกษา ฉะนั้นวิทยาลัยครูทำหน้าที่นี้ดีแล้วอย่างน่าภูมิใจ"

ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของวิทยาลัยครูมีการดำเนินงานสืบเนื่องมาเป็นลำดับ และมีการขยายขอบข่ายความรับผิดชอบ แต่ละวิทยาลัยจะมีศูนย์ศิลปวัฒนธรรมทำหน้าที่ รับผิดชอบกำหนดแผนงานทำนุบำรุงส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วยโครงการ เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมและโครงการพัฒนาศูนย์วัฒนธรรม โดย กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาจัดตั้งวิทยาลัยครู ทั้ง 36 แห่งเป็นศูนย์วัฒนธรรมระดับจังหวัด โดยร่วมมือกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อเป็นศูนย์ประสานในเรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องจากวิทยาลัยครูมีสถานที่ตั้งกระจายอยู่ทุกภูมิภาคของประเทศไทย กิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมที่จัดขึ้นในวิทยาลัยครู มีดังต่อไปนี้

1. การจัดให้มีโครงการศึกษาและฟื้นฟูกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ได้แก่ การ แสดงประเพณีต่างๆ การแสดงการแต่งกายสมัยต่างๆ การแสดงพื้นบ้าน เป็นต้น
2. งานเทศกาลเฉพาะท้องถิ่น เช่น งานสลากภัตตร งานลอยกระทง งานแห่เทียนพรรษา งานสงกรานต์ เป็นต้น
3. การทำบุญหรือพิธีสำคัญทางศาสนา
4. การละเล่นพื้นบ้านเช่น กลองยาว เพลงเรือ เพลงฉ่อย ฆ้องวง แอลงรู สะบ้า เป็นต้น
5. นิทรรศการทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณีการบวช ช่างพื้นบ้าน เป็นต้น
6. กิจกรรมการประกวดทางวัฒนธรรมต่างๆ
7. โครงการวัฒนธรรมสัญจร ได้แก่ การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในท้องถิ่นต่างๆ
8. การจัดพิมพ์หนังสือที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เช่น สมบัติไทย พระสุธนคำกาพย์ เป็นต้น
9. การจัดระบบข้อมูลทางวัฒนธรรมเพื่อสนับสนุนการค้นคว้าวิจัย
10. การจัดอบรมสัมมนาและประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

นอกจากนั้นยังมีการจัดรายวิชาทางศิลปวัฒนธรรมไว้ในหลักสูตรของสภาการศึกษา พ.ศ. 2519 ให้นักศึกษาได้เรียนทั้งวิชาบังคับและวิชาเลือก เช่น วิชาสังคตินิยม วิชาสุนทรียะของ นาฏศิลป์ไทย วิชาความเข้าใจในศิลปะ วิชาคติชนวิทยา วิชานาฏศิลป์พื้นเมือง วิชา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นต้น

อย่างไรก็ตามแม้ว่าวิทยาลัยครูจะดำเนินภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่าง กว้างขวาง แต่จากการประเมินการดำเนินกิจกรรมทางด้านทางด้านนี้ พบปัญหาในการ ดำเนินงาน เช่นการประสานงานที่ไม่ชัดเจนระหว่างหน่วยงาน คือ สำนักงานคณะกรรมการ

วัฒนธรรมแห่งชาติกับวิทยาลัยครู ในส่วนของวิทยาลัยครูเอง ก็พบปัญหาหลายประการ เช่นการขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทางด้านวัฒนธรรม ขาดงบประมาณ ไม่มีอาคารสถานที่ขาดเอกสารตำรา ไม่มีการประชุมสัมมนาเพื่อระดมสมอง หรือแลกเปลี่ยนแนวคิดในเรื่องศิลปวัฒนธรรมเพื่อหาแนวทางในการดำเนินงานทางด้านนี้ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเจตนารมณ์ของสถาบัน

บทสรุป

ในยุคขยายการศึกษาพัฒนาเศรษฐกิจ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้มึบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและการศึกษาของประเทศไทย โดยในภาพรวมทุกอย่างจะมีลักษณะตรงกันข้ามกับยุคที่จอมพลป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี เช่น จอมพลป. พิบูลสงครามจะให้ความสำคัญผู้นำที่เป็นสามัญชน แต่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ให้ความสำคัญระบอบกษัตริย์ เป็นต้น ข้อที่น่าสังเกตคือทั้งสองท่านมีภูมิหลังทางการศึกษาที่แตกต่างกัน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายทหารที่รับการศึกษาภายในประเทศ มีความคิดอนุรักษ์นิยมมากกว่าจอมพลป. พิบูลสงคราม ที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ เกียรติภูมิของสถาบันกษัตริย์ได้รับการฟื้นฟู แนวทางในการปกครองประเทศของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ คือควบคุมระบบทหาร รับการสนับสนุนจากประเทศสหรัฐอเมริกาและเชิดชูสถาบันกษัตริย์

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าแนวคิดของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในการบริหารประเทศแตกต่างจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หันกลับมาเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ และแนวคิดนี้ถูกสานต่อโดยรัฐบาลชุดต่อมา โดยเฉพาะในยุคที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นเชื้อพระวงศ์ เช่น ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช พระมหากษัตริย์ได้ทรงเข้ามามีส่วนในการดำเนินกิจการของรัฐทุกด้าน นอกจากนั้นยังมีนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสำคัญดังปรากฏคำขวัญว่า “งานคือเงิน เงินคืองานบันดาลสุข” ส่วนงานด้านวัฒนธรรมอยู่ในยุคล้มละลาย เนื่องจากมีการยุบกระทรวงวัฒนธรรมหน่วยงานทางวัฒนธรรมกลายเป็นกองเล็กๆในกรมศาสนา มีการเผยแพร่เฉพาะวัฒนธรรมภาคกลาง หรือวัฒนธรรมจากวังที่มีแต่ความมั่งคั่ง จนทำให้เกิดการเข้าใจผิดว่า วัฒนธรรมคือศิลปะสภาพทั่วไปทางด้านการเมืองมีความเคลื่อนไหวตลอดเวลา จากนายกรัฐมนตรีแบบเผด็จการ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีนโยบาย “ข้าพเจ้าขอรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว” จนถึงนายกรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้ง ความเป็นไปของบ้านเมืองที่เต็มไปด้วยการประท้วงเรียกร้องสิทธิเสรีภาพทั้งจากนักศึกษา ข้าราชการและผู้ใช้แรงงาน จนกระทั่งนำไปสู่เหตุการณ์

วันมหาวิปโยค 14 ตุลาคม 2516 การปรับเปลี่ยนรัฐบาลบ่อยครั้งมีผลกระทบต่อระบบการจัดการศึกษาของประเทศ ที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนคือ การเปลี่ยนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ถึง 17 คนโดยมี ม.ล.ปิ่น มาลากุล เป็นรัฐมนตรีนานที่สุด คือ 12 ปี (พ.ศ. 2500-2512) แนวคิดในการจัดการศึกษาในยุคนี้เป็นไปตามสภาพเศรษฐกิจและสังคม การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีระบบแบบแผนขึ้น มีแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช 2503, 2520 และ 2535 โดยมีแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ตั้งแต่ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) และปรับเปลี่ยนทุก 4 ปี และแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี (พ.ศ. 2533-2547) ขนานควบคู่ไปกับแผนการศึกษาแห่งชาติ การอุดมศึกษาได้รับการพัฒนาเป็นรูปธรรมคือการขยายสถาบันอุดมศึกษาไปยังภูมิภาคของประเทศไทยทั้งภาคเหนือ ภาคอีสานและภาคใต้ ได้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่นและมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ได้รับการก่อตั้งในปี พ.ศ. 2505, 2506 และ 2511 ตามลำดับเพื่อเป็นการตอบสนองของความต้องการและกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเป็นการกระจายโอกาสทางการศึกษาสู่ภูมิภาค เพื่อราษฎรไม่ต้องเดินทางมากรุงเทพฯหรือเดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมีหน้าที่ผลิตบุคลากรตามความต้องการในการพัฒนาประเทศ โครงการของมหาวิทยาลัยที่ไม่สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศก็จะถูกระงับ เช่น โครงการก่อสร้างอาคารคณะนิเทศศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถูกลดความสำคัญลง เนื่องจากโครงการนี้ไม่เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ในขณะที่บางโครงการที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติก็จะได้รับการสนับสนุน เช่น โครงการจัดตั้งคณะวิชาพื้นฐานในมหาวิทยาลัยในภูมิภาค จะเห็นว่ามหาวิทยาลัยจะทำหน้าที่เป็นองคาพยพของรัฐบาล หมายความว่ามหาวิทยาลัยรับแนวคิดจากรัฐมาเพื่อจัดการศึกษาไปตามนั้น ยังมีได้มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชน ทั้งที่มหาวิทยาลัยในสวนภูมิภาคควรมีความแตกต่างไปจากมหาวิทยาลัยในส่วนกลางนั่นคือการเสาะแสวงหาบทบาทหลักที่จะมีผลสนองต่อการพัฒนาภูมิภาค เนื่องจากในภูมิภาคของประเทศไทยมีเอกลักษณ์ประจำถิ่นอันเป็นสิ่งที่มีความค่า มหาวิทยาลัยควรเสาะแสวงหาและส่งเสริมทำนุบำรุงศิลปประเพณีและวัฒนธรรมภูมิภาค แต่เท่าที่ผ่านมามหาวิทยาลัยปรับปรุงไปในแง่สนองความต้องการทางการพัฒนาเศรษฐกิจ เกือบไม่มีใครมีความพยายามในการที่จะเป็นแหล่งสะสมรากฐานทางศิลปะและวัฒนธรรมทั้งที่มีระบุอย่างชัดเจนในพระราชบัญญัติของทุกมหาวิทยาลัย (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2531)

มีการก่อตั้งสถาบันพัฒนบริหารศาสตร์เพื่อจัดการศึกษาที่สูงกว่าปริญญาตรีตามคำแนะนำของเซอร์ ชาร์ล ดาร์วิน (Sir Charles Darwin) ที่ต้องการให้ประเทศไทยผลิต

นักบริหารธุรกิจเพื่อรองรับการขยายตัวทางภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมตามคำแนะนำและการสนับสนุนขององค์การระหว่างประเทศ เช่น USOM และมูลนิธิฟอร์ด เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีการขยายตัวของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่มีการก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2508 เพื่อแบ่งเบาภาระของรัฐในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ในช่วงแรกไม่ได้รับอนุญาตให้เปิดสอนถึงระดับปริญญาตรี และพัฒนามาจากการเป็นวิทยาลัยเอกชนจนเป็นมหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2529 แม้ว่าในช่วงแรกสถาบันอุดมศึกษาเอกชนมุ่งเน้นภารกิจด้านจัดการเรียนการสอนมากกว่าภารกิจอื่น เนื่องจากเหตุผลหลายประการที่สำคัญคือเรื่องงบประมาณ แต่ต่อมามีมหาวิทยาลัยเอกชน ก็ได้ให้ความสำคัญในภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มีมหาวิทยาลัยหลายแห่งที่ก่อตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยเอกชนในส่วนภูมิภาค เช่นมหาวิทยาลัยพายัพ ที่ให้ความสำคัญในเรื่องศิลปวัฒนธรรม นอกจากการก่อตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมแล้ว ยังมีการจัดวิชาทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมโดยเฉพาะวัฒนธรรมท้องถิ่นในวิชาการศึกษาทั่วไป เพื่อให้ นักศึกษาทุกคนได้ศึกษาหาความรู้

วิทยาลัยครูเป็นสถาบันอุดมศึกษาอีกแห่งหนึ่งที่มีกระจายอยู่ทั่วประเทศไทย ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด ด้วยเหตุนี้วิทยาลัยครูจึงถูกกำหนดให้เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น บทบาทในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของวิทยาลัยครูจึงมีความชัดเจนจากการมีศูนย์ศิลปวัฒนธรรมที่เกิดจากนโยบายของรัฐในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 4 ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้มีศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในวิทยาลัยครู และแนวคิดในการตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมตามพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2527) มีฐานะเทียบเท่าคณะ ของวิทยาลัยครูเอง

นอกจากการจัดการศึกษาที่สนองตอบการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยังมีอิทธิพลและแนวคิดของต่างประเทศ ส่วนใหญ่คือประเทศสหรัฐอเมริกาที่ส่งผ่านแนวคิดมาทางความช่วยเหลือเริ่มจากจุดยืนร่วมกันในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ จนยอมให้เข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยและให้ความช่วยเหลือทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และการศึกษา ทำให้ประเทศไทยมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม แต่เป็นไปภายใต้แนวคิดการส่งเสริมการศึกษาเพื่อให้เป็นโลกเดียวกัน (Education for one world) มีการทำลายกำแพงวัฒนธรรมของประเทศให้หมดและสร้างวัฒนธรรมโลก เรื่องศีลธรรมจรรยาถูกครอบงำโดยตะวันตก แนวคิดเหล่านี้ทำให้เกิดการแข่งขันกันสูง ซึ่งส่งผลให้คนเห็นแก่ตัว ดังคำวิจารณ์การศึกษาในยุคนี้ตอนหนึ่งว่า (ไพฑูรย์ สีนลาร์ตัน, 2526: 23)

“คนทุกคนอาจจะมีโอกาสเท่าเทียมกันได้บ้างในแง่ของการศึกษาภาคบังคับแต่พ้นจากระดับนี้ไปคืออะไร คือการสอบแข่งขันตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ขึ้นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ขึ้นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และขึ้นชั้นมหาวิทยาลัย (ยกเว้นเสียซึ่งรามคำแหง) ระบบสอบแข่งขันสอนอะไรแก่นักเรียน ถ้าไม่ใช่ระบบเห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง เมื่อเป็นเช่นนี้จะไม่ให้การสอนคุณค่าของประโยชน์ส่วนรวมในโรงเรียนล้มเหลวได้อย่างไร”

นอกจากสภาพการศึกษาที่เน้นอุตสาหกรรมยังมีอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกที่แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยพร้อมกับสิ่งที่เรียกว่าความเจริญก้าวหน้าทั้งหลาย โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน เช่น การแต่งกาย การบริโภคที่ฟุ่มเฟือย การแก่งแย่งแข่งขันกัน การจัดการศึกษา โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษา จึงมุ่งเพื่อเด็กที่อยู่ในเมืองหรือภาคอุตสาหกรรมและมีได้มุ่งประโยชน์แก่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศที่อยู่ในภาคเกษตรกรรม ประกอบกับสภาพทางการเมืองที่เป็นเผด็จการ การประกอบกิจกรรมในมหาวิทยาลัยจึงถูกควบคุม ถูกตรวจสอบ การกำหนดนโยบายทางการศึกษาในช่วงนี้จึงมองข้ามเรื่องของการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม จนหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่เกิดเหตุการณ์วันมหาวิปโยค เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ได้นายกรัฐมนตรีที่มาจากพรรคเลือกตั้งโดยเฉพาะในยุคของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (พ.ศ. 2518 – 2519) ที่เป็นเชื้อพระวงศ์และกลับมาให้ความสนใจในเรื่องศิลปะและวัฒนธรรมโดยการรื้อฟื้นหน่วยงานทางศิลปวัฒนธรรมของรัฐ จนกลับมาตั้งเป็นสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งมีผลไปยังสถาบันอุดมศึกษาที่หันกลับมาดำเนินภารกิจตามบทบาทคือการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ กัน เช่น โครงการไทยศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การจัดตั้งคณะโบราณคดี การก่อตั้งวงดนตรีไทยของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ การจัดให้มีศูนย์วัฒนธรรมในวิทยาลัยครูทั่วประเทศ เป็นต้น จากการประเมินผลการปฏิบัติงานของสถาบันอุดมศึกษาในรอบ 10 ปี ที่รัฐดำเนินการอุดมศึกษานับจากปีที่มีการก่อตั้งทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ พบว่า มหาวิทยาลัยเร่งการผลิตบัณฑิตจนละเลยบทบาทอื่นๆ จนถึงการประชุมอธิการบดีทั่วประเทศอีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2527 จึงตระหนักว่าควรมีการพัฒนาคุณธรรมนิสิตนักศึกษา เนื่องจากสภาพความเจริญก้าวหน้าและความเป็นโลกาภิวัตน์ได้ทำให้เยาวชนไทยลี้มความเป็นไทยและหลงชื่นชมวัฒนธรรมตะวันตก ในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 -2534) จึงได้หันมาให้ความสนใจในเรื่องพัฒนาจิตใจ และให้ความสนใจในเรื่องศิลปวัฒนธรรมเป็นผลให้มหาวิทยาลัย พิจารณากำหนดแผนงานโครงการในเรื่องนี้ ได้แก่ การจัดกิจกรรมทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมทั้งในรูปของการสืบสานและเผยแพร่โครงการวิจัย การเก็บรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งการบรรจุวิชาทางด้าน

ศิลปะและวัฒนธรรมลงในหลักสูตรทั้งที่เป็นวิชาบังคับและวิชาเลือก ภาพของการดำเนินงานทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาจึงตกอยู่ภายใต้กระแสความเป็นไปทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3 ปัจจัยและภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา
ยุคขยายการศึกษาพัฒนาเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2501-2537)

พ.ศ.	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน	ภารกิจทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม ของสถาบันอุดมศึกษา
2501	รัฐบาลจากการปฏิวัติ	มหาวิทยาลัยถูกควบคุมการจัด กิจกรรม	ม.เกษตรศาสตร์ก่อตั้งวงดนตรีไทย
2502		มี พรบ.สภาการศึกษาแห่งชาติ 2502 เพื่อควบคุมมหาวิทยาลัย	
2504		เริ่มก่อตั้งมหาวิทยาลัยในภูมิภาค มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	ม.เกษตรศาสตร์จัดพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ตามธรรมเนียมไทย
2509	มีความพยายามในการฟื้นฟู บทบาทของกษัตริย์		<ul style="list-style-type: none"> มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดตั้งคณะ โขนธรรมศาสตร์ จัดงานชุมนุมดนตรีไทยอุดมศึกษา 5 มหาวิทยาลัย
2510			จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดโครงการ ไทยคดีศึกษา
2512		เอกชนจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา	
2514			มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก่อตั้ง สถาบันไทยคดีศึกษา
2516	เกิดเหตุการณ์วันมหาวิปโยค 14 ตุลาคม 2516		มหาวิทยาลัยขอนแก่นจัดตั้งโครงการ ศูนย์อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอีสาน
2517	จัดตั้งรัฐบาลใหม่ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี และมีกำหนดเรื่อง ศิลปวัฒนธรรมไว้ในนโยบาย ของรัฐ		มหาวิทยาลัยมหิดลก่อตั้งสถาบันวิจัย ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท
2518	นายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ปรับปรุงงาน วัฒนธรรมโดยตั้ง คณะกรรมการวัฒนธรรม แห่งชาติ	<ul style="list-style-type: none"> พรบ.วิทยาลัยครู พ.ศ. 2518 ให้ วิทยาลัยครูทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเสนอให้ วิชาศิลปวัฒนธรรมเป็นวิชาบังคับ 	วิทยาลัยครูจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรม (พ.ศ.2518-2526)

พ.ศ.	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน	ภารกิจทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม ของสถาบันอุดมศึกษา
2519		รัฐบาลสั่งระงับการจัดกิจกรรมภายใน มหาวิทยาลัย (ครั้งที่สอง)	
2521	ยุคมืดกิจกรรมนิสิต	รัฐบาลอนุญาตให้ดำเนินกิจกรรมด้าน กีฬา ศิลปวัฒนธรรมและบำเพ็ญ ประโยชน์เท่านั้น	มหาวิทยาลัยขอนแก่น ตั้งศูนย์ วัฒนธรรมอีสาน
2522	ตั้งสำนักคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ		<ul style="list-style-type: none"> ให้ศูนย์วัฒนธรรมในวิทยาลัยครูเป็น หน่วยงานวัฒนธรรมของจังหวัด มหาวิทยาลัยทักษิณก่อตั้งสถาบัน ทักษิณคดี
2525			มหาวิทยาลัยเอกชนจัดกิจกรรมทำนุ บำรุงศิลปวัฒนธรรม เช่นภาษาไทย สัญจร
2526	ฉลองครบรอบ 700 ปี ลายเสือไทย		มหาวิทยาลัยเอกชนจัดกิจกรรมทาง วัฒนธรรม เช่น กิจกรรมอนุรักษ์ทำนุ บำรุงส่งเสริมภาษาไทย
2528			มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เริ่มโครงการ ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
2529- 2532		แผนพัฒนาแห่งชาติอุดมศึกษา ฉบับที่ 6 เน้นพัฒนาคนและศิลปวัฒนธรรม	<ul style="list-style-type: none"> มหาวิทยาลัยมหาสารคามก่อตั้ง สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดตั้งศูนย์ ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ก่อตั้ง ศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม
2533		จัดทำแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี (พ.ศ.2533-2547)	ปรับปรุงภารกิจในการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม
2535- 2537		มีการกำหนดเรื่องการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมเป็นนโยบายใน แผนพัฒนาการอุดมศึกษา ระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539)	<ul style="list-style-type: none"> มีการก่อตั้งหน่วยงานทาง ศิลปวัฒนธรรมภายในมหาวิทยาลัย หลายแห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัย หัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ และ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

บทที่ 6

ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา ยุคโลกาภิวัตน์ ปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. 2537 - 2549)

สังคมโลกและสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ท่ามกลางกระแสความเจริญรุดหน้าทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ กระบวนการโลกาภิวัตน์เจริญเติบโตในสังคมไทยและถูกเร่งเครื่องให้เร็วขึ้นในช่วงสมัยนี้อันเป็นผลมาจากพัฒนาการด้านเทคโนโลยีและแรงกดดันจากกระแสการเปิดเสรี จนมีผู้ลงความเห็นว่าเป็นภาวะวิกฤติที่เห็นได้ชัดเจน ได้แก่ ภาวะวิกฤติด้านการกระจายรายได้ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การแข่งขันทางธุรกิจอย่างเข้มข้น ความไม่เป็นธรรมในสังคม ความล้มสลายของชุมชนชนบท ความอ่อนแอของสถาบันครอบครัวและความอ่อนล้าของระบบคุณธรรม ทุกฝ่ายต่างฝากความหวังไว้กับการศึกษาว่าจะเป็นตัวช่วยเพื่อนำไปสู่การแก้ไขและป้องกันวิกฤตินานาประการ อันเป็นผลให้เกิดการปฏิรูปการศึกษา เพื่อหวังว่าจะสร้างสรรค์สังคมไทยให้มุ่งสู่สังคมแห่งปัญญาและการเรียนรู้ โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาที่พบจุดอ่อนหลายประการ เช่น การขาดภูมิคุ้มกันต่อลัทธิวัตถุนิยมและบริโภคนิยมของบัณฑิตไทยและการที่ระบบการศึกษาแกว่งตัวตามการเมือง จึงเกิดแนวคิดในการที่จะต้องอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ให้สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารแต่ในขณะเดียวกันก็สามารถฉายภาพความเป็นไทยให้ปรากฏโดยทั่วไป งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยจึงได้รับความสนใจว่าจะทำให้มหาวิทยาลัยของประเทศไทยสามารถแสดงเอกลักษณ์และความแตกต่างจากมหาวิทยาลัยทั่วโลก จึงหันมาให้ความสำคัญในการสร้างเอกลักษณ์ไทย โดยผ่านภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย

1. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ สภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

สภาพการเมือง

กระบวนการโลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่มีผลทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เป็นสภาวะที่โลกไร้พรมแดนและส่งผลกระทบทั้งที่เป็นด้านบวกและลบต่อสิทธิมนุษยชนในด้านต่างๆ ในด้านการเมืองของประเทศไทยนับแต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นระบอบที่บุคคลมีสิทธิเสรีภาพและในขณะเดียวกันจะต้องมีส่วนร่วมในการปกครองและพัฒนาชุมชน นับได้ว่าประชาชนไทยมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ประชาชนมีความรู้สึกตื่นตัว มีความสำนึกทางการเมือง รู้จักสิทธิหน้าที่และวินัย กองทัพดูเหมือนว่าจะมีบทบาททางการเมืองน้อยลง ระบบการเมืองที่มีลักษณะของอำนาจนิยม แต่เดิมเริ่มคลี่คลายภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุขของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) มีการปรับระบบบริหารภายในประเทศให้เอกชนมีบทบาทมากขึ้นและลดบทบาทของทางราชการลง โดยอ้างเหตุผลความคล่องตัว การลดขั้นตอน นอกจากนั้นในท่ามกลางความเป็นเสรีประชาธิปไตยที่ประชาชนมีความสำคัญมากที่สุดเป็นเงื่อนไขสำคัญในความสำเร็จหรือความล้มเหลว แต่ประชาชนไทยยังไม่ได้รับการปลูกฝังให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องของระบอบประชาธิปไตยอย่างทั่วถึงยังไม่มีความรู้สึกรับผิดชอบ ในการแก้ไขปัญหาของบ้านเมือง การเคารพสิทธิของผู้อื่น การแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี กลับกลายเป็นการพิทักษ์รักษาสิทธิและประโยชน์ตนมาก นักธุรกิจเข้าไปมีบทบาททางการเมืองเช่นการเป็นสมาชิกรัฐสภาแต่มุ่งรักษาผลประโยชน์ของตนเอง มีการเรียกร้องสิทธิที่ตนคิดว่าตนพึงมีพึงได้ แต่ความเข้าใจและตระหนักในหน้าที่ในฐานะสมาชิกของสังคม ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งสำคัญกลับถูกละเลย นักการเมืองไม่มีความตื่นตัวต่อภาวะวิกฤติที่เกิดขึ้นในประเทศ จึงยังไม่เปลี่ยนพฤติกรรมจากการหาผลประโยชน์เข้าตัว แม้ว่าจะมีการพูดถึงเรื่องประชาธิปไตยในระบบการศึกษาแต่เป็นการพูดถึงรูปแบบการเลือกตั้ง การปกครองไม่พูดถึงเรื่องสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคของประชาชนอย่างถูกต้อง ไม่ได้ก่อให้เกิดระบบเสรีประชาธิปไตยและการแข่งขันที่เสรีและเป็นธรรมอย่างแท้จริง หากเป็นประชาธิปไตยของนายทุนภายใต้ระบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา (วิทยากร เชียงกูล, 2541) ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) จึงต้องเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงเท่านั้น

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีกระบวนการร่างที่กลั่นกรองมาจากความต้องการของประชาชน เป็นรัฐธรรมนูญที่มีแนวทางหลักที่นำไปสู่การปฏิรูปการเมือง รวมถึงการปฏิรูปการศึกษา รูปแบบทางการเมืองของไทยจึงได้รับการพัฒนาให้เปิดกว้าง ทำให้สังคมไทยได้รับอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจโลกที่มีความสลับซับซ้อน มีความเชื่อมโยงกันมากขึ้น ซึ่งเป็นทั้งโอกาสและภัยคุกคามต่อการพัฒนาประเทศ วิกฤติทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อคนไทยและสังคมไทยอย่างรุนแรง เกิดปัญหาความยากจน ความไม่เป็นธรรมในสังคม เกิดกลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่ไม่อาจปรับตัวให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจใหม่ได้อันนำไปสู่ปัญหาสังคมในที่สุด

สภาพเศรษฐกิจ

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 – 2534) เศรษฐกิจของไทยมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรม การลงทุนจากต่างประเทศและโดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวที่ทำรายได้เข้าประเทศในระดับสูง โครงสร้างการผลิตของประเทศเปลี่ยนจากภาคเกษตรกรรมมาเป็นภาคอุตสาหกรรมมีการจ้างงานเพิ่มขึ้น เนื่องจากประเทศไทยมีแรงงานราคาถูก แต่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้ก่อให้เกิดช่องว่างทางรายได้ระหว่างคนรวย คนจน เศรษฐกิจไทยมีความผูกพันกับตลาดโลกมากขึ้นทำให้ต้องพึ่งพาเศรษฐกิจโลก และพลังอิทธิพลของเศรษฐกิจโลกจากกระแสโลกาภิวัตน์ รวมทั้งการก้าวเข้าสู่ยุคสารสนเทศมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางธุรกิจ เกิดการปรับตัวที่เรียกว่า "รีเอ็นจิเนียริง" มีการคำนวณทุกอย่างออกมาเป็นมาตรวัดเงินตรา หรือรายได้ (เลนส์ จามริก, 2545) เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นตัวส่งเสริมระบบอำนาจ การคิดค้นอันบริสุทธ์ที่แสดงความเป็นจริงได้รับการสกัดกัน มุ่งเน้นการเจริญเติบโตอย่างไม่มีขีดจำกัดของภาคธุรกิจอุตสาหกรรม ประเทศสหรัฐอเมริกาพยายามใช้กระแสเทคโนโลยีชีวภาพ เพื่อครอบครองประเทศในแถบป่าเขตร้อนซึ่งสมบูรณ์ด้วยสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ที่เป็นประโยชน์ เป็นทรัพยากรชีวภาพ โดยใช้แนวคิดจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา ทำให้โลกตะวันตกเข้ามาครอบครองในแหล่งที่อุดมสมบูรณ์นอกพื้นที่ประเทศของตน ท่ามกลางความเจริญเติบโตของภาคธุรกิจอุตสาหกรรม ทำให้สินค้าเกษตรราคาตกต่ำ นายจ้างหันไปจ้างคนที่มีการศึกษามากขึ้น มีการใช้เครื่องจักรผลิตแทนกำลังคน ทำให้เกิดการว่างงาน กระบวนการ โลกาภิวัตน์ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงหันมาให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจ ลักษณะของระบบอุปถัมภ์เปลี่ยนเป็นใช้เงินแลกเปลี่ยน ข้อดีของโลกาภิวัตน์คือทำให้ทุกคนชนชววยแข่งขันกันในด้านเศรษฐกิจอย่างมีความชอบธรรมไปทั่วโลก แต่ในขณะเดียวกันก็มีข้อเสีย คือคนด้อยโอกาสได้รับการดูแลน้อยเกินไป กลายเป็นปัญหา ในที่สุดจึงเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2539 เป็นยุคที่ประเทศไทยมีสัดส่วนการค้า การลงทุนระหว่างประเทศสูงกว่าร้อยละ 70 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งประเทศ แต่เป็นการเจริญเติบโตแบบฟองสบู่ ไม่ใช่ของจริง คือเป็นการกู้เงินมาลงทุนและการเก็งกำไร เมื่อเศรษฐกิจไทยตกต่ำ โรงงานและสถาบันการเงินหลายแห่งปิดกิจการ พนักงานถูกให้ออกจากงาน รายได้และอำนาจการซื้อของประชาชนลดลง ส่งผลให้รายได้ของประเทศลดลงไปด้วย สัดส่วนคนจนของประเทศเพิ่มเป็นร้อยละ 15.9 หรือ 9.9 ล้านคน ในปี 2542 ปัญหาความยากจนนำไปสู่สภาวะ "ความไม่รู้ และ ความยากไร้" ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศขาดโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาจากรัฐอย่างทั่วถึง เกิดกลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่ขาดคุณภาพที่ดีและไม่อาจปรับตัวได้ทันกับระบบเศรษฐกิจใหม่อันนำไปสู่ปัญหาสังคม

การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นการพัฒนาแบบฟองสบู่ไม่ยั่งยืน เน้นการส่งออก และการลงทุนของต่างชาติ ไม่ได้สร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งแต่เน้นการเพิ่มผลผลิตทางวัตถุ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวิถีชีวิตและค่านิยม เน้นความร่ำรวยและการบริโภค การพัฒนาเศรษฐกิจแบบยั่งยืนจะต้องให้ภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การค้าและบริการส่งเสริมซึ่งกันและกัน สาเหตุสำคัญของปัญหาทางเศรษฐกิจเกิดจากประเทศขาดโครงสร้างการพัฒนาที่มั่นคง โดยเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานด้านทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาที่เป็นระบบ

การที่ระบบเศรษฐกิจไทยพึ่งพาการค้าและการลงทุนจากต่างประเทศ เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจโลกประเทศไทยจึงได้รับผลกระทบมากกว่าประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง เช่น ประเทศลาว ศรีลังกา เวียดนาม ฯลฯ (วิทยากร เชียงกุล, 2541) นอกจากนั้นการใช้มาตรการทางการเงินการคลังตามเงื่อนไขของ IMF ยิ่งทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำควบคู่ไปกับภาวะของแพง มีผู้ว่างงานเป็นจำนวนมาก จนทำให้เกิดกลุ่มคนไทยที่ตื่นตัวที่จะแก้ปัญหาของประเทศด้วยการรณรงค์ให้ดำเนินเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง เป็นเศรษฐกิจพอเพียง ลดการบริโภคสินค้าต่างชาติที่ฟุ่มเฟือยและเห็นว่าการปฏิรูปการศึกษาจะเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหา

สภาพสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญที่สุดในยุคนี้ คือการที่มนุษย์รู้สึกตัวเองว่าเป็นนายเหนือธรรมชาติ คนไทยเปลี่ยนความคิดจากที่เคยเชื่อว่าความจนเกิดจากความเกียจคร้านไม่มีความสามารถ มาเชื่อว่าเพราะขาดโอกาส แรงงานเกษตรอพยพไปทำงานในเมืองทำให้สังคมชนบทมีประชาชนในวัยทำงานน้อยลงและกลายเป็นสังคมเกษตรผสมทุนนิยม มีการสร้างพรรคพวกเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการเมือง สิ่งที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของผู้คนคือ เทคโนโลยีสารสนเทศที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ติดต่อสื่อสารถึงกันได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว แนวโน้มครอบครัวไทยมีขนาดเล็กลงและมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ความสัมพันธ์ในครัวเรือนระหว่างพ่อ แม่ ลูก ลดน้อยลง ทำให้ขาดความรักความอบอุ่นอันนำไปสู่ปัญหาทางสังคม โครงสร้างทางสังคมอ่อนวายเป็นขาดระเบียบ คนเห็นแก่ตัว มีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ เป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร (Information age) และเทคโนโลยี เมื่ออุตสาหกรรมหลายอย่างหันไปพึ่งพาเทคโนโลยี ความต้องการแรงงานจึงลดลงเป็นผลให้เกิดการเลิกจ้าง เมื่อแรงงานขาดรายได้ก็เกิดปัญหาในครอบครัว เช่น ความยากจน ความแตกแยก เกิดการทำร้ายร่างกาย ปล้นจี้ ตกเป็นเหยื่อของยาเสพติด สภาพของสังคมไทยในอดีตที่คนไทยส่วนใหญ่มักเกรงกลัวต่อบาป ซื่อสัตย์ โอบอ้อมอารี มีน้ำใจเริ่มเลือนหายไป กลายเป็นความหลงใหลในวัตถุนิยม เป็นสังคม

บริโภคนิยม สถาบันหลักของสังคมไทย คือ บวร หรือ บ้าน วัด วัง เริ่มอ่อนแอลง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรที่ยากจน ขาดความรู้ในการวางแผนเพื่อชีวิตที่ดีขึ้นในอนาคต เป็นประชากรกลุ่มด้อยโอกาส มักแก้ปัญหาชีวิตด้วยการบุกกรู้นำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการเลี้ยงชีพ อันเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม เกิดปัญหาสังคม สิ่งเสพติด ละเลยคุณธรรม เป็นเครื่องมือให้ผู้ที่มีความได้เปรียบทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองสูงกว่า นำไปใช้ในการแสวงหาผลประโยชน์ เกิดระบบอภิสิทธิ์ ประชาชนจำนวนมากไม่ได้เกลียดระบบอภิสิทธิ์แต่ไม่พอใจเพราะตนเองไม่ได้อภิสิทธิ์ เกิดระบบอุปถัมภ์อันเป็นความคิดแบบพึ่งพาคนอื่น

เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงมนุษย์จึงต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมให้เข้ากับสังคมใหม่และสิ่งแวดล้อมใหม่ เช่นจากการรักสันโดษ พึ่งตนเอง กลายเป็นการพุ่มเพี้ยยอมรับการเป็นหนี้ ความคิดที่เคยพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ กลายเป็นเชื่อถือในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จากความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กลายเป็นความโลภขาดศีลธรรมจรรยา ดังที่ศรีศักร วัลลิโภดม ได้แสดงความเห็นไว้ว่า (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2543: 35)

"ข้าพเจ้าคิดว่า การดำเนินการต่างๆ ในเรื่องชีวิตวัฒนธรรมในสังคมไทยขณะนี้มุ่งเพื่อการพัฒนาหรือเพื่อการเปลี่ยนแปลงจนเกินไป จึงเน้นแต่เรื่องวัตถุธรรมและความเป็นเสรีชนหรือปัจเจกบุคคลเป็นเรื่องใหญ่ หาได้ศึกษาหรือทำความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมเพื่อเป็นการเข้าใจตัวเองหรือเพื่อรู้จักตัวเองไม่....คนส่วนใหญ่ในสังคมได้ถูกกล่อมเกลามาและมอมเมาจากลัทธิความเชื่อ เศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีให้กลายเป็นบุคคลที่มองอะไรเพื่อตัวเอง เพื่อพวกพ้องตนเองในลักษณะที่เป็นปัจเจกบุคคลจนตกขอบ ชื่นชมและลุ่มหลงต่อความต้องการทางวัตถุจนกลายเป็นการพัฒนาที่ไม่ได้คุณภาพของความเป็นมนุษย์ไป"

นอกจากนั้นกระแสวัฒนธรรมต่างชาติยังทำให้คนไทยเกิดการละเลยต่อศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อต่างๆ ได้โดยง่ายและรวดเร็ว ทำให้เกิดการเลียนแบบการดำเนินชีวิตจากวัฒนธรรมอื่น สังคมไทยจึงเผชิญกับพหุลักษณะด้านวัฒนธรรม (Cultural Pluralism) เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมทำให้ค่านิยมและความเชื่อของคนไทย และสังคมไทยเบี่ยงเบนออกจากเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่ดีงาม ละทิ้งคุณค่าชีวิตแบบไทย มายึดติดกับกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ค่านึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวม มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรง เริ่มออกห่างจากศาสนา ขาดจริยธรรมในการดำเนินชีวิต คุณค่าของความเป็นไทย ภูมิปัญญาไทยถูกกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่รุกล้ำ ครอบงำ จน

วัฒนธรรมไทยถูกลดคุณค่าและมีสภาพอ่อนแอลง ชุมชนไทยจึงตกอยู่ในสภาพขาดรากฐานของวัฒนธรรม ไม่มีผู้สืบสานงานด้านวัฒนธรรม ด้านทัศนศิลป์ ด้านศิลปะการแสดงและวรรณศิลป์ ผู้ทรงภูมิปัญญาไทยไม่ได้รับการยกย่องให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีเกียรติและมีศักดิ์ศรี จนเกิดเป็นปัญหาวิกฤติโดยเฉพาะทางด้านการศึกษาและวัฒนธรรม ได้แก่ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

1. ความเสื่อมถอยทางด้านศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามระบบวิถีชีวิตที่ดั่งงามของคนไทย

2. การละเลยไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทยและการถูกรวบงำโดยวัฒนธรรมต่างชาติ

3. การศึกษาระดับอุดมศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังจัดได้ไม่มาก ขาดความหลากหลาย ไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานที่จำเป็นในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งการขาดแคลนกำลังคนทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในบางสาขาวิชา เช่น ปรัชญา ภาษาศาสตร์ การอนุรักษ์งานด้านศิลปะและวัฒนธรรม การเพิ่มโอกาสให้กับเยาวชนที่ยากจนได้เข้าเรียนระดับอุดมศึกษาในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นเป็นไปได้ยาก เนื่องจากระบบสอบคัดเลือกยังเป็นระบบแพ้คัดออก

4. สังคมไทยตกอยู่ในกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ค่านิ่งถึงประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ประกอบกับคนไทยจำนวนมากยังขาดความสามารถในการกลั่นกรองและเลือกใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมต่างชาติที่หลากหลาย ซึ่งเข้ามาพร้อมกับเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อบันเทิงต่างๆ ได้อย่างรู้เท่าทันและมีเหตุผล นำไปสู่การครอบงำทางวัฒนธรรมและเร่งให้เกิดพฤติกรรมบริโภคนิยม

5. ศิลปะและประเพณีอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติยังไม่ได้มีการสืบสานอย่างพอเพียงเพื่อความยั่งยืน ให้ทรงคุณค่าเป็นความภาคภูมิใจของคนไทยทุกคน

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทยรวมทั้งศิลปะไทยที่ทรงคุณค่าถูกละเลย ผู้ทรงภูมิปัญญาไม่ได้รับการดูแลและการยกย่องจากสังคมให้อยู่อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี

7. การบริหารและการจัดการด้านศิลปะและวัฒนธรรมชาติประสิทธิภาพ ยังไม่สามารถดูแลรักษาศิลปะและวัฒนธรรมไทยให้ทรงคุณค่าอย่างที่เป็นมาในอดีต

สังคมไทยตกอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ การปฏิวัติข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมโยงกันทั่วโลก ทำให้พรมแดนทางวัฒนธรรมลดความสำคัญลงมีการก่อตัวของวัฒนธรรมร่วมที่เป็นสากล เช่น

วัฒนธรรมวัดถุนิยม บริโภคนิยม แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า ในขณะที่เดียวกันก็มีปฏิกริยาของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่จะสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองขึ้นมา

ในส่วนของการศึกษา วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมมีผลกระทบต่อการศึกษา เนื่องจากการศึกษาไทยอยู่ภายใต้ระบบราชการและการเมืองที่มีลักษณะอำนาจนิยมสูง รัฐยังคงไม่สามารถจัดการศึกษาแก่ประชาชนในวัยเรียนได้อย่างทั่วถึง จากการประเมินแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) พบว่าประเทศบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาทางเศรษฐกิจแต่ทำให้คนไทยและสังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้นก่อให้เกิดปัญหาด้านพฤติกรรมของคนในสังคม ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดึงามของไทยเริ่มจางหายไป พร้อมๆกับการล่มสลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น ละเลยภูมิปัญญาและวิถีชีวิตแบบไทยและพบว่าในการดำเนินงานทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมมีข้อจำกัดด้านบุคลากรทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งข้อจำกัดด้านงบประมาณ ทำให้ไม่สามารถทำงานได้อย่างเป็นระบบ ไม่มีการกระจายอำนาจไปสู่ส่วนภูมิภาค ขาดข้อมูลสารสนเทศ ในส่วนของการศึกษาและสืบทอด พบว่า ไม่มีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ชัดเจนเป็นเพียงส่วนที่แทรกในวิชาอื่น ขาดความเข้าใจแก่นแท้ในเรื่องศิลปวัฒนธรรม และระบบประสานงานระหว่างสถานศึกษากับหน่วยงานทางวัฒนธรรมไม่มีประสิทธิภาพ ขาดการบริหารจัดการที่ดี (กระทรวงศึกษาธิการ, 2540)

นอกจากนั้นการศึกษายังได้แยกผู้เรียนออกจากชุมชนหรือท้องถิ่นตนเอง ทำให้ผู้เรียนถูกวิถีชีวิตชุมชน ไม่ภูมิใจในวัฒนธรรมและท้องถิ่นเป็นผลให้วัฒนธรรม ภูมิธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นถูกละเลย การศึกษามุ่งเน้นการผลิตคนเพื่อรองรับอุตสาหกรรม ก้าวเข้าสู่สังคมบริโภคนิยม ไม่เสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนเมือง-ชนบท คนรวย-คนจน

จากสภาพความเป็นจริงของการศึกษาไทยในปี พ.ศ. 2540 พบว่าการขยายการให้บริการทางการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนได้เพิ่มขึ้น แต่เป็นการขยายตัวเฉพาะด้านปริมาณมากกว่าคุณภาพโดยเฉพาะในชุมชนระดับตำบล มีการรับนักเรียนเพิ่มแต่ไม่มีการเพิ่มและพัฒนาครูอาจารย์ มหาวิทยาลัยแนวหน้าของประเทศไทยยังถูกจัดอันดับต่ำกว่ามหาวิทยาลัยในประเทศญี่ปุ่น ฮองกง สิงคโปร์ และอีกหลายประเทศในแถบเอเชีย

เมื่อประเทศไทยมีการใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งได้กำหนดนโยบายในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้ (กรมสามัญศึกษากระทรวงศึกษาธิการ, 2545-2549: 50)

"รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้ และ ปลุกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่างๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ"

จะเห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ให้ความสำคัญในเรื่องการศึกษา นอกจากจะถือเป็นภารกิจหลักในการจัดการการศึกษาให้ประชาชนอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพแล้วยังให้ความสำคัญต่อการวิจัยและการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งการเน้นเรื่องภูมิปัญญาไทย ศิลปะและวัฒนธรรมมาเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการศึกษาด้วย ข้อสังเกตคือการเขียนแยกคำว่า ศิลปะ และวัฒนธรรม ทำให้มองเห็นความสำคัญของทั้งสองประเด็นชัดเจนขึ้น เรื่องใหม่อีกเรื่องหนึ่งในรัฐธรรมนูญ คือการมุ่งกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นและการนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการจัดการศึกษาทุกระดับรวมถึงอุดมศึกษา และการกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพ ดังปรากฏในรัฐธรรมนูญมาตรา 289 ความว่า (ทบทวนมหาวิทยาลัย, 2537: 148)

"องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ แต่ต้องไม่ขัดต่อมาตรา 43 และมาตรา 81 ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติการจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย"

จากรัฐธรรมนูญ นำไปสู่การปฏิรูปการศึกษา เนื่องจากเชื่อว่าถ้าไม่นำการปฏิรูปมาใช้ทุกอย่างอาจสายเกินไป ดังที่ คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาได้กล่าวถึงเหตุผลในการปฏิรูปการศึกษา ไว้ดังต่อไปนี้ (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2545: 2)

"ต้องปฏิรูปเพราะโครงสร้าง วิธีคิด กระบวนการ บุคลากร เครื่องมือ อุปกรณ์ เทคโนโลยี ตลอดจนคุณภาพการจัดการศึกษาที่มีอยู่เป็นอยู่ในปัจจุบันไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ด้อยประสิทธิผล ไม่คุ้มค่า ไม่ช่วยแก้ปัญหาสังคม ไม่สามารถสร้างความฝันที่จะเห็นสังคมไทยมี ประชากรที่มีคุณภาพแข่งขันกับโลกให้เป็นจริงได้"

การปฏิรูป หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายอย่างรวดเร็วและหวังผลการปฏิรูป การศึกษา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง รูปแบบ กระบวนการจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการและระบบสนับสนุนต่างๆไม่ว่าด้านงบประมาณ อุปกรณ์เครื่องมือหรือ เทคโนโลยี ที่สำคัญคือเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ให้สอดคล้องกับสังคมใหม่ (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2545) นับเป็นการปฏิรูปการศึกษาที่เกิดขึ้นเนื่องจากโลกเปลี่ยนแปลงเร็วมากเพราะเทคโนโลยี สารสนเทศ จึงเกิดกลุ่มบุคคลทั้งภาครัฐและเอกชน ได้หารือร่วมกันเพื่อศึกษาและเสนอแนะการ ปฏิรูปการศึกษาไทย โดยวางยุทธศาสตร์ไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. จุดประกาย โดยการจัดการประชุมสัมมนา จัดทำหนังสือและเอกสาร
2. ขยายความคิด โดยการสัมผัส สัมภาษณ์นักการศึกษา สถานศึกษา พ่อ แม่ ครู ฯลฯ
3. พิชิตความเปลี่ยนแปลง โดยการแพร่กระจายความคิด
4. ออกแรงผลักดันสู่ความสำเร็จ

ได้มีการเปลี่ยนแนวคิดมาเป็นการพัฒนาคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ โดยกำหนดให้ การศึกษาเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศและเชื่อว่าประเทศสามารถพัฒนาได้โดยไม่จำเป็นต้อง เปลี่ยนสิ่งที่ได้อยู่แล้วของสังคมไทย เช่น การเคารพผู้อาวุโส การเอื้ออาทรต่อกันแต่ต้องสร้างคน ให้มีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั่งงามของไทย มีการระดม ความคิดจากผู้นำสังคมหรือผู้นำในวงการศึกษา ในการปฏิรูปการศึกษา เช่น ประเวศ วะสี เสนอ ว่า (เจือจันทร์ จงสถิตย์อยู่, 2541) ควรปฏิรูปการศึกษาเพื่อ 1) เป็นการศึกษาสำหรับคน ทั้งหมด 2) ให้ทุกส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา 3) ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ 4) สร้างระบบส่งเสริมวิชาชีพครู 5) ปฏิรูประบบบริหารจัดการศึกษา ส่วน เสน่ห์ จามริก มีความเห็นว่าการจัดการศึกษาควรคำนึงถึงต้นทุนชีวิต คุณภาพชีวิตและการพัฒนาชีวิตและ สังคมไปกับกระแสของโลกภายนอกและชี้ว่ากระบวนการศึกษาจะต้องอยู่ในกระบวนการทาง สังคม การศึกษาเดิมทำให้ชุมชนถูกแปลกแยก การศึกษาไทยต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตไทย รวมทั้งแนวคิดการปฏิรูปการศึกษาในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-

2544) ที่กำหนดว่า ควรปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนให้เอื้อต่อการพัฒนาขีดความสามารถของผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ รวมทั้งปฏิรูประบบการผลิตและพัฒนาครูให้มีศักยภาพเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ พัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง ปฏิรูประบบบริหารและการจัดการศึกษาให้มีอิสระและเสรีมากขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาาระบบอุดมศึกษาโดยให้จัดโครงสร้างการบริหารระบบอุดมศึกษาใหม่ที่เป็นอิสระและคล่องตัว

จนกระทั่งออกมาเป็นพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายการศึกษาที่มีลักษณะปฏิรูปและครอบคลุมเรื่องการศึกษาอย่างรอบด้านมากกว่ากฎหมายการศึกษาก่อนๆ และได้กำหนดความมุ่งหมายและหลักการให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ดังปรากฏในมาตรา 7 ความว่า (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542: 5-6)

“ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง”

ประเด็นที่น่าสนใจ คือมีการกล่าวถึงความเป็นไทย ภูมิปัญญาไทย ศิลปะและวัฒนธรรมไทย ทั้งนี้เป็นผลจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามามีอิทธิพลในการดำเนินชีวิตของคนไทย จนกระทั่งกลายเป็นปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข

ต่อมาในปี พ.ศ. 2544 เปลี่ยนเป็นรัฐบาลที่มี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการเปลี่ยนนโยบายให้การปฏิรูปการศึกษามีความสำคัญ 3 ประการคือ

1. ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเข้าถึงการศึกษาและไม่เสียค่าใช้จ่ายในการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. ปฏิรูประบบการเรียนรู้ โดยถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด
3. ระดมและกระจายทรัพยากร จัดการศึกษาให้ทั่วถึงและเป็นธรรม

แต่ไม่มีการกล่าวถึงการเรียนรู้คุณธรรมเพื่อสร้างสังคมแห่งปัญญา มีการแก้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ซึ่งนักการศึกษาลงความเห็นว่าการปฏิรูปการศึกษาในครั้งนี้มีแนวโน้ม (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2545)

1. ปัญญานิยม หรือ อำนานิยม
2. นวัตกรรมนิยม หรืออนุรักษ์นิยม หรือผสมผสาน
3. กระจายอำนาจ หรือ รวมอำนาจ
4. มุ่งคุณภาพ หรือ มุ่งปริมาณ
5. มุ่งความรู้คู่คุณธรรม หรือ แยกความรู้จากคุณธรรม
6. มุ่งสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ หรือ เครือข่ายฐานอำนาจ

ซึ่งเป็นประเด็นที่มีการวิพากษ์วิจารณ์กันมาก อย่างไรก็ตามในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติยังได้กำหนดให้มีการทำแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 – 2559) อันเป็นแผนระยะยาว 15 ปี โดยนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญาพื้นฐานในการกำหนดแผน จัดให้มีการศึกษา ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและธรรมชาติ บูรณาการเชื่อมโยงเป็นกระบวนการเดียวกัน ทั้งนี้มีคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ซึ่งจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน มีคุณภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม และมุ่งไปสู่การอยู่ดีมีสุขของคนไทยทั้งปวง เจตนารมณ์ของแผนฯ ดังกล่าวจึงมุ่ง (1) พัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และ (2) พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งและมีคุณภาพใน 3 ด้าน คือ สังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

แผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 – 2559) ยังเป็นกรอบในการจัดทำแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน แผนพัฒนาการอุดมศึกษาและแผนพัฒนาด้าน ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม เพื่อให้มีการพัฒนาอย่างสอดคล้องกันทั้งประเทศ มีการจัดการศึกษาในรูปแบบของการศึกษานอกระบบเพื่อรองรับประชากรที่พลาดโอกาสการศึกษาในระบบให้ได้รับการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายอย่างทั่วถึง เป็นการเพิ่มพูนความรู้เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตและอยู่ร่วมในสังคมอย่างพึ่งตนเองได้ รวมทั้งการมุ่งให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือในการกระจายความรู้สู่ชุมชน ให้คนไทยสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างสะดวกง่ายและรวดเร็วในราคาที่ไม่แพงจนเกินไป แต่ในขณะเดียวกันข้อมูลข่าวสารที่เผยแพร่ไปอย่างรวดเร็วก็มี

ทั้งเรื่องที่เป็นประโยชน์และสิ่งไม่พึงประสงค์ เนื้อหาสาระของสื่อส่วนใหญ่ออกมาในรูปของการให้ข้อมูลข่าวสารที่มุ่งเน้นความบันเทิง มุ่งผลทางธุรกิจ เป็นผลให้คุณภาพทางการศึกษาต่ำลง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กระดับต่ำกว่าอุดมศึกษาไม่อยู่ในระดับที่น่าพอใจ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) รวมทั้งในระดับอุดมศึกษาที่พบว่า ผู้สำเร็จการศึกษาด้อยคุณภาพ ไม่มีมาตรฐานดีพอที่จะทำงานในสถานประกอบการ และพบจุดบกพร่องในการจัดการศึกษาหลายประการ เช่น สถานศึกษาเมื่อผ่านการรับรองวิทยฐานะไปแล้วขาดการติดตามตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง ขาดเอกภาพด้านนโยบาย ขาดเกณฑ์มาตรฐานในการรับรองคุณภาพของสถานศึกษาและขาดมาตรฐานด้านคุณภาพของการศึกษา และเมื่อทำการตรวจสอบพบว่า ครูมีปัญหาด้านคุณภาพการสอน ครูไม่มีคุณภาพ มีปัญหาหนี้สิน ไร้ศีลธรรมจรรยา เล่นการพนัน ฯลฯ ล้วนเป็นผลต่อการศึกษาของเด็กทั้งสิ้น และยังพบว่ามูลเหตุที่สำคัญของปัญหาทั้งหลายมาจากการบริหารและการจัดการด้านการศึกษาขาดเอกภาพด้านนโยบาย ไม่มีความหลากหลายในทางปฏิบัติ ขาดการกระจายอำนาจไปยังท้องถิ่น ภาคธุรกิจและชุมชนขาดการมีส่วนร่วม ไม่มีการฉีกกำลังร่วมกันคิดร่วมกันทำอย่างจริงจัง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

นอกจากนั้นยังพบว่าปัญหาทางการศึกษาเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจของพ่อแม่ นักเรียนต้องออกกลางคัน เนื่องจากธุรกิจล้มละลาย ซึ่งเป็นการสูญเสียทางการศึกษา เกิดการแพร่ระบาดของยาเสพติดในสถานศึกษารุนแรง ปัญหาอาชญากรรม ฯลฯ

ประเทศไทยมีการลงทุนทางการศึกษาเพิ่มขึ้นแต่ปรากฏว่าผู้จบการศึกษามีคุณภาพต่ำลง การศึกษาเป็นเพียงการเรียนท่องจำ เพื่อผลิตคนไปเป็นแรงงานในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ปลุกฝังแนวคิดให้คนแสวงหาความมั่งคั่งส่วนตัว ไม่ได้พัฒนาความคิด ความเชื่อแบบเสรีประชาธิปไตย ส่งเสริมให้คนคิดวิเคราะห์เป็น พัฒนาจิตสำนึกต่อส่วนรวมแต่กลับเน้นการแก่งแย่งแข่งขัน

ยุคโลกาภิวัตน์จึงเป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาไทย สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. การศึกษากลายเป็นเศรษฐกิจแบบเปิด มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยและโรงเรียนนานาชาติ ในประเทศไทยอันเกิดจากการลงทุนของต่างชาติ หลังจากที่ประเทศไทยได้เข้าไปเป็นภาคีองค์การค้าโลก ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2538

2. การบริการทางการศึกษาในอนาคตเป็นการผลิตเพื่อสนองตอบความต้องการของตลาด วิชาใดที่ไม่เป็นที่ต้องการ เช่น วิชาประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ฯลฯ จะไม่มีทรัพยากรไปสนับสนุนแต่จะมีการขยายตัวของสาขาวิชาที่เป็นที่ต้องการของตลาด เช่น วิชาบริหารธุรกิจ เป็นต้น

3. เกิดความไม่เสมอภาคทางการศึกษารุนแรงขึ้น จะมีความโน้มเอียงให้ประโยชน์แก่ประชาชนในเขตเมืองมากขึ้น เป็นกระบวนการที่จะให้ประโยชน์แก่ภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรม และให้ประโยชน์แก่ชนชั้นกลางและชั้นสูงในสังคมมากกว่าคนยากจน
4. บทบาทของการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ (Non-formal Education) มีความสำคัญมากขึ้น เพราะจะช่วยประชาชนในชนบทให้ปรับตัวได้ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว
5. ระบบการศึกษาที่มีการรวมศูนย์เข้าสู่ส่วนกลาง ไม่สามารถแก้ปัญหาสังคมได้ เนื่องจากกระบวนการโลกาภิวัตน์ทำให้โลกไร้พรมแดน จึงควรมีการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาเพื่อแต่ละท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของตน
6. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากเทคโนโลยีสารสนเทศกำลังเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของการเรียนรู้ในสังคมไทย

ในแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งเป็นแผนระยะยาว 15 ปี (พ.ศ. 2545 - 2549) มีหลักการดำเนินการอยู่บนความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย นอกจากความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจยุคใหม่ที่เรียกว่า เศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge – Based Economy : KBE) แล้วยังให้ความสำคัญกับทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมอย่างทัดเทียมกับทุนทางเศรษฐกิจ นับเป็นแนวคิดที่แตกต่างจากในยุคก่อนหน้านี้ โดยกำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ ข้อหนึ่งว่า “พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาคน และสร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้” โดยมีกรอบการดำเนินงานในการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรม ผลิตภัณฑ์และพัฒนาศักยภาพที่มีความรู้ ความสามารถด้านศิลปะและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในสาขาวิชาที่ขาดแคลนรวมทั้งส่งเสริมพัฒนาศิลปิน

2. ปัจจัยภายในที่มีผลกระทบต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาของไทย

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่มุ่งไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ตลอดจนการปรับตัวทางสังคมและสภาพแวดล้อม มีผลกระทบต่อภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา คือการสะสมองค์ความรู้ การสร้างความรู้ใหม่ (วิจัย) การแปลความให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันและถ่ายทอดความรู้ (การสอน) แก่อนุชนและชุมชน การให้บริการแก่ชุมชนในด้านต่างๆ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม คุณธรรมเอกลักษณ์ของชาติและของท้องถิ่น โดยเฉพาะเมื่อนำไป

เปรียบเทียบกับมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ พบว่า มหาวิทยาลัยของไทยมักจะเน้นวิชาชีพ เฉพาะสาขาไม่จัดสอนทั้งศาสตร์และศิลป์ก่อนสอนวิชาเฉพาะ จึงทำให้นักศึกษามีความรู้ ความคิดแคบๆ ในส่วนของการบริหารมหาวิทยาลัยมีลักษณะเป็นการเมือง ทำให้ได้ผู้บริหารที่ขาดประสบการณ์และความเชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้น ทางด้านวิชาการไม่มีการรักษามาตรฐานทางวิชาการ ขาดความร่วมมือกันทางวิชาการระหว่างมหาวิทยาลัย นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยไทยยังมีลักษณะแยกตัวจากสังคม มีโลกทัศน์มองผู้อื่นด้อยกว่าตนจึงเกิดลักษณะเป็นหอคอยงาช้าง ในขณะที่เดียวกันมหาวิทยาลัยไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐทางด้านงบประมาณทำให้การถ่ายทอดความรู้ที่นำมาจากต่างประเทศเป็นไปในลักษณะลุ่มๆ ดอนๆ และในท้ายที่สุดมหาวิทยาลัยขาดจุดยืนที่จะพัฒนาองค์ความรู้เพื่อนำความรู้ไปปรับใช้ชุมชน ขาดแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยในภูมิภาคน่าจะมีการระดมทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาการให้บริการของมหาวิทยาลัย (อมร รักษาสัตย์, 2537)

นอกจากนั้นในการประชุมระดับชาติ เรื่องบัณฑิตไทยในอุดมคติ ในปี พ.ศ. 2541 ซึ่งจัดโดยทบวงมหาวิทยาลัย พบว่าบัณฑิตไทยขาดภูมิคุ้มกันต่อลัทธิวัตถุนิยมและบริโภคนิยมซึ่งสะท้อนถึงการจัดการศึกษาวิชาพื้นฐานของอุดมศึกษามีความผิดพลาด และเสนอว่าหากต้องการให้บัณฑิตมีคุณภาพที่จะแข่งขันต่ออำนาจลัทธิบริโภคนิยมที่เป็นที่มาของปัญหาศีลธรรมเสื่อมโทรมในสังคมปัจจุบัน คือการอาศัยอำนาจเหตุผลและข้อเท็จจริง เป็นการชี้ให้เห็นว่าการอุดมศึกษามีได้หมายเฉพาะการฝึกอาชีพเท่านั้นแต่ควรให้ความสำคัญวิชาพื้นฐานที่เป็นตัวหล่อหลอมบัณฑิตให้มีคุณภาพด้วย เช่นเดียวกับการแสดงความคิดเห็นของนักคิด นักการศึกษา เรื่อง การศึกษาไทยในสถานการณ์โลกที่ได้ให้ความสำคัญต่อศิลปวัฒนธรรมอันเป็นการแสดงเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่ควรมีในบัณฑิตไทยท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ดังต่อไปนี้ (วิจิตร ศรีสอาน, 2538: 78-79)

"อยากเห็นคนไทยรุ่นใหม่ที่มีความเป็นคนไทยแต่อยู่ร่วมโลกกับคนอื่นได้ รู้เขารู้เรา เราอยากเห็นนักเทคโนโลยี นักวิทยาศาสตร์ที่ไม่ละทิ้งศิลปวัฒนธรรม... วิชาศึกษาทั่วไปใส่เข้าไปเยอะเลยทั้งวิศวะเรียนประชาคมโลก พัฒนาคุณภาพชีวิต เรียนสารพัด กิจกรรมเสริมหลักสูตรเรามีอย่างเต็มที่ พลเอกเปรมท่านไปดูเมื่อปีที่แล้วท่านตั้งที่เห็นวิศวะรำไทย วิศวะเล่นดนตรีไทย เราส่งเสริมซื้อเครื่องมือให้ หากครูฝึก สร้างบรรยากาศให้เห็นว่าวิศวะก็เป็นไทยได้"

ในท่ามกลางความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ถ้าการอุดมศึกษาไทยไม่ให้ความสำคัญในเรื่องเอกลักษณ์ความเป็นไทย โอกาสที่จะถูกกลืนโดยกระแสโลกาภิวัตน์อันนำมาซึ่งปัญหาดังที่ได้ประสพอยู่ในปัจจุบันย่อมทวีความรุนแรงขึ้น

ในช่วงนี้ทบวงมหาวิทยาลัยเห็นถึงความจำเป็นในการวางแผนพัฒนาการอุดมศึกษา ระยะยาวเพื่อให้เป็นไปตามธรรมชาติของพัฒนาการและการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่ต้องอาศัยความต่อเนื่องในการดำเนินงานโดยมุ่งหวังให้เป็นแผนรุก และมีการวางหลักการที่สำคัญไว้ดังต่อไปนี้ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2535: 207-208)

“ความยากของการวางแผนก็คือการมองอนาคต หลักการวางแผน อันหนึ่งก็คือ อนาคตสามารถเปลี่ยนไปตามความต้องการและความปรารถนาได้ ถ้ามีการกำหนดวิธีการกระทำและสร้างแนวทางตลอดจนกำหนดความปรารถนาไว้อย่างสมเหตุสมผล...การวางแผนอุดมศึกษา ระยะยาวก็จะต้องใช้หลักการอันเดียวกัน กล่าวคือเป็นการใช้ความพยายามที่จะสรรหาทางเลือกที่ดีที่สุดโดยใช้หลักตรรกวิทยาอย่างรัดกุมและวางแนวทางปฏิบัติเพื่อโน้มน้าวและผลักดันการอุดมศึกษาในอนาคตให้เป็นไปตามความปรารถนาหรือความมุ่งหวังที่เราอยากจะได้ การใช้หลักของตรรกวิทยาในการมองอนาคตนั้นจึงต้องใช้ทั้งการอุปมานและอนุมาน ตลอดทั้งความปรารถนาควบคู่กันไป การวางแผนตามแนวคิดนี้ อาจเรียกได้ว่าเป็นการวางแผนใน“เชิงรุก” นั่นเอง”

แผนพัฒนาการอุดมศึกษา ระยะยาวจะเป็นแผนแม่บทกำกับแผนพัฒนาการอุดมศึกษา ระยะ 5 ปี รวม 3 แผน คือแผนระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) ถึงระยะที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ทั้งนี้การกำหนดช่วงเวลาของแผนเป็น 15 ปี เป็นการยึดถือตามหลักทางวิชาการที่มีการจำแนกแผนเป็น 3 ประเภท คือ แผนระยะสั้น (1 – 2 ปี) แผนระยะกลาง (4 – 5 ปี) และแผนระยะยาว (10 – 15 ปี) การจัดทำแผนพัฒนาการอุดมศึกษา ระยะยาวเป็นไปภายใต้แนวคิดที่จะให้สถาบันอุดมศึกษาเป็นขุมปัญญาของสังคม ดังคำชี้แจงตอนหนึ่งว่า (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2535: 209)

“ความมีประสิทธิภาพ ความมีคุณภาพและความเป็นเลิศจะช่วยให้อุดมศึกษาเป็นกลไกกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อหลีกเลี่ยงภัยคุกคาม และเพื่อจกฉวยโอกาสจากสภาพแนวโน้มต่างๆ รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดความตระหนักในการพัฒนาภูมิปัญญาไทยเพื่อให้ทันและให้

นำสภาพการแข่งขันทางเศรษฐกิจในประชาคมนานาชาติ ในขณะที่เดียวกันการกระจายโอกาสและความเสมอภาคจะแก้ไขสภาพอนาถะของสังคมไทย”

โดยเฉพาะในภารกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ได้ให้ข้อเสนอไว้ว่าไม่ควรจำกัดตนเองอยู่แต่ในเรื่องการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทยเท่านั้นแต่ควรรวมถึงการปลูกฝังและเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของไทยเพื่อความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและอยู่ในประชาคมโลกอย่างมีศักดิ์ศรี โดยจัดให้มีเนื้อหาและองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมสอดแทรกอยู่ในกระบวนการเรียนการสอนปกติและในกิจกรรมนอกหลักสูตร รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถาบันให้สอดคล้องส่งเสริมกัน นอกจากนี้การมีส่วนร่วมในประชาคมโลกทางด้านเศรษฐกิจสังคมจะทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม จึงมีการเสนอแนวทางในการพัฒนางานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาไว้ดังต่อไปนี้ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2533)

1. การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ไม่ควรถูกจำกัดอยู่แต่การอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมไทยเท่านั้น แต่ควรหมายรวมถึงการศึกษาให้เข้าใจความเป็นไทยอย่างถ่องแท้เพื่อนำไปสู่การสงวนความแตกต่างทางวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันในประชาคมโลกอย่างมีเอกลักษณ์และศักดิ์ศรี
2. การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ควรจะหมายรวมไปถึงการเสริมสร้างวัฒนธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ อันเป็นวัฒนธรรมและค่านิยมที่กลั่นกรองให้สอดคล้องกับแนวทางในการพัฒนาประเทศ
3. การสร้างบรรยากาศทางวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาเป็นสิ่งที่จะช่วยพัฒนา ค่านิยมและคุณลักษณะทางวัฒนธรรมที่พึงประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนที่เข้าไปสัมผัสชุมชนและวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นต้น
4. ปฏิรูปองค์กรทางศิลปวัฒนธรรมในสถาบันให้มีทรัพยากรเพียงพอ ทั้งในด้านกำลังคน เงินทุนและเครือข่ายความร่วมมือ
5. ถ่ายทอดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เพื่อหล่อหลอมบุคลิกภาพและจิตใจของนิสิตนักศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนการโลกาภิวัตน์มีการเคลื่อนตัวตลอดเวลาและเป็นที่ประจักษ์ว่าผลกระทบด้านลบมีมากกว่าผลกระทบด้านบวก มหาวิทยาลัยในฐานะสถาบันความรู้จำเป็นที่จะต้องแสวงหาหนทางเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อกลุ่มชนที่เสียเปรียบ ประเทศไทยตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบ

เพราะการจัดระเบียบโลกถูกกำหนดโดยประเทศที่พัฒนาแล้วเกิดอำนาจเหลื่อมล้ำกัน นอกจากนั้น มหาวิทยาลัยยังเป็นสถาบันแห่งการสร้างสรรค์ความรู้และควรดำเนินบทบาทที่เป็นคุณต่อสังคม แต่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ มหาวิทยาลัยไม่สามารถดำเนินภารกิจดังกล่าวได้ ดังที่ เทียนฉาย กิระนันท์ ได้แสดงความคิดเห็นไว้ในการอภิปรายเรื่อง บทบาทอุดมศึกษาต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเมื่อปลายปี พ.ศ. 2536 ว่า (เทียนฉาย กิระนันท์, 2537: 13)

“พูดถึงภารกิจที่สี่การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เราไม่มีแม้แต่กระบวนการ ไม่มีแม้แต่องค์ความรู้ในเรื่องนั้นแล้วไม่เคยแสวงหากัน ถ้าทำก็น้อยมาก การทอดกรืนประจำปีไม่น่าจะใช่การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอาจจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งในความเห็นของผม ถ้ากระบวนการตรงนี้ขัดข้องด้วย ผลลัพธ์ที่เราต้องการปลายทางในเรื่องภารกิจของการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาตามหน้าที่ที่ควรจะเป็นของการอุดมศึกษานี้ไม่มีทางบรรลุได้”

รวมถึงการมองข้ามภูมิปัญญาไทยที่มีคุณค่าและมีอยู่มากมายในสังคมและวัฒนธรรมไทยดังที่ เสน่ห์ จามริก (2545: 19) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า

“มหาวิทยาลัยไม่เฉพาะแต่จุฬายาต้องมาทบทวนว่า นับตั้งแต่เราก้าวย่างเข้าสู่ยุคเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย เมื่อเรานำเอาวิชาความรู้และที่สำคัญคือ วัฒนธรรมการเรียนรู้ต่างๆ เข้ามาจากภายนอกแล้วหันหลังให้กับองค์ความรู้และวัฒนธรรมการเรียนรู้ในสังคมไทยซึ่งเคยมีมาแต่ดั้งเดิม คือจุดเปลี่ยนที่สำคัญยิ่ง”

จากการประเมินสถานการณ์ทางการอุดมศึกษาในยุคนี้ พบว่ามีการขยายการรับนักศึกษาเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยไม่จำกัดรับและมหาวิทยาลัยเอกชน ในส่วนคุณภาพของบัณฑิต พบว่า ทักษะในการใช้ภาษาไทยทั้งการพูดและการเขียนยังไม่ดีพอ ทักษะการใช้ภาษาอังกฤษและคอมพิวเตอร์ยังต้องพัฒนา รวมทั้งขาดการใฝ่แสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง (วิทยากร เชียงกุล, 2541)

ในด้านอาจารย์ขาดแคลนในกลุ่มสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้ไม่สามารถผลิตบัณฑิตสาขาที่ขาดแคลนได้ตามเป้า โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยในภูมิภาค อัตราค่าจ้างสวัสดิการและความก้าวหน้าของงานการเป็นอาจารย์ยังไม่สามารถแข่งขันกับภาคธุรกิจเอกชนได้ จึงหาอาจารย์ใหม่ๆ ได้ยาก

อาจารย์ในมหาวิทยาลัยทำวิจัยน้อยมากเพียงร้อยละ 20 ของจำนวนอาจารย์ทั้งหมดและได้งบประมาณในการทำวิจัยเพียงร้อยละ 3 ของงบอุดมศึกษา ประเทศไทยจึงต้องนำเข้าองค์ความรู้จากต่างประเทศ

มหาวิทยาลัยของรัฐมีปัญหาด้านการบริหารจัดการที่อยู่ภายใต้กฎระเบียบของทางราชการที่ล้าสมัย โดยเฉพาะที่สถาบันราชภัฏและสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล มีปัญหาความร่วมมือระหว่างสถาบันทำให้ไม่มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน

ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา ได้ถูกนำมากล่าวอย่างชัดเจนขึ้นในวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 7 โดยกำหนดเป็นนโยบายทั่วไปด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2535-2539: 21)

"สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมและการพัฒนาองค์กรของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ตลอดจนเสริมสร้างบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในการปลูกฝังวัฒนธรรมที่พึงประสงค์และเป็นที่ต้องการของสังคมปัจจุบันให้แก่ผู้เรียน รวมทั้งบทบาทในการสร้างความพร้อมให้แก่บุคคลและสังคมในการรับและปรับตัวต่อวัฒนธรรมสากลอันเนื่องจากการมีปฏิสัมพันธ์ในระดับนานาชาติมากยิ่งขึ้นของประเทศ"

จะเห็นว่าแนวคิดในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาปรับเปลี่ยนไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ กลายเป็นการปรับตัวต่อวัฒนธรรมสากล และกำหนดแนวทางการดำเนินงานตามแผนไว้ 5 ประการคือ การจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ การสนับสนุนการศึกษาวิจัยพื้นฐานเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม การเผยแพร่คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การจัดกลุ่มวิชาด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างสถาบัน การระดมทรัพยากรจากรัฐและเอกชนในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและเกียรติคุณของบุคคลที่มีผลงานด้านวัฒนธรรมรวมทั้งการพัฒนาองค์กรและบุคคลากรเพื่อดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมในระดับสถาบัน (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2534) แต่ปรากฏว่าในทางปฏิบัติ สถานศึกษายังมีได้ดำเนินการตามที่ควรจะเป็น ดังที่ อำนวย สุวรรณศิริ ประธานกรรมการการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ได้แสดงความเห็นในการประชุมวิชาการประจำปี 2538 ของประธานสภาอาจารย์มหาวิทยาลัยทั่วประเทศ (ปอมท.) ไว้ว่า (อำนวย สุวรรณศิริ, 2538: 57)

"เป็นห่วงเรื่องศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก เพราะมหาวิทยาลัยเขียนบทบาทหน้าที่ภารกิจไว้แต่ไม่ได้ทำอาจเป็นเพราะรัฐบาลไม่มีงบประมาณให้ทำ อยากให้ทบวงจัดให้

ศิลปวัฒนธรรมแทรกอยู่ในทุกวิชาเพราะเป็นเรื่องจำเป็นในการดำเนินชีวิตในทุกอาชีพและย่ำว่าในยุคโลกาภิวัตน์มหาวิทยาลัยต้องผลิตทรัพยากรมนุษย์ที่สนองต่อการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว อุตสาหกรรม จะต้องมีการวิจัย วัฒนธรรม ถ้ามีความรู้มาก ไม่มีวัฒนธรรมจะเป็นอันตรายดังที่เกิดในหลายประเทศในโลก ดังนั้นเมื่อให้ความรู้แก่ลูกศิษย์ ต้องปลูกฝังเรื่องคุณธรรมจริยธรรม ศิลปวัฒนธรรมด้วย มิฉะนั้นบัณฑิตอาจนำความรู้ไปทำให้เกิดความเสียหาย”

แต่การพัฒนาประเทศที่มุ่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ทำให้เกิดปัญหาในการปรับตัวของสังคม จารีตประเพณีที่เคยเป็นกรอบที่ดีของสังคมสลายตัวลง อนุชนรับการถ่ายทอดค่านิยมจากจอโทรทัศน์ เนื่องจากสถาบันครอบครัวมีความเป็นปึกแผ่นน้อยลง คุณค่าความดีงามตามประเพณีไทยก็จืดจางไป อิทธิพลของสื่อมวลชนเป็นปัญหาที่คุกคามวัฒนธรรมไทย สังคมใหม่ของไทยเป็นสังคมที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของสารสนเทศ (Information Society) ในการเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยเป็นไปเพื่อต้องการปริญญา เรื่องความรู้เป็นความสำคัญอันดับรอง ในการจัดการศึกษามุ่งการแข่งขัน ทำให้เกิดอุตสาหกรรมการศึกษาซึ่งมุ่งแข่งขันในด้านสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษาละเลยสัมฤทธิ์ผลด้านความเป็นมนุษย์ และความเป็นพลเมืองดีของสังคมและโลก (รังสรรค์ ธีระพรพันธุ์, 2544) โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาที่ส่วนใหญ่รัฐเป็นผู้จัด รวมทั้งมีการปลูกฝังแนวคิดเรื่องรุ่นพี่-รุ่นน้อง เป็นความภูมิใจในสถาบันและกลายเป็นความหลงสถาบันในที่สุด นอกจากนั้นกระบวนการโลกาภิวัตน์ยังทำให้เกิดการนำเข้าระบบการศึกษาจากต่างประเทศและสิ่งที่ตามมาด้วยคือความต้องการให้ยอมรับคุณค่าและวัฒนธรรมตะวันตกและปรากฏว่าประสบความสำเร็จเพราะมีปัจจัยดึงดูดด้านอื่นๆอยู่แล้ว

ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง มรดกไทย : ยุคสร้างสรรค์และสืบสานวัฒนธรรมไทย โดยสำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับวิทยาลัยทองสุข เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2539 ได้มีการกล่าวถึงบทบาทของมหาวิทยาลัยในการสืบสานวัฒนธรรมไทยว่า (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2539: 91-92)

“มหาวิทยาลัยไทยยังไม่ได้ทำอะไรในทางวัฒนธรรมเพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงนี้อย่างเป็นขั้นเป็นอัน ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่ามหาวิทยาลัยไทยไม่ได้ทำอะไรในทางวัฒนธรรมเสียเลยตรงกันข้ามในระยะหลังนี้ทุกมหาวิทยาลัยต่างเห็นความสำคัญของ “วัฒนธรรม” มากขึ้นถึงขนาดตั้งหน่วยงานขึ้นมากกว่าหนึ่งหน่วยงานเพื่อรับผิดชอบทางด้านนี้ก็มี แต่ที่ว่ากิจกรรมทาง

วัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยถูกตีความให้แคบลงเหลือเพียงกิจกรรมที่เกี่ยวกับ"ศิลปวัฒนธรรม" และศาสนาโดยไม่ได้เชื่อมโยงวัฒนธรรมเข้าไปในกิจกรรมทางด้านวิชาการและอื่นๆของมหาวิทยาลัย"

พร้อมกันนั้นได้เสนอทางเลือกว่ามหาวิทยาลัยควรมีวิสัยทัศน์ทางวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

1. ความหลากหลาย ซึ่งถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้ง คือความเฉพาะเจาะจง (Particularity) มหาวิทยาลัยจะต้องธำรงรักษาการมองโลกจากความเฉพาะเจาะจง ซึ่งเป็นอีกด้านหนึ่งของความรู้ที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความเป็นสากล เพราะจะทำให้สังคมไทยมีทางเลือกที่เหมาะสมของตนเองท่ามกลางโลกที่จะถูกกระแสความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพัดพาไป
2. ในยุคโลกาภิวัตน์ การเข้าถึงวัฒนธรรมเพื่อความเป็นตัวของตนเองมีความสำคัญมาก มิใช่เพียงป้องกันไม่ให้เกิดการกลืนชาติ แต่เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจะทำให้สังคมไทยมีพลัง และมีทางเลือกที่เป็นตัวของตัวเองก่อนที่จะถูกกลืนด้วยกระแสโลกาภิวัตน์
3. มหาวิทยาลัยจะต้องพัฒนาฐานคติของการศึกษาวิชาความรู้จากมิติของสังคมและวัฒนธรรมไทย หมายความว่า การแสวงหาวิชาความรู้ต้องมาจากรากฐานของคำถามที่เกิดขึ้นจากสังคมและวัฒนธรรมไทย
4. วิทยาการใดๆที่เอื้อให้มองเห็นความหลากหลายหรือความเฉพาะเจาะจง เป็นสิ่งที่สำคัญต่อการเผชิญกับโลกาภิวัตน์
5. มหาวิทยาลัยของไทยควรนำความรู้ที่เป็นความเฉพาะเจาะจงของไทยที่อยู่ในวิชาประวัติศาสตร์ นิเวศวิทยา มานุษยวิทยา ฯลฯ แทรกลงไปในทุกวิชาเพื่อให้นักศึกษาสามารถนำความรู้ที่ได้มาใช้อย่างเหมาะสมในสังคมไทย เช่นการออกแบบบ้านที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมสภาพภูมิอากาศในเมืองไทย เป็นต้น
6. ผู้บริหารมักเข้าใจว่า วัฒนธรรม คือ หอศิลป์ การแข่งขันทีสนาน การรำโนราของภาคใต้ ฯลฯ แต่แก่นแท้ของวัฒนธรรมคือวิถีคิด วิธมองโลกและชีวิต

นอกจากนี้ยังมีรายงานการวิจัยเกี่ยวกับภาระหน้าที่ของมหาวิทยาลัย (ผกา สัตยธรรม, 2540) ระบุว่าคุณลักษณะของมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์แบบคือความสมบูรณ์ถึงภารกิจ 4 ประการ ได้แก่การสอน วิจัย การบริการวิชาการแก่สังคมและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งในอดีต มหาวิทยาลัยเน้นเฉพาะการสอน โดยเฉพาะในด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มีความจำเป็นมากขึ้นเนื่องจากในการอยู่ร่วมกันในประชาคมนานาชาติ การมีความสัมพันธ์ทางการเมืองและการค้าในประชาคมนานาชาติมากขึ้น ทำให้ประเทศต้องเตรียมความพร้อมไม่เพียง

ในด้านกำลังคนและกำลังความรู้เท่านั้น แต่ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจะต้องมีบทบาทสำคัญขึ้นในการสงวนรักษาเอกลักษณ์และความแตกต่างทางวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันในประชาคมโลกอย่างมีเอกลักษณ์และศักดิ์ศรี สถาบันอุดมศึกษาจึงต้องพัฒนาองค์การทางศิลปวัฒนธรรมให้มีความแข็งแกร่งยิ่งขึ้น ทั้งในด้านทรัพยากรและรูปแบบองค์กร ตลอดจนความร่วมมือกับสถาบันทางวัฒนธรรมโดยทั่วไปและระดับท้องถิ่น เพื่อให้การศึกษาค้นคว้าและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และมีการเสนอให้สถาบันอุดมศึกษามีส่วนช่วยในการเสริมสร้างคุณลักษณะของวัฒนธรรมที่พึงประสงค์ให้แก่บัณฑิต ได้แก่ ความศรัทธาในศาสนาธรรม ความมีจรรยาบรรณในวิชาชีพ ความใฝ่รู้ใฝ่เรียน ความสามารถในการปรับตัวและการทำงานร่วมกับผู้อื่น คุณลักษณะเหล่านี้จะช่วยเสริมความแข็งแกร่งทางวัฒนธรรม โดยการบูรณาการศิลปวัฒนธรรมเข้ากับกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมของนิสิตนักศึกษา และการจัดสภาพแวดล้อมในสถาบันเพื่อเป็นต้นแบบทางวัฒนธรรม

ในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ได้พิจารณาให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ที่กำหนดให้การพัฒนากำลังคนเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาประเทศ สถาบันอุดมศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญ โดยรัฐต้องส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยมีการพัฒนาคุณภาพ มาตรฐานการศึกษารวมทั้งการให้ความสำคัญเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น มาตรการด้านวัฒนธรรมตามแผนนี้เป็นการส่งเสริมการศึกษาด้านวัฒนธรรมทั้งภายในและต่างประเทศ ประกอบกับตามนโยบายของรัฐ ถือว่าในช่วงแผนที่ 8 เป็นทศวรรษของการสืบสานวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา

ทบวงมหาวิทยาลัยได้วิเคราะห์สภาพแวดล้อมต่างๆที่อาจส่งผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่ของอุดมศึกษา แต่เป็นแผนที่ทบวงมหาวิทยาลัยได้ร่างไว้ล่วงหน้าก่อนที่จะเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในกลางปี พ.ศ. 2540 อย่างไรก็ตามสามารถสะท้อนภาพของอุดมศึกษาในขณะนั้นว่ามีความต้องการสถาบันอุดมศึกษาของรัฐเพิ่มขึ้น ทั้งนี้จากกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้ประชาชนมีความตื่นตัวและต้องการโอกาสทางการศึกษามากขึ้น และในขณะนั้นรัฐยังมีนโยบายสนับสนุนการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยการจัดสรรงบประมาณให้ในระดับสูงเพื่อเป็นบริการของรัฐต่อประชาชน รวมทั้งความสนใจของภาคเอกชนในการลงทุนด้านการศึกษาเพิ่มมากขึ้นในขณะเดียวกันก็มีสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาอุดมศึกษา ได้แก่ การขาดเอกภาพเชิงนโยบายและการบริหารอุดมศึกษา การขยายตัวของสถาบันอุดมศึกษาทำให้รัฐต้องทุ่มงบประมาณในการจัดตั้งและพัฒนาวิทยาลัยที่ตั้งขึ้นใหม่ทำให้บางมหาวิทยาลัยได้รับการสนับสนุนงบประมาณในอัตราส่วนที่ลดลง รวมทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่มีผลในการทำลายสิ่งแวดล้อมไปในขณะเดียวกัน

ในการสัมมนาเรื่องแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 : หนทางสู่ความหวังและอนาคตของชาติ ในปี พ.ศ. 2540 โดยคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้มีการกล่าวถึงปัญหาในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา คือการขาดแคลนอาจารย์และปัญหาในเรื่องระบบการทำงานของมหาวิทยาลัยซึ่งอยู่ในระบบราชการทำให้ไม่คล่องตัว มีการเสนอให้จัดตั้งมหาวิทยาลัยรูปแบบใหม่ที่อาจขอพระราชทานนามว่า มหาวิทยาลัยภูมิพลมหาราช มีลักษณะพิเศษคือ มีการใช้สื่อในการเรียนการสอน เชิญคนเก่งที่มีความรู้ความสามารถทั่วประเทศเป็นผู้สอนและเผยแพร่ทางสื่อให้คนทั้งประเทศได้เรียน ให้แต่ละมหาวิทยาลัยเชื่อมโยงกันและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกได้ว่าจะรับปริญญาจากมหาวิทยาลัยใด

เป็นที่น่าสังเกตว่ามีการประชุมสัมมนาเกี่ยวกับอุดมศึกษาหลายครั้งและปัญหาที่มีการกล่าวถึงมักเป็นปัญหาในการบริหาร โดยเฉพาะมีการลงความเห็นว่ามีมหาวิทยาลัยควรออกนอกระบบราชการเพื่อความคล่องตัวในการพัฒนา ในแผนพัฒนาการศึกษาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 8 จึงมีแนวคิดปฏิรูประบบอุดมศึกษาโดย

1. ให้มหาวิทยาลัยออกนอกระบบราชการและพยายามช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุด เพื่อให้มหาวิทยาลัยมีอิสระและความคล่องตัวในการบริหารงาน ซึ่งจะช่วยให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีการแข่งขันกันในด้านคุณภาพ ทั้งนี้รัฐจะต้องให้การสนับสนุนงบประมาณเป็นจำนวนหนึ่งแก่มหาวิทยาลัยที่ออกนอกระบบราชการ
2. ปรับระบบอุดมศึกษา โดยจัดโครงสร้างระบบอุดมศึกษาเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มมหาวิทยาลัยที่เน้นการวิจัยซึ่งผลิตบัณฑิตระดับปริญญาโทและเอก กลุ่มที่เน้นการจัดการศึกษาระดับปริญญาตรี และกลุ่มวิทยาลัยเฉพาะทางและวิทยาลัยชุมชน โดยจะต้องมีการประสานสัมพันธ์กันและมีศักดิ์ศรีทัดเทียมกันในแต่ละกลุ่ม
3. ให้มีการประสานความร่วมมือและใช้ทรัพยากรร่วมกัน ทั้งระหว่างหน่วยงานและระหว่างสถาบัน เพื่อให้การจัดการอุดมศึกษามีเอกภาพและประสิทธิภาพ รวมทั้งจะต้องมีการประสานเชื่อมโยงกับการจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา

อุดมศึกษาไทยในช่วงนี้ยังมีปัญหาที่รุมเร้าอีกหลายด้านแม้ว่าจะได้มีความพยายามในการปฏิรูปอุดมศึกษา เนื่องจากสังคมไทยให้ความยกย่องและมีความคาดหวังอย่างสูงต่อภารกิจต่างๆที่จะมีผลในการแก้ปัญหาวิกฤติของชาติแต่อุดมศึกษากลับวิกฤติเสียเอง กล่าวคือ สถาบันอุดมศึกษาไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคม ไม่ได้เป็นแหล่งแสวงหาและสะสมความรู้เพียงพอที่จะชี้นำช่วยประเทศชาติในการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น หลักสูตรที่จัดสอนล้าสมัย มีความซ้ำซ้อนลอกเลียนซึ่งกันและกัน ไม่มีความหลากหลายยืดหยุ่น คุณภาพอาจารย์

ลดลง วิธีการเรียนการสอนล้าสมัย ทำให้ได้บัณฑิตที่มีคุณภาพลดลง วิกฤติทางการอุดมศึกษา จึงนำมาซึ่งความเสียหายต่อประเทศชาติ ผลผลิตของสถาบันอุดมศึกษาได้แก่ผู้สำเร็จการศึกษา กลายเป็นกลุ่มบุคคลที่หลงผิดคิดว่าตนเองอยู่เหนือผู้อื่น ลุ่มหลงวัตถุนิยมแต่ไม่มีความสามารถ พอในการปฏิบัติงานตอบสนองนายจ้างและกลับเป็นกลุ่มบุคคลที่ทำลายวัฒนธรรมและประเพณี อันดีงามของชาติ ขาดคุณธรรมและจริยธรรม วิกฤติเหล่านี้ทำให้ประเทศไทยหันมาให้ความสำคัญในการพัฒนาคนแทนการมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจดังที่เป็นมาในอดีต ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 จึงให้ความสำคัญในการพัฒนาคนและทรัพยากรมนุษย์ และกำหนดภาพสังคมไทยที่พึงปรารถนาไว้ดังต่อไปนี้ (ธีระพล อรุณะภัสกร และคณะ, 2540: 7)

“สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเป็นปึกแผ่นมีความภูมิใจในความเป็นไทยและดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ มีความมั่นคงสงบสุข สันติกับนานาชาติ เป็นที่ยกย่อง และเป็นประเทศระดับแนวหน้าในประชาคมโลก เป็นสังคมที่คนมีความสุขอยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนเข้มแข็งเป็นสังคมที่มีสมรรถภาพ มีเสถียรภาพ มีความเสมอภาค มีความยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีความเมตตากรุณา เคารพในสิทธิมนุษยชน มีหลักธรรมของศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิตของคนในสังคม”

ในส่วนของอุดมศึกษาได้เน้นให้เป็นการศึกษาของมวลชน (mass education) และมีเป้าหมายไปสู่การเป็นการศึกษาของปวงชน (universal education) ในอนาคตโดยมีลักษณะที่พึงประสงค์ 10 ประการดังต่อไปนี้ (สุธรรม อารีกุล, 2543)

1. มีขนาดพอเหมาะแก่การบริหารและจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้ได้ประโยชน์สูงสุด
2. มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย
3. มีการใช้เทคโนโลยีอันทันสมัยในการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดวิชาการต่างๆ
4. มีการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆเพื่อประโยชน์ของสังคมและความ

เจริญก้าวหน้าของชาติบ้านเมือง

5. มีการพัฒนาบุคลากรภายในสถาบันและพัฒนานิสิตนักศึกษาให้มีคุณภาพ จริยธรรม และคุณธรรม
6. มีการผลิตบัณฑิต มุ่งในคุณภาพพอๆกับปริมาณ
7. มีความหลากหลายในหลักสูตรการเรียนการสอนที่สนองตอบตามความต้องการของชุมชน
8. มีการร่วมลงทุนเพื่อผลประโยชน์ของสถาบันและชุมชน

9. มีเครือข่ายสัมพันธ์ร่วมกับองค์กรอื่น สถาบันอื่นเพื่อดูดีซิมองค์ความรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ

10. มีความเป็นนานาชาติเข้าถึงระดับสากล

โดยเฉพาะในส่วนของภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมได้มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้ (มดุงชาติ สุวรรณวงศ์ และไพฑูรย์ ลินลารัตน์, 2542: ข)

“นอกจากการธำรงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเผยแพร่ค่านิยมทางวัฒนธรรมของประเทศและภูมิภาคแล้ว สถาบันอุดมศึกษาจะต้องมีบทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรม สันติ สิทธิมนุษยชน ความเข้าใจต่อกัน ประชาธิปไตย การรักษาสິงแวดล้อมและคุณค่าของมนุษย์และสังคม”

ความเคลื่อนไหวที่สำคัญในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทยในยุคโลกาภิวัตน์อีกประการหนึ่งคือการจัดการประชุมนานาชาติเพื่อการแลกเปลี่ยนหรือระดมความคิดไม่เฉพาะนักวิชาการภายในประเทศแต่เป็นการรับฟังความเห็นจากนานาชาติ เช่นการประชุมทางวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 7 เรื่อง The Role of Universities in a Knowledge Driven Economy ในปี พ.ศ.2544 ของสมาคมสถาบันการศึกษาชั้นอุดมศึกษาแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ร่วมกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดขึ้นจากปัญหาที่ความรู้และเทคโนโลยีที่มนุษย์มีในปัจจุบันทำให้เกิดโอกาสที่ดีสำหรับคนกลุ่มหนึ่งหรือประเทศหนึ่งแต่ในขณะเดียวกันเป็นการเสียโอกาสของคนอีกกลุ่มหนึ่งหรืออีกประเทศหนึ่งไป หมายความว่าทำให้เมืองและชนบทมีความแตกต่างและค่อยๆห่างจากกัน มหาวิทยาลัยจะต้องทำให้สังคมเกิดความสมดุล ดังนั้นบทบาทของมหาวิทยาลัย ควรเป็นดังต่อไปนี้ (เกษม วัฒนชัย, 2538)

1. การให้การศึกษาแก่มวลชนต้องให้ครอบคลุม ตั้งแต่ระดับต่ำกว่าปริญญาไปจนถึงระดับบัณฑิตศึกษาที่เน้นการวิจัย
2. ปรับเปลี่ยนระบบบริหารให้มีประสิทธิภาพ เชื้อต่อการสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการและเชื่อมโยงกับสังคมได้อย่างกลมกลืน
3. ให้ความสำคัญสูงสุดแก่การเรียนรู้ให้คิดเป็นทำเป็น เป็นผู้มีความรู้ การเรียนการสอนต้องเชื่อมโยงกับโลกภายนอก เน้นการประยุกต์ การทดลอง วิจัยและแก้ปัญหา
4. สร้างสถาบันอุดมศึกษาทุกประเภทให้เป็นสถาบันเน้นการวิจัยเพื่อสร้างความรู้ใหม่ที่จะนำไปแก้ปัญหาของสังคม

5. สร้างระบบความรับผิดชอบต่องานบริหารและงานวิชาการและสร้างนักวิชาการที่รู้จริง มีความเป็นกลาง ไม่อคติเพื่อร่วมกันสร้างสังคมและความรู้

จะเห็นว่า จากสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีการปรับเปลี่ยนอย่างหลากหลายและรวดเร็ว ทำให้สถาบันอุดมศึกษามีความเคลื่อนไหวไปตามกระแส นอกจากนั้นยังเกิดแนวคิดในเรื่อง สถาบันอุดมศึกษากับบทบาททางด้านศิลปวัฒนธรรม บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับความเจริญงอกงามทางสังคมจำเป็นต้องดำเนินควบคู่กันไปและเชื่อว่าศิลปวัฒนธรรมจะเป็นรากฐานให้เกิดการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ (จิระวัฒน์ พิระสันต์และวิรุณ ตั้งเจริญ, 2542) เพราะศิลปวัฒนธรรมคือระบบการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพ ดังนั้นการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมจึงถือเป็นมิติสำคัญของการศึกษาที่สถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสำคัญ

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในเรื่องศิลปะและวัฒนธรรม คือการเขียนแยกคำว่า ศิลปะและวัฒนธรรมเป็นการให้ความสำคัญของกิจกรรมทั้งสองส่วนที่แต่เดิมมักมีความหมายไปในทางศิลปะ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2532)

ในปี พ.ศ. 2546 ได้มีการผนวกรวมสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติและทบวงมหาวิทยาลัยเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระทรวงศึกษาธิการ ทั้งนี้เป็นไปตามเงื่อนไขของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 5 การบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐ มาตรา 31 ที่กำหนดไว้ว่า (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542: 16)

“ให้กระทรวงมีอำนาจหน้าที่กำกับดูแลการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท กำหนดนโยบาย แผนและมาตรฐานการศึกษา สนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา ส่งเสริมและประสานงานการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและการกีฬาเพื่อการศึกษา รวมทั้งการติดตามตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษาและราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวง”

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้มืองค์กรหลักที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาเพียงองค์กรเดียว ทบวงมหาวิทยาลัยจึงได้พัฒนามาเป็นสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) มีหน้าที่ในการติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากนั้นยังกำหนดให้มีการจัดตั้งสำนักงานรับรองมาตรฐานและ

ประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) มีฐานะเป็นองค์กรมหาชน ในส่วนของภารกิจทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมได้กำหนดมาตรฐานไว้ให้สถาบันอุดมศึกษาอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา เผยแพร่ เอกลักษณ์ศิลปปะและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นมรดกไทยและการ บูรณาการในการผลิตบัณฑิต งานวิจัยและการบริการวิชาการรวมทั้งการสร้างสรรคและส่งเสริม ภูมิปัญญาไทย เช่นเดียวกับสำนักงานพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) ได้นำไปใช้เป็นเกณฑ์ในการ ประเมินผลการปฏิบัติราชการของสถาบันอุดมศึกษา

ในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549)ซึ่งจัดทำเป็น แผนยุทธศาสตร์ (Strategic Planning) ที่เน้นหลักการทำแผนในระบบเปิดโดยการให้ผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียร่วมมืออย่างครบวงจร กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ดังต่อไปนี้ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2537: 169)

"อุดมศึกษาไทยเป็นการศึกษาของปวงชน ผลิตบัณฑิตที่มีความรู้คู่คุณธรรม มีความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์ มีวินัย มีความรับผิดชอบและทักษะที่เป็นที่ต้องการในการพัฒนาท้องถิ่นและ ประเทศชาติ"

วัตถุประสงค์ที่สำคัญ ข้อหนึ่งของแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับนี้ คือการ แก้ไขวิกฤตของชาติผ่านกระบวนการเรียนการสอนที่มีความเป็นอิสระ คล่องตัว เกิดประสิทธิภาพ และคุณภาพทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก โดยใช้ยุทธศาสตร์ให้สถาบันอุดมศึกษา พึ่งพาตนเองได้จากรากฐานภูมิปัญญาไทย นับเป็นแนวคิดใหม่ในการจัดการอุดมศึกษาในยุค โลกาภิวัตน์ที่ผลักดันให้อุดมศึกษาต้องมีความเป็นตัวของตัวเอง มีความแข็งแกร่งที่ยั่งยืนและมี คุณภาพระดับสากล

ในปี พ.ศ. 2547 สภาอาจารย์มหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย (ปอมท.) ได้จัดการ ประชุมสัมมนาวิชาการเรื่อง อดีต ปัจจุบัน อนาคต : บทบาทอุดมศึกษากับการแก้ปัญหาวิกฤต ของสังคมไทย และพบว่า อุดมศึกษาของประเทศไทย เกิดวิกฤตเนื่องจาก

1. สังคมกระหายปริญญาและอำนาจที่ผูกกับค่านิยมปริญญามีได้ กระหายความรู้
2. อุดมการณ์อุดมศึกษาไม่เข้มข้นพอ รวมทั้งภาคประชาชนไม่เข้าใจอุดมการณ์ อุดมศึกษาพอที่จะตรวจสอบคุณภาพ
3. มุ่งนำเข้าความรู้และเทคโนโลยีจากต่างประเทศจนเกินความพอดี
4. ขาดแคลนบุคลากร

5. ระบบอุดมศึกษาไม่สามารถจูงใจนักวิชาการที่มีความสามารถสูงเข้าสู่ระบบ

นอกจากนั้นยังมีความเห็นว่า อุดมศึกษาไม่สร้างปัญญาลึก วิชาการไม่เข้มข้น เป็นการเจาะความรู้เฉพาะบนผิว ทั้งนี้เกิดจากการเรียนการสอนที่ไม่มีคุณภาพ เป็นการสอนให้นักศึกษาท่องจำแล้วสำรอกความรู้ที่ท่องจำในการสอบ (จรัส สุวรรณเวลา, 2547) ชาติอุปกรณ์ สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่ดี รวมทั้งอาจารย์ยังทำงานไม่เต็มที่

ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา

ในยุคนี้มีการกล่าวถึงศิลปวัฒนธรรมในอุดมศึกษากันมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากสถานการณ์โลกและความเป็นไปในประเทศไทยที่ประสบวิกฤติทางเศรษฐกิจอันเป็นสาเหตุมาจากแนวคิดทุนนิยมที่ทำให้เกิดค่านิยมหาผลประโยชน์แก่ตนเองโดยมิได้คิดถึงผลกระทบที่เกิดแก่สังคมและสิ่งแวดล้อมและการเกิดการคลั่งเคล้าและลอกเลียนวัฒนธรรมของผู้อื่นอันเป็นการฝืนธรรมชาติ เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นเครื่องสะท้อนความเป็นชาติ เป็นผลผลิตของมนุษย์และสังคม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) ในสถาบันอุดมศึกษาเริ่มมีการพูดถึงบทบาทของอาจารย์ว่าควรมีส่วนในการเผยแพร่ลักษณะที่ดีของคนไทย สังคมไทยและการธำรงไทย และควรเป็นตัวอย่างที่ในด้านวัฒนธรรมแก่นิสิตนักศึกษา (วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2544)

ทบวงมหาวิทยาลัยมีนโยบายสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมและการพัฒนาองค์กรของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ตลอดจนเสริมสร้างบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในการปลูกฝังวัฒนธรรมที่พึงประสงค์และเป็นที่ต้องการของสังคมปัจจุบันให้แก่ผู้เรียน รวมทั้งบทบาทในการสร้างความพร้อมให้แก่บุคคลและสังคมในการรับและปรับตัวต่อวัฒนธรรมสากล ดังนั้นในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535 - 2539) สถาบันอุดมศึกษาของรัฐได้มีการจัดตั้งหน่วยงานเพื่อการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น เช่น หอศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักพิพิธภัณฑ์และวัฒนธรรมเกษตรมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น สถาบันศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และสถาบันศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยบูรพา เป็นต้น สำหรับสถาบันอุดมศึกษาเอกชนไม่ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นรับผิดชอบโดยตรง และพบว่าในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535 - 2539) สถาบันอุดมศึกษาของรัฐได้รับการจัดสรรงบประมาณแผ่นดินเพื่อดำเนินงานทางด้านนี้เพียงร้อยละ 0.14 - 0.40 ของงบประมาณเพื่อการอุดมศึกษาของ

ทบวงมหาวิทยาลัยเท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน ทบวงมหาวิทยาลัยได้ส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษา เอกชนจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนด้วยเช่นกัน และปรากฏว่าสถาบันอุดมศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนได้ดำเนินการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นทุกปี โดยเฉลี่ยในแต่ละปีได้มีการจัดกิจกรรมจำนวน 1,000 กิจกรรม

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานได้แก่ การขาดแคลนบุคลากรในการดำเนินงาน การให้ความสำคัญในกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่และนิสิต นักศึกษายังอยู่ในวงแคบเฉพาะกลุ่มเท่านั้น การบูรณาการการเรียนการสอนกับกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมยังมีอยู่น้อยและส่วนใหญ่จะเป็นการทำกิจกรรมที่ให้ความรู้เป็นลายลักษณ์อักษรมากกว่าการมุ่งให้เกิดการปฏิบัติเชิงพฤติกรรม การขาดนโยบายดำเนินงานที่ชัดเจนระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้ขาดความชัดเจนและต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง และการขาดความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนและสังคม

นอกจากนั้นในการประเมินแผนอุดมศึกษาระยะยาวที่ได้ทำการประเมินครั้งแรก (พ.ศ. 2533-2541) ในส่วนของภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมพบว่าประสบความสำเร็จน้อย (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2537) เนื่องจาก

1. ขาดการบูรณาการกิจกรรมด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมกับกิจกรรมด้านการเรียน การสอน ทำให้กิจกรรมอยู่ในวงแคบเฉพาะนักศึกษาและบุคลากรของมหาวิทยาลัยเท่านั้น
2. การจัดกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมยังขาดการรวมกลุ่มของมหาวิทยาลัยเพื่อเป็น เครือข่ายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างอาจารย์และนักศึกษา ข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมย้อนยุคยังขาดการคิดเชิงวิเคราะห์ ค้นคว้าและการพัฒนาทาง วัฒนธรรมไทยสู่สังคมภายนอกอย่างแพร่หลาย

และมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. รัฐควรให้การสนับสนุนงบประมาณด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแก่ สถาบันอุดมศึกษาตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือประมาณร้อยละ 2.5 ของงบประมาณทั้งหมด ของทบวงมหาวิทยาลัย
2. สถาบันอุดมศึกษาควรเปิดหลักสูตรที่เน้นคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมไทยในระดับ ต่างๆ ให้มากขึ้นพร้อมกับการจัดทำฐานข้อมูลทางด้านศิลปวัฒนธรรมให้กว้างขวางและศึกษาได้ โดยตรงผ่านสื่อต่างๆ
3. สถาบันอุดมศึกษาควรจัดตั้งหน่วยงานกลางในการอนุรักษ์ สืบทอด พัฒนา รักษา และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยให้กว้างขวางพร้อมทั้งมีแผนปฏิบัติงานอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนั้นในการวิจัยเรื่องอุดมศึกษาสู่ปวงชนของสุธรรม อารีกุล (2543) ยังได้เสนอบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในด้านศิลปวัฒนธรรมไว้เป็น 3 ระดับคือ ให้มหาวิทยาลัยมุ่งในความผสมกลมกลืนศิลปะ สังคมวัฒนธรรมไทยกับนานาชาติ ในระดับสถาบันมุ่งในการอนุรักษ์และถ่ายทอดสังคมวัฒนธรรมไทยและในระดับวิทยาลัยมุ่งในการอนุรักษ์สังคมวัฒนธรรมไทย

อย่างไรก็ตามพบว่าสถาบันอุดมศึกษาได้ให้ความสำคัญกับงานตามภารกิจทำนุบำรุงแตกต่างกันออกไป ตามปรัชญาและวิสัยทัศน์ของแต่ละสถาบัน ดังเช่น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีความชัดเจนในการดำเนินภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ในแผนพัฒนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนามหาวิทยาลัยทางด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ดังนี้ (ทบทวนมหาวิทยาลัย, 2535-2539: 156)

“เป็นมหาวิทยาลัยที่มีการผสมผสานระหว่างการศึกษา การวิจัย กิจกรรมนิสิตและกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมให้เป็นกระบวนการเดียวกันของการดำเนินชีวิตในมหาวิทยาลัย”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถือเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญยิ่งในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพราะมหาวิทยาลัยเป็นองค์กรสำคัญและเป็นสถาบันทางวิชาการชั้นสูงที่มีหน้าที่เป็นกลุ่มนำในการกำหนดแนวทางการพัฒนา ถ่ายทอดและสร้างสรรค์ผลงานและกิจกรรมทางวิชาการด้านศิลปะและวัฒนธรรม แม้ว่าไม่มีงบประมาณแผ่นดินในการสนับสนุนการปฏิบัติการทางด้านนี้โดยตรง แต่ทางมหาวิทยาลัยได้ดำเนินการผ่านการเรียนการสอนในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องศิลปวัฒนธรรม มีการเปิดรายวิชาใหม่ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท เช่น วิชาศิลปะไทยสมัยรัตนโกสินทร์ วิชาวัฒนธรรมและประเพณีไทยในวิถีไทย วิชาวัฒนธรรมกับภูมิปัญญาไทย เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งของงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม คือ ตั้งศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นหน่วยงานภายในเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบและปฏิบัติตามนโยบายของมหาวิทยาลัยในด้านการอนุรักษ์ สืบทอด ทำนุบำรุงและสร้างสรรค์ผลงานศิลปะและวัฒนธรรมไทย

ด้วยมหาวิทยาลัยตระหนักว่าศิลปวัฒนธรรมเป็นเครื่องช่วยกลมเกลียวจิตใจของบุคคล ให้มีความอ่อนโยน ละเมียดละไมและสงบสุขเพื่อเป็นบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมไทย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงมีวัตถุประสงค์ของยุทธศาสตร์การบริหารข้อหนึ่ง คือ การพัฒนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้มีศิลปวัฒนธรรมในวิถีชีวิตมหาวิทยาลัย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548) หน่วยงานหลักที่ดูแลรับผิดชอบงานทางด้านนี้

ได้แก่ ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรม หอประวัติ สถาบันวิทยบริการและธรรมสถาน ซึ่งมีกิจกรรมในสองลักษณะ คือ กิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรมด้านศาสนาและคุณธรรม

ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรม หอประวัติ และสถาบันวิทยบริการมีหน้าที่รับผิดชอบในการส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยมีลักษณะเป็นชุมชนทางศิลปะและวัฒนธรรม จัดกิจกรรมในรูปของการอนุรักษ์มรดกไทย การอนุรักษ์โบราณสถาน การอนุรักษ์ประเพณี การอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ กิจกรรมการแสดงดนตรีและนาฏศิลป์ การรวบรวมและเผยแพร่ผลงานศิลปะ ส่วนธรรมสถานจะเน้นกิจกรรมทางศาสนาและเชิดชูคุณธรรม นอกจากนั้นแต่ละคณะยังได้ช่วยกันปฏิบัติการกิจทางด้านนี้ โดยเฉลี่ยประมาณ 292 โครงการต่อปี (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548) ทำให้เกิดกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรมแทรกซึมอยู่ทั่วไปภายในมหาวิทยาลัย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. กิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรม ได้แก่การจัดกิจกรรมส่งเสริมความเป็นไทย พระเกี้ยวทองคำ เพื่อยกย่องเชิดชูสถาบันและบุคคลที่ทำนุบำรุงส่งเสริมการใช้ภาษาไทยได้ถูกต้อง และการจัดพิธีพิจิตรราชาอาศิรวาทในวาระเฉลิมฉลอง 80 ปีแห่งการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2540 เป็นการแสดงอภิวาทพระราชสัญลักษณ์ "พระเกี้ยว" ซึ่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับพระราชทานให้ใช้เป็นเครื่องหมายประจำสถาบัน การจัดแสดงปาฐกถาศุดสีรินธรซึ่งจัดให้มีเป็นประจำทุกปีในเรื่องที่เกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมโดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีองค์ที่ปรึกษา จะเสด็จพระราชดำเนินเป็นประธาน เช่น เรื่อง นาฏศิลป์ไทย โดยอาจารย์เจलय ศุขะวงนิช ศิลปินแห่งชาติ เรื่อง เครื่องยาและเรื่องสมุนไพรที่น่ารู้ การเสวนาเรื่อง คำให้การคนธนบุรีว่าด้วยเรื่องบางยี่เรือตลาดพลู เรื่องบางกอกน้อย : มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม เรื่องบางรัก ความเป็นมาในอดีตและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน การอภิปรายเรื่องเพลงหน้าพาทย์กับการสืบทอดและการจัดพิธีบูชาครูอนุรักษ์พิธีไหว้ครูดนตรีไทยที่จัดเป็นประจำทุกปี แสดงให้เห็นวัฒนธรรมไทยที่เน้นความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ อันจะทำให้เกิดความสงบสุขในสังคม อนุรักษ์เพลงไทย รวมทั้งอนุรักษ์และจัดเก็บเอกสารที่ทรงคุณค่าทั้งที่เกี่ยวกับประวัติของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประวัติการอุดมศึกษา และเรื่องราวของพระราชวงศ์ เป็นต้น

2. กิจกรรมการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม ได้แก่การจัดสัมมนาเรื่อง นาฏศิลป์ไทย : การวิจัยและการพัฒนา เพื่อสรุปผลงานด้านวิชาการของสมาคมความคิดนาฏศิลป์ไทย การจัดเสวนาเรื่องการสร้างและเสพวรรณกรรมไทยสมัยใหม่ : อุดมคติกับความเป็นจริง การเสวนาทางวิชาการเรื่อง ไทยศึกษากับความเป็นนานาชาติ การสัมมนาเรื่องสู่ศตวรรษหน้ากับวัฒนธรรมอาเซียน โครงการจัดทำสารานุกรมวัฒนธรรมภาคกลางของสถาบันไทยศึกษาเพื่อรวบรวมข้อความรู้ทางวัฒนธรรมของภาคกลางที่มีความหลากหลายและซับซ้อนให้ปรากฏเป็นลายลักษณ์

อักษรเพื่อการรักษาไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป รวมทั้งการจัดให้มีการแสดงดนตรีและละคร จากต่างประเทศเป็นการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา เม็กซิโก ฝรั่งเศส อินเดีย ญี่ปุ่นและกัมพูชา เป็นต้น

3. กิจกรรมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การจัดการแสดงและนิทรรศการเพื่อส่งเสริมความเป็นไทยเช่น รายการจุฬาวาทิต ที่จัดให้มีขึ้นทุกวันศุกร์สัปดาห์สุดท้ายของเดือน โดยนำการแสดงที่หาชมได้ยากมาจัดแสดง เช่น การแสดงดนตรีไทยปี่พาทย์ไม้แข็ง สาธิตการเล่นสะบ้าและตะแยมอญ และดำเนินรายการจุฬาวาทิตและรายการดนตรีไทยมีคุณค่าดุริยางค์ออกอากาศทางสถานีวิทยุทุกสัปดาห์ นอกจากนั้นยังมีการจัดนิทรรศการงานสำคัญต่างๆของมหาวิทยาลัย เช่น นิทรรศการงานพระราชทานปริญญาบัตร นิทรรศการวันสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การจัดแสดงผลงานศิลปะ โครงการศิลปะสู่ชุมชน การจัดงานถนนสายวัฒนธรรม เป็นต้น

นอกจากนี้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดกิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมภายนอกมหาวิทยาลัย ได้แก่ พระตำหนักดารากิริมย์ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่มีการจัดกิจกรรมประจำปีเพื่อถวายสักการะพระราชชายาเจ้าดารารัศมีในวันที่ 9 ธันวาคมของทุกปี การจัดกิจกรรมที่พระจุฬาราชราชฐาน เกาะสีซัง จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นสถานที่ที่เสด็จแปรพระราชฐานของพระราชวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ดำเนินการบูรณะใหม่ กิจกรรมต่างๆที่จัดได้แก่ กิจกรรมวันปิยมหาราช กิจกรรมวันวิสาขบูชา ม็อบค์กรและชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมถือเป็นภารกิจทั้งในด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและการบริการวิชาการแก่ชุมชนในขณะเดียวกัน

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้ความสำคัญในเรื่องทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมด้วยการกำหนดให้นักศึกษาปีที่ 1 ทุกคน ศึกษาวิชาไทยศึกษาเพื่อสนับสนุนให้นักศึกษาสนใจสังคมไทย รวมทั้งมีการก่อตั้งสถาบันไทยคดีศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องไทยในด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และดำเนินงานต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) ทั้งในส่วนที่เป็นงานวิจัย การเสวนา สัมมนา ปาฐกถาและอภิปรายโดยมีแผนที่จะจัดกิจกรรมเกี่ยวเนื่องกับศิลปวัฒนธรรมให้นักศึกษามีส่วนร่วมมากขึ้นและเป็นกิจกรรมเพื่อนักศึกษาโดยตรง มุ่งหวังให้นักศึกษาได้รับรู้และเข้าใจศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งพบว่านักศึกษามีความรู้ในเรื่องเหล่านั้นน้อยมาก

หลังเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ. 2519 ที่ทำให้คณะโบราณคดีศาสตร์จากการริเริ่มของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ยุติบทบาทไป จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2538 ที่คณะโบราณคดีได้ฟื้นฟูบทบาทขึ้นอีกครั้งหนึ่งและสืบสานต่อเนื่องมา จนถึงเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2548 ที่

คณะโบราณคดีได้จัดการแสดงหน้าพระที่นั่ง สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เป็นการแสดงเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา 72 พรรษา ณ หอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยจัดการแสดงชุด "อัครนารีสีดา" มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถือว่าการดำเนินโครงการโบราณคดี มีได้เป็นเพียงประเพณีของสถาบันเท่านั้น แต่เป็นการสืบสานและปลูกฝังมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่ายิ่งของชาติไทยไปสู่ชนรุ่นหลังที่จะกลายเป็นพื้นเพของชาติไปพร้อมกันด้วย (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549) โดยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถือว่างานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นพันธกิจที่มหาวิทยาลัยจะต้องปฏิบัติควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านวิชาการอย่างไม่หยุดยั้ง ในปี พ.ศ. 2549 มหาวิทยาลัยมีโครงการก่อสร้างปรับปรุงหอพระและอเนกประสงค์ศาลา ภายในพื้นที่ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เพื่อประดิษฐาน "พระพุทธรูปธรรมทิวาสดา" พระพุทธรูปประจำมหาวิทยาลัย โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2542 โดยมุ่งเน้นให้เป็นที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาของศาสนิกชนทุกศาสนา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีแผนพัฒนาสถาบันไทยคดีศึกษาที่พยายามให้นักศึกษามีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวเนื่องกับศิลปวัฒนธรรม โดยมุ่งหวังให้นักศึกษาได้รับรู้และเข้าใจศิลปวัฒนธรรมซึ่งพบว่านักศึกษามีความรู้น้อยมาก และเชื่อว่าจะช่วยสกัดการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างถิ่นและมหาวิทยาลัยมีเป้าหมายที่จะปลูกฝังจิตสำนึกและชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ เพื่อให้ นักศึกษาซึ่งเป็นสมาชิกรุ่นใหม่ของสังคมไทยได้ร่วมกันสืบสานและต่อยอดมรดกอันล้ำค่าเหล่านี้สู่อนาคต ขณะเดียวกันก็เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมของชนชาติอื่นควบคู่กันเพื่อทำความรู้จัก ดังปรากฏในปณิธานของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยุคใหม่ (พ.ศ. 2548) ที่ว่าจะสนับสนุนในเรื่องศิลปวัฒนธรรม โดยจัดองค์กรและงบประมาณเพื่อดำเนินการเรื่องนี้อย่างจริงจัง และไม่จำกัดเฉพาะในการเรียนการสอนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการส่งบุคลากรเข้าไปยังพื้นที่ต่างๆของประเทศเพื่อให้ความรู้กับชาวบ้านและเพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และไม่เพียงสถาบันไทยคดีศึกษาเท่านั้น ยังปรากฏหน่วยงานอื่นของมหาวิทยาลัยที่จัดกิจกรรมตามภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เช่น คณะศิลปกรรมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ วิทยาลัยสหวิทยาการ สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร เป็นต้น ได้แก่กิจกรรมดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การจัดพิธีไหว้ครูต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี จัดกิจกรรมตามประเพณีลอยกระทง จัดสัมมนาทางวิชาการเรื่องชีวิตและงานของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชและฟื้นฟูโบราณคดีโดยมีการจัดแสดงหน้าพระที่นั่งสมเด็จพระ

พระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โครงการถวายผ้าจุลกฐิน โครงการเสวนาเรื่องซิมกับดนตรีไทย โครงการเงาะป่า : ทิพดนตรีแห่งรัก โครงการแสดงหุ่นกระบอกไทย เป็นต้น

2. กิจกรรมการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ โครงการวิจัยเรื่องการศึกษาชาติพันธุ์ ความเชื่อและประเพณีของชนชาติไท โครงการวิจัยเรื่องท่าเกวียน : บทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชนชาวนาไทยในท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม จัดสัมมนาทางวิชาการในหัวข้อที่น่าสนใจ เช่น วัฒนธรรมที่ผูกเรือน พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรมไทย ฯลฯ โครงการเตรียมข้อมูลสถาบันไทยคดีศึกษาเข้าสู่ระบบเครือข่าย โครงการฐานข้อมูลลายผ้าไทยที่มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป เป็นต้น

3. กิจกรรมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม เช่น โครงการวัง วัด สดุดีปาดำกับไทยคดีศึกษา ซึ่งเป็นการบรรยายและนำชมสถานที่สำคัญ เช่น นำชมบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นำชมวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ฯลฯ โครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมการแสดงในงาน International Night เป็นต้น

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถือว่าการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นภารกิจหลักที่สำคัญของมหาวิทยาลัยในการเสริมสร้างค่านิยมและจริยธรรมแก่นิสิต หล่อหลอมบัณฑิตให้เห็นคุณค่าวัฒนธรรมและทำหน้าที่ธำรงรักษา ค้นคว้าฟื้นฟูและถ่ายทอดไปสู่สังคม โดยมหาวิทยาลัยได้ประยุกต์ให้การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมสอดแทรกในหลักสูตรและการสอน การวิจัยและการบริการวิชาการ โดยจัดตั้งหน่วยงานส่งเสริมกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรม และสร้างสภาพแวดล้อมของมหาวิทยาลัยให้มีบรรยากาศในการปลูกฝังความเข้าใจ ความสนใจในศิลปวัฒนธรรมของชาติและเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงที่ดีโดยไม่ให้สูญเสียเอกลักษณ์ มหาวิทยาลัยได้กำหนดนโยบายการพัฒนาวิชาการด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ฝ่ายแผนและพัฒนา, 2542: 14-15)

นโยบายหลัก

อนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมไทย ตลอดจนส่งเสริมและพัฒนาศิลปะและวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

มาตรการ

1. สนับสนุนและให้ความสำคัญกับการศึกษาค้นคว้า วิจัยและพัฒนาตลอดจนการเผยแพร่ศิลปะและวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2. สนับสนุนและส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ให้มีการพัฒนาและนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์ในบริบทใหม่ของสังคม
3. จัดให้มีโครงการและกิจกรรมต่างๆสำหรับการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่มีความสามารถด้านศิลปะและวัฒนธรรม ทั้งศักยภาพในการสร้างสรรค์และการค้นคว้าวิจัย
4. ส่งเสริมให้นิสิตตระหนักในคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมและคุณค่าของความเป็นไทยเชื่อมโยงกับการพัฒนาการศึกษาตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิต
5. จัดให้มีโครงการและกิจกรรมต่างๆเพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชนและชุมชนให้เป็นผู้ตระหนักในคุณค่า
6. ให้มีการกำหนดทิศทางและแผนสำหรับการดำเนินภารกิจของมหาวิทยาลัยด้านการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม ที่ชัดเจนในระยะสั้นและระยะยาว
7. จัดตั้งสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมขึ้นเพื่อสืบค้น วิจัย พัฒนางองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรม และความเป็นไทย ตลอดจนเป็นหน่วยงานกลางในการวางแผนบริหารประสานงานและติดตามประเมินผลงานทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมโดยให้การสนับสนุนด้านทรัพยากรและจัดระบบบริหารให้มีประสิทธิภาพ"

นับเป็นความเคลื่อนไหวของมหาวิทยาลัยที่ให้ความสำคัญภารกิจทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมอย่างชัดเจน ในปีการศึกษา 2546 มหาวิทยาลัยได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม มีจำนวนทั้งสิ้น 158 กิจกรรม ได้แก่

1. กิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรม เช่นกิจกรรมเกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมเกี่ยวกับวันสำคัญทางประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของชาติ กิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น
2. กิจกรรมการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม มีการจัดตั้งส่วนงานในกำกับของมหาวิทยาลัยเพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม คือ สถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรม
3. กิจกรรมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม เช่น การเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น

มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นมหาวิทยาลัยที่มีจุดแข็งทางด้านการวิจัยและการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมผูกพันกับการธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติเสมอมา มหาวิทยาลัยมีหน่วยงานที่ปฏิบัติการกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมหลายหน่วยงานได้แก่

1. หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากรที่ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2522 เป็นที่จัดนิทรรศการศิลปะ เช่นการแสดงผลศิลปกรรมแห่งชาติ การแสดงผลศิลปกรรมร่วมสมัย การแสดงผลศิลปะเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น รวมทั้งการร่วมมือกับศิลปินไทย ศิลปินจากต่างประเทศและภาคเอกชนในการจัดนิทรรศการศิลปะประเภทต่างๆ นอกเหนือจากนิทรรศการยังจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ด้านศิลปะร่วมสมัย ได้แก่ การอบรมศิลปะ การผลิตหนังสือสิ่งพิมพ์และ CD – ROM ทางศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้งการวิจัยและการเป็นศูนย์ข้อมูลทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

2. โครงการจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์ศิลปกรรมนานาชาติ เพื่อเป็นศูนย์การศึกษาฝึกอบรมเผยแพร่และวิจัยด้านการอนุรักษ์ศิลปะของประเทศไทย ตลอดจนเสริมสร้างความร่วมมือในการศึกษาค้นคว้าทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในระดับนานาชาติ

3. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษาในปี พ.ศ. 2542 เป็นหอศิลป์วัฒนธรรมอเนกประสงค์ที่รวบรวมภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมของภูมิภาคตะวันตกไว้ โดยมีส่วนนิทรรศการเพื่อให้ผู้สนใจวัฒนธรรมไทยทั้งชาวไทยและต่างชาติได้ศึกษาเรียนรู้ เป็นแหล่งให้การศึกษอบรมและเผยแพร่ทางด้านศิลปะ

4. สถาบันภูมิภาคตะวันตก ตั้งอยู่ที่ทับเจริญ พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม เพื่อรวบรวมวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นแหล่งวัฒนธรรมสนเทศและส่งเสริมเผยแพร่กิจกรรมด้านวัฒนธรรมสาขาต่างๆ

นอกจากนั้นยังมีพิพิธภัณฑ์อีกหลายแห่ง เช่น พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรี โดยจัดทำหนังใหญ่ชุดใหม่จำนวน 313 ตัว แทนชุดเดิมที่มีอายุกว่า 150 ปี

ต่อมาแม้ว่ามหาวิทยาลัยจะพบว่ากระแสในอนาคตได้แก่ โลกาภิวัตน์ กระบวนการเปิดเสรี และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะเป็นปัจจัยทั้งสามที่เป็นพลังขับเคลื่อนโลกในทุกวันนี้และกำลังทำให้สถาบันอุดมศึกษากลับกลายเป็นสังคมฐานานุภาพแยกตัวออกจากการรับใช้ให้บริการสังคมฐานอื่นๆ ได้แก่สังคมพอเพียงและสังคมด้วยโอกาสที่ถือเป็นสังคมสองฐานล่าง กลับมุ่งดำเนินงานเพื่อแสวงหากำไรเลียนแบบสังคมแห่งการแข่งขัน

ดังนั้นมหาวิทยาลัยศิลปากรจึงมีความเห็นจากอธิการบดี (พ.ศ. 2546) ในส่วนของภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมว่า ควรสนับสนุนบทบาทด้านนี้ให้โดดเด่นด้วยการจัดทำแผนงานและกลไกการดำเนินงานให้มีเอกภาพและทิศทางที่ชัดเจน เพิ่มบทบาทของการเป็นผู้นำในการผลิตบุคลากรด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและศิลปกรรมให้กับประเทศและมุ่งพัฒนาการเรียนการสอน ตลอดจนการศึกษาวิจัยในสาขาวิชาทางด้านศิลปวัฒนธรรมให้ก้าวขึ้นสู่ระดับ

แกนนำของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และทัตเทียมมาตรฐานสากล และได้มีรายงานแสดงว่าในช่วงปี พ.ศ. 2540-2546 โครงการส่วนใหญ่ในงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นการเผยแพร่ความรู้ ร่องลงมาเป็นการจัดนิทรรศการ การประกวดและจัดแสดงศิลปะ การเสวนา/ประชุมเชิงปฏิบัติการ การดูแลและทำนุบำรุงศิลปกรรม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ตั้งอยู่ในภูมิภาคที่มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ผสมผสาน สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพกาล มหาวิทยาลัยจึงได้ก่อตั้งหน่วยงานเพื่อดำเนินภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเรียกว่า ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2526 ที่วิทยาเขตปัตตานี ด้วยเหตุผลที่จังหวัดปัตตานีเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและมีการผสมผสานของวัฒนธรรมไทยพุทธและมุสลิม ผลการดำเนินงานในช่วงแรก (พ.ศ. 2523 - 2532) เป็นการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การร่วมมือกับองค์กรเอกชน การบริการความรู้ การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ และต่อมาได้ขยายหน่วยงานไปยังวิทยาเขตหาดใหญ่ ในปีพ.ศ. 2542ได้มีการจัดตั้งคณะศิลปกรรมศาสตร์และจัดตั้งสถาบันวัฒนธรรมศึกษา กัลยาณิวัฒนา ตามนโยบายของมหาวิทยาลัยที่ต้องการให้มีศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรมในทุกวิทยาเขต เพื่อสนับสนุนให้บุคคลากรศึกษาและวิจัยด้านศิลปะและวัฒนธรรมและเผยแพร่ไปสู่สังคมโลก มีการดำเนินการรวบรวมพระประวัติของสมเด็จพระบรมราชาชนกและสมเด็จพระบรมราชาชนนี สถาบันมีพันธกิจที่สำคัญคือ ดำเนินงานวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัย สร้างความสัมพันธ์เครือข่ายทางวัฒนธรรม ให้ความสำคัญในการผสมผสานศิลปวัฒนธรรมกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการศึกษาวิจัยเพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและใช้มิติทางวัฒนธรรมนำการพัฒนาทางวิชาการให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืนในทุกสาขาวิชาการ

มหาวิทยาลัยได้มีการจัดกิจกรรมเป็นฝ่ายต่างๆ ปรากฏผลงาน ดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ โครงการอบรมด้านศิลปวัฒนธรรมแก่นักศึกษาและเยาวชนได้แก่นักฎศิลป์ ดนตรีไทย มโนราห์และ ศิลปะการวาดภาพ การสัมมนาดนตรีไทย โครงการสัมมนาเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านภาคใต้หมอและยาสมุนไพร โครงการแข่งขันนกเขาชวาชิงถ้วยพระราชทาน พิพิธภัณฑ์และหอศิลป์ภาคใต้เพื่อให้ข้อมูลเป็นการบริการการศึกษา เป็นต้น
2. กิจกรรมการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ โครงการศึกษาบริเวณแหล่งเตาเผาเครื่องถ้วยโบราณในปัตตานี โครงการส่งเสริมผ้าทอพื้นบ้านภาคใต้ การศึกษาวิจัยด้านภาษาวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม จัดทำศูนย์ข้อมูลและให้บริการทางวิชาการเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรม มีการจัดทำพจนานุกรมสองภาษาและพจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์

ภาษามลายูปัตตานี-ไทย โครงการผลิตสื่ออบรมศิลปะพื้นบ้าน การส่งเสริมฟื้นฟูผ้าทอภาคใต้ เป็นต้น

3. กิจกรรมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ โครงการไทยคดีศึกษาสำหรับ ชาวต่างประเทศโดยจัดเป็นหลักสูตรนานาชาติระยะสั้นใช้เวลา 8 สัปดาห์เพื่อศึกษาภาษาไทยและวิชาที่เกี่ยวกับประเทศไทย โครงการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในต่างประเทศ เป็นต้น

มหาวิทยาลัยขอนแก่นเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของสถาบันอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาคที่พบว่า ผลของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวรบต่อวัฒนธรรม สภาพของวัฒนธรรมชนบทถูกกระทบอย่างหนักเช่นการสูญเสียความสมดุลของสิ่งแวดล้อม การขาดมาตรฐานทางจริยธรรม การละเลยประเพณีเดิมและฐานของจริยธรรมท้องถิ่น ซึ่งมหาวิทยาลัยขอนแก่นคาดว่าอาจนำไปสู่ความล่มสลายของสังคมชนบท ซึ่งเป็นสังคมส่วนใหญ่ของประเทศ เหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือมหาวิทยาลัยขอนแก่นตั้งอยู่ท่ามกลางดินแดน อู่อารยธรรมของภาคอีสานมาเป็นเวลากว่า 5,000 ปี ท่ามกลางชุมชนชาวอีสานที่ยึดมั่นในชนบทประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม มหาวิทยาลัยขอนแก่นจึงให้ความสำคัญแก่ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มีการตั้งหน่วยงานทางศิลปวัฒนธรรมขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2516 เรียกว่า ศูนย์อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอีสาน และมีการพัฒนามาเป็นลำดับ เป็นศูนย์วัฒนธรรมอีสาน ในปี พ.ศ. 2521 และมีการดำเนินงานในการอนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนาวัฒนธรรมในท้องถิ่นเป็นที่ประจักษ์ในฐานะผู้อนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอีสานหลายประการ เช่น การจัดทำรายการเผยแพร่วัฒนธรรมทางวิทยุโทรทัศน์ ชื่อ ออนซอนอีสาน จัดทำพจนานุกรมอีสาน-กลาง ดำเนินงานโครงการกิจกรรมฝ่าผั่งอีสาน ริเริ่มประเพณีผูกเสี่ยวในงานเทศกาลไหมจนกลายเป็นงานประเพณีของจังหวัดขอนแก่น ริเริ่มการประกวดพานบายศรีและงานพาแลง จัดประชุมสัมมนาทางวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรม จัดพิมพ์เอกสารทางวิชาการด้านวัฒนธรรมออกเผยแพร่ เป็นวิทยากรบรรยายและเขียนบทความทางวิชาการทางด้านศิลปวัฒนธรรมให้กับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย รวมทั้งการจัดกิจกรรมตามประเพณีไทยเช่น ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น จนกระทั่งศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่นได้รับการยกย่องจากหน่วยงานต่างๆ เช่น กรมศิลปากร กรมประชาสัมพันธ์ ในฐานะองค์กรที่มีผลงานดีเด่นด้านศิลปวัฒนธรรม

ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระยะที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) มหาวิทยาลัยขอนแก่นได้เสนอโครงการจัดตั้ง สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เพื่อเป็นองค์กรรับผิดชอบงานด้านวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติในส่วนภูมิภาค

2. เพื่อเป็นแหล่งเสริมสร้างการพัฒนาคุณภาพบัณฑิต โดยสนับสนุนการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างสรรค์วัฒนธรรมจริยธรรม อันเอื้อต่อการพัฒนาคนและสังคม โดยยึดปณิธาน วิทยา จริยาและปัญญาของมหาวิทยาลัย
3. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ต่อการส่งเสริม เผยแพร่ ศึกษา ค้นคว้าในรูปแบบต่างๆอย่างทันสมัย
4. เพื่อเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่ แลกเปลี่ยนความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม
5. เพื่อเป็นแหล่งกลางในการประสาน สนับสนุนทุนดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมกับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกประเทศ
6. เพื่อให้มหาวิทยาลัยขอนแก่น มีองค์กรหลักที่รับผิดชอบงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อย่างมีระบบและต่อเนื่อง

มหาวิทยาลัยขอนแก่น ตระหนักถึงปัญหาและความจำเป็นด้านศิลปวัฒนธรรมและมองเห็นแนวทางในการระดมปัญญา ตลอดจนการผนึกเอาวิทยาการในสาขาต่างๆมาประยุกต์ใช้ในมิติวัฒนธรรมและนำมาส่งเสริมพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและจริยธรรมให้มีในบัณฑิตของมหาวิทยาลัยเพื่อนำไปพัฒนาประเทศชาติต่อไป ในปี พ.ศ. 2543 ได้รับอนุมัติให้เปลี่ยนชื่อเป็น สำนักศิลปวัฒนธรรม การดำเนินงานของสำนักได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีทั้งจากรัฐบาลและผู้บริหารของมหาวิทยาลัย จึงสามารถสรุปภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยขอนแก่นได้ดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ งานประเพณีผูกเสี่ยว วันอนุรักษ์มรดกไทย มหกรรมอาหารอีสาน การประกวดร้องเพลงลูกทุ่ง งานบายศรีสู่ขวัญนักศึกษาใหม่ พิธีไหว้ครู โครงการห้องผ้าอีสาน ประเพณีลอยกระทง ประเพณีทอดกฐิน โครงการแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมือง เป็นต้น
2. กิจกรรมการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่องจิตรกรรมฝาผนังอีสาน ลายผ้าอีสาน มรดกไทย ผูกเสี่ยว แก้วมณีอีสาน บั้งไฟพญานาค ฯลฯ โครงการธรรมศึกษาสัญจร การจัดทำเอกสารทางศิลปวัฒนธรรมเช่น กวีนิพนธ์อีสานฮีตสิบสองคองสิบสี่ ผญาท่อมปรัชญาชีวิตอีสาน บั้งไฟพญานาค : มิติวิทยาศาสตร์และสังคมวัฒนธรรม ฯลฯ เป็นต้น จัดทำจุลสารวัฒนธรรม โครงการรวบรวมและรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น การส่งเสริมความเข้มแข็งทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม เก็บรวบรวมภาพถ่ายและสไลด์เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม เก็บรวบรวมศิลปวัตถุเช่นโตกไม้ ชันหมากไม้วังกลม ภาชนะถ้วยดินแดงของบ้านเชียง เป็นต้น
3. กิจกรรมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ งานส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมสุนทรภู่การแสดงแสงสีเสียงบัลเลต์ตำนานขอนแก่น 200 ปี โครงการวัฒนธรรมสู่ชุมชน นิทรรศการ

ศิลปกรรมสัญจร จัดรายการศิลปวัฒนธรรมทางวิทยุโทรทัศน์ ชื่อรายการออนซอนอีสานจัดรายการอภิปรายเรื่องศิลปกรรมอีสาน การพัฒนาโดยใช้มิติวัฒนธรรม เป็นต้น

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเป็นหนึ่งในห้าสำนักของมหาวิทยาลัยที่ได้รับการจัดตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2536 โดยยกฐานะจากโครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นองค์กรที่รับผิดชอบงานด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อาคารที่ใช้เป็นสำนักงานเป็นอาคารหลังใหญ่ รูปทรงแบบโคโลเนียล (Colonial) หรือทรงอาณานิคม บ้านหลังนี้ถูกเวนคืนให้มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2506 และถูกกำหนดให้เป็นสถานที่ทำการของสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในปี พ.ศ. 2537 นอกจากนั้นยังมีเรือนไทยโบราณอีก 5 หลังซึ่งถูกรื้อถอนและนำมาปลูกสร้างไว้เพื่อใช้เป็นแหล่งศึกษาสถาปัตยกรรมล้านนา และเป็นสถานที่จัดกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2530 มาตรา 7 ซึ่งกล่าวว่า “ให้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นสถานศึกษาและวิจัย มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง ทำการสอน ทำการวิจัยให้บริการแก่สังคมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม” โดยความนี้มหาวิทยาลัย ถือว่าขอบเขตของงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมมิได้จำกัดอยู่ภายในมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่ควรมีบทบาททั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ จึงกำหนดวิสัยทัศน์ในการดำเนินงานไว้ว่า (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549)

“สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางด้านการส่งเสริมทำนุบำรุงอนุรักษ์ เผยแพร่และมุ่งสู่ความเป็นเลิศด้านศิลปวัฒนธรรม”

และกำหนดพันธกิจในการดำเนินงานไว้ดังต่อไปนี้ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549)

1. ส่งเสริม อนุรักษ์ ทำนุบำรุงและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติเพื่อการพัฒนาและรักษาไว้ให้คงอยู่ต่อไป
2. จัดสภาพแวดล้อมและสร้างบรรยากาศแบบศิลปวัฒนธรรมล้านนา เพื่อการเผยแพร่เชิงอนุรักษ์และสร้างประโยชน์ทางการศึกษา
3. สร้างค่านิยมและจิตสำนึกในสังคมไทยให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนทุกระดับ เพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม

4. ศึกษา ค้นคว้าและวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นแหล่งเก็บรวบรวม และสร้างศูนย์ข้อมูลศิลปวัฒนธรรม

5. สนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้มีการสืบทอดและพัฒนา อย่างยั่งยืน

6. บูรณาการด้านศิลปวัฒนธรรมโดยอาศัยการประสานความร่วมมือ การแลกเปลี่ยน องค์ความรู้ การพัฒนาระบบบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคม

จากการที่ทำเลที่ตั้งของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่อยู่ในดินแดนที่เป็นแหล่งอารยธรรมแบบ ล้านนาไทยรวมทั้งการสนับสนุนส่งเสริมจากมหาวิทยาลัยทำให้สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมได้หลากหลายมากมายตลอดทั้งปี และกิจกรรมที่ จัดขึ้นมิได้เป็นไปภายในมหาวิทยาลัยเท่านั้นแต่เป็นกิจกรรมเพื่อชุมชนทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติตามที่ตั้งปณิธานไว้ กิจกรรมของสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมี ดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรม ได้แก่การจัดกิจกรรม โครงการ นิทรรศการเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้าน รวมถึงวัฒนธรรม ลากล เช่น การจัดประชุมเพื่อระดมความคิดเรื่อง ความเป็นไปได้ในการริเริ่มโครงการศึกษาวิจัย และสงวนรักษาเรือนไม้โบราณ เรือนชนบทและภูมิทัศน์แวดล้อมที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น การจัดขบวนแห่ในงานประเพณีพื้นบ้าน ได้แก่ งานสงกรานต์ ตักบาตรเทโวโรหณะและ ลอยกระทง เป็นต้น การจัดทำพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณเพื่อการเรียนการสอน จัดกิจกรรมประเพณี เตียวขึ้นดอยในวันวิสาขบูชา เป็นต้น

2. กิจกรรมการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การประชุมทางวิชาการเรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท การให้บริการข้อมูลทาง ศิลปวัฒนธรรม การจัดอบรมสัมมนาทางด้านศิลปวัฒนธรรมแก่หน่วยงาน องค์กร สถาบันการศึกษาต่างๆ เช่นโครงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น การเตรียม บุคลากรเพื่อบริการพูดคุย แลกเปลี่ยนให้ข้อมูลและความช่วยเหลือด้านศิลปวัฒนธรรมแก่ นักศึกษา การแสวงหาแหล่งทุนการวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพด้านการวิจัย รวมทั้งการเป็นผู้ประสานงานคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือของสำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2537 – 2542

นอกจากนั้นสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ยังมีเป้าหมายที่จะพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม โดยการจัดระบบฐานข้อมูลชุดอักษรล้านนาสำหรับคอมพิวเตอร์ ชุดอักษรนี้ใช้ชื่อว่า มังราย – Mangrai ซึ่งผู้สนใจสามารถดาวน์โหลดได้ตั้งแต่เดือนมกราคม 2547

3. กิจกรรมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การจัดแสดงผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว จัดนิทรรศการภาพวาดวัดเชียงใหม่ในความร่มรื่น นิทรรศการศิลปะเครื่องเงินในล้านนา การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อในรูปแบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมแก่สังคม จัดทำปฏิทินศิลปวัฒนธรรม จดหมายข่าวร่วมพยอม และหนังสือหรือเอกสารทางวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อเผยแพร่กิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น หนังสือวิชาการสถานศิลป์ แผ่นดินล้านนา : สืบชาติตา ค่าดนตรี สีลันผ้า สีลาพ่อน เป็นต้น

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต เป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่ตั้งอยู่ในส่วนกลางคือ กรุงเทพมหานครและจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรม ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2511 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดกิจกรรมอนุรักษ์ ส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมไทย และทำการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมท้องถิ่น ภารกิจทางด้านการทำงานบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยแบ่งเป็นหลายด้าน ดังต่อไปนี้

1. ด้านการเรียนการสอน โดยมีการจัดวิชาเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยเป็นวิชาบังคับให้นักศึกษาทุกคนได้ศึกษา เช่นวิชาภาษาไทย วิชาศิลปวัฒนธรรมไทย เป็นต้น

2. ด้านการจัดสถานที่และสภาพแวดล้อม มีการก่อสร้างเรือนไทยแฝดสองหลังให้นักศึกษาเป็นที่พักผ่อนท่ามกลางบรรยากาศแบบไทย มีนิทรรศการถาวรเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย เช่น ห้องทำมาหากิน ห้องศิลปวัตถุ เป็นต้น มีการปลูกสวนสมุนไพรและสวนวรรณคดีเพื่อเป็นแหล่งความรู้ของนักศึกษาและผู้สนใจ กลางสวนมีศาลาธรรมธัช ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ใหญ่ เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ในปี พ.ศ. 2533 ได้มีการปลูกสร้างเรือนดนตรี-นาฏศิลป์ เพิ่มอีกหนึ่งหลังเพื่อเป็นที่ฝึกซ้อมดนตรีไทยและนาฏศิลป์รวมทั้งใช้เป็นที่พักผ่อนพักรับประทานอาหาร นอกจากนั้นยังมีหอประวัติและพิพิธภัณฑ์ ดร.ไสว สุทธิพิทักษ์ ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2546 จัดแสดงประวัติชีวิตศิลปวัตถุ ภาพถ่ายรวมทั้งเรื่องราวความเป็นมาของมหาวิทยาลัย

3. ด้านการจัดกิจกรรม แบ่งเป็น

3.1. กิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรม โดยมีกลุ่มวิชาภาษาไทยเพื่ออนุรักษ์การใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง ชมรมศิลปวัฒนธรรม ชมรมพุทธศาสน์และประเพณี กิจกรรมที่จัดได้แก่ งานวันสุนทรภู่ งานพิธีไหว้ครู

3.2 กิจกรรมการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การบรรยายและสาธิตมารยาทไทย การอภิปราย ได้วาที งานประกันกลอนสด เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทย เป็นต้น

3.3 กิจกรรมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การจัดกิจกรรมประกอบการแสดงละคร นาฏศิลป์และการแสดงพื้นบ้าน งานวันแห่งภาษาและวรรณกรรมโดยจัดให้มีการอภิปราย

ได้ว่าที่ รวมทั้งกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา พิธีหล่อเทียน การถวายผ้ากฐิน วันลอยกระทง วันสงกรานต์ เป็นต้น

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่จัดกิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ชนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักศึกษา บุคลากรทั่วไปอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง โดยมหาวิทยาลัยมีศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเป็นหน่วยงานที่ดำเนินการประสานงานเรื่องศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมที่จัดขึ้น ได้แก่

1. กิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ โครงการพิธีไหว้ครูนาฏศิลป์ไทยและดนตรีไทย โครงการอนุรักษ์มรดกไทย กิจกรรมเชิญชวนบุคลากรสวมผ้าไทย ทุกวันศุกร์ เป็นต้น
2. กิจกรรมการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม ได้แก่โครงการสัมมนาคณะกรรมการและบุคลากรศูนย์ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น
3. กิจกรรมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมเผยแพร่วัฒนธรรมทางอินเตอร์เน็ต กิจกรรมบริการข้อมูลทางวัฒนธรรม โครงการวัฒนธรรมสัญจร เป็นต้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรีจากวิทยาลัยครูเป็นสถาบันราชภัฏในปี พ.ศ. 2538 และยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยจากการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีบทบาทที่โดดเด่นในการกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเนื่องจากทำเลที่ตั้งของมหาวิทยาลัยที่กระจายอยู่ในท้องถิ่นทั่วประเทศไทย ประกอบกับสาระสำคัญในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ มาตรา 7 ที่กำหนดให้มหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น บทบาทด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจึงเป็นภารกิจที่มีเอกลักษณ์เฉพาะที่แสดงถึงความผูกพันของมหาวิทยาลัยราชภัฏกับท้องถิ่น ดังเช่นมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ที่เริ่มตั้งแต่การเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูมณฑลพายัพ ในปี พ.ศ. 2467 จนเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏในปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) และได้ดำเนินกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมต่อเนื่องมาตั้งแต่ในรูปของงานประจำปีของโรงเรียนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมาร่วมงาน หรือการเป็นช่างฟ้อนนำขบวนแห่ในงานทอดกฐินที่เดินไปตามถนน จนกระทั่งมีการก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมและพัฒนามาเป็นสถาบัน ภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปัจจุบัน

สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการดำเนินภารกิจด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ได้มีการแบ่งการจัดกิจกรรมเป็น 5 ด้าน คือ

1. ด้านการส่งเสริมคุณธรรม-จริยธรรม กิจกรรมที่จัดมีดังต่อไปนี้ กิจกรรมสัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม กิจกรรมอบรมมารยาทไทย การจัดค่ายอบรมจริยธรรมร่วมกับชมรมพุทธศาสตร์ เป็นต้น

2. ด้านการอนุรักษ์ส่งเสริมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย กิจกรรมที่จัดมีดังต่อไปนี้ จัดอบรมโครงการอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรมไทย ได้แก่ ศิลปะประดิษฐ์ ศิลปะการวาดภาพสำหรับเด็ก นาฏศิลป์ไทยและดนตรีไทยขั้นพื้นฐาน จัดการแข่งขันการก่อพระเจดีย์ทรายประเพณีในสงกรานต์ ประเพณีเทียนพรรษาแห่งเทียนทางน้ำ เป็นตัวแทนจากศูนย์วัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยาไปเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมในต่างประเทศ เป็นต้น

3. ด้านการส่งเสริมภูมิปัญญาไทย ได้แก่ การคัดเลือกบุคคลที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย จัดการเสวนาทางวิชาการ จัดการแสดงศิลปวัฒนธรรมที่เป็นของชาวอยุธยา เช่น การแสดงลำตัด ลิเก ปี่พาทย์ จัดให้มีการนำเสนอผลงานวิชาการด้านภูมิปัญญาไทยของจังหวัด เช่นการทำหัวโขน ศิลปะการรำโทน หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

4. ด้านการศึกษาค้นคว้าวิจัยและรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การจัดโครงการสัมมนาทางวิชาการเรื่องอยุธยามรดกอารยธรรมโลก การจัดทำเว็บเพจชื่อ <http://www.aru.ac.th/culture> เป็นต้น

5. ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น ได้แก่ การบันทึกคำบอกเล่าของผู้รู้ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

โดยภาพรวมการดำเนินงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยราชภัฏกระทำใน 2 รูปแบบคือ ผ่านการเรียนการสอน และการปฏิบัติงานโดยหน่วยงาน ที่เรียกว่า ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม หรือสำนักศิลปวัฒนธรรม ในส่วนของการเรียนการสอนมีรายวิชาตามหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม เช่น วิชาการศึกษากับการปรับปรนวัฒนธรรม ภูมิปัญญาศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรม วรรณกรรมมุขปาฐะ ไทยศึกษา เพลงและการละเล่นพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย เป็นต้น สำหรับกิจกรรมที่ดำเนินการ แบ่งเป็น

1. กิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ งานหอวัฒนธรรม งานรวบรวมและปริวรรตเอกสารโบราณ งานค้นคว้าและฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน งานแห่มรับในงานเทศกาลสารทเดือนสิบ รมรงค์การแต่งกายด้วยผ้าไทยหรือชุดพื้นเมือง เป็นต้น

2. กิจกรรมการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การสัมมนาทางวิชาการเรื่อง วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัย (มรภ.บ้านสมเด็จเจ้าพระยา) โครงการศึกษาด้าน ชาติพันธุ์วรรณา สัมมนาเรื่องชุมชนกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน (มรภ.ธนบุรี) อภิปราย ทางวิชาการเรื่อง ภูมิปัญญาไทยกับตุ๊กตาโพธาราม (มรภ.หมู่บ้านจอมบึง) สัมมนาเรื่องอดีต ปัจจุบันของผ้าทอเมืองแพร่ (มรภ.อุตรดิตถ์) เป็นต้น จัดทำหนังสือข้อมูลทางวัฒนธรรมเรื่อง ดนตรีพื้นบ้านคนเมืองเหนือ พื้นฟูประเพณีการสวดสรภัญญะ เป็นต้น

3. กิจกรรมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ประชุมเสวนาเรื่อง สืบสานงานศิลป์ คนท้องถิ่นกรุงเก่า (มรภ.พระนครศรีอยุธยา) งานผลิตและเผยแพร่สารสนเทศทางวัฒนธรรม การร่วมงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านนานาชาติ โครงการวัฒนธรรมสัญจร การอบรมเชิง ปฏิบัติการเรื่องความรู้เกี่ยวกับเครื่องสักการะที่ใช้ในพิธีกรรมล้านนา จัดทำรายการวิทยุวัฒนธรรม สัมพันธ์ โครงการแอ่ววัดชมเวียง เป็นต้น

งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจึงเป็นโครงการที่ภาคภูมิใจของมหาวิทยาลัย ราชภัฏในฐานะสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น หน่วยงานทางศิลปวัฒนธรรมเป็นแหล่งรวม วิถีชีวิต วัฒนธรรมพื้นฐานและอาชีพของคนในพื้นที่ให้ได้อย่างสมบูรณ์ สามารถเก็บภาพของ มรดกในท้องถิ่นไว้ไม่ให้สูญหาย (นิเชต สุนทรพิทักษ์, 2537)

บทสรุป

ในยุคโลกาภิวัตน์ ปฏิรูปการศึกษา เป็นยุคที่สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงมากมายและ รวดเร็ว ในรอบ 50 ปีที่ผ่านมา สังคมไทยผ่านเหตุการณ์ครั้งสำคัญที่กระทบต่อวิถีชีวิตและวิถีคิด ของคนไทย เช่นการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย นโยบายที่ให้ความสำคัญต่อการขยายตัว ทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์ พฤษภาคม 2535 ที่ทำให้คนไทยให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจมากขึ้น ความคิดในเรื่องบุญคุณ ระบบอุปถัมภ์ของคนไทยค่อยๆค่อยๆไปเปลี่ยนมาเป็นการแลกเปลี่ยนด้วยเงินหรือระบบอุปถัมภ์ (ธีรยุทธ บุญมี, 2543) โลกยุคข่าวสารไร้พรมแดนหรือกระแสโลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อ สังคมไทยมากขึ้นทั้งทางบวกและทางลบ เช่น ทำให้สังคมไทยที่เป็นสังคมเกษตรกลายเป็นสังคม อุตสาหกรรม จากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง จากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว คนไทย และสังคมไทยจะต้องปรับตัวและหาความพอดีระหว่างการธำรงไว้ซึ่งความเป็นไทย มีวัฒนธรรม ไทยในกระแสโลก มีชีวิตต่อวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตน เรียนรู้วัฒนธรรมของ โลกและปรับให้สอดคล้องกลมกลืนกับวัฒนธรรมไทย (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2538) สภาพ

การเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับใหม่ พุทธศักราช 2540 ซึ่งเป็นการเมืองระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุข มีการปรับระบบบริหารที่ให้ภาคเอกชนมีบทบาทมากขึ้น ทั้งนี้โดยการอ้างเรื่องสิทธิเสรีภาพ นักธุรกิจเข้าไปมีบทบาททางการเมือง ในขณะที่ประชาชนมีความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแต่เพียงผิวเผินจึงทำให้เป็นประชาธิปไตยของนายทุน และนำมาซึ่งปัญหาทางเศรษฐกิจที่รุนแรง ซึ่งเกิดจากการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจแบบฟองสบู่ ไม่ได้มาจากพื้นฐานทางเศรษฐกิจภายในประเทศที่เข้มแข็ง เป็นการเน้นการเพิ่มผลผลิตทางวัตถุทำให้สังคมเปลี่ยนค่านิยม เน้นความร่ำรวยทั้งนี้กระบวนการโลกาภิวัตน์เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้สังคมเปลี่ยน ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้การรับรู้ข่าวสารทั่วโลกเป็นไปอย่างรวดเร็ว ความเป็นเสรีประชาธิปไตยอย่างสุดโต่งและขาดความเข้าใจที่ถูกต้องแท้จริงทำให้ขาดการสะกดกันและกลั่นกรองข้อมูลข่าวสาร อันส่งผลทั้งทางด้านบวกและลบแต่ดูเหมือนผลทางด้านลบจะมีน้ำหนักกว่า กระแสโลกาภิวัตน์ที่มากับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีนั้น เป็นสิ่งที่นักวิชาการได้พากันตระหนักถึงพิชภัย และออกมาแสดงความคิดเห็นสู่สังคมผ่านการประชุมสัมมนาหลายครั้ง โดยแสดงความคิดเห็นว่ากระแสโลกาภิวัตน์ได้พัดพาสิ่งต่างๆ เช่นความเสื่อมถอยทางศีลธรรม การทำให้สังคมไทยตกอยู่ภายใต้กระแสบริโภคนิยมและวัตถุนิยม และที่สำคัญคือการไม่เห็นคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมประจำชาติอันเป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ประจำชาติ ย่อมหมายความว่า ในที่สุดจะเกิดการสูญชาติ

จากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาและกำหนดให้มีกฎหมายทางการศึกษา จึงเกิดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม อันนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาในที่สุด โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาที่พบว่า การอุดมศึกษาไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมในปัจจุบัน ดังที่มีผู้สรุปว่า สถานการณ์ของมหาวิทยาลัยไทยอยู่ในลักษณะสามไร้ ดังต่อไปนี้ (สุรชาติ บำรุงสุข, 2545: 140)

"ไร้พลัง ไร้มิตร ไร้ทิศทาง ไร้พลังคือไม่มีความเป็นพลังทางสังคม เพราะมหาวิทยาลัยควรเป็นฐานทางปัญญา เป็นองค์กรพัฒนาไม่ควรเป็นเพียงโรงเรียนกวดวิชาแต่มหาวิทยาลัยในปัจจุบันมุ่งหารายได้เป็นองค์กรทุนนิยมที่ทรงประสิทธิภาพในการค้ากำไร ไร้มิตรคือความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับสังคมลดน้อยลง มหาวิทยาลัยควรมีความเข้มแข็งในบทบาททางสังคมเป็นสมองให้กับสังคม มิใช่เป็นเพียงที่ปรึกษาของบริษัทในระบบเศรษฐกิจเท่านั้น ไร้ทิศทางคือ ไม่รู้ว่าการออกนอกระบบเพื่ออะไร แนวคิดนี้ไม่ใช่มาจากเหตุผลด้าน

การศึกษาหากแต่เป็นเรื่องของงบประมาณซึ่งประชาคมภายในมหาวิทยาลัยควรเป็นผู้หาคำตอบ กำหนดทิศทาง"

ในการประชุมสัมมนาหลายครั้งได้มีการนำเสนอทางออกแก่มหาวิทยาลัย เช่น มหาวิทยาลัย ควรจัดให้มีความหลากหลายแต่มุ่งคุณภาพ มีการส่งเสริมอุดมศึกษาภาคเอกชน โดยลดการควบคุมแต่เพิ่มการส่งเสริม ควรมีการรื้อปรับระบบบริหารอุดมศึกษาของรัฐให้มีอิสระ ในการบริหารงานภายใน เป็นต้น จนทำให้เกิดแผนพัฒนาอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี (พ.ศ.2535 – 2549) ภายใต้แนวคิดที่จะให้สถาบันอุดมศึกษาเป็นขุมปัญญาของสังคม เน้นให้อุดมศึกษา เป็นการศึกษาของมวลชน (mass education) และมีเป้าหมายไปสู่การเป็นอุดมศึกษาของปวงชน (universal education) และในท่ามกลางความเป็นนานาชาติของอุดมศึกษาที่ต้องเป็น world class university ในโลกไร้พรมแดน

ในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ สังคมไทยเริ่มมีการกล่าวถึงศิลปะและวัฒนธรรมไทย มากขึ้นและเกิดความตระหนักถึงคุณค่าและเอกลักษณ์ของชาติที่ทำให้มีความแตกต่างเป็นจุดเด่น รวมทั้งภูมิปัญญาไทยที่มีการสั่งสมความรู้มาเป็นเวลานานและสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนไทยแต่ในปัจจุบันเกิดวิกฤติทางวัฒนธรรมไทยเพราะทุนนิยมที่ทำให้สังคมเปลี่ยน เกิดการแย่ง ทรัพยากรกันระหว่างบุคคลกลุ่มต่างๆในสังคม การทำลายสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศจนมี ผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคม ศรีศักร วัลลิโภดม ได้แสดงความเห็นเรื่องวิกฤติของ วัฒนธรรมไทยไว้ดังต่อไปนี้ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2543: 35)

"ข้าพเจ้าคิดว่าการดำเนินการต่างๆในเรื่องชีวิตวัฒนธรรมในสังคมไทยขณะนี้ มุ่งเพื่อการ พัฒนาหรือเพื่อการเปลี่ยนแปลงจนเกินไป จึงเน้นกันแต่เรื่องวัตถุธรรมและความเป็นเสรีชนหรือ บัณฑิตบุคคลเป็นเรื่องใหญ่ หาได้ศึกษาหรือทำความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมเพื่อเป็นการเข้าใจ ตัวเองหรือเพื่อรู้จักตัวเองไม่"

และสรุปสภาพของวัฒนธรรมไทยในขณะนั้นไว้ดังต่อไปนี้ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2543: 67)

"ถ้ามองอย่างลึกซึ้งลงไปถึงวัฒนธรรมของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยแล้วก็อาจกล่าวได้ ว่า ไม่มียุคใดในประวัติศาสตร์ไทยที่ผ่านมาจะวิกฤติเท่ากับยุคที่ทุนนิยมเสรีครอบงำประเทศอยู่ ขณะนี้"

สถาบันอุดมศึกษาจึงมีความเคลื่อนไหวในการปฏิบัติงานบำรุงศิลปวัฒนธรรมบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับความเจริญงอกงามทางสังคมจำเป็นต้องดำเนินควบคู่กันไปและศิลปวัฒนธรรมจะเป็นรากฐานให้เกิดการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ เพราะศิลปวัฒนธรรมคือระบบการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างได้คุณภาพ การถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมจึงถือเป็นมิติสำคัญของการศึกษาที่สถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสำคัญ สอดคล้องกับความเห็นของไพฑูริย์ สินลารัตน์ (2544: 6) ที่เสนอในการประชุมสัมมนาทางวิชาการของคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2544 ที่ว่า

"อุดมศึกษาต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีและสิ่งแวดล้อมในสังคมนั้น นั่นคืออุดมศึกษากับสังคมไทยต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพราะฉะนั้นการเติบโตของอุดมศึกษาจะต้องเป็นการเติบโตที่เกิดจากพลังผลักดันในสังคมของเราเอง ไม่ใช่พลังผลักดันที่เกิดจากภายนอกเป็นหลักสำคัญ"

ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอันเป็นความรับผิดชอบของสถาบันอุดมศึกษาจึงปรากฏความชัดเจนในยุคนี้มากที่สุด จากหลักฐานในการเปรียบเทียบสาระสำคัญที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาอุดมศึกษาของชาติ ตั้งแต่แผนฯ 1 - แผนฯ 8 งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ปรากฏในแผนฯ 7 (พ.ศ. 2535 - 2540) เพียงครั้งเดียวเท่านั้น แต่ภายใต้งบประมาณเพียง ร้อยละ 0.14 - 0.40 ของงบประมาณเพื่อการอุดมศึกษา อย่างไรก็ตามทบวงมหาวิทยาลัยได้มีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนทั้งสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชน จนปรากฏกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยเฉลี่ยในแต่ละปีประมาณ 1,000 กิจกรรม และจากการศึกษาการรายงานผลการปฏิบัติงาน (SAR) ของแต่ละสถาบัน พบว่ามีการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การจัดเป็นรายวิชาทางด้านศิลปวัฒนธรรมลงในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป เพื่อให้บัณฑิตนักศึกษาได้มีโอกาสศึกษา และจัดเป็นรายวิชาเอกทั้งในระดับปริญญาตรีและระดับบัณฑิตศึกษา การสร้างบรรยากาศทางวัฒนธรรมในมหาวิทยาลัย โดยพบว่าในยุคนี้มีการก่อตั้งหน่วยงานทางวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนมากที่สุด การจัดกิจกรรมตามประเพณีที่ให้ความสำคัญและมีการกระตุ้นให้นักศึกษามีส่วนร่วม การทำงานวิจัยที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม การให้หน่วยงานทางศิลปวัฒนธรรมเป็นองค์กรอิสระมีการวางแผนการทำงานที่คล่องตัว การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนในการดำเนินการภารกิจทางด้านศิลปวัฒนธรรมซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์มากทั้งในการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชนและการรับความรู้จากชุมชนโดยเฉพาะ

ในเรื่องภูมิปัญญาไทย ซึ่งกำลังเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจและเป็นประโยชน์แก่ชุมชนและประเทศชาติ นับเป็นทุนทางสังคมที่ไม่ควรมองข้าม

จึงนับได้ว่าในยุคนี้ แม้ว่าสังคมและประเทศชาติจะเผชิญปัญหาร้ายแรงหลายประการ แต่ท่ามกลางวิกฤติเหล่านั้น สถาบันอุดมศึกษาก็แสดงบทบาททางด้านการทำงานบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างโดดเด่น นับเป็นโอกาสที่ดีทั้งในส่วนของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติและการแสดงศักยภาพของสถาบันอุดมศึกษาให้เป็นที่ยอมรับและเป็นขุมปัญญาของสังคมตามที่ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาการอุดมศึกษาระยะยาว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 ปัจจัยและภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา
ยุคโลกาภิวัตน์ ปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ.2537-2549)

ปี	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน	ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา
2538	กระแสโลกาภิวัตน์ <ul style="list-style-type: none"> • แข่งขันสูง • ใช้เทคโนโลยีทำให้เกิดการเลิกจ้าง • สังคมวุ่นวาย 	<ul style="list-style-type: none"> • บัณฑิตไทยคุณภาพลดลง • มหาวิทยาลัยของรัฐมีปัญหาด้านการบริหารจัดการที่อยู่ภายใต้กฎระเบียบของทางราชการ 	<ul style="list-style-type: none"> • จัดให้ศิลปวัฒนธรรมเป็นวิชาพื้นฐาน • มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ฟื้นฟูการแสดงโขนธรรมศาสตร์
2539-2540	เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ	<ul style="list-style-type: none"> • มีการวางแผนพัฒนาการอุดมศึกษาในระยะยาว 15 ปี (พ.ศ. 2535-2549) 	<ul style="list-style-type: none"> • ในแผนพัฒนาการอุดมศึกษากำหนดว่าไม่ควรจำกัดตนเองเฉพาะเรื่องการทำนุบำรุงวัฒนธรรมไทยเท่านั้น
2540	ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540	<ul style="list-style-type: none"> • มีแผนพัฒนาการศึกษา ระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2545) 	<ul style="list-style-type: none"> • มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ก่อตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรม • มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ ก่อตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมและชุมชนสัมพันธ์
2542	ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มีสาระเกี่ยวกับความเป็นไทย ภูมิปัญญาไทย ศิลปะและวัฒนธรรม		<ul style="list-style-type: none"> • มหาวิทยาลัยศิลปากรก่อตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา • มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒก่อตั้งสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ • จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดพิธีวิจิตรเรชาอาศิรวาท ในวาระเฉลิมฉลอง 80 ปี แห่งการสถาปนามหาวิทยาลัย
2543		เกิดการปฏิรูปอุดมศึกษาเป็นผลมาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และวิกฤตภายในอุดมศึกษา	<ul style="list-style-type: none"> • มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ก่อตั้งสถาบันภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษาราชนครินทร์ • มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ก่อตั้งโครงการอาศรมวัฒนธรรม • มหาวิทยาลัยคริสเตียนก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรม อ.เมือง จ.นครปฐม
2545	มีการทำแผนการศึกษาศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นแผนระยะยาว 15 ปี (พ.ศ.2545-2559)		<ul style="list-style-type: none"> • ก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด • ก่อตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยนอร์ทเชียงใหม่ • ก่อตั้งสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

ปี	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน	ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา
2546		มีการผนวกรวมสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และทบวงมหาวิทยาลัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระทรวงศึกษาธิการตามพรบ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 เรียกว่า สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)	
2547			<ul style="list-style-type: none"> มหาวิทยาลัยราชภัฏอยุธยาก่อตั้งสถาบันอยุธยาศึกษา
2548			<ul style="list-style-type: none"> มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดการแสดงโขนเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา 72 พรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
2549			<ul style="list-style-type: none"> มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีโครงการก่อสร้างปรับปรุงหอพระ มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต ก่อตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย (พุทธศักราช 2459 – 2549) เป็นการศึกษาความเป็นไปของภารกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา โดยอาศัยมิติทางประวัติศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภารกิจด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทยและเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย ตั้งแต่การก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรก คือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2459 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) ด้วยระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้เห็นความเป็นมาในอดีต ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยแบ่งยุคการศึกษาออกเป็น 4 ยุค คือ ยุคเริ่มก่อตั้ง (พ.ศ. 2459 – 2475) ยุคสร้างและธำรงไทย (พ.ศ. 2475 – 2500) ยุคขยายการศึกษาเร่งพัฒนาเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2500 – 2537) และยุคโลกาภิวัตน์: ปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. 2537 – 2549) โดยการศึกษาจากเอกสารกลุ่มประชากรที่เป็นเอกสาร ได้แก่ พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา ระเบียบข้อบังคับ แผนพัฒนาการศึกษา บันทึกส่วนบุคคล จดหมายเหตุ หนังสือพิมพ์ หนังสือ บทความ รายงาน บันทึกการประชุม เอกสารประกอบการประชุม รายงานประจำปี งานวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสาร ได้แก่ วัฒนธรรมไทย วิชาการ วารสารธรรมศาสตร์ วารสารคณะอักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นต้น รวมทั้งเอกสารเผยแพร่ ได้แก่ วิทยกิจของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขวัญมือของมหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นต้น การขอข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา รวมทั้งการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต จากนั้นจึงดำเนินการตามขั้นตอนเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล โดยสรุปเป็นความสัมพันธ์ของกลุ่มปรากฏการณ์เชิงสาเหตุและผลลัพธ์

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบัน อุดมศึกษาไทยโดยการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการปรับข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

ยุคเริ่มก่อตั้ง (พ.ศ. 2459 – 2475)

ประเทศไทยเริ่มมีสถาบันการอุดมศึกษาที่เรียกว่า มหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรก ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2459 เพื่อฝึกฝนวิชาชีพ มหาวิทยาลัยมีวัตถุประสงค์ชัดเจนในการถ่ายทอดความรู้และยังไม่มีภารกิจด้านบูรณาการศิลปวัฒนธรรมในยุคนี้ ประกอบกับงานด้านบูรณาการศิลปวัฒนธรรมประจำชาติในช่วงนี้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ปัจจัยสำคัญที่เป็นแรงกระตุ้นให้มีมหาวิทยาลัยในยุคนี้ สืบเนื่องมาจากการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีนโยบายการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองภายในประเทศให้มีกระทรวง ทบวง กรม ทำให้มีความต้องการกำลังคนเพื่อไปปฏิบัติราชการในหน่วยงานต่างๆ ดังกล่าว ประกอบกับปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ในขณะนั้นประเทศมหาอำนาจทางตะวันตกได้เริ่มทำสงครามรุกรานดินแดนต่างๆ ในแถบเอเชียเพื่อแผ่ขยายอิทธิพลมายังซีกโลกตะวันออก โดยเฉพาะแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่ทำให้ประเทศไทยต้องมีการปรับตัวในเรื่องความทันสมัย นำประเทศเข้าสู่สังคมนานาชาติเพื่อหลีกเลี่ยงการตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจตะวันตก ด้วยการศึกษาเริ่มจากสำนักฝึกข้าราชการพลเรือนและพัฒนามาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2459)

การพัฒนาทางด้านการศึกษภายในประเทศมีการขยายตัวทั้งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีพระราชโอรสขยายการศึกษาสู่ประชาชนทุกหมู่เหล่าไม่เฉพาะพระราชวงศ์เท่านั้น ทำให้แนวคิดทางการศึกษาของไทยเปลี่ยนไปจากระบบในวังและในวัด มาเป็นการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนที่เปิดกว้างสำหรับทุกคน รวมทั้งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาระดับอุดมศึกษา แม้ว่าจะเกิดปัญหาทางเศรษฐกิจในรัชสมัยของพระองค์ถึงกับมีผู้แสดงความเห็นว่าการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นอาจจะทำเร็วไปควรชะลอไว้ก่อนแต่พระองค์ยังคงสนับสนุนให้ดำเนินการต่อไป นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณและสายพระเนตรที่ยาวไกลที่ทรงเล็งเห็นความสำคัญของการอุดมศึกษา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงขยายสาขาวิชาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพิ่มขึ้นจากวิชาที่ฝึกคนเพื่อไปเป็นผู้ปกครองดูแลบ้านเมือง มาสู่วิชาชีพชั้นสูงเพื่อฝึกอาชีพแก่ราษฎร ได้แก่ วิชาแพทยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ เป็นต้น ภารกิจของมหาวิทยาลัยในยุคนี้จึงมุ่งเน้นการฝึกอาชีพเป็นสำคัญ ประกอบกับภายใต้การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ดูแลบ้านเมืองและทรงสนพระราชหฤทัยที่จะ

ทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ ด้วยทรงเห็นคุณค่าว่าเป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ และความเป็นอารยะของประเทศ มีการนำคำว่า culture มาใช้โดยในชั้นแรกใช้เป็นภาษาไทยว่า ภูมิธรรม และเปลี่ยนเป็น วัฒนธรรม ใช้สืบเนื่องมาจนปัจจุบัน มีการตั้งกรมมหรสพและโรงเรียนพรานหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ งานศิลปวัฒนธรรมจึงเป็นพระราชภารกิจ มหาวิทยาลัยในขณะนั้นมีหน้าที่สนองในพระราชโบาย ด้วยการจัดกิจกรรมการแสดงละครเป็นประจำทุกปี

เหตุการณ์สำคัญอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาในยุคนี้ คือการที่พระราชวงศ์ที่ทรงสำเร็จการศึกษามาจากต่างประเทศ ได้มีพระมหากษัตริย์คุณรับเป็นอาจารย์และทรงบรรยายให้ความรู้แก่นิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในขณะนั้น มีการนำวิชาภาษาไทยและประวัติศาสตร์ไทยมาสอนแก่นิสิตทุกสาขาวิชา ด้วยทรงเห็นว่านิสิตทุกคนจำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานทางด้านภาษาไทยเป็นยอดดี มีความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ชาติไทยเห็นคุณค่าและความงดงามของมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษของชนชาวไทยได้สั่งสมไว้ นับเป็นการปลูกฝังให้นิสิตเกิดความชื่นชมและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ไทย แม้ว่าจะยังไม่ปรากฏภารกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยก็ตาม นับเป็นการสะท้อนให้เห็นภาพของสังคมไทยในยุคนั้นที่ให้ความสำคัญในศิลปวัฒนธรรมประจำชาติและอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

จึงสรุปได้ว่ามหาวิทยาลัยเน้นการฝึกอาชีพและงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์

ยุคสร้างและธำรงไทย (พ.ศ. 2475 – 2500)

ในยุคสร้างและธำรงไทยมีปัจจัยภายนอกหลายประการที่นำไปสู่แนวคิดในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษา ได้แก่การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ทำให้ผู้นำประเทศที่เป็นสามัญชนและไปรับการศึกษาจากประเทศในยุโรป (ฝรั่งเศส) ได้ใช้นโยบายด้านราชสำนักและตามอย่างตะวันตกในการปกครองประเทศ มีการเปลี่ยนตัวผู้นำถึง 11 ครั้ง ภายในเวลา 25 ปี ผู้นำที่มีบทบาทมากคือจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในท่ามกลางปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยนับเป็นของใหม่สำหรับสังคมไทย ประเทศไทยในขณะนั้นยังเกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ รัฐบาลเชิญชวนให้คนไทยนิยมไทยใช้ของไทย เนื่องจากมีชาวต่างชาติ (จีน) เข้ามาทำการค้าและเก็บผลประโยชน์ส่งกลับไปยังประเทศของตน รัฐบาลจึงมีนโยบายให้คนไทยซื้อของไทยและทำการค้าด้วยตนเอง มีการเปิดสอนวิชาพาณิชยการในสถาบันอุดมศึกษา ในส่วนของ

สภาพสังคมมีการสร้างวัฒนธรรมใหม่ ที่เรียกว่า รัฐนิยม ให้ประชาชนยอมรับผู้นำที่มาจากสามัญชน เน้นความจงรักภักดีต่อชาติมากกว่าสิ่งอื่นใด เป็นความพยายามที่จะให้ประชาชนล้มเลิกแนวคิดในการให้ความสำคัญเรื่องชาติกำเนิด ยกเลิกธรรมเนียมเก่า เช่นการปรับเปลี่ยนการแต่งกายของข้าราชการที่ให้นุ่งกางเกงขายาวแทนการนุ่งผ้าม่วง การยกเลิกบรรดาศักดิ์และให้ใช้การเรียกชื่อและนามสกุลแทน เป็นต้น ในยุคนี้มีการกำหนดนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.2485) โดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรม เช่น เพลง ละคร เป็นต้น จากการที่จอมพล. ปิบูลสงครามไปรับการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเป็นประเทศที่มีความนิยมในเรื่องศิลปะและถือว่าเป็นเครื่องแสดงความเจริญ จึงนำแนวคิดนี้มาใช้ในประเทศไทย ด้วยสถานการณ์ดังกล่าวทำให้สถาบันอุดมศึกษาในยุคนี้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายในเรื่องทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม นับเป็นการเพิ่มบทบาทของสถาบันอุดมศึกษา และที่ชัดเจนอีกประการหนึ่งคือการก่อตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรนับเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อทำนุบำรุงและเผยแพร่วัฒนธรรมโดยตรง และเพื่อมีโรงงานศิลปะทุกประเภทถูกผูกขาดโดยราชสำนักเช่นในอดีต

ผู้นำประเทศในยุคนี้ให้ความสำคัญกับการศึกษาระดับอุดมศึกษา จะเห็นได้จากการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้น ได้แก่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งจะมุ่งเน้นให้ความรู้ในสาขาวิชาตามการเรียกชื่อมหาวิทยาลัย ในพระราชบัญญัติของแต่ละมหาวิทยาลัยจะกำหนดชัดเจนในการดำเนินการกิจการเฉพาะทาง เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เพื่อสอนวิชากฎหมาย วิชาการเมือง และวิชาเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น

สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นเหตุการณ์สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในยุคนี้ ประเทศไทยภายใต้การนำของจอมพล. ปิบูลสงครามได้ลงนามเข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2481 ซึ่งเป็นการตัดสินใจที่ทำให้จอมพล. ปิบูลสงครามต้องประสบปัญหาทางการเมืองภายหลังและยังมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทย เช่น ภาวะข้าวยากหามาแพง การปรับเปลี่ยนการใช้ภาษาไทย เป็นต้น

ในยุคนี้ วัฒนธรรมถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือของรัฐในการปรับเปลี่ยนสังคมไทย สถาบันอุดมศึกษาไทยได้รับผลกระทบนี้ ได้มีการกำหนดเรื่องทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมลงในจุดมุ่งหมายของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรกและถือเป็นจุดกำเนิดที่ทำให้มหาวิทยาลัยมีภาระหน้าที่ในด้านนี้เพิ่มขึ้นตั้งแต่ในยุคนี้สืบทอดมาจนปัจจุบัน กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัย มีหลากหลายรูปแบบ นับตั้งแต่การสอดแทรกเรื่องจริยธรรมไทยไปในการเรียนการสอน การสนับสนุนให้นิสิตอ่านวรรณคดีไทย ทำให้ได้เรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมไทยจากวรรณคดีไปพร้อมๆกับการเรียนรู้ภาษาไทยอย่างแตกฉาน และกิจกรรมการแสดงละครประจำปีของ

มหาวิทยาลัยที่ได้รับความนิยม แต่รูปแบบของละครที่แสดงจะปรับเปลี่ยนไปจากในอดีต คือ ยกเลิกการแสดงละครรำ มาเป็นการแสดงละครพูดและนิยมแสดงเรื่องที่ดัดแปลงมาจากต่างประเทศ เช่นเรื่อง โรมิโอและจูเลียต เป็นต้น แทนที่จะเป็นเรื่องที่น่ามาจากวรรณคดีไทยเช่นในอดีต ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองนิยมแสดงละครตามอุดมการณ์ทางการเมือง และละครเสียดสีสังคม ส่วนกิจกรรมการแสดงละครที่มหาวิทยาลัยศิลปากรจะเน้นเรื่องฉาก แสง สีตระการตา เป็นไปตามความถนัดของนิสิตนักศึกษา ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมออกมาในรูปของวงดนตรีไทยเป็นต้นเค้าของงานดนตรีไทยอุดมศึกษาที่สืบเนื่องมาจนทุกวันนี้

สรุปได้ว่ามีกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาในยุคนี้ชัดเจนขึ้นทั้งส่วนที่สอดแทรกอยู่ในการเรียนการสอนและส่วนที่เป็นกิจกรรมของนิสิตนักศึกษา ทั้งนี้เป็นไปตามนโยบายของรัฐที่พยายามปลูกฝังวัฒนธรรมใหม่แก่สังคม รูปแบบกิจกรรมและการแสดงที่จัดขึ้นในมหาวิทยาลัยจะเป็นไปตามที่รัฐกำหนด เช่นมีการแสดงละครพูดแทนการแสดงละครรำที่เป็นแนวของราชสำนัก และการจัดกิจกรรมตามประเพณี วัฒนธรรมที่ถ่ายทอดปลูกฝังกันในยุคนี้ บางส่วนทำให้เกิดการพัฒนา เช่นการจัดงานโดยไม่ต้องรอฤกษ์ยาม ในขณะที่บางส่วนไม่เป็นที่ยอมรับ เช่น การแต่งกายโดยเฉพาของสตรีที่ให้มีการสวมกระโปรงแทนการนุ่งซิ่นหรือโจงกระเบน หรือการจุมพิตภรรยา เป็นต้น

ยุคขยายการศึกษา พัฒนาเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2500 – 2537)

ในยุคขยายการศึกษาพัฒนาเศรษฐกิจมีปัจจัยหลายประการที่ทำให้สถาบันอุดมศึกษาปรับรูปแบบและแนวคิด จากการศึกษาที่ประเทศไทยเปลี่ยนผู้นำโดยการปฏิวัติและในที่สุดได้จอมพลถนอมขัติย์ ธีระรัตน์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งมีแนวคิดทางการเมืองแตกต่างจากนายกรัฐมนตรีในยุคก่อนโดยสิ้นเชิง เช่น การกลับมาให้ความสำคัญสถาบันกษัตริย์ เชื้อพระวงศ์รุ่นใหม่มา มีบทบาททางการเมือง มีการขยายความเจริญสู่ภูมิภาค เป็นต้น สภาพเศรษฐกิจที่ดีขึ้นในระยะแรกและกลายเป็นปัญหาในระยะต่อมา เนื่องจากเกิดการแข่งขันและการเอาตัวแปรียบกันอย่างรุนแรง ประชาชนละทิ้งถิ่นเข้ามากระจุกตัวในเมืองหลวง นำมาซึ่งปัญหาทางสังคมรวมทั้งการเกิดการกล่อมเกลாத่างสังคมตามวิถีชีวิตแบบตะวันตก ประชาชนเกิดความสับสนระหว่างวัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมของต่างประเทศ (สหรัฐอเมริกา) ทั้งนี้เนื่องจากผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ ต่างนำแนวคิดที่ตนศึกษากลับมาใช้ในประเทศไทยโดยมิได้คำนึงถึงความแตกต่างทางสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย

แนวคิดทางการศึกษาของไทยในยุคนี้เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้การศึกษา กลายเป็นเครื่องมือของทุนนิยม งานวัฒนธรรมถูกลดความสำคัญ ยุบกระทรวงวัฒนธรรมให้เป็น เพียงกองวัฒนธรรมสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

การอุดมศึกษาขยายตัวสู่ภูมิภาค ตามแนวคิดของผู้นำในยุคนี้ที่ต้องการขยายความเจริญ สู่ภูมิภาค มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นแห่งแรกในปี พ.ศ. 2505 มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในภาคอีสาน ปี พ.ศ. 2506 และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ในภาคใต้ ปี พ.ศ. 2511 เป็นการ กระจายโอกาสทางการศึกษาสู่ภูมิภาค รวมทั้งการอนุญาตให้ภาคเอกชนจัดการศึกษา ระดับอุดมศึกษา นอกจากนั้น ยังเกิดสถาบันการศึกษาระดับมหาบัณฑิตคือสถาบันบัณฑิต พัฒน บริหารศาสตร์ เพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของภาคธุรกิจและอุตสาหกรรม รวมทั้งการปรับปรุงการบริหารมหาวิทยาลัยด้วยการก่อตั้งทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐขึ้นในปี พ.ศ. 2515 และพัฒนามาเป็นทบวงมหาวิทยาลัยในภายหลังเพื่อดูแลมหาวิทยาลัยเอกชนด้วย

หลังจากที่ได้มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยในประเทศไทยได้ประมาณ 10 ปี ในปี พ.ศ. 2517 ได้มีการจัดสัมมนาเพื่อประเมินบทบาทมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และมีข้อเสนอแนะให้มหาวิทยาลัยให้ความสำคัญกับงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากการ อำรงถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมเป็นหลักการที่จะทำให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังนั้น มหาวิทยาลัยจึงควรมีบทบาทเป็นผู้นำในการธำรงถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม ด้วยการเปิดรายวิชา ทางด้านศิลปวัฒนธรรมสอดแทรกไปในวิชาชีพ สนับสนุนให้เกิดงานวิจัยและสร้างสภาพแวดล้อม ในมหาวิทยาลัยให้มีบรรยากาศในการปลูกฝังและส่งเสริมความเจริญทางด้านจิตใจ

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่นำประเทศไปสู่การเป็นประเทศ อุตสาหกรรมใหม่ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญคือ เหตุการณ์วันมหาวิปโยค 14 ตุลาคม 2516 และพฤษภาทมิฬ ในปี พ.ศ. 2535 ทำให้มีการตื่นตัวทางด้านการศึกษา โดยเฉพาะในส่วนของงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมบนพื้นฐานของการยอมรับการเลื่อนไหลทาง วัฒนธรรมอันเป็นผลจากกระแสโลกาภิวัตน์แต่ต้องมีการค้นหาเอกลักษณ์ประจำชาติและจะต้อง ทำให้เป็นที่ยอมรับในประชาคมโลก ทบวงมหาวิทยาลัยจึงกำหนดไว้ในแผนอุดมศึกษาระยะยาว (พ.ศ. 2533 - 2547) ว่าภารกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมควรมีขอบเขตที่กว้างขวางขึ้น เพื่อสามารถแสดงความเป็นไทยที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันในประชาคมนานาชาติได้อย่างมี เอกลักษณ์และศักดิ์ศรี พร้อมกับเสนอรูปแบบในการพัฒนางานทางด้านนี้ เช่น การผสมผสาน งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเข้าเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนการสอน ในกิจกรรมของนิสิตนักศึกษา รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถาบัน มีการเสนอแนะรูปแบบองค์กรทางศิลปวัฒนธรรม ภายในสถาบันอุดมศึกษาให้หลากหลาย เช่น ศูนย์วัฒนธรรม องค์กรไทยคดีศึกษา หอ

อัตชีวประวัติบุคคล เป็นต้น แนวคิดนี้ทำให้สถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งมีความตื่นตัวและได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การกำหนดให้วิชาศิลปวัฒนธรรมเป็นวิชาบังคับสำหรับนิสิตทุกคนในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การก่อตั้งคณะโบราณคดีและสถาบันไทยคดีศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การก่อตั้งวงดนตรีไทยและจัดกิจกรรมดนตรีไทยอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งยังคงมีการจัดติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) และโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยในภูมิภาคจะมีบทบาทและให้ความสำคัญกับภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างชัดเจน ด้วยการจัดกิจกรรมทั้งภายในมหาวิทยาลัยและการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน รวมทั้งการศึกษาวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านศิลปวัฒนธรรมตลอดจนการจัดการประชุมสัมมนาอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุป เกิดเหตุการณ์ทางด้านการเมืองที่สำคัญ 2 ครั้งในยุคนี้ คือ ช่วงแรกภายใต้การนำของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่เป็นยุคมืดทางวัฒนธรรม รัฐบาลมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจและขัดขวางประชาธิปไตย ใช้นโยบาย "ข้าพเจ้าขอรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว" เป็นเผด็จการมหาวิทยาลัยถูกระงับการจัดกิจกรรมใดใดนอกจากกิจกรรมทางสังคม เช่น งานลีลาศ งานกีฬาที่สร้างให้นิสิตนักศึกษารักในหมู่คณะ รักสี และกลายเป็นอภิสิทธิ์ชนในที่สุด นับเป็นยุคโศกโบายของรัฐที่ไม่ต้องการให้นิสิตนักศึกษามายุ่งเกี่ยวกับการเมือง ทำให้มหาวิทยาลัยแยกตัวออกจากสังคม เกิดเป็นช่องว่างระหว่างผู้ได้รับการศึกษากับผู้ที่ไม่มีโอกาสรับการศึกษาในมหาวิทยาลัย เกิดความกดดันและนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

บ้านเมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง เมื่อมีผู้นำที่มาจากทางเลือกตั้ง โดยเฉพาะที่เป็นเชื้อพระวงศ์ คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ได้มาถือฟื้นวัฒนธรรมไทยขึ้น โดยมีพระราชบัญญัติจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น ในปี พ.ศ. 2522 ในท่ามกลางการหลั่งไหลเข้ามาของกระแสวัฒนธรรมนานาชาติที่มาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ สถาบันอุดมศึกษาเริ่มตระหนักถึงพิษภัยที่มีมาพร้อมกับความเจริญก้าวหน้า การถูกรอบงำทางวัฒนธรรมจากประเทศทางตะวันตก โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา และพบว่าในส่วนของภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยควรให้ความสำคัญมากกว่านี้ เนื่องจากพบว่าการดำรงถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นหลักการที่จะทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และมีการปรับรูปแบบของกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยเห็นว่าควรเปิดรายวิชาทางด้านศิลปวัฒนธรรมสอดแทรกไปในวิชาชีพ สร้างสภาพแวดล้อมภายในสถาบันให้มีบรรยากาศในการปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีงามแก่นิสิตนักศึกษา

จุดเปลี่ยนที่สำคัญของยุคนี้ คือมหาวิทยาลัยหลายแห่งให้ความสนใจและมีการก่อตั้งหน่วยงานหรือองค์กรเพื่อดำเนินการทางด้านนี้ ทั้งในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ของเอกชนและมหาวิทยาลัยราชภัฏ จำนวน 39 แห่ง นับว่าเป็นช่วงที่มีการก่อตั้งหน่วยงานทางวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษามากที่สุด นอกจากนั้นยังมีการนำศิลปวัฒนธรรมไปสอดแทรกในการเรียน การสอน การค้นคว้าวิจัยและการบันทึกข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมเพื่อเป็นหลักฐานและเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าต่อไป ทั้งนี้เป็นความต้องการของสถาบันอุดมศึกษาที่ตระหนักในภารกิจที่จะต้องให้ความสำคัญกับศิลปวัฒนธรรมประจำชาติท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ และเป็นที่น่าสังเกตว่าสถาบันอุดมศึกษาในภูมิภาคมีการก่อตั้งหน่วยงานทางวัฒนธรรมก่อนสถาบันอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร

ยุคโลกาภิวัตน์ : ปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. 2537 – 2549)

เป็นยุคแห่งวิกฤติทั้งวิกฤติทางการศึกษาและวิกฤติทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดภาวะความไม่รู้และความยากไร้ขึ้นในประเทศไทย กระแสโลกาภิวัตน์กำลังเจริญเติบโตในสังคมไทย นักการศึกษาตระหนักในพิษภัยที่มากับกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา จึงหันกลับมาให้ความสำคัญกับงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเพื่อแสดงเอกลักษณ์ไทย ความเป็นไทย ให้ปรากฏชัดก่อนที่จะถูกกลืนด้วยกระแสโลกาภิวัตน์

การนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือในการกระจายความรู้สู่ชุมชน ทำให้คนไทยสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างสะดวกในราคาที่ไม่แพง แต่ในขณะเดียวกันข้อมูลข่าวสารนั้นก็ยังมีทั้งเรื่องที่เป็นประโยชน์และสิ่งไม่พึงประสงค์ทำให้สภาพสังคมเปลี่ยนไป นับแต่ขนาดครอบครัวที่เล็กลง และมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ความสัมพันธ์ในครัวเรือนลดน้อยลง ความโอบอ้อมอารี เลือนหายไปกลายเป็นความหลงใหลในวัตถุนิยม สถาบันหลักของสังคมไทยคือ บวร หรือบ้าน วัด ราชสำนัก (วัง) เริ่มอ่อนแอลง สังคมไทยเผชิญกับพหุลักษณะด้านวัฒนธรรม คือ เกิดการละเลยต่อศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามของชาติและในขณะเดียวกันเกิดการลอกเลียนแบบการดำเนินชีวิตจากวัฒนธรรมอื่น เกิดการละเลยภูมิปัญญาและวิถีชีวิตแบบไทย แยกคนออกจากท้องถิ่นตนเอง ดูถูกวิถีชีวิตชุมชน ไม่ภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น เกิดช่องว่างระหว่างคนเมือง-ชนบท คนรวย-คนจน ทั้งหมดเป็นกระแสผลักดันสำคัญอันนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษา โดยหันมาสนใจในการพัฒนาคนและชนบทรรมนิยมประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของไทย และเน้นว่ากระบวนการศึกษาไม่ควรแยกคนออกจากชุมชน การศึกษาไทยต้องสอดคล้องกับชีวิตไทย และเกิดแนวคิดเรื่องสถาบันอุดมศึกษากับบทบาททางด้านศิลปวัฒนธรรมบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า

ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับความเจริญของงานทางสังคมจำเป็นต้องดำเนินควบคู่กันไป และเชื่อว่าศิลปวัฒนธรรมจะเป็นรากฐานให้เกิดการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ

ในส่วนของสถาบันอุดมศึกษาให้ความสำคัญในภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น นับตั้งแต่นโยบายของทบวงมหาวิทยาลัยในการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ตลอดจนเสริมสร้างบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในการปลูกฝังวัฒนธรรมที่พึงประสงค์ รวมทั้งบทบาทในการสร้างความพร้อมให้แก่บุคคลและสังคมในการรับและปรับตัวต่อวัฒนธรรมสากล จะเห็นได้จากการจัดตั้งหน่วยงานทางวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาเพิ่มขึ้น ได้แก่ หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร สำนักพิพิธภัณฑ์และวัฒนธรรมเกษตรมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในบางมหาวิทยาลัยหน่วยงานทางวัฒนธรรมได้มีการขยายบทบาท เช่นสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่พัฒนามาจากศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมที่ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 และศูนย์วัฒนธรรมอีสานมหาวิทยาลัยขอนแก่นที่พัฒนามาจากศูนย์อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอีสานที่ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 เป็นต้น และจากการประเมินแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) ปรากฏว่าสถาบันอุดมศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนได้ดำเนินการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยเฉลี่ยในแต่ละปีจำนวน 1,000 กิจกรรม

ต่อมาได้มีการประเมินแผนอุดมศึกษาระยะยาวครึ่งแผนแรก (พ.ศ. 2533 – 2541) ในส่วนของภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมพบว่าประสบความสำเร็จน้อยเนื่องจากขาดการบูรณาการกิจกรรมด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมกับกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมยังขาดการรวมกลุ่มของมหาวิทยาลัยเพื่อเป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างอาจารย์และนักศึกษา และยังขาดการคิดเชิงวิเคราะห์ในเรื่องศิลปวัฒนธรรมรวมทั้งการเผยแพร่วัฒนธรรมไทยสู่สังคมภายนอกอย่างแพร่หลาย จึงมีการเสนอแนะแนวทางในการปฏิบัติไว้ว่า รัฐควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณเพื่อการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาประมาณร้อยละ 2.5 ของงบประมาณทั้งหมดของทบวงมหาวิทยาลัย ควรเปิดหลักสูตรที่เน้นคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมไทยให้มากขึ้นพร้อมกับการจัดทำฐานข้อมูลทางด้านศิลปวัฒนธรรมให้กว้างขวางและศึกษาได้โดยตรงผ่านสื่อต่างๆ และยังเสนอให้สถาบันอุดมศึกษาจัดตั้งหน่วยงานกลางในการอนุรักษ์ สืบทอด พัฒนา รักษาและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยให้กว้างขวางพร้อมทั้งมีแผนปฏิบัติงานที่เป็นรูปธรรม

จากแนวคิดดังกล่าวทำให้สถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งให้ความสำคัญในภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและดำเนินงานในรูปแบบต่างๆกัน เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เปิดสอนรายวิชาใหม่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท เช่น วิชาศิลปะไทย

สมัยรัตนโกสินทร์ วิชาวัฒนธรรมและประเพณีไทยในวิถีไทย วิชาวัฒนธรรมกับภูมิปัญญาไทย เป็นต้น มีการตั้งศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอประวัติและธรรมสถาน ทำให้มหาวิทยาลัยมีลักษณะเป็นชุมชนทางศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้งการจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมภายนอกมหาวิทยาลัยที่พระตำหนักดาราภิรมย์ จังหวัดเชียงใหม่และที่พระจุฑาธุชราชฐาน จังหวัดชลบุรี ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการกำหนดให้นักศึกษา ชั้นปีที่ 1 ทุกคนเรียนวิชาไทยศึกษาเพื่อให้นักศึกษาสนใจสังคมไทย และมีการดำเนินงานของสถาบันไทยคดีศึกษาต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 โดยเน้นการศึกษาวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งการรื้อฟื้นขนบธรรมเนียม โดยมหาวิทยาลัยถือเป็นพันธกิจที่จะต้องดำเนินการจัดทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านวิชาการ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยศิลปากรที่ถือว่าภารกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นจุดแข็งของมหาวิทยาลัย โดยการวิจัยและการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมผูกพันกับการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติเสมอมา ดังปรากฏหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านนี้ หลายหน่วยงาน เช่น หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์อนุรักษ์ศิลปกรรมนาชาติ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา สถาบันภูมิภาคตะวันตก รวมทั้งพิพิธภัณฑ์อีกหลายแห่ง ในส่วนภูมิภาค สถาบันอุดมศึกษาปฏิบัติการทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อย่างครบถ้วนเช่นการก่อตั้งศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ที่ วิทยาเขตหาดใหญ่ รวมทั้งสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา กิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมที่น่าสนใจของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์คือโครงการไทยคดีศึกษาสำหรับชาวต่างประเทศ โดยจัดเป็นหลักสูตรนานาชาติระยะสั้นเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยและประเทศไทย สอดคล้องกับการที่มหาวิทยาลัยตั้งอยู่ในพื้นที่ชายแดนติดต่อกับต่างประเทศ การจัดโครงการนี้นับว่าเป็นประโยชน์หลายด้านนับตั้งแต่การเผยแพร่วัฒนธรรมไทยไปจนถึงการนำเงินตราเข้าประเทศโดยใช้ศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยขอนแก่นเป็นตัวอย่างของสถาบันอุดมศึกษาในสวนภูมิภาคอีกแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญในภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มีการระดมปัญญาและผนึกเอาวิทยาการสาขาต่างๆในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ มีการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและจริยธรรมให้มีในบัณฑิตของมหาวิทยาลัย เช่นเดียวกับที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่มีแนวคิดอย่างชัดเจนว่าขอบเขตของงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไม่ควรจำกัดอยู่ภายในมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่ควรมีบทบาทระดับท้องถิ่นระดับชาติและระดับนานาชาติ กิจกรรมของสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงกว้างขวางและหลากหลายรูปแบบตลอดทั้งปี

มหาวิทยาลัยเอกชน ก็ได้ละเลยภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ดังเช่นที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต มีการก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2511 และมีพัฒนาการมาเป็นลำดับและมีบทบาทสนับสนุนทั้งทางด้านการเรียนการสอน การสร้างสภาพแวดล้อมทางศิลปวัฒนธรรมและการจัดกิจกรรม รวมทั้งการเผยแพร่ความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมแก่ชุมชนด้วยการเปิดสอนวิชานาฏศิลป์และดนตรีไทยแก่บุคคลทั่วไป มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์นมีกิจกรรมเผยแพร่วัฒนธรรมทางอินเทอร์เน็ต กิจกรรมบริการข้อมูลทางวัฒนธรรมและที่น่าสนใจคือการเชิญชวนบุคลากรรวมผ้าไทยเพื่อสร้างบรรยากาศทางวัฒนธรรมไทยในมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏที่เติบโตมาจากวิทยาลัยครูและมีที่ตั้งกระจายอยู่ทั่วภูมิภาคของประเทศไทย มีอุดมการณ์ในการเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น บทบาทด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจึงเป็นบทบาทที่โดดเด่นแสดงความผูกพันของมหาวิทยาลัยกับท้องถิ่น โดยภาพรวมการดำเนินงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยราชภัฏกระทำใน 2 รูปแบบ คือ ผ่านการเรียนการสอนและการปฏิบัติงานโดยหน่วยงานที่เรียกว่า ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมหรือสำนักศิลปวัฒนธรรม

จึงสรุปได้ว่าภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษามีความชัดเจนขึ้นในยุคนี้ โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นแนวคิดที่ปรากฏในวิสัยทัศน์ของแต่ละสถาบันที่ตระหนักถึงความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมที่จะช่วยให้สังคมไทยเกิดการพัฒนามีคุณภาพท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ภาพของงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมมีการขยายตัวขึ้น แต่โดยโครงสร้างในบางมหาวิทยาลัยยังไม่มีชัดเจนแม้แต่ตัวบุคลากรที่ทำหน้าที่ ทั้งนี้เป็นผลต่อเนื่องมาจากการขาดงบประมาณ ขาดการสนับสนุนจากบางสถาบันที่มีแนวคิดว่าการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมมีความสำคัญรองลงมาจากภารกิจทางด้านอื่น จึงยังทุ่มเทให้กับภารกิจทางด้านอื่นมากกว่า ดังนั้นเมื่อมีการรายงานผลการดำเนินงานไปยังสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาจึงพบว่าสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งยังมีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินภารกิจทางด้านนี้

อภิปรายผลการวิจัย

มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาสูงสุดของประเทศ มีหน้าที่หลัก 4 ประการ คือ การผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริการวิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ในส่วนพันธกิจด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม สำนักรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐาน เพื่อเป็นแนวทางแก่สถาบันอุดมศึกษาไว้ดังต่อไปนี้ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2547) ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมหมายถึง การอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา เผยแพร่เอกลักษณ์ศิลปะและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญา

ท้องถิ่นอันเป็นมรดกไทย และการบูรณาการในการผลิตบัณฑิต การวิจัย และการบริการวิชาการ และวิชาชีพ รวมทั้งการสร้างสรรค์และส่งเสริมภูมิปัญญาไทยให้เป็นรากฐานของการพัฒนาองค์ความรู้ที่สามารถพัฒนาสู่สากล โดยพิจารณาจากตัวบ่งชี้ คือร้อยละของกิจกรรมในการอนุรักษ์ พัฒนาและสร้างเสริมเอกลักษณ์ ศิลปะและวัฒนธรรมต่อจำนวนนักศึกษา และร้อยละของ ค่าใช้จ่ายและมูลค่าที่ใช้ในการอนุรักษ์ พัฒนาและสร้างเสริม เอกลักษณ์ ศิลปะและวัฒนธรรม ต่องบดำเนินการ ต่อมาได้มีการวิจัยเพื่อสร้างดัชนีบ่งชี้และเกณฑ์ประเมินคุณภาพด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม (ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์และคณะ, 2548) โดยกำหนดความหมายของ ศิลปวัฒนธรรมไว้ว่า หมายถึงวิถีชีวิตที่เป็นภูมิปัญญาที่แท้จริงของชาติและเน้นที่ศิลปะ ซึ่งวิถีชีวิตในที่นี้หมายรวมถึงอาหาร การแต่งกาย กิจกรรมายาท เป็นต้น และกำหนดว่าบทบาทและวิธีการของสถาบัน ควรมีการอนุรักษ์ การพัฒนาและการสร้างสรรค์ เกณฑ์การประเมินจะเป็น การประเมินระดับสถาบันคือเป็นภาพรวมขององค์กร และกำหนดให้ดัชนีด้านการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย 5 มาตรฐาน คือ ด้านนโยบาย ด้านการส่งเสริม ด้านการ สนับสนุน ด้านการสร้างมาตรฐานและด้านการเผยแพร่และบริการสู่สังคมปรากฏภาพรวมของ วิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งในปีพุทธศักราช 2459 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2549) ดังตารางที่ 5

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5 วิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย พุทธศักราช 2459-2549

<p>ปัจจัย ภายนอก</p> <p>ภารกิจทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม</p>	<p>ยุคเริ่มก่อตั้ง</p> <ul style="list-style-type: none"> ภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยม ความต้องการคนไปรับราชการ การพัฒนาประเทศให้เจริญทัดเทียมอารยประเทศ มีกษัตริย์ให้ประชาชน 	<p>ยุคสร้างและดำรงไทย</p> <ul style="list-style-type: none"> เปลี่ยนแปลงการปกครอง ก่อตั้งมหาวิทยาลัยเฉพาะทาง 4 แห่ง รัฐมีนโยบาย พัฒนาวัฒนธรรมชาตินิยม ตั้งกระทรวงวัฒนธรรม 	<p>ยุคขยายการศึกษาพัฒนาเศรษฐกิจ</p> <ul style="list-style-type: none"> รัฐบาลมาจากการปฏิบัติ ก่อตั้งมหาวิทยาลัยในภูมิภาค รัฐอนุญาตให้มหาวิทยาลัยจัดกิจกรรมทางศาสนาและจริยธรรมเท่านั้น ยุบกระทรวงวัฒนธรรม 	<p>ยุคโลกาภิวัตน์ : ปฏิรูปการศึกษา</p> <ul style="list-style-type: none"> การเลื่อนไหลทางวัฒนธรรม เกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ปฏิรูปการศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ก่อตั้งกระทรวงวัฒนธรรม 	<p>ปัจจัยภายนอก</p> <p>แนวทาง</p>
<p>อนุรักษ์สืบสาน</p>	<ul style="list-style-type: none"> มีกิจกรรมการแสดงละครในสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยและประวัติศาสตร์ไทยเป็นการบำรุงอารยธรรม มีการปลูกฝังเรื่องจริยธรรมแก่นิสิต 	<ul style="list-style-type: none"> จัดกิจกรรมแสดงละคร จัดกิจกรรมตามประเพณี จัดทัศนศึกษาโบราณสถาน การอบรมนักศึกษา 15 วันก่อนสำเร็จการศึกษา 	<ul style="list-style-type: none"> จัดกิจกรรมแสดงละคร จัดกิจกรรมตามประเพณี ทัศนศึกษา 	<ul style="list-style-type: none"> กิจกรรมอนุรักษ์มรดกไทยและประเพณีไทย จัดทำสารานุกรมวัฒนธรรม บันทึกคำบอกเล่าเรื่องราวศิลปะและวัฒนธรรม สืบทอดชนธรรมศาสตร์ การดูแลทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม 	<ul style="list-style-type: none"> วิเคราะห์กระแสโลกาภิวัตน์ มีพหุลักษณะทางวัฒนธรรม แสดงเอกลักษณ์ไทย ส่งเสริมการแสดงความคิดเห็นของนักศึกษา
<p>พัฒนา</p>	<p>-</p>	<p>-</p>	<ul style="list-style-type: none"> โครงการไทยศึกษา งานวิจัยเกี่ยวกับศิลปะวัฒนธรรม 	<ul style="list-style-type: none"> จัดทำเอกสารทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ประชุมสัมมนาศิลปะและวัฒนธรรม งานวิจัย ปาฐกถาและอภิปรายศิลปะและวัฒนธรรม ยกย่องภูมิปัญญาไทย 	<p>-</p>
<p>เผยแพร่</p>	<p>-</p>	<p>-</p>	<ul style="list-style-type: none"> ชนธรรมศาสตร์ วงดนตรีไทยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 	<ul style="list-style-type: none"> จัดการแสดงดนตรีนาฏศิลป์ไทย จัดการเรียนการสอน นิทรรศการและการประกวด แลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชน 	<p>-</p>
<p>ภารกิจทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม</p> <p>ปัจจัยภายใน</p>	<ul style="list-style-type: none"> ก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพื่อมีกษัตริย์เข้ารับราชการและมีกษัตริย์แก่ราษฎร 	<ul style="list-style-type: none"> กำหนดเรื่องทำนุบำรุงวัฒนธรรมไว้ในจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย 	<ul style="list-style-type: none"> กิจกรรมศิลปวัฒนธรรมอยู่ในงานกิจการนิสิต จัดวิชาศิลปะวัฒนธรรมเป็นวิชาบังคับ 	<ul style="list-style-type: none"> กำหนดเรื่องทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาระดับศึกษา ฉบับที่ 7 เกณฑ์มาตรฐานจาก สกอ. เกณฑ์มาตรฐานจาก กพร. พันธกิจของมหาวิทยาลัย 	<p>แนวทาง</p> <p>ปัจจัยภายใน</p>

มหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย คือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถูกก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2459 เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้ทันสมัย ปลอดภัยจากภัยคุกคามของการล่าอาณานิคมของ ประเทศมหาอำนาจจากตะวันตก และผลิตบุคลากรมาเป็นผู้นำของประเทศ ภารกิจสำคัญของ มหาวิทยาลัยคือการสอนวิชาชีพเฉพาะทาง ประกอบกับประเทศไทยยังอยู่ในระบอบการปกครอง แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่พระมหากษัตริย์ทรงให้ความสนใจ ทรงเห็นคุณค่าของ ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติที่จะเป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของชาติ จึงทรงให้การสนับสนุน ดังปรากฏชัดในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นสถาบันอุดมศึกษาใน ยุคเริ่มก่อตั้งจึงมีภารกิจเพียงการฝึกคนเข้ารับราชการ ส่วนงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นการ รับสนองพระบรมราโชบายจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเริ่มเข้ามามีบทบาทในสถาบันอุดมศึกษาในยุคธำรงไทย คือ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี พ.ศ. 2475 และผู้นำประเทศในยุคนั้น คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการเปลี่ยนวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนไทยที่เป็นระบบเจ้าขุนมูลนายให้มา ยอมรับในตัวผู้นำที่เป็นสามัญชน จึงมีการกำหนดนโยบายทางวัฒนธรรมเป็นนโยบายของ ประเทศ มหาวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจึงได้รับอิทธิพลจากกระแสดังกล่าว เป็นผลให้มีการ กำหนดเรื่องการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ในจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย ในขณะนั้น คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2477 งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษา ในช่วงนั้นคือการจัดกิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติตามประเพณีโดยจัดในรูปแบบของ การอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับการศึกษาในการสอน การวิจัยและบริการวิชาการ นับว่าสอดคล้องกับแนวคิดอนุรักษ์นิยม (Conservatism) คือพยายามรักษาสິงที่ดีในอดีต รูปแบบของกิจกรรมจึงเป็นการจัดกิจกรรมตามประเพณี และเน้นการปฏิบัติมากกว่าความคิดที่ เป็นนามธรรม

ในยุคต่อมา คือประมาณ ปี พ.ศ. 2500 ประเทศไทยมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดอีกครั้ง หนึ่ง คือจากการเป็นประเทศเกษตรกรรมกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรม จอมพลถนอม กวณิช ธีระราชดี เป็นผู้นำประเทศและมีบทบาทในการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนา เศรษฐกิจ มีผู้กล่าวว่ายุคนี้เป็นยุคมืดของการดำเนินงานศิลปวัฒนธรรม มีการยุบกระทรวง วัฒนธรรม แต่หันไปยึดความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ดังคำขวัญของรัฐบาลที่ว่า "น้ำไหล ไฟสว่าง หนทางดี มีงานทำ" เป็นยุคที่รัฐบาลไม่ให้ความสำคัญในเรื่องการแต่งกาย กิริยามารยาท การดำเนินชีวิตแต่เน้นการได้มาซึ่งเงินตราเป็นผลให้เกิดปัญหา แรงงานเด็ก หรือการเป็นหญิง ขายบริการ จนกระทั่งปัญหาเหล่านั้นรุนแรงขึ้น และรัฐบาลในยุคต่อมาได้หันกลับไปให้ ความสำคัญกับงานศิลปวัฒนธรรม มีการก่อตั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นใน

ปี พ.ศ. 2522 งานพัฒนาศิลปวัฒนธรรมจึงมีความชัดเจนขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยจึงมีการพัฒนารูปแบบของภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ภาพของกิจกรรมในสถาบันอุดมศึกษามีความหลากหลาย มีลักษณะปัจเจกคือมีการแสดงเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดเสรีนิยม (Liberalism) โดยจัดให้มีวิชาที่สอนเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของวิชาการศึกษาทั่วไป เพื่อให้บัณฑิตนักศึกษาทุกคนได้มีความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรม ส่งเสริมการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในลักษณะของชมรมทางศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้งแนวคิดในการสร้างสภาพแวดล้อมทางศิลปวัฒนธรรมขึ้นในมหาวิทยาลัย และด้วยสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาในประเทศไทยพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่หลังไหลเข้ามาในประเทศไทย ทำให้นโยบายทางด้านวัฒนธรรมหันมายอมรับความเป็นนานาชาติ ที่ไม่ขัดแย้งกับสังคมไทย รัฐบาลให้ความสำคัญในการพัฒนาคนให้เป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรม และมุ่งหวังให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งความสามัคคีและเอื้ออาทร ซึ่งต้องมีการฟื้นฟู สืบสานและธำรงไว้ซึ่งคุณค่า เอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรมไทย สร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นไทยให้มากยิ่งขึ้นกว่าในอดีต

ในส่วนของ การอุดมศึกษาได้มีความเคลื่อนไหวในการกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดย สุชาติ เมืองแก้ว ได้แสดงความเห็นไว้ว่า (ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์และคณะ, 2548) มหาวิทยาลัยควรเร่งพัฒนาคุณภาพอาจารย์ให้มีศักยภาพสูงขึ้น ควรสร้างเครือข่ายการศึกษาศิลปวัฒนธรรม มีการจัดประชุมวิชาการ หรือกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนทางด้านศิลปวัฒนธรรมทั้งในระดับชาติและนานาชาติ พัฒนาความร่วมมือเพื่อสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างสถาบันการศึกษา อันจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และระบบบริหารควรมีความคล่องตัวเพื่อไม่เกิดอุปสรรคในการสร้างสรรค์งานศิลปวัฒนธรรม

ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาได้ถูกกำหนดเป็นนโยบายให้สถาบันอุดมศึกษาดำเนินการตลอดมา แต่จากนโยบายของชาติ ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสภาพสังคมไทยที่ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้สถาบันอุดมศึกษาไม่สามารถดำเนินการทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมเท่าที่ควรจะเป็น และจากการศึกษาวิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย (พุทธศักราช 2459 – 2549) สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยที่เป็นสาเหตุหรือเงื่อนไขสำคัญที่มีต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย ได้ดังต่อไปนี้

1. จุดมุ่งหมายของการสถาปนามหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับการสถาปนาขึ้นด้วยพระปรีชาญาณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปีพุทธศักราช 2459 นับเป็นการสืบทอดแนวคิดจากพระราชบิดาคือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ต้องการพัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้าทัดเทียมอารยประเทศในขณะนั้น มหาวิทยาลัยมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการฝึกฝนอาชีพแก่ประชาชนเพื่อไปพัฒนาประเทศ เน้นการสอนความรู้เฉพาะด้าน เช่น กฎหมาย การปกครอง การแพทย์ วิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นการรับอิทธิพลจากสถาบันอุดมศึกษาในประเทศเยอรมันและฝรั่งเศส ที่เรียกว่า School of Science ยังมีได้เป็นมหาวิทยาลัย (University) เต็มรูปแบบที่เน้นการวิจัย เนื่องจากในขณะนั้นระบบราชการไทยยังไม่ต้องการนักวิจัย นอกจากนั้นปัจจัยในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยในประเทศไทยยังเกิดจากความต้องการที่จะพัฒนาประเทศให้เข้มแข็งทางสังคมและการเมืองเพื่อสามารถเผชิญหน้ากับนโยบายจักรวรรดินิยมของประเทศมหาอำนาจตะวันตก

เหตุผลอีกประการหนึ่งในการมีมหาวิทยาลัยในประเทศไทย คือความต้องการประหยัดงบประมาณในการส่งคนไปรับการศึกษาในต่างประเทศที่รัฐต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมาก การดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษาในยุคเริ่มก่อตั้งจึงเริ่มจากการฝึกคนเข้ารับราชการและขยายไปสู่การฝึกอาชีพแก่ประชาชน

ตามความหมายของการอุดมศึกษาที่หมายถึงการจัดการศึกษาระดับที่ 3 (Tertiary Education) หรือการศึกษาหลังมัธยมศึกษา นับว่ามหาวิทยาลัยของไทยในยุคเริ่มก่อตั้งได้ดำเนินการครบถ้วนแต่เมื่อพิจารณาตามประวัติการศึกษาจะพบว่าการอุดมศึกษาในยุคกรีกและโรมันมุ่งเฉพาะการเสริมสร้างความเจริญทางปัญญาและคุณธรรม การให้การศึกษาเพื่อประกอบอาชีพไม่รวมอยู่ในขอบข่ายของการอุดมศึกษา (วิจิตร ศรีธำณ, 2518: 7) ในยุคต่อมาคือในสมัยกลางจึงมุ่งที่จะผสมผสานระหว่างการศึกษาเพื่อความเรื่องปัญญาและควมมีคุณธรรมกับการศึกษาเพื่อการทำงานในวิชาชีพ ถือว่าศิลปศาสตร์และวิชาชีพเป็นเนื้อหาสาระสำคัญของ การอุดมศึกษา อีกแนวคิดหนึ่งของความเป็นอุดมศึกษาคือการบุกเบิกแสวงหาความรู้จากการแลกเปลี่ยนอภิปรายไปจนถึงค้นหาความจริงจากธรรมชาติ มุ่งการวิจัยเป็นหลักไม่มุ่งการสอน (จรัส สุวรรณเวลา, 2530: 13) จุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยที่เป็นสากลจึงมี 3 ประการ คือ (วิจิตร ศรีธำณ, 2518: 10)

1. มุ่งบุกเบิกแสวงหาบำรุงรักษาและถ่ายทอดความรู้เพื่อสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าและความเป็นเลิศทางวิชาการ

2. ใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยถือว่ามหาวิทยาลัยเป็นแหล่งรวมวิทยาการขั้นสูงที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อความเจริญของมนุษยชาติ

3. ทำนุบำรุง ส่งเสริม ศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยของไทยในยุคเริ่มก่อตั้งได้ดำเนินการกิจตามจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย ในยุคนั้น ซึ่งยังไม่ครอบคลุมถึงภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมประกอบกับปัจจัยภายนอก ในยุคนั้นที่สภาพสังคมยังอยู่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง ดูแลเรื่องศิลปวัฒนธรรมด้วยพระองค์เอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในยุคเริ่มก่อตั้งจึงมีเป้าหมาย หลักในการผลิตบุคลากรในด้านต่างๆสำหรับไปปฏิบัติงานในประเทศ โดยการถ่ายทอดความรู้จาก ต่างประเทศให้กับนักเรียนไทย (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2516) แม้ว่าประเทศไทยจะเป็นเมืองพุทธ และในพุทธปรัชญาที่ใช้แนวความสงสัยในการแสวงหาความรู้ แต่มหาวิทยาลัยในยุคเริ่มก่อตั้งยัง ไม่มีวัฒนธรรมการบุกเบิกแสวงหาความรู้ใหม่ ทั้งที่ผู้นำทางวิชาการเช่นสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรมพระบรมราชชนก ได้ทรงแสดงความคิดเห็นไว้ว่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยควร เป็นมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ มีการศึกษาค้นคว้าควบคู่กับการเรียนการสอนก็ตาม (จรัส สุวรรณเวลา, 2530: 21)

2. งานศิลปวัฒนธรรมเป็นเรื่องของราชสำนัก

ในปีที่มีการสถาปนามหาวิทยาลัยแห่งแรก ประเทศไทยยังคงมีการปกครองในระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็น พระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่เสด็จไปศึกษาวิทยาการสมัยใหม่จากต่างประเทศ โดยทรงใช้ ชีวิตอยู่ในต่างประเทสนานถึง 10 ปี เมื่อทรงขึ้นครองราชย์ในท่ามกลางปัญหาทั้งทางด้าน การเมือง อันเกิดจากภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยมที่แผ่ขยายเข้ามาในประเทศไทยใน หลากหลายรูปแบบ สภาพเศรษฐกิจ เป็นช่วงข้าวยากมากแ่งที่เกิดจากภาวะสงครามโลกครั้งที่ 1 และการเกิดอุทกภัย และสภาพสังคม จากกรที่มีผู้สำเร็จการศึกษาจากประเทศทางยุโรป กลับมาประเทศไทยพร้อมกับวัฒนธรรมตะวันตก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต้อง ทรงงานหนักเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น พระราโชบายหนึ่งที่ทรงนำมาใช้ในการบริหารประเทศคือ การอนุรักษ์ไทยท่ามกลางกระแสของวัฒนธรรมตะวันตกที่เริ่มไหลบ่าเข้ามาในประเทศไทยจากผู้ ที่ไปรับการศึกษาจากประเทศทางยุโรป

ทรงเชื่อว่าขนบธรรมเนียมชีวิตความเป็นอยู่และระเบียบประเพณีในสังคมไทย เป็น เครื่องแสดงความก้าวหน้าของประเทศไทย ทรงเตือนสติคนไทยให้รักและภาคภูมิใจใน ศิลปวัฒนธรรมไทย มีการนำศัพท์ culture เข้ามาใช้ในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2473

(ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) เดิมแปลว่า ภูมิธรรม และต่อมาจึงบัญญัติคำขึ้นใหม่ว่า วัฒนธรรม หมายถึง เพาะปลูกให้งอกงามเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยที่จะทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมด้วยทรงเห็นคุณค่าและเกรงว่าจะสูญสิ้นไป ทรงก่อตั้งโรงเรียนเพาะช่างเพื่อสอนวิชาศิลปะ ทรงตั้งกรมมหรสพและโรงเรียนพรานหลวงเพื่อเป็นสถานศึกษาทางด้านนาฏศิลป์และดนตรีไทย ทรงกำกับดูแลหน่วยงานทางศิลปวัฒนธรรมด้วยพระองค์เอง ทรงพระราชนิพนธ์บทละครและหนังสือจำนวนมากเพื่อใช้เป็นเครื่องอบรมจิตใจพลเมืองและปลูกใจให้รักชาติ ทำให้ดนตรีและนาฏศิลป์ไทยเจริญรุ่งเรืองมาก นอกจากนั้นกิจกรรมการละครยังเป็นสัญลักษณ์ที่แอบแฝงโดยพระราชประสงค์ที่จะให้ประชาชนรักชาติ รู้จักเสียสละเพื่อชาติและตระหนักในคุณค่าวัฒนธรรม

ด้วยสภาพการณ์ที่งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอยู่ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยในยุคนี้จึงมีบทบาทเพียงการสนองพระราชดำริด้วยการจัดการแสดงละครประจำปี เนื่องจากมหาวิทยาลัยมิได้มีหน้าที่โดยตรงในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือการที่พระบรมวงศานุวงศ์ได้เข้าไปมีส่วนในการช่วยสอนในมหาวิทยาลัยและมีแนวคิดในการปลูกฝังภาษาไทย รวมทั้งการนำประวัติศาสตร์ชาติไทยมาถ่ายทอดแก่นิสิต นับเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยไปในการเรียนการสอนเป็นอย่างดี เป็นการปลูกฝังความชื่นชมและความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมอย่างกลมกลืน

จากความเป็นไปของปัจจัยภายนอกดังกล่าว ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจึงยังมิได้ปรากฏเป็นบทบาทหน้าที่ของมหาวิทยาลัยเนื่องจากเป็นพระราชภารกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่ด้วยความเข้มข้นของวัฒนธรรมไทยในขณะนั้นที่มีอยู่ในพระบรมวงศานุวงศ์ เมื่อทุกพระองค์ได้มีส่วนในการถ่ายทอดความรู้ในระดับอุดมศึกษา จึงผสมผสานเรื่องราวของศิลปวัฒนธรรมเข้าไปในการเรียนการสอนลงไปสู่นิสิตทุกคน ทั้งผู้ที่ศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์

อนึ่งการลงทุนทางวัฒนธรรมที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมถูกมองว่าเป็นการใช้จ่าย มากกว่าการลงทุน เป็นรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ถูกวิพากษ์เชิงคุณค่าว่าเป็นรายจ่ายฟุ่มเฟือย แต่แท้จริงเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการสร้างรากฐานทางสังคมและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจนทุกวันนี้

3. แนวคิดใหม่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในประเทศไทย คือการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตยที่ปวงชนชาวไทยเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย มีการเลือกตั้งทั่วไปเป็นครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อ ปี พ.ศ. 2476 หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานรัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 อำนาจอธิปไตยครั้งแรกในประเทศไทยไม่สมบูรณ์นัก ประชาชนเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้ล้มล้มหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจ ในที่สุดเกิดการปฏิวัติโดยกลุ่มนายทหาร พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรีและต่อด้วยนายทหารอีกท่านหนึ่ง คือจอมพล ป. พิบูลสงครามที่เป็นผู้หนึ่งในคณะราษฎรที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองและกลายเป็นบุคคลที่มีบทบาทมากในยุคราชไทยเนื่องจากมีโอกาสรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีถึง 2 ครั้ง รวมเวลากว่า 10 ปี แนวคิดของจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงมีผลต่อการเป็นไปของบ้านเมืองเป็นอย่างยิ่ง แนวทางที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม นำมาใช้ คือพยายามสร้างเงื่อนไขทางวัฒนธรรมใหม่ โดยใช้หลักรัฐนิยมในการปกครองบ้านเมือง รัฐนิยมคือลักษณะชาตินิยม เป็นแนวคิดที่เน้นความจงรักภักดีที่มีต่อชาติเหนือสิ่งอื่นใด ทั้งนี้เป็นความพยายามในการเปลี่ยนความคิดของประชาชนที่เคยเป็นมาในอดีต คือการยอมรับและให้ความสำคัญในชาติกำเนิด

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แถลงไว้อย่างชัดเจนว่าจะรักษาและส่งเสริมศิลปกรรมไทยเพื่อเชิดชูเกียรติและวัฒนธรรมของชาติ จะใช้ศิลปกรรมเป็นอุปกรณ์การอบรมประชาชน แรงบันดาลใจที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการให้ความสำคัญแก่ศิลปวัฒนธรรม เกิดจากการที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีโอกาสไปรับการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศสและเกิดความรู้สึกชื่นชมประเทศทางตะวันตกที่เป็นมหาอำนาจได้เพราะวัฒนธรรม และเกิดความชื่นชมเพราะฝรั่งเศสเคยบอกว่าประเทศสยามเป็นประเทศเล็กไม่มีความเจริญ น่าจะมาเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส นโยบายการสร้างชาติโดยใช้วัฒนธรรมเป็นการสร้างเงื่อนไขทางวัฒนธรรมใหม่ เพื่อให้วิถีชีวิตคนเปลี่ยนไปจากการดำเนินชีวิตตามครรลองเดิมในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เน้นความทันสมัยและการส่งเสริมวัฒนธรรมตะวันตกโดยมีรัฐบาลเป็นผู้กำหนด ไม่ใช่ราชสำนักเช่นในอดีต (ภัทรวดี ภูษฎาภิรมย์, 2549) มีการตั้งกระทรวงวัฒนธรรม และการขอความร่วมมือจากประชาชนในการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต

ด้วยแรงผลักดันดังกล่าวทำให้จุดมุ่งหมายของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถูกปรับเปลี่ยนไปจากเมื่อแรกตั้ง ในพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2477 กำหนดความมุ่งหมายไว้ว่า "ให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาและค้นคว้าในศาสตร์ต่างๆโดยมุ่งที่จะส่งเสริมวิชาที่ทันสมัยและทำนุบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ" ทั้งนี้เป็นการสะท้อนให้

เห็นว่าผู้บริหารประเทศ หรือนักการเมืองเริ่มเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษา จอมพล ป. พิบูลสงคราม มารับตำแหน่งอธิการบดีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2479 นับเป็นครั้งแรกที่มหาวิทยาลัยเชิญนักการเมืองมาเป็นผู้บริหาร ทำให้มหาวิทยาลัยเจริญรุดหน้ามากทั้งทางด้านวิชาการ คือมีการขยายวิชาเอก และทางด้านสิ่งก่อสร้างเป็นอาคารเรียนและหอประชุม

นอกจากนั้นยังมีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นอีก 4 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยศิลปากรเกิดขึ้นจากแนวคิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อเผยแพร่ศิลปะและวัฒนธรรมแก่ประชาชน ดังที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากร พุทธศักราช 2486 ว่า "มีหน้าที่จัดการศึกษาวิชาประติมากรรม จิตรกรรม ดุริยางคศิลป์ นาตศิลป์ วิชาโบราณคดี และวิชาช่างศิลป์อย่างอื่น"

จึงอาจสรุปได้ว่า ภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาเกิดขึ้นจากเหตุผลทางการเมืองที่ต้องการเปลี่ยนความคิดของประชาชนให้มานิยมวัฒนธรรมใหม่แบบด้านราชสำนักและตามอย่างตะวันตก ซึ่งรัฐบาลในยุคนั้นได้ใช้ความพยายามในหลายรูปแบบ ตั้งแต่การตั้งหน่วยงานคือกระทรวงวัฒนธรรม การออกกฎหมาย เช่นพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ การใช้มหรสพ รวมทั้งการให้สถาบันอุดมศึกษาที่ผู้นำประเทศเข้ามาเป็นผู้บริหารด้วยตนเอง เป็นส่วนหนึ่งของการปลูกฝังแนวคิดนี้ กิจกรรมในมหาวิทยาลัยในยุคนีจึงประกอบด้วยการแสดงละครรูปแบบใหม่ มีตัวละครแบบราชสำนักแต่เดิม เรื่องที่นำมาแสดงละครเป็นวรรณคดีจากประเทศทางยุโรป มีใช้วรรณคดีไทย รวมไปถึงการแต่งกายของนิสิตหญิงที่มีการสวมกระโปรงแทนการนุ่งผ้าถุง เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาปรับไปตามปัจจัยภายนอกคือสภาพการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศในขณะนั้น

4. มุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจอันนำไปสู่สังคมทุนนิยม

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2500 ประเทศไทยถูกปรับเปลี่ยนจากประเทศสังคมเกษตรกรรมเป็นประเทศอุตสาหกรรม เศรษฐกิจของประเทศในยุคที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี จึงมีสภาพดีขึ้น ภายใต้คำขวัญ "งานคือเงิน เงินคืองานบันดาลสุข" แม้ว่าการได้มาซึ่งตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจะมาจากการปฏิวัติแต่การที่นโยบายของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีความชัดเจนต่อสังคมไทย เช่นการหันกลับมาแสดงอุดมการณ์ปกป้องสถาบันกษัตริย์ การร่วมมือกับประเทศสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์รวมทั้งการรับความช่วยเหลือในด้านต่างๆจาก

ประเทศเดียวกันนี้ ทำให้สามารถรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองไว้ได้ ผลผลิตทางการเกษตรได้ผลดี มีการสนับสนุนการผลิตเชิงอุตสาหกรรม ความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้นในระยะแรก แต่กลายเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจในระยะต่อมา

จากการที่ผู้นำประเทศคนใหม่มีภูมิหลังที่แตกต่างจากผู้นำคนก่อน เช่นการรับการศึกษาจากภายในประเทศและมีพื้นเพจากต่างจังหวัด มิได้เป็นชาวเมืองหลวงน่าจะเป็นเหตุผลที่แฝงอยู่ประการหนึ่งของการขยายความเจริญสู่ภูมิภาค จึงเกิดสถาบันอุดมศึกษาในภูมิภาค ทั้งภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ การเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยในขณะนั้นมีผลต่อการจัดการศึกษา มีการจัดตั้งสำนักวางแผนการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อรับผิดชอบการวางแผนผลิตกำลังคนสนองความต้องการของระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรม เกิดโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นมากมายในประเทศไทย ภายในระยะเวลาประมาณ 20 ปี หลังจากนั้น คือราว พ.ศ. 2520 เศรษฐกิจของไทยเริ่มชะลอตัว การเร่งขยายอุตสาหกรรมเกิดผลกระทบมากมายโดยที่มิได้มีการเตรียมการเพื่อรองรับสภาพเหล่านั้น เช่นการเกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่มีมาพร้อมกับการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

จากแนวคิดของผู้นำประเทศในการเร่งพัฒนาทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ทำให้มองข้ามความสำคัญเรื่องศิลปวัฒนธรรม มีการยุบกระทรวงวัฒนธรรม ไม่มีการวางแผนรับมือกับวัฒนธรรมนานาชาติที่ติดมากับกระแสโลกาภิวัตน์ เมื่อมีการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกทำให้เกิดการกล่อมเกลாதงสังคมตามวิถีชีวิตแบบตะวันตก ดังที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช แสดงความเห็นไว้ว่า (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2537) คนไทยปล่อยให้วัฒนธรรมต่างชาติเข้ามามีอิทธิพลเหนือตัวเราและเหนือวัฒนธรรมของเราโดยที่ไม่ตั้งใจ ไม่ได้เจตนาและไม่รู้ตัว และในที่สุดก็ไม่สามารถรักษาวัฒนธรรมของไทยไว้ได้

นอกจากนั้นการเข้ามามีบทบาทในการบริหารสถาบันอุดมศึกษาของผู้นำประเทศที่มีอุดมการณ์พัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้สาระสำคัญของการจัดการศึกษาต้องสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น ดังเช่นการก่อตั้งสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ตามคำแนะนำของนักวิชาการเพื่อรองรับการเจริญเติบโตภาคธุรกิจ โครงการของมหาวิทยาลัยที่ไม่สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ เช่นโครงการก่อสร้างอาคารของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จะถูกลดความสำคัญลง ในขณะที่บางโครงการ เช่นโครงการจัดตั้งวิชาพื้นฐานในมหาวิทยาลัย ภูมิภาคจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล เป็นต้น ภาพหรือบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในขณะนี้คือหน่วยงานที่รับแนวคิดจากรัฐมาเพื่อดำเนินการ ยังมีได้มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชน มหาวิทยาลัยจึงดำเนินการไปในแง่การสนองความต้องการทางการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐ

นอกจากการจัดการศึกษาที่สนองตอบการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ยังมีอิทธิพลและแนวคิดจากต่างประเทศ ส่วนใหญ่คือประเทศสหรัฐอเมริกาที่ส่งผ่านแนวคิดมาทางความช่วยเหลือโดยเริ่มจากจุดยืนร่วมกันในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ และการศึกษา ทำให้ประเทศไทยในยุคนั้นมีแนวคิดในส่งเสริมการศึกษาเพื่อให้เป็นโลกเดียวกัน (Education for one world) มีการทำลายกำแพงวัฒนธรรมของประเทศให้หมดและสร้างวัฒนธรรมโลก เรื่องศิลปกรรมจรรยาถูกครอบงำโดยตะวันตก

ผลกระทบที่ติดตามมาจากแนวคิดนี้คือความเสื่อมโทรมของวัฒนธรรมไทยเกิดการยอมรับวัฒนธรรมของต่างชาติที่หลั่งไหลเข้ามาอย่างรวดเร็ว ชาติการเลือกสรรและปรับให้เหมาะสมกับสังคมไทย เกิดการล่มสลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้เยาวชนไทยมีทัศนคติ ค่านิยมและความรู้สึกนึกคิดที่เปลี่ยนแปลงไป มีผลโดยตรงต่อภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา นับตั้งแต่พฤติกรรมและแนวคิดของนิสิตนักศึกษาที่ลุ่มหลงวัฒนธรรมตะวันตกและเห็นว่าศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นเรื่องล้าสมัย ไม่ทันสมัยและไม่เห็นคุณค่า ทำให้เกิดการละเลย มองข้าม การศึกษาจึงแยกคนออกจากชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง

จากสภาพสังคมที่มีการปรับเปลี่ยนไป เนื่องจากนักการศึกษาไทยที่ไปรับการศึกษาจากต่างประเทศ (สหรัฐอเมริกา) ได้ทำให้เกิดสภาพการณ์เป็นทาสทางปัญญาของฝรั่ง หมายความว่า การพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นมาตรฐานสากลแต่ไม่ได้มีการวิเคราะห์กันว่า มาตรฐานเหล่านี้เหมาะกับสังคมไทยหรือไม่ มหาวิทยาลัยทำหน้าที่เป็นโกดังเก็บสินค้าสำเร็จรูปที่คนไทยไปขนมาจากต่างประเทศ (วิทย์ วิศทเวทย์, 2530) รวมทั้งการซึมซับวัฒนธรรมตะวันตก ผลที่เกิดขึ้นแก่สังคมไทยที่กลายเป็นทุนนิยม ก็คือ ทุกคนต้องการรับการศึกษาในระบบจากสถาบันอุดมศึกษา เกิดการแข่งขันรุนแรงแต่เมื่อจบการศึกษาแล้วไม่มีงานทำ ทรัพยากรมนุษย์มีคุณภาพต่ำลง ไม่มีคุณธรรม จริยธรรม โครงสร้างทางสังคมแบบ เครือญาติค่อยๆ เลือนหายไป กลายเป็นแบบตัวใครตัวมัน การจัดการศึกษาที่มุ่งตอบสนองความต้องการภาคเศรษฐกิจทำให้เกิดความไม่เสมอภาคทางการศึกษาและไปสนับสนุนความแตกต่างของสังคมเมือง - ชนบท ระบบอุดมศึกษามุ่งผลิตบัณฑิตเพื่อประกอบอาชีพในเมืองมากกว่าชนบท ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาเน้นหนักไปในการผลิตบัณฑิต ละเลยภารกิจอื่น โดยเฉพาะในเรื่องทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมที่ถูกมองว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญรองลงมา ดังที่ไพฑูริย์ สินลารัตน์ (2546: 82) แสดงความเห็นไว้ว่า

"การพัฒนาของสาขาวิชาตามแนวทางอุตสาหกรรมทำให้เทคโนโลยีใหม่ๆ ของต่างประเทศมีเพิ่มขึ้นในวงวิชาการไทย ทำให้สาขาวิชาการของไทยมีมาตรฐานในทางสากลมาก

ยิ่งขึ้นและเรียนรู้เรื่องต่างๆทันสมัยมากขึ้น แต่ก็ยังเป็นลักษณะรับหรือสอยผลสำเร็จมากกว่าคิดสร้างและพัฒนาขึ้นเอง พร้อมๆกับการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมได้รับความสนใจน้อยกว่าที่ควรจะเป็น”

ดังนั้นการที่รัฐมีนโยบายมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจจนทำให้สังคมไทยเปลี่ยนเป็นทุนนิยม การกำหนดนโยบายทางการศึกษาในช่วงนี้จึงมองข้ามเรื่องของการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันที่ตั้งขึ้นตามความต้องการของรัฐ เพื่อสนองนโยบายของรัฐ มหาวิทยาลัยจึงมีบทบาทน้อยมากในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ไม่มีงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมปรากฏในแผนพัฒนาอุดมศึกษา เนื่องจากสถาบันอุดมศึกษาในยุคนี้มีบทบาทในการสนองนโยบายของรัฐเท่านั้น

5. กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้สถาบันอุดมศึกษาปรับบทบาท

สภาพสังคมแบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ทำให้เกิดการกลมกลืนทางสังคมตามวิถีชีวิตแบบตะวันตก เน้นความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมืองแต่ละเลยวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม การศึกษาของไทยมีความทันสมัย สามารถสื่อความหมายกับต่างประเทศได้ ได้รับการยอมรับจากต่างประเทศ มีการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆทางการศึกษา แต่ในขณะเดียวกันทำให้การพัฒนาประเทศไม่ได้อยู่บนพื้นฐานความเป็นไทย เมื่อสังคมเปลี่ยนไปความไม่ลงตัวของการจัดการศึกษาเริ่มปรากฏชัด ในสภาวะโลกไร้พรมแดนย่อมเป็นการยากที่จะปฏิเสธการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งผลกระทบที่ตามมามีทั้งที่เป็นด้านบวกและลบแต่ดูเหมือนว่าที่เป็นด้านลบจะมีน้ำหนักมากกว่าเพราะการจัดระเบียบโลกถูกกำหนดโดยประเทศที่พัฒนาแล้ว

การเลือนไหลทางวัฒนธรรมที่มากับกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เยาวชนไทยหันไปชื่นชมวัฒนธรรมของต่างชาติ ตั้งแต่เรื่องการแต่งกาย อาหารการกินตลอดจนแนวความคิด สังคมไทยจึงเผชิญกับพหุลักษณะด้านวัฒนธรรม เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทำให้ค่านิยมและความเชื่อของคนไทยเบี่ยงเบนออกจากเอกลักษณ์ที่ดั้งเดิม ละทิ้งคุณค่าแบบไทยมายึดติดกับกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ค่านึงถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ขาดจริยธรรมในการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมไทยถูกลดคุณค่าและมีสภาพอ่อนแอลง จนเกิดเป็นวิกฤติโดยเฉพาะทางด้านการศึกษาและวัฒนธรรม

รัฐบาลไทยเริ่มตระหนักในเรื่องนี้ ตั้งแต่สมัยที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2518) จึงได้มีการรื้อฟื้นหน่วยงานทางวัฒนธรรม และจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นในปี พ.ศ. 2522

จากการประเมินแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) พบว่าประเทศบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาทางเศรษฐกิจแต่ทำให้คนไทยและสังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดั้งงามของไทยจางหายไป การศึกษาได้แยกผู้เรียนออกจากชุมชน ทำให้ผู้เรียนดูถูกวิถีชีวิตชุมชน ต่างพยายามที่จะเข้ามา รับการศึกษาในเมืองหลวงเพื่อสามารถประกอบอาชีพใหม่อยู่ในเมือง สถานการณ์เหล่านั้นทำให้เกิดความตระหนักและตระหนักว่าจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วก่อนที่ปัญหาจะรุนแรงมากไปกว่านี้ อันนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาซึ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ โดย นักการศึกษาแสดงความเห็นว่าการศึกษาไทยต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตไทย จึงปรากฏประเด็นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ทำให้เกิด แผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2545 – 2559 อันเป็นแผน ระยะยาว 15 ปี และเป็นกรอบในการจัดทำแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน แผนพัฒนาการ อุดมศึกษาและแผนพัฒนาด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งนับเป็นแนวทางที่แตกต่างไปจาก ในอดีตที่ได้มีการให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านศิลปะและวัฒนธรรมอย่างชัดเจน

ยุคโลกาภิวัตน์จึงเป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาไทยที่มีหลักการดำเนินงาน อยู่บนความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและการให้ความสำคัญกับทุนทางสังคมและทุนทาง วัฒนธรรมอย่างเท่าเทียมกับการลงทุนทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาที่เริ่มตระหนัก ว่าการอุดมศึกษามีได้หมายเฉพาะการฝึกอาชีพเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญต่อศิลปวัฒนธรรม อันเป็นการแสดงเอกลักษณ์ไทยที่ควรมีในบัณฑิตไทยท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ในท่ามกลาง ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ถ้าการอุดมศึกษาไม่ให้ความสำคัญในเรื่องเอกลักษณ์ความเป็น ไทย โอกาสที่จะถูกกลืนโดยกระแสโลกาภิวัตน์อันนำมาซึ่งปัญหาดังที่ได้ประสบอยู่ในปัจจุบันย่อม ทวีความรุนแรงขึ้น ในการจัดทำแผนพัฒนาการอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ประกอบด้วยแผน ระยะที่ 7 ถึงระยะที่ 9 (พ.ศ. 2535 – 2549) จึงได้ให้ข้อเสนอไว้ว่าในภารกิจด้านการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมควรปลูกฝังและเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมไทย เพื่อความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและอยู่ในประชาคมโลกอย่างมีศักดิ์ศรี ควรจัดให้มีเนื้อหา และองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมสอดแทรกอยู่ในกระบวนการเรียนการสอนปกติและในกิจกรรม นอกหลักสูตร รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถาบันให้สอดคล้องส่งเสริมกัน ปฏิรูปองค์กร ทางศิลปวัฒนธรรมในสถาบันให้มีทรัพยากรเพียงพอ เพื่อสามารถดำเนินงานได้อย่างมี ประสิทธิภาพ และถ่ายทอดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เพื่อหล่อ หลอมบุคลิกภาพและจิตใจของนิสิตนักศึกษา ให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมอันเป็นลักษณะที่มี คุณค่าตามวิถีชีวิตไทย

ในยุคโลกาภิวัตน์ การเข้าถึงวัฒนธรรมเพื่อแสดงความเป็นตัวของตัวเองมีความสำคัญมาก เป็นการป้องกันมิให้ถูกกลืนชาติ และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมยังทำให้สังคมมีพลัง ความเป็นตัวของตัวเอง ภาระหน้าที่ของมหาวิทยาลัยในยุคโลกาภิวัตน์ควรสมบูรณ์พร้อมทั้ง 4 ด้าน คือการสอน วิจัย การบริการวิชาการแก่สังคมและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจะต้องมีบทบาทสำคัญขึ้นในการสงวนรักษาเอกลักษณ์และความแตกต่างทางวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมโลกอย่างมีเอกลักษณ์และศักดิ์ศรี ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดสากลในปฏิญญาโลกว่าด้วยการอุดมศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21 ขององค์การยูเนสโก ที่เน้นถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนอุดมศึกษาไปสู่บทบาทใหม่ที่ต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมทั้งส่วนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวและการยอมรับวัฒนธรรมผู้อื่น รวมทั้งการให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนและความเป็นชาติ ได้แก่ ประเพณี ดนตรี พ็อนรำ งานเทศกาลต่างๆ ซึ่งปัจจุบันกำลังถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมสมัยใหม่ ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็น วัฒนธรรมสากลที่ทุกคนจะต้องถือปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน อันเป็นความเข้าใจผิด และจะต้องหยุดกระแสนี้ แนวทางที่ควรปฏิบัติคือการจัดให้มีการรวบรวม การบันทึกเก็บรักษา การถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมไปสู่อนุชนรุ่นหลัง รวมทั้งการประกาศยกย่องผู้มีความเป็นเลิศในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม

นอกจากนั้นยังเกิดแนวคิดในเรื่องสถาบันอุดมศึกษากับบทบาททางด้านศิลปวัฒนธรรมบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับความเจริญงอกงามทางสังคมจำเป็นต้องดำเนินควบคู่กันไปและเชื่อว่าศิลปวัฒนธรรมจะเป็นรากฐานให้เกิดการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ สถาบันอุดมศึกษาในยุคนี้จึงมีการพัฒนาหน่วยงานทางวัฒนธรรมให้มีความแข็งแกร่งในบางมหาวิทยาลัยหน่วยงานทางวัฒนธรรมมีฐานะเทียบเท่าคณะวิชา บางมหาวิทยาลัยมีการตั้งหน่วยงานทางศิลปวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นมากกว่า 1 แห่ง

สถาบันอุดมศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์จึงให้ความสำคัญกับภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแตกต่างกันออกไป เช่นการจัดรายวิชาทางด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นวิชาพื้นฐานสำหรับนิสิตนักศึกษาทุกคน การเปิดรายวิชาใหม่ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท การสร้างให้มีศิลปวัฒนธรรมในวิถีชีวิตมหาวิทยาลัย การจัดให้มีโครงการศึกษาวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม การเก็บรวบรวมข้อมูล บันทึกเรื่องราว ข้อความรู้ทางวัฒนธรรมไว้เป็นหลักฐานเพื่อการอนุรักษ์และการสืบทอด ฯลฯ เหล่านี้เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า สถาบันอุดมศึกษาได้ตระหนักถึงความสำคัญในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

เมื่อพิจารณาความเป็นไปของภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรก จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) ทำให้เห็นเส้นทางของ วิวัฒนาการที่ดำเนินมา และมีความเป็นไปตามปัจจัยที่มากกระทบ เช่นในยุคที่พระมหากษัตริย์ ทรงดูแลเรื่องศิลปวัฒนธรรมประจำชาติด้วยพระองค์เอง สถาบันอุดมศึกษาก็เป็นผู้รับสนอง พระบรมราชโองการ เมื่อผู้นำประเทศนำเอาเรื่องศิลปวัฒนธรรมมาเป็นนโยบายของรัฐและ ผลักดันเรื่องนี้ลงไปในสถาบันอุดมศึกษา รูปแบบของภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมก็แตกต่าง ไปจากในอดีต แม้ว่าในบางช่วงที่ประเทศหันไปให้ความสนใจและทุ่มเทในการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อความเจริญเติบโตของประเทศและหยุดความเคลื่อนไหวทางด้านศิลปวัฒนธรรมแต่ สถาบันอุดมศึกษาก็ยังมิได้ละทิ้งภารกิจทางด้านนี้โดยสิ้นเชิง เป็นที่น่าสังเกตว่าในแผนพัฒนา อุดมศึกษาทุกฉบับจะยังคงกล่าวถึงภารกิจทางด้านนี้ แต่จากการประเมินผลจะพบว่าในบางช่วง บางตอนมีความเคลื่อนไหวทางด้านนี้น้อยลง แต่มิได้มีการยุบหรือยกเลิกหน่วยงานทางด้านนี้ เช่นที่เกิดกับหน่วยงานทางด้านวัฒนธรรมของรัฐ ที่มีการยุบหรือยกเลิกไปในบางช่วง และเป็น ที่น่าสังเกตว่าในยุคที่เกิดความกลมกลืนกันไปทั่วโลก สถาบันอุดมศึกษาทั้งหลายต่างเห็น ความสำคัญของการแสดงเอกลักษณ์เฉพาะตัวออกมา และศิลปวัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดง เอกลักษณ์เฉพาะตัวที่สมบูรณ์ มีคุณค่า นำภาคภูมิใจ แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ยอมรับกันทั้งใน ระดับประเทศ ดังจะเห็นได้จากการที่ประเทศไทยได้มีการรื้อฟื้นหน่วยงานทางวัฒนธรรมใน ภาครัฐ จนมีสถานภาพเป็นกระทรวงวัฒนธรรมในปัจจุบัน และในระดับนานาชาติจะเห็นว่าใน หลายประเทศ ทั่วโลก ทั้งในกลุ่มยุโรป ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศในเอเชียที่หันมาให้ ความสนใจกับงานวัฒนธรรม เช่นในประเทศเนเธอร์แลนด์ พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมใน วัฒนธรรมต่ำในขณะที่มาตรฐานการดำรงชีพและระดับการศึกษาสูงขึ้น กระทรวงศึกษา วัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ ในประเทศเนเธอร์แลนด์จึงมีการบูรณาการวัฒนธรรมเข้าสู่ระบบ การศึกษา และจัดทำนโยบายทางวัฒนธรรมโดยถือว่าวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ต้อง ผูกพันกับสังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การศึกษา เทคโนโลยีและสัมพันธ์กับโลก สถาบันอุดมศึกษาในประเทศอังกฤษให้ความสนใจในการสนับสนุนศิลปินและผู้เชี่ยวชาญทาง ศิลปวัฒนธรรมให้ได้รับการพัฒนา มหาวิทยาลัยหลายแห่งในประเทศสหรัฐอเมริกาหันมาให้ ความสนใจในการศึกษาวิจัยและเก็บรวบรวมเรื่องราวและข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ เหล่านี้ เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ หรือกระบวนการเชื่อมโลกเข้าหากัน ประเทศไทยจำเป็นต้องแสดงเอกลักษณ์ความเป็นไทย สถาบันอุดมศึกษาตระหนักในบทบาทนี้ และเห็นคุณค่าของภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมที่จะต้องดำเนินต่อไปและพัฒนาให้มี

ความแข็งแกร่งขึ้นเพื่อแสดงความเฉพาะเจาะจง (Particularity) อันจะนำไปสู่ความโดดเด่นเป็นตัวของตัวเองและไม่ถูกกลืนชาติด้วยกระแสโลกาภิวัตน์

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการดำเนินงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

1.1 ในระดับชาติ จากผลการวิจัยพบว่ารัฐได้กำหนดให้มีกระทรวงวัฒนธรรมเพื่อรับผิดชอบในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่มีการหยุดชะงักไปช่วงหนึ่ง จึงนับว่าเป็นแนวคิดที่ดีในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่ประเทศต้องแสดงเอกลักษณ์ไทย ซึ่งศิลปะและวัฒนธรรมไทยนับว่าเป็นจุดเด่นและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป จึงเห็นว่าภาครัฐควรดูแลมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรมด้วยการทุ่มงบประมาณเพื่อจัดสรรบุคลากรให้เพียงพอที่จะดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งการรณรงค์ส่งเสริมให้ประชาชนเยาวชนหันมาให้ความสนใจและเห็นคุณค่าในศิลปวัฒนธรรมไทยในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ด้วยการประชาสัมพันธ์ และการจัดกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ ภายใต้แนวคิด ดังต่อไปนี้

1.1.1 ทำให้ศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีชีวิต มีความเคลื่อนไหว มิใช่เพียงอยู่ในตู้ โดยการรณรงค์เชิญชวนเยาวชนร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น การจัดการประกวดผลงานทางวัฒนธรรม การสนับสนุนให้รางวัล ยกย่องเยาวชนผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

1.1.2 ทำให้ศิลปวัฒนธรรมเป็นเรื่องใกล้ตัวประชาชน ทั้งเด็ก-ผู้ใหญ่ ในเมือง-นอกเมือง โดยนำเสนอเรื่องราวทางวัฒนธรรมผ่านสื่อร่วมสมัย เช่น จัดทำภาพยนตร์โดยสร้างสรรค์โครงเรื่องให้เป็นปัจจุบันตรงกับความต้องการของประชาชนแต่สอดแทรกวัฒนธรรมไทยและนำเสนอเผยแพร่อย่างสม่ำเสมอและกว้างขวาง

1.1.3 ทำให้ประชาชนรับรู้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติและเกิดความภาคภูมิใจด้วยการนำเสนอ จัดแสดง แลกเปลี่ยนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ มีการบันทึกข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่ออนุรักษ์และนำเสนอเผยแพร่สู่สาธารณชนอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอและกว้างขวาง

1.2 ในระดับสถาบันอุดมศึกษา จากผลการวิจัยพบว่า สถาบันอุดมศึกษาตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติและจัดให้มีหน่วยงานทางศิลปวัฒนธรรมในสถาบัน จึงเสนอว่าแนวคิดในการดำเนินการกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมควรอยู่บนพื้นฐานดังต่อไปนี้

1.2.1 ในเมื่อประเทศไทยไม่อาจหลีกเลี่ยงหนีไปจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต สถาบันอุดมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้นรูปแบบของการดำเนินภารกิจทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาจึงควรปรับตามกระแสโลกาภิวัตน์ คือ มีความทันสมัย ใช้เทคโนโลยีแต่มีภาพของศิลปวัฒนธรรมไทย

1.2.2 ยอมรับพหุลักษณะทางวัฒนธรรม (Cultural Pluralism) คือการแสดงเอกลักษณ์เฉพาะตัวไปพร้อมๆกับการยอมรับวัฒนธรรมผู้อื่น กิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาจะต้องมีรูปแบบที่ปรับเปลี่ยนไป เช่นในขณะแสดงเอกลักษณ์ทางประเพณีลอยกระทงอาจมีการผสมผสานการบรรเลงดนตรีที่เป็นแนวสากล เป็นต้น

1.2.3 ในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ สถาบันอุดมศึกษาไทยต้องแสดงความเป็นตัวตน นั่นคือเอกลักษณ์ไทยที่มีอยู่ในศิลปวัฒนธรรมประจำชาติให้ปรากฏ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ประเทศไทยพ้นจากการถูกกลืนชาติด้วยวัฒนธรรมนานาชาติ โดยให้นิสิตนักศึกษาได้มีโอกาสรับรู้ส่วนที่เป็นแก่นของศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งอาจหล่อหลอมโดยบรรจุวิชาทางศิลปวัฒนธรรมเป็นวิชาพื้นฐานทั่วไป การเปิดเป็นวิชาเฉพาะ การจัดกิจกรรมที่หลากหลาย ได้แก่ การจัดนิทรรศการ การจัดการแสดง การจัดการประกวด ฯลฯ รวมทั้งการเก็บบันทึกข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมเพื่อป้องกันการสูญหายและการบิดเบือนข้อเท็จจริงโดยใช้เทคโนโลยีร่วมสมัย การใช้พิพิธภัณฑ์ ห้องจัดแสดงเพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะ และจำนวนครั้งในการจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาควรเพิ่มมากขึ้น

1.2.4 ไม่ครอบงำความคิดของนิสิตนักศึกษา โดยเปิดโอกาสให้นิสิตนักศึกษาได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ความต้องการ ความพึงพอใจในศิลปวัฒนธรรม โดยการจัดกิจกรรมการอภิปราย การบรรยาย การแลกเปลี่ยนทัศนะระหว่างกลุ่มนิสิตนักศึกษากับปราชญ์ชาวบ้านหรือศิลปินทั้งภายในประเทศและระดับนานาชาติ การสร้างสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมภายในสถาบันเพื่อให้นิสิตนักศึกษาค่อยๆซึมซับศิลปวัฒนธรรมไปตามความพึงพอใจ มิใช่จากการถูกบังคับ

1.2.5 ยอมรับความเปลี่ยนแปลงอันเป็นธรรมชาติของทุกสิ่งทุกอย่าง รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมไทย สนับสนุนทางเลือกที่ทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางศิลปวัฒนธรรมโดยผ่านการวิจัย การศึกษาเปรียบเทียบ การจัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมเพื่อทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้เกิดความร่วมมือ ไม่เป็นเรื่องของอดีตเท่านั้น

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

2.1 จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่าสถาบันอุดมศึกษามีการกำหนดวิสัยทัศน์ในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ในแผนของมหาวิทยาลัยแต่ในระดับปฏิบัติยังไม่มีความชัดเจน ในการวิจัยครั้งต่อไปจึงควรศึกษาหารูปแบบในการดำเนินการกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเพื่อให้ภารกิจนี้บรรลุตามวิสัยทัศน์ที่ได้กำหนดไว้

2.2 จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่ากระแสโลกาภิวัตน์ทำให้วัฒนธรรมนานาชาติเข้ามามีบทบาทต่อสังคมไทยโดยเฉพาะในกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่เป็นอนาคตของชาติ ในการทำวิจัยครั้งต่อไปจึงควรศึกษาแนวทางในการปลูกฝังศิลปวัฒนธรรมประจำชาติแก่เยาวชนไทยให้มีความเข้มแข็งในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

2.3 จากการศึกษาวิวัฒนาการภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย ทำให้ทราบว่ามรดกทางศิลปวัฒนธรรมไทยที่มีคุณค่ามากมายแต่ยังขาดการบันทึกเรื่องราวโดยเฉพาะในส่วนที่เป็นเอกสาร ข้อมูลหลายส่วนยังอยู่ในตัวบุคคล จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปในการศึกษาในเชิงลึกของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้นด้วยวิธีประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral history) เพื่อเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์และเผยแพร่ต่อไป

2.4 จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ทำให้พบว่า รูปแบบของภารกิจทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งที่ถูกจำกัดเฉพาะกิจกรรมอนุรักษ์และเผยแพร่ จึงควรศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบกิจกรรมให้ครอบคลุมทั้งส่วนที่เป็นการพัฒนาและสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรรณิการ์ สัจกุล. 2545. **วัฒนธรรมไทย : เอกสารคำสอนวิชา 2701178.** (จัดสำเนา)
กอตซัลด์ หลุยส์. 2525. **การเข้าใจในประวัติศาสตร์ : มุลบทว่าด้วยระเบียบวิธี
ประวัติศาสตร์.** แปลโดยธิตติมา พิทักษ์ไพรวรรณ กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- กาสิก เต๊ะซันหมาก. 2544. **แนวทางการดำเนินงานวัฒนธรรมของประเทศนิวซีแลนด์.**
กรุงเทพมหานคร: เจริญผล.
- กิริติ บุญเจือ, แปลและเรียบเรียง. 2543. **นโยบายให้ศีลธรรมและศาสนาหวนกลับมา
มีบทบาทในโรงเรียนเพื่อตอบสนองความคาดหวังอันหลากหลายในทุกรูปแบบ
แห่งรัฐควิเบค ประเทศแคนาดา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ.
- กฤษณา พิทักษ์นอร์รณพ. 2536. **จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในระยะแรกตั้งจนถึงสมัย
สงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2459 ถึง พ.ศ.2481 และสภาพจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัยในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2482 ถึง พ.ศ.2488.** วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กฤษณา สินไชย. 2525. **200 ปีการศึกษาไทยลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญ.** กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกษม สุวรรณกุล. 2530. **"ทิศทางของมหาวิทยาลัยกับระบบราชการ" ใน 10 ปี ภาควิชา
อุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520-2530.**
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ PRO – PRINT.
- เกษม วัฒนชัย. 2538. **ทิศทางการพัฒนาอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า. วารสารสภาการศึกษา
แห่งชาติ 30: 32-33.**
- ขอนแก่น, มหาวิทยาลัย. 2549. **สำนักศิลปวัฒนธรรม [ระบบออนไลน์].** แหล่งที่มา :
<http://www.cac.kku.ac.th> [2551, มกราคม 28]
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2522. **รายงานการวิจัยเรื่อง ระบบอุดมศึกษา.**
กรุงเทพมหานคร: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2542. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.
2542.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน.

- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2542. **สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและ
การศึกษาไทย แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาในต่างประเทศ : แนวคิดและ
กรณีศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: ที พี พรินท์.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2543. **มติใหม่ในการจัดการศึกษากับบทบาท
สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ เล่ม 1.** กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์
ภาพพิมพ์.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2543. **รายงานเรื่อง รูปแบบและภารกิจ
อุดมศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน โครงการปฏิรูปอุดมศึกษา.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2544. **นโยบายด้านการศึกษาศิลปะและ
วัฒนธรรมของประเทศอังกฤษ.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2545 ก. **แผนการศึกษาแห่งชาติ
(พ.ศ. 2545 – 2549).** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2545 ข. **แผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและ
วัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 – 2559).** กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2545 ค. **รายงานการประชุมทางวิชาการเรื่อง
ทิศทางวัฒนธรรมกับการศึกษาในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง.** กรุงเทพมหานคร:
วี.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น.
- คณะกรรมการการอุดมศึกษา, สำนักงาน. 2545. **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา
ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549).** กรุงเทพมหานคร: ทบวง.
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2535. **ความหมายและขอบข่ายงาน
วัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2544. **แผนวัฒนธรรมแห่งชาติในช่วง
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549).**
กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช , ม.ร.ว. 2520. **การศึกษากับการสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรม.**
กรุงเทพมหานคร: กองวัฒนธรรม กรมการศาสนา.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช , ม.ร.ว. 2525. **สองศตวรรษรัตนโกสินทร์. วารสารธรรมศาสตร์ 11,1
(มีนาคม): 7.**

- คึกฤทธิ์ ปราโมช , ม.ร.ว. 2537. การศึกษากับการถ่ายทอดวัฒนธรรม : กรณีศึกษาหนังใหญ่
วัดชนอน : เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเนื่องในโอกาสวันคล้ายวัน
สถาปนาคณะครุศาสตร์ครบ 37 ปี. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช , ม.ร.ว., บรรณาธิการ. 2541. "นาฏศิลป์และละครไทย" ใน ลักษณะไทย
เล่ม 3. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 ศ.3/6 หนังสือราชการ : พระยาธรรมศักดิ์
มนตรี กราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง
"กิจการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ตั้งขึ้นใหม่" (18 กรกฎาคม พ.ศ. 2460).
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 ศ.4/26 ประกาศตั้งโรงเรียนขนาดเล็ก.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 ศ.4/30 คำกราบบังคมทูลของพระเจ้า
น้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกประชานาถ (26 ธันวาคม พ.ศ.2424).
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 ศ.4/30.120 ประกาศตั้งโรงเรียนข้าราชการ
พลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (1 มกราคม พ.ศ.
2453).
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 ศ.4/30.127 เอกสารว่าด้วยการคิดจัดการ
โรงเรียนข้าราชการพลเรือนตามความตกลงของที่ประชุมสภากรรมการ.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 ศ.4/30.129 ความเห็นพระยาไพศาลศิลป์
เรื่อง "การจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน".
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 ศ.4/30.132 จดหมายราชการ : พระยา
ธรรมศักดิ์มนตรีกราบบังคมทูลพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
เรื่อง "โรงเรียน ข้าราชการพลเรือน" (สิงหาคม พ.ศ. 2457).
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 ศ.4/30.164 พระราชดำรัสตอบของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่ผู้ที่มาชุมนุมอยู่ในงาน
พระราชพิธีวางศิลาฤกษ์ตึกบัญชาการ (3 มกราคม พ.ศ. 2458).
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 ศ.4/30.244 ประกาศประดิษฐานโรงเรียน
ข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็น
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและโอนไปขึ้นอยู่ในกระทรวงธรรมการ.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ.10/1 อธิการบดีกรมมหาวิทยาลัย
หรือ เรื่องขอตั้งหม่อมเจ้าธานีนิติ์ผู้รั้งเลขาธิการมาทำการบางเวลาในตำแหน่ง
หัวหน้าแผนกอักษรศาสตร์ พ.ศ. 2462.

- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ.10/2 รายงานการประชุม
คณะกรรมการดำริรูปการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครั้งที่ 1 (27 พฤษภาคม พ.ศ.
2474).
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ.10/17อธิการบดีมหาวิทยาลัยหรือ
เรื่อง สถานที่และการปลูกกับมหาวิทยาลัย (11-13 มิถุนายน พ.ศ. 2461).
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ.10/30 ระเบียบการรับสมัคร
เข้าเรียนและอัตราค่าธรรมเนียมของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ.10/152 กรมมหาวิทยาลัย.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ.10/183 รายงานความเห็นเรื่อง
โครงการมหาวิทยาลัยของสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขล
านครินทร์ (5 กุมภาพันธ์ 2471).
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ.10/183.4 สำเนาพระราชหัตถเลขา
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
ธานีนิวัติ เรื่อง "ตั้งกรรมการดำริรูปการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย"
(17 มีนาคม พ.ศ.2473).
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ.10/183.92 บันทึกดำริรูปการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัติ (23 พฤษภาคม
พ.ศ.2474).
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ.10/183.100 ลายพระหัตถ์
พระเจ้าพี่ยาเธอกรมขุนชัยนาทนเรนทร ประทานพระตรีณสารวิศกรรม
พร้อมบันทึกพระดำริรูปการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (22 มีนาคม พ.ศ.2474).
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ.10/183.106 ลายพระหัตถ์
พระเจ้าพี่ยาเธอกรมขุนชัยนาทนเรนทร ประทานพระตรีณสารวิศกรรม
พร้อมบันทึกพระดำริรูปการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (7 พฤษภาคม พ.ศ.2475).
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ.25/9. 0701 พื้นฟูวัฒนธรรมของ
ชาติไทย.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. คำกราบบังคมทูลของผู้ประสานงานมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
และการเมืองต่อสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ในพิธีเปิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
(27 มิถุนายน พ.ศ.2477).

- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารส่วนบุคคล ม.ล.ปิ่น มาลากุล สบ.5.1.1.2/58 บันทึกการ
สนทนาระหว่างบุคคลสำคัญต่าง ๆ.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารส่วนบุคคล ม.ล.ปิ่น มาลากุล สบ.5.2.2.1/1 ร่างแผนการ
ศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2494.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารส่วนบุคคล ม.ล.ปิ่น มาลากุล สบ.5.2.5 โครงการจัดตั้ง
มหาวิทยาลัยต่างจังหวัด.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารส่วนบุคคล ม.ล.ปิ่น มาลากุล สบ.5.2.9/19 โครงการเงินกู้เพื่อ
ช่วยเหลือพัฒนาการศึกษาในประเทศไทยขององค์การ UNESCO พ.ศ.2506.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารส่วนบุคคล ม.ล.ปิ่น มาลากุล สบ.5.8/1 บันทึกความเห็นของ
กระทรวงศึกษาธิการเกี่ยวกับข้อเสนอแนะของเซอร์ชาร์ลส์ ดาร์วิน เรื่อง
มหาวิทยาลัยในประเทศไทยในการประชุมสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติ พ.ศ. 2499.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารส่วนบุคคล ม.ล.ปิ่น มาลากุล สบ.5.8/7 ขอเชิญประชุมสภา
มหาวิทยาลัยแห่งชาติ พ.ศ. 2499.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารส่วนบุคคล ม.ล.ปิ่น มาลากุล สบ.5.8/9 รายงานการประชุม
คณะกรรมการ พิจารณานโยบายว่าจะจัดมหาวิทยาลัยในรูปใด.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารส่วนบุคคล ม.ล.ปิ่น มาลากุล สบ.5.8/23 บันทึกเรื่องการจัด
มหาวิทยาลัยในประเทศไทย พ.ศ. 2499.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารส่วนบุคคล ม.ล.ปิ่น มาลากุล สบ.6.9/31
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.2503.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.5.9/65 รายงานการประชุมคณะกรรมการบริหารสภาการศึกษา
แห่งชาติครั้งที่ 3/2505.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.5.9/118 การสัมมนาการศึกษามหาวิทยาลัยระหว่างสำนัก
นายกรัฐมนตรี สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ เรื่อง การบริหารมหาวิทยาลัย
(17 กรกฎาคม พ.ศ.2509).
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารส่วนบุคคล ม.ล.ปิ่น มาลากุล สบ.5.9/207 แนวคิดในการ
ปรับปรุงมหาวิทยาลัยของ ดร.สิปพนนท์ เกตุทัต.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารส่วนบุคคล ม.ล.ปิ่น มาลากุล สบ.10/183.110 บันทึก
ความเห็นของกระทรวงศึกษาธิการเกี่ยวกับข้อเสนอแนะของเซอร์ชาร์ลส์ ดาร์วิน
เรื่องมหาวิทยาลัยในการประชุมสำนักสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติ พ.ศ. 2499.

จดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.62/41.0201 โครงการห้าปีของเกษตรศาสตร์.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์.

จมีนอมรตฤณารักษ์(แจ่ม สุนทรเวช). 2521. **ดุสิตธานีเมืองประชาธิปไตยของ**

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. เล่ม 5. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

จรัส ทองเกษม. 2539. **ปรัชญาและทฤษฎีทางวัฒนธรรม. วารสารวัฒนธรรมไทย** 33, 5 และ 10 (กุมภาพันธ์ และกรกฎาคม 2539).

จรัส สุวรรณเวลา. 2538. **คิดแล้วทำและคิด**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จรัส สุวรรณเวลา. 2547. "วิกฤติอุดมศึกษาไทย" ใน **อดีต ปัจจุบัน อนาคต : บทบาท**

อุดมศึกษากับการแก้ปัญหาวิกฤตของสังคมไทย : เอกสารประกอบการ

ประชุมสัมมนาวิชาการประจำปี พ.ศ. 2547. กรุงเทพมหานคร: ที่ประชุมประธานสภา

อาจารย์มหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย.

จรัส สุวรรณเวลา และคณะ. 2540. **บนเส้นทางอุดมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จัญญ วงศ์สายัณห์. 2532. **ระบบการศึกษาไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ ช่วง พ.ศ. 2475-2520**.

กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว.

จันทร์สุดา รัชชพลเมือง. 2544. **การดำเนินงานวัฒนธรรมของประเทศเนเธอร์แลนด์**.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

จิระวัฒน์ พิระสันต์ และวิรุณ ตั้งเจริญ. 2542. **รายงานการประชุมผู้ปฏิบัติงานด้านศิลปะและ**

วัฒนธรรมท้องถิ่น. พิษณุโลก: ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และ

สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2510. **ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509**. พระนคร:

โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2520. **ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2510-2519**.

กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2529. "ความเป็นไทยที่ควรธำรงไว้" ใน **การสัมมนาวิชาการประจำปี**

ของมหาวิทยาลัยในอุปถัมภ์เงินทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

สถาบันไทยคดีศึกษา.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2530. "รำลึกอดีต" ใน **70 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2540. รายงานกิจการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 2540.
กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2544. **ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็ก รัตนโกสินทร์ศก 122 พิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสครบรอบแปดสิบสี่ปีแห่งการสถาปนามหาวิทยาลัย 26 มีนาคม 2544.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2548. **วิพิธกิจจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีงบประมาณ 2548 (1 ตุลาคม 2547 – 30 กันยายน 2548).** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กองแผนงาน. 2528. **แผนพัฒนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534).** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ฝ่ายวางแผนและพัฒนา. 2518. **ภารกิจของมหาวิทยาลัยที่สังคมไทยมุ่งหวัง : รายงานการสัมมนา 14 – 17 ธันวาคม 2517. พระนคร : โครงการพัฒนามหาวิทยาลัย.**
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สำนักบริหารวิชาการ. 2533. **รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการวางแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี (2531 – 2545) โครงการวิจัยที่ 4.1 : เรื่อง บทบาทอุดมศึกษาเอกชน.** กรุงเทพมหานคร: ทบวงมหาวิทยาลัย.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สำนักงานอธิการบดี. 2525. **แผนพัฒนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระยะที่ 5 (พ.ศ.2525-2529).** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจตนา นาควัชระ. 2521. **พื้นฐานการวิจัยทางมนุษยศาสตร์. วารสารคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 1,2 (พฤษภาคม): 3 – 26 .**
- เจตนา นาควัชระ. 2524. **แนวคิดในการจัดการศึกษาศิลปวัฒนธรรม. มติชนสุดสัปดาห์ 21 (1มกราคม, 2544).**
- เจตนา นาควัชระ. 2530. **"เอกลักษณ์ไทยที่ไม่ต้องมีใครเรียกร้องให้รณรงค์" ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. 2530. **"ปัญหาทางการศึกษาไทยปัจจุบันและแนวทางแก้ไข" ใน รายงานการอภิปรายระดมความคิด.** กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจือจันทร์ จงสถิตย์อยู่. 2541. **การปฏิรูปการศึกษาทางออกเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างยั่งยืน.** กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์, บรรณาธิการ. 2527. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยนต์ วรรณะภุติ. 2537. "การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ" ใน **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา**. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชวลิต ทรงกิตติ. 2530. **การต่อสู้ทางการเมืองของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ (พ.ศ. 2475 – 2490)**. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2546. **ยุทธศาสตร์อุดมศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิส่งเสริมนโยบายการศึกษา.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2540. การลงทุนทางวัฒนธรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. ใน **หนังสือมหาวิทยาลัย ฉบับที่ 26 มีนาคม 2540 : มหาธีรราชานุสรณ์ 80 ปีแห่งการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: เฟื่องฟ้าพรินติ้ง.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2531. มหาวิทยาลัยกับการเมือง. ใน **รายงานการสัมมนาวิชาการของที่ประชุมสภาอาจารย์มหาวิทยาลัยทั่วประเทศเรื่องบทบาทของมหาวิทยาลัยในการสร้างค่านิยม**. ณ โรงแรมบางแสนบีชรีสอร์ท จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ 13-14 มิถุนายน 2531.
- ชาชีวัฒน์ ศรีแก้ว. 2545. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 – 2549**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พ.ศ. พัฒนา.
- ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์และคณะ. 2548. **การสร้างดัชนีบ่งชี้และเกณฑ์ประเมินคุณภาพด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม**. รายงานฉบับสมบูรณ์ .เอกสารจัดสำเนา
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2544. **ประวัติการเมืองไทย : 2475 - 2500**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ สุชาติ สวัสดิ์ศรี. 2527. **ปรัชญาประวัติศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการ. 2535. **สำนักนั้นธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. 2477–2511**. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการ. 2536. **จอมพล ป.พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

- ชาณุวิทย์ เกษตรศิริ และ เพิ่มพล โพธิ์เพิ่มเหม, บรรณาธิการ. 2529. **ประวัติ พนมยงค์ : ชีวิต งาน และ ธรรมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
เชียงใหม่, มหาวิทยาลัย. 2541. รายงานประจำปี 2541 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เชียงใหม่, มหาวิทยาลัย. 2549. **ปณิธาน วิสัยทัศน์** [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<http://www.chiangmai.ac.th> [2551, มกราคม 28]
- เชียงใหม่, มหาวิทยาลัย. 2549. รายงานการประเมินตนเอง เพื่อรับการตรวจสอบและ
ประเมินระบบการประกันคุณภาพการดำเนินงานภายใน ประจำปีพ.ศ. 2549.
เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดำรง วงศ์อุปราช. 2517. "ภารกิจของมหาวิทยาลัยด้านการทูลำรุงศิลปวัฒนธรรม"
ใน ภารกิจของมหาวิทยาลัยที่สังคมไทยมุ่งหวัง : รายงานการสัมมนา 14-17
ธันวาคม 2517. พระนคร: โครงการพัฒนามหาวิทยาลัย.
- ดิเรก พรสีมา. 2543. **ปฏิรูปการศึกษาไทยทำอย่างไร ?**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ส.รุ่งทิพย์
ออฟเซ็ท.
- แกมสุข นุ่มนนท์. 2524. "ขบวนการต่อต้านอเมริกันสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม" ใน
การเมืองและการต่างประเทศในประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช
- แกมสุข นุ่มนนท์ และคณะ. 2544. **สถานภาพงานวิจัยประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ระหว่าง
พ.ศ. 2503 -2535**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ทบวงมหาวิทยาลัย. 2517. **ภารกิจของมหาวิทยาลัยที่สังคมไทยมุ่งหวัง : รายงานการ
สัมมนา 14-17 ธันวาคม 2517**. พระนคร: โครงการพัฒนามหาวิทยาลัย.
- ทบวงมหาวิทยาลัย. 2520-2524. **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระยะที่ 4
(พ.ศ. 2520-2524)**. กรุงเทพมหานคร: ทบวง.
- ทบวงมหาวิทยาลัย. 2525 -2529. **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระยะที่ 5
(พ.ศ. 2525-2529)**. กรุงเทพมหานคร: ทบวง.
- ทบวงมหาวิทยาลัย. 2530 -2534. **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 6
(พ.ศ. 2530-2534)**. กรุงเทพมหานคร: ทบวง.
- ทบวงมหาวิทยาลัย. 2533. **แผนอุดมศึกษา ระยะยาว (พ.ศ. 2533 - 2547)**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .

- ทบวงมหาวิทยาลัย. 2535 -2539. **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 7**
(พ.ศ. 2535-2539). กรุงเทพมหานคร: ทบวง.
- ทบวงมหาวิทยาลัย. 2537. **สองทศวรรษทบวงมหาวิทยาลัย : หนังสือที่ระลึกวันคล้ายวันสถาปนามหาวิทยาลัยครบ 20 ปี 29 กันยายน 2535**. กรุงเทพมหานคร: ทบวงมหาวิทยาลัย.
- ทบวงมหาวิทยาลัย, กองแผนงาน. 2522. **ประมวลกฎหมายที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัย**. (ม.ป.ท.).
- ทบวงมหาวิทยาลัย, กองแผนงาน. 2542. **ปฏิญญาโลกว่าด้วยการอุดมศึกษา สารและ**
การดำเนินงาน. กรุงเทพมหานคร.
- ทรงศักดิ์ ศรีกาฬสินธุ์ และคณะ. 2541. **การบริการวิชาการแก่สังคม กรณีศึกษา**
มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และ Indiana University Kokomo.
วารสารวิชาการ 4: 5.
- ทวีชัย บุญเต็ม. 2540. **การพัฒนาการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยขอนแก่น**
สำหรับพุทธศักราช 2550. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิพย์อนงค์ เลื่อนพุกวัฒน์. 2546. **รูปแบบการดำเนินงานด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม**
ในสถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต ภาควิชาการอุดมศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เทคโนโลยีสุรนารี, มหาวิทยาลัย. 2538. **มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี 5 ปี มทส.**
นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- เทียนฉาย กิระนันท์. 2537. "บทบาทอุดมศึกษาต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ"
ใน วารสารการศึกษาแห่งชาติ 28 (ธันวาคม 2536- มกราคม 2537): 13.
- ธงชัย สันติวงษ์. 2540. **การวางแผนเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. 2548. **ร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**
[ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.tu.ac.th> [2551, มกราคม 28]
- ธนู แสงศักดิ์. 2530. "บทสัมภาษณ์" ใน **ทบทวนการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร:
โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธิติรัตน์ วิศาลเวทย์. 2540. "การกำหนดนโยบายและการวางแผน" ใน **บนเส้นทางอุดมศึกษา**.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีระพล อรุณะกสิกร และคณะ. 2540. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8**
พ.ศ. 2540-2544. กรุงเทพมหานคร: วิทยุชน.

- ธีรยุทธ บุญมี. 2537. "จุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย" ใน มหาวิทยาลัยในช่วงเปลี่ยนยุคสมัย.
กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธีรยุทธ บุญมี. 2543. ภาพรวมการเมือง สังคม วัฒนธรรมไทย 2000. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นงเยาว์ กาญจนจारी. 2532. สมเด็จพระบรมราชชนกกับการอุดมศึกษาของชาติ.
กรุงเทพมหานคร: โครงการพัฒนาวิชาชีพอุดมศึกษา ภาควิชาอุดมศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นฤทธิ ศรีวรรณ. 2526. บทบาทของวิทยาลัยครูในเขตภาคใต้ที่มีต่อการทำนุบำรุง
วัฒนธรรมของชาติ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิคม มูลิกะคามะ. 2542. แนวทางการทำนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ของ
องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลปกครองพิเศษ.
กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ.
- นิคม มูลิกะคามะ. 2543. มิติใหม่ในการจัดการศึกษา กับบทบาทสภาการศึกษา ศาสนา
และวัฒนธรรมแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ.
- นิคม มูลิกะคามะ, เรียบเรียง. 2542. แนวทางการทำนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรม
ท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลเขต
ปกครองพิเศษ. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ.
- นิตยา พรหมวณิช. 2547. การสังเคราะห์การปรับเปลี่ยนบทบาทของสถาบันราชภัฏ.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทาง
การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2527. "ประวัติศาสตร์และการวิจัยทางประวัติศาสตร์" ใน ปรัชญา
ประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2537. "โลกานวัตกรรม ผลกระทบและการปรับตัวทางศิลปวัฒนธรรม". ใน
มหาวิทยาลัยในช่วงเปลี่ยนยุคสมัย. กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน
มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2539. "วัฒนธรรมยุคโลกานวัตกรรม" ใน มรดกไทย : ยุคสร้างสรรค์และสืบสาน
วัฒนธรรม : การสัมมนาวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักเสริมศึกษาและบริการ
สังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2547. **ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียน และอนุสาวรีย์**. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ และ อาคม พัตถิยะ. 2525. **หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ.
- นิเชต สุนทรพิทักษ์. 2537. 40 ปี กรมการฝึกหัดครู. **วารสารก้าวไกล 5** (ธันวาคม 2537).
- บรรจง พ้ารุ่งแสง และ ไช้มุก อุตยาวัลย์. 2547. พัฒนาการของสถาบันศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยสวนกุหลาบ. **วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 12,1** (มกราคม-มีนาคม 2549).
- บุญเรียง ขจรศิลป์. 2543. **วิธีวิจัยทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: พี.เอ็น. การพิมพ์.
- ปฏิรูปการศึกษา, สำนักงาน. 2545. **ปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: บุญศิริการพิมพ์.
- ปทีป เมธาคณวุฒิ. 2538. **การจัดการระบบสารสนเทศในระดับอุดมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปทีป เมธาคณวุฒิ. 2545. **หลักสูตรอุดมศึกษา : การประเมินและการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประกอบ คุปรัตน์. 2538. **ทิศทางการอุดมศึกษาของประเทศไทยในทศวรรษหน้า : เอกสารประกอบการเรียนวิชา การจัดการและความเป็นผู้นำทางการอุดมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประชุมสุข อาชวอำรุง. 2530. "จุฬารำลึก" ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประพัฒน์ ตรีนรงค์. 2504. **ชีวิตและงานของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ พระนคร**: สำนักพิมพ์ อุดมศึกษา.
- ประยูร ภมรมนตรี. 2518. **ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า**. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ.
- ประเวศ วะสี. 2539. "วัฒนธรรมกับการพัฒนา" ใน **มรดกไทย : ยุคสร้างสรรค์และสืบสานวัฒนธรรม** : การสัมมนาวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประเวศ วะสี. 2541. **วิสัยทัศน์ : ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย, สำนักงาน. 2542. **ปฏิญญาโลกว่าด้วยการอุดมศึกษา : สาระและการดำเนินงาน**. กรุงเทพมหานคร: กองวิเทศสัมพันธ์.

- ปิ่น มาลากุล, ม.ล. 2518. พัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค. กรุงเทพมหานคร:
องค์การค้ำของคุรุสภา.
- ผกา สัตย์ธรรม. 2540. แนวทางการศึกษาของนักการศึกษาไทยในปัจจุบันหลังการ
เปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 ถึงปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผดุงชาติ สุวรรณวงศ์ และไพฑูรย์ สีนลารัตน์. 2542. ทิศทางการปฏิรูปอุดมศึกษาของโลกใน
ศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- พงษ์พัชรินทร์ พุฒวัฒน์. 2545. กลยุทธ์การพัฒนาวัฒนธรรมวิจัยของอาจารย์
สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรชูลี อาชวอำรุง. 2543. แนวทางปฏิรูปโครงสร้างและการบริหารจัดการอุดมศึกษา :
รูปแบบการจัดกลุ่มอุดมศึกษาที่สอดคล้องกับศักยภาพปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร:
ทบวงมหาวิทยาลัย.
- พรชูลี อาชวอำรุง. 2546 ก. การบริหารอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ตำราและเอกสาร
ทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรชูลี อาชวอำรุง. 2546 ข. ยุทธศาสตร์การพัฒนารองคกรของสถาบันพระบรมชนกนาถ :
รายงานฉบับสมบูรณ์. นนทบุรี: สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข.
- พรทิพย์ ดีสมโชค. 2537. แนวความคิดและพัฒนาการเกี่ยวกับภาวะความเป็นอิสระของ
มหาวิทยาลัยไทย : การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต
ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรพิมล เมธีรานนท์. 2542. "การสังเคราะห์การปฏิรูปอุดมศึกษาประเทศต่างๆ" ใน รายงาน
การสัมมนาวิชาการ สูเส้นทางปฏิรูปอุดมศึกษาไทย ครั้งที่ 4 ศตวรรษใหม่
อุดมศึกษาไทย : บทเรียนจากการปฏิรูปอุดมศึกษานานาชาติ.
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2536. พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระมหาอุทัย ศรสวัสดิ์ (ญาณชโร). 2533. ปรัชญาสังคมของพุทธศาสนา : เสรีนิยมหรือ
สังคมนิยม. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .

- พัคตร์มจง วัฒนสินธุ์ และ พลุ เดชะรินทร์. 2542. การจัดการเชิงกลยุทธ์และนโยบายธุรกิจ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัทยา สายหู. 2514. ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- พันธ์ศักดิ์ พลสารมย์. 2544. การพัฒนาสถาบันอุดมศึกษา : รวมบทความทางวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พันธ์ศักดิ์ พลสารมย์ และคณะ. 2543. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในระดับปริญญาตรี : รายงานการวิจัยเอกสาร. กรุงเทพมหานคร: ทบวงมหาวิทยาลัย.
- พิกุล บุญประเสริฐ. 2534. พัฒนาการของกิจกรรมนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิทยลาภพฤฒิยากร, กรมหมื่น. 2517. อดีตชีวประวัติ. พระนคร: โรงพิมพ์ตรีวรรณสาร.
- พิพัฒน์ วิเชียรสุบรรณ. 2535. แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เดอะบุคส์.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. 2513. พัฒนาการของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. 2523. ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษาของไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. 2524. หลักและวิธีการสอนระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช .
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. 2526 ก. "บทบาทของมหาวิทยาลัยในการสร้างเสริมวัฒนธรรมไทย" ใน **ขุมความคิด**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. 2526 ข. ระบบการศึกษาไทยในรอบสามทศวรรษ (พ.ศ. 2490 - 2520) : การศึกษาเพื่อสนองตอบและเป็นตัวของตัวเอง : รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. 2530. การอุดมศึกษากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. 2544. "กระบวนการทัศน์ใหม่ในอุดมศึกษาไทย" ใน การประชุมสัมมนา
วิชาการเรื่อง ทางเลือกที่สามทางการอุดมศึกษาไทย : ดุลยภาพระหว่าง
โลกาภิวัตน์ และ ท้องถิ่นนิยม. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. 2546. สาขาวิชาที่เปิดสอนระดับอุดมศึกษา : พัฒนาการในรอบ 200 ปี
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-2525). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ตำราและเอกสารทาง
วิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. 2548. มหาวิทยาลัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ และสำลี ทองธวิ. 2538. การวิจัยทางการศึกษา : หลักและวิธีการ
สำหรับนักวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภัทรวดี ภูษาภิรมย์. 2549. วัฒนธรรมบันเทิงในชาติไทย. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- ภัทริยา งามมุข. 2544. การวิเคราะห์คุณลักษณะทางวัฒนธรรมไทยของนิสิตนักศึกษาใน
สถาบันอุดมศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต
ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาณุวัฒน์ ภักดิ์วงศ์. 2540. การวิเคราะห์เชิงการเมืองของพัฒนาการและทางเลือกในการ
พัฒนานโยบายการกระจายอำนาจทางการศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหิดล, มหาวิทยาลัย. 2535. หนึ่งร้อยนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล 2522 ถึง 2534.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน.
- มัทนี รัตนิม. 2541. "พัฒนาการของนาฏศิลป์และการละคอนสมัยใหม่" ใน ลักษณะไทย
เล่ม 3. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- ยงยศ เล็กกลาง. 2518. การศึกษาเปรียบเทียบวิวัฒนาการของวิทยาลัยวิชาการศึกษาและ
มหาวิทยาลัยในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร .
- รอง ศยามานนท์. 2503. มหาวิทยาลัยและความมั่นคงของประเทศไทย. พระนคร:
วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- รอง ศยามานนท์. 2520. ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร:
ไทยวัฒนาพานิช.
- รังสรรค์ ณะพรพันธุ์. 2544. การศึกษา ทุนนิยมและโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: คบไฟ.

- รังสิต, มหาวิทยาลัย. 2540. รายงานประจำปี 2540. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรังสิต.
- รัตนาศัย เศรษฐศิริ. 2542. บทบาทของครูสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยตามการรับรู้ของตนเอง. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, สำนักงาน. 2547. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- รามคำแหง, มหาวิทยาลัย. 2541. **ปรัชญาและปณิธาน** [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.ru.ac.th> [2551, มกราคม 28]
- รุ่งฤทธิ์ ศยามานนท์. 2519. **นโยบายรัฐบาลไทย 2475 – 2519**. กรุงเทพมหานคร: แผนกตำราและคำบรรยาย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ละเอียด จงกลณี. 2525. **หลักการอุดมศึกษา**. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ลิขิต อีรเวดิน. 2541. **วิวัฒนาการการเมืองการปกครองของไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรารณ บวรศิริ. 2539. **พัฒนาการด้านการศึกษาไทยในสมัยรัชกาลที่ 9 : การอุดมศึกษาช่วงปีพุทธศักราช 2489 – 2539**. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชระ บุญนาค. 2534. **รูปแบบการประสานงานการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยระหว่างสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกับศูนย์วัฒนธรรมของวิทยาลัยครู. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.**
- วันทนา ไชยกิจ. 2526. **บทบาทของวิทยาลัยครูในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีต่อการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติ**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. 2530 ก. **อุดมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. 2530 ข. **งานบุคลากรนิสิตนักศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. 2534. **มหาวิทยาลัยกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม. สารพัฒนาคณาจารย์. 4: 10.**

- วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. 2544. การพัฒนานิสิตนักศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชา
อุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วารุณี ไอสถารมย์. 2533. พัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย : การวิเคราะห์เชิงนโยบาย
และผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต : รายงานผลการวิจัย.
กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดทำแผนอุดมศึกษาระยะยาว ทบวงมหาวิทยาลัย.
- วิจิตร ศรีสอาน. 2518. หลักการอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช.
- วิจิตร ศรีสอาน. 2538. "สังคมเป็นยุคทางด้านข้อมูลแต่การศึกษา...ครูยังอยู่ในทางเกวียน" ใน
การศึกษาไทยในสถานการณ์โลก ระดม 6 นักคิดนักการศึกษาชี้ทางรอด.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มิติใหม่.
- วิชัย ต้นศิริ. 2540. "วิสัยทัศน์ของสังคมไทยและการศึกษาไทยยุคโลกาภิวัตน์" ใน วิสัยทัศน์
ประเทศไทยด้านการศึกษา สังคม วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองรัตน์พรินติ้ง.
- วิชา เศรษฐบุตร. 2530. "สี่ปีในจุฬาฯ" ใน 70 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิทย์ วิศทเวทย์. 2530. "มหาวิทยาลัยกับสังคมไทย" ใน 10 ปี ภาควิชาอุดมศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520-2530 : จัดพิมพ์ในโอกาส
ครบรอบ 10 ปี ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ PRO - PRINT.
- วิทยากร เชียงกูล. 2541. รายงานสภาวะการศึกษาไทยปี 2540. กรุงเทพมหานคร:
อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- วิทยากร เชียงกูล. 2542. รายงานสภาวะการศึกษาไทย ปี 2541 : วิฤติและโอกาสในการ
ปฏิรูปการศึกษาและสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. 2541. มหาวิทยาลัย การวิจัย และทัศนศิลป์. กรุงเทพมหานคร: โครงการ
จัดตั้งสถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. 2542. สถาบันอุดมศึกษากับบทบาททางด้านศิลปวัฒนธรรมและคณะ
ศิลปกรรมศาสตร์. วารสารมติชนสุดสัปดาห์ 19 (20 กรกฎาคม 2542).
- วิรุณ ตั้งเจริญ. 2544. ศิลปวัฒนธรรม ศิลปกรรม และศิลปะอาชีพ. กรุงเทพมหานคร:
พัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. 2545. ศิลปวัฒนธรรมการเรียนรู้และการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : รายงาน
การประชุมวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

- วุฒิชัย มูลศิลป์. 2526. แนวความคิดทางการศึกษาไทย พ.ศ. 2411-2475. กรุงเทพมหานคร: พันนี้พับลิชชิง.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. 2541. เมื่อเริ่มปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5-รัชกาลที่ 7. กรุงเทพมหานคร: 2020 เวิลด์ มีเดีย.
- ศรีนครินทร์วิโรฒ, มหาวิทยาลัย. 2539. คู่มือการประกันคุณภาพทางวิชาการ. กรุงเทพมหานคร : วิสัทธิพัฒนา.
- ศรีนครินทร์วิโรฒ, มหาวิทยาลัย. 2547. แนะนำมศว. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.swu.ac.th> [2551, มกราคม 28]
- ศรีศักร วัลลิโกตม. 2535. ดนตรีและนาฏศิลป์กับเศรษฐกิจและสังคมสยาม. กรุงเทพมหานคร: ธนาकारกรุงเทพ.
- ศรีศักร วัลลิโกตม. 2543. ทศนะนอกริต : สังคม-วัฒนธรรมในวิถีการอนุรักษ์. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- ศรีศักร วัลลิโกตม. 2543. "ชีวิตวัฒนธรรมกับความเชื่อในสังคมไทย" ใน มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- ศรีศักร วัลลิโกตม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2532. "วิวัฒนาการของวัฒนธรรม จากมิติทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี" ใน สุขุมความเข้าใจในวัฒนธรรม . กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ศรีศักร วัลลิโกตม และ เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2544 . พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย . กรุงเทพฯ : อมรินทร์ .
- ศิลปากร, กรม. 2542. แนวทางการทำนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: ประชาชน.
- ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. 2545. ปณิธานของมหาวิทยาลัย [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.sa.ac.th> [2551, มกราคม 28]
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. 2507. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435-2507. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. 2514. แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมระยะที่ 8 (2540 – 2544). กรุงเทพมหานคร: กระทรวง.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. 2526. 200 ปีของการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. 2533. 98 ปี กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว.

- ศึกษาธิการ, กระทรวง. 2535. 100 ปี กระทรวงศึกษาธิการ : พิมพ์เป็นที่ระลึกวันคล้ายวันสถาปนาครบรอบ 100 ปี กระทรวงศึกษาธิการ วันที่ 1 เมษายน พุทธศักราช 2535. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. 2540. แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมระยะที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544). กรุงเทพมหานคร: กระทรวง.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. 2548. 113 ปี กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร: ครูสภา.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. กรมสามัญศึกษา. 2545-2549. แผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549). กรุงเทพมหานคร: กรม.
- สงขลานครินทร์, มหาวิทยาลัย. 2537. คู่มือบริการวิชาการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สรณ โจรนตระกุล. 2526. บทบาทของวิทยาลัยครูในเขตภาคกลางที่มีต่อการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเกียรติ วันทะนะ. 2544. อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมจิตต์ สิทธิไชย. 2517. "ภารกิจของมหาวิทยาลัยด้านการทะนุบำรุงและสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม" ใน ภารกิจของมหาวิทยาลัยที่สังคมไทยมุ่งหวัง : รายงานการสัมมนา 14-17 ธันวาคม 2517. พระนคร: โครงการพัฒนามหาวิทยาลัย.
- สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์. 2528. ประเพณีและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สมชาติ มาพันธ์ศรี. 2545. วิวัฒนาการพันธบรรณสถาบันอุดมศึกษาไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมบัติ พลายน้อย (ส.พลายน้อย). 2537. ประมวลหลักฐานเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมสมัยประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: ครูสภาลาดพร้าว.
- สมศรี สุกมลันท์. 2515. "23 ตุลาคมที่จำได้" ในมหาวิทยาลัย 23 ตุลาคม 2515. นครหลวง: อักษรสัมพันธ์.
- สมศรี สุกมลันท์. 2530. "ครั้งหนึ่งยังจำได้" ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย. 2518. การปฏิรูปการศึกษา: การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

- สวาท (วสุวัต) รัตนวราห. 2530. "อักษรขปี่ 2482-2485 แดมครุศาสตร์ปี 2486" ใน หนังสืออนุสรณ์จุฬาลงกรณ์ 2530. จัดพิมพ์ในโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เจริญพระชนมายุครบ 60 พรรษา. เชียงใหม่: ธนบรรณการพิมพ์.
- สามารถ จันทร์สุรย์ และประทีป อินแสง. 2541. รายงานการวิจัยประกอบร่างพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ ประเด็น การศึกษากับศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สายชล สัตยานุรักษ์. 2548. การเมืองและการสร้างความเป็นไทย โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช. เชียงใหม่ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สาโรจน์ โอพิทักษ์ชีวิน. 2540. การจัดการเชิงกลยุทธ์. คู่แข่งธุรกิจรายสัปดาห์ 316 (27 มกราคม - 2 กุมภาพันธ์ 2540) : 1-48.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ . 2545. แผนการศึกษาแห่งชาติ(พ.ศ.2545-2559). กรุงเทพฯ : สำนักงาน.
- สำลี ทองธิว. 2530. "บทบาทของการศึกษากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม" ใน การศึกษากับ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สีปนนท์ เกตุทัต. 2516. "แนวคิดในการแสวงหาคตินิยมของมหาวิทยาลัยภูมิภาค " ใน การสัมมนาเรื่องบทบาทของมหาวิทยาลัยในการพัฒนาระดับท้องถิ่นและ ภูมิภาค จัดโดย ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดสงขลา 27 – 30 มีนาคม 2516. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สีปนนท์ เกตุทัต. 2531. การบริหารมหาวิทยาลัยในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: โครงการส่งเสริม เอกสารทางวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สีปนนท์ เกตุทัต. 2538. "วิสัยทัศน์การวิจัยในอนาคต" ใน ทิศทางการวิจัยทางการศึกษา แห่งชาติ : รายงานผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ วันที่ 9-10 พฤศจิกายน 2537 ณ โรงแรมเอเชีย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน.
- สีปนนท์ เกตุทัต. 2545. จากอดีตและปัจจุบันสู่อนาคตของการปฏิรูปการศึกษาสู่สังคม แห่งปัญญา. กรุงเทพมหานคร: (ม.ป.ท.).
- สิริชัยชาญ พักจำรูญ. 2539. วิวัฒนาการและอนาคตภาพของวิทยาลัยนาฏศิลป์ในการ พัฒนาศิลปวัฒนธรรมไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2546. "บริหาร-จัดการวัฒนธรรมให้ทันสมัย" ใน ศิลปวัฒนธรรม 24 (3 มกราคม 2546).
- สุชาติา ชินะจิตร์. 2540. "บทบาทที่ห้าของมหาวิทยาลัย" ใน บนเส้นทางอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุด แสงวิเชียร. 2518. **ศิริราชที่ผมรู้จัก**. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพฯโฆษณาและการพิมพ์.
- สุด แสงวิเชียร. 2530. "แพทย์จุฬาฯระยะแรก (พ.ศ. 2467)" ใน 70 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุทธาสินี วัชรบูล. 2543. **นโยบายทางวัฒนธรรมของประเทศแคนาดา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สุธรรม อารีกุล. 2541. **การอุดมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สุธรรม อารีกุล. 2543. **รูปแบบและภารกิจอุดมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานโครงการปฏิรูปอุดมศึกษา.
- สุธรรม อารีกุล และคณะ. 2540. **อุดมศึกษาไทย : วิกฤตและทางออก : โครงการศึกษาวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุธิงค์ พงศ์ไพบูลย์. 2525. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : แนวปฏิบัติในภาคใต้**. สงขลา: สถาบันทักษิณคดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- สุนทราวดี เขียวพิเชฐ. 2535. "การวางแผนยุทธศาสตร์ในอุดมศึกษา" ใน ยุทธศาสตร์การบริหารมหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สุปानी พัฒนราช. 2530. **บทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่มีต่อการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติตามทัศนะของผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพัตรา ชุมเกต. 2524. **การศึกษาไทย : อดีต ปัจจุบันและแนวโน้ม**. นครปฐม: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภาวงศ์ จันทวานิช . 2545. **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุนทนา พรหมบุญ. 2547. "ฝ่าวิกฤติอุดมศึกษาไทย" ใน อดีต ปัจจุบัน อนาคต : บทบาท อุดมศึกษากับการแก้ปัญหาวิกฤตของสังคมไทย : เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาวิชาการประจำปี พ.ศ. 2547. กรุงเทพมหานคร: ที่ประชุมประธานสภาอาจารย์มหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย.
- สุนน อมรวิวัฒน์. 2535. ข้อคิดเห็นในการสัมมนาเพื่อสร้างความหมายเชิงปฏิบัติการของ วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- สุนน อมรวิวัฒน์ และคณะ. 2541. ปรัชญาณสยาม : บทวิเคราะห์ด้านการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมิตร สุวรรณ. 2545. การนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการศึกษากำลังพลระดับ สัญญาบัตรเพื่อการพัฒนาแสนยานุภาพกองทัพอากาศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญา ศึกษาศาสตร์ดุษฎบัณฑิต ภาควิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชาติ บำรุงสุข. 2545. "เส้นทางสู่วิกฤติ: มหาวิทยาลัยสู่สังคมไทย" ใน ฝ่าทางตันปฏิรูป การศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิถีทรรศน์.
- สุพันธ์ ยันต์ทอง. 2533. แนวโน้มของวิทยาลัยครูในประเทศไทย : รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: กรมการฝึกหัดครู.
- สุรภูมิ บัดโรตง. 2536. อำนาจและทรัพยากรทางการเมือง : ศึกษากรณีจอมพลป. พิบูล สงคราม : รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา. 2537. สังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว : เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเนื่องในวโรกาส 100 ปี พระราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 7-9 กุมภาพันธ์ 2537 ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิมล ธนะผลเลิศ. 2547. วิวัฒนาการของหลักการอุดมศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสถียร วิชัยลักษณ์. 2496 ก. พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2495. กรุงเทพมหานคร: นิตีเวชช์.
- เสถียร วิชัยลักษณ์. 2496 ข. พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2486. กรุงเทพมหานคร: นิตีเวชช์.

- เสน่ห์ จามริก. 2533. การเมืองกับการศึกษาของไทย. กรุงเทพมหานคร: โครงการพัฒนาสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.
- เสน่ห์ จามริก. 2545. โลกาวัดกับปัญหาสิทธิมนุษยชน ภารกิจที่ท้าทายมหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสน่ห์ รุ่ยโต. 2541. วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหารอุดมศึกษา: กรณีศึกษาผู้บริหารระดับสูง. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หลุยส์ กอดซ์ลัค. แปลโดย ธิตติมา พิทักษ์ไพโรจน์. 2525. การเข้าใจประวัติศาสตร์ มূলบทว่าด้วยระเบียบวิธีประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- หอสมุดแห่งชาติ. "ประกาศแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475" ใน ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 50.
- เหงว ไตจิราการ. 2537. "กิจกรรมนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลระหว่างปี 2511 - 2517" ใน หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาส ครบรอบ 25 ปีแห่งวันพระราชทานนามมหาวิทยาลัยมหิดล 2 มีนาคม 2537. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อนงค์ อนันตริยเวช. 2539. การมีส่วนร่วมในการบริหารมหาวิทยาลัยของอาจารย์มหาวิทยาลัยไทย : การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อดุลย์ วิริยเวชกุล. 2538. "มหาวิทยาลัยในสหราชอาณาจักร" ใน การอุดมศึกษาปริทัศน์ 1. มหาวิทยาลัยมหิดล: พีเอเลิฟวิง.
- อนุมานราชธน, พระยา. 2497. การวัฒนธรรม. พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร.
- อนุมานราชธน, พระยา. 2501. วัฒนธรรมเบื้องต้น. พระนคร: สำนักพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- อมร รักษาสัตย์. 2537. รูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยในอนาคต : การอภิปรายทางวิชาการ ณ ห้องประชุม จีระ บุญมาก. กรุงเทพมหานคร: สถาบัน.
- อมรวิชัย นาคทรพ. 2539. "ระบบอุดมศึกษาแบบร่วมกันคิด แบ่งกันทำ" ใน ความฝันของแผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ตะวันออก.
- อมรวิชัย นาคทรพ. 2546. การบูรณาการการเรียนรู้วัฒนธรรมกับการการศึกษาของต่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

- อรรวรรณ ดวงสีไล. 2546. การพัฒนาโปรแกรมการสอนโดยใช้โครงการเพื่อส่งเสริมความรู้ เจตคติและพฤติกรรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อำนาจ สุวรรณศิริ. 2538. "การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรม" ใน **สรุปการประชุมวิชาการประจำปี 2538 ของที่ประชุมสภาอาจารย์มหาวิทยาลัยทั่วประเทศ เรื่อง บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อพัฒนาประเทศ.** ชลบุรี: สภาอาจารย์มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อุทัย เลานวิเชียร และวรเดช จันทร์ศร. 2531. **การบริหารมหาวิทยาลัยในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อุไรวรรณ ธนสถิตย์. 2541. **ภารกิจของมหาวิทยาลัยเอกชนในการจัดการอุดมศึกษาของชาติ.** กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2526. ประเมินค่าบทบาทและผลงานของกรมการฝึกหัดครูที่ผ่านมา. **คุรุปริทัศน์.** 8,9 (กันยายน 2526): 34 – 43.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2545. "ยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมกับการเรียนรู้" ใน **ทิศทางวัฒนธรรมกับการศึกษาในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ.

ภาษาอังกฤษ

- Barnett, Ronald. 1996. **The limit of Competency : Knowledge, Higher Education and society .** Buckingham: Open University Press.
- Bikas C Sanyal. 1987. **Higher Education and Employment : An International Comparative Analysis.** Philadelphia: The Falmer Press.
- Bogdan and Biklen. 1992. **Qualitative Research for Education : An Introduction to Theory and Methods.** Printed in the United States of America.
- Carter V. Good. 1959. **Introduction to Educational Research .** New York: Appleton – Century –crafts.Inc.
- Certo, Samuel C.,and Peter, J. Paul. 1991. **Strategic Management : Concept and Applications.** New York: McGraw – Hill.

- Clark and Neave. 1992. (Ed-in-Chief). **The Encyclopedia of Higher Education**. 4 Vol. Oxford: Pergamon.
- Daniel, R. 1981. **Study History : How and Why**. 3rd ed. Englewood Cliffs,N.Y.: Prentice-Hall.
- David, Fred R. 1995. **Strategic Management**. New Jersey : Prentice – Hall international.
- Gaus, Gerald, Courtland, Shane D., "Liberalism", **The Stanford Encyclopedia of Philosophy** (Winter 2003 Edition), Edward N. Zalta (ed.) [Online].
Available from: <http://plato.stanford.edu/archives/win2003/entries/liberalism/>
[2006, August 21]
- Hork Sidney. 1975. **The Philosophy of the Curriculum : The need for general Education**. Buffalo: Prometheus books.
- Jacques Delors . **Learning : The Treasure Within** . Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century . France : Preses Universitaires de France ,
- Keller, George. 1983. **Academic Strategy**. Baltimore : The John Hopkins university press.
- Kerr, C. 1994. **Higher Education Cannot Escape History Issues for the Twenty-First Century** . New York: State University of New York Press.
- Knowles, S. 1977. (Ed-in-Chief). **The International Encyclopedia of Higher Education**. 10 Vols. San Francisco: Jossey-Bass.
- Krippendorff, K. 1980. **Content Analysis : An Introduction to Its Methodology**. London: Longman.
- Michigan State University. 1999. **American Culture in 1920s**. [Online]. Available from: <http://www.msu.edu/course/mc/> [2006, August 13]
- Princeton University. N.d. **The State of Cultural Policy in America : Perspective**. [Online]. Available from: <http://www.princeton.edu>. [2006, August 16]
- Syracuse University. 2000. **Department of Special Collections**. [Online]. Available from: <http://www.syr.edu>. [2006, September 26]
- University of California. 2000. **Center for East Asian Studies**. [Online]. Available from: <http://www.isop.uncla.edu/eas/>. [2006, October 4]

University of Edinburgh. 1999. **Medival and Renaissance Studies**. [Online].

Available from : <http://www.ed.ac.uk>. [2006, August 26]

University of Evansville. 2000. **About the University of Evansville**. [Online].

Available from: <http://www.evansville.edu>. [2006, September 16]

University of Warwick. N.d.2000. **Centre for Cutral Policy Studies**. [Online].

Available from: <http://www.warwick.ac.uk>. [2006, October 5]

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก
สาระสำคัญในแผนพัฒนาอุดมศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 1-8

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 สารสำคัญในแผนพัฒนาอุดมศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 1-8

นโยบาย	แผนฯ ฉบับที่ และปีที่เริ่มแผนฯ							
	1 2505	2 2510	3 2515	4 2520	5 2525	6 2530	7 2535	8 2540
เอกภาพทางการศึกษา				✓				✓
กระจายโอกาสทางการศึกษา	✓						✓	.
เสมอภาคทางการศึกษา			✓					.
การศึกษาปวงชน								.
การศึกษาตลอดชีวิต						.		
ผลิต วิทยุ วิศวะ เกษตร แพทย์		✓	✓					
ผลิตสาขาที่จำเป็น				✓	✓	✓	✓	✓
ปรับปรุงคุณภาพ ประสิทธิภาพ								
ด้านบริหารจัดการ			✓			✓		✓
มาตรฐานการศึกษา				✓				
คุณภาพอาจารย์				✓			✓	
คุณภาพคน บัณฑิต					✓	.	.	.
การบริหารวิชาการ						✓	✓	
ความเป็นอิสระในการบริหาร							✓	✓
การแต่งตั้งข้าราชการ						✓		
วิจัยและพัฒนา					✓			✓
จัดตั้งสถาบันวิจัย							✓	
วิจัยวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี			✓			.	✓	
บริการทางวิชาการ								
อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม							✓	
อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม						.		
ระดมทรัพยากรเพื่ออุดมศึกษา							✓	
สร้างเครือข่ายการเรียนรู้								✓
สนับสนุนอุดมศึกษาเอกชน				✓			✓	✓
เอกสารอ้างอิง	(14)	(14)	(12)	(13)	(15)	(18)	(22)	(25)

หมายเหตุ

✓ กำหนดไว้ในแผนฯ

• กำหนดเป็นนโยบายแต่ไม่ปรากฏในแผนฯ

ที่มา : คณะนักวิจัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2540 , หน้า 97.

ภาคผนวก ข
ปีที่ก่อตั้งหน่วยงานส่งเสริมวัฒนธรรมภายในมหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7 หน่วยงานที่ส่งเสริมวัฒนธรรมภายในมหาวิทยาลัยรัฐ

ที่ก่อตั้ง มหาวิทยาลัย	ปี พ.ศ.																				
	2513	2514	2516	2517	2518	2519	2525	2528	2530	2532	2534	2535	2536	2537	2539	2540	2541	2542	2543	2544	
มหาวิทยาลัยรัฐ																					
สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	✓																				
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์		✓																			
สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น			✓																		
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล				✓																	
สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่								✓													
สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ					✓																
สถาบันศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยบูรพา						✓															
ห้องไทยศึกษานิเทศน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี							✓														
ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย									✓												
ศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์										✓											
สำนักพิพิธภัณฑสถานและวัฒนธรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์													✓								
สถาบันวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยรามคำแหงเฉลิมพระเกียรติ														✓							
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยนครสวรรค์																✓					
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยศิลปากร																	✓				
โครงการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์																			✓		
ศูนย์ภาษาและวัฒนธรรมจีนสิรินธร มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง																				✓	✓

ตารางที่ 8 หน่วยงานที่ส่งเสริมวัฒนธรรมภายในมหาวิทยาลัยเอกชน

มหาวิทยาลัยเอกชน	2527	2530	2532	2534	2535	2536	2537	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2547	2549
กองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย																
ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต	✓															
ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์		✓														
ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยรังสิต			✓													
ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเกษิก				✓												
แผนกพิพิธภัณฑ์ สังกัดศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ					✓											
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น						✓										
ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต								✓								
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ										✓						
ศูนย์ศิลปะวัฒนธรรมและชุมชนสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่											✓					
สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธนบุรี												✓				
ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอเมืองนครปฐม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ													✓			
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา														✓		
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธนบุรี - เชียงใหม่															✓	
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล															✓	
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต																✓

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 9 หน่วยงานที่ส่งเสริมวัฒนธรรมภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏ

มหาวิทยาลัย	ปี พ.ศ. ที่ก่อตั้ง																		
	2513	2514	2516	2517	2518	2519	2520	2521	2522	2525	2527	2541	2542	2543	2544	2545	2547	2549	
มหาวิทยาลัยราชภัฏ																			
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม	✓																		
สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร	✓																		
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรมาน					✓														
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา					✓														
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์					✓														
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา					✓														
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี					✓														
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี					✓														
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง					✓														
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย								✓											
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี								✓											
ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยนครศรีธรรมราช								✓											
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี									✓										
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา								✓											
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร									✓										
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์									✓										
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย										✓									
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร										✓									
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต										✓									
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์											✓								
ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด																	✓		
สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา																		✓	
สำนักศิลปะและวัฒนธรรมและพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏ จำไพพรรณี																			✓

ตารางที่ 10 สรุปปีที่ก่อตั้งหน่วยงานส่งเสริมวัฒนธรรมภายในมหาวิทยาลัย

ปี พ.ศ. ที่ ก่อตั้ง มหาวิทยาลัย	2513	2514	2515	2517	2518	2519	2520	2521	2522	2525	2527	2528	2530	2532	2534	2535	2536	2537	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2547	2549
มหาวิทยาลัย รัฐ	1	1	1	1	1	1	-	-	-	1	-	1	1	1	-	-	1	1	-	1	-	1	1	1	-	-	-
มหาวิทยาลัย เอกชน	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	1	1	2	-	1
มหาวิทยาลัย ราชภัฏ	2	-	-	-	7	3	2	2	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-
รวมทั้งสิ้น	3	1	1	1	8	4	2	2	3	2	2	1	2	2	1	1	2	2	1	2	1	1	2	2	3	2	1

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

วิสัยทัศน์ ปณิธาน พันธกิจ วัตถุประสงค์ของหน่วยงานที่ส่งเสริมวัฒนธรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 11 วิสัยทัศน์/ปณิธาน/พันธกิจ/วัตถุประสงค์ของหน่วยงานที่ส่งเสริมวัฒนธรรม
ภายในมหาวิทยาลัยรัฐ

ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

<http://www.cu-cultural.chula.ac.th/>

ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีภาระหน้าที่ในการอนุรักษ์ เผยแพร่ และส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ ด้านดนตรีไทย ภาษาไทย วรรณคดีไทย สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมไทย โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญ 2 ประการ ดังที่กล่าวไว้ในแผนพัฒนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระยะที่ 6 ดังนี้ "7.4 ประสานงานกิจกรรมการอนุรักษ์ ส่งเสริมพัฒนาและเผยแพร่วัฒนธรรม กับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย 7.5 เตรียมการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้เป็นหน่วยงานรับผิดชอบกิจกรรมด้านการทะนุบำรุงวัฒนธรรม บริการสังคมและส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างมหาวิทยาลัยและชุมชน"

สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

<http://www.tu.ac.th/org/tkri/th/about.htm>

ปรัชญา : เข้าใจอดีต รู้ทันปัจจุบัน สร้างสรรค์อนาคต

วิสัยทัศน์ : ปราชญ์เบื้องเบื้องของไทย

ปณิธาน

1. มุ่งสร้างงานวิจัยให้เป็นเลิศ
2. เสริมสร้างธำรงไว้ซึ่งศิลปะและวัฒนธรรม
3. เผยแพร่ความรู้สู่สังคม

วัตถุประสงค์

1. สร้างงานวิจัยที่มีคุณภาพ
2. สนับสนุนงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม
3. บริการทางวิชาการเพื่อสังคมแห่งการเรียนรู้
4. ทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม

สำนักพิพิธภัณฑ์และวัฒนธรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

http://www.oamc.ku.ac.th/vision_vis.htm

วิสัยทัศน์

สงวนเอกลักษณ์ของชาติ ปรากฏเรื่องราวภูมิปัญญาไทยโบราณ
บูรณาการวัฒนธรรมเกษตรไทย ในมิติใหม่ของพิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัย

พันธกิจ

1. เสนอมติใหม่ของระบบพิพิธภัณฑ์เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศของมหาวิทยาลัยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษา
วิวัฒนาการการเกษตรของประเทศไทยในรูปแบบของมรดกวัฒนธรรมที่ให้ความรู้ความคิดและความ
เพลิดเพลิน
2. เป็นศูนย์กลางการศึกษาวิวัฒนาการการเกษตรที่มีคุณภาพทั้งในด้านวิชาการ องค์ความรู้ และ
ประวัติศาสตร์ โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
3. ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนิสิต-นักศึกษานุเคราะห์และประชาชนทั่วไป
4. แสวงหาแหล่งสนับสนุนการดำเนินงานต่าง ๆ จากเครือข่ายแหล่งทุนภายนอก
5. เชื่อมโยงองค์ความรู้จากฐานข้อมูลของสำนักพิพิธภัณฑ์และวัฒนธรรมการเกษตรสู่ระดับภูมิภาคนานาชาติ
และสากลด้วยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ
6. เสริมสร้างศักยภาพของคณาจารย์นิสิต-นักศึกษา และบุคลากรในทุก ๆ คณะ / สำนัก และสถาบัน ให้มี
ส่วนร่วมในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อันเป็นหนึ่งในสี่ของยุทธศาสตร์พัฒนามหาวิทยาลัย

สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

http://www.tsu.ac.th/ists/about_ists/about_01.asp

ปรัชญา : ส่งเสริมและสร้างสรรค์ความรู้ เชิดชูภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาสังคม

วิสัยทัศน์ : สถาบันทักษิณคดีศึกษา เป็นศูนย์ข้อมูลภาคใต้ที่มีคุณภาพ สมบูรณ์แบบ และมีมาตรฐานใน
ระดับสูงเป็นสถาบันชั้นนำในการศึกษาวิจัยและการประยุกต์ใช้ข้อมูลเพื่อพัฒนาผู้คนและสังคมในภาคใต้
ประเทศไทยและภูมิภาคได้อย่างเหมาะสม

ปณิธาน

1. มุ่งเก็บรวบรวมและจัดระบบข้อมูล เพื่อสร้างศูนย์สารสนเทศภาคใต้
2. มุ่งศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับภาคใต้
3. มุ่งอนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมภาคใต้
4. มุ่งประยุกต์ใช้ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับภาคใต้เพื่อพัฒนาสังคม

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร

<http://www.artculture.nu.ac.th/mission.htm>

ปรัชญา : "ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาแห่งการเรียนรู้"

วิสัยทัศน์ : มุ่งสู่ความเป็นเลิศ และเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายทางด้านศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยแสวงหาองค์ความรู้ เพื่อประโยชน์และเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมไทยได้อย่างสันติสุข

พันธกิจ

1. อนุรักษ์มรดกทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะ ศิลปวัฒนธรรมทุกแขนง
2. สืบสาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยให้ดำรงอยู่ คัดสรร นำเสนอสู่สาธารณชน เพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่า และการชื่นชมศิลปวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง
3. สร้างสรรค์ พัฒนา ทั้งผลงานและบุคลากรทางด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

http://www.lc.mahidol.ac.th/TH/prof_history.php

ปรัชญา : ภาษาและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม

ปณิธาน

1. ส่งเสริมการศึกษาวิจัยทางภาษาและวัฒนธรรม และเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้สหวิทยาการ
2. ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้และผลิตบุคลากรที่มีสำนึกรับผิดชอบ ในการทำคุณประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน และท้องถิ่น
3. ส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความร่วมมือระหว่างคนในชาติและนานาชาติ เพื่อสร้างสังคมให้เข้มแข็ง ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงและความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม
4. ส่งเสริม อนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

http://art-culture.chiangmai.ac.th/qa/mission_cpac_cmu.php

ปณิธาน : ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อันเป็นรากฐานสำคัญของชาติ สนับสนุนและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

ศูนย์ภาษาและวัฒนธรรมจีนสิรินธร มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

<http://www.mfu.ac.th/center/sirindhorn/>

วิสัยทัศน์

1. เป็นสถาบันที่ไม่แสวงหาผลกำไร (Non-profit Organization)
2. เป็นสถาบันวิชาการเพื่อพัฒนาการสอนภาษาจีน
3. เป็นหน่วยงานที่จะประสานความร่วมมือทางศิลปะและวัฒนธรรมระหว่างไทย – จีน

สถาบันศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยบูรพา

<http://www.siamculture.org/>

ปณิธาน : สถาบันศิลปะและวัฒนธรรม มีความมุ่งมั่นสืบทอด อนุรักษ์ ส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย และท้องถิ่น โดยคำนึงถึงการดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติอย่างแท้จริงตลอดจน มุ่งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนิสิต และเป็นศูนย์สารสนเทศด้านศิลปวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

พันธกิจ

1. เป็นศูนย์กลางส่งเสริม เผยแพร่ อนุรักษ์ พื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ศิลปช่างฝีมือ และภูมิปัญญาพื้นบ้าน ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีของท้องถิ่น
2. ทำวิจัย ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน และพัฒนาเทคโนโลยีศิลปาชีพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. จัดทำพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา จัดแสดงศิลปหัตถกรรมเทคโนโลยีพื้นบ้านตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นแหล่งข้อมูลทางศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้า และทำวิจัยของบุคลากรในมหาวิทยาลัย และหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายใน และภายนอกประเทศ
4. เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนศิลปะและวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัย
5. เป็นหน่วยให้บริการสารสนเทศด้านศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนในระดับต่างๆ ของมหาวิทยาลัยบูรพา และสถานศึกษาอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้บริการทางด้านศิลปวัฒนธรรมแก่ชุมชนในการจัดกิจกรรมพิธีการต่างๆ

โครงการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

http://cultural.wu.ac.th/source/content.php?menu_id=13&menuid=7

วิสัยทัศน์ : อาศรมวัฒนธรรมเป็นองค์กรหลักของมหาวิทยาลัยในการประสาน และดำเนินงานด้านศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาพื้นฟู คุณธรรมพัฒนา และสำนึกคุณค่าความเป็นไทย

พันธกิจ

1. ศึกษา ค้นคว้า และวิจัยวัฒนธรรม
2. พัฒนาแหล่งเรียนรู้และสนับสนุนการจัดการศึกษาด้านวัฒนธรรม
3. พัฒนางานสารนิทัศน์
4. อนุรักษ์ พื้นฟู ส่งเสริม เผยแพร่ ถ่ายทอด และพัฒนาวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาระบบบริหารงานวัฒนธรรมให้เกิดการประสานปัญหาและทรัพยากร ทั้งจากภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย
2. เพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษาด้านวัฒนธรรม
3. เพื่อเป็นเวทีวิชาการสำหรับแลกเปลี่ยนเรียนรู้ บ่มเพาะ พัฒนาความเป็นนักคิด นักวิจัยด้านวัฒนธรรม
4. เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ส่งผลทั้งด้านการอนุรักษ์ พื้นฟู ส่งเสริม เผยแพร่ ถ่ายทอด และพัฒนา เพื่อให้เกิดความตระหนักในคุณค่า พัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

<http://www.rinac.msu.ac.th/main.html>

วิสัยทัศน์ : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน เป็นผู้นำในด้านการศึกษาวิจัย การทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมอีสานที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน การผลิตบัณฑิตระดับบัณฑิตศึกษาที่เป็นเลิศทาง วิชาการ การประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นผู้ให้บริการ วิชาการ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้กระบวนการร่วมมือเป็นเครือข่าย ทั้งใน ระดับชุมชน ท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

ปณิธาน :

1. มุ่งสร้างจิตสำนึก จิตวิญญาณ คุณธรรม จริยธรรมที่ตีงามแก่ประชาชน เป็นผู้นำในการบูรณาการ ใช้ ศิลปวัฒนธรรมเป็นยุทธศาสตร์ และพลังขับเคลื่อนในการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจความ เข้มแข็งของชุมชน
2. มุ่งเป็นผู้ดำเนินการดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตผลงานการวิจัยที่ดีมีคุณภาพเป็น ทรัพย์สินทางปัญญาที่นำไปสู่การจดทะเบียนสิทธิบัตร และการบริหารสิทธิบัตรให้เกิดมูลค่าเชิงพาณิชย์
3. มุ่งพัฒนาไปสู่การเป็นสถาบันแห่งศูนย์กลางการเรียนรู้ของภูมิภาค (Learning Institute) เน้นการ ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ การสร้างสรรค์โดยนำองค์ความรู้จากชุมชนมาพัฒนาและผลิต ใหม่ให้เกิดมูลค่าแล้วนำกลับคืนสู่ชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงแก่ชุมชน
4. มุ่งดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา พื้นบ้าน ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เป็นภูมิปัญญาของคนอีสานที่สร้างและสั่งสมมาในอดีต เป็น เอกลักษณ์และมรดกอันล้ำค่าของชาวอีสาน
5. มุ่งพัฒนาไปสู่ความเป็นสากล โดยการผลิตบัณฑิตทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับทั้ง ภายในและต่างประเทศ และเชื่อมโยงกับต่างประเทศ
6. เร่งดำเนินการบริหารจัดการด้านงบประมาณ โดยการดำเนินการจัดการรายได้เข้าสถาบันฯ ทั้งจาก งบประมาณเงินแผ่นดิน และงบประมาณเงินรายได้ ภายนอกงบประมาณด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ สามารถนำมาสนับสนุนกิจกรรมของสถาบันฯ ได้มากยิ่งขึ้น
7. เป็นสถาบันที่สามารถชี้นำสังคม และเฝ้าระวัง ติดตามปัญหา ด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่อาจจะสร้าง อันตรายหรือความเสียหายให้เกิดขึ้นแก่สังคม
8. มุ่งสร้างเครือข่ายความร่วมมือเชื่อมโยงมิตรภาพและความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน ทางวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรม

ศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

http://www2.psu.ac.th/libarts/html/acc_1.htm#history

วิสัยทัศน์ : ศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมจัดเป็นหน่วยงานที่จะดำเนินงานในภารกิจหลักด้าน วัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยเพื่อให้คุณค่าของวัฒนธรรมไทยเป็นพลังขับเคลื่อนหลักในการพัฒนาคุณภาพ ของนักศึกษา บุคลากรของมหาวิทยาลัย สังคมในชุมชนภาคใต้และภูมิภาค

พันธกิจ

1. จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างบรรยากาศภายในมหาวิทยาลัยและชุมชน
2. ศึกษาวิจัยและพัฒนางานด้านวัฒนธรรมเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงานวัฒนธรรมในมหาวิทยาลัยและ ชุมชน
3. สร้างองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของสังคม
4. เป็นศูนย์กลางในการประสานงานและสนับสนุนหน่วยงานภายในและภายนอกเพื่อเป็นเครือข่ายการ ดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 12 วิสัยทัศน์/ปณิธาน/พันธกิจ/วัตถุประสงค์ของหน่วยงานที่ส่งเสริมวัฒนธรรม
ภายในมหาวิทยาลัยเอกชน

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

<http://www.stjohn.ac.th/department/university2007/cultural/history.html>

ปณิธาน : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น มีปณิธานแน่วแน่ในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ นักศึกษาและสมาชิกภายในสถาบันแห่งนี้จะเป็นผู้ที่มีวัฒนธรรม คุณธรรม จริยธรรม ใฝ่หาความรู้ เป็นผู้มีคุณภาพ มีความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจน จรรโลงศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเลิศของชาติ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

ปรัชญา : "สานความรู้ คู่คุณธรรม นำเซนต์จอห์น"

วัตถุประสงค์

1. เพื่อถ่ายทอด ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันดีงามในสังคม ด้วยการอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา เผยแพร่ เอกลักษณะศิลปะ วัฒนธรรม อันเป็นมรดกทางสังคมไทยแก่ผู้เข้ารับการศึกษา
2. เพื่อปลูกจิตสำนึกนักศึกษา บุคลากร และผู้ที่มีความสนใจทั่วไปให้มีความตระหนักความภาคภูมิใจ ความหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมของชาติ ในรูปแบบของการจัดกิจกรรม / โครงการต่าง ๆ ด้านวัฒนธรรม
3. เพื่อการเผยแพร่ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ ให้เป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลทั่วไป ทั้งภายในและภายนอกสถาบัน
4. ร่วมประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชนในการสนับสนุนการทำงานด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอันดีงามในสังคมไทย

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยนอร์ท - เชียงใหม่

<http://www.services.northcm.ac.th/culture/vision.php>

วิสัยทัศน์ : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมจะเป็นศูนย์กลางข้อมูลทางด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา พร้อมทั้งการทำนุบำรุงและส่งเสริมงานทางวัฒนธรรมสำคัญของภาคเหนือและเผยแพร่ไปสู่สากล พร้อมทั้งเป็นแหล่งการเรียนรู้และฝึกประสบการณ์ของนักศึกษา และบุคลากรทางด้านการบริหารจัดการงานวัฒนธรรม

พันธกิจ : อนุรักษ์และสนับสนุนส่งเสริม ในด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา จนเป็นศูนย์กลางด้านการท่องเที่ยว การศึกษานานาชาติ และแหล่งอารยธรรมวัฒนธรรมแห่งล้านนา ซึ่งถือเป็นนิมิตหมาย อันดีของการนำพามหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่ไปสู่ระดับสากล พร้อมทั้งสนับสนุนและส่งเสริมให้ คนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนไทย ซึ่งจะเป็นกำลังอันสำคัญที่จะมีส่วนในการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบต่อไป

ปณิธาน : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่ จะเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริม อนุรักษ์ รวบรวม และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในด้านข้อมูล และเป็นผู้ประสานงานให้กับนักศึกษาและผู้สนใจทั่วไป

สถาบันศาสนา วัฒนธรรมและสันติภาพ มหาวิทยาลัยพายัพ

http://isrc.payap.ac.th/thai_version/mission.html

พันธกิจ : สถาบันเพื่อการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม

เป้าหมายสำคัญ

1. การส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างศาสนาต่างๆ โดยการเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนิกต่างศาสนาและศาสนิกร่วมศาสนา
2. เพื่อส่งเสริมและเสริมสร้างสันติสุขและความสมานฉันท์ในประเทศไทยและในโลก ทางสถาบันยังเป็นศูนย์การศึกษาและวิจัยสำหรับผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบของศาสนา และวัฒนธรรมในประเทศไทยและเอเชียอาคเนย์อีกด้วย

ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยรังสิต

<http://www2.rsu.ac.th/web/insidersu/culturalpromotioncenter.aspx>

วัตถุประสงค์

1. อนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนา และเผยแพร่วัฒนธรรม ทั้งทางด้านวัตถุ จิตใจ ภาษา ศาสนา ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี
2. ส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้าวิจัย และรวบรวมข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรม
3. ปลูกฝังให้นักศึกษามีความซาบซึ้ง และภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย
4. ประสานงานและสนับสนุนการดำเนินงานในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย
5. รวบรวมข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
6. ส่งเสริมการจัดการประชุมสัมมนา และอบรมบุคลากรทางศิลปวัฒนธรรม

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต

<http://www1.rbac.ac.th/culture/culture.html>

ปรัชญา : ศิลปะงดงาม ตามวัฒนธรรมไทย ก้าวไกลสู่สากล

วิสัยทัศน์ : งานศูนย์ศิลปวัฒนธรรมฯ จะเป็นศูนย์กลางข้อมูลทางด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย พร้อมทั้งการทำนุบำรุง และส่งเสริมงานทางวัฒนธรรมสำคัญของไทย และเผยแพร่ไปสู่สากล พร้อมทั้งเป็นแหล่งการเรียนรู้ และฝึกประสบการณ์ของคณาจารย์ นิสิต และประชาชนทั่วไป

พันธกิจ

1. ส่งเสริมการจัดกิจกรรมศิลปวัฒนธรรมแก่คณาจารย์ นิสิต และประชาชน ให้มีศักยภาพสามารถพัฒนาตนเอง และสังคม รวมถึงประเทศชาติได้
2. ส่งเสริมให้ชมรมต่างๆ ของนิสิต จัดทำกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ให้กับนิสิตเพื่อเป็นการพัฒนาตนเอง และสังคม
3. งานประชาสัมพันธ์ด้านกิจกรรมศิลปวัฒนธรรม และเผยแพร่ความรู้ต่างๆ เพื่อให้นิสิต และชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารการทำกิจกรรม
4. งานธุรการและการประกันคุณภาพ

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

<http://www.vu.ac.th/vu2008/academy/Culture/Culture.php#>

ปรัชญา : ศิลปวัฒนธรรมไทยสร้างสุนทรียภาพทำให้เกิดจริยธรรมและปัญญา

วิสัยทัศน์ : สำนักศิลปะวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุลจะฟื้นฟู ส่งเสริมการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ทั้งในระดับท้องถิ่น ชุมชน และระดับชาติ โดยใช้พื้นฐานของภูมิปัญญาไทยให้เกิดสุนทรียภาพกับสังคม นำไปสู่การมีจริยธรรมและเกิดปัญญาในทางสร้างสรรค์

ปณิธาน : สร้างสุนทรียภาพด้านศิลปวัฒนธรรมไทย ให้เกิดจิตสำนึกในความเป็นคนไทยแก่นักศึกษาตลอดจนเยาวชน ประชาชนท้องถิ่นนำไปสู่การมีจริยธรรมและปัญญาในทางสร้างสรรค์

กองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

<http://www.utcc.ac.th/thaiculture/>

วิสัยทัศน์ : เป็นศูนย์ข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรมไทยของมหาวิทยาลัย มุ่งพัฒนากลยุทธ์ในการเสริมสร้างกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยให้แก่นักศึกษา

ปณิธาน

มุ่งสืบสานภูมิปัญญาความเป็นไทย	เพื่อสร้างความภูมิใจในทุกผู้
มุ่งพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้	ให้เข้าใจความเป็นอยู่ของผู้คน
มุ่งค้นคว้าข้อมูลทันสมัย	เพื่อเผยแพร่เร็วไวไม่ล้าสน
มุ่งให้คนรู้ค่าราคาคอน	ดำรงตนสมชั้นบัณฑิตไทย

พันธกิจ

พันธกิจที่ 1 ส่งเสริมการสืบสานหัตถกรรม ศิลปกรรม ศาสนธรรม ให้เป็นรากฐานการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษา

พันธกิจที่ 2 เสริมสร้างการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยและเผยแพร่สารสนเทศเพื่อสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพบัณฑิตในอนาคต

พันธกิจที่ 3 เสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนร่วมกับวัดและผู้นำชุมชนรวมทั้งส่งเสริมให้นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม กับหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ

พันธกิจที่ 4 ศึกษารวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลประวัติของมหาวิทยาลัยและหน่วยงานในมหาวิทยาลัย รวมทั้งปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำเนินกิจกรรมของมหาวิทยาลัย

ศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและชุมชนสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหาดไทย

http://eportfolio.hu.ac.th/artscenter/index.php?option=com_content&task=section&id=5&Itemid=39

ปรัชญา : ภูมิรู้ ภูมิธรรม ภูมิใจและภูมิปัญญา ฐานที่มาแห่งความเป็นอารยะ ความสันติสุข และเกียรติภูมิของชุมชน เอกลักษณ์ไทย

วิสัยทัศน์ : เป็นแหล่งข้อมูลความรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางศึกษาชุมชนที่ทันสมัยในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ ลานกิจกรรมทางศิลปกรรม ดนตรีและนาฏศิลป์ที่สมบูรณ์แบบโดดเด่น เป็นเลิศ และทันสมัย

พันธกิจ : เก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อการศึกษา ค้นคว้า วิจัยสร้างองค์ความรู้ และถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยผ่านเป็นงานนิทรรศการ โครงการและกิจกรรมปฏิบัติการทางศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์และศิลปะการแสดงเพื่อให้เป็นประสบการณ์เรียนรู้แก่นักนิสิต นักศึกษา เยาวชน เผยแพร่สู่ชุมชนให้ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และสืบสานศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม

ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์

<http://www.sau.ac.th/main/culture1/index.asp>

ปรัชญา : สืบสานสมบัติไทย ถำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรม

วิสัยทัศน์ : ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ เป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมเผยแพร่และให้บริการข้อมูลวัฒนธรรมแก่นักศึกษาและผู้สนใจ

วัตถุประสงค์

1. อนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนา และเผยแพร่วัฒนธรรม
2. ศึกษา ค้นคว้า วิจัย และรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรม
3. ฝึกอบรม และสนับสนุนการฝึกอบรมวิทยากรและบุคลากรวัฒนธรรม
4. ประสานงานและสนับสนุนการดำเนินงานวัฒนธรรมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน
5. ทำหน้าที่อื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมายจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติแล้วแต่กรณี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธนบุรี

http://www.thonburi-u.ac.th/Web_Arts/index.html

เป้าหมายและวิสัยทัศน์ : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ได้กำหนดโครง/กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินงานสม่ำเสมอต่อเนื่องในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดการแสดงด้านศิลปวัฒนธรรมพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กนิทรรศการ การประชุมทางวิชาการ การบรรยาย การอภิปรายการสัมมนาการฝึกอบรม และการวิจัย ตลอดจนการสำรวจ และรวบรวมผลงาน

ปรัชญาและพันธกิจ : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มีปณิธานที่จะเผยแพร่ความรู้ ทำนุบำรุง อนุรักษ์ เผยแพร่ และแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมโดยมีวัตถุประสงค์แนวทางในการดำเนินงาน เพื่อรวบรวมผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่น และภาคตะวันตก ทั้งที่เป็นมรดก และผลงานร่วมสมัย และอนุรักษ์ผลงานเหล่านั้นไว้ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น จัดให้มีพิพิธภัณฑ์ และนิทรรศการหมุนเวียนเผยแพร่ความรู้เรื่องภาคตะวันตกของประเทศไทย โดยส่วนรวมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันในด้านต่างๆเป็นต้นว่า ภูมิศาสตร์ท้องถิ่นด้านกายภาพ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มานุษยวิทยา เศรษฐกิจ ศาสนา ประเพณี ภาษา วรรณคดี/วรรณกรรม ศิลปะการแสดง ดนตรี (ดนตรีพื้นบ้าน/ดนตรีไทย) ทัศนศิลป์สถาปัตยกรรม การแพทย์และสาธารณสุข (แผนโบราณ/แผน) เพื่อเชิดชูภูมิปัญญาของชาวบ้านในท้องถิ่นภูมิปัญญาไทยในภาคตะวันตกของไทย เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษาเยาวชนบุคลากรของมหาวิทยาลัย และประชาชนทั่วไปผู้สนใจได้มีความรู้ความเข้าใจเกิดความตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่ความรักหวงแหน และความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นการตอบสนองนโยบายของชาติในเรื่องการท่องเที่ยวอีกด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 13 วิทยาลัยฯ/ปณิธาน/พันธกิจ/วัตถุประสงค์ของหน่วยงานที่ส่งเสริมวัฒนธรรม
ภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏ

<p>สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม http://www.chandra.ac.th/office/culture/</p> <p>ปรัชญา : ทำนุบำรุงวัฒนธรรม นำชุมชนพัฒนา บูรณาการความรู้สู่สากล</p> <p>วิสัยทัศน์ : อนุรักษ์ พัฒนา เผยแพร่ และสืบสานวัฒนธรรม เพื่อเป็นปัจจัยในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ มีภูมิปัญญาและการเรียนรู้ มีความเข้มแข็งและมีการพัฒนาที่ยั่งยืน</p> <p>พันธกิจ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. อนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ และสืบสานงานด้านศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม 2. ส่งเสริม สนับสนุนและจัดให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น 3. ประสานงานกับเครือข่ายทางวัฒนธรรมทั้งภาครัฐและภาคเอกชน 4. จัดให้มีศูนย์บริการข้อมูลสารสนเทศด้านศิลปวัฒนธรรม 5. ศึกษา วิจัย เก็บข้อมูลด้านองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม
<p>สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี http://dit.dru.ac.th/home/012/index.php</p> <p>ปรัชญา : "สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำนุบำรุง พัฒนาศิลปะและวัฒนธรรมไทย"</p> <p>วิสัยทัศน์ : สำนักศิลปะและวัฒนธรรมเป็นแหล่งบริการข้อมูลศิลปะและวัฒนธรรม และส่งเสริมภูมิปัญญาไทย</p> <p>พันธกิจ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ศึกษา ค้นคว้า วิจัย รวบรวมข้อมูลทางศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น 2. ทำนุบำรุง ส่งเสริม พัฒนาศิลปะและวัฒนธรรม 3. บริการและเผยแพร่ข้อมูลทางศิลปะและวัฒนธรรม
<p>สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร http://ns1.pnu.ac.th/offi/art/pratya.htm</p> <p>ปรัชญา : สืบสานวัฒนธรรม นำท้องถิ่น</p> <p>วิสัยทัศน์ : สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร มุ่งส่งเสริมบัณฑิตและบุคลากรทั่วไปให้มีความรู้คู่คุณธรรม ศิลปวัฒนธรรมนำเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล</p> <p>พันธกิจ : 1. อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมุ่งสู่สากล</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. จัดสภาพแวดล้อม เพื่อนำไปเผยแพร่เชิงอนุรักษ์ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาและบุคคลทั่วไป 3. ศึกษา ค้นคว้า วิจัย ศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อเก็บเป็นแหล่งข้อมูล 4. ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมให้นักศึกษาและบุคคลทั่วไปในเชิงอนุรักษ์ 5. อนุรักษ์ พัฒนา เผยแพร่ ทางด้านศิลปวัฒนธรรม 6. สนับสนุน ยกย่อง ศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด 7. ประสานงานและแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

<http://web.bsru.ac.th/~culture/>

ปรัชญา : แล่งรวมองค์ความรู้ เปิดสู่โลกกว้าง สร้างเครือข่ายวิชาการ สืบสานวัฒนธรรม น้อมนำภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิสัยทัศน์ : มุ่งศึกษารวบรวมองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ทำนุบำรุง อนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ และพัฒนาศิลปวัฒนธรรม อันเป็นมรดกที่ล้ำค่าของชาติตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่นไปสู่ระดับนานาชาติ

พันธกิจ

1. ศึกษาวิจัยองค์ความรู้และเผยแพร่ผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง
2. จัดสภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่ให้เหมาะสมกับการเป็นสถาบันที่เป็นแหล่งรวบรวม ความรู้หรือเป็นศูนย์ข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรมย่านฝั่งธนบุรี
3. สร้างจิตสำนึกในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมให้เกิดแก่นุเคราะห์ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย
4. ประสานสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมกับชุมชนท้องถิ่นจนถึงระดับนานาชาติ

สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

<http://www.ilac.cmru.ac.th/>

วิสัยทัศน์ : เป็นแหล่งศึกษา เป็นแหล่งศึกษาภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ค้นคว้า วิจัย สืบสาน เผยแพร่ มรดกทางวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ปลูกจิตสำนึกให้มีความภาคภูมิใจในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย ประสานความสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายกับสถาบันการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ

พันธกิจ

1. พัฒนาศูนย์ภาษาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ช่วยพัฒนาอาจารย์ และบุคคลทั่วไปให้มีทักษะทางภาษาต่าง ๆ รวมทั้งสนับสนุนการเรียน การสอนภาษาอังกฤษของนักศึกษาทุกคนให้มีทักษะพื้นฐานทางภาษา ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเป็นอย่างดี โดยเป็นทั้งศูนย์การอบรมและเรียนรู้ด้วยตนเอง
2. พัฒนาระบบวิเทศสัมพันธ์ให้มีประสิทธิภาพ ประสานกับหน่วยงานภายในและระหว่างประเทศที่ปฏิบัติการร่วมกับมหาวิทยาลัย สร้างความสัมพันธ์ที่จะร่วมกันพัฒนาเชิงวิชาการและใช้ทรัพยากรร่วมกัน
3. พัฒนาศูนย์ศิลปวัฒนธรรมให้เป็นหน่วยประสาน สนับสนุนด้านการปฏิบัติการกิจด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัย ประสานการใช้ทรัพยากรร่วมกัน
4. ดำเนินการบูรณาการด้านภาษา ศิลปะและวัฒนธรรมโดยการบริหารจัดการจัดกิจกรรมหรือวิจัยเพื่อพัฒนาสู่ระบบการเรียนรู้และประยุกต์ใช้ในมหาวิทยาลัยและท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับนักศึกษาในปัจจุบัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

<http://ctc.ricr.ac.th/>

ปรัชญา : สืบสานวัฒนธรรมล้านนา เผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิสัยทัศน์ : อนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมคุณภาพบัณฑิตและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น

พันธกิจ

1. ส่งเสริมให้นักศึกษามีจิตสำนึก รู้จักเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมในชุมชน
2. ส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นโดยการใช้เทคโนโลยีนวัตกรรมร่วมสมัย
3. สร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์ส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรมของภูมิภาคลุ่มน้ำโขงกับหน่วยงานและองค์กรทั้งภายในและต่างประเทศ
4. เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
5. ยกย่องเชิดชูเกียรติผู้มีส่วนทางด้านศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น
6. สนับสนุนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

<http://janphar.lpru.ac.th/culture/>

ปรัชญา : ชี้นำสังคม ระดมความคิด สร้างจิตสำนึกในวัฒนธรรม

วิสัยทัศน์ : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม เป็นแหล่งวิชาการ รักษามาตรฐาน สืบสานศิลปะและวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น และเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่นักศึกษามวลสารและประชาชน

พันธกิจ

1. ศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่ออนุรักษ์ ส่งเสริมฟื้นฟู และพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรม
2. ให้บริการสารสนเทศทางศิลปะและวัฒนธรรมแก่นักศึกษา และประชาชนทั่วไป
3. ร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานภายในสถาบันและองค์กรท้องถิ่นเพื่อสร้างเครือข่ายในการรักษา มาตรฐาน สืบสานศิลปะและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมแก่นักศึกษา มวลสาร และประชาชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาค้นคว้าวิจัย เผยแพร่ผลงานและกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ส่งเสริมฟื้นฟู
2. เพื่อร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่น และชุมชนในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและพัฒนา ศิลปวัฒนธรรม
3. เพื่อพัฒนาการปรับปรุง การบริหารจัดการ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

<http://aco.psu.ac.th/>

ปรัชญา : สืบสาน ส่งเสริม เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยที่สร้างสรรค์สังคมไทยให้เข้มแข็งและยั่งยืน

วิสัยทัศน์ : สำนักศิลปวัฒนธรรมจะพัฒนาศักยภาพให้เป็นหน่วยงานสนับสนุนวิชาการ เพื่อเสริมสร้างการผลิตบัณฑิตของสถาบันให้เป็นคนดี โดยเป็นแหล่งรวมของการให้บริการองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกสาขาแบบครบวงจร ด้วยระบบสื่อระคนและระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่เชื่อมประสานกับองค์กรเครือข่ายศิลปวัฒนธรรม ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

พันธกิจ : สำนักศิลปวัฒนธรรม เป็นหน่วยงานสนับสนุนการจัดการศึกษาด้านการพัฒนาคุณลักษณะของทรัพยากรมนุษย์ โดยหล่อหลอมจากกิจกรรมทางศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

<http://202.29.15.3/web2006/culture/html/index.html#>

ปรัชญา : ศิลปวัฒนธรรมเป็นยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง สร้างจิตสำนึก ตระหนักคุณค่าทางวัฒนธรรม เป็นพลังขับเคลื่อนในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต และสร้างความสามัคคีของคนในท้องถิ่น

วิสัยทัศน์ : มุ่งมั่นให้เป็นศูนย์กลางข้อมูล การศึกษา ค้นคว้าวิจัย อนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ และแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม

พันธกิจ :

1. พัฒนาให้สำนักศิลปวัฒนธรรมเป็นศูนย์สำหรับศึกษาค้นคว้าวิจัยในการจัดกิจกรรมของสถาบันและท้องถิ่น
2. รณรงค์ให้คนไทยได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมอันดีงาม เชิดชูยกย่องบุคคลที่มีผลงานดีเด่น ร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่นจัดกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมทุกรูปแบบ
3. อนุรักษ์ส่งเสริมเผยแพร่และสืบสานศิลปวัฒนธรรม รณรงค์ ส่งเสริม พิธี อนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างองค์กรทั้งในและต่างประเทศ
4. ศึกษา ค้นคว้า วิจัย และบริหารทางด้านวิชาการแก่ท้องถิ่น ส่งเสริม สนับสนุนพัฒนาบุคลากรร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่นและระดับชาติ ศึกษา ค้นคว้า วิจัยทางวัฒนธรรม จัดสัมมนาวิชาการ ฝึกอบรมถ่ายทอดสืบสานวัฒนธรรม

สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

<http://www.udru.ac.th/%7Eriucultural/>

ปรัชญา : "วัฒนธรรม คือ เมล็ดพืชแห่งภูมิปัญญา รากฐานของความเจริญ และการพัฒนา"

วิสัยทัศน์ : สำนักศิลปวัฒนธรรมเป็นแหล่งรวบรวม อนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนา และเผยแพร่วัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยงานด้านวัฒนธรรม รวมทั้งฝึกอบรมวิทยากร และ บุคลากรด้านวัฒนธรรม เพื่อให้บุคลากรทั้งภายในและภายนอกสถาบันมีข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรมที่ครบถ้วน

พันธกิจ

1. เป็นแหล่งรวบรวม และให้บริการเนื้อหาสาระทางวัฒนธรรม เกี่ยวกับคน ภูมิปัญญา ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวิถีไทย
2. ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมการทำนุบำรุงรวมถึงข้อมูลทางวัฒนธรรม

ปณิธาน : "สำนักศิลปวัฒนธรรมมุ่งมั่น อนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนาการศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นอีสานรวมถึงศิลปวัฒนธรรมของชาติ"

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาค้นคว้าและวิจัยงานด้านศิลปวัฒนธรรม
2. เพื่ออนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนา และเผยแพร่วัฒนธรรม
3. เพื่อฝึกอบรมวิทยากร และบุคลากรด้านวัฒนธรรม
4. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือในจังหวัดอุดรธานี
5. เพื่อบริการข้อมูลแก่นักศึกษา ข้าราชการตลอดจนบุคคลในชุมชนที่สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น
6. เพื่อเป็นหน่วยงานในการประสานงานกับคณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัด หรือสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
7. เพื่อสนับสนุนช่วยเหลือการดำเนินงานของศูนย์วัฒนธรรมอื่นหรือหน่วยงานอื่น

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

<http://cc.rmu.ac.th/~user13/>

ปรัชญา : ชาติมั่งคั่งด้วยศิลปวัฒนธรรมที่ยั่งยืน

วิสัยทัศน์ : เป็นผู้นำทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่สากล

พันธกิจ : 1. ให้การศึกษา วิจัย ศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างเป็นระบบ

2. สร้างฐานข้อมูลและสารสนเทศทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นสู่สากล
3. ปลุกฝัง เผยแพร่ ส่งเสริม สนับสนุน ให้นักศึกษา บุคลากรของมหาวิทยาลัยและประชาชนในท้องถิ่น รักและภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจนกลายเป็นจิตพิสัย
4. ทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ
5. สืบทอด สืบสานศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ เช่น ถ่ายทอดระบบทางการศึกษา ฝึกอบรม ขัดเกลา ตามขนบธรรมเนียมประเพณีในครอบครัว จัดตั้งเครือข่ายเพื่อการศึกษา สืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน และศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ
6. อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น

สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

http://lac.snru.ac.th/menu_view.php?id=25

ปรัชญา : ทำนุบำรุงรักษาศิลปะวัฒนธรรม สร้างอนาคตด้วยภาษาเพื่อการสื่อสาร

วิสัยทัศน์ : พัฒนาและส่งเสริมบุคลากรให้ตระหนักในคุณค่าการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นศูนย์กลางการพัฒนาประชากรให้มีศักยภาพด้านภาษา และแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมในภูมิภาค

พันธกิจ

1. สนับสนุนการศึกษาและ วิจัย พัฒนาศักยภาพ วิจัยการอนุรักษ์และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน
2. สนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น
3. พัฒนาศักยภาพทางด้านภาษาและด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักศึกษา บุคลากรของมหาวิทยาลัยและชุมชน
4. ประสานเครือข่ายการศึกษา รวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

<http://www.koratcultural.com/thai/index-frame.html>

ปรัชญา : สืบสานมรดกวัฒนธรรม นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สู่วิถีชีวิตที่ดำรง

วิสัยทัศน์ : วัฒนธรรมนำการพัฒนาวิถีชีวิตและสังคม

พันธกิจ

1. ตระหนักถึงคุณค่าในมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดนครราชสีมา และมุ่งมั่นที่จะพัฒนา ส่งเสริม เผยแพร่ วัฒนธรรมของชาติ
2. ส่งเสริมการศึกษาวิจัยมรดกวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. ปกป้องคุณค่าลักษณะ และค่านิยมทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมแก่สังคม

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

<http://www.srru.ac.th/org/culturesrru/index.php?mod=menu&id=28>

วิสัยทัศน์ : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และให้บริการด้านศิลปวัฒนธรรมแก่ชุมชนผลิต ส่งเสริม สนับสนุนงานวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมเผยแพร่สู่สากล

พันธกิจ

1. บริการให้ข้อมูลความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับสากลแก่นักเรียน นักศึกษาคณาจารย์ ตลอดจนประชาชนทั่วไป
2. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ศิลปะและวัฒนธรรมไทยให้เป็นที่รู้จัก และเข้าใจในระดับชาติและนานาชาติ
3. ส่งเสริม สนับสนุน และผลิตงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. ประสานงาน ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันสร้างจิตสำนึกรัก และตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยให้แก่สังคม
5. สร้างเครือข่ายศิลปะและวัฒนธรรมในชุมชน และนานาชาติส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีและสันติสุข

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

<http://www.aac.ubru.ac.th/>

ปรัชญา : สืบสานวัฒนธรรม น้อมนำภูมิปัญญา พัฒนามหาวิทยาลัย ก้าวไปกับโลกาภิวัตน์

วิสัยทัศน์ : มุ่งอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ ทำนุบำรุงมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและพัฒนามิติทางวัฒนธรรม ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับนานาชาติ

พันธกิจ

1. อนุรักษ์ส่งเสริมเผยแพร่งานด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และต่อเนื่อง
2. จัดสภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่ทั้งภายใน ภายนอกให้เหมาะสมกับการเป็นศูนย์การเรียนรู้
3. สร้างสำนึกในท้องถิ่นรักบ้านเกิด โดยให้มีจิตสำนึกในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นแก่บุคลากรทั้งภายในและภายนอกสถาบัน
4. ใช้วัฒนธรรมเป็นสื่อเชื่อมโยงให้เกิดความสัมพันธ์อันดีตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับนานาชาติ
5. อนุรักษ์และเผยแพร่สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น

สำนักศิลปวัฒนธรรมและพัฒนารัฐมณฑล มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

<http://www.rbru.ac.th/org/arts/index.php>

ปรัชญา : "ศิลปวัฒนธรรมคือ วิถีทางแห่งการเรียนรู้สู่ชุมชน"

วิสัยทัศน์

สำนักศิลปวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางการบริการข้อมูลทางวัฒนธรรมแก่นักศึกษา คณาจารย์ ประชาชน ส่งเสริมสนับสนุนงานวิจัยด้านสิ่งแวดล้อม และภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนสร้าง ความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

พันธกิจ

1. บริการความรู้และบริการวิชาการความ เข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น
2. บริการข้อมูลวัฒนธรรมไทยทางสังคม
3. เผยแพร่วัฒนธรรมไทยให้เป็นที่รู้จักและเข้าใจทั้งในระดับชาติและนานาชาติ
4. สนับสนุนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่น
5. ประสานและเสริมสร้างงานเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนเรื่องวัฒนธรรม
6. ส่งเสริมสนับสนุนนักศึกษาในสถาบันมีจิตสำนึกรัก รู้จักเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันอยุธยาศึกษา

<http://ayutthayastudies.aru.ac.th/>

วิสัยทัศน์

ภายในปี 2551 จะเป็นสถาบันอยุธยาศึกษาที่สมบูรณ์แบบ ทั้งในด้านอาคาร นิทรรศการ ตลอดจนมีงานวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาและสืบค้นข้อมูลได้

พันธกิจ

1. สถาบันอยุธยามีนโยบายสร้างองค์ความรู้และงานวิจัยในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของท้องถิ่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย โดยศึกษาในลักษณะสหวิทยาการทั้งในระดับชาติและนานาชาติ
2. สถาบันอยุธยาเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ประสานให้ผู้เชี่ยวชาญสาขาวิชาต่าง ๆ ทั้งในสถาบันและท้องถิ่นที่ค้นคว้าวิจัยและเชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สร้างงานวิจัย องค์ความรู้และแลกเปลี่ยนสนทนาทางวิชาการเพื่อความก้าวหน้าของวิชาการอยุธยาศึกษา
3. สถาบันอยุธยาศึกษามุ่งสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปวัฒนธรรมและจิตวิญญาณเพื่อประโยชน์ของชาวไทยและประเทศชาติ
4. สถาบันอยุธยาศึกษามีนโยบายสร้างเครือข่ายทั้งในระดับชาติและนานาชาติ โดยมุ่งให้เกิดความร่วมมือและประสานงานรวมทั้งแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เพื่อสร้างสรรค์วงวิชาการอยุธยาศึกษาในระดับชาติและนานาชาติ
5. สถาบันอยุธยาศึกษามุ่งพัฒนาศูนย์ข้อมูลของสถาบันให้เป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับท้องถิ่นที่น่าเชื่อถือสร้างฐานข้อมูลอยุธยาศึกษา เพื่อประโยชน์ต่อการวิจัยโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เผยแพร่องค์ความรู้สู่สังคม
6. สถาบันอยุธยาศึกษามุ่งจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สังคมทั้งในรูปแบบการจัดประชุมวิชาการ การจัดสัมมนา การอภิปราย อาศรมวิจัย ทัศนศึกษา สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสารสนเทศรูปแบบต่าง ๆ โดยใช้เทคโนโลยีเพื่ออำนวยความสะดวกเรื่องอยุธยาศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

<p>สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี http://www1.tru.ac.th/culture/</p> <p>ปรัชญา : ดำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญา พัฒนาสังคมด้วยศิลปวัฒนธรรม</p> <p>วิสัยทัศน์ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมเป็นแหล่งข้อมูลทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้งอนุรักษ์ สืบสานศิลปะและวัฒนธรรมไทยและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น</p> <p>พันธกิจ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ให้บริการข้อมูลทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมแก่นักศึกษาและชุมชนในท้องถิ่น 2. เผยแพร่ อนุรักษ์ สืบสานและพัฒนาศิลปะและวัฒนธรรมไทย 3. ปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรมและความเป็นเอกลักษณ์ไทยให้แก่เยาวชนของชาติ 4. ศึกษา ค้นคว้า วิจัยองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง 5. ส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น 6. สร้างเครือข่ายทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมในท้องถิ่น 7. ให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและศิลปกรรม
<p>สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี http://ruainthai.kru.ac.th/</p> <p>ปรัชญา : อนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอันดีงาม ที่คงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและประเทศชาติ</p> <p>วิสัยทัศน์ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม เป็นแหล่งบริการข้อมูลทางวัฒนธรรม เพื่อการอนุรักษ์สืบสาน พัฒนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้บุคลากรของมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และชุมชนท้องถิ่นตระหนักในคุณค่ามีส่วนร่วมในการรักษา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม</p> <p>ปณิธาน สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มีความมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา ศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนคงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและประเทศชาติสืบไป</p>
<p>สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง http://culture.mcru.ac.th/</p> <p>ปรัชญา : สืบสาน สร้างสรรค์งานศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยเพื่อท้องถิ่นราชบุรี</p> <p>วิสัยทัศน์: เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดราชบุรี</p> <p>พันธกิจ : มุ่งอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ และพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น แสดงถึงวิถีชีวิตของสังคม เพื่อให้เกิดความตระหนักและเห็นในคุณค่า</p> <p>วัตถุประสงค์</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้บุคคลทั่วไปเห็นคุณค่า 2. ส่งเสริม เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ชาวซึ่ง เป็นที่รู้จักแพร่หลายทั้งใน ระดับท้องถิ่น และระดับประเทศ

สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

<http://202.29.39.7/arts/arts/index.php>

ปรัชญา : รักษาวัฒนธรรมไทย นำในภูมิปัญญา พัฒนาคุณธรรม

วิสัยทัศน์ : เป็นองค์กรที่มุ่งส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม สร้างจิตสำนึกในความเป็นไทย ให้เกิดการดำรงรักษา วัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมชาติ และเผยแพร่สู่ประชาคม

พันธกิจ

1. ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ โดยจัดทำเอกสาร นิทรรศการ การสาธิตการละเล่น และการแสดงต่าง ๆ ทั้งภายในและต่างประเทศ ตามปฏิทินงานและตามที่หน่วยงานอื่นขอความร่วมมือ
2. การศึกษาอบรม เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการและประชาชนทั่วไป
3. วิจัยทางวัฒนธรรม ทำการสนับสนุน ประสานงาน จัดดำเนินการ เพื่อการวิจัยทางศิลปวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ

วัตถุประสงค์

1. เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ
2. เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพและมารยาทไทย คุณธรรมและจริยธรรม
3. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
4. ศึกษาวิจัยศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์เผยแพร่และพัฒนา

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

<http://cul.npru.ac.th/>

ปรัชญา : สืบสานความเป็นไทย ใส่ใจสิ่งแวดล้อม พรั่งพร้อมคุณธรรม นำภูมิปัญญาสู่สังคม

วิสัยทัศน์ : ภายในปี พ.ศ.2551 สำนักศิลปะและวัฒนธรรมจะเป็นองค์กรแกนนำในการพัฒนานักศึกษาให้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมจริยธรรมตระหนักรู้รักและภาคภูมิใจความเป็นไทย เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ อนุรักษ์ สืบสานและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและภูมิปัญญาไทย สู่สากล

พันธกิจ

1. ส่งเสริมสนับสนุนให้นักศึกษาเป็นผู้มีคุณธรรม ตระหนักรู้รักในคุณค่าความเป็นไทย
2. ส่งเสริม สนับสนุนงานศิลปกรรม สิ่งแวดล้อม และภูมิปัญญาไทย
3. สร้างมาตรฐานการบริหารจัดการ ภายในสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

<p>ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช http://culture.nstru.ac.th/</p> <p>ปรัชญา : อนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรม นำภูมิปัญญา พัฒนาคน</p> <p>วิสัยทัศน์ : สำนักศิลปวัฒนธรรมเป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ของสถาบันและของท้องถิ่น ที่มุ่งศึกษาค้นคว้าวิจัยวัฒนธรรม และส่งเสริมการอนุรักษ์ พัฒนาสืบสาน และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม บูรณาการวัฒนธรรมของท้องถิ่นเข้ากับวัฒนธรรมของชาติและวัฒนธรรมสากลเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต</p> <p>พันธกิจ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. มุ่งทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมด้วยการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนา สืบสาน บูรณาการ และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม 2. สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับบุคลากรและองค์กรต่าง ๆ ทางด้านศิลปวัฒนธรรมทั้ง ภาครัฐและเอกชน 3. พัฒนาองค์กรให้เป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้และเป็นแกนนำด้านงานศิลปวัฒนธรรม 4. นำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาและเผยแพร่ผลงานด้านศิลปวัฒนธรรม
<p>สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต http://www.pkru.ac.th/~culture/menu1.htm</p> <p>ปรัชญา : พันฟู อนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญา เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอันดีงาม ที่คงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น</p> <p>ปณิธาน : มุ่งมั่นทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น</p> <p>วิสัยทัศน์: ศึกษาอดีตเพื่อสร้างคุณค่าให้ปัจจุบัน และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน</p> <p>พันธกิจ : ศึกษาวิจัยเพื่ออนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น</p>
<p>ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด http://www.reru.ac.th/culture/index.html</p> <p>ปรัชญา วัฒนธรรมล้ำค่า ช่วยพัฒนาท้องถิ่น อนุรักษ์คู่แผ่นดิน สืบสานศิลปมรดกไทย</p> <p>วิสัยทัศน์ มุ่งพัฒนา ศึกษาค้นคว้าวิจัย และรวบรวมข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรมในแขนงต่างๆ เพื่อการพัฒนาร่วมอนุรักษ์ และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของชาติและท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม</p> <p>พันธกิจ ศูนย์วัฒนธรรมมีภารกิจที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนา ศึกษาค้นคว้าวิจัย และรวบรวมข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรมในแขนงต่างๆ เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม และให้บริการข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรมและร่วมส่งเสริมงาน ทางด้านศิลปวัฒนธรรม</p>

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางธัญรัตน์ จันทรปลั่ง เกิดเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2496 ที่จังหวัด กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากวิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ และรับราชการ เป็นอาจารย์สอนวิชานาฏศิลป์ไทยวิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี ศึกษาต่อระดับปริญญาโทสาขาวิชา ศึกษาศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา และศึกษาต่อระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา ศึกษาศาสตร์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีการศึกษา 2546 ปัจจุบันรับราชการ ตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ โปรแกรมวิชานาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม กรุงเทพฯ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย